

IJA # 1017

ספר ילקוט דוד

Sefer Yalqut David

Posner, David

Warsaw, 5655 (1894 or 1895)

יש לשייך ל...
ספר

ילקוט דוד

על חמשה חומשי תורה

לקוטים יקרים, מגדולי המפרשים והמבארים, ראשונים ואחרונים,
חדשים וגם ישנים, בנגלות ובצפונים, בעליל ובנסתרים,
מאירים כספירים, וכרקיע מזהירים

באת כבוד תה"צ המפורסם מוה"ר דוד זצ"ל, בהרב הנאון המפורסם
מוה"ר נפתלי הירץ פויזנער זצ"ל, נכד הרב הנאון המפורסם בדורו
החסיד מוה"ר אליהו טוביה זצ"ל מק"ק פוזנא יע"א.

דפס ראשונה בק"ק היהרנפורט בשנת תני"א לפ"ק.
וכעת דפס שנית בהשגחה רבה.

ווארשא

בהוצאות בית מסחר הספרים של ר' משה הכהן קאלאדני
בפינסק

ЯЛКУТЪ ДАВИДЪ

ВАРШАВА

1895

Тип: Б. Туршъ, Варшава Налевки № 34.

הסכמת הגאונים

לדיווח שהלמדי החזיק ר"ה המורנו מהור"ר דוד נסכנ מהור"ר הירץ פוזנר מק"ק קראטשין, סיכנ דבר נאה ומתקבל, ובקש מלחמו שלא להרבות בשבחו ושלא למלאות עולמו במרוצים, כן כלונו של אדם כבודו, ושבחו ממלא קהתי למי שיעיון וילמוד היטב בחבורו ובהורטו והכמתו הנכרת מחון משעיו לש"ס, שפוא בקי בכל מדרי הסורה, ומעודו עד היום היסה תורתו אומנתו. כן רשות וסודמנא מההק סאנס לחקוק מיליו בעט ברזל ועופרת, להיות למשמרת לדורי דורות. כ"ד המוסמים לכבוד הסורה ולומדיה.

אתן צדק לפ"ק :

- גאוס גרשון בלא"ה מהכר יצחק ז"ל אשכנזי חונה בק"ק מעין.
- וגאוס השעיר יצחק בלא"ה מהור"ר אברהם ז"ל חונה בק"ק פוזנא והגליל י"ו.
- וגאוס נפתלי בלא"ה הרב הגדול המפורסם בדורו מהור"ר יצחק כ"ץ ז"ל חונה בק"ק סוזנא והגליל י"ז.
- וגאוס הלל בלא"ה הר"ר נפתלי ז"ל חונה בק"ק אלטונא והמטונג.
- וגאוס יצחק בהכנר ר' משה גרשון ז"ל חונה בק"ק ליסא.
- וגאוס ישראל בלא"ה מהור"ר נתן שפירא חונה בק"ק קאלט.
- וגאוס מנחם מענדל בלא"ה מהור"ר זלמן ז"ל מווינא חונה בק"ק קראטשין.
- וגאוס שלמה זעליג בלא"ה מהור"ר יצחק דיון ז"ל חונה בק"ק שפריס.
- וגאוס בנימין וואלף בלא"ה הר"ר יעקב סג"ל חונה בק"ק פרידבורק ומוסם.
- וגאוס שלמה בלא"ה מהור"ר יורגן אשכנזי חונה בק"ק האלביירשפאט.

הסכמת הרב הגדול אבי המחבר

כרום יש אב שמעיד על בנו, אך שראיתי בעיני שרוב גדולי הדור נתנו עדיהן וילדקו ויחלהלו בשבחה והלל על תהלה לדוד. שמחתו כבן חכם ישמח אב, מה ברי ומה בר כסני, אשריך וטוב לך טוב לך יהיה, שזכיתו להמנות בין חבורה של נדוקים לעוה"ו, וגם לעוה"ב אזכה ליטב בהאי תכא כישיבה של מעלה. וגם לא אמנע הטוב מבטליו להסכים עם הגאונים הנ"ל כיסודה ועוד לקרא :

גאוס נפתלי הירץ בלא"ה מהור"ר משה ז"ל חונה פה ק"ק וואלטס לע"ע.

תפלה להמחבר

דוד

אני קראתיך אל כי הענני תפלה ל
 דוד עבדך, הראני משיח בו
 בן אמתך, תזכני לנחמת ציון היא עיר
 הרב כבסני מעוני ומחטאתי מהרני, שניין ל
 כהדר י אל צדקתך ומשפטך לשונאי נפש
 נפת צופים ורבש תחת לשוני משכיל ל
 לי אני עבדך השמחני, ומה יוסף עוד
 דדין רגלי אל עדותך לגמור את ספר ילקוט
 שלי"ם בעליונים ובתחתונים המלא פי תהלה ל
 אים כתר חכמה ובינה, אלה דברי

Дозволено Цензурою.
Варшава, 10 Апрель 1895 года.

- י ראו הרואים וישמעו השומעים וישושו בשמחה :
- ה לא המה הדורשים על כל קוץ תלי תלים של הלכה :
- ו גם מפרשי התורה יאמרו מצאנו מנוחה :
- ה נח זה קיינו לו בישועתו נגילה ונשמחה :

אנכי הקמן ודל בלמי יפאל, אחי עיימי כמס קהלות קדושות, כמס מלאים כל טוב זה תורה, כמס מלאים דבר ה', העיר ה' רוחי בקרבי לעסוק במלאכה זו, ואינה חכמה, וקרימי ושימי תלמי ופרשמי, יפה דברתי וזמנתי דברתי, ולא אנוס בהבימי אל כל מוטיך, וחקרתי ודרשתי היטב הדק, וזכל יפה בעמתי, שהיו לפני כל מפרשי התורה הן ישרים הן חדשים מקרוב זכו, בנגלות לנו ולבנינו ובנסתרות, כמעט מעברתי מהם מאח דברי גדולי המפרשים אשר קנים עבה ממתי, שנסתי ואזרחתי חלני כגבור בגבורה של תורה, בקר וידוע ה' את אשר לו, נחם לדרוש ולקיים דברי תלמוד תורתך :

וקראתי עם ספרי **ילקוט דוד** אשר שמי בכלי הרועים ויילקוטי, לקוטי צמר לקוטי, בכל מקום שאינה מפרש מפרש על פסוק או על מדרש וגמרא, ומחרן, או מומילא טעם נכון או סברא שכלית, ומכא זה נעשה ונשמע הקדמה מעולה וחדשה כשמלה מפורשת לעין כל המעיין בחדרי התורה, ובקלות נמרץ וכל להמליא דרוש חומד. וגם לפעמים הוספתי נוסף וספיר מאיר משלי, כאשר יראה הקורא: ויען כי ה'יקרתי רוחי בקרבי, שראיתי כמעט שערוריה, הן בלומדים מופלגים הן בשאר יודעים את התורה, שכל שנת קודש או י"ט כאשר יומאלו מרגוע ונח לפעם, כרס יבא חבלי שניה לעינם ותנומה לעפעפס, ויקח נח להם איזה מפרש שהיה גדול בדורו, ללמוד בסוכו, וממנה מתק ונחום לטוב באריות סקטיות, אז הקורא נים ולא נים, קרי ליה ולא עני, ועושין מזה סמא דשינתא. ע"כ קמתי ולקטתי בקיור דבריהם מה דאפשר, על כל התורה, דהיינו לכל סדרה וסדרה מה ששייך לה, ואף לפעמים באותו סדרה לא כחכמי כסדר, הים טעמי עמי שיקרא המעיין בכל הסדרה, כי לפעמים כסוד בסוף מה ששייך לתחלת הסדרה :

זה המפרשים אלו הלא המה : הכר ר"מ אלשיך, חן טוב, כלי יקר, שפתי בהן, מורחיו, חרושי אגרות, יד יוסף, יפה תואר, צפנת פענח, כסף מווקק, כסף נבחר, זרע ברך, מעשי ה', של"ה, בחיי, חזקוני, כלי חמדה, וכל המפרשים על פירש"י, מגלה עמוקות, ושאר מקובלים. מובטח אני בהם כי שכינא כל הנהו הצורתא קדישא יסקון לקדמותי, שהיה תורת אמת שלהם מונחה בקרן זיית אין דורש ומבקש רק אחד מעיר וגו', עד שקמתי אני הנעיר והפסתי בחיפוש נרות, העיקר שבהם לקחתי וארכיכות לטוב המסוקה השמטתי. עם כל זה על המעיין יבא ברכות טוב למאן דאפשר לקרות בגוף המפרשים, כי מורעא דדוד קאחינא שאמר שניאות מי יבין, וזכר ורפא לו. ה' הטוב יכפר בעדי ויילנו מסיגות, ועוד ירחמי מתורתו נפלאות, באמונת עסק חוסן ישועות, ואזכר לביים ולעלות בנה לזיון וירושלים, ולחזות באור פני מלך היים :

כענין דמן חכמיא. דוד בל"א הכר גדול מהו"ל בפתלי הירץ ז"ל פוונר מועשי ק"ק קראמישין :

למה מתחיל התורה בבי"ת לפי שכל ספר קהלת כמשלה התורה לשמש והשמש מהלכה ב' דורות כמו ב'. עוד טעם, שנתנה התורה ע"י משה שפניו פני חמה וכ"ל. עוד טעם לפי שי"ה"ר הנקרא צפוני והוא מתנגד לעבור על התורה לכך מתחיל ב'כ', ר"ל תחילת ב'כ' דורות ולא תשיגו על רוח צפוני (כלי יקר) :

למה נאמר בראשית ברא אלהים ולבסוף נאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ, לפי שהשמים וכל צבאם הרוחנים אפשר להתקיים בזה"ל לכך סתם אלהים לאת השמים שמרבה תולדות השמים אבל ארץ וכל עולם התחתון א"ל להתקיים רק במדת הרחמים לכך שיתק ה' אלהים זה מזה"ל לארץ אבל השמים נבראו כדקס"ד מעיקרא במדת דין כי לא איש אל ויכזב (יד יוסף) :

במשבחה בריאת אדם קדמה ובמעשה יתוש קדמה, כי האדם יש לו חומר כבהמה רק נפש רוחני זה חלק אלוה ממעל אם זכר ומשך החומר אחר הנפש אז כולו כלייל ומוקדם ואם מושך הנפש אחר החומר אז יתוש קדמו כמעלה כי בהמה לא נשתנה ממעלותא לגרועותא ואדם זה גרע מבהמה (אלשיך) :

פלוגתת אימת נבראו המלאכים, שיהיו אמת, אותן שנבראו בשני היים לעולם ואותן שנבראו ב'כ' טובלין בגרע דיגור ומתים בכל יום (בחי) :

הארם נקרא עולם קטן, וכמו שהעולם גדול השמים מנהיגים לארץ כן הנשמה שהיא משמים מנהיגת הגוף שהוא מן הארץ, ומדה כנגד מדה כשלא תהיג הנשמה השכלית את הגוף בענין שיחטא אז גם השמים לא ינהיגו הארץ ולא יתנו מער (רוז מפרשים) :

אלה תולדות השמים והארץ גו' ביום עשות ה' אלהים, היינו בבי"ה"ד ומדה"ר. במדרש משל למלך וכו'. ואת' למה לא נכתב פסוק זה בתחלת התורה, וי"ל דבאמת זה הוא תחלת התורה אלא כדי שלא יתגאה הכהן לאמר אני קרייתי ראשון בתורה (במעשה בראשית) כדאיתא במדרש אכריר (יפה תואר) : ולפ"ו באמת פתחה

התורה באל"ף אלה תולדות כג"ל (ד"ע). **שיחא** אלפי שני הוי עלמא וכו', וא"ת למה יבא מהם ב' אלפים שנות המשיח, וי"ל דהתורה קדמה לעולם אלפים שנה ממילא כשאנו מקיימין התורה אז מתחילין אותם ו' אלפים מתחלת בריאת התורה לכך אנו זוכין לימות המשיח ולהיפך ח"ו מתחילין ו' אלפים מבריאת העולם (ורע ברך) :

למה לא נאמר ויאמר אלהים יהי שמים וארץ כמו בשאר הנבראים. וי"ל כי עדיין לא היה שום דבר בעולם ולא יסול לשון ויאמר כי למי יאמר, ולאחר בריאת שמים וארץ אף שה"ו לא שיעשו מכל מקום שייך בהם לשון ויאמר כמו אמר לכן ובפניהן (נחלת אבות) :

ועי"ל לפי שלא נגמרה מלאכת שמים וארץ עד אחר כך יהי רקיע יהי מאורות לכך לא ידק צהן לשון אמירה כאלו ח"ו לא גתקיימה האמירה מאחר שלא היה עדין בשלימות עד אח"כ (יפה תואר) :

לא היה צריך להתחיל התורה רק מהחדש היום לכס, ר"ל דשם נאמר שיש לו ית' כח לשדר המערכות והמולות דלפי המול אין עבר ויבא ממזרים ואלו יבאו ה' רבוא א"כ יש בידו לברוא המולות, וכן אם יכולת בידו להפוך היט ליבשה ולסתות הארץ כמעשה דקרח וכדומה השכל נותן שכה בידו לברוא הכל, לזה אמר משום כח מעשיו וכו' (יד יוסף) :

באשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה, ולא אמר עשיתי לשון עבר אלא בכל יום כשאלס לומד דבר חדש בסודות התורה בורא שמים חדשים ובנגלה בורא ארץ חדשה (זוהר) :

למ"ד הארץ נבראת תחלה קשה מאי רבותא הלא ב"ו ג"כ עושה מתחלה תחתון, וי"ל בהא פליגי ב"ה סדר תחת הארץ הס ב"כ שמים כמו הכדור ממילא הן המרכז וכול להתקיים בלי מסובב והו רבותא דהקב"ה, וב"ש סדר דאינו כן רק וימתהם כהכל לשבת ר"ל כהכל שמתבדן אותו ביריעות ולא שמתח הארץ ב"כ שמים (רמב"ן) :

בי"ת יש בה שלט רוחות רמו לתשובה תפלה
דקה מעבירין הגוירה של רוח רביעית
מצפין תפתח הרעה, ולכן התחילה התורה צבי"ת
לפי שגלו היה לו יתב' שעתיד אדם וכל יוצאי
חלציו לחטוא ויהיו צריכין לג' רוחות כנ"ל להשתיק
רוח רביעית (של"ה): וז"ש לסרבה המשרה מ"ס
סתומה לימות המשיח (ד"ע):

באמת כוונת המלאכים שלא הסכימו צבריאה היה
לטובה למנוע אדם מחטוא ולא ירדו לגיהנם,
רק על שהיו כמתנגדים נגדו ית' שבה להתייעץ
עמם היה להם לומר אם לפניך הגון לפנינו לכ"ש
לכך השליכם ארצה (זוה"ר):

הפולפול צמדת למה התחיל התורה צבי"ת, אין
ר"ל למה לא בראשית ברא' כי בראשית
הוא פעולה והיה לו לכתוב ראשית ברא' כי כמו
ראשית דבר יראת ה' וכן הרבה בפסוקים (סס):
והוא ממש כוונתו י"ש "ששים רבוא" אותיות
"תורה" (ד"ע):

ה' נחמה יסד ארץ. זה ספירת חכמה שחופפת
בכלה על כל הספירות כסוכה ולכן מתחיל
צבי"ת רמו למצות סוכה שיש בה ג' דפנות כמו
צבי"ת ודל"ת אפי' טפה זה עוקץ עליונה שמראה לשר
אלף זה כתר ולכן נבוא ה' ורחבו ד' כמו שם
הו"ה כבוד (מקובלים):

לפי המדרש דהתורה היתה כלי אומנתו צבריאת
העולם לפי ד' (ק) דבראשית הוא רק פעולה
ר"ל בהתורה דנקרא ראשית ברא' אלהים שמים
וארץ וכל הכרואים (תן עוב):

שמות ז' רקיעים שמים רקיעו כו', ז' ארצות ארץ
ארקא אדמה וכו'. מספר אותיותיהן שבעה
אלפים ע"ז לא מס' ו' אלפים שני עלמא ואלף
הו' נגד יום הדין הגדול זה שבת הגדול ושאר
עוד ע"ז הוסיף עליהן ה' משמו של הקב"ה שנשתתף
צבריאה כי צי"ה ה' צור עולמים ועוה"ז נברא
בה"א הרי פ"א ומה טיבן של אלו שאין כנסין
לחשבון מלמד שנשתתף כסא הכבוד לקיום העולם
כס"א גימטריא פ"א (רקיעטי): ז"ש ורוח אלהים
נו' כסא הכבוד (ד"ע):

כשברא הקב"ה את העולם ובה זמן ע"ש וקדש היום
ועי"ז לא ברא לחיותים גוף ולכן כשרואין
דבר ריקן כמו חורבה ואדם בלא נשמה כשמת
אז מתדבקין בו ועי"ז המת עמא. ומי שמוציא זרע
לבעלה בורא להם גוף ומעמא עומאת המת
(סס):

המינין בטעותיהן השקר שהעולם היה קדמון ושותף
להקב"ה בכל מה שנברא דל"כ דהקב"ה
הוא קדמון למה לא ברא העולם זמן רב קודם,
דחיה לעשות זה שהקב"ה ברא האדם ביום ו'
אע"פ שהיה יכול לבראו ביום ב' שבבר נבראו ד'
יסודות אש עפר רוח מים. אלא צ"ל שדוקא עלה
ברצונו יתברך לבראו ביום ו' ולא מקודם וכן נמי
כל העולם (יד יוסף):

עמידת העולם וצריאתו בסוד מקוה כי שער מקוה
מ' סאה וסאה קמ"ד ביצים מ' פעמים
קמ"ד ה' אלפים תש"מ כן לאחר עמידת העולם
ה' אלפים תש"מ יתבר (חסד לברכה):
קטרגו המלאכים צבריאת האדם והראה להם
הקב"ה אצבע שהוא נדיק וכן קטרגו על
פקידת שרה והראה להם הקב"ה יתקן בנה שהוא
נעקד בקדושה (ז"ב בשם מדרש):
אלה תולדת השמים וגו', חסר. לפי שנברא אדם
שיחטא ויביא מלך המות לעולם ותולדות
סרן מלא שמתנו משיח ואז בלע המות ויהיו
התולדות מלאים (סס):

במדרש להאיר ביום אינה יכולה לפי שהיא מכהה
גלגל חמה וכו' לכך גמז. והא דאמרינן
בשביל שהרשעים אינם כדלוי וכו', וי"ל עכ"פ נאותו
שעה עדיין לא היו רשעים בעולם. וא"ת לפי הא'
טעמא דמכהה גלגל חמה למה נברא הא' אור
כלל. וי"ל לפני שלא היה כל חדש חתם השמש
דלעתיד יהא אור החמה וגו', ולפ"ז צ"ל דהפסוק
אין כל חדש קאי אף לעתיד, (יפ"ת):

לא נאמר בשני כי טוב כי ימי בראשית נגד ששת
אלפים שנה הוי עלמא ובלאף השני היה המבול
ובלאף השלישי היה קריעת ים סוף ליבשה היפך
המבול לכך נכפל בו כי טוב, (אלשיך): ואף שלא
היה טובה למצרים שנטבעו מ"מ טובת ישראל
קרויה טובה (ד"ע):

ויאמר אלהים ויהי אור גימטריא כ"ה זה כ"ה אלול
שנברא העולם (מפרשים):
בג' לא נאמר כי טוב מאד כמו בשני לפי שלא
עשתה כלארץ רצון קונה בעצו ופריו שזין, נד'
לא נאמר מאד על שמעט הירה, בה' הרב נקבה
של לויית (סס):

ששת ימי בראשית כל אחד וימיו של הקב"ה אלף
שנים, יום א' תהו זה אלף ראשון, יום ב'
יהי רקיע מבדיל זה אלף הב' מובדלון נח ובניו
מן דורו שהיו רשעים, יום ג' הצמיחה הארץ
פירות זה אלף הג' שהצמיח אצבעה והתחיל
מ"ת כדאיתא בגמרא דע"א, ביום ד' ב' מאורות
זה אלף הד' שהיו ב' מקדשות מאירים, בה' נבראו
הדגים הנאחשים במאורה רמו לאלף החמישי שנחרבו
ב' מקדשות, ביום ו' נבראו החיות רמו לתחלת אלף
הששי שימשלו המחריבים שנמשלו לחיות ואח"כ יבואו
ימי משיח שנברא בצלם אלהים, ביום השבת נגד
עולם שכולו שבת (רמב"ן):

למה לא כתוב ויהי ערב ויהי בקר בשבת כבשאר
ימים, וי"ל לפי שלא היה לילה רק ל"ז שעות
היה יום שבת כולו ויום ו' י"ב שעות. ד"ל לכך לא
כתוב ויהי ערב שצריך להוסיף מחול על הקדש ר"ל
אף קודם ערב הוא שבת (יד יוסף):
חד אמר ממי אוקינט הארץ שותה וחד אמר
מן השמים שניה אמה, רק מי בשמים נקראו
מים דוגמת אלמנט שנתעברה מאים זר, ואין
הצרכה

הצרכה מצויה באותן מים, משא"כ כשיורד מן
השמים הן נקראין מטר כמו אשה שנתעברה מאישה
ובולו ברהה (בחי):

בגמ' הביאו עלי כפר ה על מעוט הירח, לשון קנח
הקליפה כי בשעה שנתמעטה הלכנה נצרה
הקליפה וכיכול בכל צרחה לו צר לכך מביאין
בכל ר"ח שער זה הקליפה וזונחין אותה ונצרה
הקליפה מעט מעט ולעתיד יתקנה לגמרי והיה
אור הלכנה נו' וזה שאנו אומרים בר"ה ותשועת
נפשם מיד שונה זה חילוקי וקליפה (של"ה):

בפ' בראשית נזכר י"ג פעמים גן וצוחתקן י"ג
פעמים אש ר"ל המכוון בחדש שהוא י"ג ניזול
מאש של גיהנם וזכה לגן עדן זה י"ג נהרי אפרסמון
הנזכר בגמרא (בחי):

במלאכים היתה התורה על סדר תשר"ק שמספרו
אלף ונתנה למשה על סדר חג"ד,
וכמו שלא נככה האל"ף במוין למטה כי התורה
התחילה צבי"ת כן נחסר למעלה הת' זה בראשית (ל'
ברייתא) ברא' אלהים את ר"ל שאר א"ת הוץ,
ונשאר כ' אותיות שנתפשטו מכ' אותיות דלמעלה
ונתבטשו בכ' אותיות דלמטה לכך נתנה התורה
למ' יום (שפתי חן):

ת"ד סדרי משנה אלהיות היו עדיין ראוי ליתן למטה
ונשכתחו שאין הדור היה ראוי לכך זה בראשית
ברא' שית ונשאר הוץ (סס):

אח המאור הגדול לממשלת היום להעיד על עבירות
שעשו ביום וכן הכוכבים ולכנה להעיד על
העבירות הלילה וז"ל והיגע אותם נגד השמש
המעיד (סס): וז"ל לא תלין נבלתו כי אין הלילה
עדותו רק תקברנו ביום הבוא זה עדותו (ד"ע):

בל אינון נשמחון דיקון באתפנת הלכנה אע"ג
דכולהו קדישין אסתפמין ככמה זערין וכמה
כאזין ואינון יתחדון באתחדת סיבה לעתיד
ועליהן נאמר והיה מדי חדש נחדשו, וז"ש קרוב
ה' לנשברי לב וכו' (זוה"ר):

בשם של מ"ב ברא' הקב"ה העולם זה מ"ב מסעות
בפ' מסעי שהקיום הקב"ה בכל העולם ממש
(סס) ועיין בפ' מסעי:

בששת ימי בראשית היה כולו יום ולא לילה זהו
ב' מאורות הגדולים דוגמת לעתיד ויהיה
אור הלכנה כאור החמה נו' עד לאחר חטא אדם
הראשון שאמר שהעולם חשך בעוה (שפתי חן):
וז"ל מ"ש ויהי ערב ר"ל צללי ערב ולא לילה (ד"ע):
מ"ש כתח מבראשית משום כח מעשיו כו', ר"ל
לכך הודיע כפור שנתקבל אדם הראשון
מגן עדן עתמא וכן כנען נתקבל בחטאו אם כן
ראוי לזרעו של כנען שיגורשו מהמת חטאם ויבואו
ישראל הצדיקים תחתיו (רמב"ן):

הכל מודים שלא נבראו המלאכים בראשון כו'.
וכא דאיתא בנחומא דמלאכי השרת נבראו
ביום ראשון, וי"ל דליכא למיתא שמלאכי השרת
פייטי לבריאת עולם כי עבשו להרויב. (יפס חואר):

ששה דברים קדמו לבריאת עולם אע"ג דקצת
מכן רק במחשבה כדמסיק מ"מ קרוי קדימה
דמחשבתו של הקב"ה קרוי מעשה (סס):

חורה ותשובה ואבות וישראל וצית המקדש כי
אלו דברים נראה בהם שינוי קצת, חורה
נחרבה מצויה מאלה"ד ואילך, אבות שכבר מתחלה
נכה ואח"כ באבות, צית המקדש שנמשט שכינתו
במקום קטן ואח"כ הרחיבו, תשובה שמחלסה
נקיחוק האדם ואח"כ נחקר, לזה אמר שאלו קדמו
לבריאת עולם שלפניו יתברך הנותן אין שינוי
לפניו רק לפי מדריגת המקבלים (סס):

כ"ז דורות היה האל"ף קודם תגר כו' וכן יו"ד
שניצרה וכן מ"ש התינוק מניח ידו על האזכרה
ואינו ניזון, שהאותיות כולן רוממות ושמותיו של
הקב"ה ממש נתן חיות ורוח באלם (סס):

האל"ף היתה יודעת שעתיד הדברות ותחילו בה רק
לכך היתה קוראה תגר שששבה גדולתה מנין
אלף דורות לכך פייסה הקב"ה אל תורה שרק
לאחר כ"ז דורות ישהה התורה ולכן נקראת בלשון
אל"ף שהיה בלמח מחשבתו של הקב"ה ליתן התורה
לאחר אלף דור רק אשר קומטו וכו' (סס):

ויבולו השמים וגו' וכל צבאם, אלו המלאכים ע"ש
וכל צבא השמים עומדים משמע ששש
נבראו המלאכים (רמב"ן):

לכה העלימה התורה בריאת המלאכים איחתי
היתה לפי שלא הי' כבודם שנבראו אחר שמים
וארץ, (סס): ומכ"ש לפי דעת הרמב"ן שנבראו בשש
אחר כל מעשה ששת ימי בראשית (ד"ע):

לדעת הרמב"ן כנ"ל להורות שכנען נתקבל
בשטאו כן נמי גורשו הכנענים בשטאם א"כ
שם היה להתחיל התורה, וי"ל שלא רצה הקב"ה
להתחיל בענין גרוע קצת שאסור להעביר נחלם
אפי' מברא בישא (סס):

בין ב"ש ובין ב"ה מודים דשמים וארץ נבראו זה
אחר זה. א"כ בראשית דנמי מאמר הוא למה לא
נאמר בכל אחד מאמר בכני עצמו כמו בשאר
דברים, וי"ל דשאר דברים נבראו מיס ואלו נבראו
מאין לכך כללן נאמר, ועי"ל שלא להוסיף על עשרה
מאמרות נגד עשרת הדברות (מפרשים):

בשעה שמעט היתה ארצה אמרו לו ח"ו הכריות
יאמרו שני רשויות הן אחד ברא' הגדול ואחד
הקטן (בחי):

מעם על מיעוט הירח שיהא לאדם מרגוע וגוה
מעבודתו לפי שאם יהיה אור הלכנה בלילה
גדול כמו החמה לא היה אדם נח בלילה (סס):
והיו לאחות, ר"ל כי כשהחיות לוקין סימן רע
לעו"א או לישראל, לאחות לאות תפילין שיהא
מהנץ החמה וכן לציצית וכן לערב זמן ק"ש מצאת
הכוכבים (סס):

שלא יאמרו לכטים אתם כו', קשה הלא מתחלה
היתה א"י בחלקו של גוש הירק וצדק בניו של
שם, וי"ל דלא יאמרו דגולו של שם דיקאק אינה
נגולת

גזולת רק יאמרו חנו ורענו ונטענו האילנות נהיה כוורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות המשלמין לו סוגאה וישראל לא שלמו כלל. וע"ל דלשם היה ג"כ שחר צנים ולא שייך הכל לישראל. ולפי הגמרא אפשר דחס נכח לכנו הקטן כו' משמע דח"י היתה לבני חס והם עבד לשם ומה שנה עבד כו' ממילא אין ח"י גזולה ביד ישראל, אם לא נאמר דגם גיפת יסא כנען עבד דלאחיו כתיב, וא"כ חלק יפת גזולה ביד ישראל (מנחת יבודה):

במדבר איני יודע באיזה מהן הפך כו'. קשה פשיטא כמעשה צדוקים. וי"ל הכי קאמר **אם** כמעשה הצדוק מעוקר או צנעל תשובה. ע"ל בעניניה לשמה או במצוה שלא לשמה. ע"ל לפי שפ"ו הרשעים ג"כ הקב"ה מתקלם בעולם (ויפה תואר):

בהרלה נתאזה הקב"ה לעשות שופות בתחתונים, והא דתיבתא בגמרא צנריאת עולם גור הקב"ה השמים הצדוק מעוקר או צנעל תשובה. מחן תורה כו'. ע"ל ה"ק נתאזה להשרות למטה מעשרה וזה היה ממחן תורה ואילך (שם): **בשני** נברא גיהנם לפי שבראו המלאכים משרתים אש ליהט בשני. ע"ל לפי שלהטה אש של מעלה פני ריקע בשני (שם):

שמים אש ומים כו'. דש"ן קמוצה אחריה בזה אל"ף ממילא בהפוך אותיות אש ומים, אלהם בהפוך להורות שאין מוקדם ומאוחר בתיבה אהת כן אין מוקדם ומאוחר בפרשיות התורה (פליאה):

שמים בחור"ק הם"ו הוא המסורת ו"ש שהם שמים משפטיהן אש בריות אש וכו' יתנו מטר וכו' אבל בקרו ה"א שמים כפתח תחת מ"ם (מפרשים): **עוד** נברא דין ורחמים לכך נכתב הוי"ה רחמים ונקרא אדנות דין ולעו"ב כולו רחמים לכך נק"א כתיבתו ואדני לשון זכר דין לכך נקרא ר"ה יום הדין בלשון זכרון, והו' אדני ר"ל מן ר"ה עד יו"כ י' ימים דין, ולפי שיש אש למסורה יכוון בעו"ו בקריאתו גם לכתיבתו ר"ל רחמים, וו"ש דרשו ה' בהמלא"ו בתורה נכתב ר"ל רחמים אבל קראו"ו בענין אחר (ח"א):

חשובה נברא קודם בריאת עולם. ר"ל אותן דורות אשר קומטו ולא עשו תשובה ולא נבראו עבור שהרשעים היו ביותר ולא היה מועיל להם תשובה, וו"ש תשב אנוש עד דכ"א ר"ל אותן דורות שדכאלו מלהבראות ומשם ואילך ותאמר שובו בני אדה"ר (שם):

גיהנם נברא ביום ג' דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה, ומ"ש גיהנם נברא קודם בריאת עולם היינו קודם גמר בריאת שמים וארץ שהיה ביום ג' שנכלל בו כי טוב, וכן ל'ל במקדש מקום מרהשן מתחלת בריאת ארץ ע"ש אבן שתיב שממנו כושפת העולם (שם):

עברו כל משיח דכתיב לפני שמש עו"ן שמו יו"ו

על ענמד הלל אין כל חדש כתיב לכך הורה לנו בזה דכבר היה לעולמים וזה טבעה רק ע"י מעשה הצדקים הפך הקב"ה מחשך לאור וכן מהפך ע"י מעשה רשעים (שם):

למה לא כתיב ויהי ערב בשבת, וי"ל בשאר ימי שבוע חלק בקר למלאכה וערב למנוחה משא"כ בשבת או כולו מנוחה או כולו מלאכה שמים (מפרשים):

יום הששי התנה אם מקבלין התורה מוטב כו', הטעם דהשמים כולם רוחניים וארץ גשמי ואין שני הפכים יכולים להתקיים בלתי אמצעי, אבל ע"י תורה שבכתב היא גשמית וסודות התורה דוחיניים חלק אלוה ממעל ויכול להתקיים ולכך ע"י עו"א שהם כבהמות וגשמים ולא רצו לקבל התורה ארץ יראה. וא"ת קודם מ"ת האריך עמד העולם, וי"ל לעולם היו הצדקים נח אברהם כו' והיה השם הוי"ה שהוא כ"ו עמחן לכן היה העולם קיים עד כ"ו דורות (עיין בכלי יקר):

יו"ם יום הששי כי בתי"א ברא הקב"ה העולם זה רמז שכל אומן מניח כלי אומנתו בהוספת חול על הקדש (שם):

בכל הברואים לא נאמר כי טוב מאד כי עדיין היה ספק שלא לא יברא האדם ממילא הכל לחנם נברא ולאחר בריאת אדם נאמר כי טוב מא"ד אותיות אדם (שם):

נעשה אדם ר"ל הקב"ה אמר לארץ נעשה, אחת תתן גוף חומר ואני הנשמה ואף שכל ב"ח יש להם נשמה לו"א צלמנו כדמותנו. וכן מצינו שנתראה הקב"ה ליחזקאל כדמות אדם שאדם יש לו חלק אלוה וממנו לא יברא בני כדמות זקן וזים כדמות בחור, ממילא מתיישב טפי צלמנו לשון רבים (רמב"ן):

אל תתמה על הפסך להיות רחוק מן השכל שלולא התורה היה הבן האדם כאיש פרא עושה מה שלבו חפץ כי האדם נברא משני דברים נשמה משמים וגוף מארץ וע"י המטר נגבל כעיסה כמ"ש רש"י על פסוק ואד יעלה גו' ומצינו בגמ' שנתפשטו בלתי נגבל עד שאמר להם הקב"ה די כדאיתא במדרש אל"כ כל הנולד יש לו טבע מולידו לכך ניתן התורה לעשות להם גבול וסוף (מפרשים): **המים** התחתונים לא רצו להיות נדללים מעליונים פייסן הקב"ה שאסור להקריב בלתי מלח תולדות מים התחתונים (בחי):

הים יתרעם לומר בישוב נכנה ב"ת המקדש ובמדבר ניתנה התורה וים לא זכו לכלום ופייסו הקב"ה להביא מלח ותולדות הים לקרן וכן ניסוך המים ותכלת לצייתת מדם חלזון (מפרשים): **אשר** יזר את האדם בחכמה. מאי חכמה לפי שהמלאכים כולם רוחניים ואשר הברואים כולם גשמיים ואדם מעורב מרוחני וגשמיים, וו"ש הקב"ה למלאכים חכמתו מרובה משלכם. (יד יוסף):

למה לא כתיב ברכה בחיות, לפי שראה הקב"ס שעתיד הנחש להמית לאדם הראשון ועתיד להתקלל זה דוגמת י"א ארורים נגד י"א שבתים וכנגד שבת שמעון כו' (ויפה תואר):

בצלם אלהים עשה את האדם, מוטב כי המלאכים אין בהם יס"ד וטבעם טועל טוב ובהמה אין בה יס"ט וטבעה פועל רע נושך וזועט, ואדם בעל בחירה לעשות טוב ורע כאלהים לפיכך בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני אדה"ר שחשבו שהוא אלוה (מפרשים):

באבות דר' נתן משמע שאדה"ר נולד מהול וב"ד פ"א פלוג:

בונת הקב"ה תחלה להיות אדם כמלאכים כדכתיב אני אמרתי אלהים אתם ומחטא אדם"ר בזה המיתה ועצת ה' היא תקום לכן זוה הקב"ה לעשות יום כפור להיות אדם יום אחד בשנה כמלאך ויום אחד בשנה כשנה ממילא הוא עולמית כמלאך (שפתי כהן):

נעשה לשון רבים ר"ל תורה שבכתב ותורה שבע"פ שתיין אמרו נעשה אדם (יד יוסף):

אלו לא תעו אדה"ר היה נשאר בו כלם אלהים וכעליונים כלם אחוה וקירוב והיו מותרים בעריות ולפי שקלקל בעץ הדעת טוב ורע זה ערוה עשה פירוד לכך נאסרו העריות (שפתי כהן):

מים העליונים זכרים ותחתונים נקבות וע"י שתיין כמו זכר ונקבה הארץ מגדלת פירות וו"ש והולידה והצמיחה (פר"ח):

ביום ד' כתיב מארת חסר לפי שבאל"ף הרביעי נכנה בית שני שהיה חסר ה' דברים (אלשיך):

האדן אמר בהוצאת עץ פרי ויהי כן הלא עברה על הזיוי. וי"ל לפי שאמר רז"ל הכל עמד ע"פ הארץ ולא יצא לחוץ עד יום ו' לאחר חטא אדם ממילא מתחלה לא שנתה והיה טעם העץ כטעם הפרי (שם):

בצלמנו סערא דדוכרא וכדמותנו סערא דנוקבא (זוהר). וזה פירוש הפסוק נעשה אדה"ר לללם ולדמות אמר משגיבן זכר ונקבה וממני נשמה כי שלשה שותפין להוציא מלב הטועין (שם): **ויהי** בקר יום הששי. כי בשאר הימים לא היפ בקר רק עד חצי היום שמתחילין לללי ערב אבל בששי כל היום היה בקר (שם):

ויבל אלהים ביום השביעי, זה מנוחה, ר"ל כמו הגוף בלא נשמה כאבן דומם כן כל ששת ימי בראשית היה העולם חומר בלא נשמה וו"ש שבת וינפ"ש לשון נפש נשמה (שם):

ה' דברים שנבראו בע"ש בן השמשות היו מורכבין גשמי ורוחני ע"כ נבראו בימן שסתחיל רוחני של שבת לבא, וזה הענין פי' האתון ולוחות שניות, ודוק ותמלא בכלן (שם):

מים העליונים תלוין בתמאמר ר"ל בשם קוב"ס הקדוש.

הקדוש, וי' לא תשא את ע' ר"ל לא תגזיח
 העם מלכות נחלים מים עליונים וישטפו העולם
 ולכן נודעו העלים בלא תשא, וי' מאמר השני
 יחי רקיע וחוק הרקיע נגד דבור השני לא תשא
 (ס):

וידי ערב ויהי בקר, כי האדם נברא בע"ט ולא
 ראה עוד חשך רק עד מ"ט כי בשבת לא
 הכהיך זיוס א' ראה בקר וכשראה כן אמר
 תכנון של עולם הוא להיות שבדוד קודם לגאולה
 יורה שמה לישראל יעשה ג"כ כן לכן הקריב שור
 שקריבתו קודם לפרסותיו ואע"פ שדרך הטבע
 פרסות קודם לקרינתו. ופרסות הם ד' מלכות כנודע
 לבורות שגולתן קודם לשעבודן, וי' זה יורה גם
 על שאר אומות שגם כן היו תולדות של אד"ר
 לו"א קרן אחת זה אומה יחידה, ואף שאברהם
 בירר מלכות תחלה כי תקן זה בדוד שהיה גבול
 אד"ר ויעל ענת אברהם ומלך תחלה היה ויחי
 בקר ואח"כ ערב שבדוד ד' מלכות (ס):

הא דאמרינן ברא הקב"ה את מלאכיו ושאל אותן
 ע' בריהת אדם, אע"ג דהמלאכים כבר נבראו
 ביום ב' או ביום ה', וי' דאיתן מלאכים לא היו
 ראויים למות כי בכל מעשה בראשית נאמר כי טוב
 ויהי חסרון בבריאה אם מתו לכן ברא הקב"ה
 מחדש מלאכים שאותן ימותו, (תן טוב): ואע"ג
 דעל בריאת אדם נאמר ג"כ כי טוב וגבר עליו
 מיתתו י"ל שלא מת מיד, (ד"ע): ועי' דאיתן
 מלאכים שנבראו כבר הן אותן שמשמשין במרום
 ואלו מלאכים שמשמשין לאדם ככתיב כי מלאכיו
 וגו' לשמך לאלו שאלו ולפי תשובתן שאל יברא לכן
 שרפן כי אם אין אדם למי ישמרו (ס):

צא ולמד שברא הקב"ה כמה עולמות והחריבן
 וכן שמים וארץ היו לחין עד יום ג' כן ביד
 האדם לתקן מעשיו הרעים ע"י תשובה (ס):
 מעוט הלכה כי בכל מעשה בראשית נאמר כי טוב
 לגמרי ובתחלת החדש היא מתחדשת זה קצת
 כבריאה חדשה, לבורות לנו שיש כח בידו ית'
 לעשות ויש מאין, להוציא מדעת הטועין שהעולם הוא
 קדמון, ולכן צוה הקב"ה לפסח לשחוט טלה המזל
 של מצרים שהיה מורה שאין עבד יכול לברוח
 והש"י שידד המזל (מפרשים):

לא טוב היות האדם לבדו, שיסבדו הברואים כמו
 שהש"ת יחיד בשמים כן האדם יחיד בארץ
 ויעשו אותו ע"א (ס):
 על כל מעשה בראשית אמר שלמה הנביא והש"י
 אמר בסוף כי זה כל האדם. הענין הוא כך
 שאין זה דרך החכמי אומנים לתקן כלי מלאכה
 שדמיו מרובין בשביל לעשות מחט אחד שזוהי הני
 פרוטה, כן בכל ימי בראשית תיקן הקב"ה שמים
 וארץ וכל צבאם כדי לבראות בזהרונה אדם אחד
 זה הכל, משא"כ אם מתקן מחשין הרבה לאין
 תספיק אף זה הכל, לו"א כי זה כ"ל האדם ר"ל
 יאה רובא רבנות בנות אדם (ס): וי' לא טוב

היות האדם לבדו (ד"ע) ו

העולם ומלואו נחשל לגוף עם האנשים והקב"ה
 נחשל לבשרה שהיא היות כל הגוף וגם הכל
 וכל הדמים צריכין ללב ולא צריך לנשמה, לכן
 נקרא הקב"ה ח"י העולם. אבל מ"מ הלב ואפי'
 הנשמה צריכין לגוף לא כן הקב"ה שהכל צריכין
 לו והוא אינו צריך לשום לו דבר (רמב"ן):
 למה ברא הקב"ה לאדם שתי עינים שתי אוזנים
 וכו', לפי שכל המצות הם הן ולא, מצות
 ראיה סומא פטור, וכן וראיתם לצינית ולילה
 פטור מצינית, לשמוע קול שופר ובמסית לא תשמע,
 וכן רובם דבר והסוכו (מפרשים):

פלוניא בני חכמי האמה, יש אומרים אדם גדול
 ממלאכים לפי שיש לו חלק אלוה ממעל
 וגשמתו מצויה מתחת כסא הכבוד, ועל זה אמרו
 ז"ל כגון דין בר אינס ר"ל. מעלתו גדולה אפילו
 ממלאך, וי"א מעלת המלאכים הדרים במרום ואין
 להם יכ"ר גדולה ממעלת אדם, ועי' אמרו שם
 איכא דאמרי לית דין בר אינס פרשי' אלא
 מלאך (ס):

כל מה שהדורות נמשכין השנים מתמעטין והולכין
 ע"י שהדורות הראשונים קרובים היו להתחלת
 שורש הבריאה הוא אד"ר שהיה חי ביותר ממילא
 הדורות שאחריהם מתרחקין משרש שהוא אד"ר
 לכן מתמעטין שנותיהן (מפרשים):
 למה שיפתה הארץ להונוע עץ עישה פרי ולא
 טעם עזו ופריו שוין, שלא יבא תירוץ לאד"ר
 לומר י"ל העץ נעויתי ולא על הארץ לכן היה
 העץ בלי טעם (ויפה תואר): ממילא למ"ד
 שיצאו היה נסתר זה דהא אחרונ טעם עזו ופריו
 שוין (ד"ע):

חכמת אד"ר שקרא שמות אדם ע"ש החדמה,
 קשה למה לא קרא ארץ הלא בתחלת
 התורה כתיב בראשית וגו' הארץ, וי"ל דטעם
 קריאת ארץ ע"ש שרצה לעשות רצון קונה, דהשמים
 וארץ לא היה להם תיקון ומעמד במקום אחד
 והארץ רצתה ועמדה במקום אחד. וקשה א"כ
 למה לא נקרא לרקיע ארץ שרץ לרצון קוט
 כמו ארץ, וי"ל דהרקיע יתני שלא רצה לעשות רצון
 במקום אחד ומיכתי יתני שלא רצה לעשות רצון
 קוטו משא"כ הארץ שמצינו שנתנה בעץ עושה
 פרי לכן הורה לנו החורה צוה רצתה לרצון
 קונה (ס):

רש"י היה אד"ר להנתיק תורה בזימו, אע"פ שצריך
 ששים רבוא, וי"ל ע"י שהיה יציר כפיו יתברך
 וצו נכללו כל הדורות הוא כששים רבוא (ס):
 ראוי היה אד"ר להוליד י"ב שבטים אלא לפי
 ששנים היו לו וביקש אחד להרוג חבירו וכו'.
 אע"פ דלאחר שגולד שח היה לו שלום עם קין,
 וי"ל לפי שהיה קין נע וגד כמאן דליתא דמי (ס):
 והנה טוב מאד זה מיתה לצדיקים שיזכו לעו"ב
 ולרשע' שיזכו ויס מיתה ויעשו תשובה (ס) א
 ממילא

ממילא לפי מוכח שאף שקודם שחטא אד"ר
 היה ראוי לבה מיתה לעולם וכן גם קודם שחטאו
 ישראל היה תשובה בעולם, אבל מ"מ י"ל דאילו
 לא חטא אדם לא היה מלאך המות רק הכל
 בנשיקה (ד"ע):

ויברך אלהים את יום השביעי. קשה הלא כשאדם
 בטל אין הברכה מצויה, וי"ל לפי שבשבת
 מול שבתא והוא מורה על קללה לכן ויברך
 אלהים (ס):

ברכו במאורות, אע"ג שהמאורות היו נתליו בדי',
 וי"ל דה"ק אי לאו מפני כבוד השבת נגזרו
 המאורות בשביל חטא אד"ר בע"ש אלא לפי
 שהשבת ביקש עליו רחמים כדאיתא, ועי' דאפי'
 בגיל שבת שמשו המאורות (ס):
 למ"ד במ"ש טרדו מג"ע קשה איך לא חש הקב"ה
 קן גם ישלח ידו בעץ החיים ביום השבת.
 וי"ל ביום ראשון לציווי לא יעבור רק אם ישהה
 זמן מרובה, ועי' ל כיון שנעטוה אד"ר על שבת
 לא חש שיחטוף מחובר, ואע"פ שאכילת עץ הדעת
 היה חייב בעצירה זה היה ע"י פתוי נחש לחוה,
 ועוד שכבר נכנע ועשה תשובה כדאיתא לא יחזור
 וימרוד (ס):

למה נקנסה מיתה על אד"ר בשביל חירס מלך
 צור כו', קשה הלא מקרא מלא הוא על
 אכלו מעץ הדעת, וי"ל שעשה אה"כ תשובה
 הקורעת גזר דין והיה להשם יתברך לחול לו על
 החטא, וקשה שלא יחוייב לחול החטא ויקרע גזר
 דין אלא כשעושה תשובה מעלתו אבל כשעבד מפני עונש
 וזוהרה אינו מתקרב כמו במרגלים דודר המדבר,
 ואע"פ שבניגוה ואחאב נקרע גזר דינס, שאני
 אד"ר שהש"י גזר עליו מפני ודאי מפני העונש
 שב, אבל ניגוה ואחאב שבו מצד האמונה בנביאי
 ה', ומעשה דאד"ר דומה לאדם שיוצא ליהרג
 בצ"ד דאין תשובתו מועלת, ועוד קשה מאי משני
 מפני חירס וכו' אם התשובה ראויה להועיל הלא
 כתיב לא ימותו אבות וגו'. אלא יש לפרש שאחר
 שהקב"ה ידע שאד"ר יעבור על הצווי לא היה
 לו לזוות מצוה זו שלא יבא לעונש זה, שהיה לו
 לחוס על כבודו יתב' שלא ימות יציר כפיו ונברא
 בצלמו כמו גבי קללת אלהים תלוי, ז"ש בשביל
 חירס כו' כי יתחוק ההיזק יותר בזהויהם מהרהרים
 וכופרים בו יתב'. ועי' דה"ק לא היה לו לענשו
 במיתה כי בקרא לא מצונו רק שעבר על לאו דלא
 תאכל מעץ הדעת ובלאו דהכילת איסור לא מצונו
 מיתה רק בע"א וג"ע לזה אמר כיון שימשך מזה
 ע"א כמו גבי חירס כו' (ס):

בשביל חירס מלך צור כו', ומכל מקום לא נגזרה
 מיתה מתחלה קודם החטא כי אילו היה
 צדיק גמור לא היה נענש בשביל העתיד רק באשר
 הוא שם עד אחר שחטא מלא הקב"ה מקום לתלות
 בו טעם מיתה (ס):

ד' שמות ארץ תבל אדמה ארקא, ארץ נגד

תקופת ניסן שמרעה פירותיה וכו', והא דנקט
 דוקא שם ארץ ברישא בשלמא למ"ד על שרצה
 לעשות רצון קונה ספיר, וי"ל ש"ס שטיקרא הוא
 תקופת ניסן דלחד מ"ד בו נברא העולם (ס):
 ויצר ה' אלהים את האדם, בזכות אדם הגדול
 בענקים דאם יקלל אד"ר יתקן אברהם
 וכדאיתא במקובלים שהיה לגבול אדם ומיתורא
 דאת קדיש, או מה"א דהאדם קדיש דעיקר זכות
 אברהם אחר שנתוסף לו ה' (ד"ע):

והא דאיתא במדרש קבלת שאחר הקב"ה ללמדו
 קן דעתך שלא תקלקל שאין מי שיחוקן אחריו.
 היינו ר"ל מיתה וקללת הארץ באמת לא לתקן,
 לפי שבאמת היה לאברהם להבראות קודם לאדם
 הראשון כ"ל, וקורא הספוק לאברהם גדול כמו
 גדול שבנים, ואע"פ שכל האבות שקולים זה כזה,
 כמו כל הראוי לגילה אין בילה מעבדת בו (ס):
 ויצר ה' אלהים מן האדמה, ממקום מוצא אדמה
 כו'. ואע"ג דאמר' מכל העולם הוצר עפרו,
 וי"ל דעיקר הבנין שבאדם הוא הראש וראשו מא"י
 כדאי', ולא משמע ליה למדרש מכל האדמה היינו
 מכל העולם ולא דוקא ממקום המוצא דא"כ
 מהאדמה מביעא לו מאי מן האדמה, אלא מן
 מקצת משמע, כמו מן הבקר (ס):

ולפי השכל הורה לנו הכתוב צוה ענין תשובה
 דנברא ממקום מוצא כפרה היינו ע"י קרבות
 או סעודה או תפלה כשאין מוצא, ועי' דמ"ס
 מוצא מקום כפרתו כו' היינו נשמתו ממקום
 כסא הכבוד שמכוון כנגד מקדש של משה ששם
 מיכאל מקריב וגופו מתחיתו מקום מוצא אדמה
 ביושר מכוון נגד מקום מחאב נשמתו (ס):
 לפי המדרש מלמד שהעמידו גולם מן הארץ עד
 לרקיע וכתיב ויפת באפיו (השמה) משמע
 שלא ירדה השכינה למטה כדאיתא בגמרא
 דסוכה (ס):

וישע ה' אלהים בן בעדן וגו', במדרש עקרו ממקום
 אחר ושהלן בג"ע. וא"ת היה לו להצמיח
 בג"ע עצמו, וי"ל דכוונת הקב"ה בראותו שכבר
 גדלו קצת במקום צ"ה ממקום קדוש והלכו ממילא
 תתברר בהם הקדושה, וכדאיתא ישעו עיני ה' ארץ
 לבנון אין לבנון אלא צ"ה (ס):

אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן,
 ר"ל וכי העץ הוא ראוי לאכילה כמו שהיה
 ראוי להיות בצווי הקב"ה עץ פרי ואפי"ה לא נעשה
 ארץ על שנתנה מצווי הקב"ה אף אתם תשנו
 ממצות הקב"ה ולא תענשו אם תאכלו (ס):
 השממות שקורא צ"ו הוא ע"ש מאורות שצנוד
 משא"כ כשהקב"ה קורא שם הוא ע"ש
 העתיד לבה (ס):

השביניה שנסתלה מכה חטא אד"ר לא היתה
 יכולה לחזור עד שמת נדב ואביהוא, וי"ש
 אכנתו טמאים לנפש אד"ס זה אד"ר (זוכר):
 הקב"ה עשה לאד"ר דוגמת כהן גדול היינו
 שאכילת

שאכילת שאר עמי הגו היה לו כאכילת קדשים
 ואיסור אכילת עץ הדעת היה דוגמת קרבן עולה
 שכולה כליל ואיסור אפי' לכהן (זרע ברכ') :
פלוטא אם קין והבל נולדו קודם החטא או
 אחריו , אם נולדו קודם החטא מוכח
 שאדה"ר לא היה לו לחיות לעולם אף קודם שחטא
 דקיי"ל כל שיש לו תולדות בהכרח צריך למות ,
 וגם אין טעם על איסור כלאים , אבל אם נולדו
 אחר החטא יכול להיות דקודם שחטא אדה"ר היה
 חי לעולם , וגם טעם גדול בכלאים לפי שקין
 בא מוזהמת נחש היע והבל בא מקדושה לכך אל
 יתערבו אמר ופסחים ספן ר' רבנתיא (ע"מ) :
 קשה למה באמת הוסיף הנחש שנוה הקב"ה
 שלא לנגוע בעץ הדעת הלא לא נאסר רק
 אכילה ושמה לא יטעו עמון אדם וחיה בזה .
 וי"ל דכך אמר הנחש דטעם האיסור הוא דהמקום
 שעומד עליו העץ הוא מקום קדוש לפי שעומד
 באמצע הגן דוגמת מקום המשכן באמצע העולם
 לכך אם יתגלגל פרי העץ הזה למקום אחר
 יבא מותר לאכול רק שלא לנגוע בו במקום שעומד
 עליו (מפרשים) :

למה לא חי אדה"ר לעולם אחר שעשה תשובה
 ונתכפר לו החטא , וי"ל דמתחלה היה כתוב
 כתנות אור באל"ף , ר"ל כולו אור וד היה והיה
 יכול לראות בשכינה מתי שירצה , אבל לאחר החטא
 אז נתעבה ונעשה עור בעיניו ולא היה יכול לראות
 שוב בשכינה , ממילא טוב לו שימות ולאחר מיתה
 יראה בשכינה , וי"ש במדרש והנה טוב מאד זה
 מיתה (ש"ה) :

ברגן זה נחש , מפריד חלוק , מפריד אל"ף מן אד"ם
 ונשאר דם , זה שופך דם האדם באדם כשיבא
 אדם לעתיד דמו יטשך שעתיד ליטשט המלאך המות
 הוא הטען הוא היב"ה והוא מסטרא דנחש (שם) :
 בשחשא אדה"ר והטיל הנחש זיהמה נעשה גופו
 של אדה"ר כעיסה בצלולה מוזהמת החמץ
 והיה אחיהו וכח לע' שרים העליונים עד שנתמעט
 קצה הוזהמה ע"י שת נח ואברהם ויחזק עד
 יעקב שאמר שמה פסולת יש בצני כו' , והיה לשרים
 הכ"ל אחיהו בצרכיהם שהוא חסד אל וביצחק שהוא
 פחד אלהים , אבל ביעקב שם הוי"ה פסק כחם ,
 ז"ש שמע ישראל ה' וגו' זה שם הוי"ה (שם)
 בשם שברי אורה) :

מבנה קטרוג חמה ולבנה נעשה הקטרוג למטה ,
 שינה"ר מחטיה לאדה"ר וכל תולדותיו ואח"כ
 עולה ומקטרג ואילו היו חמה ולבנה שוין אז
 היה מהלכן בשוה ולא היו צריכין לעבר שנים ,
 ולכן בשני העבור צריך יותר תשובה וגדר נגד
 המקטרג (שם) :

אילו לא חטא אדה"ר והיה כתנות אור"ר באל"ף
 או לא היו צריכין לתורה שבע"פ כי מרוב
 השכל הו' היה מנח הכל מתורה שבכתב , ולאחר
 החטא נתעבה החומר והשכל לכך צריך לתורה

שבע"פ להנין פירוש התורה , וי"ש במחשכים
 הוסיבני כמתי עולם זה אדה"ר , ואיתא בגמ' זה
 תלמוד בבלי (שם) :
ראוים היו צהר סיני כשפסקה זיהמה של נחש לבא
 מיד לג"ע רק מעת שחטא אדה"ר וגורש
 מג"ע אבד את לבושו כדכתיב וידעו כי עירומים
 הם , לפי שהמזות הם לבוש לנשמה לכך היו
 צריכין לקבל התורה ומזות שהם לבוש לנשמה
 (שם) :

ויברא אלהים את האד"ם בצלמו , ר"ל הנשמה
 נקראת אדם והגוף נקרא עור ובשר ולא
 אדם (שם) . וי"ש בגמרא אדם קרוין אדם ,
 ר"ל ישראל שם חלק אלוה ממעל (ד"ע) :
 מות תמות , מיתה לו ולדורות , כי בגשמה של
 אדה"ר היו כלולות כל הנשמות משנברא
 העולם עד סופו , ממילא כולם חטאו (שם) :
 בשם שנתגשם אדה"ר בכתנות עור אחר החטא
 כך נתגשמה התורה , אבל לעתיד תהיה תורה
 חדשה כמו שהיה ראוי להיות בתחלה אור"ר באל"ף
 והמזות הכל רוחניות ואפי' לא תהוה צבור
 ובחומר ודומיות , ולא שתהיה ח"ו חדשה רק
 הכל רוחניות (שם) :

לכך נמלך הקב"ה במלאכים צביונות האדם שלא
 יקנאו אח"כ בצני אדם כשיראו שהקב"ה
 יניח עליונים ושכונן אלל התחתונים במשכו (שם) :
 ויבל אלהים ביום השביעי . כי כוכב שבתאי המושל
 בשבת מורה על חרב ורעב , לכך צוה ה' ב"ה
 לעסוק בתורה ביותר בשבת עד קץ צביונות ולענב
 הגוף ביותר כדי שתקבל הנשמה על ידי התורה
 והגוף מן כל הרעות (שם) :

אדה"ר נולד מהול הים , ז"ש ותוצא הארץ וגו' ועץ
 עושה פרי , כי האדם עץ השדה ר"ל שנולד כולו
 פרי ולא ערלה , ולאחר החטא נמשך בערלתו היה
 נאמר ותוצא הארץ וגו' עץ עושה פרי ולא עץ פרי
 כי העץ נעשה ערלה , ואע"פ שזה נאמר ביום ג'
 התורה כתבה שכן היה ראוי להיות אחר החטא ,
 והא ראייה שביום ג' נאמר ב"פ כי טוב שבתאי הים
 אלא אחד מורה ג"כ על צריאת אדם שביום הששי
 אחר חטא אדם ככ"ל (שם) :

למה ברא הקב"ה המזיקין , כדי שילמדו בני אדם
 לעשות תשובה שלא יאמרו אם נתענה עצמנו
 בצום אין לנו מתקיימים , לכך ברא הקב"ה המזיקין
 שאין להם גוף ואפי"ה הרוח מקיימן (שם) :
 באמת ברגע אחד יכול הקב"ה לברוא הכל , רק
 שילמדו בני אדם שהכליות מעשה ימי
 החול הוא בשביל שבת (שם) :

כמו שגנו הקב"ה האור הגדול עד לעתיד כן
 לעתיד יבא טעם העץ כטעם הפרי , ז"ש
 לעץ השדה יתן פרויו (שם) :
 שנתה ארץ עץ עושה פרי , והעץ מתיבש בכל
 השנה , זה היה כוונתה לטובה להיות ניכר
 גדולתו ויתברך שמויאל יש מאין (שם) . ועוד
 נלמד

נלמד מזה תחית המתים אף מעצמות היבשות
 כמו עץ יבש ונתחדש (ד"ע) :

אמר הנחש דברים של טעם , מה שאמר הקב"ה
 שלא לאכול מעץ הדעת לפי שהוא מוג
 מטוב ורע ואדם יצור כפיו של הקב"ה כולו טוב
 משא"כ עתה שנולדה חוה מן אדם ממילא אדם ג"כ
 מעורבין מטוב ורע וכו' (ע"ש) :

לפי הגמ' י"ב שעות היו יום ושב' סרה נשאר
 ג' שעות ולכך נטעו ג' שני ערלה , ובשעה ד'
 היה שבת , כן בשנה הרביעית קודם הלולים , והוא
 לא המתין אלא סרה לכך נקרא ערל (שם) :
 גהש ר"ת "גדה" מלה "שלוש זה נר , ג' אלו
 גרמו כדאיתא (מפרשים) :

אילו לא חטא אדה"ר וגרם לחוה להיות כסוטה
 שבה נחש על חוה אז תמיד היו נשמות חדשות
 ולא היו צריכין לבא לידי גלגול . וזה גלגול שבוע"ה
 ר"ל שמשניעין לנשמות עולם יצאו מן הגוף
 כנדע (שם) :

קשה למה לא אמר אדה"ר שירה לה' , ואף שאמר
 מזמור שיר ליום השבת אבל לא אמר
 להשי"ת , וכן האבות בשעה שנטלו מן הצרות . אלא
 הענין תכלית צריאת העולם בשביל ראשית אלו
 ישראל , ואין שום דבר ששמה שלמה כשאינו
 במלואו ואלו הכ"ל היו יחידים , אבל משה שהיה
 שקול כס' רבוא וישראל שהיו ס' רבוא , ז"ש את
 השירה הואת לה' שהיה במלואה ושלמה (שם) :

ולבני אהרן תעשה כתנות , זה כתנות אור
 שתקלקל כחטא אדה"ר , ואהרן תיקן אותן
 חטא לכך מתחלה נמשח גופו בשמן המשחה לתקן
 הגוף ואח"כ הליבשו ונאסר להם פגול ונותר
 וטמא שהוא פרי עץ הדעת והקריבו קטורת , תרגום
 של קשר קטור , ר"ל נתחבר ונתקשר ברוחני של
 מעלה , וי"ש וכל אד"ם לא יהיה באהל מועד שתקן
 חטא אדם מכל וכל (שם) :

אילו לא חטא אדה"ר היה מעמיד תולדות מסטרא
 דקדושה מג"ע אבל אחר החטא שנתגרש מג"ע
 הוליד מסטרא דיה"ר מסטרא דמאבא (שם) :
 עיין צוהר תיקון עץ הדעת היה בזהשענו תחת
 העץ , שאדם חטא בע"א ע"ש אומרים לעץ
 וגו' והיה חוסף עליו כלל לפי שחטא אחר בתשובה
 ומים תחתיו לטבול וזה יוקח נח מעט מים וגו' :
 שבעים שנה לאדם , מנין היוכל ל' שנים ועד כן
 כ' אין מענישין , וכשם שהכל חוזר לבעלים
 ציבול כן הנשמה חוזרת , ואילו לא חטא אדה"ר היה
 חי אלף שנים וזה ואכל ומי לעולם של יובל העליון ,
 וכן מהלך עץ החיים ל' אלף שנה , וזה כמוי העץ
 ימי עמי בצירוף הקדמה יום של הקב"ה אלף שנים
 (שם) :

מתחלה היה נשמת אדם וחוה בו ו מעל גם
 גופו ממקום טבור ממקום צה"מ"ק וכשבה
 נחש על חוה הטיל בה זיהמה ונדבק בה טומאה
 בגופה ונשמתה , ואדם אח"כ בא עליה ושאל אותה

זיהמה ממנה עד הר סיני שפסקה זיהמתו ונעשו
 כמתחלה ז"ש אלהים אדם וגו' (חדושי אגדת) :
 אותיות התורה הם כולן נסתרות ושמות של הקב"ה ,
 וכחות הטומאה באים מכה נחש זה
 הולך על גהון לכן הפסיק וי"ו דגהון אותיות
 התורה לרמוז שהם כולם אותיות וכודות התורה
 ושמות הקדושים ואין מקום כלל לכה הטומאה
 להפסיק רק וי"ו דגהון זה נחש ככ"ל , או ר"ל
 דע"י חטא הנחש שנתקלל על גהוןך תלך נסתלק
 מאדה"ר והוד כתנות אור וגשאר עו"ר בעי"ן לשון
 מכוסה מעין שאין אנו צריכין בסודות , ז"ש וי"ו
 דגהון מפסיק בין סודות התורה , כי באמת מקצת
 יודעין בסודות כמו משה ודומיו וכל מי שמתקין
 חטא הכ"ל (שם וקצת ד"ע) :

וכן עי"ן דיער חזיו של פסוקים בתהלים , ר"ל
 שיתקן בפסוקי דזמרה קודם התפלה כדי
 להפסיק המקטרגים שרו של עמלק נחש הקדמוני
 שהוא חזיר מיער . או ר"ל כדי להפסיק עי"ן של
 כתנות עור להיות בלתי ממשך מצדיל לבוון כראוי
 הסודות והשמות (שם וד"ע) :

מבנה אותה זיהמה שהטיל נחש בחוה היה סבה
 להוליד רשעים , שכן בשבת כתיב כי שת לי
 אלהים זרע אחר ר"ל זרע גרוע מקץ והבל (שם)
 בשם ס' יצן . ולפי"ז צ"ל דקין והבל נולדו קודם
 חטא אדה"ר והא דכתיב החטא קודם אין מוקדם
 ומאוחר (ד"ע) :

קשה הלא ידע הנחש שאם תאכל חוה מעץ הדעת
 תמות וא"כ איך אמרו ז"ל שדעתו היתה
 ליטא את חוה , וגם קשה קושיה כל המפרשים
 והלא חוה ידעה באמת שלא היה הזווי על
 הנגיעה . אלא הענין כך , דהזווי נאמר לאדם
 ביום אכלך וגו' , כי עדין לא נבראת חוה רק
 אדם , סבר הואיל וחוה מעצמו ובשרו כאלו נעשו
 גם היא , ועשה גדר לה ואמר לה אפי' לא תגע
 בו , והנחש סבר שהוא לא תמות כי היה באמת
 לא נעשוית , וכשראה אדם שהוא לא מתה אפי'
 באכילתה סבר שהקב"ה חזר בו , שלפי סברתו
 הכ"ל הוא עצמו ובשרו ואסורה ג"כ מלאכול
 ממילא גם הוא יאכל , ולפי סברת הנחש שהיה
 כך אדם שהוא נצטוו ימות אבל חוה לא נצטווה
 לא תמות וישא אותה , גם בזה מתורץ למה לא
 הסית הנחש מתחלה לאדם אלא ככ"ל שאדם ידע
 באמת שלא נאסרה לו הנגיעה (שם) :

בגמרא למה נברא אדם יחידיו כו' . ואע"ג שכל
 מין ומין נברא יחידיו , ה"ק במין אדם
 היה לו לבראות רבים כדי שלא יצטרך להחזיר
 עריות שקין יבא מוכרח ליטא אחותו (עשרה
 מאמרות) :

אם לא חטא אדם היה השמש צרקיב הראשון
 והיה כח האדם לקבל החימום החמה , ולאחר
 החטא נתנה צרקיב השני שלא היה כח לקבל
 החימום , עד לעתיד יחזור לרקיע הראשון
 ורשעים

משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם אדם קדמאה (וזהר):

עוד טעם למה לא הותר לאדה"ר בשר ולגח התיר. הענין כך כל בריות עולם נוגעין השב משפל ממנו מדרגה אחת, ד"מ הצומח זה עשבים ואילנות ניוונין מעשר זה דומם, והיו אלו הכהמות ניוונין מצומח, ומדבר זה אדם נזון מחי, ממילא אדה"ר שחטא והלך אחר תאוותו כבהמה ולא הלך אחר שכלו ממילא אינו טוב מבמה ולא ראו לו לזון רק מאדמה ולא מחי, וכן נחש שחטא הורד מדרגה אחת ונחש עפר לחמו זה דומם, משא"כ נח (יד יוסף):

בגמרא דע"א ראה אדם שהיוס מקצר והולך כו', קשה וכי לא היה יודע לאדה"ר מהלך החמה ולבנה, וי"ל דלאחר החטא נעלם ממנו הלך החמה ותקופתה (עיין צעין יעקב):

אדה"ר קיים מצות קדוש החודש (תוספות): היה צריך הקב"ה לקפל ולכפול אדה"ר כשמת כדי לקבור אותו במערת המכפלה, לפי שהיה ארוך מאה אמה, לכן נקרא מכפלה:

ברוח דה"ר הקב"ה צדקו מתקיים עלמה זה הכל תינוקות של בית רבן (וזהר):

לבשר ודם ברא הקב"ה וזגות שתי ידיים שתי עינים כו' לפי שהוא מווג מן יצ"ע ויזה"ר, אבל המלאכים אין בהם יזה"ר לכך כתיב בכו רג"ל ישרה, עי"ן ה' אל יראו אלו המלאכים וכן כל האצורים (מפרשים):

הזוהמא שהטיל הנחש בחוה נחלקה לד' רוחות, אחת גרמה רוח שטות רוח קנאה כו' וכנגדן אב העומאה ראשון שני שלישי, ובהתיחד סמאל עם הנחש אז מנפש עד בשר יכלה זה אבי אבות העומאה וכו' המת העומאה החמורה, ומה נמשכת תאות העולם שהאדם חוטא, וי"ע וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב ועל טמא, ממחנה של אדם קדמאה (רקנטי):

כמו שאדה"ר תלה החטא בלשוןו כח"ש האשה אשר נתתה עמדי וגו' כן לא יאמר הבריות יזה"ר שנתת בי הסית אותי כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, וז"ש איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם (שפתי בהן):

בכח חטא אדה"ר שאכל מעץ הדעת צאה צרעת ודם נדה ועומאת המת, לכך נסמך מכל חטאות האדם לוישלחו מן המחנה כל צרוע וגו' (בעל הטורים):

בדיות אדה"ר נג"ע קודם החטא היה לו כתנות אור כצפרניים שבאדם והיה מכוסה כל גופו ולא הווי יכלין תלין ביושן לאקרובי ליה, ולאחר החטא נחבר ממנו ולא נשתיר רק בראשי אצבעות ואינון נקראין אחרים וזהמא וסטרא אחרא, ע"כ לא יגדלם ביותר (וזהר):

כימי העץ ימי עמי, כאדה"ר שאכל מעץ וחי ת"ק שנים כן יחיו לעתיד ת"ק שנים וזה יקרא

ויהי כשתשאר השכינה שהיא ה"א, כי עכשו צ"ל מענינין לכ' שנים חמשה פעמים כ' הוא ק' לכך לפעמים אדם חי ק' שנים ולעתיד מענינין מן ק' כדכתיב הנער בן מאה שנה וגו' ה' פעמים ק' הוא ת"ק וכן כימי השמים על הארץ ג"כ ת"ק (ס):

אדה"ר חזב מערת המכפלה (עיין צ"ח חיי שרה): ע"ן עומאת הנדה מחטא אדם וחוה שהטיל הנחש הוזהמא בחוה, עד גלות מצרים שנתלכנו כל הנשמות מכל סיג ששים רבוא נשמות שיצאו מן ראויה שלא יקבלו משם ואילך שום גר כי כבר נבחרו הנשמות הקדושות ואח"כ כשקבלו הערב רב וזוטרו בעגל חור הדבר לקלקלו, לכך הוטרבו להיות אח"כ בשאר גלויות כדי לחזור ולהתלבן כימי אחרת ממצרים, ממילא לעתיד כימי משיח לא יקבלו גרים כי שוב לא יצטרפו להצרף ולהתלבן (ש"ה):

למה לא אמרינן בורה לחם מן הארץ רק המוציא לחם, רמז על תחית המתים לפי שאחר פטא אדה"ר נאמר לא תוסף תת כחה רק ע"י תשובה ברחמינו ובהסדו ית' מוציא בכה מן הארץ עגד הטבע וק"ח אח"כ צריך י' מלאכות לכך אמרינן המוציא לשון מוציא בכה (מפרשים):

עבו"ם ששבת חייב מיתה, לפי שישראל הם בני חורין מן המולות רק תחת ממלתו ית' והעכו"ם עדין תחת המולות ממילא כששומר שבת מורה בעצמו פירות ומורד במלכות חייב מיתה. וזה סותר קצת למ"ש בבת"א לא נזכרה אפי' שני בשבת (ד"ע), אלא האמת טעם לפי שיזה"ר תקיף מאד אצלם ואינו מוחלש מכה התורה ויבאו לחטוא כבוד המצול לכך אסר להם מנוחה להחליט קצת היזה"ר, שע"כ אמר אחר המצול עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' ר"ל ימי עבודה ככ"ל (יפ"ת):

בבשרו אני אמרתי אלהים אתם וגו' ק"ו מה אדה"ר שלא נצטוו רק מצוה אחת אינו קיימה היה חי לעולם כ"ש ישראל אלו תרי"ג מצות כו', קשה ה' אינו חי לעולם לא היו יכולין לקיים כל התרי"ג כגון מצות יבוס ודומיהן ונחלות כו', וי"ל אע"פ שלא ימותו אס' יעסקו בפרשיות אלו כאלו קיימו דוגמת העוסק בתורת עולה כאלו תקריב עולה וזע"ם שכבר נצורה מיתה על אדה"ר ודורותיו וא"כ מיסרד ק"ו הכל, מ"מ הוי ח"ו כמו עולה אינו לא יוכו ישראל בתרי"ג מצות מה שזכה אדה"ר במצוה אחת היינו חייב לעולם (ס): ועי' דלא מנינו בפירוט מיתה לדורות רק ששמת ככל לשון מות תמות, ומנינו למימר דברה תורה כלשון בני אדם (ד"ע):

בבשרו כד היה גדול כחה של תשובה וכו', וזע"ג דכבר כתיב ועת"ה סן ישלח ידו לשון ועתה תשובה, וי"ל דספר דהקב"ה פתח לו פתח של תשובה שלא יקלקל עוד ע"ד מי שאכל שום יחזור ויאכל שום, אבל שהתשובה מכפרת לא היה יודע, ומ"ש חסיד גדול היה אדה"ר טו', אפשר

שזה היה אה"כ שכבר שמע מקין כח התשובה (ס): לפי המפרשים שפרש אדם מאשתו ק"ל שנה וזה הוא א' מן ה' ענין אפשר דקיים כל שאר ד' ענין ג"כ (ס):

ביום אכלך ממנו וגו', אין ר"ל דוקא בו ביום אלא ר"ל ביום אכלך חזק שמוות תמות, כש' ככלע את הקדש ומחו אין ר"ל מיד חייב מיתה רק צעת רצון הקב"ה (רמב"ן):

קשה הלא הטעם דאין שליח לדבר עבירה דהשליח ידע האיסור ודברי הרב כו' אבל חוה לא ידעה כי הנחש הטעה אותה והמוטעה הוא כשוגג. וי"ל שהנחש לא הטעה אותה רק במה שאמר שהשית לא הוהיר אתכם אלא מפני קנאתו שלא תהיו כאלהים וגו' אבל לעולם עיקר אוהבה מה' ידעה ולא דמי למוטעה (מזרחי):

בקלקלה מתחילין מן הקטן, בתחלה נתקלל נחש כו', וזע"ג דמצול היה מאדם ועד בהמה, וי"ל דהקטן דקאמר היינו כששניהן בני דעת ומה שנתקלל הנחש תחלה כי היה בר דעת בתחמכו בטענתו. וא"ת והא בירמיה (כה) כתיב והסקית ירושלים והא"כ פרעה וגו', וי"ל שהוצרך לזה שישאו העו"א ק"ו מן ירושלים דאפי' לבני ביתו לא נסוב אפי' ע"י"ל דלא קללה היה שם בירושלים דנטלו איפוסין כו' (יפ"ת):

למה הקדים ויאמר ה' לאדם ואח"כ לנחש הלא בקללה מתחילין מן הקטן, וי"ל כדי שלא יראה שהקב"ה דן הנחש מעצמו ועד נעשה דיין לכך דבר עם אדם שיתנאל בחוה וחוה נכחש ואח"כ יהא לו תוכחה מגולה עם הנחש כמו עדות ודיון כל אחד בפני עצמו (ס):

ויאמר ה' אלהים. קשה הלא אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה, וי"ל כדי להשלים ע"ת שמות מבראשית עד כאן שדנו בע"א סנהדרין (ס):

בבשרו כן האדם היה כאחד ממנו כאלויו כו', לפי זה מוכח דלא כמ"ד שאף שלא חטא אדה"ר לא היה חי לעולם, אבל מ"מ י"ל דגם כאלויו איכא מ"ד שפרד גופו מנפשו כעין מיתה (ס):

עץ החיים הוא ענין התשובה כי כל אוכלו יחיו לעד היינו ע"י תשובה, ולפי שאדה"ר סירב בתחלה נעל הקב"ה דרכי התשובה בפניו וכמ"ש בפרעה וסיחון, ז"ש ואכל וחי לעולם ע"י תשובה (ס):

בבשרו כן האדם היה כאחד ממנו כאלויו כו', ר"ל אדה"ר, קשה מה צורך לדור להזכיר שאדה"ר יחי' לעוה"ב, וי"ל לפי שדוד עשה תשובה והיה מנצק מחילה מהקב"ה לו"א כפי צדק אדה"ר לעתיד יצדיק גם אותו (ס):

בבשרו וישלחו ה' אלהים במדת הדין ובמדת הרחמים כשם שברא לאדה"ר בנ' אלו ר"ל

ר"ל שצריך הקב"ה לקיים תנאו שאע"פ שיחטא אדם ינבג עמו במדת הרחמים ולהקל עליו (ס):
 בנין ממתניו לערלה ג' שנים וכו', ואע"פ דלא דמי דלערלה יודע שיש אחריה היתר אחר ג' שנים ולע"ן הדעת לא רחוב זמן מ"מ היה לו להמתין לפחות שנה אחת (ס):
 למה לא מל אדה"ר עצמו ולא בניו, לפי שהיה נראה שהוא עותק ח"ו חסרון בצריאת הש"י (ס):

יש גורסין כיון שראה אדה"ר שעתיד למות ביטל מפניה ורבי וממילא יבטל ממנו גורת המיתה שצריך שיקום המין, וכיון שראה קבלת התורה דוקא ל"ט רבוא קיים פריה ורביה וזכר במיתה בטל נתינת התורה (ס):
 במדרש בכל מקום מורה קולט באדה"ר וקין ורואים למורה שמש כו' לפי ששכינה במערב והחוטאים אין ראויים שיטבחו במחיתו ית' אלא בקצה הספוד שהוא רחוק גם מאלון ודרום. או לפי שהיו רחוקים מהשגחתו ית' מקצה אל הקצה ויעונו ביסורים לפי ערכם או שישימו מגמת פניהם לזר מערב (ס):

במדרש ויש שם את האדם בג"ע, פיתה אותו. קשה למה היה צריך לפתות אותו, וי"ל שאדה"ר היה רוצה להיות במקום מוכח בפרה מקום שנברא בו. עי"ל אפי' נוה היסה בודק, עי"ל שלא היה רוצה לקבל עול מצות כדאמרי' לעבדה ולשמרה אלו המצות (ס):

וישם שם את האדם, בזכות האדם הגדול זה אברהם, ואע"פ שעדין לא חטא וכתיב באשר הוא שם, וי"ל דהקב"ה ידע עתידות שעתיד לקלקל בחטאו לכל הידורות והיה ראוי לו שלא יביאנו לג"ע להביא תקלה זו לעולם לולא זכות אברהם עמד לו קצת ר"ל שיתקן אברהם קצת מה שקלקל אדה"ר. וז"ע דכלה מיתה לא נתקן ע"י אברהם (ד"ע):

במדרש ויש שם את האדם, שם שם לג"ש מוהיו שם עד היום הזה דכתיב גבי ארון, ר"ל אילו לא חטא אדה"ר היה עד היום הוה בג"ע וכו' ובלבד ביצירה זו, ר"ל דוקא אדם לא נתגרש מג"ע הואיל והיה יציר כפיו של הקב"ה אבל תולדותיו לא היו תמיד בג"ע (ס):

עץ הדעת אחריו, הוה, וליכא למימר פלפלן היה דגם זה עץ ופרי טעמו שוה, דהא כתיב ותקח מפריו ותאכל משמע שהפרי אכלו בפני עצמו וזה לא שייך בפלפלן כי אינם נאכלין רק ע"י תערובות בשאר אוכלין (ס):

בתנות עווי וילביטם, הלביטן הקב"ה בגדי כהונה ומדרש אביכר):
 במדרש רבה משל לכן מלך שקלקל עם השפחה כו' ולא קבלה אלא תאנה כו', שלקחת עלה תאנה היה אחר החטא, והיה עדין בג"ע קודם שגורש מהם:

לעברה ולשמרה, זה שבת וקרבנות. קשה למה דוקא ב' מצות אלו, וי"ל שהקב"ה שומר שבת בעליונים וניתן לו לאדה"ר לשמור בתחנות, והקרבנות להורות בטול ע"א כידוע, א"כ לפי שהעולם מתקיים ע"י הקרבנות. א"כ לפי שפסע הקב"ה שיחטא לכך נתן לו שבת שיתפלל עליו כאשר באמת שבת בקש עליו כדאיתא (יפס תואר):

ויצו זה הדינין, וכן גזל, ואע"ג דאכתיו לא שייך דינין וגזל לפי שהיה יחידו בעולם כתיב קרא לעתיד (ס):

לפי הילקוט דלאמר שאדה"ר יאמר לאבריו, ר"ל לחוב מאלעטויו, ולולא זאת חוה לא נטויות ולא נענשה, א"כ ליכא למילף מלאמר ג"ע, וז"ע דמוכח בלא לאמר דלזוהרה ג"כ לחוה היה דהא כתיב ככל מות תמות מיתה לאדם ולחוה ולא ענש אה"כ הוהיה אם לא שנאמר על כפל לשון ד"ת כלאשן ב"א (ס):

לא טו"צ היות האדם לבדו, אלא רע, כי מוציא ש"ו לבעלה נקרא רע כדכתיב ויהי ער וגו' רע בעיני ה', והרע הוא לא טוב, וז"ש שהיו בלא אשה כאלו שופך דמים שוחטי הילדים וגו' (ד"ע):

למה נצח הקב"ה למלאכים שאמרו אל יברא אדם בחבמתו מרובה משלכם ע"י קריאת שמות לכל הברואים, הלא נחון גדול היה ע"י החורה, שאם אין אדם מי יקבל התורה דמה כתיב בה לא תרצה כו', וי"ל דלדבריה המלאכים יאמרו נסתרות החורה שהיא עוקר קדושת הש"י וצירופי השמות שבעלם מכל חי אנו יכולין לקיים ולא יהיה חושש הקב"ה במצות בפועל (ס):

מיום שנברא כו' לא היה קראו אדון עד אברהם ואע"פ שאדה"ר קראו אדון כדאיתא אני ה' הוא שמי שקרא לי אדה"ר אדון על כל בריותיו, וי"ל דה"ק אדה"ר לא שנתמש בקריאתו זו כשכא להתפלל לפניו יתב' רק אחר נאה לו להקרא אדני ע"ש אדון כו' ואברהם כשכא להתפלל לפניו אחר ה' אליהם מה התן לי (ס):

שלוש מצות באשה היא שפכה דמו של עולם כו', קשה א"כ מצינו חוטא נשכר מצות, וי"ל דלחלו לא חטאה היה ג"כ ניתן לה הרבה מצות רק לא אלו דוקא, דוגמת זה משכן יכפר על זה עגל דה"ק אילו לא עשו העגל מ"מ נעשה המשכן והא מתחלה נתאווה הקב"ה לתחנותים רק היה נעשה מדבר אחר. ועי"ל לפי שחוב מסתמא ג"כ עשתה תשובה ובעל תשובה ודעות נעשות לו כוכיות רק מאחר שהעבירה היתה כ"כ גדולה שעשתה פירות המיד לכך ג' מצות אלו לכפרה (ס):

ואי"ת אדרבה אין קטיגור נעשה סניגור וכן בזה משכן קשה כזה, וי"ל דחוטא כל יתאבא קאמרי' ואשה אינה מתגאה, ועי"ל דאינה דומה להדני

להדרי רק בשם דאין דם נדה כדס אדם ואין נר שבת כנר נשמה כדאיתא בגמרא מילי דהאי שטרף לחוד כו', ועי"ל דלדבריה הסברה נותנת דע"י מצות אלו תזכור עצמה ותעשה תשובה מלחטאו עוד כמ"ש יוכי דמו בעל תשובה באותו מקום כו' (ס):

לפי המ"ד דחבר א"צ התראה ממילא הנחש דהיה ערום בחכמה הוי כחבר ואפילו לא נכטוה שלא להסית אין טועניו לו (ס):
 ארבעה רגלי המרכבה שור כבהמות כו', ואע"פ שנחש ראוי להיות במרכבה שהיה מלך על כל הברואים, מ"מ הקב"ה ידע מראשית אחרית שעתיד להתקלל ע"י חטא הסירו מתחלה מהמרכבה (ס):

אף למ"ד אין מיתה בלא חטא מ"מ אילו לא חטא אדה"ר לא היו מתים רק בחטא חמור אבל בצירוף חטא אדה"ר מתים בחטא הקל, ולכן הכריות אומרים שפיר לאדה"ר אהה גרמת מיתה כו' (ס):

עיקר שכינה בתחנותים היתה וכשחטא אדם כשתלקח, ואע"פ שעשה תשובה היה לתשובה שתכפר על העבירה ולא שתשוב השכינה למקומה (ס):

אדה"ר הניח שבעים שנה לבניו, ואע"פ שהדורות הקודמים אחר אדה"ר חיו הרבה, זה היה דרך חסד לעמוד על חשבון עבירות ותקופות (ס):

למה יעד הקב"ה לאדה"ר דוקא מיתה ישאר הי ויסבול עונש אחר. הענין כי מתחלה בריאת פעולם כתאווה הקב"ה לרור בתחנותים, והנה ע"י חטא אדה"ר שביא עליו זיהמת הנחש נתעבה החומר ולא היה מקום לחול קדושתו ית' באדם, והנה ע"י מיתה נקרבך הגוף בקבר וע"י תהיה יצרא מחדש בזכות כמתחלה כדי להשרות שכינתו בתחנותים, ואם לא חטאו בעגל כבר פסקה הזוהמא ממ"ת והיה חירות ממייתה (אלשיך):

הנחש הוא השטן הוא יצ"ר הוא מלאך המות וכתיב בלע המות לנצח לעתיד כשלא יהי יצ"ר, ממילא אם לא אכלו מעץ הדעת או יוכרח למות מלאך המות מיד כלעתיד לכך השטן (ס):
 אבר הנחש לא מות תמותין לכך השטן (ס):
 כי עכשו אחס כבהמות ואינכם מקבלים שכן כ"כ כי אינכם יודעים לעשות רע אבל גנפקחו עיניכם וגו' טוב ורע ועם כל זה תבחרו טוב מרע א"כ יהיה שכרכם גדול מאד (ס):
 ע"ד שפירשו התו' על גדול המצווה ועושה שדואב תמיד כו' (ד"ע):

ישמעו את קול ה' אליהם וגו' לרוח היום וגו', ר"ל רוח יום השבת כי מעשה זה ע"ש אחר הצות היה והיה שבת בתוספת קדושה מגין עליו (ס):
 אבר אדה"ר הוא כתנה לי ואוכל. ממילא פטור כי כתיב לא תאכל ממנו ביום אכלך ממנו

כפול להורות דע"י שליח מותר, ולחוב היה תירוק שהיה לא שמעה מפי הקב"ה רק מפי אדם, אבל דעת הקב"ה מדלל אחר כפל בלשון לא תקח משמע לא תאכל אפי' היתה הקליפה ע"י שליח (ס):

היה ראוי להוציא לחם ממש מן הארץ בלא יגיעת י' מלאכות רק כשגיל חטא אדם נתקלל העולם ב"י קללות וכל חטא וקללה גרם קליפה לפרי ולהסיר י' קליפות צריך י' מלאכות וכל מלאכה מצוה א' לשבר ולפרק אותה קליפה הנעשה מאותה עבירה וכן לעתיד יעבור רוח טומאה מן הארץ (ס):
 ולפי"ז צ"ל המוציא לשון עבר ר"ל קודם החטא להוציא לחם ממש מן הארץ, וגם לפי זה לא היה צריך רבי הכורות לתלמידיו דוגמתו בעה"ז מכת קושייתו אין כל חדש וגו' (ד"ע):

קודם חטא אדה"ר היה אדם כולו ספירי אפי' החומר שבו זה אור"ר באל"ף ובחטאו נתעכר ונתעבה ולא יש מקום לשכינה לחול, ז"ש מתחלה היתה דירתו בתחנותים כו' ולא יש תקנה עד יטוב לעפר ויתמרק צבור הארץ אל העפר כשהיה ויחיה ע"י על העליון. ז"ש אפי' בצדיקים גמורים שהיוס מתים כיעקב משה ואהרן עשה אחת קודם תחית המתים ויצונו אל הארץ לעבר ממש כנ"ל כדי לזכר החומר (ס):

ועתה טן ישלח ידו וגו' וחי לעולם, ואע"ג שכבר נגזרה עליו מיתה, מ"מ ע"י שיאכל גם מעץ החיים שכן סודות התורה שבע"פ שטבעם שלא לפסוק מהם מחמת מתקוותם ומפני שלא יפסקו מהן לא יבא רשות למלאך המות לגנוז בהם כמעשה דדוד ללא יכיל ליה כו' לא פסק פומיה כו' (ס):

והארם ידע וגו', ר"ל לאחר החטא שלא כדעת רש"י כי בחטאו נשתלק י' מאדם וה' מחוה ע"ד איש ואשה ונשאר ו"ה זה וה'האדם ידע וע"כ בראותם שנוול להם זרע אחר החטא והקללה חשבו שדינם כבוטע שע"י מים המאחרים עקרה נפקדת ממילא נמחל החטא ואמרה קניתי איש את ה', ר"ל יחזור הו"ד באיש וה' בה ויהיה ה' שלם כמתחלה. או אמרה בראותה ותהר ותלד משמע שלא נתקיים בה הקללה של הרבה ארבה עזבוך כי מיד אחר ותהר מיד ותלד והכל מהמת שנתקבלה תשובתם (ס):

במשמעות הפסוק דלא כתיב ותהר גבי הכל משמע שגולדו תאומים וזכה הזוהמא גדולה שהיה בה מנחש הטילה בקין ויאל רחשונה וגשאר הכל זך בלי שמרים, וז"ש משה היה גלגול הכל (ס):
 כל הנשמות היו תלוין באדה"ר והנחש הסית והדיח לגבר רוח הטומאה על כל הנבראים להוציא מקדושה לרשות סמאל אל אחר עיין בס' ע"ש כל הענין עד טוב ורע טוב זה משה ז"ש יבא טוב זה משה (ד"ע):

אורה אור שעתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתקא הוא אור שנברא ביום ראשון (וזהו):
 וזה הענין שפצדיקים

שהלדיקים יהיו מתענגין בה ע"י שכר הורגלו
בה משפת ימי בראשית אבל מהרשעים נגנו אותו
אור ולא הורגלו לכך נידונין בה (מפרשים):
קין הביא זרע פשתן והכל צמר זה אויסור שעט"ז
ש"ט"ן ע"ז ר"ל שמערב צ' כחות יחדו ונחשב
לידון כעובד ע"א (מפרשים):

אריץ שרצתה לעשות רצון קוהו. ואל"ת ובה שינתה
בעץ עושה פרי, וי"ל שבאמת לא שינתה
לו"א ויהי כן ר"ל בג"ע שמתוקנת ללדיקים, וגם
לאהר"ר אם לא היה חוטא אז עץ פרי אבל
חוז לג"ע שידעה הארץ שעתיד אדם לחטוא אז
עושה פרי (חן טוב):

שבע ארצות ארץ אדמה כו', ותחלת דירת אהר"ר
בג"ע, וכשחטא השליכו הקב"ה לגבול הנקרא
אדמה, וז"ש וישלחתי ה' גו' לעבוד את האדמה
ועם עולו קין והבל, וכשרג קין להבל השליכו
הקב"ה לגבול אחר הנקרא ארץ ז"ש הן גרשת גו'
והייתי נע וגד בארץ (וזהו חדש):

והנחש היה ערום גו', כי לכל הברואים עבד
הקב"ה לבושין שהן גופין לנשמה חוץ לנחש
וחייליו שהן המזיקין נשאר בלא לבוש הגוף, וע"ז
נתקל הנחש ופחה לחוה וגרם מיתה לאדם
(זוהר):

קין לא נתחייב מיתה על הריגת הבל משום שאהר"ר
היה גורם מיתה לכל והוא הביא המלאך המות
לעולם אלא שפקדו הקב"ה עון אהר"ר עליו
(סס):

וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים גו', וכשהגשמה
עולה עד סם אם היא ראויה לכנוס מכניסין
אותה ואם לאו שורפין אותה בלהב, וכנגדם היו
במדרש שני כרובים לפני ולפנים דוגמת ג"ע,
וכש"כ נכנס לשם נכנס באומה וזיראה כו'
כשמה בלא גוף והכרובים העומדים סם כו'
זכה כ"ג נכנס ויזא כלום ואם לאו אש יזא
מבין הכרובים ושורף אותו (סס): י"א סס המות
היה באותו פרי שאכל אהר"ר לכן מאחר שהיו
ככללים בו כל הנשמות מוכרחים למות וזה לא
יזקק בהנוד ואלוהיו דומיהן (ד"ע):

לפי המדרש קין והבל מחולקים היו בבנין בהמ"ק
זה אומר בתחומי יבנה גו', ובכתבי מהר"א
יהודא ובנימין היו גלגול קין והבל:
בע וגד, עון נדה דאחרי מוהמא שהטיל נחש
בחוה והיא וזהמת נדה (זוהר):

ולאדם אחר, זקף גדול על ולאדם זה ו' וב'
נקודת עולה ק"ו זה סס הו"ה רמז
למות אדם שעל הכסא (סס):

העליונים נבראו ביד ימין ותחתונים ביד שמאל
והמקדש ממוצע בין עליונים לתחתונים
ש"ש מקדש ה' כונו יד"ד (כלי יקר) ז"ש גדולים
מעשה לדיקים כו' כי הלדיקים ג"כ ממועטים
בגשמי ורוחני (ד"ע):

בעשרה מאמרות נברא העולם, מאמר לשון רכה

כי נדעתן נבראו לראונם כו' ולא בע"כ, משא"כ
במ"ת כתיב וידבר אלהים לשון גורה כי כפה הד'
כגוגית (סס):

הנחש ראה שלא נתקללה הארץ אף שנינה
מדברי הקב"ה בעץ עושה פרי לכך אמר
לאשה אף כי אמר אלהים וגו' ר"ל סותר לשנות
דבריו, וזוה מחורץ למה נפקד עון הארץ עכשיו
על שנינתה ולא קודם לכן (סס):

הוסיפה חוה באיסור נגישה כי היתה מוסקת אם
לעקל אם לשקלקלות, ר"ל שמה דעת
הנחש שימות אהר"ר ממילא אם היה הצוו רק
באכילה מסתמא אשה מבדה לבעל שאכל הוא
תחלה וימות מיד וישא הנחש לחוה אבל בניגושה
אין סברה שתכבד לבעלה שיגע הוא תחלה,
ולכן כשראה חוה הנחש דחפה לגנוע ממילא
אין כוונת הנחש לרעה כי הלא תמות חוה תחלה
לפי סברת הנחש שנלטה חוה בניגושה ולכן שמעה
לענתו (סס):

קנאת איש מרעהו גם זה הבל, ר"ל לפי דכתיב
והכל הביא גם הוא, ר"ל נתקנה בקין ולא
שכחא מעלמו לכן נהרג (מפרשים):

הא דאיתא במדרש בזכות מעשרות נברא העולם
ר"ל זה אברהם שהיה דור עשירי מן נח
שהיה ממש בימי נח כבירות עולם מחדש אחר
המבול (כנסת פענה):

מתחלה כתיב ואד יעלה בלא י' לסוף ואיר ביו"ד
לפי שהגשמים באים משפט הו"ד של הו"ה
ז"ש פותח את יד"ד (ספר מסורת הכרית):

אין טוענין למסית מנחש הקדמוני כו', בע"א דוקא
אין טוענין למסית דמאי ה"ל דברי הרב כו'
הלא ע"א שאתה מסית אחריה ג"כ לרבות חשב כו'
(פסקי הרא"ש):

עין פרי שאכל אהר"ר י"א גן היה (גמרא):
אלה תולדות השמים והארץ בהבראם וגו', ברא
עולמות ומחריבין כו', קשה מה טעם
החריבין וכן קשה בפסוק כי השמים כעשן נמלחו
האיך יתבעלו מעשה ידיו של הקב"ה, הענין הוא
כך בראשית בשביל תורה ומילה וזה ברית א"ש
אלו ישראל שהבלו שתי אלו ועב"ם לא ראו לקבל
אלו לכן והארץ היתה תבו וכו', ואמר יקוון
המים אל מקום אחד ר"ל נשמתן של ישראל
שהצובה מאותו שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו
ולכן בה' בראם ה' זעירא אלין דמתניירין מעב"ם
בגניייהו נפלה ה' זעירא דאברהם באלף החמישי
שחרב בהמ"ק וכו' (יפת):

עוה"ז נברא כה"א שכולו צער כצער לידה של
נקבה ועוה"צ יהא כוכר בלא צער ע"כ
נברא ביו"ד (כלי יקר):

עין החיים היה כעץ בעלמא בלא פרי והיה העץ
טעמו כטעם הפרי ולכן כשיאכל אדם עץ
דעתה היה לו להבין שגם מלן החיים יאכל ומקודם
היה ככהמה שאינה אוכלת עץ (סס):

ברבר

קין נתן עינוי בנה שאינו שלו שלקח לעצמו
קרקעות ורצה גם במטלטלין של הבל לכך
גם מה שנידו נטלה הימנו דכתיב ארור אתה מן
האדמה. ללא כפירש"י דקמי על תאומה יתירה
של הבל ללא כתיב רק את קין את הבל, ועיין
בסוגיא דיבמות דכ"ש אומרים שלשה דברים
(מרושי אגדות):

גדול עוני מנשא, במדרש שנים רבות עתידין
לחטוא לפניך כו', ר"ל עבירות שבין אדם
למקום כמו ע"א החמורה מעוני שהיא רציחה
בין אדם לחברו (סס):

ויהי ביהותם בשרה, ר"ל שלטה בו רוח טומאה
ביותר בשרה כדאיתא במקובלים ע"כ מלא
השטן דהוא רוח מסאבא מקום להטונו להרוג
את הבל (אלשיך):

ויפלו פניו שנשחך ממנו כלם אלהים ע"כ. והיה
כל מוצאי ירגני, ע"ד גמל כבהמות נדמו
שהקב"ה מסלק לאדם הוועא זורתו יתברך (סס):
לא הותר לאהר"ר בשר להמית בעלי חיים כי
די לו שהביא מיתה לעולם ונח שהחיה לנצ"ח
הותר לו להמית (סס):

זה ספר תולדות אדם, ת"ח שמה בלא בניס
א"י לייבס אשתו כי הספר תולדותו (זוהר):
אם חטיב שאת וגו', אע"ג דא"כ על הריגת
הבל עשה תשובה באמרו גדול עוני מנשא
ואס"ה לא נמחלו לו רק החצי די"א במבול נשטף
וי"א למך הרבו, וי"ל דהכא לא חטא רק במנחתו
ותיתן לתשובה לאחר שפחה לו ה' פתח של תשובה
והוא הרבה לפשע ולא חזר ונהרג לחיותו לא הועילה
לו תשובתו לגמרי (יפה תואר):

אמרו קין והבל בואו ונחמק העולם כו', ואע"פ
שהבל היה צדיק והיה בו נשמת משה שיקבל
התורה ואין הדין נותן שיהלוק הכניס הנכסוס
בחייו אביהו, וי"ל מאחר שהיה אהר"ר כוף וכדי
מן הקב"ה מחמת חטאו ופירש מן האשה חסוב
כמת (סס):

זה אומר בתחומי יבנה בהמ"ק כו', ואע"ג דימיסה
לא יבנה בהמ"ק י"ל דעל מקום שהקריב
אהר"ר שהיה מקום בהמ"ק על המקום ההוא
היו מדיינין שהיה מקום מקודש לעולם (סס):
לעליונים ותחתונים אתה סובל כו', ולא קאמר
גדול עוני מן שנים רבות כו' דלמא שאני

ישראל דעשו תשובה מקודם ועוד שאני צבור
דתקופי ברחמי שאני (סס): וז"ע לפי הגמרא דקאמר
גדול עוני משנים רבות הלא ישראל עשו תשובה
ומה למד קין מישראל (ד"ע):

במדרש לכן כל הורג קין כו' לא היה לו ממו
ללמוד כו', אע"ג דאהר"ר נעטו על
שפיכות דמים מויתו וגו', וי"ל דפליג וס"ל
חשבון ז' מצות אחרות חוץ ש"ד, ועי"ל דה"ק לא
היה לו ממו ללמוד דבמכות אחר אדם נהרג כו'
וכדאי שבאמת לא היה יודע היכן נפשו יוצאת (סס):

וישם

ברבר ה' שמים נעשו, נמצא הדבור כלי מלאכה
ובשבת שאנו שובתין מכלי מלאכה שאנו
צריכין לשבות גם מכלי מלאכה שבבת הקב"ה
בשבת זה הדבור, ז"ש ודבר דבר וכו' (סס):
ברי עץ הדעת היה מוליד אה"כ נכנס בו רוח
ז"ש וידעו כי עירומים הם שהיו מסתכלין
בערוה וזה בא ע"י הטא הארץ שעי' ששנתה
והוילאה טעם העץ בלא טעם פרי היתה מולידה
בעולם שכל עב וגם לכן הטא אדם שלא היה
זך שכלו ע"ד און אדם חוטא אה"כ נכנס בו רוח
שטות ולכן כשחטא אדם נתקללה הארץ באותו זמן
ולכן כשיש זנות צריכה הארץ לסבול גם עונה
כמו במבול וכן בפי' ערוות נאמר ואפקוד עונה
עליה (רמב"ן):

במדרש ויטס ה' לקין אות הוריה לו גלגל
חמה, ר"ל לפי שקין היה לו דין הנמצא
במחירת שיהי נוגב דעת עליונה וסס כתיב אם
זרחה השמש וגו' (כלי יקר):
בזבוח דאהר"ר גולג מהול דה"כ האריך הכניסו
לג"ע, וא"ת מ"מ למה הכניסו הלא גלוי
לו יתברך שיחטא ויגור, וי"ל שדן אותו באשר
הוא סס (פליאה):

מלקות ארבעים נגד י' קללות לאדם י' לחוה י'
לנחש י' לארץ (מד"ן):
ויאמר מ"ה עשית, מספר אדם, ר"ל אדם אביך
אשה גרמה לו מיתה אף אתה כן דמתחלה
עבר קין ובה על תאומתו של הבל ולסוף הרגו
תמילא היו אוחזין מעשה אבותיהן ואז פוקד עון
אבות על בניס (זוהר):
ותאמר קתיב איש את ה', ר"ל אני ובעלי נבראו
מה' משא"כ בנינו זה הוא משלשתן הש"י
ואדם וחוה (מפרשים):

במדרש קין לקח קרקעות והכל מטלטלין, ר"ל
קין לקח עוה"ז שהוא כמו קרקע שאין
אדם יכול ליקח מהונו לשאול והכל לקח מצות
ומעשים טובים שהוא מטלטלין לעוה"צ (יד יוסף):
הבל חטא קצת שלא הקריב קרבן קודם קין שרצה
להיות צדיק יותר מקין וכתיב והבל הביא
ג"ס הוא לכך נהרג (סס):

קין גלה למזרח דכתיב קדמת עדן וכל רוח גולה
למזרח לפי שכבה שזשו של רצח כי כל בעל
תשובה צריך לתקן חטאו בהפסכו (סס):
קין לשון קנין שהיה אהוב גשמי וקניני עוה"ז ולכן
לא עשה הקב"ה למנחתו, משא"כ הבל לשון
הכל רוח שהיה כולו רוחני ועוסק בתורה לכך
שעה הקב"ה למנחתו (רמב"ם):
יצא קין מלפני ה', מב"ד של מעלה יצא מחויב
כי מלאכה השרת נשאו ותתנו בדבר מקצתם
אמרו הרי זה לא ראה עונש רציחה לפניו ואין
חייב מיתה כי ידועו הוא כשוגב וחיוב גלות ומקצת
אמרו יותר הוא ממויד כי לא היו בני אדם רבים
בעולם וגם הבל היה מעוט מן המעוט (ספר החינוך):

וישם ה' לקין אות, הזריח לו בגבל חמה, קשה בשלמה גבי יעקב וחזקיה וזרחת השמש
 אות היה לרשעה ליעקב מלמעמו וחזקיה מחליו
 ע"ד שמש צדקה ומרפא אבל בקין לא שידך זה
 וי"ל כענין שנאמר אם זרחה השמש ר"ל שיש לו
 שלום עמך כו' כן הרחה הקב"ה שיש לו שלום
 עם קין שמחל לו (סג):

חד אמר אות זה זרעת להורות דאין נפטר מן
 מיתה ומזרע משוכם כמת (סג):
 אות לרצחין, ר"ל אם יבא נכרה ישכח הענין
 ולא יוהר מלרצח, אבל אם יבא נע ונד
 ימים רבים אז יזכרו תמיד ע"ד אל תהרגם פן
 ישכחו וגו'. או י"ל אות לרצחין בשוגג שיהיו נעים
 ונדים בגלות עד לערי מקלט כי קין קצת שוגג
 היה כנ"ל שלא היה לו ממי ללמוד (סג):

דצא קין, מהיכן יבא כו' הלא שכינה בכל מקום
 בשלמה ביונה נאמר מלפני ה' הוא צדקה
 כי ברח מה' ששם השכינה תמיד אבל קין לאו
 בא"י היה (סג): אבל למ"ד שכינה במערב שידך
 שפיר יבא כי כתיב וישב וגו' קדמת עדן זה
 מורה (ד"ע):

הלא כתיב שבעתים יוקם קין לאחר ז' דורות וכלה
 זרעו במבול וכמ"ש נשי למך לאחר המבול
 וגו', א"כ קשה למה המתין הקב"ה עד נח שהיה
 עשירי לאדם ר"ל לקין, וי"ל דבימי אנוש טעף
 הים שליש של עולם ממילא נתקיים שבעתים
 יוקם קין (מורה):

במדרש שזרע אחר זה מלך המשיח, ר"ל דע"י
 הריגת קין להביל גולד שת ובימי המשיח
 לא יבא גוי אל גוי חרב, או י"ל דבימי המשיח
 יהיו המתים וגם כן הבלי יחיה (יפה תואר):
 צדור אהב מן האדמה אשר פתחה את פיה, כי
 נפתח קין בלה בקרח לכך ותפתח הארץ
 את פיה לנקום נקמת משה שהיה הבל שפתה
 פיה לבלוע דמו של הבל (מקובלים):

אדה"ר נגזר עליו מיתה ביום ו' ותשש כמו מחמת
 שעלה לדין ונפשט ממנו כתנות אור ונעשה
 עור המתין לו הקב"ה י' ימים לכך יום הכפורים
 צפצפור לחפש. עוד טעם לפי שגדון בשעה עשירית
 לכך יב"כ צעזור לחפש (שפתי כהן):
 מה שהיתה מערת המכפלה מתחלה ביד עפרן וא"י
 מתחלה ביד הכנענים וגורן ביד ארונה ונת
 שבע לארונה וכן נשמת הגרים שהח"כ מתגוירין
 ומתחלה נטמאו, הכל סוד א' והכל אדה"ר גרם
 בחטאו (סג):

כשם שלא בא אדה"ר לעולם עד שמצא הכל
 מתוקן לפניו כך לא בא יעקב למצרים
 רק אחר שלקט יוסף את כל הכסף והבז בעולם
 לקיים ברכוש גדול כי יעקב גבלו אדם כמ"ש שופריה
 דיעקב כו' (סג):

למוד לא כעשו בני נח עד מאה שנה כלעתיד,
 והא' נעשה אדה"ר מיד, וי"ל לשי שהיה

בזלם אלהים בא לכלל דעת מיד כי מעשה בראשית
 נקומתן נבראו צדעתן נבראו וא"ל כיון דהקב"ה נוסח
 בעצמו יש להחמיר (יפה תואר):

רוח אנוש וכל דורות הראשונים שעבדו ע"א לא
 היתה כוונתם אלא לכוכבים ומזלות ולכל צבא
 השמים וכונתם לשם שמים ע"י גדולה העבד
 ניכר גדולת האדון וז"ש אז הוחל לקרא בשם ה'
 ממש (ש"ה):

ענין שהפיל הקב"ה המלאכים למטה לארץ שאותן
 מלאכים שקטרגו צבריאה וערה בראותם
 שקלקלו הדורות צונות וע"א וכדומה יאמרו הטבנו
 אשר דברנו, לכן הפילו לארץ לומר אילו היה בכס
 יצה"ר כאלם צ"ו גם אתם הטאתם וכמעשה
 שהיה ויראו בני האלוקים וגו', ז"ש לא נחתה גזר
 דינס רק על הגזל שזה לא היה במלאכים משא"כ
 זנות היה גם במלאכים כנ"ל (אלשיך):

הודך ימי אבל על הצדקים שבעה ימים והנה
 העולם עדין מדבורו שעוד נשמתו הקדושה
 אינה נפרדת מזה העולם כמו שעובד הקב"ה
 צפוענות עד אחר שבעת ימי אבלו של מחוס"ת
 ולכן המתין המן עד י"ג לחמש אדר כי צו' אדר
 מת משה וזכותו עדין ז' ימים ומקצת היום ככולו
 (סג אסתח):

מצות נדה על שפכה דמו של עולם והיה מן
 הראוי שצבאל אשה לגמרי מן העולם ולא
 תגרום עוד היוק גדול אלא לאחיה בראיה ועשה
 הקב"ה תקון גדול ששפך דם נדתה שיהא לה
 מזכרת עון ולא תגרום עוד חטא לבעלה (הכותב
 ד"ע):

רוח נפון נקרא רוח אלהים כי הוא דין מ פון
 תפתח הרעה, עוד ע"י צד לפון ניכר שמי
 שיאמר שהוא אל יברא לפון:
 כימי העץ ימי עמי, הראשונים שאב"ו מן עץ
 הדעת ומיו חיים ארובים ולכך משה שהיה
 לגגול הבל עלה אל האלוקים דוגמת המלאכים
 שהיו מאריכין שנותיהן (מקובלים):

קין היה בכור והיה לו להקריב בכור בהמה והביא
 פשתן והבל הביא מבכורות אלו והבל הביא
 ג"ס הוא, ר"ל נפשו הקריב דוגמת יחאק שנקעד
 בן ל"ז שנים מספר הב"ל (סג):

לפי פד"א שפסח היה לכך מבכורות אלו, ר"ל
 שיוכו הבכורים מבכור פרעה וגו' וקין זה
 פרעה לכך יוקם קין ויהרגו (סג):
 לא ידון רוחי בכם רק בשגם זה משה הוא ידון
 בכם ולא עתה כי ימיהם מרובים, כהם גדול
 רק לסוף שיתמעטו השנים לק"ך שנים אז יותש
 כהם (מפרשים):

פרשת נח

מה שהיו דור המבול נידונים ברוחצין זה שפיה
 וכן סדום אש וגפרית ולא בסקילה כדון
 עובד

עובד ע"א מוכח ששרופה חמורה לפי שניתנה לנת
 כהן והם עברו על ג"ע, (כן משמע מתנחומא
 פ' וירא):

למה נחתם גזר דון על הגזל, לפי שבע"ז חבור
 עלצבים אפרים נחז לו ממילא כשעברו על
 גזל אינם בחבור ונתגלגל עליהם חטא ע"א
 (מפרשים):

לא נחתם גזר דין רק על הגזל. וא"ת והא בקרא
 כתיב כי השחית משמע זנות, וי"ל דגזלו
 נשי חבריהן לזנות (מנחת יהודה):

קין כ"ל בשר, זה מלאך המות שהוא סוף לכל
 חי ממילא אם אתן לו רשות אינו מבחין
 בין נח לדורו לכן הגני בעצמו (יד יוסף):

למה ברותחין לפי שעי' זנות חללו שם י"ה שבין
 איש ואשה ונשאר אש ואש ולכן דור המבול
 אין להם חלק לעוה"ב שחללו שם י"ה ועוה"ב נברא
 פ"ה"א ולכן נאמר בחזקיה לא תחיה לעוה"ב כי ביטל
 מפריה ורביה וביטל שם ה"ל (סג):

מה שנחתם גזר דין על הגזל היה לטובת נח כי
 אלו נחתם על זנות בגדר ערוה אין קדושה
 ולא ילך הקב"ה בעצמו רק ע"י שליח שאינו
 מבחין בין צדיק כו' משא"כ בגזל כתיב עתה אקום
 ה' בעצמו ומבחין ויגלל נח (מפרשים):

דקב"ה הניח המבול על שחשבו הכריות שאין
 משגיח בתחתונים ואין סכר ועונש לכך
 ראוי עונש לדור המבול ושכר לנח:

למה דוקא גזר דין על הגזל שהעולם קיים על
 הדין ואמת ושלום וגזל הסך ג' אלה
 ממילא כשאין יסוד נופל הבנין, עוד שמצינו
 שיותר מותר הקב"ה עבירות שבין אדם למקום
 מן העבירות שבין אדם לחבירו והגזל (מפרשים):
 אנה תולדות נח, פסל הראשונים דור אנוש ומבול
 ואע"פ שהיו גם צדיקים ביניהם הנהך מתושלת
 אזלינן בחר רובא (יפה תואר):

לפירוש רש"י דעל נח ולדורו קאי הפסוק והיו
 ימיו מאה ועשרים שנה שומתין הקב"ה
 רק עוד ק"ך שנה אולי ישובו ואם לאו יאבדו במבול
 זאע"ג דהפסוק זה נאמר אחר הולדת נח וגו'
 בניו וכבר היה בן ת"ק שנים והלא המבול היה
 לת"ר שני היו נח ואח"ך יחוק ק"ך שנה, ז"ל אין
 מוקדם ומאוחר, אבל למ"ד יש מוקדם ומאוחר ז"ל

בהכרח דפסוק זה נאמר על משה שהיה ק"ך (סג):
 באמה מבול של מים אינו מביא וזל אש מביא
 כמו בקרח כי למדנו ג"ש שם אנשי השם
 וכו' וענין שזה גזל ומחלוקת היה כמו במבול וז"ש
 אבל הם צאים ונופלין לטובות כדאי' דהארץ נעשה
 כמשפך ונפלו לאש של גיהנם (סג): ולכך נשתיירו
 בני קרח שמקום נחצור להם בגיהנם כמו נח
 שנשתייר במבול (ד"ע):

בשגם בזכות משה שניצל ממים ויגלל ג"כ נח
 ממים (סג):

לא אובסיך ב' פעמים הוא שבעה כדאיתא ולפ"ז
 תנא

לא אמרין דברה תורה כלשון בני אדם (ד"ע):
 אף נח לא היה כדאי אלא שמצא חן ואע"פ שטעמו
 היה בזנות וגזל וע"א ומסתמא אף למ"ד
 בדורותיו לגנאי אין סברה שיהא נח חטא בעבירות
 חמורות כאלו, וי"ל דמ"מ כשהגזירה כללי כמבול
 ודומה אין הדין נותן שיגלל רק צדיק גמור
 (סג):

ואני הגני וגו' מסכים לאיתן מלאכים שאמרו אל
 יברא אדם, וא"ת מ"מ לא נעשה כעצתם
 שלא יבא אדם כלל בעולם ובאין נשתייר נח ובניו.
 וי"ל שטעמם לפי שהיו רשעים אבל אלו היו צדיקים
 (סג):

מטמיר ארבעים יום, במדרש שעברו על התורה
 שניתנה למ' יום, ואע"ג דלא מצינו רק
 גזל וזנות י"ל שעברו על ע"א והיו ככופר בכל
 התורה (סג):

במדרש אפי' אותו ע"ס לו שממנו יצא האדם
 נמחה במבול כי דור המבול לא יחיו
 בתחית המתים ולמה להם אותו ע"ס לו (סג):
 פלוגתא במדרשים אי שנת המבול היה שנת עיבור:
 מ"ש לא גושמה ביום זעם היונו גשם שוטף לא"י
 עצמו אבל ממקום אחר ירדו המים לא"י
 דאין סביביו הומה למנוע המים רק שצביל שלא
 ירד השטף לא"י עצמו בכה נשתיירו האילנות צא"י
 (רמב"ן):

ותשחת הארץ, ברוח ונייט אשר בקרבה ונערהה
 בתי המבול ואפי' אויר הארץ שייכוסו
 כל הדרים הגבוהים כתיב רק בא"י שלא הוערהה
 במבול, אף שמשמעות נבקעו כל מעינות תהום
 רבה משמע גם בא"י דאל"כ היה להם לברוח לא"י
 מ"מ האויר דא"י לא נערהה שלא גושמה ביום
 זעם לכך הכנענים שטופין בזמה יותר מכל האומות
 ז"ש ואפקוד עונה עליה ר"ל עונה הראשון מדור
 המבול דלא מטובה היתה במבול, לכך ותקיא
 הארץ את יושביה שלא יתלו בסרחון בארץ, ולכך
 א"י מקפדת יותר על עריות משאר ארצות, ולכך
 מקפדת יותר על זנות יותר משאר עבירות
 (מן טוב):

זה ינחמנו. שגולד מהול יתקן אדה"ר שהיה מקלקל
 ומשוך בערלתו, ז"ש ומעצבון ידיתו ממה שעשה
 ביומו (סג):

נח לא ניצל רק בזכות משה דכתיב בשגם הוא
 בשר ובאין כתיב קן כל בשר, ונה קלקל במה
 שלא היה מוכיח דורו וזה תקן משה שהוכיח דורו
 (סג):

היה יכולת בידו ית' להביל את נח בג"ע או בא"י
 שלא גושמה ביום זעם אלא לפי שלא התפלל
 על דורו לכך נערו צבנין התביה וז"ש צדיק לפני'
 בדור הזה ולא טוב לביריות רק טוב לשמים (סג):
 לא יפה עשה נח שגלה ליונה ועורב לראות הקלו
 המים כי היה לו להמתין עד שיאמר לו הקב"ה
 צא מן התבה דוגמת מ"ת שנאמר שלש ימים אל

הגשו אל אשה ולאחר מ"ת שובו לכם לאהליכם
 כי דבר שבמנין כו' וכן כאן נמי מצינו שנאמר לו
 תשמעו ולסוף וותר לו (סו) וזה סותר למ"ש שלמד
 נח כל החורה (ד"ע) :
 שם הוי"ה לא הסכים לבוא המבול (זוהר) :
 עוד שם מי נח נקרא על שלא התפלל נח, ואם
 היה מקריב קרבן מתהלה אפסר היה מבעל
 הגזרה (ע"ש) :
 דרך אב רחמן כשחלף בעם על בניו מוציא מפיו
 בבעטו גיומנים על בניו וזכה שמוציא מפיו
 לעשות כ"כ לבנו נח רגזו קצת לכך ויאמר ה' אחמה
 את האדם וגו' ובאמירה זו נח רגזו שאלמלא כן לא
 נשאר אפי' נח, וכן בעגל וינחם וגו' אשר דב"ר
 לעשו"ת (אלשיך) :
 לא אוסיף עוד להכות את כל חי, כאשר עשיתי
 אבל הם באין ונפלים כמצרים (סו) :
 שם בן נח נולד מהול היה, וזה מלכי זקק מלך
 של"ס, ושלשון שם חס ויפת נולדו כאחת
 דלא כתיב וותר ותלד ממילא חס ויפת שאבו
 מוזהמה של נדה לכך משם יצא אברהם בלא
 זוהמה (סו) :
 נשבע הקב"ה שלא להביא מבול מים וכשיחטאו
 מאד וראוים להביא עליהם המבול וע"י
 תשובה שעושין נזכר הקב"ה לנשבע ועושה מבול
 בשמי צרכה (מפרשים) :
 מבול של מים אין מביא וכו' ובלעם אמר אפילו
 אם אינו מביא, והא דמצרים הביא דכתיב
 הנה באש ה' נשפט, ר"ל על כל העולם וכו'
 כדאיתא, והא ראייה דכסודם נמי כתיב אש
 ונפריה (מפרשים) :
 אבל על אומה אחת מביא דכתיב ולא יכרת כ"ל
 גזר (חדושי אגדות) : אבל לפי הפלוגתא
 בסנהדרין גבי כי יכה כל נפש אדם דחד אמר
 כל אפילו מקצת משמע סותר כל זה (ד"ע) :
 המהורה, מלמד שלמד נח תורה, והא דקיי"ל
 עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה, וי"ל
 קודם מ"ת שאני ודוקא אחר מ"ת חייב מיתה,
 ועי"ל דלמד תורה ע"פ דבור מהקב"ה דאמר
 לו מן הבהמה הטורה תקח וגו' ואין ידע נח
 מין הטור דוגמת מעשה דר"ש בן חלפתא לך
 אל נמלה ע"ל אילו לא ראייה לא האמת
 (ווי העמודים) : ועי"ל דנח מהול כמו שמצינו
 תמי"ם והמול מותר ללמוד תורה כמו שמצינו
 ביעקב ובניו שהיו ג"כ עכו"ם וכן ז"ל בשם בן
 נח דכתיב ותלך לדרוש את ה' לבית מדרשו של
 שם, אבל קשה גבי אברהם כתיב וישמור וגו'
 תקותי ותורותי אפילו קודם שנימול, וז"ל קודם
 מ"ת כנ"ל :
 בנין החיבה ק"כ טכא אולי יחזרו בתשובה, וא"ת
 הלא גלוי לפניו ית' שלא יחזרו בתשובה, וז"ל
 דמלאכי רחמים היו מבקשין מן הקב"ה להודיען
 שיהא מבול אולי יחזרו בתשובה (מנחת יהודה) :

יא רצה נח לזאת מן התבה בלי רשות מהקב"ה
 דוגמת חנייה מישאל ועזריה לא רצו לזאת
 מכשנן האש בלי רשות (מפרשים) :
 נסמכה פרשת המבול לבריאת העולם לומר לך
 שמי שיש בידו כח להפוך סדר העולם כמו
 במבול דלא שמשו המולות כמו כן יש בידו כח
 לחדש העולם לאפקודי דעת מוויפיין האומרים
 דהעולם הוא קדמון (מפרשים) :
 שלשה דברים אמר הקב"ה לנח אחר המבול, זה
 נלמד מכה ג' דברים שלא רצה נח להוליד
 בניו אחר המבול, א' שירא נח שמא יחזור הקב"ה
 להביא מבול ויוליד לריון לכך נשבע הקב"ה שלא
 יביא מבול, ב' נתיירא מחיות רעות לכך אמר
 הקב"ה ומוראכם ותתכם וגו', ג' היה מתירא
 שיהרגו אחד חברו כקין והבל לכך אמר שופך
 דם האדם וגו' (סו) :
 שמוהאי ועאל שהיו למטה בדור המבול נשאר
 למטה עואל גירא דוליה להתגרות יכה"ר
 באדם לכך מצינו ביה"כ שפיר אחד לעואל זה
 עואל לנבל היכה"ר (מקובלים) :
 דור המבול היו מאותן ינונות קרי שהיונה אדה"ר
 באותן ק"ל שנים שפרש ממחת נידוי מחוה,
 וז"ש וירא ה' כי רבה רעת האדם לכן אמנה
 את האדם בצרף שהוויא ורעו לארץ ובדור הפלגה
 נאמר ג"כ אשר בנו בני האדם כו', עיין בס'
 ע"ש בשם כתיבי האר"י ז"ל :
 קשה למ"ד דור המבול אין להם חלק לעוה"ב
 והא לא חטא רק בגול זונות והבא על
 אשת איש יש לו חלק לעוה"ב, וי"ל דברכה חטאו
 ר"ל דהיו מינין וכופרין כדאיתא לא ידון רוחי
 שאמרו לית דין ולית דיין וקיי"ל המינים אין להם
 חלק לעוה"ב (יד יוסף) :
 פלוגתא אם שמשו המולות במבול, במאי פליגי
 וי"ל דחד סבר המולות נבראו בשביל
 התחתונים להאיר להם ממילא כשבעלו התחתונים
 למי יאירו, ואידך סבר היאך זה הדעת נתן
 שהמולות החשובים בערך ישמשו לתחתונים
 הפחותים בערך אלא בשביל עליונים נבראו, ואף
 שבעלו התחתונים במבול שמשו בשביל עליונים
 (סו) :
 לא היה נח רצה ליקח העורב לשליחות לפי שא"י
 ראוי לקרבן אחר לו הקב"ה קח אותו לפי
 שיהא מוכן לשליחות אליהו הנביא (מפרשים) :
 למה דדור המבול לא נשאר שריר ופולטי ובהפלגה
 נשאר ונפתרו, וי"ל דבמבול נתחם גור
 דין על הגול ולא היה שלום בנייהם ובהפלגה
 היה שלום בנייהם (סו) : וזה הענין שנפדה קרח
 ג"כ לא נשאר שריר ופולטי ע"פ מ"ש ז"ל מחלוקת
 קרח ועדתו שהיה מחלוקת בנייהם (ד"ע) :
 למה במים, לפי שבאו על אשת איש שמייתן כחוק
 וטובע בנהר וכן עברו על גול וטפס של
 בשמים אין גול גבול ענינו (יד יוסף) :

ולא

וא"ל דגים שנים, וא"ת והא ברותחין גדונו,
 וי"ל דצמקוס שהיה מקודם חרבה ביבשה היו
 המים רותחין וצמקוס מים לא היו רותחין (ח"א) :
 ב"ש ז"ל אין הקב"ה עושה דין ורחמים בשעה
 אחת היינו דוקא ליחיד אבל צבור או יחיד
 כשקול כרבים כמשה עושה, ולכן במבול הביא את
 נח ואיבד לדורו בשעה אחת (זוהר) :
 קשה המחלוקת כדור המבול כו', לפי שקרח כבר
 בשכר ועושה וותרה מן השמים דוגמת דור
 המבול שאמרו מה שדי וגו' גם כפרו בנבואה
 מה שנאמר לנח לעשות תבה ולכן נענש קרח
 בכליון גמור כדור המבול וגם אין להם חלק לעוה"ב
 כדור המבול, וא"ל לפי שכפר בתחית המינים כדור
 המבול לכך לו ולהם אין חלק לעוה"ב (מפרשים) :
 כי מלאכה הארץ חמם, אע"פ שחטאו ג"כ בזנות,
 וי"ל על זנות לא היה להמינים במיתה אחת רק
 זה כבקילה וזה כחוק ובגול דין פרוטה כדון מנה
 ומיתתן שיה (זרע ברך) :
 כשהקב"ה רוצה להביא פורענות לעולם מביא
 תחלה דיוק אחד לפני זי"ד של מעלה
 ומוכיר מעשיו ומצרכו שלא לאפטי ריתחא, לכן
 כתיב קודם גזירת מבול נח איש צדיק תמים וכן
 באברהם קודם גזרת סדום ואברהם היו וגו'
 (שם פ' וירא) :
 אלא על גול ולמה לא על ג"ע וע"א, וי"ל דאיתא
 יפה כעקב לאדם בין קודם גזר דין בין
 לאחר גזר דין ומסקנת הגמ' יחיד מהני כעקב
 קודם גזר דין וכו' (עיין ביד יוסף ובחדושי אגדות) :
 משה מן התורה בשנים, ר"ל דשם משה קרא לו
 בת פרעה ומי"ל דשם זה ראוי לו, לז"א
 בשנים וזה נאמר במבול שכפרו בהשגחתה' נידוט
 במים ונח הצדוק ניול ומשוי ממים כן היה ע"י
 שקראה בת פרעה משה שהמשה ישראל הצדיקים
 מים סוף ומצרים שכפרו נטבעו (חדושי אגדות) :
 למה לא הולך הקב"ה לנח לא"י שלא נושמה
 ביום ועם לפי שלא היה כדאי לראות באבדן
 דורו כדאיתא גבי אל תביט אחריו לכך היה
 צריך לבא לתבה קודם המבול ז"ש מפני המבול
 (מפרשים) :
 ויצה ה' כי עשה את האדם וגו', ר"ל קבל תחומין
 על בריאת העולם בשביל שיבא משה האדם
 הגדול בענקים זה אברהם (מפרשים) :
 הקרבנות שהקריבו בימי נח אין יכול להיות
 הטעם בקצת מפרשים על הקרבנות
 שיהא מוונות לכהנים שיתעסקו בתורה דהא בימי
 נח לא היו כהנים אלא טעם הקרבנות להרחיק
 פן ע"א כי באותו זמן היו הדוקים בע"א וותר
 (יד יוסף) :
 עולות הקריבו בני נח כו', קשה למה לא אמר
 שלמים ולהיו קרא מחלביין כעשועו דבר
 שחלבו קרב ולא תשמיעו, וי"ל דקסבר שלא היו
 ראויין להקריב שלמים אלא אותן שעלמין להקב"ה
 כנען

ועדין לא שלמין היו, והא ראייה דצמתן תורה
 נעקר יצה"ר מלבן ולא קודם לכן לכך לא היו ראויין
 להקריב שלמים (יפה מראה) :
 לפעם עולה בא על הרהור הלך לכך נח הקריב
 עולה לפי שהיה חוטא במחשבה כדאיתא
 שהיה מקטני אמונה ממילא לפי המ"ד הרהורי
 עבירה קטין מעבירה נמעשה לא היה להקב"ה
 לקבל קרבנו (יד יוסף) :
 במקשין הלא לא הותר לאכול בשר עד נח והאיך
 הקריב הכל שלמים כשכבר שייך לבעלים,
 וי"ל דכמו שמתה מאלוה היה מותר ללא היה אסור
 רק שלא ימות שום ב"ח, כמו כן שלמים מאחר
 שאין איסור בשחיטתן דאזרן קרבן הוא, לכן הבשר
 שלא נקרב מותר לבעלים כאלוה (יפה תואר) :
 בוכח כיון דצומנס עדין לא ניתנה התורה לכך
 אפילו שבע מצות שקבלו בני נח לא ניתן
 לדגים כז"ל שלמטה רק בידו שמים, והא דכתיב
 שופך דם האדם היינו כשיעבור בן נח אחר מתן
 תורה, וכן הא דאיתא בסנהדרין כל ערוה שז"י
 ושראל ממתין בן נח מוזהר עליהן היינו נמי
 לאחר מ"ת ותדע דאל"כ אין חירוק ליערז על שתי
 אחיות והשבעים על אחיותיהן ועמרים על דודתן
 וכן מוכח ממשמעל דראוהו מחק ע"א כו' ולמה
 לא דנוהו בידו אדם אלא מוכח כנ"ל, וא"ת למה
 פסק יהודה שרפה לתמר קודם מ"ת, וי"ל לפי
 שהיה הנימוס מימי המבול שגדרו גדר ערוה
 זונות וגול שיראו שלא יבעל הקב"ה שבעתו על
 המבול או יערים על שבעתו, ותדע שהרי תמר
 לא הייתה חייבת מיתה אפי' לאחר מ"ת כי לא
 הייתה אשת איש רק בלאו לא תהיה אשת המת
 החולה (מנחת יהודה חיי שרה) :
 שופך דם האדם, זה משחית ורעו לנבלה שבה
 ע"י רבוי אכילה, או האדם באדם, ר"ל
 כשבאו לוווג ולהוליד אז דמו ישפך ע"י מה שמחיס
 בנייהם מדה במדה לפי שלא רצה בקיום העולם
 במה ששפך ורעו על עצים ואבנים, או ר"ל באדם
 דמו ישפך ר"ל שלא יבא וילד מורעו או ימות
 בצטן אמו מדה במדה כנ"ל (מפרשים וד"ע) :
 שופך דם וגו', הנרצח עצמו יהרג לרזח
 (מקובלים) :
 שופך דם וגו', רמז למלבין פני חבירו ברבים חייב
 מיתה כי בטל ממנו כלל אלהים דכתיב
 דודי נח ואדום ואולי שומקא ואחי חוירא (אלשיך) :
 בזכות שם שכיסה לאביו בשמלה וכו בניו שכן
 ישראל לצינית, והא דאמר' בזכות אס
 מחוט וגו' וכו לצינית, וי"ל בזכות שם כנ"ל וכו
 לשמלה זהו עליית אפי' עם חוטיו לכן בזכות אס
 מחוט וכו לחללת (מפרשים) :
 ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, ולמה כן אלא
 שיהא כל נכסי כנען לשם אחיו כדון מה
 שקנה עבד קנה רבו, ממילא אין א"י גוולה ביד
 ישראל שבאו משם ולכן נקרא דוקא בשם ארץ
 כנען

כנען ולא נשם שאר שבע אומות (ס) :
 חם הטא וכנען נתקלל וכו'. וא"ת והא כתיב
 לא יומתו אבות על בנים וגו', וי"ל דכנען
 פסול היה וכן חם, ובאחוזין מעשה אבותיו
 בידיו כתיב שוקד עון וגו' (יפה תואר) :
 הא תקיף אתכם הארץ וגו' ארץ כנען
 (בקדושים), קשה למה לא קאה ארץ מצרים
 דהא שקולים הם בפסוק כמעשה ארץ מצרים
 וגו', וי"ל כל הארצות חוץ מא"י אף שיש להם
 חלק בחטא האדם היושב עליהם מ"מ קבלה עונשה
 בימי המבול שנתקללה ארץ ג' טפחים לכך לא
 נאמר ואפקוד עונה עליה, משא"כ א"י לא גושמה
 ביום ועם לא קבלה עונשה לכך ואפקוד עונה וכן
 נאמר וראו את מכות הארץ. לכך נאמר ולא אוסיף
 עוד לקלל את האדמה בעבור האדם כי כבר קבלה
 עונשה רק חטא האדם אפקוד כי יצר לב האדם
 רע וגו' (יד יוסף) :

למה הוצרך לכתוב לנו התורה וולדות שם בן נח
 להורות שאברהם היה בן נ"ח שנים כשמת
 נח וספר עם נח ונח שמע מלמד אביו סספר
 עם אדם ושמע זה מזה שמיש הקב"ה העולם
 לבדו וכן אברהם ספר ליצחק ויצחק לעקב
 וכו' (מפרשים) :

יש תירוץ לבני נח שלא קבלו התורה דמה כתיב
 בתורה שמור את יום השבת וכו' ובני נח
 יום וילילה לא יסבתו (כלי יקר) :
 האומות שלא רצו לקבל התורה מכה לא תרצה
 וכה החזיקו עמון לרצחיהם כילק הקב"ה
 גלם אלהים מעליהן דכתיב כי נאלם אלהים וגו'
 והם קלקלו הנלם וכו' (עיון בח' פנתי פנתי) :
 למה נתנה א"י לכנען מתחלה כדי שלא יוכל
 לזכות בעמנו בא"י כי הוא עבד ומה שקנה
 עבד קנה רבו (בחי) :

בגמרא נמעשה דבאו בני כנען לדון כו' עבד
 שקנה נכסיו עבד למי וכו'. וא"ת והא
 לכל אחיו כתיב משמע לכל בני עם, וי"ל כיון
 דכנענים כבשו כל א"י מאחרים א"כ אין לישראל
 בולה שהצילו מידם ע"י עמון כעמון ומואב טהרו
 בסיוחן (יפ"ת) :

דור הפלגה היה כוונתם שלפי רוממותו יתברך
 אין כדאי להשיגו בתחתונים השפלים רק
 בתחתונים הם תחת כוכבים ומזלות ואמר נעשה
 מגדל וגו' ונהיה תחת הקב"ה שבידו להטיב אע"פ
 שאין כדאי לא כן תחת כוכבים ומזלות (ציוני
 ופליאה). וזה הענין באברהם שהיה ג"כ באותו
 דור והיה ג"כ תחת מזל והיה מורה שאין מוליד
 לכן נאמר כאן אי אתה זוכה לבנים רק עד לאחר
 הטלת הגורל למעלה שפלה א"י תחת הקב"ה שם
 היה מוליד (ד"ע) :

דוד תקן דור הפלגה כי הראשונים היו בקיפין
 בשמות הקדושים שנבראו בהן שמים וארץ
 ע"י שהיו נאלם ודמות אלהים, וי"ש אז הוח"ל

ר"ל עשו חולין לקראו בשם ה', וכן דור הפלגה
 אמרו נעשה לנו ש"ס ובנו מגדל ובמגדל דוד כתיב
 ויעש דוד ש"ס ר"ל שתיקן השם ויתנה כוונתו
 לבנות ביהמ"ק מגדל עוז ס"ס (ש"ל"ה) :
 היאך לקח הקב"ה א"י מ'ז האומות מאחר שכבר
 נתן להם במתנה ובי דינה הכי, וי"ל דהקב"ה
 ברא הכל יש מאין ואפי' כח הולכי היה יש מאין,
 ז"ש תהו ובהו ממילא היו כדמיון הנותן לחבירו
 דבר שאין בו ממש (ס) :

במדרש חם חטא וכנען נתקלל כו'. כי אין קללה
 במקום ברכה וכו' ויתברך אלהים את
 נח ואת בניו. וקשה והא היה על תנאי אם יוכו
 ויתברו, וי"ל מ"מ מאחר ששמי הקב"ה בעמנו
 נתברך נח עם בניו מי שלח ידו במשיח ה' וקשה
 אם לא שיחזור הקב"ה בעמנו מברכתו (יפ"ת) :
 במדרש הואיל ועם אחד הן יעשו תשובה. וקשה
 הא לאו הכי לא יקבלו תשובתם
 בתמיה, וי"ל דכלאו הכי אע"פ שאין דבר שיעמד
 בפני בעל תשובה מ"מ ידונו ביסורין ע"ד זכרים
 פקדי ופקדתי, אבל לא דור הפלגה לפי ששלוש
 זנייהם ינאלו מן היסורין (ס) :

עולות הקריבו בני נח ולא שלמים, כי עולה באה
 על חטא ושלמים לשום שלום בין ישראל
 לאביהם שבשמים שיאכלו משלחן גבוה ואין חפץ
 הקב"ה בשלומם של בני נח ולא שיאכלו הם
 משלחן (חן טוב) :

למה דודר הפלגה ויהי כל הארץ שפה אחת, לפי
 שיראו שלא יערים הקב"ה על השבעה על
 כל העולם אינו מביא ועל אומה אחת מביא משא"כ
 כשכל העולם אומה אחת הי מייניהו מפקת ולכן
 בנו בלונים שקנת עומד בפני אש שלא יערים
 מבול של אש מביא (בחי) :

דור הפלגה נתגלגלו בקרה ובסדום וי"ש מגדל
 שליש נשרף ר"ל בסדום ושלש נללע בקרת
 וזה שחרגם וייק קרה ופתפליג לשון הפלגה :
 שופך דם האדם וגו', במדרש כשיבא דם כו'
 היינו לעוב"כ. וא"ת הא אמרין דין ד' מיתות
 לא בטלו, וי"ל דהתם מייירי בישראל שנתהייב
 מיתה צ"ד אבל הכא מייירי בן נח, ועי"ל דהתם
 בני שנתהייב צ' מיתות שדון בחמורה ממילא
 ה"ק לעתיד יפרע בקלה ובחמורה (יפ"ת) :
 בימי דור אנוש התחילו להשתמש במלאכים ומלאך
 הוא שליש של עולם לכך הציף הקב"ה שליש
 עולם אבל דור המבול כפרו הכל לכך הציף הכל
 (זוהר) :

ה' למבול יש"כ, כמו דוד ישכ ר"ל רק בשם ה'
 זה מדת הרחמים לכך גשאר נח דלילו
 שיתף מדת הדין לא נשאר נח (זוהר) : וי"ש ונח
 מצא חן בעיני ה' ויאמר אלהים לנח קץ כ"ל
 בשר אפי' נח ויאמר ה' לנח צא מן התבה (ד"ע) :
 דור הפלגה נחתם גור דינס למעלה אבל צ"ד
 של מטה לא היו יכולין לדונם (קול יהודה) :

אגדרלמוטיא

אגדרלמוטיא באה והורגת טובים ורעים. קשה
 מאי הורגת טובים שייך הכא הלא
 פולט רשעים היו ומתושלה מת מקודם לכן ונח
 באמת נשאר, וי"ל דה"ק דאף נח ראוי ליהרג
 רק שמצא חן (יפ"ת) :

לא ידון רוחי, שעשה האדם ברוח וך וישר כמלאכים
 בשג"ם הוא בש"ר שנמשך אחר תאוות כבהמה
 שהיא חומר ובשר (הרמב"ן) :

וימת תרח בחרן, גו"ן הפוכה ר"ל עד כאן חרון
 אף של מקום לפי שהיה בח"ל משא"כ
 לאחר שהלך לא"י נסתלק חרון אף, אבל גבי
 יעקב כתיב וילך חרנה ר"ל שהלך לח"ל וסס חרון
 אף של מקום והוא מסבב את כל א"י (זרע ברך) :

הרשת לך לך

ואברהם מצרכך, ר"ל אותו בן שאחה מתברך
 על ידו זה יעקב שאומרים עליו אשתי
 יולדתו אותו אברך, ומקללך זה עשו הרשע
 שאומרים עליו חרור שזה ילד כו' אותו אאור
 (חן טוב) :

עד מקום שם וגו', שם התחיל ניצון השעבוד
 וגירוש וע"י שהורגלו בעול השעבוד נודעו
 מקליפות וכנסם בהם אור וך לקבל התורה שעיקרה
 באלון מורה ששם יקבלו אלות הברית (ס) :
 אמרי נח אחותי את, ואף אם אכנה עמד כדרך
 אש ואשתו מה בכך כי אחותו מותר לבני
 נח למ"ד אחיותיהן נשאו השבטים (ס) :

הא דאמרין ואברךך ואעשך לגוי גדול זה שאמר
 אלהי אברהם, ר"ל דעל יסוד אין דרך לומר
 אלהי פלוני כי אם על רבים, לכך רתו הקב"ה
 לו שיבא ממנו רבים, וזה יהיה דוקא עי ביאתו
 לא"י כי כל הדר בא"י יש לו אלוה (מנחת יוסף) :
 למה לא זכה אברהם או יצחק להעמיד י"ב שבטים,
 לפי שראה הקב"ה שהיה קנאה ונאה בין
 ישמעאל ליצחק בין יעקב לעשו ק"ו אם יהיו י"ב
 (מפרשים) :

אברם אינו מוליד אברהם מוליד, ר"ל ע"י שקבל
 אברהם מצות מילה שמרומת בה"א ושקולה
 ככל התורה ומי שמקיים התורה אינו תחת
 המול שהתורה קדמה לבריאת העולם והמזלות
 (יד יוסף) :

אברם אינו מוליד כו', וא"ת והא היה מוליד
 ישמעאל באותו זמן שהיה שמו אברם,
 וי"ל לפי שישמעאל בא מן המצרית דולדה כמוה
 כמ"ש בןך הבא מן הכותית קרוי בנה ואינו בן
 אברהם (מנחת יוסף) :

ויקרא בשם ה', במדרש לאחר שאכלו ושתי כו',
 קשה מא"כ היה אברהם מכריזה לגייר ויאמרו
 אנוסין היינו ולא כן עושין לגייר, וי"ל שאברהם
 היה רוצה רק להביא ראיה ומופת להכיר גדולת
 פשי"ת והשקתו, והא לך ראיה שאפי' במקום לא

זרוע הוא נותן כל הצריך לעובר ושכ (מפרשים) :
 אברהם תיקן כל הדורות שהיו לפניו, קץ הרב
 אחיו והוא הציל לוע בן אחיו, א"כ והנפש
 אשר עשו בחרן שרשעים בחייו קרויון מתים
 והוא היה מתים אותן, דור המבול היו שטופין
 בזנות והוא אפי' בזנות לו לא הסתכל הנה נח
 ידעתי וגו', דור אנוש כפרו בעיקר והוא היה
 מפרסם אלהותו כנוע, סדום לא הדו בני שאין
 לו בנים אין לו חלק לעב"כ שהשחיתו זרעם במשכב
 זכור ואברהם נתחבט כ"כ בצביל להוליד בנים, מצרים
 לא היו מבחינים בין טפה של בכור ולא היו משחיתין
 בכבורה ואברהם אמר לו ישמעאל אע"פ
 שהיה רשע לפי שהיה בכור, ועשו בו זימה שמת
 אברהם עבר את כולם הרג הנפש זובה הכבורה
 ובה על נערה מאורסה וכו' (ס) :

אמרי נח אחותי את וגו', קשה היאך היה אברהם
 רשאי להשילה באיסור אשת איש שאל
 אמרה שהיא אשתו ויחיו אותה בזדאי שדני נח
 גדרו עמון במבול, וי"ל שלא עלה על דעתו
 שתאמר שהיא פנויה רק תאמר שהלך בעלה למדינת
 הים ממילא ישלחו לאברהם אחר בעלה להניא
 לה גט ועי"ז יתנו לאברהם מתנות (ס) :

אברהם תיקן שמרית יצחק מנחה יעקב ערבית
 קשה הלא כתיב מתחלה ויהי ערב וה"ל
 לאברהם לתקן ערבית, וי"ל דה"ק כל אחד התפלל
 על בניו כהמ"ק אברהם על בניו בית ראשון יצחק
 על בניו בית שני יעקב על בניו לעתיד (ס) :
 אברהם וגמרו וסרן היו מחולקים, נמרוד כפר
 בכל לומר העולם הוא קדמון ואין השגחה
 בתחתונים, אברהם הודה בכל, הרן היה ממוצע
 שהאמין שהקב"ה ברא העולם אבל לא האמין
 בהשגחה ולבש נמרוד מלבוש מאדה"ר שאמר מזה
 האילן אכל הקב"ה וכו' וזה בגדי החמודות (ש"ל"ה) :

מה שלקח מלכי דקד תרומה ומעשר הלא מעשר
 שייך ללוים, אלא נשמה של אהרן הכהן היה
 במלכי דקד ובאהרן היה נשמת שמואל שהיה לוי,
 וי"ש הלא אהרן אחיך הלוי וזה ש"ס וא"ל ר"ל
 סס בן נח (סס בשם מקובלים) : אבל אם הלכה
 כר"א בן עזריה דאמר מעשר אף ללוי ופשיטא
 לכהן א"כ לכל הנ"ל (ד"ע) :

מה שלא נכתב בפירוש בתורה שקידש אברהם
 את השם שמסר עמנו לאור כשדים, אלא לפי
 שבאמת ילמדו דורות הבאים שאסור לחסור עמנו
 ברצון כי וחי בהם כתיב רק בע"כ דכתיבאל או
 חנניה מישראל וכו' אז מיתר (ס) :

מרגליות טובה כו' תלמוד בגלגל חמה, ר"ל שע"י
 החמה אמונתו ניכר שע"י נענוע החמה
 וכל נענוע יש לו מנענע וזה רפואה לנפש (ס) :
 בהבראם אמותות באברהם, ר"ל כשנא אברהם
 היה דוגמת בריאת עולם שהיה הקב"ה
 בורא עולמות ומחריבן וכן הורג אברהם דורות
 הקודמים מבול אנוש הפלגה ועולם חסד יבנה
 וכו'

זה חסד לאברהם (מקובלים) :
 לפי שהיה אברהם מתירא שיאמרו הבריות הלא
 באת מצוית אויסור תרח אביו לכך אמר
 הקב"ה ואעשך וגו' ובמדרש ואעשך לבריה חדשה
 ולכך שנה שמו לומר אותו שגולד מתרח שמו
 אברהם אבל אתה חדשה אברהם שמו ואפי'
 ממקום מולדתך תלך לאי' כי משם לוקח עפר
 אדמה לייצירתו ואברהם תיקן אדמה. וכן שרי
 שיהא נת נחור אבל שרה זרה תלד ז"ש
 ולא ש"ה תחוללם (של"ה) :

לך לך מאררך, ר"ל תסיר הלכבוד שנתלכלכה
 ונתקללה הארץ, מאררך זה הארץ אשר נבראת
 ממנה אדמה שנתגלגל באברהם ונתקללה ואתה
 ע"י שתאכל עוצרים ושבים ויברכו ברכת הארץ
 תתין אותה (סס) :

לך אני פוטר מכבוד אב ואם לפי שאעשך לבריה
 חדשה ושבו לא בן תרח אתה (סס) :

לפי שלא אמר הקב"ה לאברהם לירד למצרים
 רק הלך שמה בלא רשות לכך נשתעבדו בניו
 במצרים הרבע מאות שנה (שס בשם הוהר) :

לפי שהיה אברהם מתקן אדמה ושרה גלגול חיה
 וכשעה שחטאו אדם והיה חטאו ג"כ כל
 הבריות השתדו ללאח ממנו לכך גיירו אברהם
 ושרה גרים הרבה לתקן כל הנ"ל (סס) :

לפי שהיה אברהם גלגול אדמה ומאדמה נתיארו
 כל הברואים ושתחוו לפניו לכך נצח במתי
 מעט שלו ד' מלכים וחילות הרבה (סס) :

ברא מוכה אבא זה אברהם שזוכה תרח אביו
 דוגמא דתינין הכל כשרין למערכה חוץ מגפן
 וזית בשביל פירותיהן שנקרבין על המזבח (סס) :

בשביל שאמר אברהם אם מחוט זכה למזבח
 וזה חוט הסקרא וזכות נעל זכה לחליצה
 וקרבן פסח ונעליים ברגליים ונפרע מעשו על
 הדום אשליך נעלי (תנחומא) :

בשביל שאמר אברהם הרבות קח לך והנפש תן
 לי וכן היה והפישן אברהם מלצח תחת
 כנפי השכינה נלקח זבוב שהיה ראוי להנתן התורה
 בזמנו אלא שאין התורה נתנה בפחות מששים רבוא
 אפי' אחד ואם היה מגיירן היתה התורה נתנה
 בזמנו (מפרשים) :

הקב"ה הראה לאברהם גיהנם וגלות כו'. ר"ל שיבאו
 ישראל למצרים בשביל שני טעמים, אחד
 להפטר מגיהנם שנתחייבו בשביל מכירת יוסף, שני
 גלות ר"ל להעניש לפרעה בזכות להורות למלכות
 כח גדולתו ית', שלישי תורה ר"ל להיות ישראל נכנעים
 בזכות ושתעבדו כני להיות מוכנים ומוזקקים
 לקבל התורה, וא"ת והרי שבט לוי לא נשתעבדו
 במצרים והם היו עיקר בזכירת יוסף וא"כ איך
 נפטרו מביבס, לז"ל בית המקדש ר"ל לפי שהארון
 היה מכלה בהם וזבוב נפטרו מגיהנם (יד יוסף) :

למה לא קיים אברהם מצות מילה קודם שנצטוו
 עיין בענין יעקב סוף קדושין דהיה סבור גדול
 שם

מזוה ועושה וכו', ועי"ל טעם מילה כהחליש
 כח התאוה ואברהם לא היה צריך לזה דאפי' במותר
 לו לא הסתכל וכו', ועי"ל טעם מילה להזכיר ביחוד
 הקב"ה ולהיותו הכדל בין ישראל לעכו"ם ולזה לא
 היה צריך אברהם דהיה מגייר הרבה גרים והיה
 מודיע אלהותו בפי הבריות (יד יוסף) :

אחר חרב שלקח עמו אברהם ורדף אחר ד' מלכים
 היה חקוק עליו שם המפורש ומסרו ליצחק
 ויצחק ליעקב ועשו לקחו מיעקב עבור הנכורה שנתן
 לו וז"ש אשר לקחתי מיד האמורי בהרבי. וחבר זה
 בא ממנושלה שבמיתתו אמרו מת ושלו עמו ע"ש
 הפסוק ואיש שלחו צידו (שפתי כהן) :

ואגדלה שמו, שיצא לו מוגיטין וכו'. פירושו תפוס'
 לאו שהיה מזויר זקן וזקנה רק היה כתוב,
 לפי שהפסוק ואגדלה שמו מורה שיצא לו הסם
 שהיה מכיר גדולתו ומפרסם אלהותו ואברהם בזה
 היה ח"ו מקטין הסם דאסור לעשות צורת אדם
 לכך פירושו תפי' שהיה כתוב עליו (מפרשים) :

מלך סדום זה דומה שר של גיהנם, ז"ש תן לי
 הנפש ר"ל נפש החושמת, השיב אברהם רק
 אשר אכלו הנערים ר"ל אלו מלמדי חינוקות ונעריהם
 יקחו חלקם ר"ל ע"פ שחטאו קצת אין לדומה
 חלק בהם שלא ואמרו הרב בגיבסם ותלמידו בגן
 עין (זוהר) :

עשרה דורות מנח כו' ואברהם קיבל שר כלם,
 ואע"פ שהיו צדיקים נח הניח מתושלח
 מ"מ לא היו מחזירין בני דורם למוטב לא כן
 אברהם ויקרא שם בשם ה' וגו' ויקרא בפי כל בשם
 אלהי ישראל, ועי"ל לפי שבאלו נח הניח וכו'
 פסק השלשלת יוחסין ובאברהם לא פסק היחוס
 (סס) :

שרה היתה מזרעו של עס, הגר זו קטורה מיפת
 להורות שאלו ג' נשתתרו אחר המבול בזכות
 אברהם שיצא מהם, עוד לפי שאם יגלו ישראל בין
 אלו האומות יתערבו ורעו של אברהם בהם וירמחו
 עליהם (שכתי כהן) :

אברהם צויר לעצמו גלות וכו' והם שבעים אומות
 וכשיגלה אחד מישראל לאיוו אומה שיגלו
 כאלו גלו כולם וזה שבעים נפש ירדו למצרים
 ובמצרים היו שבעים אומות ע"י הרעב שמואל
 נתקיים כל גלות המלכות במצרים. ואף למ"ד
 רק ד' מלכות נגזר על אברהם היו ד' גורות
 במצרים נגד ד' מלכות וא"כ כשחטאו במדבר
 סחרו כל הנ"ל (מפרשים) :

קשה הלא אמר להטעיה לאדם וא"כ איך צוה
 אברהם לשרה לומר לומר אחותי היא ויקחוה
 ובאמת היתה אשת איש, ועי"ל שאברהם גירש
 לשרה בגט על תנאי (סס) :

חטא גדול חטא אברהם בענין אמרי נא אחותי
 את, שעד עכשיו קראה אשתי ומכאן ואילך
 קראה אחותי ובשביל זה היה גלות מצרים, והא'
 ראיה שגאלו מצרים בשביל שלא שינו את
 שם

חם ממילה אם הגאולה היה בשביל זה סברה
 הוא שהגלות היה בשביל חטא זה (רמב"ן) :

הרגו אותו ואותן יחיו, לפי שהם מזהירים על
 אשת איש מודקב באשתו ואע"פ שאם
 יסרגו אותו יעברו על שפיכות דמים, וי"ל על
 שפיכות דמים יעברו רק פעם אחת ועל אשת איש
 לאין מספר (מפרשים) :

השכינה היתה עם שרה כשנלקחה לבית פרעה
 ואבימלך וכן עם אסתר, שלא יאמרו
 מאבימלך נתעברה ומאחשורוש (זוהר) :

קשה וכי היה אברהם עובר להקב"ה ע"מ לקבל
 פרס ח"ו שאמר לו ואברכך ואגדלה שמו,
 וי"ל שברכה זו היה הכרח מהקב"ה היינו
 שיברכו במתן ויהא דבריו נשמעין לגייר גרים
 דאלי"כ הכמת מסכן בזויה ואין הגרים נשמעין
 לו (מפרשים) :

חטא אברהם בזה שהלך למצרים מפני הרעב
 לכך נשתעבדו במצרים בניו הרבע מאות
 שנה (סס בשם מדרש) :

אברהם נפלו צידו הרבעה מלכים היינו שרי
 מעלה כמו שנלחם למטה עמם, כדי
 שאע"פ שישתעבדו ד' מלכות בבניו מ"מ לוסוף
 לעת הגאולה יפלו כלם ציד בני אברהם, והיה
 זה סימן לבנים (אליהך) :

בגמרא מה יסו פעמיך בנעלים וכו' בת נדיב
 זה אברהם שהיה תחלה לגרים וכו'.

קשה מה שייך מצות עוליו רגלים לכאן אלא
 אברהם, וי"ל דכן מצונו דהיה אברהם תחלה
 לעוליו רגל להקריב ליצחק על מקום המזבח
 (תדושי אגדות) :

קשה הלא כתיב בסוף פרשת נח ויצאו ללכת ארצה
 כנען וא"כ מה היה הקב"ה צריך לומר
 לאברהם אל הארץ (זה ח"י) אשר אררך, וי"ל
 דכשנא לחין היה אברהם מתעבב שם ולא היה
 דומה לילך משום כבוד אביו, וז"ש לך אני פוטר
 מכבוד אב (סס) :

בברית בין הבתרים שהיה אברהם בן ע"ה שנה
 אז ראה במולו שהוא לא ראוי להוליד
 כלל ואחר שנמול בן כ"ט שנה היה מועיל שני
 שמו אברהם להוליד בן הראוי לירשו, ז"ש כי
 יצחק יקרא לך זרע (סס) :

במו אברהם שנאמר לו שפחה אפי' נשא להגר
 כי ממילה כשנשא יצאה לחירות כדן הנושא
 לעבדו נת חורין יצא לחירות כן היה הענין ביעקב
 (עיין פרשת וישב) :

בקש הקב"ה להוציא כהונם משם כיון שהקדים
 ברכת וכו'. הקשו בתוס' והא' אברהם
 ג"כ מזרעו של עס, ותירצו מ"מ לא זכה לכהונה
 מהמת שם רק מהמת עמו, ועוד י"ל דה"ק בקש
 הה"כ להוציא מזרעו של עס ר"ל מאותן שגולדו
 אחר אותו מעשה (כדאשכחן לא נתבאר פתח
 עד שהרג לזמרי לפי שהוא גולד קודם שנתכהו

אלעזר) משא"כ אברהם שגולד מקודם וכיון שהקדים
 ברכת עזר כו' מ"ה הוציא כהונם מאברהם :
 אברהם היה בן ע"ה שנים והיה נע וגד בארץ
 בשביל לקדש שמו של הקב"ה ולגייר
 גרים לכך יצאה ממנה אסתר, הוסי' עס הטולל
 בני ע"ה (סס) :

אחר הדברים האלה וגו' חנני מגן לך. במדרש
 נתיארה אברהם שמה היו בהם צדיקים כו'.
 קשה הלא מוכח דלא היו צדיקים דלמה בלא
 מתהלה למלחמה על אברהם הלא הוזהרו על שפיכות
 דמים. וי"ל שמה באמת לא רצו אלו צדיקים
 שבתוכה להלך ואכסו להם הארבעה מלכים,
 ואכתי קשה היה להם לקיים יהרג ואל יעבור
 כדין שלש עבירות החמורות, וי"ל דקודם מתן
 תורה לא הוזהרו בני נח רק על ג' העבירות
 ע"ו ג"ע ש"ד ולא על יהרג ואל יעבור (יפ"ת) :
 אליהו בנימטריא שי"ח. קשה הלא היה רק אליהו
 לבדו ולמה כתיב וירק את חניכיו וגו',
 וי"ל מתהלה לקח עמו למלחמה שי"ח עבדים וכשעת
 מלחמה ראה שמולכלין בעבירות שביד החי'ין
 וזה לשון וירק לשון ריקות אז לקח אליהו
 לבדו (במיו) :

אין הקב"ה מיוחד שמו על היחוד, ומה שיחד שמו
 על אברהם יצחק ויעקב, לפי שכל אלו גיירו
 גרים נחשבים רבים (ז"ב בשם אלשיך) :

וינגע ה' את פרעה ננעים גדולים, רחם על
 שנתפסה שרה בביתו ובעירו כן יהיו ישראל
 בני שרה נתפסים במצרים ולסוף יוכו במכות
 עשר (של"ה) :

במה דע כי אורשנה, ר"ל לפי שנתחלק ארץ
 כנען לבני עס כח"ש עבד עבדים יהיה
 לאחיו ואברהם עצמו רק מורע ארפכסד, ושמה
 גם שאר בני עס רצו לירש, ואמר לו הקב"ה
 קח לך עגלה משולשת, ר"ל כח"ש בקרח על תלונתם
 על הכהונה אמר הקב"ה ברית מלח עולם היא
 לסלק התלוני של קרח, כך היה הברית בין
 הבתרים לסלק מעל אברהם התלוני של שאר
 בני עס כי כך היה לפנים בישראל בכל כורתיה
 הברית (כלי יקר) :

למה מספר צעל אגדה מתרח, אלא אלולא
 תרח לא היו חורין בשבועה, שהיו חושבין
 שאין תשובה מועלת לעובדי ע"א, לכך ראה תרח
 שעבד כל ע"א שבעולס ואפילו הכי הועיל לו
 תשובה דהא נכפל. שמו תרח תרח שיש לו חלק
 בעוה"ז ובעוה"ב (מפרשים) :

במדרש שהיה אברהם מתירא מנח לא העמדתו
 וכו', זה שכתב הרבה מא"ל, ר"ל
 משה יצא ממך דכתיב והאיש משה ענו מא"ל
 (סס) :

למה לא בעה אברהם עצמו על דבור הקב"ה
 שהבטיחו לברכו והוא כשנא הרעב חייב
 מיד יצא מא"ל, וי"ל שהיה מתירא שלא יתברכו
 חנני

אנשי מקומו שואלי הוקוס הם הכנענים בעבור
 וזכותו (מפרשים):
קשה למה כתיב בני צורה א"י כי אם אשר
 יאמר ממעך הוא יירשך ולא הסטיק בדבור
 הקב"ה שאמר כבר לך אתננה ולזרעך, וי"ל
 דלזרעך משמע לבני משפחתו לכך נתיירא אברהם
 שמה חלעזר הוא בן ביתו ומשפחתו לכך אמר
 לו ממעך (סע):
הבט נח השמימה וגו' לא ממול שלך, ר"ל כי
 אהה תשלוט על המול וכה יהיה זרעך
 לתת להם א"י, ר"ל שאין להם ארץ שאינה
 יושבת תחת המול רק תחת הקב"ה (כפנת פענח):
הקב"ה אמר לאברהם והיה ברכה, מסר הכרכות
 בידו לפי ששאו כהן גדול ממילא דוגמת
 שומר הכרכות להכניס (סע):
אזותיות שניות מאברהם יצחק ויעקב ר"ת בקר
 נארים ערב, וז"ל אבות תקנו תפלת
 שחרית ערבית מנחה (מפרשים):
לא יצול אברהם מבטן האש רק בזכות יעקב,
 ר"ל דהרמז"ס כתב בן נח שאין מצווה על
 ישרא ואל יעבור ומסר עצמו על קדוש השם
 מתחייב בנפשו, לז"ל לא היה אברהם ראוי להגלל
 דמכ" עצמו על קדוש השם בחנם רק בשביל
 יעקב ובניו שיצאו ממנו שיקבלו התורה ולא הוי
 בן נח (סע):
ואת הנפש אשר עשו בחרן, קשה למה לא אמר
 אשר עשו בחרן כשדים שמסתמא הרבה
 גרים נתגיירו שראו קדוש השם, וי"ל שראו מנמרוד
 והיו מתגיירין בנצטע והלכו לחזן (יפה תואר):
אמרו הניח הניו לעת וקנתו וכו'. קשה הלא
 ע"פ הדבור יאמר כמ"ס את שבתותי תשמרו
 וגו' כלכל חייבים בכבודי, וי"ל דלמא מ"ס
 מבית אביך היינו ממוקדים דירת אביך ולעולם יקח
 אביו עמו למקום שילך (סע):
בזבוח בסדר עולם מקרא ויהי תקן ת"ל שנים
 יצאו כל זבחות ה', שבגרות בין הבתרים
 היה אברהם בן ע"ה שנים, וא"כ הא דכתיב בסדרא
 זו ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה וזה כתיב
 קודם ברית בין הבתרים מוכח דאין מוקדם ומאוחר
 בתורה (סע):
ויירדוף עד דן, תשש כמו בעגלי ירבעם כו', קשה
 למה לא חשב הקב"ה מדתו באשר הוא
 שם, וי"ל לפי דכתיב ויסע לוט מקדם מקדמונו
 של עולם אי אפשי באלהותו כו' מלא מין את מינו
 וכו', וזה הענין שעל שבע דן לא הגין הענין
 במדבר לפי שעשו ישראל את העגל במדבר מלא
 מין את מינו (חן טוב):
אמר אברהם מאמר שהמול מורה שלא הזכה לראות
 בנים והקב"ה אמר לזרעך וגו' וסתרי אהדדי,
 אלא המול מורה שלא הזכה לראות בנים בהיי רק
 לאחר מיתתו יולד לזרע, וז"ל בן משק זה אליעזר
 גדולי מיתותיו הוא יורש אותי ולא הזכה ללמד
 וע"כ

וע"כ צבאו לא"י אמר וירא ה' אל אברהם, וז"ל
 ויבן שם מזבח לה' הברא"ה אלו (סע):
ידידת אברהם למצרים למען לתת תקוה לישראל
 לנאת מגלות מצרים לכל יאבדו שמה,
 ע"כ הכין הקב"ה מעין צער של ישראל אל אברהם
 ושם שלקחה לפרעה כדאיתא כל מה שאירע
 לישראל אירע לאברהם וכו', וכן ד' מלכים
 נסלו בידי אברהם רמו לעתיד, וכן שרה גדרה
 גדר ערוה וכן ישראל במצרים (סע):
ברוך אברהם וגו' קונה שמים וארץ, ר"ל כי
 הרשעים העלו השכינה עד לרקיע השביעי
 ע"י מעשיהם הרעים ממילא כמעט שלא נקבעל
 העולם עד שבה אברהם והוריד השכינה למטה
 נמצא הוא קונה"ש שמים וארץ, ר"ל שלא בחסד
 ובחסד היה קיום העולם רק דרך קנייה ע"י
 מעשיו הטובים (סע): וז"ל ברוך אברהם לאל
 עליון ר"ל שהשכינה היתה במעלה עליונה ככל
 ואפ"ה ע"י מעשיו הטובים קונה שמים וארץ
 ר"ל הורידה לארץ (ר"ע):
אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, בעצמי ולא
 ע"י מלאך וכדאיתא בה מיכאל וגבריאל כו',
 ולכן מובטח אהה שאין לך א"י המיוחד לי, או ר"ל
 מאור כשדים וינצתיך מהיותך אפר כן אתן לך
 גם הארץ הזאת אשר התקיים כי אמע איתך
 ג"כ מהיותך עפר כי מאן דעניד הא עביד הא,
 מכאן רמו לתחית המתים (סע):
אברהם קראו הר ויתקן שדה, ולכן נחרבו שני
 מקדשות, אבל יעקב קראו בית מושב
 זה בית שלישי לעתיד לא יחרב (סע):
לא יקרא שמו עוד אברהם, ויהא נעקר לגמרי, רק
 אברהם ב"ה. כי ה' נוספת מורה על
 חמשה מיני ערלה שהשלים כדאי, ולא כן שם
 יעקב שמורה על אחיות העקב ולעתיד ימשלו
 ישראל בזרעו של עשו ע"כ לא יעקר שם יעקב
 ממקומו (סע):
כי גר יהיה זרעך, ר"ל כל זמן שהיו יחידים
 עד שבעים נפש יהיו רק גרים, אבל ועבדום
 וענו אותם ר"ל כשהיו רבים ר"ל כשיפרו וירבו
 ויהיו רבים ובין הכל יהיו רק ת' שנה, וז"ל
 הכשון מחיל משגולד יתקן (סע):
למה כסה הקב"ה לביא צרה גדולה לשרה
 הצדקה שלקחה לבית פרעה ולבית אבימלך,
 כדי שיתוקן על ידה הקלוק חיה שהטיל בה
 הנחש וזהמא צבוא עליה, וזאת הצדקה
 נשמרה ע"י נציעותה שלא הוטל בה וזהמא,
 ועדין לא נטרה מכל עד שנתת רבקה ותקנה
 הכל, וז"ל ויביאה יתקן האהלה (תחת) שר"ה
 אמו (סע):
כי גר יהיה זרעך, המיוחד לעבודת הקדש זה שבע
 לוי שהיו רק מועטים יהיו רק גרים במצרים,
 כי שבע לוי לא נשתעבדו במצרים אבל שאר השבטים
 ועבדום וענו אותם לכן רבים כי כאשר יענו

כן ירבו וגו' אותן יהיו בעבודות וענין (חן טוב):
במה אדע כי אירשנה, ר"ל שלא יצטרפו להיות
 בגלות לעולם רק יוכו ליטב בא"י, השיב
 לו הקב"ה בקרבנות, והענין כך האדם אין צריך
 בארץ וגו' וא"כ הוי צדיק רוע לו דאינו צדיק גמור
 משא"כ בקרבנות הוא מכפר על כל עבודות צדק
 ולין בה פי לך הוי יושבין בירושלים בשלוה
 גדולה, ומטעם זה היו האבות צריכין לסבול
 יסורין ואברהם נתנסה בעשרה נסיונות ויצחק
 בעקבה כמעט שלא נשחט ויעקב בגלות ומכירת
 יוסף, לפי שהיה עדין קודם הקמת המשכן ולא
 היו קרבנות שאז יש פתחון פה למדת הדין לומר
 לא די שיש להם חלק לעו"ב וכו' ולא יצולו אלא
 באחד משתי אלה או בגלות או ביסורין, ולכן
 גלו אברהם ויצחק מא"י לח"ל, וזלח יצחק שלא
 היה צריך לגלות לפי שתיקן בעקבה כמו קרבן
 (מפרשים):
דא דאמר כמה אדע, ר"ל שלא יאמרו האומות
 לסטים אתם והשיב הקב"ה קח תור וגו'ול
 שנינו מאחרים ואינו מצעליו, והא הקב"ה שונא
 גול וגוזל בעולה, אלא ע"פ הדבור שאני
 (מפרשים):
דא דאמר אברהם כמה אדע לא בקש אות על
 שתי בעטות הקודמין לזרעך אתן את הארץ
 ולך ולזרעך עד עולם, דבאלו פסוקים לא נאמר
 שהקב"ה נתן לשום אומה עדין וא"כ הוויין ישראל
 זוכין מן ההפקר והיו ישראל רק צריכין לשטר
 רחיה, משא"כ בפסוק זה כתיב לתת לך וגו'
 לרשת"ה משמע שירשו מאומה אחרת לכך אמר
 כמה אדע כי אירשנה, והשיב הקב"ה קח
 עגלה משולשת ר"ל תקבלו התורה אורין תלתית
 כו' מה שלא רצה שום אומה לקבלה, וזה הוא
 שטר רחיה, ואותות ומופתים שאעשה במצרים הן
 עדים החתומין זכין וכדכתיב ויתן להם ארצות גוים
 בעבור ושמרו חקיו ותורותיו, ולכן מוכיר בפרשת
 ביכורים שמוכיר חסדי המקום בנתינת א"י אותות
 ומופתים של מצרים (מעשי ה' חלק ב'):
תשובת הקב"ה על כמה אדע, כי גר יהיה זרעך
 במצרים, א"כ כשתקלל כנען עבד עבדים
 יהיה לאחיו ממילא שידך לישראל א"י כי ישראל
 היו עבדים למצרים שהם אחיו של כנען והוי
 שפיר עבד עבדים (מפרשים):
לפי המד' גלות מצרים היה על שאמר אברהם
 כמה אדע דבור לחוד והיה הגלות ת"ל שנים,
 ממילא הגלות הזה הוא בשביל חטא מחשבה
 ודבור ומעשה וצריך להיות שלש פעמים ת"ל
 ויותר (מפרשים):
בטו שאומרים אלהי אברהם וכו' היה ראוי לומר
 אלהי דוד, אלא מפני שאלו מסרו עצמם על
 קדושת השם לא כן דוד (מפרשים):
בזמן שגניך עסוקין בתורה וקרבנות יצולו משמים
 גיהנם וגלויות. משמע דאם לא יעסקו
 בשמים

נשמים רק באחד לא יצלו מניהנם וגליות, הלא קשה דכתרי קטלה לא קטלין, וי"ל דשני מיני עבירות הן זדונות ושגגות, וקרבנות מכפרין רק על השגגות כדאיתא על פסוק עשה זדקה ומשפט צדקה לה' מנחה, והתורה רפואה אפילו על מויד כדאיתא גבי בני עלי, וכן גלות מכפר רק על שוגג דהוא מין גלות שמכפר על שוגג, וגינהם מכפר אפי' על מויד, לוי"א בעוסקין בשמים אלו אין זריכין לשמים אלו (ו"ב):

בברית בין הבתרים כבר שמע אברהם מגירות, קשה למה לא התפלל עליו כמו שהתפלל על סדום לבטל הגזירה, אלא ראה ברוח הקדש שלטובתם יבא למצרים להנחך צדוק הברזל לינקות מעונם ויכולו אח כ לקבל התורה בלי זיהומא שהיה אצלם מחודם וי"א ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וזו התורה (יד יוסף):

למה לא באו הגוים צימיו אלכסנדרוס מוקדון בעטנה שהיו ישראל עבדים ע"פ גזרת בין הבתרים ואיך לקחו רכוש גדול בגזלה דמה שקשה עבד קנה רבו. וי"ל דהגזירה היתה על גירות וזה נשתעבדו בהם ואפי" דכתבי וענו אותם זה יהא מכה רשעתם כמ"ש אני קצפתי מעט וגו' וזה יהא טובה לישראל דלולא זאת לא היו יכולין ישראל ליקח רכוש גדול (ס):

אברהם ע"ש אב המון וגו' קשה היה לו לקרות אב ה"ס, וי"ל רי"ש הנוספת רמו לש"ס רב"א (מג"ע):

קשה האיד ביעל הקב"ה הגזירה ועבדום וענו אותם דהא מיוס שגא יעקב למצרים היו שרים ולא עבדים, וי"ל שני השם מקרע גזר דינו של אדם ואברהם נשתנה שמו מאברהם ויעקב לישראל (מפרשים):

שכרך הרבה מאל, ר"ל זה קאזי על בשורת הבנים, וזה הרב"ה בשני הוי"ן, ר"ל בשיוסופו להם שני הוי"ן אחד לאברהם ואחד לשרה אז יולידו, וכן גבי נשי יעקב לא היו לרחל בנים שלא היה לה ה' ע"פ הסוד במקובלים ולכן מסרה שפחה בלה בשני הוי"ן אחד לה ואחד לרחל:

מה שמסרה שרה את הגר לאברהם, בחשבה שלמי ה"א שבה בהגר חזכה גם היא לבנים, ודי היה להפקיע לעצמה, ואפי"כ נאמר בהגר שלש פעמים ויאמר לה מלאך ה' וגו' ואינה כדאי לך לומר לה המלאך ג' פעמים, אלא בויאמר האמצעי דסם נאמר הרב"ה ארבע קאי על שרה שמ"מ בזכות שמסרה שרה הגר לאברהם שעתה ה"א חזכה גם שרה להרבה ורעך (ד"ע): שנים עשר נשיאים ויליד, ר"ל ע"ד נשיאים ורוח וגו', ר"ל כמו שהענין כלה והולך כן לעתיד יהא המלכות של ישמעאל בטל (בחי): בל התחלות קשות, לכך אע"פ שכל האבות פרטמו אלהותו ית' דלכך אומרים אלהי

אברהם כי אפי" כיון דאברהם היה המתחיל לכך הוסיף באברהם אנכי מגן לך, וי"א מגן אברהם (יד יוסף):

הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו', ר"ל יהיה זרעך כמו הכוכבים דמאירין גם ביום ובלילה מפרסמין אורן כן יהיה זרעך, ר"ל הצדיקים אחר מיתתן יאירו ככוכבים (ס): לפי שנתענה הגר תחת שרה גברתה לך מתענין בני שרה צעת החורבן תחת בני הגר זה ישמעאל (הרמב"ן):

לא תקרא את שמה שרי, בוי"ד כי וי"ד לשון זכר כדכתבי ושרי בישכר, לכך היתה עקרה כזכרים לא יולדים, ועוד שה"א מורה על לידה כדלעיל גבי הוי"ן דבלהה (כלי יקר): אברהם, ה' הרכב על ברה"ם שהם ס"ח של נשר" כרוב" אריה" אדם" דאברהם נאלל ממקום הקדושה של המרכבה (מפרשים):

מתחלה היתה נתינת א"י כמו שנבראת דוגמת גן עדן כדכתבי ביחזקאל הארץ הלוו הנשמה היתה כנ"ע, ואפי" דבסודם ג"כ נאמר כגן ה' וגו', מחלק בין גן ה' לג"ע, ואפי" ע"י חטא במה אדע נשתנה ברכת א"י כאדה"ר שהיה מקומו בג"ע קודם החטא ואפי"כ נתגרש משם (ש"ה):

בגמרא ברכות א"י ניתנה ע"י יסורין ר"ל אפי' בא"י זריכין להיות גרים כמ"ש כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה, אבל מ"מ אפי' בארץ להם יהא גרים כמ"ש דוד (תהלים קיט) גר אנכי בארץ, וי"א ישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען, ר"ל שפעשה גר אפילו בארץ כנען (ס):

מעם לאבות שהיו עקרים שלא יתחשו טוב אחר משפחות אבותיהן העו"א, כי לאו אלו הן שהיו מקודם רק ברוב חדשה, ומה שלא היתה לזה עקרה לפי שהרבה בתפלות וזכויות שלא תפול לגורל עשו כדאיתא במד' כמו שהיתה מולה מתחלה והפקיע עצמה משפחותיה (בחי), וזה הטעם לשנוי שם לאדם:

והגה דבר ה' אליו במחזה, קצת לשון של נבואה, וכן דינאל והרבה כיוצא בזה, אבל באמת לא היו נבואים, כי לא נקרא נביא אלא מי שנשתלח מהקב"ה להנבואות לישראל (אברבנאל): צדקה מנין קצ"ט, רמו שמי שיש לו ר' וזו הסר אחד נוטל צדקה. וכן אברהם אע"פ שהיה לו כל טוב שגמרו ואברהם כבד מאד במקנה, מ"מ אמר ה' אלהים מה תתן לי כי היה חסר בן, וי"א ויחשבה לו צדקה (ש"ה):

בארץ לא להם, זה מצרים, ע"ש שאסור לקבוע דירה שם כדכתבי לא תוספון לראותם עוד עד עולם (ס): ואדרי כן יצאו ברכוש גדול, ר"ל שיעשו תשובה על החטא כמו כ"ן בנות אלכסנדרוס, ר"ל

ר"ל שהיו בנים ואמתים (ס):
במה אדע ביה"ת ב"ש ת', לכך נאמר כי לא שלם עון האומרי, ר"ל עון אמירה שלך במ"ה אדע כג"ל ת' שנה (ס):

אשר לא הלך בעצת רשעים, זה אברהם שלא הלך בעצת דור הפלגה, ואפי" דכתבי ויהי כל הארץ שפה אחת מ"מ לא היה אברהם עממה כי אין למדון מבללות, ואתיא במ"ד בן שלש שנה הכיר אברהם את בוראו דאי למ"ד בן מ"ח שנה הכיר הלא צעת הפלגה היה לו שנה מ"ח כדאיתא בסדר עולם (ס). וזוהי לומר בן מ"ח היינו מן מ"ח ולמעלה. או י"ל איכא מ"ד בטהדרין גבי כי יכה כל נפש אדם דכל מקאת משמע אין צריך לכל זה (ד"ע):

במד"ש מהיכן למד אברהם התורה כי שתי כליות כשני רבנים וכו', דל"כ רק הקב"ה זיה לו בנבואה על התורה כמו שגיה לו על המילה א"כ היה מחויב לו ולבניו לקיים כל התורה והאיך התיר גרושתו והיה כהן, או יעקב האיד נשא שתי אחיות דאין סברא שאמר לו הקב"ה שפירוש מלות התורה על תנאי שיפטרנו מהן, ועי"ל כיון דאין הכנראה שורה אלא על חכם א"כ ראוי שתקדים לאברהם חכמת התורה ערם שיגלה עליו ית' הכנראה (יפה תואר):

מעם מילה להסיר ערלת הלב העממה, וזה שאמר באברהם ואתנה בריתי ביני וביך ר"ל להסיר מהשבת הלב שהיא רק ביני וביך (כלי יקר):

למה לא היה אברהם נולד מהול כנה, לפי שהיה צריך לתקן אדה"ר שמשוך בערלתו היה, וי"א הנה בריתי אתך וגו' והיית לאב המון גוים זה גלגול אדה"ר שהיה אב לכל המון גוים לכך מול עמך לתקנו (ס):

במה אדע כי אירשנה, לא שאל אות על בשורת הבנים כי חפץ חסד הוא במתנת חנם, אבל על ירושת א"י שיטלו מאחרים ולא מיד אחר מהן תורה רק אחר מ' שנה ובתוך כך יעשו ע"א ויאמר השמן מה נשתנו אלו מאלו כו', השיב הקב"ה קרבנות שמעלין ע"א כנודע, ולא כן העו"א שאין מקריבין קרבנות (חן טוב וקצת ד"ע):

אברהם ואהרן במעלה אחת, כמו שיתנה תורה לאברהם על פי דבורו של מלכי צדק שהקדים וכו' כי על פי דבורו של משה שלח נא ביד תשלח ויתנה הכהונה לאהרן (ס):

מעם מילה לשמונה ימים אחר שבעה ימים דם נדה ודם לידה כי במעי אמו הולד שאב זוהמא שבהה לשה מכה חטא אדם וחיה וזה דם נדתה. וזה הענין שיעקב נולד מהול כי עשו שאב זוהמת רבקה במעי אמו כדאי' וכן במדבר לא נמולו כי נשי דור המדבר לא ראו דם נדה. והנה אברהם שאב קצת זוהמא משרה, כי מתחלה היתה עקרה אפי' בית ולי לא היה לה,

ואחר שבהה לה בית ולי מלא זוהמא הטיל אברהם הזוהמא בהגר שפחה ונולד מזה ישמעאל אבל יצחק היה אסור בשפחה, ממילא הזוהמא שהטיל ברבקה שאב עשו זה אדמוני כולו דם נדה זוהמא, ויעקב נשא לאה שהיה בה זוהמא הרבה שלא היתה עקרה לכך השבטים לא נולדו מהול ויעקב נולד מהול כמ"ש איש ת"ם, וכן דינה שאב זוהמא ניד"ה דינה, אבל רחל עקרה ואפי"כ היה בה ג"כ קצת זוהמא כמו שרה ושאב יעקב והטיל בזלפה שפחה ויאל ממנה גל, בגד לשון צוגד בע"א כדאיתא, ולכן יוסף נולד מהול, וכן ישי היה מחשבתו ששוכב אצל שפחה כנודע ויאל ממנו הזוהמא שאב מהשתי אס דוד, וי"א מכת"ם לדוד שילד מהול, וי"א התמ"ו הנערים ר"ל הלא נולד תמים מהול, וי"א אדמוני שהוא שופך דם כעשו ושאב מאמו זוהמא כג"ל, וטוב ראוי ע"ד ותרף אותו כי טוב ר"ל שהוא נולד מהול, ועפ"י יאמר הפסוק שופך דם האדם, קשה למה בא זה, לוי"א באדם דמו יספק, ע"י ששאב דמה של אמו כמו עשו ששפך דם ע"י זוהמת אמו נדה ששפך ושאב ממנה בעורו במעיה (ס) וקצת ד"ע ולקטים מנפרשים הרבה):

במד"ש אמר הקב"ה לאברהם אם מקיימן בניך המילה כו', ולא אמר אם מקבלין בניך מלות מילה כמו גבי שבת, אלא ר"ל דוקא מקיימין מלות מילה לכל הילך אחר זנות או ככנסין לא"י, כי א"י אינם סובלת זנות, כמ"ש ולא תקיא הארץ וגו' (ס):

וגם נתיי ממה"ה לך בן, ר"ל מן יו"ד של שרה שלקחה והלקה הנה לאברהם והנה לשרה כמ"ש אברהם אין מוליד ואברהם מוליד וכן שרי (ס):

ואת בריתי אקים את יצחק, ר"ל אותו ברית בין הבתרים שאמר כי גר יהיה זרעך דוקא ביצחק יקרא לך זרע" (ס):

מרכי עמים ממנה יהיו, כל ל"א מלכים בימי יהושע היו מולכים בזכות שרה על שינקו משרה כדאיתא בגמרא על פסוק הגויקה בנים שרה וכו', וי"א לא תקרא את שמה שרה כי שרה שמה כמו שאברהם אב המון גוים כן שרה לשון שררה לכל מלכי אומות כג"ל (ס): וי"א הפסוק (ישעיה מט) והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיטקותיך מדה כנגד מדה כג"ל (ד"ע):

לא היה צריך הקב"ה לנסות אברהם בעשרה נסיונות כי הוא יודע כל תעלומות לב שועמוד בכלם אלא גלוי לפניו ית' שישאל עתידין לנסות הקב"ה עשר פעמים לכך יצאו עשר בעשר (אלשיך):

עד אברהם היתה זוהמת הנפש נוכרת ומנע מליתן התורה בימיו רק אחר שבעה דורות אחר אברהם (עין ש' יתרו):

לפי שאמר המלאך להגר הרבה א"ה את זרעך ר"ל ולא ברא"ך שהיא מצרים, לכך משולם לך

לא היה חרבה במצרים, וז"ש לפניו לא היה כן (שפתי כהן):

הוא כהן לאל עליון, שם שמש בכהונה גדולה וכו', וא"ת והא קודם הקמת המשכן עבדה בצבאים היה יוסף היה הגדול, וי"ל דע"פ הדבור שאני, והא ראיה דאקדמי' הכתוב לשם הקטן, בזה גלה לנו הכתוב כי לו יאחה הבכורה ועדיפא ויתר מן קניית יעקב מן עשו הבכורה (י"פ"ת): ואין מידי מציל, אלא לא מוכי ברא, וא"ת והא בעגל ניזולו בשביל זכות אבות, וי"ל דשאני

החס דהקב"ה נשבע לאברהם ושאני שבועה. וכן וזכרתי את בריתי ויעקב וברית היינו שבועה, וכן ולישמעאל שמעתיד שגם היה בן אברהם (ס"ט): וזה סותר הגמרא ואין מידי מציל און אברהם מציל לישמעאל וכו', וז"ל כתיב הרשב"א בתשובה מכתובת יד להנצל לברא זכות אבא לעוה"ב ומדינה של גיהנם און האב מציל, והטעם שקורבת האב עם הבן הוא מצד הנוף ומומר ולא מצד הנשמה, ובעוה"ב שייך קורבה און מציל אבא לברא, אבל ברא מוכה אבא אפי' בעוה"ב עולם הנשמות לפי שאבא גרם מציאותו להולידו לגוף עם הנשמה (ס"ט):

פלוגתה בן שלש שנה וארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם שניהן אחת, כי בן שלש שנים התחיל להכיר ולא נודע לו אחתה עד בן ארבעים ושמונה שנה (ס"ט): וז"ש אשרי האיש שלא הלך בעצת דור הפלגה שאז היה אברהם בן מ"ח שנים, וזה אשרויו של איש כפירש"י שאז הכיר אחתה וית' ולא הלך עמה בעצת רעה (מפרשים): להיות שהקב"ה עם אברהם בגלגל הרקיע ההולך ב"ב מולות, וכן קיום העולם ובריותיו היה בשבילו כמ"ש בהדרגה באברהם, היה ראוי לאברהם להוליד י"ב שבטים, וכן ביצחק שהיו שמחים שמים וארץ בלידתו כדא"י, לכל הפחות יצחק היה לו להוליד שנים עשר שבטים, אלא כדאמרין בני אברהם ויצחק שנים היו ובקש אחד להרוב את השני מכ"ש כשהיו י"ב (ס"ט).

עד מותם שם עד אלון מורה, פירש"י הראהו קבלת התורה וקבלות וברכות, ר"ל לפי שאמר לו לורעך אתן את הארץ והאת וזה דוקא ע"י התורה כדכתיב ויתן להם ארצות גוים וגו', ולפי שאמר לו ומקללך אאור זה דוקא עד הר גרוזים לפי שאותן קללות וברכות ניתן לו בהסכמת הקב"ה (ס"ט):

מפרשים רבים פירשו שמו הדיון און ראוי לאדם לחסור נפשו על סמך שיצילנו ה', כי מה שניזולו חניניה וישאל ועזרה לשבר מלחמות הרשעים שאמרו מאן אלהים דישונוך וגו', וכן יהושע כהן גדול שלא כספה בעדת הרשעים, ולכן לא הניח הקב"ה לר' עקיבא וחבריו, ולז"ל לא ניזול אברהם מבשן האש רק בשביל שלשלת יוחסין יעקב שמעמו שלמה (י"פ"ת):

ושמעות התחומה ה"ק בזכות יעקב היה אברהם ניזול ע"י הקב"ה בעצמו, ולולא זאת היה אברהם ניזול ע"י מלאך (ס"ט): במדרש אברהם התפלל על העקרונות ויסקדו, וא"ת א"כ למה לא הועיל לעצמו כמו גבי אבימלך המתפלל על חבריו הוא נענה תחלה, וי"ל דעדן לא היה נמול ולא היה הקב"ה חפץ שהוא יוליד, משא"כ בזמן שהיה נמול בעת אבימלך ראוי להוליד ויצא יצחק מטפה קדושה (ס"ט):

פרשת וירא

וירא אליו ה', למה לא כתיב וירא ה' אל אברם, אלא סמך לפרשה דלמעלה שכתיב שהיה מל עצמו, וזכות מילה דוקא וירא אליו ה' (מפרשים):

פתח טוב פתחת לגרים, ר"ל שנמול אברהם לז"ע שנים שלא יאמרו הגרים בוקטים תש כחנו (תחומה), ודומה למי שמתו אחיו מחמת מילה (ג"ע):

עץ אחד היה לאברהם ובו היה יודע מי היה ראוי לחסות תחת כנפיו השי"ת שהוא מגין כעץ, וז"ש והטעם תחת העץ (יד יוסף בשם מרש):

מי מלל לאברהם וגו', ר"ל אם היה אברהם מל עצמו קודם לכן אז היה מוליד מקודם ממילא כמה בניו הניקה שרה (כלי המדה): וירא אליו ה' כאלוני, ר"ת איוב כי כל היסורין שבאו על איוב היה ראוי לברא על אברהם (עיין צ"ע ע"ש):

והוא יושב פתח האהל, זה בהמ"ק (ו"ב בשם זוהר): פתח האהל, פתח טוב פתחת לגרים שלא יעכב גר זקן למול בעת זקנתו, וא"ת יאמרו שאני אברהם דהיה ע"פ הדבור, וי"ל דמ"מ ילמדו לאמר למה לא נאמר לו הדבור קודם שאז היה תמים בילדותו, אלא מוכח שלכך נאמר לו בזקנותו כדי שילמדו הבריות (י"פ"ת):

ממרא ר"ת מלכים מילה רעב אש, שעד אותו זמן היה אברהם מנוסה רק באלו ארבעה נסיונות (מפרשים):

מסקנת הוהר שאברהם ידע שם מלאכים ושרה סברה שם בשר ודם: באלוני ממרא, לשון אילן שמוציא פירות אף שהוא זקן אף אברהם לעת זקנתו ומ"מ יוליד בניו (מפרשים):

בעת חיי"ה, שאנו חיים ג"כ לשנה הבאה דהמלאכים אינם מתים (חוקוני). ולפ"ז מוכח דמיכאל וגבריאל היו דאיתא במדרש כל המלאכים מתים חוץ מאלו שנים (ד"ע):

ותצחק שרה, ולא אברהם, כי הוא שמע הכשרה טובה מהקב"ה בעצמו ולא איש אל ויכזב אבל שרה שמעה מהמלאך ואפשר שיכזב (ס"ט):

זה סדרות הפכות ממ"ש ביספה תואר הרבה פעמים שמה שנאמר ע"י מלאך אינו חוזר, כ"ע ע"י בניו שלא יאמרו הנביא או המלאך בזמן (ד"ע): למה הוצרך אברהם להיות דוקא בן מאה שנים בהולידו את יצחק, כדי לתקן שלשה דורות הקודמים "מבול" "אנוש" "הפלגה", ר"ת מאה (מג"ע): למה היתה שרה מסופקת אם תלד ש"כך נצקה הלא אברהם היה עפל לשרה בנביאות

וי"ל מאחר שפרסה נדה והיתה עמאה שוב לא היה רוח הקודש ונבואה שורה עליה (ס"ט): וזכה מיושב לפי שאמרו רז"ל נשי דור המדבר לא ראו דם נדה אמרו כי כ"ל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ר"ל אפי' הנשים ומדוע וגו' אתה ואהרן ומרים הלא כולן ראויין לדבור השכינה (ד"ע): קשה היאך היה אברהם הולך לגור עם הבימלך הלא ראה שנלקחה שרה לבית ברעה ואולי יקחנה אבימלך ג"כ ואיך היה סומך על הנס, וי"ל שהיה אברהם נותן גט לשרה ונאמת היה גט מעושה לפי שהיה באונס (בחינו): וז"ש הקב"ה באמת לאבימלך והיא בעולת בעל ר"ל הגט אינו גט לפי שהוא אונס, והיינו למ"ד יש אונס בנישין (ד"ע): היאך היה אברהם כ"כ אכזרי ליתן לבנו רק לחם ומים, וי"ל שראה ברוח הקודש שעתיד להמית ישראל בזמנו וכמו שטענו באמת המלאכים כדא"י (ס"ט):

היאך הניח הקב"ה לאברהם ודן את סדום בשעה אחת, וי"ל דאברהם שקול כרבים הואיל ורבים יצאו ממנו כדמתיך בגמרא דתענית גבי משה, ולרבים עושה הקב"ה דין ורחמים בשעה אחת (ס"ט):

בפרשת סוטה כתיב כתיבת עפר אל המים, דאם לא ונתנה האשה תוכה לבן כאברהם דכתיב ניה ונאני עפר, ואם נתנה תשרף ע"י מים המחררים לאפר (בחינו):

אל תביט אחריו, לפי שהשכינה עם דכתיב וה' המטיר ואסור להסתכל בשכינה דכתיב כי לא יראני האדם וחי (מפרשים):

ויזכור אלהים את אברהם, ר"ל שזכר הקב"ה ללוט שלא גילה הסוד לומר על שרה שהיא אשת אברהם בעת שנלקחה לפרעה ואבימלך, אוחז וכות עמד לו (ס"ט):

המכסה אני מאברהם וגו' כי ודעתיו וגו' לעשות צדקה ומשפט. קשה מה ענין זה לזה, אלא כך אמר הקב"ה היאך אני מכסה מן אברהם אולי יחזירם בתשובה כי דרכו בכך להרגילני בפי הבריות ויחזירם בתשובה (יד יוסף):

קשה למה המטיר הקב"ה על סדום אש ובפרות על שהיו שטופין בזמה הלא ארץ מצרים כולה שטופין בזנות ולא נודעו בכך, אלא הענין הוא כך, א"י היא תחת ארץ נודעו בכך, אלא הענין חכך הקב"ה גבה דליה בעצמו וכשחטאו המטיר סדום הוא א"י, משא"כ מצרים היא

[ילקוט דוד] ג

ה"ל לא כתיב בשום מקוה ו' (שם צ"ס הוהר): וז' הוא וצית דינו, וא"ת והא כתיב ו' שמים עשה, וי"ל דוקא היכא דכתיב גבי פ רענות כגון ו' הכה ו' המטיר או צירף לב"ד עמו, ומה דכתיב ו' שמים עשה שפ"י מה שתיקף הקב"ה מדה"ר עם מדת הדיון בזמן הצריחה לכך כתיב ו', ומה דכתיב ו' פקד את שרה כיון דנסתרה צבית פרעה ואבימלך יצא הדיון ונקמה ונורעה ורע (י"פ"ת):

בגמרא אתה אמרת ויתן נא אני פורע לך במדבר כו'. והא דאיתא מן וצ"ל להיותן ועמוד ענין בזכות משה אהרן ומרים, וי"ל להיותן נס בחוד נס, המן זה מוזן דרך הטבע להיות מן הארץ וכה מן השמים, ומיס בטבע מן השמים וכה מן הארץ, וענין לא היו כאל רק יש בו משם ומקבל אבני בליסטראות וכו' זה היה בזכות אלו שלשה אבל עיקר בזכות אברהם, ועי"ל להיות ג' אלו זה זמן ארוך היו בזכות ג' אלו ועיקר בזכות אברהם (ס"ט):

המכסה אני מאברהם ואברהם היה וגו', הזכיר הצדיק ומצרכו וכו', וא"ת והא כמה פעמים מזכיר האבות בתורה ואין מצרכו, וי"ל לצניעא אהריהם וכו' ברכתם (ס"ט):

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו', במדרש זה בקיר חוליס, וא"ת והיאך הלך לבקר חוליס הלא היה מלך ואין כבודו מחול, וי"ל שאני אברהם דלא היה מלך בעל כרחם שחפה חימתו עליהם רק הם המליכוהו מרצונם (ס"ט):

היאך חספה צדיק עם רשע, ואע"ג דכיון שניתן רשות למשמית און מבחין בין צדיק לרשע, י"ל דאברהם לא ידע מזה שהעולם נידון אחר רובו. ועי"ל דה"ק צדיק המופלג בצדקו על זה לא ניתן רשות למשמית ואע"ג דאילו היו חמשים אפי' צדיקים גרושים לא ניתן רשות למשמית, שמה היה אברהם סובר חמשים יחד כצדיקים גמורין יחשבו (ס"ט):

במדרש לוט כוונתו לעצירה היה לכך הזכרים מתרחקו, ובנותיו כוונתם למצוה היה לכך נקבות מותרין בעמון ומואב, והא דכתיב על דבר אשר לא קדמו' ודרכו של איש לקדם, וי"ל דה"ק למה התירה התורה הנקבות שבאו אח"כ מאותן זכרים אשר לא קדמו, לז"ל ע"י שבונת בנות לוט היה למצוה כנ"ל (ס"ט):

בגמרא מואב לשון פריצות מאב לכך מלחמה הוא דלא הון לעצירתו שרי כו', דליכא למימר משום זנות מואב בפעור דאין עונשין על חטא העתיד (ס"ט):

ע"י שהיה חלק להקב"ה במעשה הצבירה שיצא דור ממואב, לכך כתיב וקדמו' בו"י, שהוא סימן לאות משם הו"ה (זוהר):

במדרש אח נפשע ע"י לוט שפסע באברהם לכך ומדנים ככרית ארמון לא יבא עמוג' וגו'

ונו' ובע"ג לכתוב על דבר אשר לא קדמו, וי"ל
 דלם מטעם זה היו אסורין רק עד ג' דורות
 כמזכירם ואלוהים ולא עד עולם (סס) :
דמבטח אני מבטחם גו' לעשות לך עמ' ומשפט,
 זה אברהם שפעה פשרה בינו וזין סדוס
 זה לך עמ' ומשפט (כלי יקר) :
האף חסכה לך עמ' רשע, כי ע"י משחית און
 מבחין בין כו', אבל אתה אמרת ארד"ה
 נא ואראה ע"י הקב"ה שיהא מבחין (סס) :
היניקה בני"ם שרה, ר"ל שכל אותן שינקו מחלב
 שרה הקדושה וטוהרה נתגיירו ונעשו בני"ם
 למקום לכך לא אמר היניקה ילדים שרה (סס) :
בפני מה זכתה בת לוט שזר יאח ממנה הלא
 עזירה עשתה, אלא עזירה לשמה שלא
 יחרז העולם מצוה שלא לשמה ולכך הוצרך
 חשבון עיר מואב להעטר ע"י סיחון כי טונת
 אם מואב לעזבה היה לכן אל תאור (אלשיך) :
בשרה מלאכים בחים לזה העולם התלבשו מה
 מעולם השפל הזה לכך אצל אברהם
 נתלבשו בגשמי ויאכלו, אבל בהיותם מרכבה
 לשכינה דהיינו השכינה עצמה באה עמהם אינם
 מתלבשים בגשמי כלל (סס) :
לרשי ועשי עונות, לא כחמה לשה ואחת מקטפת
 אלא הכל תעשה בעצמך ולא ע"י שליח
 דלם לא כן פשיעה בלא ליטה א"ה לעונות. או
 למ"ד פסח היה אמר לה אל תאחר בין ליטה
 לעייה (סס) :
לוט נתכוון לעזירה נאסרו הזכרים וכו', והא
 דכתיב על אשר לא קדמו דרכו של איש כו',
 וי"ל דלם והא גרם (חדושי אגדות) :
אתה סימן לנביך שהדיינים וזשנים כו', כי
 כשהאדם מחול או יוכל לישב ולראות פני
 השכינה כמ"ס וישול אברהם על פניו קודם שנימול
 וכן בבלעם כתיב ופלוגלו עיניו גו' (תן טוב) :
להביא לך עמ' רשע, ר"ל הכריק ימות קודם
 כי מפני הרעה גו' והכרתי ממך לך עמ'
 ורשע ברישע לך עמ' (סס) :
הא דהשיב הקב"ה לאברהם כי ביצחק גו', כי
 אברהם היה מצער עצמו על הגירושין שיגרשם
 ויצאו לתרבות רעה ויאמרו ארור שיהא זה מחלניו
 ואיכא פגם משפחה, לז"ל לו יתב' לא יקרא
 ישמעאל על זרעך רק יצחק זרעך וליכא פגם
 משפחה (יפה תואר) :
לפי שהיה אברהם מרחיק בלבו תאמר מה
 שנלתי מאור כשדים ומן ארבע מלכות כו'
 לכך אמר לו הקב"ה העלה עולה זה יצחק כי
 העולה באה על הרפור הלז (תנחומא) :
האף העניר אברהם נחלה אפילו מברא בישא
 לברא עבא, וי"ל בלשון ירושה **אסור**
 להעניר ובלשון מתנה מותר (יפ"ת) :
הא דלם משני בנמרה לבני ישמעאל שבאו לערער
 מדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע וכו' אמר

כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, וי"ל
 דלם אמר שמע בקולה רק לגרש את הגר אבל
 לעולם ירושה ישמעאל לא פקע מיניו (סס) :
באשר הוא עס. וא"ת וכה בן סורר ומורה נידון
 על עס סופו, וי"ל דבן סורר הוא כרודף
 דניתן להצילו בנפשו אע"ג דלכתיו לא הרג, ועי"ל
 שאני ב"ד של מטה דחמיר משל מעלה, וכה ראייה
 דלמטה עונשין מבין י"ג, ולמעלה מבין עשרים
 שנה (סס) :
אברהם הוליד למאה שנה שזר הלך ממנו כל
 הווהמא שקבל מתרח אביו וכן יצחק
 לששים שנה שקבל עדין קצת זוכמה שנשאר
 באברהם ומשעם זה היו האבות עקרות אפילו
 בית ולד אין להם כדי שיולידו בנין מבריה
 חדשה ולא מוזהמא (ע"ד) :
והנה בן לשר אשתך, יצחק בן מסטרא דנוקבא
 דהיא מחוה לכך יצאה גשמתו בעקדה, וכן
 ציונה שהיא בן צרפית כתיב את מוכתה בן לכך
 הוצרך להיות כעין מיתה במעי הדג, ולכן ביצחק
 כשולד לא היה לו בן זוג כי ברבקה נאמר הנה
 ילדה מלכהגם היא בניס לנחור אחיו, ר"ל מסטרא
 דדבורא, ואחר עקדה בא מסטרא דאברהם,
 ז"ס ויהיו חיי שרה גו', באותו פרק היה יצחק
 בן ל"ו שנה והיה תלוי בחייה ולמה לה חיים לכך
 מתה, וז"ל אחר העקדה אברהם הוליד את
 יצחק ולמה באמת בא מסטרא דדבורא מאברהם
 כי אברהם מדת חסד ורחמים ושמא לא היה
 יצחק יכול לעמוד בנסיון כשעניוהו היו חסדים
 גזירים הרחמים (סס) :
האף העניר אברהם נחלה מברא בישא כו', וי"ל
 דהיה ישמעאל בן שפחה קודם שנשתחררה
 ואסור לירש בני הפולגשים, אע"פ שגש איתן אחר
 שנמול והיה אסור בשפחה ממייל ע"כ ז"ל
 שנשתחררו, מ"מ קרוים בני הפולגשים דאסור לירש
 עם בני אשה ישראלית (חדושי אגדות) :
דרשה אמר ופשיטים בין יצחק לישמעאל גרש
 האמה הואת (סס) :
למה בא המלאך לאבימלך ולא לפרעה, וי"ל דאין
 הקב"ה שולח מלאך לרשע (סס) : וקשה
 והאף היה שולח מלאך לבלעם הרשע (ד"ע) :
כה שזן לישמעאל באשר הוא עס ולא בן סורר
 ומורה דשאני עקס שהוא זולל וסובא ומגמר
 נכסיו אביו ממילא עכשוו בו העוה שיחטא אח"כ
 ולא כן ישמעאל. ועי"ל ישמעאל לא הוא בעצמו
 ימית לישראל רק בניו וזרעו אבל בן סורר ומורה
 הוא בעצמו יחטא (מפרשים) :
גרש את האמה הואת וגו'. במדרש שמא ילמד
 ממנו בני אורחותיו, וקשה הלא הפסוק מפרש
 הטעם כי לא יירש וגו'. וז"ל דמ"מ הכל טעם אחד
 הוא דמ"ק שרה גרש וגו' שמא ילמד בני ואל ירע
 בעיניך שנתרשו מן הכהלה שריו אפילו ישאר כאן
 לא יירש, א"כ ה"ק לא יירש עם בני בעולם אחר
 כי

פי הוא רשע ויורש גיהנם וזני דניק ויורש ג"ע
 אס ויהי בכאן שמא ילמוד בני ארחתיו ויירש
 גיהנם כמומו (יפ"ת) :
גרש האמה הואת וגו', שהיא מזרית ואלולי בן
 זאת רק משאר אומות היה מותר להיות פה
 אבא דקבל יצחק. אבל לא שנתנה שיהי ציניה ח"ו
 בממין ירושה (סס) :
כה גלא דן אברהם לישמעאל על ע"א ג"ע,
 ל"ל שלא ירע אברהם מן העבירות שעשה
 לישמעאל בהבטח ודע דל"כ היה להקב"ה לקצר
 משפט אברהם שלא יראה בנו יוצא לתרבות רעה
 כמו גבי עשו (מפרשים) :
גמז שהעניר נחלה מישמעאל דמאי טעם אסור
 דלם ירע או ירע נפיק מיניה ואברהם
 הצניא היה וידע דלא יאח ממנו דבר טוב, ועי"ל
 דלא העניר נחלה ממנו רק מטלטלין שמתר
 להעניר כדאיתא בטור ח"מ סימן רמ"ח, וכן
 משמע בפוסקים (סס) :
ביצחק יקרא לך זרע, ר"ל בראיית פנים של
 יצחק שזיו היקונין דומה לך אז יקרא
 לך זרע ולא מאבימלך, ד"ל ביצחק כשיחברו
 עצמן ישמעאל עם יצחק ויחזור בתשובה אז
 ישמעאל ג"כ יקרא לך זרע (כלי חמד) :
את בך וגו' שנין בני את יחידך וכו', קשה
 הלא ישמעאל בא מן המזרות ואין קרוי בני
 זעור הלא מקודם נתגרש ישמעאל למדבר כמ"ס
 גרש האמה הואת ואת בנה ומהיכא תיתי שיאמר
 על ישמעאל קח נא את בך, וי"ל דאיתא בפר"א
 שבאיתו הלילה חור ישמעאל מן המדבר ולכך
 קשב אברהם שמתרשע חשור ישמעאל ע"פ הדבור
 חור ועליו נאמר קח נא את בך גו' (יפה תואר) :
חיד של יצחק, נגד עשרת הדברות כו', קשה עשרת
 הדברות מאן דבר שמים בעקדה בשלמא
 פשרה נתינת נחלה, וי"ל מתה דכתיב לו
 ישמעאל יהיה לפניך רמו לו שעתיד זרעו לקבל
 התורה ולא עשו וישמעאל לכך רמו לו ביו"ד עשרת
 הדברות שיקבלו בני יצחק ולא בני ישמעאל (סס) :
עתיד להמית בניך בצמח כו', וא"ת למה לא
 אמרו שעבר על ע"א ג"ע ש"ד, וי"ל
 דקטרוגא היה מענין הנאר, ועי"ל דבן י"ו שנים
 היה ואף ב"ד של מעלה מענישן עד בן עשרים
 שנה. ועי"ל דעשה תשובה כדאיתא בשיבה
 טובה כו' (סס) :
עתיד להמית בניך בצמח כו', דאיתא בפר"א
 זה היה הנאר שנברא בע"ש בין השמשות,
 ואין ראוי לרשע זה לעשות לו מעשה נסים, והיה
 פשוטת הקב"ה לא ופסד בשביל זרעו הרשעים
 מעשה נסים (סס) :
נחלה נחלה נחלה את אברהם, ר"ל למה לא תלה
 כבודו הכסיון ביצחק, וי"ל לפי
פלא אברהם נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והיה בידן

של אברהם לחמן ולהשיב להקב"ה אתמול אחרת
 כי ביצחק וגו' לכך היו באברהם נסיון גמור ולא
 כן יצחק שלא ידע ממאמר כי ביצחק וגו' (סס) :
וירא את המקום מרחוק, מקום זה שכינה :
 כל מה שישראל אוכלין בעולם הזה בזכות מהלכות
 ואע"ג דק"ל תמה זכות אבות אבל בריו אבות
 לא תמה ועקידה היתה ברית אבות, דכתיב כי
 נשבעתי והברית הוא שבעה (סס) :
בשביל כריתות ברית אברהם עם אבימלך נשחח
 בניו שבעה דורות, קשה דבלאו הכי נא שלמו
 התי' שנה של גזרת בין הכתי' יס, וי"ל דלם לא
 היה הכרית של אבימלך היו מתחילין התי' שנה
 מזרית בין הכתי' ולא תלדות יצחק (סס) :
ויאמר יצחק אל אברהם אביו, ר"ל אתה חסד
 אברהם ומדחק חסד ורחמים ואתה טוב
 עמי כמה ד ואכזריות (זוהר) :
וגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משקה גדול
 דנעשה בן י"ג שנה וזר עונשין ע"ד הגמרא
 מאן דאמר לי גדול המנוה ועושה כו' ענינה
 יומא טבא לרבין (יפה תואר) :
אתמול אחרת וספור הכוכבים כו', ומה שלא
 אמר אתמול אחרת כי ביצחק גו', וי"ל
 דכי ביצחק היה יעוד ליצחק ומשמע דלם יחטא
 יצחק ויבטל היעוד אבל וספור הכוכבים היה יעוד
 לאברהם (סס) :
עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, כמה שלא השבתי
 לי שהיית יכול להשיב אתמול אחרת כנ"ל
 כי ביצחק כו' (ש"י) :
אתמול אחרת כי ביצחק ועכשוו. קשה למה לא
 הקשה מפסוק הקודם ואת בריתי אקים
 את יצחק, וי"ל דאותו פסוק נאמן לו ע"י הקב"ה
 בעצמו ואפשר לחזור משא"ל כי ביצחק נאמר לו
 ע"י שליח וא"ל לחזור שלא יאמרו השליח הוא
 שקרן וכזון, ומוכח דלאחר לו גי ביצחק ע"י איהו
 שליח דלם ה' ג"ה אמר בעצמו כל אשר תאמר
 אליך שיה שמע בקולו כי ביצחק גו' א"ה היה
 משמע שלשרה נאמר הדבור כי ביצחק ומיניו שלא
 דבר הקב"ה עם שרה רק פעם אחת וע"י עולה
 לא כי יצחק, אלא מוכח דע"י איהו מלאך נאמר
 כי ביצחק (סס) :
נחירא אברהם מן היסורין כו' כבר הלא איוג, קשה
 למה נחירא הלא כתיב פחדו בנין חטאים,
 וי"ל דהיה ירא שינסהו הקב"ה בפרהסיא באשר
 היו שאר נסיונות ונס עקידה לא היה מרהסיא ג"ג
 נחירא שיכיו עליו יסורין שיראו כל העולם (סס) :
ויותר מזה שאמר שבו לכם פה עם החמור ואר
 לקחם עמו היה פרהסיא כדאיתא אין מרהסיא
 פחותה משלשה בני אדם והיה פה שלשה הוא ושני
 נערים (ד"ע) :
נאמר בעקידה ממעל לעינים וגאמר בהקב"ה
 שרפים עומדים ממעל, מלמד שעקידה
 מכון נגד כסא הכבוד (תנחומא) :
ירבע

יבקע עני עולה, ר"ל שבקע אותם לבררם וללכנס מחולעים שאי יקו פסולים למערכה (בחי):
מברה - הלך לשחוט את יצחק כי נולד אברהם צמול מאדים, ורצה הקב"ה שיכונה בזה הוראת מולו (מפרשים):
אפי' המוריה, לשון המר ימיר שנתחלף הכהונה משם בן נח וניתנה לאברהם ורשאי: חוט במקום בית המקדש (שם):
ענה ידעתי גו', גדול מה שנאמר באיוב, כי איוב היה מלודותו ירא אלהים משא"כ אברהם עתה נודע חסידותו (שם):
בבל לבנך לאברהם שמסר לבו לשמים והכניס בני אדם תחת כנפי השכינה, ובכל נפשך יצחק במסר נפש ע"ג המזבח, ובכל מאריך כיעקב שאמר עשר אשערו לך (מ"ג):
יהי עשר יצחק אל אברהם אביו, בעקדה, ר"ל עתה יאמרו מאבימלך נחשברה אמו כי אין אתה מרחם כרחם אב (מפרשים):
יצחק חיקן אד"ר טגרם לשפוך דם כל הכרואים לכך נשפך דמו ע"ג המזבח, ואע"ג דלא נשפך היה במחשבתו להשפך (שם):
גרש האמה הואת וכו', תלמד שהכניסה עין הרע והפילה עוברה כדי שלא יהא אותו וגד כבוד לאברהם (ש"ה):
צרותי נח אבי, ר"ל ממקום העליון בתחלת הבריאה נבראת השמה של שרה ואברהם ו"ש אך לא בת אחי (שפתי כהן):
עשיר כאשר נתעו אותי אלהים חיות אבי, מן ה"י ששם היה עיקר הוויג כי אדם וחי' נבראו ממקום בית המקדש בא"י כטוע (שם):

פרשת דו"י שרה

ד"ר דו"י שרה, מנין ויהי"ו זה כו' היו חי שרה חיים דהיינו אותן ל"ו שנים משנולד יצחק ולא קודם, דמי שאין לו בנים חסוב כמת (מפרשים):
בשבא אברהם לקנות מערת המכפלה לא רצו למכור לו עד שגשע כשישראל יכבשו א"י לא יכבשו עיר יבוס וכתבו השבועה על האלם (פרקי י"א אליעזר):
למה קנה אברהם כ"ב ביוקר מערת המכפלה, לפי דאיתא במדרש שבמקום מערת המכפלה יהא תחיית המתים תחלה (יד יוסף):
האברהם וכן בא בימים, יש שזקנה קופלת עליו מתחת עניות אבל אברהם בא בימים **מתחת** ימים ולא עניות, והא ראי' וכו' בדרך את אברהם בכל (מפרשים):
עשר פתחה הראה אליעזר כו' קשה הא כתיב אח"כ ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק משמע עתה עדין לא נתן לו הכל, וי"ל שאברהם עדין לעצמו נכסים מועטים כדי שלא יחזור על הפסחים, ועי"ל דאותן נכסים שקנה אברהם את

שנתן השטר מתנה מידו אותן נכסים נתן לו לכסף (שם):
ותבית שרה בקרית ארבע היא חברון, קשה הא כתיב אחר העקדה וישב אברהם בצאר שבע והיאך באת לחברון, וי"ל שבכנה שהגיע סוף ימיה ואם תמות בצאר שבע ויוליכו אותה לחברון ולאחר מיתה ירגישו בני חת שבשגיל חיבוב מערת המכפלה הוליכו לחברון ועלו המערה לדמיס הרבה לכך באת בחייה לשם (יד יוסף):
והמת שרה בקרית ארבע היא חברון. מאי בעית בחברון אלא איתא במדרש כשה' השעו ואמר לשרה שגשע יצחק לא האמינה והלכה לחברון לאחימן ששי' תלמי' עהם גדולים ומעניין ההנהגה בך יתן ליה אות מרחוק בעלה אברהם ובנה יצחק, וא"ו לה אברהם וכן אחד עוקב בחור אחד מיד מתה (שפתי כהן):
לפי הפרקי ר"א שרץ אברהם אחר בן הבקר עד מערת המכפלה, ממילא היתה קטייה לו המערה מקודם רק דר"ך הקבר קנה מעשרו ו"ש אם צרית כו' ואם לאו אני תושב (שם):
למה מתה שרה כשהשען אחר לה שילחק נעשה קרבן אברהם אפי' העכו"ם כשמקריבין למו"ך כתיים היו עושין ששמה אלא שרה היא חיה בגלגול ותקנה חטא חוס וכשרתה שרה לשען שהוא נחש הקדמוני פחדה והלגינה שמה לא תוכל לעמוד כנגדו וחיה גרמה מיתה בעוה"ו ושמה היא תברוס מיתה לע"כ לכן פרחת בשמה, ר"ל שמסרה לו הגוף ונשמתה עלה לעוה"ב (שם):
למה היתה רבקה רוכבת על הגמל, דאיתא בזהר השען דאיכו סמאל' איכו נחש רוכב גרמות גמל ושרה מתה מאימת השען כג"ל ונשמת שרה באה ברבקה לכך היתה צריכה רבקה לרכוב על הגמל, ר"ל למעלה מן השען שרה לכבוד נשמת שרה (שם):
כ"ב פתחים כתיב בני חת, על המבצר מקחו על צדיק כאלו מקיים עשרם הדברות. דלכאורה היה אברהם עובר על לא תחמוד וכו' (מפרשים):
וה' ברך את אברהם בכל, בזכות מילה. לפיכך שים נא ידך תחת ירכי השביעו במלות מילה, כי איתא במדרש בכל בזכות מעשרות דכתיב ויתן לו מעשר מכל ומילה הוא מעשר מן הגוף (ד"ע):
או ר"ל לפי שאברהם נתברך ע"י המילה לפיכך לא תקח וגו' מצנות הכנעני, שכנען רבעו לחם אביו מתו"ל הוא כולו זנות ומילה תזיל מונות, או י"ל שכנען טרוד ואברהם נתברך ואין ארור מדבק בברוך (כלי יקר):
לבבותה כ"ף קטנה, רמו שמתה שרה בחטא אדם שנברא מקנה השמים וגו' ולסוף נחמטט עד מאה אחת כ"ף מאה (שם):
וה' אלהי השמים ואלהי הארץ, ר"ל שאלמלא מילה לא נבראו שמים וארץ דמילה משלמת שם שדי כטוע, ויתתו שם אחר הקב"ה בעת הבריאה לעולם

לעולם די שיה מוחסין וכולכין כו' (ש"ס):
דיתו אברהם את כל אשר לו, זה מומן של יוסף ליצחק. ולבני הפילגשים נתן מתנות, ר"ל אותן מתנות שנתנו לו, והיינו דכתיב למען יועב לו בעבורך יתנו לי מתנות ח"ש שם עומאה, ר"ל שבאו ממקום עומאה לשם ילכו, או ר"ל כל אשר לו ר"ל חלק לעוה"ב, ולבני הפילגשים נתן חלק עוה"ו, וישלחם מעל יצחק בנו אר"ה בני קד"ם, ר"ל מחלה ישלטו בעוה"ו ואח"כ יצחק בעקב בעוה"ב (ש"ס):
ולבני הפילגשים, מסר להן שם עומאה, ר"ל שידע שיתעברו בין העכו"ם עו"ל ומסר להן שם, ר"ל שיזכרו לשם תמיד זה שם שמים אף שם בעומאה ומכה זה לא יעברו ע"ל כמותן (מפרשים):
קבורה זו הגר, נג"ל הא"כ אברהם מעביר נחלה אפי' מברא בישא וכו', אלא ודאי זה הגר והיא שפחה וולדה כמוה ואין ולדה יורש את אברהם, פדכתיב אחריו זרעך המיוחס אחריו כו' (ש"ס):
ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו, קשה למה מזכיר יצחק קדם לישמעאל הלא ישמעאל הוא הבכור, וי"ל דעשה וישמעאל תשובה והורה לנו בזה דהיה מכבד את יצחק ליתך קודם (בחי' צ"ס ר"י):
כדויבן יצא כו', ר"ל היפך סדר העולם ללכת הנקבה אחר הזכר וזרבו של איש לחזור בו, לו"ל מהר המוריה יצא, ר"ל בה המוריה בתקדש לעולה ופסול ביוצא לכך היה אסור לנאם לה"ל (יד יוסף):
קריה ארבע ד' זוגות כו', הענין לפי שדין כי אברהם קנה המקום לקבורה ותניין המזכר הברו פתח הקונה שמונה כוכין אחד לו ושבעה לשבעה קרוביו המפורשין בפסוק כי אם לשארי וגו' (ענין בחידושי אגרות):
הלא איתרין אל תבי ברכת הדיוט קלה בעיניך וא"כ למה לא נפקדה רבקה מברכות לכן ובתו"ל, אלא י"ל בשאר מילי דעלמא עושין פירות כמו בדריוש, משא"כ בזולדת בניי שיעלה המזל זה דוקא כח זכות אומה ישראלית, כמ"ש בלעם דרך כוכב מיעקב דוקא וכמ"ש לאברהם דרום בזבא וכו', או י"ל טעם אחר שלא הועילה שפלתם שבילו זה על של הכורו שם ומלכות באותה זרכה (יד יוסף):
לא תקח אשה לבני מצנות הכנעני, כי רצה אברהם שתחיל הגירות מלידת יצחק ואם יתחתן בכנעני לא יחשב גירות מומן זה כי תוקף יבא וגם זרעו שוליד כנענית יהא לו חלק באו ובע"כ יתחיל הגירות מן ירושתן למצרים (חן עובד):
עוד טעם לא תקח וגו' כי שמה ואמר רשעי ישראל ירשה יהא לנו ארץ כנען מאבותינו ויפגינו חפיו של יצחק וכל ה' פעל כל זאת ח"ו

פסן

עשו שאין מקיים מצות מילה אלא מוכח דעל הגר
 נאמר ובי' ש' דמחנה דריש דכתיב בהגר אולי אכנה
 ממל'ה (סע) :
 ל' תקח אשה לבני מבנות הכנעני , שלא יאמרו
 לולא זאת שהתחתן אברהם אתנו לא ירשו
 א"י דעל ידי הטאם לא רצה הקב"ה לקיים להם
 השבועה לכך השבע אברהם לאלעזר לא תקח
 וגו' ואפ"ה ירשו (מפרשים) :
 וז' אלהי השמים אשר לקחני , ר"ל שבח"ל ניכר
 רק אלהי השמים לפי שכל דיודי ארץ עובדי
 ע"ה היו משא"כ בא"י שהיו ישראל שם ויקבלו
 יוריתו יתב' גם ניכר אלהי הארץ (סע) :
 וצתה אם ישכם עושים חסד וגו' , קשה למה
 היה צריך אליעזר לבקש כ"כ מכתואל שיתנו
 לו רב"ה הלא ברצון יתנו לו שיראו עשרו הגדול ,
 ע"ל לפי שכתואל ידע ג"כ מה שאמר הקב"ה כי
 גור יהיה ורעך ושמא לא ירצו שהיו בני בנימס
 בגלות המר ת' שנה (סע) :
 הוא טרם כלל לדבר ורנקה ויאלת וגו' , הו"ה
 קאי על השכינה ע"ד אני והוא שהיה הקב"ה
 שונא מלאך להביא רבקה לכאן (בחי' :

פרשת תולדות

לפ"י שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה ,
 והא רחיה ברורה שכן אחד זה יעקב מיצחק
 ואחד זה עשו משרה , לכך אמר הכתוב נקחתו את
 רבקה אחות לכן הארמי , ר"ל מצד אחי האם
 בא עשו הרשע , ולעולם אברהם הוליד את יצחק
 וכלי יקר) : לפי שאברהם הוליד את יצחק ממילה
 הוא צדיק בן צדיק לכך ויעתר לו ולא לה שאינו דומה
 תפלת צדיק בן צדיק כו' (ד"ע) :
 שירו אחות בעקב עשו , ר"ל אחות מצות שאדם
 דש בעקבו מה שהאומות מונין את ישראל
 מה המלוה הואת כו' (מפרשים) :
 יקם וילך , ר"ל הורה בזה שהולך כבדו ולא
 כשכזי מרע (סע) :
 מברה כיו"ס , ר"ל כמו שדרשו על וישליכם אל
 ארץ אחרת כיום הוא שהולך ואינו חוזר
 כך לא תחזור מן מיתרתך (סע) :
 לא נזכר יצחק במיתת שרה , ויכן היה , אלא
 שהיה אחר העקדה שלש שנים בבה המוריה
 כ' ששאל לרבקה דוגמת קרין שפסול ביוצא לכן
 לא יצא משם לח"ל כנודע (מפרשים) :
 הצורך יצחק להמתין ארבעים שנה עד קחתו
 את רבקה שכן ארבעים שנה המתונו ישראל
 לקבלת התורה שכתב בתחלת ארבעים ולסוף
 ארבעים הואיל משא בחר שהוא תורה שבע"פ ,
 ורבקה היא סוד תורה שבע"פ , ולכן פתחה תורה
 שבע"פ במ"ס תמימתי וסוים במ"ס שלום (מ"ע) :
 יצחק הוצרך להתפלל על רבקה על שהיה אסור
 בשפחה שהיה עולה ולא כן אברהם שהיה

ילקוט

תולדות

דוד

הגרים רוצים מעשו ולא כן מישמעאל וזה גרם
 לפי שנוצר בעטק , וא"ת יהא ג"כ ישמעאל נולד
 משרה והיו ג"כ גרים יוצאים ממנו , אלא לפי
 שלא היה בטן שרה כלי מוכן לקבל רשע לפי שהיה
 הין אביה צדיק שמת על קדוש השם על פני תרח
 אביו באור כשרים כדאיתא גם לוט אחיה היה
 צדיק , לא כן רבקה שאביה ואחיה רשעים והיה
 בטנה מוכן לקבל רשע כעשו (סע) :
 אם לא היו יעקב ועשו תאומים לא היתה שורת
 הדיו נותן ורב יעבוד צעיר , אבל עתה על שהיו
 תאומים זה בכור ליצירה וזה פטר רחם ממילה בכל
 אחד נד בכורה , וזה מיושב היאך יכול יעקב
 לקנות עבודה הבכורה בממון בשלמא ירושה בדבר
 שממון כל התנאים קיים וכן בשנות יעקב דבורו
 אכני עשו בכורך מיושב (סע) :
 ויתרצצו הנשים ברבקה שהיתה עובדת על פתח
 ע"ז כו' , קשה הלא כתיב אל תקרב
 אל פתח ביתה כו' , וי"ל כמו ששרה היתה מגיירת
 נשים כן היתה רבקה רואה לגייר (שפתיו כהן) :
 אם כן למה זה אכני , ר"ל אני חשבתו שאני עקרה
 כדי שתשכח שם אבי ומשפחתי הרשעים , אבל
 עתה שרואים לנצח על פתח ע"ה והכל יודעין שבעלי
 צדיק ואביו צדיק א"כ ודאי אכני ומשפחתי גרם
 ר"ל מצדו יצא הרשע (סע) :
 ויאבה יצחק את עשו , כדי שיקנה יעקב בעשו ולא
 יהא לו שלום עמו ולא ילמד ממעשיו הרעים
 (סע) :
 לא רצה יצחק לישא אשה בילדותו , כי אילו היה עשו
 יוצא ממנו בילדותו לא היו יכולין בני יעקב
 להתקיים תחת די עשו בגלות מחמת חוץ טבעו
 ועכשו נתקבל קצת (בחי') :
 יצחק היה רוצה לירד למצרים שתחיל מיד הגירות
 דהא בא"י ח"ה להתקיים בארץ לא להם ,
 ואמר לו הקב"ה גו"ר בארץ הזאת כי עדיין לא
 ניתן להם אשר אומר אליך לאסוקי ארץ מצרים
 איצטריך לדבר עתך חוץ לכרך כנודע (אלשיך) :
 וזה סתם משרו"ל דבורו של הקב"ה כמעשה (ד"ע) :
 היאך אמר הקב"ה ליצחק גור בארץ הזאת ואצרכך
 גו' משמע שיהא עובד להקב"ה ע"מ לקבל
 פרס , וי"ל דמשום זה סוים לו הקב"ה שאף
 מתוך שלא לשמה בא לשמה , והא לך ראייה דאברהם
 נמי עקב גו' ר"ל בשביל שבר הבא בעקב שמו
 משמרתו גו' היה נמי ע"מ לקבל פרס אלא כנ"ל
 מתוך שלא לשמה כו' (יד יוסף) :
 למה רצה יצחק לירד למצרים עד שהקב"ה הוצרך
 לומר לו אל תירא גו' מטעם שהוא עולה כו'
 ולמה לא הבין זה מעצמו כמו שאסור לו שפחה
 כאברהם מטעם זה , וי"ל שבור היה יצחק כאשר
 היה הרעב בארץ שמיר יתחיל הגלות מצרים ויחשבו
 מעתה ומעכשו הת' שנה וטוב זה נגד זה שיצא
 לח"ל אף שהוא עולה כי עיקר כי גר יהיה ורעך
 יתקיים וקא בארץ לא להם משא"כ ח"י שלהם ,
 הגרים

והשיב לו הקב"ה אל תירא מצרימה , ר"ל לא יהא
 מתחיל הגלות שעתיד יהא במצרים מעתה רק
 שכן בארץ ר"ל שתוכל לשכון שכינתי עליך היינו
 בא"י ולא כן בח"ל און השכינה שורה (אלשיך) ,
 ומפרשים תירצו סבר היה יצחק אף שהוא עולה
 מותר לו לילך לה"ל :
 אותן בארות שהפך יצחק וכתמום פלשתיס גו' אלו
 הגר"ס שגוייר אברהם ואחרי מות אברהם
 נזרו לסורן וכן יצחק והחזירן למועב (סע) :
 האבות תיקנו חטא אדה"ר שפגם בע"ס ס"ג מ"ה
 שעולה ק"ס לכך ראו היה לכל אחד לחיות
 ק"ס שנה כמו יצחק , רק חסר הקב"ה לאברהם
 חמש שנים בשביל עשו וליעקב ע"י שאמר עס
 אשר תמצא את אלהיך לא יחיה יחיה בני' ל"ג לכך
 חסר משנתיו ל"ג וחיה קמ"ו (של"ה) :
 למה היה הקב"ה מנגלג הדבר שהיא יעקב בכור
 ליצירה ולא ללידה , וי"ל כדי שהיא עשו
 בכור לבי חלקים בעוה"ז ויעקב לעוה"ב (ז"ו) :
 וידו אחות בעקב עש"ו , ר"ל מה שעשו דש
 בעקבו ומצוה אותו זה עוה"ב אחו יעקב
 ומאם בעוה"ז (יד יוסף) :
 מה ראה שנתן נפשו על הבכורה , דמנין עד שלא
 הוקם המשכן כו' ר"ל שיעלה העבודה והבכורה
 מהבכורים על שעברו שלש עבירות כדאיתא ויקומו
 ללחך זה ע"ה ג"ע ש"ד , ועשו ג"כ עבר על שלש
 עבירות אלו לכך לקח הבכורה ממנו (סע) :
 היאך היה משקר באמרו אכני עשו בכורך ופרש"י
 אכני המביא לך ועשו הוא בכורך הלא מכר
 לו עשו הבכורה . וי"ל לענין עבודה מכר לו הבכורה
 ולא לענין נחלה . ועי"ל דעשו היה ע"כ פטר רחם
 (מפרשים) :
 קשה היאך מכר עשו ליעקב הבכורה בעדשים כדבר
 מועט וכי בשופטני עסקין , אלא הענין כך
 שהיה כלל זה בידם שמי שיפדע השט"ח של עבדות
 בארץ לא להם הוא וורש ח"י זה לעמת זה , וגם היה
 בידם כלל זה לפי שנאמר פסם כי גר יהיה ורעך אינו
 קאי רק על יצחק ע"ש כי ביצחק יקרא לך זרע ולא
 מפורש איזה זרע של יצחק יקיים השטר חוב או יעקב
 או עשו עד שאמר הקב"ה ורב יעבד צעיר , היה קשה
 להם למה יהא משונה סדרו של עולם שהבכור יהא
 משועבד ואפ"ה מסובבא אלא ודאי שהגזרה של גר
 יהיה ורעך נאמר על הבכור של יצחק היינו יעקב
 ובאמת יהי לעובדו שירש ח"י ולכך מצא יעקב מקום
 לשאלו מעשו שימכור לו הבכורה כדאיתא במדרש
 ואתה תבוא אל אבותיך בשלום שלא יתחיל השעבוד
 בחייו , לכך מיד כשמת אברהם אמר עשו ליעקב מכרה
 כיום את בכורתך לי , ר"ל כהיום שמתחיל השעבוד ,
 וצריך אתה להשתעבד לפי שאתה בכור , ל"ה עשו
 הנה אכני הולך למות שהמצרים מהם הרגו מהם
 טבעו בים כו' , וי"ל שיש עשו את הבכורה א"כ
 לרבות ח"י שביזה עמה (זרע ברך) :
 עשו היה חשוב מצד שני דברים מכירת הבכורה
 בעולם

עולה, אחת לפי שהוא עדיין דבר שלא בא לעולם
 בין שיהא בכור לעבודה בזה"ל שיהא אחר ילידת
 מצרים בין שיהא בכור לנחלה שיהא אחר מיתת
 יצחק ממילא הוא לא בא לעולם, ועוד דהוי אונאה
 ומקח טעות למכור דבר גדול כמו הבכורה בשביל
 עדישים שהוא דבר מועט (יד יוסף):

עשו שני שמות הפכים, אחד מורה על שלום זה
 עשו, ואחד מורה על ש"ד ורצויה, ולישראל
 גמי שני שמות הפוכים הם, ישראל לשון שררה
 ויעקב לשון דש בעקבו וספלות, ולכן כשאנו
 עושין רצונו נקראים בשם ישראל ועשו שלום,
 ולהפוך נקרא יעקב, ועשו נקרא אדום ע"ש ש"ד
 כנ"ל (ס):

בברכה ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים
 את יצחק, ולמה לא בחייו של אברהם,
 לפי שאברהם לא ברך ליצחק שלא רצה להרע
 ליצמעהל ובני קטורה שהיו ג"כ ורעו, משל
 לארזים כו'. קשה למה ברך יצחק ליעקב ולא
 מנע מחמת שירע ליצחק שיהא אוהב לעשו, ואפילו
 לפי שהיה סבור שהוא עשו היה לו למנוע שלא
 ירע ליעקב שהיה ג"כ מורעו, וי"ל לפי שברכת
 יצחק היה ברוח הקדש והיה רוצה לברך למי
 שיסכים ה' בברכתו, לא כן אברהם שהיו הברכות
 חסורין בידו למי שירצה בלי הסכמת הש"ת כח"ש
 והיה ברכה ממילא היה ירא שלא ירע ליצמעהל
 ובני קטורה (יפת):

בארץ עליונה מאה שערים ומכל שער יוצא ממנו
 ברכה אחת זה ענין מאה ברכות בכל יום,
 וז"ש וימצא מאה שערים ויברכהו (רקטו):
 שם הכתר עשק כי התעסקו עמו, זה מורכב בית
 ראשון שנסתלק מלכות בית דוד ע"י מחלוקת.
 שטנה זה בית שני שנאמר בתחלת מלכות וגו'
 כתבו שטנה וגו', רחובות זה בנין לעתיד שיאמר
 כי עתה הרהיב ה' לנו (רמב"ן):

הוא היה דעת יצחק לברך עשו הרשע ולמנוע
 מיעקב הכדיק, וי"ל לפי שכבר ראה שחלקו
 עצמן בעודן בטנן בשני עולמות, ממילא היה רוצה
 לברך עשו הגדול בברכת עוה"ז כחמה שהיא
 גדולה, ואח"כ ליעקב בעקב זה עוה"ב (אלשיך):

בטל יעקב הברכות דרך ערמה, דל"כ היה
 השטן מתקנה בו וכן האומות ועתה חשבו
 שלא יתקיימו בו הברכות מחמת שהן ניתנו דרך
 ערמה ורמאות, או באמת כדי שישראל לא ינטחו
 עצמן על הברכות, לפי שצאו בערמה ויעשו
 תשובה (ש"ן):

על"י קללחך בני, ר"ל אם יהא עשו מתברך
 ויוסף חטא על שפעיו וישתן ויבעע ויאמר
 הבריות אוי לשדים שינקו בו (ס):

ראה זה ריח בני וגו' כרית ג"ע, ומנין היה יצחק
 יודע ריח ג"ע, אלא אברהם שחט ליעקב רוב
 שני שימנים בכה המוריה והוליוכוהו המלאכים לב"ע
 לראשונה, ולו"ל ברוך מקוה המחוס באתה גבור
 ווס

זה הוא נבחר לאחיו זה מלכות, ולעקב איש חס
 זה הכהונה והעבודה, וז"ש הקול קול יעקב והידיים
 ידי עשו, והסברא דהעבודה תלויה בבכורה מי
 שהוא בכור לו משפט הכהונה אם לא שפסול מחמת
 גיל הרצף תחיה בכך שהרג הנפש כו' ממילא בברכה
 הכהונה ליעקב (ז"ב): וז"ש הן בני"ר שמתו לך
 זה מלכות, והכהונה בלאו הכי לא שייך לך מחמת
 שהייתה ידי עשו שפכות דמים א"כ לכה אפוא מה
 חתן לך (ד"ע):

וישתחו לך בני אמן. ר"ל אף שרצקה אמן תשא
 לאיש אחר אחרי מות יצחק והיא עדיין
 ילדה וראויה להוליד עוד בניים מאחר, אותן בניים
 ג"כ ישתחו לך (מפרשים):

ועל חרצך תחיה, ר"ל שממר אברהם החרצ של
 נמרוד שהיה כתוב עליו שם המפורש ליעקב,
 ויצחק מסרו ליעקב, ויעקב מסרו לעשו בשביל הבכור,
 לז"א חרצ"ך והבכורה ליעקב שהמקח קיים, והעדשים
 היו רק כדרך התגרים שמתנאים דבר אכילה או
 שתיה לקיים המקח (חוקוני). ח"ש וימחר א"ת
 בכורו ליעקב מלשון והכינו א"ת, ואת זה סכין כמו
 א"תים ומזמרות רוצה לומר שמכר לו הבכורה בשביל
 א"ת זה החרצ כנ"ל (ד"ע):

גם ברוך יהיה, ר"ל לפי שאמרתי מקללך אחר
 ממילא אם אתן לו קללה תקלל לעמ"י (ס):

הקב"ה היה מזדמן ליעקב שיצא שני גדיי עוים
 שלא יאכל יצחק מזבלות וטרפות של עשו
 דהשתא בהמתן של גדיקים כו' גדיקים עמנו כו'
 (מפרשים):

לפי שאמר יעקב ליעקב יקום אבי גו' לשון כבוד לךך
 וכפ שיצא ממנו משה שאמר קומה ה' (תנחומא):

בונת יצחק לילך מצרימה אף שהוא עולה ופסול
 ביוצא, אלא כדי שישתבש בגלות ארבע מאות
 שנה מאותה שנה, ויאמר ה' אליו סבון בארץ אשר
 גומר' אליך ולא בארץ מצרים שמלאה גלולים ולא
 אוכל לאמר אליך (ס):

זן עשו אחי איש שער, זה שער המשתלח כנ"ל
 וכולל כל החינוכי והטומאה שהוא מוטל עליו
 בעוה"ז, ואכני איש חלק זה חלק ה' עמו זה עוה"ב
 וטוב שכל אחד יעמוד בשל, ז"ש והבאתי עלי קלליה
 ר"ל חלק של עשו שהוא כח טומאה וקללות (ס):
 אשר ברכו ה', זה שם מדה"ר, ויתן לך אלהים ר"ל
 גם מה"ד יסכים (ס):

ויהרר יצחק חרדה, שתי חרדות כי כוונתו לתת לעשו
 עוה"ז וליעקב עוה"ב ושיקח הפסידו, עשו
 הפסיד עוה"ז ואינו חפץ בעוה"ב, ויעקב כבר נתן
 לו עוה"ז וז"א לו גם עוה"ב שני שחנות כי אברהם
 בירר לבניו או גיבסם או גלות גו', גם ברוך יהיה
 ר"ל כשיהיו גדיקים יוכו לשניהן וברית אברהם
 היה כשיקטאו (ס):

לפי שישא עשו את קולו ויבך לךך הסכים הש"י
 לברכו כי שערי דמעות לא נעעלו (ס):

הש"ב הקדושה העליונה היתה נרוכה להיות

מן ד' רגלים אברהם יצחק יעקב דוד ואח"כ נתחלק
 יוסף בידו ויעקב ודוד היו ראויים לנאל מיתחך
 ונתן הקב"ה עשו תחתיו, והטעם סמאל שהיה
 מקטרג תמיד על יצחק גם בזמן עקרה שהיה יגזול
 סיה ג"כ מקטרג, לפי שיצחק הוא פחד ראש לכל
 הדינים וכולם נכנעין תחתיו ולא רצה סמאל
 וחילותיו להיות משועבדין תחתיו, ולכסוף נתרצה
 באמר לו שיהא לו חלק בצן הבכור שיצא מיתחך
 זה עשו (גלי רויח): ולפי ענין זה זכה עשו למלוכה
 בעוה"ז, כי אחרי שדוד הוא מוכן ומזומן למלוכה על
 שורש נשמתו מאדה"ר שהמליכו הבריות עליהם
 לכך עשו שירש עתה לפי שעה וקומו של דוד
 זכה למלוכה, וזה ענין בגדי החמודות מאדה"ר
 בגדי מלכות, וגם מטעם זה נהרג בה"ק ע"י
 עשו ע"ש הססוק שמחית בדיה תחפש שמה שבה
 דוד הרם עשו ואילו לא נתחלק עשו בידו לא היה
 יוסף בל לעולם כי הוא כדי להיות שטנו של עשו
 להחליט כמו, וככה לפי שעה קודם שגולד דוד היתה
 המרכבה חסרה רגל אחת וגנאי היה למעלה לךך
 כולד יוסף בנוקומו אבל עיקר לידת יוסף היה בשביל
 זה כי בהתהדר אור הקליפה נחשד נגדה אור
 בקדושה להחליטה (ס):

למ"ד כהו עיני יצחק ע"י שזוד שנטל מעשו כדאיתא,
 ומה מי שנטל ממי שצריך לו ליתן כו' י"ל
 דאיתא כח"ד כבוד משל בן (יפה תואר):

ועתה שם נח כליו, שלא תאכילני נבלות. קשה
 בלא יצחק היה מחוייב לעשו בדיק, וי"ל
 דה"א כיבוד אב דוחה איסור נבילות כח"ש אי לאו
 קרא אני ה' ה"א כבוד אב דוחה שבת או עומתא
 כהן (ס):

והידים ידי עשו, ובזמן שקולו של יעקב כו'. וז"ל כמו
 או הידים ידי עשו כמו זכא אביו ואמו (ס):

ולא הכירו בשעה שהרשעים יוצאין ממנו כו' דק"ל
 אין אבא מוכה ברה, ח"ל כדאיתא שקורין
 רשיעא בר רשיעא אפילו רשע בן זדיק (ס):

ויהרר יצחק חרדה גדולה, ויתר מחרדה שט"ב
 מונח, פי' כי שם לא חרד רק על אבדת
 גוטו, אבל כאן ראה גיבסם פתוחה תחתיו ירא
 מאבדת נשמתו (ס):

את בכורתי לקח גו' לבכור ברכתו כו'. קשה
 היאך היה יצחק מפחד קודם לכן הלא
 כבר אמר ברוח הקדש גם ברוך יהיה א"כ בודאי
 הסכים הקב"ה עמו, וי"ל דמ"מ סבר יצחק ע"י
 שיצא הברכה מפיו לךך הסכים הקב"ה שלא לנטות
 מוצא שפתו כח"ש ותגור אומר ויקס לך, אבל
 לעולם אם הוא לא היה מברכו לא היה מן הקב"ה
 לעבורי האסנתא אפילו מנר"א בישא כו' (ס):

יוחן רשע, זה עשו שתמיד לפשוטו ידו בזה"ק
 וזע"ג דהקב"ה אין דן על העתיד, היינו
 שלא להעניש על העתיד אבל למנוע איזה טובה
 מן רשע מונע בשביל חטא העתיד (ס): ויתחך
 בל פנול בלר לח"י רויח זה גן עדו (זוהר):

בל יין שנתקדש עושה רושם כגון בנה כעו וכל
 זדומים. וא"ת והא כתיב בנחם ויבא לו יין,
 וי"ל שאני יהיה דהו מג"ע (סס):
 ע"י שנגזר יצחק דעת אבימלך לכך נענש בגנבת
 דעת של עשו שאמר לו אביך האריך מעשרין
 המלח כו', וזכר דאיתא במדרש כסות עינים שי"א
 ממך אחד בכסוי עינים זה יעקב שנטל הצרכות
 ע"י גנבת דעת ע"י שהיה יצחק כהו עינים (סס):
 ויאמר ה' לה, ע"י שליח, דליכא למימר ע"י
 הקב"ה בעצמו דא"כ לא שייך ותלך, אלא
 נלמד ג"כ דכתיב לבו ונלכה עד הרואה אף כאלו
 ותלך למדרשו של שם ועבר (מורחיו):
 ברעת יצחק שיבדך יעקב בצרכות עוב"ד ועשו
 בצרכות עוב"ד כמו שהיתה הפטרה בצטן
 זמם, וז"ל ויקח ברכתך הראוייה לך בעוב"ד (מן
 טוב). אבל באמת עשה יצחק בזה כי עוב"ד תלוי
 בעוב"ד כי מי שאין לו במה לטרוח בע"פ מה יאכל
 בשבת. ובאמת למה לא גילה הקב"ה שם ליעקב
 ויתן לו ברכת עוב"ד בלי רמאות, אלא הענין כך,
 כתיב ותגור אומר ויקס בצדיקים, והנה אם יצחק
 בירך אותו בעוב"ד אף אם הטא יעקב נתקיים
 ותגור אומר וגו' ממילא לא גלו ישראל מארצם
 ולא נתקפר עונם אם לא ע"י גיהנם, לכך נתנם
 ברמאות שאם לא יוכו לא יתקיימו הצרכות ויכופר
 עונם בשעבוד גליות ויהא להם במלואה חלק
 לעוב"ד (סס):
ואברכך לפני ה' לפני מתי, זה מלאך המות
 שר של עשו יסכים על הצרכה זה הענין
סוד לנתיב ע"י יתקפרו בניו ביום הכפורים שאז
אין רשות לקטרג כמו שדרשו על לפני מותו בזאת
 הצרכה (סס):
אנכי הולך למות גו', כדחתן אלו שצמיתה שתוי
 יין כו'. קשה הלא לא מצינו בעבודת הבכורים
 מיתה כאלה רק בעבודת כהנים, ואף בכהנים
 לא מצינו רק באהרן כ"ג, וי"ל שהיה חושב עשו
 שלאצרכים נאמר מהקב"ה אתה כהן לעולם ונעשה
 כ"ג וכתיב בנחם לא כל יצחק מסתמא עליו
באמר שהיה הוא כהן כי הוא המוכתר של יצחק
 כי יבא ראשון (צפנת פענח):

פרשת ויצא

ויצא יעקב מנצח שבע, ע"ש שכולן צריכין שם
 ליטעט וירא סן גס הוא יצטרך ליטעט
 שקבל הכבדה והכבדות ברמאות (מפרשים):
יעקב ברה לחרן כדון הורג נפש בשוגג והיה
 מתירא שלא ירוג אותו עשו והקב"ה נגלה
 עליו כחלום אל תירא כי הרן יקלוט אותך כערי
 מקלט (תנחומא):
הנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, ר"ל
 שמוקן מלאכים עליו את יעקב ראו שזרתו
הטא לטרא טמא כסא הכבוד ועלו ואמרו ואת

בשעה שהיה הקב"ה סוקד ללאה צננים אמרו
 המלאכים רב"ע זמרי ומני בניו של זה
 עתה להפיל כ"ד אלף מישראל, אמר הקב"ה
 הלא היא דקת ונאשר הוא שם אני דן
 (תנחומא):
לכה כשהלך יעקב לה"ל עלו תחלה מלאכי א"י
 ואח"כ ירדו מלאכי ח"ל וכשהלך לא"י קדמו
 לירד מלאכי א"י ללוותו ערם עלו מלאכי ח"ל,
 הענין הוא כך א"י היה עבדו של יעקב וגידולו
 וה"ל היפוך שרשו וגידולו, ממילא כשהלך מא"י
 היה חזק בצבעו ולא הוצרכו המלאכים להשלים
 כמו עמוד הענין ועמוד האש, משא"כ כשהלך מח"ל
 היה צבצבו הלש הוצרכו המלאכים להשלים (אלשיך):
 ועברתני חנם, ר"ל לכן רצה שיקבל יעקב ממנו
 שבר מעט רק שיהא כשומר סכר ויקבל
 עליו גניבה ואבידה (מפרשים):
לפי פירוש האלשיך כי שמנו אמרתך זה מצות
 מילה ובריתך יגזרו מלמטה אות בריח
 מילה בציאת איסור או בהוצאת שכבת זרע לבטלה,
 ז"ל יעקב ושמרני בדרך ע"ש דרך גבר בעלמה.
 ונתן לי לחם לאכול לשון נקיה או ובגד ללבוש,
 ואיתא במדרש אלו בגדי נקיה כהונה כדאיתא בנחמ
 דבי אליהו מי שמשמר בריחתו מלמטה בציאת
 איסור והוצאת ש"ו לבטלה אפי' הוא ישראל אני
 ערב לו שלעתיד ישמש ע"ג המוצח ככהן (ד"ע):
 והנה סולם מוצב ארצה, כמו שע"י הסולם מתקבר
 מקום נמוך בגבוה כן אותו מקום היה עבור
 הארץ נקודה אמצעי זה בהמ"ק נתחברה השכינה
 הגבוה עם ישראל הנמוכים ומשם יתפשטו
 הרצונות לכל העולם, ז"ל ופרצת ימה וקדמה
 וכן נחלת יעקב וגו' הוא כולו כלל במקום ששכב,
 ולעתיד יקודש הכל בקדושת א"י כגודע (אלשיך):
 והיה זר כעשר הארץ, הכ"ף בפתח, ר"ל כעפר
 הידוע אותו עפר שנברא ממנו אדמה"ר שהיה
 נקי בלתי זוכמה עד אח"כ שע"י הכחש נתעבר
 בזוהמא כן יהיה מטתן שלמה בלתי זוהמא (סס):
 עשר אעשרנו לך, כי לוי היה מעשר כדאיתא
 במדרש, ובמשפחות נאמר בפי' וארא לבני ושמעי
 עמרים ויבאר חברון ועזריאל מחלי ומזשי משה אהרן
 כמלא אהרן תרומת מעשר מן המעשר זו תרומה
 גדולה ולכך היה כהן (סס):
וישא יעקב רגליו, שניהם כאחד וזה אי אפשר
 לבשר וגם אלא ע"י שהיה עכשיו מרכבה
 לשכינה דוגמת הארון נושא את נושאיו (סס):
 לפי שהיה הצרכה פלט הוזהמא בישמעאל ויצחק
 בעשו ואל האמר כן ביעקב ע"כ אמרה ראו
 ב"ן, והא ראיה שלא היה שוגא לחיותו כמו
 ישמעאל ועשו כדאיתא ראו מה בין בני לכן חמי
 כו' (סס):
הפעם ויבלי אישי, אלו בקבר, ולא עם רחל
 בקבר אחד כי עתה שגולד ממני לוי הקדש
 קדשים ראיתי שאין בזוגי שום הטא כהרור אחר

כי לולא כן לא היה נקבר עמי ומו שאין נקבר
 עם רחל מחמת קצת הטא שתי אחיות כדאיתא
 (סס):
הפעם ויבלי אישי, כי יעקב הוריד השכינה
 ברקיע השלישי וזול שהוא קרוב למטה
 כלמעלה כן עתה ילדתי לו ששה בניו מחמה שהיה
 ראוי לו להוליד (סס וד"ע):
וירוי בימי קציר חטים וגו' וימצא דודאים וגו',
 זה היה ערב שבעות, לכן ישכב עמך בלילה
 הוא ואלא ישכר חמור גרים בתורה שהיה זמך
 קבלת התורה וז"ל בן חמישי חמשה חומשי תורה
 (סס):
ותנהג את צנתי כצנתי חר"ב, כי על בלי הגיד
 לו כי בורה הוא מעשו וירא פן יקדמו
 בחרצ שהוא הצרכה של עשו על הרמאות שעשה
 לו בצרכה וצרכה (סס):
ענין שתי אחיות ליעקב היתה סבה מה' שאלולא
 שהיה חפץ השי"ת כך לא היה מעלים מיעקב
 הצדיק שלא יכיר ללאה עד הבקר ולא יאנה לצדיק
 כל און וח"ו יהיו בניו בני תמורה, וז"ל לכן נחשתי
 שהיה זה מן השמים שאני מרמה אותך בלאה,
 והא ראיה שויברכני ה' בגללך ואלו לא היתה גזירה
 מן השמים רק בציאת איסור ח"ו הלא כתיב
 משנאריך ה' אשנא והיה להקב"ה להרע לי ולא
 לברך אותי (סס):
עוד תירוצ ליעקב לשתי אחיות ע"פ הדבור נשא,
 עוד תירוצ דלאחר שנמול הצרכה נבדל הוא
 וזרעו מן שאר בני כח וכשכב יעקב היה מגיירן
 ולית ביה איסור הקודם דהוי להו כבר שנתגייר
 דמדין תורה נושא אפי' אחותו (יפה תואר):
עוד תירוצ דלאה ורהל גולדו מלפני משתי נשים
 וגר אין בניו מיוחסים רק אחר האם כדנפקא
 לן מתי יסור כו', ממילא אינם אחיות ממש
 (מפרשים):
עוד תירוצ דיעקב היה בח"ל ועקר מצות ושמירת
 התורה דוקא בא"י ולכן מטעם זה התורה
 לעמרים וודתו (רמב"ן):
והא דלא רצה יעקב לעתיד לברך מטעם שתי
 אחיות דת"מ דבר מגונה הוא כמו שתירצו
 הקו"ם כהדרין דף כ"ו (ועיין בס' גדה לדרך ענין
 ארוך גבי עשו):
על תירוצ הרמב"ן דהיה בח"ל קשה לצעל של"ה
 הא ידוע זה דערה של יעקב חקוקה תחת
 כסא הכבוד ממילא בכל מקום שהוא אפי' בח"ל
 כא"י לגביה (עוד תי' ענין ארוך עיני פ' נח):
עוד תירוצ שקשה על פסוק ואשה אל אחותה לא
 תקח לצרור וגו' בחייה למה בשאר עריות נאסרה
 אפי' אחר מיתה, אלא טעם איסור שתי אחיות
 לפי שהם בני אב ואם אחד ובלו להתקנאות
 ממילא דוקא בחייה שייך קנאה ממילא ברחל ולאשה
 שהיו אוהבים ביותר שהרי מסרה הסמיים כו'
 מותר (רמב"ן אחרי מות):
 עוד

עוד תירון יעקב נקרא אל ולמעלה כולו אחדות (ציוני) :

עוד תירון על עריות לבנות, לפי שלאחר מתן תורה לא נתגלו טעמי תורה, וראיה משלמה דנשיהו הכו את לבבו על שדרש טעם דקרא אני ארצה ולא אטה כו', לכך אע"פ שבאדם אחד לא היה שייך הטעם ואחור עליו איזה דבר מ"מ היה הקב"ה יודע דאע"פ יחטא כמו בני שלמה, משא"כ האבות דנתגלו להם טעמי התורה וידעו בעצמן במי שלא שייך הטעם לא הטא (מנחת יבודה) :

דא"ה יעקב בחלום סולם בנין בהמ"ק, ר"ל שלא ירא מעשו כי ברכות עשו על חרבך תחיה וצבתי"מ כתיב לא תניף עליהם ברזל (כלי יקר) : וכן מריבת האבנים זה אמר עלי יניח דיוק ראשו דוגמת בנין בהמ"ק כל אחד מהשבעים זה אמר בתחומי יבנה בהמ"ק כו' (סע) :

אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק. ולא אמר יצחק אביך, לפי דאיתא במדרש לא בירך אברהם ליצחק שנתירא שיתקן יברך לעשו לפי שאבא אותו לכן אמר אלהי אברהם אביך משש שדעתו שלא יברך עשו רק אתה לבד לא בן יצחק (מפרשים) : ורצת ימה וקדמה גו', נחלה בלי מצרים ע"ש שלא רצה לשקר לאביו באמרו והייתי בעיניו כמתעתע דוגמת אי יסכי לי כל חללי דעלמי לא משקרי, וכן כתיב תתן אמת ליעקב, ולכן צורתו תקוקה חתה כסא הכבוד כדכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, וכן אינו מתן קודם זמנו כי אינו מהרס קיום העולם שפתח באמת בראשית ברא אלהים סופי תבות אמ"ת וסיים ברא אלהים לעשות סופי תבות אמת (חדושי אגדות) :

בדוהא אלהים זה, ר"ל כל המלאכים הם רק מחנה אחת רק ויקרא שם המקום שהוא מהנים כי המקום גרם שנחלקו לשתי מחנות כי מלאכי א"י אין הולכין לח"ל וכן להיפוך (חן טוב) :

לפי שיעקב בשכבו עם לאה חשב שהיא רחל לכן בא חטא זה לראובן וישכב ראובן את בלהה כי הוא בן תמורה קצת, ואף שאח"כ נודע לו שהיא היא עב"ס כתיב ויאבד גם את רחל מלאה והיא קצת בן שוואה לכך יצא ממנו זמרי, ובשלישי אחרת הפעם ילדה גו' אהבה גמורה לכן מלוי יצא כל היחוס כהונה ומלכות ולויה (שפתי כהן) :

ופנחם ג"כ מלאה היה שרפא לזמרי, וכן משה יצא ג"כ מלאה שהיה מרפא לראובן ויחי ראובן ולא ימות וגו' (ד"ע) :

איסור עריות קרונים הוא מכה חטא אדמ"ר כי הוא נכרה בדיוקני של מעלה ולמעלה הכל יחד באחד ידובקו, ולאחר החטא שפחת סיורי ענבים כו' נאסרו הקרונים, זה שא"ר בשרו זה ערו"ת אב"ן ואמ"ן דא אדם אהוב ערות אחיך זה קין שחטא ג"כ, ולכן האבות כמו יעקב ומשה שקטנו חטא אדמ"ר כנודע מותר ליעקב שאר בשר זה

שתי אחיות ועמרים דודתו (מקובלים) : עם כל השבעים נולדו תאומות, חלק אחד לה' וה' הכורים וחלק אחד לעוזאל זה השבעים התאומות, ולכן נזכר שם ה' בלידות כל השבעים משא"כ בדיניה היתה כלה חלקה לעוזאל לכך שכב אותה שכם בן חמור שהיתה חלקו ושכם לשון חלק החיו חלק הנחש נשיא הארץ שר הקליפה ולפי שאכלה פנה שלא ניתנה לו רק נטלה לכך נלקחה ממנו (ע"ך) :

ישלם שנים לרעהו, זה לבן שהיה גלגול קין שלקח מהבל לאנו ובני תאומות לכך החזיר ליעקב שהיה גלגול הכל אצלו ור' בנותו לכך לקח יעקב שתי אחיות (סע) :

אבר יעקב כתיב אמר יאמר העבד גו' לא אצא מפשו האשה וילדיו תהיה לאדוניה ואני ורצה ללאת כי ענדתי כבר שבע שנים והיה לי ללאת בשש אם בן תנה לי את ילדי ואת נש"י (סע) : ו"ב שבעים הם מרכבות השכינה במלואה, לז"א והיה כאשר ילדה רחל את יוסף ועדיין לא נולד בנימין שהיא מרכבה שלמה או לפי שבחלקו יבנה בהמ"ק שהוא מרכבה לשכינה (ד"ע). אז אמר שלחני לארצי לא"י כי אין השכינה שורה בח"ל ואחרון רגלי השכינה כביכול (סע) :

לפי הוזהר ע"י שמחשבת יעקב היה ברחל לכך ניתנה הבכורה מראובן ליוסף אע"פ שראובן הבכור במעשה, לכן בדרך זה לפי ספירת דינה הוא מחשבה או סיוס ז' ספירות שהוא ז' ימים עם שבת ביסוד זה יוסף, אבל לפי המעשה שהוא ספירות חסד או סיוס ז' ספירות במלכות לכך לראובן נתן מלכות זה דוד (סע). ולפי זה הטעם נכון למה מילה שהיא יסוד דוחה שבת, ולכן יוסף שמר שבת לפי ה"ל מחשבה ומעשה כב"ל (ד"ע) :

ביהודה כתיב ותעמו"ד מלדת שהיה לכסא הכבוד עמידה לפי שבת דוד מו"ע שהיא רגל רביעי (סע) :

שערי דמעות לא ננעלו, ראיה מלאה ועיני לאה רכות על שבתה שלא הפול בגורל עשו ובטלה הגורה (סע) :

ויהי כאשר ראם ואחרים שהיו עמו לא ראו אז אמר מחנה אלהים זה גו' דוגמת דניאל האנשים אשר עמו לא ראו גו' (כפנת פענח) : לפי תירון הרמב"ן על שתי אחיות שנשא בארם נהרים שהיא ח"ל זה דוקא למ"ד כבוד יחיד לא שמה כבוד (בשם מ"ו הגאון הגדול מהר"ר גרשון פאס) :

בגדרש קיפל הקב"ה כל איי תתתו, ר"ל שהיה א"י מוחזקת בידו כאדם שמיני צור כספו תחת ראשו (ויפה תואר) : והיה ה' לי לאלהים, זה מכה לגאולתן של בניס. והיה ביום ההוא וגו' ר"ל והי"ה שם הוי"ה והוא מפתח לשערי הכלחות כי ידוע שיעקב הברכות

פי"ש שם הוי"ה (סע) :

כל אשר נתן לי עשר אפרונו, במדרש כו' אסיפת מיה אוספת קמחא וכו' אין בכור עורה בכור. וא"ת והא עדין לא נתקדשו הבכורים עד מכת בכורות, וי"ל דמ"מ מה שק"ל דקודם שהוקם המשכן היה עבודה בבכורים זה היה מימי האבות, והא דנטלה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף וא"כ לוכא אלה ג' בכורים, וי"ל לא ניתנה הבכורה לענין פי שנים אלא ליוחסין. וא"ת וברי גם משה היה בכור ואיכה טפי מד' בכורים ודומה למרבה במעשרות שמעשרותיו מקולקליו, וי"ל דלענין טבל ששני, אבל הכא להרבות מבניו לעבוד את ה' יותר עדיף (סע) :

ברחן אנהנו, נוסעים אנהנו מהרוננו של מקום, ר"ל כי החוטא להברו ומעיו פניו לעמוד עגוד אז קשה שיכופר עונו ולא כן הוא כשנשכחור ממנו קצת, ז"ש רבנן ערוקו ערוקו בגלות כי זה הוא טובתו מלכסוע קצת מהרוננו של מקום ביהותנו בגלות :

רחל הפסודה דודאים וקבורה, ואע"פ שבלאו הכי לא נקברה עמו בשביל גנאי שתי אחיות ביתה ראויה לאה לרחות שמחשבתו ברחל (סע) : במדרש קרבן של זו דומה שבת, ר"ל אפרים בנה של רחל הקריב ביום השביעי, וצנה של לאה זה שלמה דחה שבת דכתיב ז' וז' ימים בחמכות שלמה וכדאיתא בגמרא (סע) : ויחבור אלהים את רחל, פרש"י שהיתה מאשר שמה יגרשנה יעקב, ר"ל שהיה יעקב משהר שלא יוכל בשחט שתי אחיות, דשלאמא אלו ילדו שתיים מתי למימר דכוונתו על רחל היה ולאה בטעות נשאה וכיון דולדה לו לא מתי מגרשה ללא יוכל לשלחה כתיב, משא"כ אם רחל אינה וילדת נמאח גנאי שתי אחיות שלא במקום מצוה רק לזנות בעלמא וראו שגרשנה, או שיאמרו הכריות לפי שעתה בגורל של עשו לכך לא זכתה לבנים מיעקב (סע) :

בחנה אלהים זה, כי היו ששים רבוא כמו שלעתיד במ"ת והא גגלה הקב"ה לישראל בששים רבוא, ורבנן אמרי ק"כ רבוא כמו שהיה לכל אחד ואחד מישראל שתי מלאכים ללוותו (סע) : יוסף היה קטן שבשבעים, ועל שהודה בתחית המתים שאמר פקד יפקוד לך זכה לבכורה, ועשו הגדול כפר בתחית המתים לכך הפסוד הבכורה (פסיקתא) :

על תירון הרמב"ן שח"ל נשא שתי אחיות ומ"מ עתיד יעקב לא ירצה לברך לפי שדבר מגונה הוא בדלעול דכן מצינו נמי בני עשו שנחשב לו לעבירה שבעל נערה מאורסה אע"ג דלכני נח דוקא בעולת בעל אסור. אבל מ"מ זה קשה הלא יעקב בא לא"י עם שתי אחיות לולי שמתה רחל בדרך, וז"ש למ"ש ז"ל שבלחה וולפה היו גם כן שתי אחיות, ועוד הו' זה עובת הגוף ובה אפילו

בארץ וי"ע (סע) :

במדרש ויצא יעקב מנאר שבע אם יתן לי הקב"ה רשות כו', ואע"ג דכבר נאטבו מאבתי ואחו מכל מקום לא היה שומע להם שיצא לסוריה דהוי ח"ל למד מ"ד, ואע"ג דלישא אשה מותר ללאת לח"ל אפשר להניח ע"י שליח כמו אלעזר

ליצחק (סע) : בילקוט חס יבא עשו ויאמר השבעה לי שלא בטלת כו', ר"ל שעי' ערער יצטר לו יעקב ויחזור ויתן לו הבכורה והברכה ואגב אוכסיה שלא יבא לו חלול השם בעצרו על שבעה והא גמר ומקנה (סע) :

כי בא השמש, בשביל לדבר עם יעקב כו', ואע"ג דהיה הקב"ה יכול לדבר עמו בהקין, וי"ל לפי שעדיין לא דברה עמו השכינה לא היה יעקב כדאי לדבר עמו שכינה רק בחלום, מש"ל ללוהבו של מלך כו' (סע) :

משמע לפי המדרש והנה מלאכי אלהים אלו כהנים גדולים שקראו מלאכים כו', אבל כהנים הדיוטים אע"פ שעולים וורודים כבש המוצב לא נקראו מלאכים (סע) :

אפויס בו קפויס כו', פי' מקטרגים עליו על שיצא לח"ל והניח מצות כבוד אב ואם והם לא ידעו שנמצות אביו ואמו הלך לח"ל ועוד לישא אשה הלך ואין בו חטא כ"כ (סע) :

לא על עצמו נסתפק יעקב שכבר הוכתה מהקב"ה והנה אכני עמד, רק על זרעו שמה יתטאו ולא יוכו לטוב בשביל חטאם, לז"א ונתן לי להם לאכול ובגד, ואיתא זה בגדי כהונה, ר"ל יצואו ממכה כהנים שמכפרין ע"י קרבנותיהן כמו עינין אברהם במה אדע כי וגו' השיב הקב"ה בשביל קרבנות כו' (סע) :

מ"ש השבעים נחלו אחיותיהן, ר"ל ראובן ושמעון נשאו בנות רחל ויוסף ובנימין נשאו בנות לאה וכן כלם על זה הדרך (סע) :

עוד תירון על שתי אחיות (עיין פרשת וישלח באריכות) :

מעם עשו יפול ביד יוסף, שאר השבעים הם וכנסו עם עשו לדין ויאמרו מדוע עשית רע לאחייך יעקב ישיב להם הלא גם אחם עשיתם רעה לאחיכם יוסף, משא"כ יוסף שעשה כל הטובות לאחיו ברעב ממילא הוא ויכית על פניו לעשו (מפרשים) :

עוד טעם לפי שיעקב לקח הבכורה מראובן ונתנה ליוסף והיא היא הבכורה שלקח מעשו כמ"ש פרש"י על פסוק ואני נתתי לך שם וגו' ממילא בזה שעשו יפול ביד יוסף וראו כל באי עולם שדנין לקח יעקב הבכורה מעשו כי בלא הכי יתחמץ לבבו של עשו דשלא כדון עשה יעקב שלקח ממנו הבכורה, והא ראיה שעשה עוד שלא כדון שנטל הבכורה מראובן הבכור ונתנה ליוסף הקטן הצעיר ומאן דעביד הא עבד' הא ובא עשו להשמיד ולהרוג ורע

יעקב מחניף להם בקרא לעשו אדוני טלח יקנא
 זו שרו של עשו (מפרשים) :
 עם לכן גרתי ותרתי מנות שמרתי בו' קשה
 הלא היה צמ"ל וא"ל לקיים כל המצות
 הנהגות צמ"י ועוד הלא עבר על ואשה אל
 אחותה וגו' וי"ל דרך אחר מאחר שכבר הדר
 וכל אשר נתן לי עשר וגו' וצאתו זמן לא היו
 לויס רק הכל נתנו לעניים דקס שקול ככל
 המצות (יד יוסף) :

עשו בטח עצמו לנאת לקראת יעקב למלחמה
 שכיבד אביו ואמו ויעקב עבר על זה בכיותו
 י"ד שנים בצמ"ל עס ועבר (כלי חמה) :
 וירא יעקב מאד לפי שראה הצטחתו מהקב"ה
 בשמירה בהלים ואין חלום בלא דברים בטלים
 (מפרשים) :

ד"א וירא יעקב מאד על טלח קיים כבוד אב
 ואם י"ד שנים (תרגום יונתן) :
 כחשבה טובה הקב"ה מרפה למעשה בו' זה
 דוקא בישראל אבל בעו"א איפכא דכתיב
 מחמם אחיך יעקב ולא מצינו במעשה שעשה עשו
 רעה ליעקב רק דן אותו על המחשבה ומחשבה
 טובה בעו"א אין הקב"ה מרף למעשה דכתיב דניאל
 ודרוש לשונו ולא כתיב ושונויה שהוא היה
 משתדל בכל כחו להילול (תוספות קדושין ל"ט) :

וירא לי שור זה משוח מלחמה ר"ל כמו שהמשוח
 מלחמה הכרוי הירא מעצירות בו' יחזור כך
 יעקב נתירא שחא יגרום החטא תמור זה מלך
 המשיח ר"ל שכל הדורות שניתנו לעשו יחזרו ליומת
 המשיח כדכתיב מנחה ישיבו בו' (יד יוסף) :

שעם לדורות אליו שלא יאמר עשו שהיה מקח
 טעות מבכירת הבכורה בעדשים בדבר מועט
 יותר מכדי אונאה ומקח בטל לכך השלים לו עתה
 בדורותו אלו (ס) :

ויקח מן הבט בידו שלח לו נטר שהסרים גשאו
 בידו (בחי) :
 אם יאמר לך למי כל המחנה אשר פגשתי
 ר"ל מהיכן נתהוו ונבראו כ"כ מלאכים
 תאמרו לו גרתי ותרתי מנות שמרתי מן הו"א
 תורה ומצות נבראו המלאכים ז"ש ו"ל מי שהולך
 בדרך ואין לו לויס יעסוק בתורה ומצות נבראו
 מלאכים ללוותו (מפרשים) :

בשם שמה היה מתירא מעונ דהוא אליעזר ולא
 מגדלתו רק שיעמוד לו זכות אברהם, כך
 נתירא יעקב שלא יעמוד זכות שמיש ליתקח
 אביו ואע"פ שאליעזר עבד וזה בן ומחויב לכבד
 לאביו מ"מ כי ביצחק גו' ורע כתיב בני שמודה
 בשני עולמות זה יעקב שנקרא בן ורע ולא עש
 נקרא בן והיו כאליעזר (ס) :

ה"א הקב"ה הכטיח יעקב ושמרתוך השמור אותך
 מכל חטא כמו שביקש יעקב א"כ למה נתירא
 מחטא, אלא נתירא שלא יגרם החטא של אד"ר
 ר"ל מעטיו של נחש, וכן חטא נתירא מזה ל"א
 שני

זרעו של יוסף עבור הבכורה שלו שנקח ממנו
 ומה עושה הקב"ה מפול אותו ביד יוסף ממילא
 יראו הדורות שהכל דרין ובמשפט (יד יוסף) :
 ארבעה פעמים רימה יעקב לעשו, אחד בבען
 אמו, שני בבכורה, שלישי בברכה, רביעי
 בצלח לכן שהוא בגלול עשו וכנגד ארבעה גליות
 (שפתו כהן) :

א"א ליעקב לינלו מאיסור שתי אחיות שעתידה
 התירה לאסור כי באמת רחל נתקדשה לו
 מן הדין בשכר שבע שנים כמ"ש הבה לי אחתי
 ויינו שנתקדשה לו כבר והיא אשתו ממש דאע"ג
 דק"ל המקדש במלוה אינה מקודשת אבל בשכר
 בגלל מחילת מלוה מקודשת, אך כיון שעדיין אז
 באמת לבני נח לא נאסרו שתי אחיות הרי גם
 למה נתקדשה לו בציאה דלא הוי קדושי לאה
 קדושי טעות דיעקב ודאי לא היתה בעילתו בעילת
 אבות והשתא אף שהיה מגרש אחת מהן לא היה יכול
 לקיים דבר שעתידה התורה לאסור כי אזה מהן
 שגירש הוי שניה אחות גרושתו כיון דבאמת שניהן
 היו מקודשות לו כנ"ל ושניהן לא היה אפשר לגרש
 (ח"א) :

למה נעש יעקב טלח נתן דינה לעשו הלא עם
 כל השכטים נולדו תאומות נקבות היה לו
 ליענט לאחד מהלו טלח נתן לעשו, וי"ל היא
 המתנה לפי שהנקיבות נולדו עם כל השכטים זה
 תורה שאין לאחד חלק בהן (מפרשים) :

למה תיחר יעקב נדרו ונענה דינה בשביל זה,
 וי"ל לפי שהיה מסופק היכן ישלם ויקריב כי
 יתבר המוריה בל ללו ונלוו נדר וספק בידו אם
 יקריב בלוו מקום הנדר או בזה המוריה עד פרשת
 וישלח שם אמר לו אלהים עלה בית אל ועשה שם
 גדרך ר"ל לו יהא מקום תשלומך כדכתיב ויבא
 יעקב לזה היה בית אל, ויכול להיות שבאמת
 תהלת מחשבת יעקב בקריאת שם בית אלהים על
 יתר המוריה זה ורושלים ולא על לוח (יפה תואר) :

שלח נעש צ"ל דחטא בזה דלריך לפרס דבריו
 ולא לישנא דמשמע תירי אפי (ד"ע) :
 ב"ל אשר נתן לו זה חמשים, עשר זה חמשה,
 אעשרנו עוד חמשה, נמצא עשרה זה חומש
 מחמשים (ח"א) :

בבמרא שחא יגרום החטא, וא"ת דלמא שחא
 יתמעטו זכותיו ע"י נס שנעשה לו, וי"ל
 ע"י מעוט זכות לא יחזור הקב"ה מדבורו אם לא
 בצרף חטא כי לא חלה הקב"ה תהי בדבוי זכות
 דוקא אבל לחטא לא לריך תנאי (ס) :

פרשת וישלח

וישלח יעקב מלאכים, מלאכים ממש, דאל"כ הלא
 היו ב"ו היאך אמר יעקב בפני שולחיו כה
 תאמרו לאדוני לעשו למה קרא אותו אדון, הלא
 דתי מלאכי מעלה היו ונתוכס שר של עשו והיה
 שני

שני בני אדם נתיראו יעקב ומשה, ר"ל שני בני
 אד"ר (ס) :

בן יבא והכני אס על בניס, אבל על עצמו לא
 היה מתירא שיהרגו לפי שכבר אמר הקב"ה
 ושמרתוך ולא חיש אל ויכזב (ס) :
 בראות שני אלהים, לשון ע"א, ר"ל כמו שאני
 שואג ע"א כן אני שואג אותך (ס) :

עוים מאתים, פתח בעוים, ר"ל לא אתירא ממך
 שקבלתי הברכות ע"י שיער עוים וגם נאמר
 ורביעבוד לעיר, וסוים בחמורים ר"ל מלך המשיח
 עני ורוכב על חמור יבוא ממני (ס) :
 ויתור יעקב לבדו, ר"ל אותם פכים קטנים ששכה
 היה שמן המשחה שנמשח ממנו אהרן ובניו
 וכל הכהנים והמלכים (שפתו כהן) :

ידיו לי שור וגו' ועבר, זה דוד, ושפחה זה
 אביגיל, הזכיר אביגיל שלא תאמר מה זכות
 מזכיר דודו הלא הרבה דמים שפך כעשו, לו"א
 הלא אביגיל מנעה אותו מבווא דמים, כדאיתא,
 ומכ"ש שלא שפך מדעת עצמו רק ע"פ סנידורין
 (יפה תואר) :

וירא, במדרש שלא יבא עלי מכה שבטלתי כבוד
 אב ואם, ואע"פ שאביו ואמו היו מצווין לו
 שילך, וי"ל לא אמרו לו רק ימים אחדים ועל
 היותר משמע ימים אחדים שש שנים והוא עיכב
 יותר (ס) :

במדרש פן יבא והכני אס על בניס ואתה אמרת
 לא תקח האס על בניס וכן אותו ואת בנו
 כו'. קשה מאי איכפת לו להקב"ה בעבורי עבירה,
 ועוד למה לא אמר משפכות דמים דהיא עבירה
 גדולה מלואו דלא תקח האס וגו', וי"ל דק"ל אתה
 יחמון דהא כתיב לא תקח האס ואותו ואת בנו וגו'
 ומאז רחמנותך תצילני, ואע"ג דק"ל דאין המצות
 רחמנות רק גזרות היינו למ"ד דלא דרוש טעמא
 דקרא, אבל למ"ד דדריש טעמא דקרא העעס
 הקרוב לשכל הוא מזד רחמנות (ס) :

וישלח יעקב וגו', לרצות את עשו בתפלה למה כי
 ארצה שיער שדה אדום, ר"ל שהיתה מזכרת
 עין לפני עשו תמיד שרמה אותו ע"י שיער עוים על
 ידיו בברכות וע"י תשביל ערשים אדום בבכורה
 ע"כ נתירא מעשו מאד (אלשיך) :

צו וקבל גוים יהיה ממך, שני פירושים אחד על
 בנימין, גוי וקבל גוים היינו יוסף שבעט יעקב,
 ופי' שני כפשוטו עוד שני שבעט יצאו ממך,
 ויש המילדת אל תירא כי גם זה לך בן, ר"ל
 בנכרת תצטרך עוד להוליד כוח לקיים גוי וקבל
 גוים. ח"ש יעקב ועתה שני בניך הולדים לך וגו'
 בראובן וגו', דאין לומר כפירוש השני שיליד
 עוד שני שבעטס מרחל דהא צבואי משךן באמת
 מתה עלי רחל, אלא מוכח כפירוש הראשון (ס) :

למה לא שלח יעקב לעשו במנחה עבדים ושפחות
 כמ"ש ויהי לי שור גו' עבד ושפחה, לפי
 שהמכור עבדו לעו"א יוצא לחירות שמקיעו
 קמטס, ויש ואמרת לעבדך ליעקב ר"ל אני

לעבדך ליעקב רק המנחה השלושה לאדוני לעשו
 (מן טוב) :

ולמקנהו עשה סכות, ר"ל דרך ענאו כי נכסי
 ח"ל אין צהס סיומן ברכה וגם עד עתה
 היו לו הברכות קצת ברמאות עד אחר שאמר לו
 עשו ויהי לך אשר לך וכו'ה לו על הברכות (ס) :
 על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנפש וגו' כי נגע
 בכף ירך יעקב, ר"ל אע"פ שלפי האמת נחרפה
 מאלמתו כדכתיב ויבא שלם בגופו רק שטמא שר
 של עשו לאותו מקום ירך ע"ש שחטא בירך שתי
 אחיות (ס) :

לפי שאדום יבא לקראת יעקב למלחמה בחורתו
 מבית לבן, וכן אמר אדום במדבר פן בחרב
 אבא לקראתך, וכן נח נחשב לו מחשבה כמעשה
 ע"כ נאסרו מזרעו שני דורות עד דור שלישי לא
 יבא בקהל (ש"כ) :

ודא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו, ר"ל ביוצאי
 ירכו שעתידין לנאת מיעקב ויחטאו, ואע"כ
 ויברך אותו שם, ר"ל דן אותו באתר הוא גס
 (ז"ב) : וכן יעקב אמר קחם נח אלו ואברכם
 ר"ל אע"פ שירבעם עתיד לנאת מנייהם אבל
 עתה הם לדיקים (ד"ע) :

ויפגעו בו מלאכי אלהים, אין פגיעה אלא תפלה
 ר"ל המלאכים התפללו עליו (וזהו) :
 בצאתו פרק שנתאבק יעקב עם המלאך נתמנה
 על ישראל מיאכל שיבוא מיאכל שר הגדול
 ויתמנה על הגדול (ילקוט וישלח) :

הלא גר שנתגייר כקטן שגולר דמי וא"כ בהיתר
 נשא יעקב שתי אחיות ולמה לא נקברה רחל
 עמו במערה, כי לא יתבייש מאבות שיאמרו לו
 לך מאתנו שנשאת שתי אחיות, ופשיטא שאברהם
 לא יוכל להוכיחו שיאמר לו ממך למדתי שנשאת
 שפחה מזרית, ואם ישיב אברהם שהיה מהשוכי בניס
 היה לו ליקח משפחתו, ועוד זה היה אחר שהוליד
 כבר יצחק וצ"ל (פל"א) :

חמשה פעמים כתיב יעקב מלא וי"ו, ואליהו
 כתיב ה' פעמים חסר וי"ו, זה דוגמת חמש
 אלבעות יעקב תקע כפו לאליהו ואליהו ליעקב
 על הגאולה ואליהו יבא יום אחד קודם הגאולה
 כדכתיב לפני בוא גו' (מפרשים) :

המלאך שנתאבק עם יעקב היה צה בשביל חטא
 שתי אחיות, ז"ש בכף ירכו חטא של ירך
 ד"א על חטא שהשתחוה יעקב לעשו זה נמי מתחיל
 בראש וסוים בירך (מדרשים) :

למה זה תשאל לשמי, שירא המלאך להגיד שמו
 ליעקב שלא ישיב אותו בשמו וכמו שמינינו
 בחורבן בהמ"ק שנחלטו שמות המלאכים מטעם
 כנ"ל וכדאיתא (חוקוני) :

עוים מאתים, בכל הפסוק התבות מסוימת בממין
 ר"ל שלא יעקב לעשו כל הכמות שתי
 בעלי חומין שאינן ראוין להקריב ע"ג המזבח
 (מפרשים) :

אמר יעקב לנפש **ע**י ימי אברהם דכתיב ואל
 בקבר רך אברהם זה שור, ואתה בן חמור,
 וכתיב לא תחרוש בשור ונתמור יחדו (מפרשים):
 שכם בן חמור החוי, הוא היה נחש הקדמוני שהכית
 והדיה לחוה והטיל בה זוחמא, החו"י לשון
 חויא נחש, וע"י זה נתעברו נשמות קדושות בין
 הקליפות כו', ואשת תרה מגולגלת דינה בת
 יעקב שבה עליה תרה צימו נדחה, דוכה גיד"ה,
 ותרחה בת בלויז בגלגול, ויגזון הקדושה שנשכס
 בה נר"ח בן תרדיון, ולכך אמרו ר"ל שהושיבה
 בקובה של זונות, ז"ש הארץ רחבת ימים ר"ת ר'
תאניה בן תרדיון (בכתבי האר"י, ועיין בספר
 עמודיה שבעה):

למה הרגו אנשי שכם הלא שכיכות דמיס הוא משבע
 מצות בני נח, וי"ל לפי שבני נח מזהירים על
 דבריהם לחד מ"ד, וכיון שראו שכם גזל דינה ולא
 ידעו נתייבו מיתה דבני נח אוהרתן זו היא מיתתן
 ק"ל למ"ד דלית ליה דיעים ז"ל מושל חקטיב גו'
 ומדריא גזל מסתמא איניסו נמי גזלניס והוהירו על
 הגזל לכ"ע ואוהרתן זו היא מיתתן (יב"ט):
 היא דאיתא במדרשים כל המלכים מתחדשים
 לבקרים חוץ מיכאל וגבריאל, ללא דוקא, אלא
 ר"ל כל השופרים הדומים לאלו, דהא ביעקב
 המלאך שנתאבה עמו היה שר של עשו ועדיין הוא
 שר של עשו ומיכאל וגבריאל הם שרי ישראל, ושמה
 י"ל דכך היה המלאך שנתאבק היה שר של עשו
 ומיכאל היה ולאחר אותו מעשה נתמנה על ישראל
 ועל עשו נתמנה בכל יום מלאך אחר, וכן משמע
 במדרש אבכיר (ס):

ויאמר שלחני וגו', במדרש הגיע זמן לומר שירה
 אמר יעקב יקלם אחר במקומך כו'. קשה
 זכי דינה הכי, וי"ל ידע יעקב שהקב"ה שלה לו
 לשארו ולברך אותו וא"כ הוא שליח מצוה מאתו
 וגו' וק"ל כל העוסק במצוה פטור ממצוה ופטור
 משירה (ס):

ויקחו איש חרבו, במדרש שהיו בני י"ג שנה.
 קשה מאי נפקא מיניה בזה, וי"ל שלא
 תאמר שבהם קלל יעקב אותם באחרו ארור אפס
 וגו' ללא היו עדיין בני עונשין, זה מתוך המדרש
 ה"ל (ס):

גו' וקהל גוים, במדרש עתידין לעשות בניך
 כקהל גוים כפסל מיכה דכתיב ויקראו בשם
 דן אביהם אשר יולד יעקב שיעקב נתנבא שיקרבו
 כגוים ככסל מיכה. קשה האין טעו בזה בשלמא
 מעשה דאלוהי ע"פ נביא ה' היה וקדושה, וי"ל
 דלא היה ע"פ ממש רק כהיה דבית חוגיו שהיו
 מקריבין לש"ש (ס):

עברתם אותי וגו' ללולה היתה כו', ר"ל כי
 עד עתה היה מסורת בידם ליפול ביד בני
 יעקב אותו שבע אומות שבתוכם החוי, אבל
 עשה שפלו אנשי שכם החוי בידנו יאמיזו כבר
נתיקומה נבואה והמסורת וגבן לא יוכלו בני ישראל

וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, במדרש ה"י
 ויכחו לוויבך לך זה עשו כו', ר"ל הודם
 ליעקב כי לו משפט הבכורה ודחה הוא את עצמו
 מפני יעקב אחיו. או יתכן לפי שמסורת בידם
 שארץ כנען לזרע יצחק ואז הודה ליעקב שאין הוא
 נקרא זרע ולא כמ"ד מפני הנושא כו' (ס):
 ויהן את פני העיר, תחומין חוקן להם לכך זכה
 לגולה בלי מזרים דלא כאברהם דלא כתיב
 היה שמירת שבת זכה לא"י במדה כו'. קשה הלא
 מצונו קיים אברהם אפי' עירוב תבשילין ותחומין
 דרבנן הוא, וי"ל דלאו במעשה ממש רק בלמוד
 כאלו קיים, וכמ"ש כל העסק בתורת עולם כו' ומוכח
 בלישניה דהא לא התורה לאו דוקא דהא לא מתי לקי'
 מצות התלוים בבית"מ וחליצה ומירואגין וכדומה
 ועוד דלא יתכן שאברהם קיים כל התורה בפועל
 ויעקב גרוע ממנו שכשם שלמד כחוקו כך ראוי שיקיים
 כמותו שהוא נקרא בחיר שבאבות וא"כ היה גרוע
 ממנו שנשא שתי אחיות עבירה גדולה בקורה, אלא
 מוכח שלא היו מקיימין רק לומדים התורה והמצות
 והא דאיתא בויקרא רבה שהיו מקיימין בפועל
 פליגי אהא, ועי"ל דמה דאמר כאן אברהם לא
 נכתב בו שמירת שבת היינו דלא קיים בה"ל אלא
 יעקב קיים בה"ל אפי' מצות שבת כתיורן הרמב"ן
 על שתי אחיות, והשגה על תירוצ הרמב"ן ה"ל
 הלא בלהם חלפה היו שתי אחיות זכאן והולכי
 לא", ודוחק לומר כיון שנשא בה"ל כו', אבל י"ל
 דיעקב ע"פ הדבור נכס כדו לקיים להוליד שנים
 עשר שבטים, ועמ"ס שגשג דודתו י"ל דכיון
 דקיים המצות של השבות לא היה על ג' החובין הן
 בניהן מחויבין לשמור כמותן על מנת ואילך, ומ"ש
 אשר יזום את בניו היינו שבע מצות זדקה ומשג'ע
 שיהו כולל (יב"ט תו"ר):

ע"י שמירת שבת ביעקב ירש העולם שלא במדה שגא'
 והיה ירעך ופרצת וגו', ואע"ג דכתיב ביעקב
 הארץ וגו' קיפלה הקב"ה כל א"י לגד ולא כל
 העלם היינו בזמן קיום בהמ"ק וא"י, אבל
 הפסוק והיה זרעך וגו' ופרצת נאמר על זמן משיח
 זה יהא בשביל זכות שמירת שבת שלא במדה (ס):
 בהיותם כואבים, ר"ל נתחרטו על שגירת עינין
 לכך אמרו הכוונה ועשה לשון עתיד שאתה
 חושב שהיה לדיקים ולא יעשה אותה זונה לא כן
 היא אלא נתחרטו, ממילא עכו"ם ועבד הבא על
 בת ישראל הולד ממזר ועשאה זונה (יד יוסף):
וישכב ראובן, וכמוך לו ויהיו בני יעקב שנים עשר,
 ר"ל דהלא באמת לא שכב רק בלבד יצועי
 אביו והיה חטא קטן וא"כ למה מגלה עליו הכתוב
 ושכב בחטא גדול, לז"א ויהיו בני יעקב שנים
 עשר כשנים עשר כוכבים ממילא מעלתו גדולה
 ובהדיק יותר חטא קטן לגדול יחשב (מפרשים):
 והל נקברה בדרך בחלק יוסף בנה זיה היה לה
 יותר כבוד ממה שנקברה במערת המכפ"ה
 שיהי

שהיה חרפה ליעקב ליקבר עם שתי אחיות (הרמב"ן):
וילך אל ארץ, ר"ל עשו לא הלך לא"י לפי שא"י
 שונאת זמה דכתיב כאשר קאה וגו' וזה היה
 זד נשים תחת בעליהן (ש"ס):

ויקרא עם המקום הוא מחניס וישלה יעקב, ר"ל
 כת אחת שלה לשר של עשו ואחת לעשו עצמו,
 וז"ש לאדוני לעשו, וזה ששלח כל המנהג בעלי
 מומין כדאיתא בבעל העוורים כי שר של עשו נקרא
 אפס שדה ע"ש ובשר שדה טרפה גו' (שפתי כהן):
הבלאך אמר ליעקב לא יעקב יאמר עוד שמך כ"א
 ישראל ממילא חלק עוב"ז ועוב"ב ומכירת
 הבכורה דוקא היה עם יעקב ולא בקרא שמו ישראל,
 מה עשה הקב"ה אמר לא יעקב עם יעקב כו'
 (ס). וז"ש אותו מלאך שר של עשו"ה היה (ד"ע):
 ורא יעקב גו'. קשה הלא הקב"ה הכעיס ליעקב
 ולמה היה מסופק, וי"ל שהקב"ה אמר עד
 א"ס עשיתי את אשר דברתי, ואם לשון דאי הוא
 וספק. ולמה באמת תלה הקב"ה הכעיון בספק,
 לפי שמתחלה לתפלתו של לדיקים (ס). והוהיר
 מתוך לפי שהיה הכעיסה בחלוס ואין חלוס בלא
 דברים בטלים:

שם גידיון יש בחדם וכל גיד משמש ציוס אחד בשנה
 וגיד הכטה משמש בע"י בלב ע"כ מחרבו שתי
 מקדשות ע"י סמ"ל שר של עשו והיה בו שליטה
 והלכה כחכמים שאמרו גיד הכטה נהוג בשתיין,
 לכך חנו מתענין ב' בלב להקים כח גיד הכטה
 וכל האוכל בע"י בלב כאוכל גיד הכטה (ס):
 ואת רחל ואת יוסף אחרונים, שלא יסתכל בה
 עשו ויאמר הלא הגדולה לגדול והקטנה לקטן
 ואתה הגדול שלקחת ממני הבכורה וא"כ לי ראויה
 רחל הקטנה (ס):

שמעון נשא דינה וע"י שכאחר בה קצת זוהמת
 שכם החוי נחש לכך מזה יאח זמרי נשיא
 בית אב לשמעוני (ס):

וישבב ראובן וגו', אמר לא היה ליעקב להוליד
 רק י"ב שבטים נגד י"ב מזלות ברקיע לקיים
 שיעולם וזה רוצה להוליד עוד לבלי צורך לכך בלבד
 לכך מתיך ויהיו בני יעקב שנים עשר (ס):
למה דוקא ראובן תבע עלבון אמו ולא שאר שבטים
 מבני לאה, לפי שראובן ידע שעתיד ליקח
 ממנו הבכורה ויתלו הסרחון באמו מזה שהיתה
 כוונת יעקב ברחל לכך אמר ראובן אעשה כך
 מעשה כדי שיאמרו בשביל בלבול יצועי אביו ניטלה
 ממנו הבכורה כי מוטב שיתלו הסרחון בו ולא
 באמו (ס): ולפי זה לא יתכן למה ניתנה דוקא
 ליוסף (ד"ע):

ויאמר עשו אנכינא נא עמד בשביל זה זכה שעמדו
 גרים מן זרעו של עשו (ס בשם מדרש):
למה לא אמר יעקב שירה כשהיה ניגול מן עשו
 כמ"ש ישראל שירה כשניגלו מן פרעה על
 ים, וי"ל שצריך באפי עשרה לאודווי ותרין מיניטו
 רבנן והשכטים עדיין קטנים היו (יד יוסף):

כמו שנענש יעקב על שנטע דינה מעשו כי אולי
 היתה מחזירתו למוטב כמו כן היה לנשעים
 שלא למוטע דינה משכם, וי"ל שראו ברוח הקדש
 שאין שורש קדושה לא ממנו ולא מורעו (ס):
רש"י פי בנימין על שגולד בל"י שהוא מזד דרום
 לכך נקרא בן ימין לפי שבה מן ארס נהרים
 וע"כ דוקא בחלק בנימין נבנה בהמ"ק (מפרשים):
ויירא יעקב מאד, אע"פ שכבר הונטה ושמתוך
 וגו', י"ל הכעסה זו לא היתה אלא לו דוקא
 ולא על בניו, ז"ש וכעני אס על בניס (כלי יקר):
יש לי רח, ר"ל אני העבד ואתה הרב ומה שקנה
 עבד קנה רבו, ז"ש כאן הודה לו עשו על
 הכרכות (ס):

ויקרא לו א"ל אלהי ישראל, הקב"ה קרא ליעקב
 אל, ר"ל לפי שיעקב אמר עשר אנשורו לך
 נתן לו הקב"ה מעשר מן ש"י עולמות המומיטו
 לזדיקים לע"ל זה א"ל (ס):

וירא כי לא יכול לו, מהחטא שתי אחיות כי
 היה בה"ל לפי תירוצ הרמב"ן, אבל מ"ס
 מחמת שזרתו חקוקה בכסה הכבוד ממילא לחקוק
 שהלך היה אוירא דא"י כי מקדש של מעלה
 מכונן נגד מקדש של מעה, וזה ויאב"ק עמו
 לשון אבן רבית אבן גזל כן נמי אבן עריות ולא
 עריות ממש לכך נענש שיצא ממנו דינה ורחוב
 ויהודה שנכשלו ג"כ קצת בעריות (ש"ס):
בשעה שהשתחוה יעקב לעשו עדיין לא היה נולד
 בנימן, לכך ומדרכי זה מצויתן לא יכרת
 ולא ישתחוה לעשו זה המן עמלק (תרגום שני):
 טובח שיעקב לא השתחוה לעשו רק לשכינה דאל"כ
 האל היה אברהם או הכנייה מישאל
 ועזריה ניגולין בזכות יעקב ויעקב עצמו חטא
 ח"ו בזה, ז"ש לא יבוש יעקב בראותו שמעשה
 ידיו יקדישו שמו וגו' (מפרשים):

אע"פ שהובטחו כל האבות על א"י אפי"ה קנה
 אברהם המערה בדמים, ויעקב אבן קנה
 הבחרות, ויעקב מקום אשר נטה שם אהלו, כדי
 להגיה זכוחם לבניהם שאם לא יזכו בניסם בזכות
 עצמן יזכו בזכות אבות (אלשיך):

ויקרא הקב"ה ליעקב אל כדאיתא במגילה, ר"ל
 לית דין בר נש, כי לא מצונו שמיחד הקב"ה
 שמו על הזדיקים בחייהן רק ביצחק ע"י שהיה
 סומא וסומא חשוב כמה (ס):

יעבר נא לדוני לפני עבדו, קודם בזמן שמתחלה
 ומשלו בני עשו ואח"כ ועלו גו' לשפוט את כו
 עשו, וכן הוא במדרש מי תופס המלכות אחריט
 כו' ואחרי כן יאח אחיו כו' (חדושי אגדות):
למה נענש יעקב על שלא נתן דינה לעשו הלא
 עם כל השבטים נולדו נקבות היה ליענש
 על אחד מהלו נקבות למה לא נתן אחד מהלו
 לעשו, וי"ל לפי שהיתה ראויה למה לינשא לעשו
 רק בדמעותיה התפללה על זאת כדאיתא, ומ"ס
 דצר הנגור במרום אין חוזר ריקס לכך יאח הנגור
 דין

מן בדינה נתן ולכן בן חומר החו"י נחש שר של עשו מהדבק בה (יש"ת) :
 בי חרפה היא לנ"י, דוקא כי הרשעים שיצאו מדינה אחוקם ע"י זכותם שכם יתלו הדורות בחחי אדם (ס) :

אפי שבה שכם על דינה בעודו ערל ונורע הולד שלה שלא בקדושה ויצא ממנה אסנת לכן יצא מיוסף אפרים וממנו ירבעם, גם אח"כ נשאה לשמעון קלט שמעון הזוכמה ממנה ויצא זמרי בן סלוא לשמעוני (ס). וזוהי הטעם נמול אברהם קודם לידת יצחק כדי שיצא יצחק ממקום שכבר נתקדש וגמול (ס) :

יעקב נענש על שחזר את נדרו, ולמה באמת חזר, לפי שאמר והאנן הואת וגו' והוא אכן שחיה דוקא בא"י מקום בהמ"ק וא"א לו לבוא לא"י עד שתשלח רבקה אחריו, כמ"ש ושלתחי ולקחתיו משם, ואח"כ כששלחה לדבורה ולא חזר לא"י נענש בדינה (ס) :

כמו שבאברהם שנאסר לו שפחה ואפי"ס נשא הגר כי ממילא כשנשאה יצא לחירות כדין המשיא לעבדו בת חורין יצא לחירות, ביעקב נמי כשנשאה השפחות כשתחררו ממילא, והשבטים עשו עצמן בדין זה וקראו בני השפחות עבדים ע"ש ולדה כמוה, גם ראובן טעה בזה, לז"א כאלו שכב עם בלעה כי לפי סברתו הותר לו לשכב כי אין קדושתן חוספין בבליה מיעקב שבה מורע אברהם ויצחק האטורים לישא שפחה ממילא אינה אשת אביו (ח"א) : אך ורק לפי דעת מ"ד דאסור אפילו אנוסת אביו חטא ראובן (ד"ע) :

בצינו גם בגלוי עריות מהשנה כמעשה כמו בע"א דהא ראובן באמת לא שכב רק במחשבתו רצה לשכב ויניא ע"י תפלתו, כדאיתא בגמרא נוטריקון פה"ז כו' ואפי"ה כתיב וישכב ראובן (ד"ע) : ותלך רחל ותקע בלדתה. במדרש שלש נשים מתו בשעת לידתן רחל מיכל ואשת טינחם כו', דליכא למימר בחטא של שאר נשים המתות בשעת לידתן, שלש עבירות שגשים מתות הוא בשביל חוה שגרמה שפיכת דמים כדאיתא בגמרא, ורחל אפילו אבק שפיכת דמים היינו מלבין פני חצירו לא עברה דהא מסרה סימניה ללאה שלה תתבייש, וגם מיכל השתדלה להניא שאול אביה שלא להרוג לדוד (יפה תואר) :

פרשת וישב

יישב יעקב בארץ מגורי אביו. קשה היאך ניקט לישב בשלוה הלא צריך לקיים כי גר יהיה זרעך ביעקב המורה בשני עולמות, לז"א הכתוב בארץ כנען, ר"ל כנען שייך לישראל ע"פ דבור הקב"ה כמעשה וכתוב בארץ לא להם דוקא (מפרשים) : למה ראו השבטים להרחיק לבני השפחות כי חשבו שגם אברהם יצחק ויעקב הן עצמן בחשבון

סנים עשר שבטים ואחד מבניו עתיד לחלק והווי י"ב לכך ריחקו אותן (זרע נרד) :

היאך עלה על דעת השבטים להימת יוסף שבע אחד מישראל, אלא י"ל שראו דכתיב גוי וקהל גוים ולא היה חסר רק בנימין, אלא ודאי משמיו נגזר על אחד מהשבטים שימות מפני רוע מעשיו ויליד אחר במקומו כי מסורת בידם מנין השבטים שיהיו רק שנים עשר ומסתמא ימות יוסף על סמך לשון הרע כמ"ש יכרת ה' כל שפתי הלקות וחס לא למדו מה שאמרו רז"ל שבע אחד עתיד לחלק (ד"ע וקצת מפרשים) :

היאך יוסף הצדיק דבר לשון הרע על אחיו הצדיקים ושקולה לשה"ר כעבוד ע"א, אלא כוונתו לעובד היתה שיוכיח אביו אותם ויחזרו למוטב, וז"ש יהודה בראותו שהשליכו אותו לבור של נחשים ועקרבים שזה הוא העונש של לשון הרע ויניא מים לכן אמר כי אחיניו בשרנו וגו' ר"ל מוכח שלטובתנו נתחנן ע"כ לבו וגמכרנו וגו' (יד יוסף) :

אז י"ל חשב יוסף הכרות יקללו את יעקב אם לא יוכיח אותם כמ"ש ז"ל אפי" לרשע בן צדיק מותר לקרות רשיעא בר רשיעא, ז"ש ויבא יוסף את דבתם רע"ה אל אביהם ר"ל מכבוד אביהם כנ"ל (ס) :

השבטים חשבו שהחלו של שמש וירח אינו לפי טבעו, ועוד שרבי אדם כבר מתה, אלא חשבו השמש שהוא עשו המוכה לחמה וירח ישמעאל המוכה ללבנה עליהם ימלך יוסף וינח אביו לעת וקנתו, ממילא החזיקו אותו כבן סורר ומורה, לכך חשבו ימות זכאי ולא ימות חייב כו' (מפרשים) :

וישבו לאכל לחם, בקשו לנרד ברכת המזון, במדרש אמר יהודה אנו הורגין אחינו ומצרכין ובוטע בך נאך ה', לז"א בגמרא לא נאמר בוטע בך רק נגד יהודה (ד"ע) :

בשביל וישליכו אותו הבורה לכך גזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (אברבנאל) : ז"ע ה' כאן כתיב אין בו מים (ד"ע) : מה ב"ע כי נהרגו את אחינו, באמת ממילא יקבל יעקב תנחומין על המת ואז תבוא השכינה אליו כי שוב לא יתאבל ויגלה לו השכינה ממילא לא נוכל לבכות את דמו, וז"ש וכסיו את דמו בתמים, אלא לא נהרגו ממילא לא יקבל תנחומין על החי ואז לא יהא השכינה אליו כי אין השכינה שורה מתוך עצבות ממילא וכסיו את דמו (יד יוסף) : וזה סותר למ"ש שחפו השכינה עמהם שלא לבלות לו (ד"ע) :

לבו וגמכרנו לישמעאלים, כדי שיהא עבד ולא אמר הקב"ה כי גר יהיה כל זרעך אלא זרעך אפי' חקנת ואנו פטורים מגלות (מפרשים) : כי אחינו בשרנו הוא, דקו"ל המוכר בנו ואחיו פטור דכתיב כי ימאץ אדם גונב נפש מאחיו פרט למזוי אאלו (יד יוסף) :

היאך

היאך היתה השכינה מצומה עם השבטים לעשות מעשה רע כזה ולבלתי הגיד ליעקב י"ל שלולא זאת שהשכינה הגיד ליעקב היה מקלל ברוגזו כל השבטים ומוטב ימות אחד ולא ימותו כולם (מפרשים) :

היאך חשד יוסף לאחיו הצדיקים שיאכלו אבר מן החי, וי"ל דהיה להם ספר יצירה והיה עגל זה נכרז ע"פ שמות ועגל כזה ה"ז שחיטה ויוסף סבר שצריך שחיטה (של"ה) :

תירוץ על מכירת יוסף, שראו שם כל השבטים נולדו תאוומות ולא עם יוסף חשבו שלא יכו לישא אשה כי מהיין נשא ממילא גברא קטילא קטלי כי לא יצא ממנו זרע וחשיב כמה, ומה טעם לא נולדה עמו תאוומה לפי שעתיד לישא אסנת, ומטעם זה ביקש ראובן להחזירו ליוסף כי כשימות יוסף יוכרה להולד אחר במקומו ולא יהא לו הנאה מזה משא"כ כשיסוף חי ולא יוכה לישא אשה אז צריך שבע אחד לחלוק ולמי נאה לחלוק יותר ממנו שהוא הבכור, אלא כל עלה על דעתו שינטל ממנו הבכורה ויתן ליוסף (ז"ב) :

לפי הטעם עשרה הרוגי מלכות על שאלו מגלגול עשרת השבטים. קשה מה חטא אותו שבה מגלגול ראובן או יהודה הלא המה הצילו ליוסף, ז"ל לפי שהיתה אצלה מצוה שלא לשמה, ראובן אמר הני בכור ויתלה הסרחון בי, יהודה אמר אני מלך כו' (יד יוסף) :

למה נענש יעקב במכירת יוסף על שלא כיבד לאביו כ"ב שנה. קשה הלא ברשות שניהם הלך, וז"ל אע"פ שנתנו לו רשות מ"מ היה לו להיות במחשבתו ודעתו לחזור והוא לא עשה כן אלא ויצא ולא כתיב ולך ר"ל יצא מהם מכל וכל ולא היה דעתו לחזור (כלי יקר) :

קפץ עליו רוגזו של יוסף, ר"ל שנענש יוסף בקפילה קודם זמן עונש ב"ד של מעלה בן כ' שנה והוא לא היה רק בן י"ז שנה (ס) : ועשה לו כתונת פסים. במדרש זה בגדי כהונה על שם שנטלה הבכורה והעבודה מראובן ונתנה ליוסף לכך וישמע ראובן ויניא וגו' שלא יאחרו עצתו של ראובן זה ודאי היתה על שניטל ממנו הבכורה והעבודה נתקנה בו (ס) :

מה בצע, מה ממונ, ר"ל כי יהיה הדבר בספק אלא אבינו כי בהכרח וכסיו את דמו ממילא לא יחלק אבינו לחלקו של יוסף לנו רק יתן לב"ד עד שביא ראייה שמת. אלא לבו וגמכרנו לעבד ומה שקנה עבד קנה רבו וממילא יהא ינחא לאבינו שאנו נקח חלקו מאשר יקח האדון שלו ואז ממונ ניקח (ס) :

והנה תועה בשדה, ר"ל שחשב בשלמא קין הרג לאחיו בהיותם בשדה שהיה מערער על היות הכל ברשות שאינו שלו ע"פ חלוקת עוב"ז ועוב"ב אבל אחי על מה יהרגני על דבר הכל שתי סלעים מילת (ס) :

ויבאן להחנחם, למה כן הלא נשאלו לו י"א בנים, אלא ש"כ שבטים קיום העולם הם דוגמת י"ב כוכבים ואם יחסר אחד מהם יחסר העולם, ז"ש בפילגש בגבעה למה יחסר כואת להפקד היום שבע אחד מישראל כי ממילא יחרב העולם (מפרשים) :

אמר הקב"ה ליהודה אתה אמת הכר נא וגו' הכר נא למי החותמת וגו'. קשה וכי יהודה לבד אמר הלא כל השבטים אמרו הכר נא, וי"ל לפי שהיה היה מלך ובידו העגל ונתלה הסרחון הקלקלה בו כמו שערב רב עשו העגל ונתלה הסרחון בישראל על שהיה להם לחמות (יד יוסף) :

יהודה חשב ההלום של יוסף מורה על מלוכה שיטול ממנו המלוכה לכך יען למכרו לעבד ובנימוסים שאין עבד מולך, לכך כשתחרטו על המחירה וחשבו שיהודה יען זאת לעבדו הורידו מגדלתו (ז"ב) :

כי ארד אל בני אצל שאולה, ר"ל כי אם יהיה שבתאו מת הלא לא היה ראוי לענוש עד כן עשרים שנה ולא מו"ז, אלא ודאי בחטאו מת (מפרשים) :

המתחיל במצוה ואינה גומרה קובר אשתו ובניו כו'. אע"ג דבני יהודה שולחו ביד פפ"ט כמפורש בקרא, מ"מ אלו לא חטא יהודה וגמר המצוה ביוסף אפשר היתה המצוה מגינה עליהם דאבא מוכה ברא (יפה תואר) :

לרעה המ"ד על שרמה יעקב לעשו בברכות לכך רמו אוננו. בניו בכבר נא הכתונת וגו' לא היו השבטים חייבים כלום במכירת יוסף כי היתה סיבה מאתו יתבדך לשלם ליעקב בעוה"ז שיטול שכרו משלם לעוה"ב, אך שמגלגלין זכות ע"י זכאי כו' (מפרשים) : וגם לפי שרמה לאבינו בגדי עוים כו' אין השבטים חייבים וכנ"ל (ס) :

בל המתחיל במצוה כו', מנ"ל מיהודה כו'. קשה במה המתחיל במצוה הלא תחלת עצתו היה רק למכרו כדכתיב לבו וגמכרנו לישמעאלים, וי"ל דסופו מוכיח על תחלתו מדאמר יעקב מטרף בני עליה ש"מ דעתו היה להצילו לגמרי רק שלא היה יכול להמציא מכה אל הסועל להצילו מיתיה גמורה להצלה גמורה, ומ"מ ענשו הקב"ה בקבורת אשתו ובניו לפי שהיה ראוי למסור נפשו עליו וכמו שהיה מתחיל (יפה תואר) :

קשה מה חטאו מדינים שמכרו את יוסף לפוטרי פרע שענשו הכתוב לנקום פינחס נקמת אביו אמו, וי"ל שמכרו אותו למשכב זכור ובני נח מוזכרין על זה (מפרשים) :

ויקברו פוטיפר, לפי שהיה סרים ושעד לאשתו שהיא מונה מעבדיו ורצה יוסף שהוא מהול ומיילא מניל מזנות (ס) :

יעקב אמר נסתרה דרכי מה' ויבא עלי רוגזו של יוסף, ואף שלא כדתי את אביו כ"ב שנה יצחק ורבקה צווה על כך (ח"ט) : וז"ש נסתרה דרכי

דרכי ר"ל שהייתי בדרך ולא בבית אבי ואמי לכבוד (ד"ע) :

לא יפה עשה יעקב שביקש לישב בשלוה שהפסיק חוט הגירוש שהתחיל מן לידת יצחק (אלשיך) :

השביבה בזה עם יוסף למצרים כ"ב שנים קודם לביאת השבטים נגד כ"ב אותיות התורה למען הכניע כל כחות מצרים הטומאה ולשמור עדת ישראל לבל ישקעו בטומאה, וע"כ ישבו בארץ גושן שלא היתה תחת השר של ה' לפי שהיתה בכוחת שרה וע"כ כל התבואות היתה נרקבת וולת תבואה שתחת יד יוסף בארץ גושן (שם) :

וישמע ראובן גו' למען הכליל גו', שלא תאמר טובת ראובן היה שטוב לו החלוט שחלם שיה' כוכבים משתחווים לו ממילא נמנה ראובן בין שאר אחיו ולא נדחה מכה חטא בלה, אבל לא היתה כוונתו להשיב ליוסף מחמת אהבתו לזה מעיד הפסוק שלא כן הוא, לז"ל במדרש אלו היה יודע ראובן מה ששכחתי יכתוב עליו על כתפו היה מוליכו לאביו (שם רות) :

וישב יעקב, וישב בקמץ, ר"ל שב לרמותו כי לא ידע שרמה לעשו בבטן עקב את אחיו וחלק עמו יעקב נטל עו"כ כו' ועכשיו חזר ונטל עו"כ ב' דמאות לאן לבן ועכשיו ביקש לישב בשלוה עו"כ (שפתי כהן). וזוה מתורץ שהרי קודם לזה היה המלאך קורא לו ישראל ועכשיו חזר וקרא אותו יעקב אלא כנ"ל שב לעקבותיו ומאותו (ד"ע) :

אע"פ שהיה יעקב יודע שחיו שגאים ליוסף מ"מ שלא אותו כי היו בשכס ואברהם התפלל על שכס דכתיב עד מקום שכס גו' (שם) :

ועתה לנו ונהרגנו, ואע"פ דכתיב ומת הגבג הכוא, אנו י"ב שבטים קיים העולם ו"ב מזלות וא"ל להמתנו (שם) :

בשורתו עמהם שכנה בחרם שלא לגלות ליעקב שמה יקללם ויחרב העולם, וזה וימאן להתנחם כי אמר יעקב אני סוף תיקון אדה"ר שלא תקנו נח ואברהם ויצחק שלא יכול להעמיד י"ב שנים י"ב מזלות שהרם אדה"ר בשטאו ועכשיו שאחד חסר מצני מי יתקן העולם (שם) :

למה תולדות פרץ מלא, לפי שמשיח יצא ממנו, א"כ תולדת יעקב נמי יהא מלא מהאי טעמא, וי"ל מפני מכירת יוסף פגמו הכתוב (יפה תואר) :

אל ישנה אדם בנו בין הבנים כו', והא דכתיב ואנו נתתי לך שכס אחד על אחיך, וי"ל דהתם נתנו לו חלוף שיתעסק בקבורתו, א"כ דהתם כבר היה יוסף מלך וראוי לו יותר. ועוד מאחר שכבר ראה שנעשה מלך ולא ישלם הרעה לאחיו טעמו לו לא שייך שוב הטעם דאל ישנה בנו בין הבנים כו', ועוד נתן לו זה תחת בכורת ראובן כי באמת כוונת יעקב היה הכל מתחלה ברחל ממילא זרע רחל שהוא יוסף הוא הכבוד (ד"ע) :

ששם נכרית את גורת אני, ואע"ג דאיסור דלמי

נכרית הוא רק גורת כ"ד השמונאים שמה היה קיים יהודה אפילו על תנאי כאברהם. עי"ל דמן התורה קנאין פוגעין בו כדאיתא (תדושי אגדות) :

יהודה על שזודה כולו שמו של הקב"ה כו' ואע"ג דלאה לא חשבז אותה בשבון הנביאות שעמדו לישראל מ"מ הזדמן לה הקב"ה עם זה ולפ"ו הולאה והודיה אחת היא (שם) :

יעקב עם שנים עשר שבטים מנין אח"ד שהקב"ה עם שנים עשר צדוסי הו"ה י"ג, לכך וימאן להתנחם כי אם יבסר אחד מצניו יהא ח"ו נסתר בנין של מעלה (רקנטי) :

הא דבא יהודה על תמר דסבר שהוא נכרית וזוה ועדיין לא גזרו עליהם, וי"מ דקודש אותה בניאה, והא דחזיף מאן דקדיש בניאה, היינו שלא בעדים, אבל בעדים שרי (מפרשים) :

למה לא היה חייב יהודה מיתה כמו תמר הלא כלתו היה, וי"ל שהיתה עדיין בתולה נמלה לא היתה אשת בנו, ועוד אפילו היתה אשת בנו לא היו לה בנים והדין דהאב מקיים מצות יבום נמלה יהודה קיים מצות יבום (שם) :

ראה ראובן שעי' חטא מכירת יוסף יתירו עשרה הרוגי מלכות אמר אנה אני בא, ר"ת אל נקמות ה' (מהר"י) :

יוסף חשב בדעתו שקודם מ"ת דינם כעו"ל מררף הקב"ה מחשבה למעשה א"כ עלה למטה לעשות צרכיו ממש לשכב אלהה כי מה ירויה אם לא יעשה מעשה ובהה דיוקנו של יעקב להוציא סברא זאת מלבו הלא אחיך במחשבה תלו עיניכם בזנות הארץ אפי"ה עתידין לעמוד על אבני אסוד, א"כ י"ל קודם מ"ת דינם כישראל ומעשה גרע מחשבה (יד יוסף) :

כשמתחיל הגלות משנובל יצחק א"כ למה ישבו בשלוה משנובל יצחק עד זמן שירדו למצרים, וי"ל דקודם לכן היו באהוב ושלוה ולא היה כה במדה"ד לגנות חובו, ואח"כ ע"י מחלוקת שמכרו ליוסף גבר מדה"ד (מפרשים) :

כשם שבא יוסף תחלה למצרים כן לימות המשיח יבא תחלה משיח בן יוסף, ז"ל תבואתה לעתיד לראש יוסף (מקובלים) :

לא נקרא דניק אלא מי ששמר אות מילה מלהוציא שכבת זרע לבטלה, וכן מלמא אותה בביתא איסור ולכן נקרא יוסף הכדיק (שם) : וכן בעשר ספירות נקרא ספירה יוד ע"ש יוסף כדיק יסו"י עולם (ד"ע) :

במדרש קראו לפני המטרונא מעשה ראובן ובלהה כו', הורה בזה ראובן דכתיב ויהיו בני יעקב שנים עשר להורות לנו שלא חטא, ומ"מ מעלה עליו הכתוב כאלו שב למי שהשבטים השבטים כ"כ כמו שנים עשר מזלות נמנה לפי גדול מעלת האדם אף שבדבר קטן יחטא מ"מ נחשב לו לחטא גדול ממילא גם אם יוסף חטא אפילו בזדנד הרהור עבירה לא היה עם עליו התורה דלמי

ילקוט

דלמי גדולתו כו' כנ"ל אלא מוכח דאפילו נדנדו קצת לא חטא (יד יוסף) :

ולכן לפי טעם הנ"ל יע"ב על שהיו מושלם מאד שהיה אחד מרגלי המרכבה על חטא קטן עקיבל לשה"ר מצניו נצטער כ"ב שנים מיום שפירש יוסף ממנו ויוסף שהיה פחות ממנו העמידו הקב"ה בצער י"ב שנים והשבטים פחותים ממנו נצטערו בצרעם שנתים (שם) :

מן זרחה בא ישעיה הנביא דכתיב אשר על ידו כשני ובישעיה כתיב אם יהיו חטאיכם כשני (מדרש) :

והיו אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו וגו', כי מקודם היתה השכינה שרויה עליו והיה ניצול מעין הרע ע"ד ר' יוחנן יתיב בשערי טבילה ומכל הרהורים רעים, ואח"כ שראה שאדוניו כל אשר לו נתן בידו נתגאה קצת כדאיתא במדרש נסתלקה הימנו שכינה (שפתי כהן) :

למ"ד לעשות צרכיו נכנס אלא שראה דיוקנו של יעקב, דוגמת מ"ש ביקש דוד לעבוד ע"א כו', בן חשב יוסף פן יחולל שם שמים שיאמרו למה עשה הקב"ה ככה ליוסף שאחיו רצו להרגו, וכן באמת השליכוהו לבור נחשים ועקרבים מוטב שאעשה עבירה ולא יחלל שם שמים ויאמרו סופו מוכיח שגם מתחלה היה רשע (שם) :

אף קוצר אשתו ובניו מנ"ל מיהודה כו', ואע"ג דכתיב בקרא בדיחא חטא ער ואונן, מ"מ אי לא חטא יהודה לא היו ראויין ליעגש דלא היו בני עונשין אבל עתה בשביל חטא יהודה פוקד עון אבות וגו' באוזן כו' בדיהן (חידושי אגדות) :

זוה ממש אוזן וכו' לפי שהיה גרם למכור ליוסף ולגרות בו פוטיפרע והוציא עשרה טפין לבטלה לכך בא לו צער דער ואונן (ד"ע) :

יוסף שקדש שם שמים ככתר כו', ואע"ג דסוים הגמרא מאי היא כו' שיהיה לדבר עבירה נחוננו, א"כ הוי ראייה לסתור, וי"ל דה"ק מתחלה כשאמר הן אדוני אפשר שלא מפני קדוש השם היה מונע מעבירה רק מיראת האדון ובסוף שאין איש מאנשי הבית והוא ג"כ קצב כמ"ד לעשות צרכיו נכנס ומ"מ פירש זה קדוש השם בסתר (חידושי אגדות) :

ואין איש מאנשי הבית שם גו', הא איש שאינו מאנשי הבית היה שם זה דמות דיוקנו של אביו, וזה איש יעקב ע"ה שזורתו חקוקה תחת יבסא הכבוד (שם) :

למה נענש יעקב במכירת יוסף על שלא קיים כבוד אב כ"ב שנים הלא רבקה אמרה שציוש עד אשר תשוב חמת אחיך וגו', וי"ל דבאמת אחר עשרים שנה שהיה בבית לבן שב חמת אפו מנונו באחרו אחי יהי לך אשר לך ולכן בעבור ששהה בדרך בית וסכות וכו' ח"י חדשים נכשל בדויה שסמוך מיד בפרעה, ואח"כ נסמכה מיתת דבורה דאמרו י"ל ששלחו דבורה אחר יעקב לחזור בלא חזר לכך נסמכה מכירת יוסף (יפה תואר) :

אבל לפי אמרם ז"ל שלשה שותפין באדם כו' כמ"ש איקום מקמי שכינה דאתיא, ממילא נכלל חלק שכינה תוך חלק אב ואם דכל מוכד אב ואם מוכד נמי חלק שכינה אין צריך להג"ל דיצחק ורבקה חלקם יכולין למחול אבל לא חלק שכינה, וזה באמת הטעם מ"ש אב שמחל על כבודו אין כבודו מחול (ד"ע) :

בשביל לעשות מלאכתו מתת רק חזר על שראה דיוקו של אביו כו' לכך יצאו מיוסף רשעים ירבעם ויהוא כי הרהורי עבירה קסין מעבירה, וגם עבר על היחוד וכטמטס גופו כהכל עבירה (ש"ד) :

פרשת מקץ

על טענת המצריים בגמרא דחלק יש תירוץ זה, לפי שיוסף כינס כל כסף וזהב שבועלם ממילא לא היה זכות למצרים בכסף ההוא, ואפי"ו של מצרים גופיה קנה יוסף אותם לעבדים לעצמו כמו שאמר לו פרעה על פיך ישך, ומה שקנה עבד קנה רבו (ורע ברך) :

הא דרצה יוסף שימולו עצמן המצריים, כדי לתקן חמדת הזנות ע"י מילה כבודע, וממילא יפסוק הרעב ע"ד בעד אשה וזנה עד ככר לחם (מפרשים) :

בלערי אלהים יענה וגו', לפי שחשב פרעה הנהגת העולם ע"י שבעה כוכבי לכת וללא ע"י הקב"ה לכך הקדים לו אלהים יענה וגו' (בחי) :

ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע, להודיע לעין כל שלא חטא בפוטיפרע כי היה אסור ליקח בתה (מפרשים) :

ושם אהנו נער עברי וגו', יש דורשים לשבח נער שלא למד חכמה א"כ מוכח שביא הוא, עבד ולא למד חכמה מרבו, עברי שאסור לעבדים כיוסף ממילא מוכח שביא הוא (שם) :

קשה האך קיבל יוסף הגרים במצרים וזוה למול אותן הא קי"ל אין מקבלין גרים נימי שלמה שמה בשביל טובה בא ה"נ שמה לא מגייר עצמו רק מפני הלחם, וי"ל שראה יוסף ברוח הקדש שעתידין להיות ישראל בגלות מצרים ועתידין לינצל בדם פסח ודם מילה והיה יוסף מתירא שישראל יערכו במצריים וילמדו מעשיהם וירגילו גם שלא לימול כמותן ולא יהא להם זכות מילה לכך הרגיל גם המצריים במילה ממילא גם ישראל לא יפרשו מן ההרגל (יד יוסף) : וז"ע אם גם המצריים יהיו נמולים מה זכות יתשב לישראל מצות מילה (ד"ע) :

למה צורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד ולא צורת אברהם ויצחק, לפי שמטעם שלמה באחדות, וז"ש כלנו בני איש אחד לכך כשתפוצרו ויוסף היה במצרים נסתלקה הימנו שכינה, וזה ענין חטא דוד במנין כי מנין מורה על פיוד לבא הדבר, ואיתא בגמרא מה ראה יעקב אבינו ראה ר"ל שהיה באחדות

פלאות עם שנים עשר בניו (מפרשים) :
 ענין שבע שני השבע, כי השכינה קדמה לבוא
 למצרים עם יוסף כדי שלא יהיו ישראל
 הבאים ח"כ נאחזים ונשרשים בשר של מצרים
 להיות יושבין תחתיו רק תחת השכינה בעצמו,
 ומחמת זה היה שובע שבע שנים והרעב אח"כ
 וישראל אכלו מה שהוקמנו מימי השבע שהיה ע"י
 השכינה, גם ישנו בדרך גושן שלא היה תחת
 השר כי היה כתובה לשרה מפרעה (אלשיך) :
 צוה יוסף למוסר, כי מצרים קרחה ערות הארץ
 כי הארץ יש לה מצרים כמו אדם כדאיתא,
 וארץ מצרים תחיהם ע"ש אבר ערוה כי עס קליפה
 גדולה וכנ"ל וכל יכשלו ישראל ליפול בקליפה
 גדולה (עס) : ונשכיל זה העביר אותם לערים
 להקים בהם שלהם הנאחזים כ"כ בקליפה, ממילא
 בקלות יהא לישראל לפרוש מהם (עס) :
 ולמעם ה"ל על שבע שני השבע מיושב למה לא
 הודיע יוסף ליעקב ע"י שליח שהוא חי
 טרם באו השבעים למצרים, כי ירא יוסף פן
 יזנו יעקב לאחת ממצרים לבא אליו ממילא לא
 יהא טוב במצרים מרובבה לשכינה עצמה ואח"כ
 יושרו ישראל בשר שלהן הקליפה (עס) :
 רק הכסא אגד"ל ממ"ד, ר"ל גם זה שאשכ על
 כסא מלכות הוא מחד כי למדו שבעים לשון
 ואין ראוי לישב על כסא מלכות מי שלא למד
 שבעים לשון (עס) :
 תכלית כוונת יוסף הנדיק כמה שציער לאחיו
 כ"כ בכסף ראשון ושני וגביע, כי שמע
 שציערו לאביו כ"כ בחטא בזהה ויתמר ודינה
 ע"כ כדי שינקו מעונם ולשקלי למורפסיהו בעוה"ז
 עשה זאת (עס) :
 ויחזרו את החלומות אשר הלם להם, ולא אמר
 אשר חלם לאביו כמ"ש ובהה השמש וגו', כי
 לא נתקיים עתה רק אח"כ וישתחו ישראל וגו' (עס) :
 אבל אשמים אכחנו וגו', כי מקודם היו סוברין
 דמתא מחמת שגם יעקב אביהן חטא קתא,
 והא ראייה שגם הוא ימות ברעב, אבל עתה שאמר
 הביאו שבר רעבון בתיכם וגו' רק אחיכם אחד
 וגו' לז"א אשמים דוקא אנהו על תפירת יוסף
 אחינו (עס) :
 פוחצי הילדים שחטו הילדים אותן שמוציאין ש"ו
 לבטלה ע"י עשרה טפין שהוציא יוסף
 כהרגו עשרה הרוגי מלכות, וז"ש בגמרא צפחית"ה
 תהא מיתתו, וזה הילדים ע"ש הילדים אשר אין
 בהם כל מוס זה ר"י כהן גדול שהיה קלסתר
 פניו כו' וכן טולם, לכן חמדה בת קיסר בעור פניו
 דוגמא שחמדה פטיפרע ביוסף, וז"ש ועבדו עבד
 וגו' היינו ועבדו גדול בחורבן בהמ"ק ובהרוגי מלכות,
 וז"ש ועתה אל תעצבו הא אח"כ תעצבו כנ"ל (ד"ע)
 ומלא קתא במקובלים) :
 מסדרש מלאן בשוק של זנות, ע"ש דכתיב לראות
 את ערות הארץ (עס) :

עוד ועבדו עבד, רמו לשחיטה דוקא ב' סימנים
 (מפרשים) :
 הקב"ה הביא רעב למצרים כדי שיבאו לשם כל
 הרעב גלויות בכל מדי יון אדום, ולגור
 עס מפני הרעב וימשלו עס על ישראל וכאשר
 באמת היה, וז"ש חירות מן הגלויות כי כבר נכלו
 עול שעבדון במצרים וע"י עגל חזרו לגורם
 הראשונה (ע"ך) :
 והיו מקץ שנתים ימים, ר"ל אע"פ שהיה יוסף
 בצרה היום נסים קבלו בשמחה להיות לו כימים
 אחדים (עס) :
 למה הביא הקב"ה רעב בכל העולם, א"ת כדי
 שיבאו ישראל למצרים א"כ היה ראוי להיות
 הרעב בדרך כנען לבד, וי"ל שהיו יורדין לשאר
 ארצות לקנות תבואה. עו"ל שלא יאמרו האומות
 הקב"ה מסר לישראל ביד בני חס אומה שפלה
 עבד עבדים גו' לכן הביא הקב"ה רעב בכל העולם
 ומצרים לא נתנו להם התבואה עד שהוצרכו ליתן
 להם המלוכה בכל העולם וממילא מלכו בכיפה
 וזה השיבות גדול לישראל, עוד כדי שיביאו רכוש
 גדול מכל הארצות נגד טענת האומות בחלק כו',
 ועוד שלא יאמרו בעון שכם ששפכו דם נקי לך
 בא הרעב רק בדרך כנען לבד (עס) :
 כי תועבה היא למצרים וגו' עם העברים, וע"כ
 צוה יוסף למוס אותן כדי שלא יהא כ"כ
 ריחוק ושנאה כשיבאו בני ישראל לארצם (עס) :
 וימצא הבגיע באמתקא בנימין, לנכית לו בעוה"ז
 הצער שציער לאביו שהיה יודע ממכירת
 יוסף קודם ששיתפו השכינה ולא גילה לו (עס) :
 וילקט יוסף את כל הכסף, ר"ל ליקט הכסף של
 כל אחד ואחד ולא עירבין יחד, ממילא הרכוש
 גדול שיקחו יכול להיות מאריך כנען לבד ואריך זו
 קנויה לישראל ע"פ הבטחת הקב"ה לאברהם ועס
 כל מה שכתובה מטלטלין וכלי כסף וזהב ולא
 מכסף וזהב של מצרים או שאר ארצות (עס) :
 וז"ע הלא המצריים נתנו להם תבואה תמורת כסף
 וזהב (ד"ע) :
 וליוסף וילד שני בניו וגו', נגד שנים עשר שנים
 שהיו ראויין לאתא מרחל שהיתה עקרת הבית
 רק ע"י שהוציא יוסף עשרה טפין נחסרו ממנו
 ונשארו רק ב', ובנימין השלים י"ב שהוליד עשרה
 (ח"א) :
 לשון הקדש אינו תוך שבעים לשונות דשבעים לשון
 של ע' אומות, ובעבורם היו ישראל מקריבין
 שבעים פרים בחג חוץ מפר יחידי נגד ישראל,
 ומ"מ אף שידע פרעה שבעים לשונות מ"מ גנאי
 היה לו שידבר יוסף לשון שאינו מביין ולכן אמר
 אשתבע לי כו', ואיתא במדרש, הפסוק עדות
 ביהוסף וגו' וסוים אשמע מתחיל בע' וסוים בע'
 רמו לע' לשון (ד"ע) :
 הא דשתו אחי יוסף יין אע"פ דהיו נזירים והא
 לא הכירוהו, י"ל משום אימת מלכות, דהא בלא
 כתי

כדי קשה היאך שחו יין נכד דעתידין רבנן לאסור
 אלא כנ"ל (עס) : אבל קשה על הגמרא היאך
 תשמע בפסוק דשתו יין וישתו וישכרו כתיב דילמא
 שאר משקין דמשכר (ד"ע) :
 החלום של פרעה היה הפתרון של החלום על זמן
 קצוב והיו מילתא דעבירה לגלויו ולא משקרי
 אינשי לכך האמין הפתרון מיד ולא היה צריך
 להגיד לו גם החלום, משא"כ נבוכדנאצר שהיה
 הפתרון על זמן רב הרגזה לשקר ירחיק עדותו
 לכך לא היה מאמין אם לא הגידו לו גם החלום
 (מפרשים) :
 ואת הכסף המושב קחו, לפי שכבר גזל ועשות
 עו"ם אסור (עס) :

פרשת ויגש

כי כמוד כפרעה, אמר יהודה ליוסף אתה אמת
 הוא יהיה לי עבד אין ישראל ראויין לעבדים
 דכתיב כי לי בני ישראל עבדים, אבל כי כמוד
 כפרעה ר"ל אתה ראויין לעבדים דכתיב ארור
 כנען עבד עבדים ויהיה לאחיו ואחיו הם המצרים
 נמצא המצרים הם עבדים (יד יוסף) :
 אני יוסף העוד אבני חי, ר"ל ומה עשו הרשע
 לא רצה להרוג ליעקב בעוד אביו חי דכתיב
 יקרבני ימי אבל אבני חי מ"ש שלא תחיראו ממני
 שאשלים לכם בגמולכם הרעה להרוג אתכם בעוד
 אבני חי (מפרשים) : ולפי מ"ד יעקב לא מת ממילא
 לעולם לא תחיראו ממני (ד"ע) :
 רב עוד יוסף בני חי, ר"ל אותו רב זה הוא עשו
 אל תשמח כי יוסף בני חי ועתיד ליפול ביד
 יוסף כדאיתא (עס) :
 יוסף קנס עצמו כדין מוציא עס רע במאה כסף
 והוא הוציא עס רע דאכלו אבר מן החי כו'
 לכך נתן מממונו שלש מאות כסף דהוא ג"פ הוציא
 עס רע בג' דברים, ודוקא נתן לבנימין שלא הטא
 כלום ולאחיו לא נתן שגם הם חטאו במכירתו
 (עס) :
 ויבא זכום לאחיו אביו יצחק, בבאר שבע, לפי
 שגם אביו יצחק הקריב בבאר שבע וראה
 יעקב בנבואה שעתה בזמן קרוב יתחיל גלות
 מצרים לכך הקריב להציל בניו מקושי שעבוד (בחי) :
 אמתה הפע"ס, ר"ל עד עכשוו עמי מיתות היו,
 שנחלק רוח הקדש ממני זה מיתת הגשם,
 והצער בשביל יוסף זה מיתת הגוף, עכשוו לא
 אמת רק פעם אחד בשוק ימי (עס) :
 ואבני אעלך גם עלה, ר"ל שתוכה להקבר עם
 בניך זה אנכי אעלך, עם בניך לא"י, גם
 עלה לעוה"ב (עס) :
 למה היו עצמות יהודה מגולגלין בארון הלא באמת
 הביאו את בנימין לאביהם ליעקב, וי"ל
 לפי שהעמיד עצמו על הספק אולי לא ירצה יוסף
 להליט יתן לבנימין לך נעש (בחי) :

אמר יהודה ליוסף ראה שלא יקלל אחי אוחך
 עבד הנחוש שאתה נמנח כאשר קלל לרחל
 עבדו התרפים דכתיב כי לא נחש כיעקב
 (מפרשים) :
 למה לא שלח יוסף לאביו מזונות וכל ספוקו לארץ
 כנען הלא היה סופק בידו לעשות, אלא שלא
 יאמרו השרים של מצרים שדעתו לברוח ולעשות
 אולצות בארץ כנען (רמב"ן) :
 לכל אחד מאחיו ניכר שלשים של עבד לפי שמכרו
 אותו לעבד ולכן נתן לבנימין שלש מאות כסף
 עשרה פעמים שלשים שלש מאות, משא"כ בנימין
 לא היה במכירתו לכך לא ניכר לו כלום (בחי) :
 ויוסף יסית ידו על עיניך, לסתמם שהיו פתוחים
 בראות השכינה ונעשו קדושים ולכן לא יגע
 בהן אחר רק יוסף שהיו קדושים ידיו על שלא
 נגעו באשת פטיפרע (זהר) : וכמ"ש כל מקום
 שאתה מוצא קדוש אתה מוצא גדר ערוה (ד"ע) :
 וישבת בארץ גושן, למה דוקא עס, לפי שנתן פרעה
 הראשון לשרה ארץ גושן בכתובה (פר"ח) :
 קשה הלא כתיב בארץ לא להם א"כ היה יוסף
 מקלקל להתחיל השעבוד מוזמן מאוחר אחר שנשמו
 מארץ גושן (ד"ע) :
 וישבת בארץ גושן, ואם לא תרצה לשבת עס
 לפי שגם הקליפות לז"א פן תורש וגו'
 כי בעוד חמש שנים רעב וכשיש רעב אפילו
 בא"י הן יושבין תחת הקליפות (שפתי כהן בשם
 הוהר) :
 וכל זרעו הביא אתו מצרימה, ר"ל כל הנשמות
 עד סוף כל הדורות כדי להרגילם בשעבוד
 ארבע גלויות, וז"ש באגדה בכל דור ודור כו'
 כאלו הוא יצא מחד נשמתו שהיה עס והכל ליפטר
 מניהגס (עס) :
 בכסף יהושע כתיב תוך חלק ערי יהודה גושן,
 כתב כרד"ק אין זה גושן של ארץ מצרים
 שאותה היא ח"ל, אבל האמת ארץ גושן היא ח"ל
 וגושן עצמה היא רצועה מא"י ושם היה דר יעקב
 כי לא נטמא כל ימיו באויר ח"ל, ולז"א וקברתני
 בקבורתם, ר"ל שלא תאמר הלא גושן בא"י כנ"ל
 רק ושכנתי עם אבותי, וזה הענין לגלות מחילות
 שלא יוטמא דרך אויר ארץ מצרים ששמה הקליפות,
 ומה שהיה יעקב בבית לכן זה היה קודם לכן שהיה
 מושלם בשנים עשר שנים, ולכן באמת קודם
 שגולד בנימין יצא משם, לז"א ואת יהודה שלא
 לפניו ושג"ה ר"ל לגושן עצמו שהיה א"י כנ"ל,
 ולכן וזה יהודה לחלק זה (עס) :
 אמתה הפע"ס, ולא אצטרך לבא בגלגול עוד
 להשלים ולהוליד שנים עשר שנים כי היה
 אסור ליקח עוד אשה ולהוליד בנים מחמת שבעת
 לכן אם תקח נשים על בניתי וגו' (עס) :
 ראה פניך לא פללתי, כי כל העבירות הקווקן
 על פניו של רשע ואו כסתלקה ממנו כלם
 אלהים ש"כ אסור להסתכל בפני רשע, וז"ש כי
 שדך

עורך חי ר"ל הצדיק קרוי חי . או לפי שכתב
האלשיך החוטא בזנות מסתלק ממנו חלק אלוה
ממעל זה כלל אלהים , ז"ש כי עורך חי עדיין עומד
בצדק ועדיין על פיך אור פני מלך חיים (ד"ע) :
ובני דן חושים , ובפרשת פינחס כתיב חושש , לפי
שמעט דן יעשה מלחמה רבה בזמן משיח וזה
יהא משוח מלחמה משיח בן יוסף , משוח אותיות
חוש"ס דוגמת פינחס משוח מלחמה , והח"כ חשי"ס
זה משי"ח , והח"כ כהפך חוש"ס לחומ"ש וחמישיתו
יוסף עליו ובדן המועל בהקדש קדש ישראל לה' ,
וז"ש האל"ף לך שלמה ומאחיים לנותרים וגו'
זה חושש מאל"ף (מקובלים) :
ולבנימין נתן חמש ידות וגו' , כי ידע שלא חטא
בה' חלקים נפש רוח נשמה יחידה חיה
רק מת בעטיו של נחש (אלשיך) :
אלההיות לכם לפלטה גדולה , ר"ל שיהיו פלטים
מן היס ע"י שאני בחתי הנה ועמדתו בנסיון
ע"ד היס ראה ויוסם וינס החוזה (ס"ט) :
דר"ה אלו אל תעמוד , ר"ל השעבוד לא יהא
רק דר"ה שנים כי שנה אחת שהיו המכות
משמשין היה גאולה לישראל ושמה שניגלו מן
המכות (ס"ט) :
ויפול על צוארי בנימן , על כמה אלפים צוארים
שנפלו בפלגש בגבעה מן שבע בנימין , ובנימן
צכה על צוארי על הנהרגים משבע אפרים בהפוס
ללכת ממזרים קודם ומנס מורעו של יוסף ,
וז"ש ועתה אל תעצבו אבל לעתיד תעצבו (ס"ט) :
במכירת יוסף היו האחים מחוייבין ליתן עשרה
פעמים שלשים כסף דמי עבד זה ש'
כסף כמ"ש המוכר עבד יונא לחירות והמוכר
עבד לעכו"ם קונסין אותו עד עשרה בדמיו , ר"ל
כדמי העבד ששם שלשים , ובנימין לא היה לו חלק
במכירה ממילא להנס השב אותו יוסף כעבד
ובנימין חשב שיוסף איש מזרי ע"כ נתן יוסף
לבנימין שלש מאות כסף עד עשרה בדמים (בחי"י) :
בחת הטומאה הם דוקא במקום שאין ישוב אדם
במדצרות ויערות וכדומה , וע"כ אמרו כל
הדרכים בחזקת סכנה ובלויה מתיישב כח הטומאה
והרוב שמרגות וכועסת ומבקשת לבלות ולאבד .
וז"ש אל תרגוז בדרך אל הגרמו שירגיו עליכם
הדרך (מפרשים) : וזה הענין לוי"ה בעגלה ערופה
ודו"ק :
ואנכי אעלך גם עלה , ר"ל כי המתים בח"ל
הנשמה הולכת דרך מעוסק ועקלתון עד לא"י
ומאו היא הולכת בדרך ישרה עד למעלה מקום
מהנבנה , לו"ה אנכי השכינה שהיא עמך חלקי
ממעל אעלך לכל תדבק בך החינכים ותעלה
נשמתך בדרך הישר לא"י (אלשיך) :
פרשת ויחי
ויחי יעקב בני ל"ד ב"פ י"ז , ר"ל אותן י"ז שנים
קודם שנמכר יוסף עם י"ז שנים שאחר חזרתו

האספו

האספו ואגידה וגו' באחרית הימים , ר"ל כמו
שאתם באתם הנה למזרים ע"י שנתת חנם
ליוסף בן באחרית הימים יחרב בית השני ע"י
שנתת חנם (ס"ט) :
כשהלך יעקב למזרים למעשה גופתי נקרא שמו
יעקב , וכשהלך למעשה נשמה נקרא שמו
ישראל , וז"ש ויחי יעקב , ויקרבו ימי ישראל למות ,
ר"ל שהלך אחר מעשה הנשמה שעיקרה אחר
מותו (בחי"י) :
וחרוזו ישראל וישב על המטה , להורות לבניו
שקרא מתקנו כמתנת בריא ואינו יכול
לחזור (חוקוני) :
ראה יעקב שאין צביונותיו ח' זה חטא לכך
רצה לגלות את קץ הגאולה , וכיון שראה שג"כ
אין בהם ק' וז' לכך לא גלה להם את הקץ
(מפרשים) :
ואני נתתי לך שכס אח"כ על אחיך , ר"ל לפי
שיוסף נשא אכילת בת דינה שהיא אשת שכס
מדון תורה נאה לך ירישה זו , ולא הרבה לאחד
זמנע לאחד שאין במתנתו קנין גמור (ס"ט)
למה היה צריך יעקב להשביעו ליוסף שיקבור
אותו בא"י הלא אף בלא שבועה בלי ספק
יקיים צוואת אביו , וי"ל שאולי לא יתן פרעה רשות
ליוסף לישא אותו מארץ מצרים שחלה בהרבה
ופסק הרעב עצור , משא"כ כשיוסף ישבע יהא
צריך לקיים שבועתו (ס"ט) :
לפי שיוסף היה בן י"ז כשפירש מאביו לכך זכה
שזן וכלכל ופ"נס לבניו במצרים י"ז שנה
כדכתיב ויחי גו' שבע עשרה שנים (ס"ט) :
אנכי אעשה כדרךך , ר"ל כשם שאתה השבעת
לי לישא אותך ממזרים לא"י כן משביע אני
לבני שישא אותי ג"כ לא"י (ס"ט) :
ובקהלם אל תחד כבודי וגו' . לא הוכיר בן יעקב
שלא יאמרו מיעקב אביהם למדו עדת
קרה לערער על הכהונה שהם בעלי עבודה ,
והא ראוי שיעקב רמה לעשו בקניית הבכורה
ממנו בשביל העבודה , וכן בכורם אל תבא נפשו
זה מעשה זמרי שלא יאמרו תפס ירושת אביו יעקב
שפגם בקצת ערוב שתי אחיות (כלי יקר) :
ראשי תיבות של השבטים בברכת יעקב עולה
ס"ה כמנין ימות החמה , וס"ה ש"ד כמנין
ימות הלבנה , ר"ל עוה"ז הם חסרים כלבנה מחמת
שעבוד מלכות , אבל בעוה"ב כתיב כסא כש"ש
נגדי אז יהא מלכותם תמיד ונפתי כשמש בימות
המשיח (בעל הטורים) :
ויאמר יעקב אל יוסף השבעה לי וגו' , ר"ל שיהא
כמו שנשבע על דעת חבירו שאין מתירין לו
אלא בפניו כמו בני יתרו ומשה (ס"ט) . והא
נאמר דיעקב לא מת דמה זרעו בחיים אף הוא
בחי"י ממילא חשיב ספיר בפניו לעילם (ד"ע) :
בה שאמרו ז"ל יעקב לא מת , הענין דרבו שמה
לאדם הוא רבו מדרגות לנשמה ולהיפך גם

כן , ממילא מחמת אבילות זכר שיער יעקב על
יוסף ובנימין ושמעון יצאה נפש יעקב ושבו לא
הוזכר רק ישראל , והח"כ כשעוד לו שיוסף וכל
השבטים קיימין , וחתי רוח יעקב אביהם , זה היה
כמו תחית המתים ושבו לא מתה אותה נשמה , ומה
שחטנו הנטייה היתה נשמת ישראל , וז"ש ויקרבו
ימי ישראל למות גו' (שלי"ה) :
קשה הלא כתיב ותבואו ותטמאו ארצי במיתתכם
ח"כ מה הועיל יעקב ויוסף בקבורת א"י ,
ותירץ הוזהר דשאני יעקב ויוסף להשכינה אתדבוקת
בהו ממילא עלתה הנשמה מיד למקורה העליון
(ס"ט) :
צוואת יעקב שלוי לא ישא ארונו , לפי שלעמיד
במדבר ישא ארון השכינה וכל המקבל
עול תורה פורקן ממנו עול דרך ארץ , ולכך לא
נשתעבד לוי במצרים (שפתי כהן) :
בסיים פרשת ויגש וישב בארץ גושן , וי"ל דגושן
היתה רצועה מא"י א"פ שהיתה ח"ל , לכך
סמך ויחי יעקב , ר"ל שרתה עליו שכינה דאל"כ
היאך שרתה השכינה בח"ל (ד"ע) :
ויקרבו ימי ישראל למות , בזוהר איתא שקודם מיתתו
של אדם מקרבין כל הימים שחי לפני הקב"ה
וכל יום ויום אומר בי עבד האי בר נש מטה
פלוגית וכו' ואותו יום שעבר עבירה נדחה בצושה
וכלימה :
ושבבתיו זה הנשמה , ונשאתני זה הרוח , ע"ד
ותשאני רוח , וקברתני זה הגוף . כי הנשמה
אין לה מנוחה לעלות למעלה עד שקבר הגוף ,
אבל ביוסף לא היה כן כי היו עצמותיו מגולגלין
ארבעים שנה כדי שבזכותו ילכו במדבר , ולכן היה
צריך יעקב להשביע ליוסף שיקברו מיד כי יאמר
יוסף יהיו עצמות אביו ג"כ מגולגלין כמוני שבכות
שנינו ילכו במדבר כי אולי לא יספיק זכות אחד
(שפתי כהן) :
יעקב בקש רחמים על חולי קודם מיתה כדי שיעשה
אדם תשובה , עוד טעם לסלק קטרוב
וערעור מן אדה"ר שיאמר לו הבריות אתה גרמת
לנו מיתה אבל עתה מחמת קושי החולה רוב אדם
מתירין עצמן למיתה , ולמה לא אברהם ויזחק ,
לפי שיעקב היה סוף גלגולו ותקונו של אדה"ר (ס"ט) :
לפי שאפרים שימש את יעקב ולא מנשה לכך יצא
יהושע מאפרים שהיה ג"כ משמש למשה ולא מן
מנשה (ס"ט) :
ויקרא בהם שמי ושם אבותי , ולא שם אמש שהיא
דינה היא אכנת שהיתה נשואה מתהלה לשכס
והטיל בה זוהמה (ס"ט) : וז"ש שם אבותי ע"ד
למשפחות לבית אבותם דוקא (ד"ע) .
שעם החניטה ליעקב כי כבר נתקן בו חטא אדה"ר
לגמרי , לכך אברהם אמר אנכי עפר ואפר
להיות תקון הגוף של אדה"ר , וכן יזחק היה צבור
אפרו ע"ג המזבח , אבל יעקב כבר תיקן הכל
לכך נשאר הגוף שלם (ס"ט) :
עוד

יעקב וכל האבות חמדו למערת המכפלה כי אה"י
 חזב אותה מערה והאבות הן חיקונו של
 אה"י אברהם חיקו נפש יצחק רוח יעקב נשמה
 ז"ש לאברהם מל"ך אתה עלינו קבור מח"ך
 ג"פ מתים הרבה גם יצחק ויעקב (זוהר ופ"א) :
 ויישם בארון במצרים בשני יוד"ן נקבר בשני
 ארונות בארון אחד למעלה ואחד למטה
 ארון כל הארץ על שלש ימים נפשו בטרופטרע
 (שס) :

למה לא נקבר יעקב במצרים כדי להגין על בניו
 בזכותו כדכתיב כרחם אב על בנים וי"ל
 שראה שהקב"ה בעצמו יהא עמם ואין לה הגנה
 גדולה מזו כי נדרו עצמן מערה ובמקום נדר
 ערוה שם אתה מוצא קדושה (זוהר) :

ויאסף אל עמיו כל השמות הקדושות באין לקראת
 צדיק כשמת ודוקא בא"י אבל בח"ל אינו
 כן רק המת בנשיקה וזהו השכינה בעצמו מתקרב
 אליו ואגביה נקראו השמות הקדושות ג"כ אליו
 וז"ש במשה שמת בנשיקה ואספת אל עמי"ך (זוהר) :
 פקר יפקד , כפל , ר"ל יש בידכם משכון טוב כי
 גם מלאכי מעלה ירדו למצרים כשיפקד אותם
 יפקוד ג"כ אתכם על דרך טבעו בארץ שעריה
 וכדאיתא בגמרא דקדושין כו' (אלשיך) :

אפרים ומנשה כראובן ושמעון וגו' כי באמת
 מהשנתו היתה ברחל ומה שגולד ראובן
 מלאה לא היה רק כאלו נולד יוסף מרחל נמנע
 יוסף הכבוד ולו כל שנים נגד שני אחים ע"כ
 אפרים ומנשה נטלו שני חלקים בא"י (שס) :
 מי אלה גו' אשר נתן לי אלהים בזה ר"ל מקום
 עומאה וערות הארץ גרם שרשעים וצא"ים
 ממנו (שס) :

הנה אכני מת ר"ל מה שנתתי לך שכם אחד על
 אחיך אף שיהי במתנה כדאיתא אצל במנחה
 מחמת מיתה אין שייך זה (שס) :

אפרים ומנשה כראובן וגו' ר"ל אל תחשוב שדמיון
 הוא ראוי ואין בכבוד נטול פי שנים בראוי
 לז"א והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם כו' ר"ל
 היא מוחזקת בידכם מאבותיכם (שס) :

ותשב באיתן קשתו של אה"י וזע מאמתו ולמה
 כן לז"א משם רועה אבן ישראל שיצא ממנו
 משיח בן יוסף לכלות הלועגים על המילה ואלו
 היה ח"ו ויצא ממקום המילה היה מקלקל הצינור
 הקדוש ובלתי ראוי לנאת ממנו משיח הקדוש
 לכלות עמלק וכ"ל (שס) :

דרך נת חיונים להדבק בצדיקים ביותר בשעת
 מיתה ובשרואין שאין יכולין לדיק בקדושה
 מסבנין המטה אולי ויכלו ליגע באיזה אבר מאברת
 וזה ויאסוף רגליו אל המטה (זוהר) :

פקד יפקד , כפל , ר"ל משכון טוב לכם שצריך
 לפקוד השכינה שהיא עמכם בכל גלות (שס) :
 עתיד הקב"ה להחיל לכל צדיק ש"י עולמות כי
 השומר עצמו מלהוציא ש"ו לבעלה נקרא
 צדיק

עוד לפי שיעקב נקרא קדוש כמ"ש והקדישו את קדוש
 יעקב והוא שבד נפשו ללבן העוזב ע"ה וכן
 יוסף לטופטר , ממילא חניטה ארבעים יום כנגד
 יצירת הולד ולשון חניטה כמו חניטת הפרי ר"ל
 נעשה הגוף כמו פרי חדש וקדוש כמתחלה (שס) :
 אשר יקרא אתכם ממש באחרית הימים , זו עשרה
 הרוגי מלכות (רקנטי) :

קברתו בקבורתו כדי לתקן חטא אה"י בשלמות
 דאל"כ אדרבה היה יעקב מזה שיקברו
 אותו במצרים כדי שישראל שיהיו שם בגלות יאלו
 בזכותו ע"ד ויתא ראשי עם , וכן רחל מצכה
 על בנייה (זוהר) :

במדרש אשר יקרא אתכם באחרית הימים זה
 בהמ"ק לעתיד כו' לפי שאברהם קראו
 הר זה בית ראשון ויצחק שדה זה בית שני ויעקב
 בית אל זה בית שלישי דכתיב נכון יהיה בית
 אלהים גו' (יפ"ת) :

ירדתי בני ידעתי שבדעת אחיך להרגני על שירבעם
 יצא ממך גם הוא וגד"ל ר"ל יהוא יצא ממנו
 דכתיב יהוא ועבדו רב"ה ממילא בשביל העתידות
 סג"ל שנאוך , אבל ויברכס ביום ההוא ר"ל דן
 אותם כאשר הוא שם (חן טוב) :

הלא כתיב ותטמאו את ארצי במיתתכם וי"ל
 שיעקב לא מת עד שבא לא"י וז"ש ושכנתי
 ופירש"י ואני כופי וישכב עם אבותי ר"ל בא"י
 (זוהר) :

יעקב נקבר בא"י העליונה ומהם זכה בחייו אף
 שלא בא לא"י התחזקה נכנס בא"י העליונה
 הרוחני מה שזכה יעקב אחר מיתה כי משה
 יש לו מעלה על הכל , ז"ש ומהם על"ה עלה
 על הכל (שס) :

ענין יעקב ואבות שתאוו לא"י , על שנקראת
 ארץ החיים כי ירדה הנשמה תחלה
 מארץ החיים של מעלה ממילא תחזור כך הנשמה
 דרך הישר למקום מחנה , ובתחתית המתים כך
 תחזור בדרך הישר למעלה למטה (חידושי אגדות) :

בגמרא עיר אחת שהיו מלין בזמנן ולא מתו קודם
 זמנן , ויכל יצחק שימול לשמונה חי כל
 ימיו , ואברהם ויכול שלח בזמנו נחסר מן ימיו
 חמש שנים , וביעקב צ"ל מחמת שגולד מהול יצא
 מן סוג האבות ומי רק קמ"ו שנים (שס) :

ראובן בכורי אה"י , זה נגלול קין בכורו של עולם
 כי יעקב חקוטו של אה"י , ומטעם זה
 היה יעקב מסופק אם לקרבו או לרחקו כי שמא
 קין בדין הרג להכלל בעלונתא דאדמתן ותחמיס
 כו' (מקובלים) :

ירי דן נחש עלי דרך , זה עגל ירבעם , ע"ש ואת
 האחד נתן בדין , נחש זה ע"ה מסטרא דנחש ,
 עלי דרך שהיה נחשט עולי רגליש , ולכן אמר משה
 דן גור אריה , וחקנו בזה שהיה דן סוף המחנה
 ויהודה גור אריה תחלת המחנה ומתקשרין כחד ,
 ע"ד נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן כו' (זוהר) :

בחזירתם מן קבורת יעקב נעשו באותו בור
 שהשליכו יוסף לתוכו ועמד יוסף וצידך
 ברוך שעשה לי גם במקום הזה לכך היו מתיראים אה"י
 יוסף ואמרו לו ישעמנו יוסף פו' (מדרש) :
 לא נזכר בפסוק שמחל יוסף לאה"י מה שמכרו לו
 ועשו לו רעה ועבירות שבין אדם לצדורו אף
 נמחל עד שירצה את חבירו , ולכן היו צריכין ליתר
 עשרה הרוגי מלכות (בחי) :

יוסף שהודה בארצו , ר"ל שהכניע לגופו וישאר עליו
 שהוא נכרא מאדמה ולא רצה לשמוע לאשת
 אדוניו לכך בא בקבורה לארצו , אבל משה שלח
 הודה בארצו ר"ל שנתן בנו הראשון לע"ה לכך לא
 נקבר בארצו , וז"ש בשגם הוא בשר , ר"ל משה שנתן
 זרעו ובשרו לע"ה לכך והיו ימיו מלא ועשרים שנה
 ולא יותר (ספר דברי ריבות) :

וליוסף אמר מבזכות ה' ארצו , ר"ל שאה"י ששמע
 לעצת אשתו הרעה ואכל מעץ הדעת לכך
 נתקללה הארץ בעצרו , ויוסף שלא שמע לעצת
 אשה רעה זו פוטטרע לכך נתברכה ארצו (יד
 יוסף) :

בהספרו של יעקב כתיב ויהי המחנה כבד מאד ,
 ר"ל שהמלאכים ליוו אותו לאחר מותו
 שלא יבואו בני עשו ויערערו על קבורתו במערת
 המכפלה כמו שליוו אותו המלאכים בחייו כדכתיב
 ויהי כאשר ראם וגו' מחנה אלהים (מדרש) :

לפי שהלכו המצרים עם ארונו של יעקב לקברו
 זכו שנקברו בים סוף (בחי) :
 במדרש הכל אומרים בפיהם שהם מתים ואף
 יעקב כו' , ר"ל אע"פ דק"ל יעקב לא
 מת באמת , מ"מ הוכיר בפיו המיתה ושכנתי כו'
 (יפ"ת) :

ובולון היה קורא תגר על חלקו בימים ונהרות
 ונחל שטים טבעו לזנות כנודע ונחל שטים
 יורד לים הגדול לכך אמר לו כל ישראל יצטרכו
 לך ע"י הלזון שמצטרפים לתכלת וצניות המציל
 מונות כדאיתא (מפרשים) :

יתר שאת , שגלו בני ראובן תחלה , ויתר עו
 לימות המשיח ילחמו בני ראובן תחלה (זוהר) :
 מי אלה שיאמרו אלה אלהיך לפני עגל ירבעם .
 ויאמר בני הם וגו' בז"ה , ר"ל פה במצרים
 ע"י שלקחתי פה אסנת בת כהן און לע"ה ומצד
 אהם יבא ירבעם , אבל מצדיקן ראויין לזכרה .
 ויאמר קחם נא אל"י ר"ל כמו אחי רבקה שנתתה
 מצחולל הרשע ואפ"ה זכיתי לזכרה מתא אה"י
 יצא כי לבית אבותם כתיב , לכך ואנרכם
 (כל יקר) :

צדיק , ממילא ביוסף הצדיק שמר עצמו מראות
 בטרופטרע ונשאר הי"ן שצפניו משם שד"י מלא
 וי"ד שבצורת לא הפך מלהוציא זרע דרך שם
 רק דל"ת שהיא כידיו של אדם כנודע לא נשמר
 כי הוציא מבין כפרי ידיו , ממילא נשאר ש"י (שס) :
 וברכת שדים ורחם , ר"ל שיהיו מניקות ומתעבדות
 כאחד ואינם מניקות זה את זה , ז"ש פרו
 וישירו וגו' , וכן זרעו של יוסף כתיב אם עם
 רב אתה וגו' (שס) :

ויחי יעקב ויקברו ימי ישראל למות , כי כשנקרא
 שמו ישראל ניתוסף ברוחו ונשמחו יתרון אור
 גדול מאד מאד מאשר היה בו מתחלה , ממילא
 אותו אור שניתוסף עליו בקוראיו שמו ישראל מת ,
 אצל מה שהיה מתחלה שנקרא יעקב לא מת רק
 ויגע כאדם נרדם וישן , וז"ש ז"ל יעקב לא מת
 ולכך לא חננו אותו כשאר החנוטים להוציא הקרבים
 ובני מעים למעט הסרחון כי עוד נפשו בו , וע"כ
 נשארו בקדושה כסדר קדושת הדגלים (שס) :

ושכבתי עם אבותי , שכלנו שלשה רגלי המרכבה ,
 ונשאתי ממצרים , ולא תאמר כבד עלתה
 הנשמה למעלה כי שוכנת בארץ העליונה המכוון
 נגד א"י ולמה יהא פירוד בין גופי לנשמתו דרך
 שקלתון (שס) :

מי אלה , שרשעים יוצאין ממנו , שלא תאמר
 שעיניו היו כהות כדון המעמיד תלמיד או בן
 רשע ואפרים היה תלמידו , וז"ש ועיני ישראל
 כבדו מוזן לא יוכל וגו' לא מחמת הג"ל (שס) :

ותשב באיתן קשתו , למה מאל אה"י גו' , ר"ל
 שראה דיוקנו של יעקב כדמות השכינה
 החקוקה על כסא הכבוד (שס) :

לא יסור שבע מיהודה עד כי יבא שילה , שיל"ה
 בני משה , ר"ל עד שיבא משה משבט לוי
 שיהא הוא מלך על ישראל , אבל מקודם לכן
 יהא יהודה ראש לכל השבטים (בחי) :

דן ידון עמו כאחד , ר"ל כיהודו של עולם זה
 הקב"ה שמתית בני אדם בלי חרב וחיית כך
 הרג שמשון בלא כלי זיון (מפרשים) :

מיר"י אביר יעקב , אצותיות רביא יעקב , שניטץ
 יעקב היה ר"ע (מקובלים) :
 לא נזכר בצרכת יעקב ליהודה אות זיו"ן , לפי
 שמלחמתו היה בשם המפורש ולא בכלי זיו"ן לכך
 שם בן ד' אותיות ביהודה (בחי) :

אז חללת יצועי עליה , ר"ל אע"פ ששעית תשובה על
 בלבול יצועי , אבל בלבול השכינה ששתי משכבות
 נכלל לא מועיל תשובה , ללחלול השם אין מועיל
 תשובה דכתיב עוד תמותן (יד יוסף) :

פרשת שמות

מעם על גלות מצרים, שהיו צריכין למרק ולזקק...
ניצוצות הוהמא, שהיה ראוי ליתן התורה...
לאהר"ר אלא הוהמא של נחש עיכב הדבר עד...
סבאו למצרים בזכר הברזל וראוים אח"כ לקבל...
התורה ומה שנשאר מקצת זוהמא אכלם בטלה...
בהר סיני (מפרשים):

עוד טעם כתי שזכר ע"י יסורי שעבוד מצרים...
לא"י שאין בזה רק ע"י יסורין, והטעם כתי...
שלא יתגאו מרוב טובה (שם):

מעם על ת"ל שנים, שנשכיל עקידת יצחק...
נתחייבו רד"ו כמנין ביצחק, ומכירת יוסף...
צ"ס לכל אחד כ"ב שנים כדלעיל, סך הכל ת"ל...
שנים (שם):

למה באמת הני רד"ו היו בשעבוד והני ר"ך לא...
היו בשעבוד כ"כ, ואפי' את"ל שהקב"ה הפקיד...
בפקודן עד חורבן הבית, הלא מעיקרא דרינא...
פירכא למה באמת הקב"ה לא פרע מהם כפעם...
אחת, אלא לפי שראה הקב"ה שעתידין לעשות...
העבד ויתחייבו בלא זאת גלות, לכך המתין להם...
הקב"ה כהני ר"ך שנים שנשכיל מכירת יוסף ונפרע...
לכם כפעם אחת בחורבן בהמ"ק וארבע גלויות...
ומ"מ להשתיק המקטרגים לפי שעה צ"רף החשבון...
מזמן בין הבתרים שיעלה ת"ל שנים, והכל כתי שלא...
יהא עליהם קטרוג כזבואם לא"י וכדי להקדים קבלת...
התורה, וזה שאל אברהם כמה אדע כי אירשנה...
ר"ל שירשה תהא עולמית ולא יגרום החטא בארבע...
גלויות, והשיב הקב"ה עגלה משולכת וגו' ר"ל...
זה עגל, ועו משולשת זה ששיר עזים דמכירת...
יוסף, ואילו משולש דעקידת יצחק, ר"ל בשכיל כל...
הקטרוגים האלה אז יהא להם ירושה עולמית...
(הכל סם וע"ש):

הרבה דעות כמה היו במצרים לחשבון ת"ל שנה...
לפר"א היו מחשבין משעה שטלדו בנים...
ליוסף רע"ו שנים ימים ורע"ו שנים לילות הרי...
ת"ל, ולדעת החוקיני לא היה רק רד"ה משעה שבה...
יעקב למצרים, ולדעת המדרש רק רד"ו משעה...
שבאו אחי יוסף, וי"א ד' מאות שנים מלידת יצחק...
ולתרגום יונתן פרשת יישב משעה שנמכר יוסף...
למצרים, ולכל הדעות קושי השעבוד לא התחיל...
רק משולדה מרים ע"ש המרור ס"ו שנים, וי"א...
קושי השעבוד לא התחיל רק עבור בני אפרים...
שרצו לצאת בחוקה לפני הקץ ת"ל שנים (שם):...
הפרש שבין גלות מצרים לגלות האחרון, שבמצרים...
שלא הקב"ה שלוחים לגאול ישראל דכתיב...
ומלאך פניו הושיעם, ובגלות זה כתיב באהבתו...
ובחמלתו הוא בעמנו גאלם, וכשם שהוא נאמי...
בן הגאולה תהיה נאחית, וז"ש וינטלם וינשאם כל...
ימי עול"ם (יד יוסף):

אנכי כי ויה' הוא זכות דינו (שם):
רב ועזוס ממנו, ר"ל מן הקב"ה, שאע"פ שגור...
עליהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה...
אפי"ה הצדיקים שבהם מצטלים הגזרה לכך ועלה...
מן הארץ בעל כרחו כביכול (כלי יקר): לכך...
הבה נתחממה לו סן ירבה, כי היו יראים שבראית...
המצרים כבודן של ישראל סן ירבו, ר"ל...
יתוספו הגרים על ישראל, לכך נשימה עליהם...
שעבוד, ממילא לא יתוספו עליהם גרים (מפרשים):...
מעם למה החיה פרעה את הנקבות, על שראה...
שפרים ורבים שלא כדרך הטבע, וזה הכל...
ע"י שהשכינה ציניהם לכך החיה הנקיבות לזנות...
עמכה ועבד הבא על צה ישראל הולד תמור ואין...
השכינה שורה רק על משפחה מיוחדת, לכך ויש...
להם בתים כהונה ומלכות, לפי שפרעה רצה...
למגמן מהכונה ומלכות, לכך המולדות שלא שמעו...
לדבר זה זכו לכהונה ומלכות ע"ל פה שלא נשק...
לצניעה כו' (זרע בדרך):

למה היו יולדות טעה בזרם אחד, לפי שהיו עובדין...
טעה ימים וכאשר יענו כן ירבה וגו' (צדה...
לדרך). וקשה וכי בשכיל שמרו שנת יפסידו...
היה לכן לילד שצבעה בזרם אחד (ד"ע):...
לפי כל המעשים על גלות מצרים קשה על כולן...
על טעם שנשכיל מכירת יוסף לא היה ראובן...
ויוסף ובנימין להשתעבד. על טעם שרימו ליעקב...
בזהר נא הכמאנת א"כ היו השבעים רשעים שלא...
קיימו כבוד אב ואם שהושוו לכבוד המקום, למה...
לא התחיל השעבוד בשבעים עלמין:

מעם על ראובן ויוסף ובנימין שהיו בגלות מצרים...
כיון שנתן רשות לשר של מצרים המסחית לא...
הבחין בין צדיקים לרשעים (יד יוסף):...
ובבליה גלות מצרים היה שכדי שבתפלת שרשם...
והוייתם יורגלו להיות מוכנעים לו ית...
ז"ש פי עני ישראל וגו', ר"ל כמו שעשין לנער...
כשאזינו רוצה לגדלו מיסרו לשאת עול של אבותיו...
מנעוריו (שם):

גלות מצרים ת' שנה, על שלא נתנו דקה לעניים...
דכתיב טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו...
לדל וכן לא נתנו וגו' עמנו ברע עין, ר"ע עי"ן...
בגימטריא ת' (בחיי):...
תכלית גלות מצרים כי התורה היא דבר רוחני...
ולא תחול על אדם שיש לו יצה"ר ומחשבות...
רעות והתורה כולה טעורה כי על כן לא ויכלו...
האומות לקבל התורה, לכך הכניעם הקב"ה לישראל...
בגלות המר בגלות מצרים ת' שנה כדי להחליש...
כח היצה"ר ותוכל התורה לשכון אצלם, וז"ש במדרש...
ברכוש גדול זה תורה לא יוסף):

ותרצב אחותו מרחוק, כל הפסוק נאמר ע"ש שכינה...
וכו'. קשה מנ"ל להגמרא דרוש זה, וי"ב...
אין כל חדש כתיב וזה היה דבר חדש שהשכינה...
המתינה על מרים שהיא צ"ו לכך דרש דרוש זה...
(ד"ע):...
איש זביתו באו, איש זה הקב"ה זביתו זה בית...
דיט באו מיד למצרים כדי לקיים הפסוק ד"ו...
אנכי

לכבודו היו ישראל דוקא במצרים בגלות, לפי שיוסף...
זכה למול אותן כדי לתקן חטא אהר"ר שהוליד...
במצרים

רומין ושדין זנות ולכך לא טולד משה עד אחר ק"ל...
שנים שק"ל שנים הוליד ככל אהר"ר, והנה...
אותן ערב רב ר"ל שנתערב הנשמות מניצוצות של...
אדה"ר באותן המצרים טעה משה עמנו שכבר...
נטהרו מוזהמתן ולכך קיבלו, ובאמת גלוי וידוע...
להקב"ה שעדיין לא היו מתקונים, זה ערב רב...
בסוד עץ הדעת, ויש עוד ערב זוטא כדאיתא...
בזוהר וזהו סוד בין הערביים לשון רבים (שם):...
מעם למה דוקא במצרים, לפי שמצרים מלכו על...
כל העולם ממילא הן ככל העולם והשחיתו...
דרכם זנות כמו דור המצול כדכתיב בעריות...
כמעשה ארץ מצרים וגו' והקב"ה נשבע בלא לא...
שלא להביא המצול, לכך הביא ישראל בגלות למצרים...
שישתעבדו בהם וילקו בשבילם עשר מכות דוגמת...
עונש דור המצול כדלעיל (שפתי כהן):

עוד טעם שלא יהא הרכוש גדול כגולה, לפי...
שיוסף קנה אותן לעבדים ומה שקנה עבד...
קנה רבו (שם):

למה היו רבים טעה בזרם אחד, שלא יתערמו...
ישראל למה דוקא הדור שאנו בו ישלמו החוב...
של ועבדום וענו אותם ולא דורות אחרים, לזה...
טעה הקב"ה שהיו מולידים שלא כדרך העולם כדי...
שיבא פורתא ופורתא משעבוד על כל אחד, ובאמת...
הנשמות העתידות כולן נולדו במצרים ומחו וראו...
השעבוד, וז"ש באגדה לא את אבותינו בלבד כו',...
ו"ש אשר איננו פה כו' כי כל הנשמות היו בבר...
סיני כאשר היו כל הנשמות במצרים ושיך שפיר אשר...
הואלמתיך (שם):

ויקם מלך חדש, קם מעצמו דוגמת אחשוורוש שאלך...
מעצמו, ולכך וגם את הגוי וגו' דן אנכי, דאל"כ...
היה קצת כעוות הדין חלילה לז"ל היה השעבוד...
ע"פ גזרתו יתברך למה יענשו המצריים, אלא א"כ...
על שלא עשו מלחמה עם פרעה והניחו למלך...
מעצמו עליהם (שם):

תשעה חדשים הם ר"ע ימים, ומשה נולד לשבעה...
חדשים ושבעה ימים שהם קפ"ד, וזה פקד...
יפקד (שם): וז"ש ותרא אותו כי טוב, ר"ל שלא...
נולד לר"ע ימים (ד"ע):

ותרא אותו כי טוב, זה השכינה שהיתה עמו...
ומיד כשנגעה בת פרעה במשה מיד נתפרצת...
מצרעתה, והשכינה סילקה עצמה ממהם ונדבק...
בו הצרעת לכך אמר לו אל תקרב הלוט של נעליך...
ר"ל הגוף שלך שאינו קדוש לפי שנגעה בך בת...
פרעה כמו נעל שהוא מלבוש לרגל, וזה היה דוגמת...
פרה אדומה המתמאה טהורים ומטהרת עמאים...
(שם):

שבעים שרים מסבנין כסא הכבוד ושר של מצרים...
הוא הראש זכור, ולזה אמר הקב"ה...
נרדף ונבלה שם שפסח, וזהו דוגמת שבעים...
סנהדרין ומשה על גביהן, וזה שנקרא משה איש...
האלהים (ד"ע). והיתה הגזרה לאבד מצרים...
יתחלה על זכא המרוס כו' השר שלפן, וא"כ...
יהא

יהא חסרון מן שבעים הכל, לז"א ויוסף היה במצרים ר"ל תחת השם של מצרים על שיוסף ג"כ היה נכור וזה הענין מכת בכורים, וכמוקם אחר מפורש שיוסף היה לפי שעה אחד מרגלי המרכבה עד שבה דוד (שס) :

וירא מלאך ה', זה זנויאל רבו של משה (תרגום יונתן). ולזה אמר בל"כת אש ר"ל למד עמו בתורה המתחלת בנ"ת ומסיימת בלמ"ד (שס) :

עוד לפי שיהו שורפים בני ישראל באש כמ"ש מקור הכרזל לכך בא משה משוי ממים ויכבה האש (זוהר) :

בתיה בת פרעה וזכורה בת יתרו היו שתי אחיות האמות וגולדו עם משה ולקחום פרעה ויתרו כאסופי מן השוק מחמת יפין וזהו להם לבת, למדין תורה עב"ם נושא אחותו, והיה משה מותר ליקח בתיה, אבל אחרי אשר הוטמאה מגולדו ע"א אע"פ שירדה לרחוץ מגולדו בית אביה מ"מ נשאר בה קצת לכך לא נשאה וכנסה חיים לג"ע ולקח צפורה נקיה כנפשו טהורה, ועוד שלא רצה ליקח שתי אחיות שהוא בעצמו יקבל התורה דכתיב בה ואשה אל אחותה לא תקח (שס) : ואפשר על בתיה אמר הכתוב ותקנז אחותי מרחוק (ד"ע) :

משה מיסוד אש, לכך נגלה עליו הקב"ה באש וקבל דת אש זה התורה, אבל אהרן מיסוד מים שהוא חסד, וז"ש לאיש חסידך, וז"ש במשה יתן המים משותהו ר"ל מן מרת מים (מקובלים) : **אתרא** אותו כי טוב הוא, שגולד מהול כי גיהנם נקרא רע דכתיב ורשע ליום רע זה וזה גולד מהול ואין וירד לגיהנם (ד"ע) :

ח"א טוביה שמו, ר"ל הוסיפה שם י"ה על טוב זה הקב"ה, וז"ש ותרצהו את הילד השכינה רחמה עמו זה שם יה (שס) :

של נעליך מעל רגליך, ר"ל במה שנצטוו לפרוש מן האשה ולהיות כמלאך אלהים, כי האשה היא כנעל בענין הנעל דיוסו פ' כי תנא, וז"ש במקום וגו' אדמ"ת קדש הוא, ר"ל כמו לשון הססוק אדמו עם מפנינים ספיר וגו' לשון זכות וזכור כי משה ראה באספקלריא המאירה (זוהר) :

שפורה זו מרים, לפי שהיא מרפאת לכל הילדים האלמים וכתה לכך שמי באר שלה מרפא לכל האלמים (שס) : וז"ש כל המחלה אשר שמתו במצרים ור"ל בתחלואי הילדים לא אשים וגו' (ד"ע) : וקאי אדממדך לעיל מנייה ולא יכלו לשקות ב"י מרים המה, לז"א ז"ל מכאן ואילך יהא לכם באר של מרים וכנ"ל (ד"ע) :

למה דוקא במצרים, לפי שהשם שלהן בא לפני הקב"ה בשעת הגזירה בארץ לא להם אמר אנו בעל מצר סמוך לא"י, וכן בעת גורת גלות בכל באר שר של נהר פרת שהוא סמוך לבבל (שס) : **אשר לא ידע את יוסף**, ר"ל אלו ידע מה שעשו האחים ליוסף שמכרו אותו לעבד לא היה

צריך התחכמות לשעבדם לעבדים כי מדה עדי מדה לא בטל (שס) :

למה שעבד פרעה בכל השבטים ושעבד לו לא שעבד, לפי שישאל הכרו ברית מילה ממילא נתיירא שלא יזנו עם בנות מצרים דמילה מצטל זנות ושעבד לוי היו נמולין (שס) :

שלשה היו באותה ענה כו', ר"ל נידונו באש וחרב ומים, ואזוב נידון באש ואש ה' נפלה, או צרעת טבעו שיסוד אש גובר, בלעם הרגו חרבו, פרעה במים, ויתרו כשראה שהוא מוסכם ע"פ רוב לרובים במים ברח, לכך זכה ונתחתן במשה שקבל התורה היו כל צמח לו מים (ד"ע) :

מדה טובה מרובה ממדת פורענות וכו', פירשו החס' מרים שליש שעה המתנה למשה וישראל המתונו לה שבעה ימים וכל יום ע"ב שלישים וכמלא שבעה פעמים ע"ב הוא קרוב לת"ק שלישים ממילא מרובה מזה טובה ת"ק :

אומה זו כחיה נמשלה דכתיב מה אמן לביאה, ר"ל כשעשין רגו אז הם כמו חיה אש הראשונה שניתנה למשול על כל החיות קודם העוף ולאחר העוף ניטלה ממנה הממשלה, ע"ד מה שאז"ל נמשל כבהמות גדמו וכו' (ד"ע וקצת מפרשים) :

בגמ' פרעה לא גזר רק בעוה"ז, ר"ל כי מה שגזר היאורה וגו' הם באים לעוה"ב כדאיתא מבין אשיב אשיב ממזלות ים וכו' (שס) :

והא היות מעברת מעיקרה תלתא ירחין ומאי ותהר אלף מקיש לידתה להורתה כו', דליכא למימר האי ותהר קאי אפתלת נשואין ואין מוקדם ומאוחר כדאיתא דהא בחד ענינא יש מוקדם ומאוחר דל"כ לא שייך כלל ופרט וכו' כדאיתא (שס) :

בשבר קראו לו ויאכל לחם זכה שבני יצו בלשכת הגזית, והא דאיתא בשבר שברת מעצת פרעה כו', י"ל בשבר ויאכל לחם זכה שבני בניו אפי' תזכרים וכו' לבה בקבל מה ד' זכו ועמון ומואב על שלא קדמו בלשם רק רוח ונעמה שבאו מנקבות, ובשבר שברת מעצת פרעה זכה שישבו בסנהדרין דהוצרכו להיות מיוחסין (שס) :

הבה נתחכמה וגו', לא כדון אלא במים כו' וא"ת דלמא יביא עליהן הקב"ה חרב ואש וי"ל דידעו שהקב"ה דוקא מדה במדה דן כח במזל ודעו. וא"ת איך אמר אש בן הוא והמה אותו דלמא יפרע מהן בחרב מדה במדה, וי"ל דידע דאין שליח לדבר עזירה דהמצרים לא יעש זאת רק המולדות ולא היה מיחדם לכך ושוי לומר דברי הרב כו' (יפ"ת) :

הלהרגני אתה אומר, מכאן שרגו בשם המפורש כי אח"כ כתיב למה תכ"ה הוא אחרים ש שם שדי וסגולות היא להכות (כתבי האר"י) : **וירא מלאך ה'** אלו, למשה באה הגבוהה ביקר על שהיה נולד מהול ממילא אפי' רגע את מים

מיום הולדו לא היה שום קליפה ועומאה אצלו לא כן שאר הנביאים (ד"ע) :

במרדש וירא אלהים, ראה שלא היה בידם מעשים טובים שיגאל אותן. וא"ת תיפוק ליה דהיו בידם מעשים רעים ועזירה מכבה מצוה, וי"ל דל"מ בזה אש היו בידם מעשים טובים היה הקב"ה מונה ה' שבה משולד יתחן ואם לאו יתשוב מביאת השבטים למצרים (שס) :

וירא אלהים, שעתידין לעשות העגל כו', וא"ת והא אין דן האדם רק בלשון הוא שם. וי"ל דאין מעניש על העתיד, אבל מ"מ אין ראוי לעשות לו גס. ואע"ג דגבי שמעאל נעשה לו גס בבאר, וי"ל דבבאר היה באמת כבר שם רק הגר לא ראתה אותו ועקב הקב"ה עיניו, ועי"ל שאני הכא דעתידין לחטוא ביציאת מצרים עתמו באמרם אלה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים לכן אינם ראויים להוציאם משם רק וידע אלהים וכו' (שס) :

במרדש וירא מלאך ה', ח"א מיכאל וח"א גבריאל, בזה פלוגי חד סבר שלא היו ראויין לגאל רק מצד מדה"ר זה מיכאל, וח"א זה גבריאל ר"ל מדת הדין דכתיב דין אכתי (שס) :

היאך החזיר משה גרושה הלא היה כהן כל שבעת ימי המלוואים, וי"ל דעל תנאי גירש, א"ג משום דלא עדיין לא נתכבדו שעדיין לא ניתנה התורה, ועי"ל דגרושה לא נאסרה רק לאחר ולבניו כ"ש דכהונת משה לא היתה רק לפי שעה דהא שמואל וגדעון גם הם שימשו לפי שעה בכהונה ולא נאסרו להם מטומאה וכדומה (שס) :

אם אין אתה גואלם כו', ולמה באמת כן הלא שמואל שקול כמשה ואהרן וכן אין דור ודור שאין בו כמשה כו', אלא לפי שגולד משה במזל טוב כתיב בו מאד שכתו היה להכריע כל המולות ומול מצרים היה שלא יכלו לצאת מהם המשועבדין תחתיו, וכן הא דתמריין אילו הנהיג משה לא"י לא היו גולין משם לעולם הכל מחמת מולו הטוב כנ"ל (שס) :

סימן מסר להם פקד יפקד וגו'. וקשה דלמא משה שמע מאביו זה הסימן, וי"ל דאיתא במדרש בן י"ב שנה היה משה כשפירש מאביו ולא היה מגולד בבית אביו (שס) :

שבט לוי לא נשתעבדו במצרים, מה' היתה זאת על שקבלו עליהם עול מלכות שמים בנשיאת הארון שיטערו מעול מלכות (שס) :

ויאמר ה' אל משה במדין, לך והתר נדרך ושבעתך וכו', דליכא למימר כששעו, דהא ע"כ א"א שיתקד הדבור למשה בארץ עמאה זה מדין דהא נדוהו ליתרו על שפירש מע"א, ומאי במדין לך והתר נדרך וכו' (שס) :

בשבר ורדך ושמה בלבו זכה לאורים ותומים וכו' על לבו, ר"ל דהיה מן הראוי להיות אורים ותומים על לב נביאים דהא נביאים גדולה מעלתם מכסניהם והם קבלו נבואתן ממשה והכסניהם מאהרן

רק לפי שאהרן שמח בלבו ולא התקנה על גדולת משה ניתנה לו זאת בשכרו (יפה תואר) :

במרדש ולא נשבע למרמה זה משה שהלך ליתרו להתייר לו נדרו. קשה מאי רבותיה, וי"ל דה"א דלתי עשה מצות הקב"ה שילך למצרים ודמי לא תעשה דלא יחל דברו, לכך משבחו הכתוב דאפ"ה לא נשבע למרמה והלך למדין להתייר שבעתו (שס) :

לפי דברי הגמרא דנדרים משמע דנדר משה היה רק מפני יראה של דתן ואבירם ולכך פתח לו הקב"ה פתח חרטה דכי מתו כל האנשים, ומה שהלך ליתרו רק ליעול רשות ולא בשביל התרת הגדר דוקא בפניו, ופליגא אמדרש רבה (שס) :

במרדש פגע בו אהרן כו', על הראשונים אנו מצטערין כו', אע"ג דשבע לוי לא היו משועבדין, וי"ל דעכ"פ לא היו ראויין לצאת בלא רשות (שס) :

שלא נא ביד תשלת, ביד מי שעתיד להכניסם לא"י, ר"ל כוונתו היה כדי שיתרצה הקב"ה ויאמר לו שהוא יכניסם לא"י ולא איש אל ויכזב, וכן מ"ש ואני ערל שפתים ואיך ישמעני פרעה, ר"ל כוונתו שיאמר הקב"ה שיתרצה משפתיו (שס) :

ויהר אף ה' במשה, ניטלה ממנו הכהונה, והא דכתיב מקודם אל תקרב הלוט ואין הלוט אלא כהונה, וי"ל דהתם לורעו נאמר והכא אפי' ממנו עצמו של משה ניטלה הכהונה (שס) :

למה הרעתה לעם הזה, ר"ל שבני אופנים היסורין באים, אחד למרק חטא אדם שעשה כבר ואחד אף על הצדיקים שלא חטאו כלל באים יסורין ליתן להם שכל לעוה"ב כפל ומכוול לכן תגיד לי בחיזה משני דברים אתה מצוה עליהן היסורין והשעבוד הקשה, והשיב הקב"ה עתה תראה אשר אעשה לפרעה הרשע ממילא לא תוכל להבין שלמרק על עונותיהן באין היסורין כי בודאי פרעה לא יבא לעוה"ב (בחי') :

י"א אלדד ומידד היו אחי משה, לפי שעמרם פרש עצמו מן ויכבד דודתו ורגנו עליו בני דורו ונשא אשה אחרת והוליד אלדד ומידד, וז"ש א"ל דו"ד ומי דו"ד, ר"ל לא נולד מן איסור דודתו (שס) :

העם הזה מה עשו. וא"ת והא עברו על המילה כדאיתא וגם ע"א היתה בהם, וי"ל דכך הקשה משה, כל מדותיו ית' מדה במדה ועבודת פרך אין עונש לעבירות אלו, א"ג ה"ק הלא היו בהם צדיקים וא"כ תם ורשע הוא מכלה בתמיה (יפ"ת) :

למה הרעתה לעם הזה, ר"ל אש בשביל השבטים שחטאו במכירת יוסף הלא אין אחוזין מעשה אבותיהן בדיניהן כו' אכן גודע הדבר שהיו בנייהו דילטורין ואחי יוסף ג"כ הוציאו דבם, וא"כ הוי אחוזין מעשה ידי וכו' ואז פוקד עון וגו' (יד יוסף) : הלא קי"ל מיתת האדון מוציא העבד לחירות ואינם עובד

עונד לא את הבן ולא את הבת א"כ למה לא יבאו ישראל ממזרים דכתיב וימת מלך מצרים וי"ל דינם היה כבני נח ובעבו"ס כתיב והתגמלתם אותם לבניכם (אלשיך):

המלאכים טעמו הלא אנו הקדמנו לירד למצרים תחלה דכתיב איש וביתו באו זה השכינה ופמליה שלו א"כ אנו נאמר שירה תחלה השיב הקב"ה מ"מ צער שלכם אינו דומה לישראל דכתיב וימררו את חייהם וגו' וז"ש במדרש חייכ"ס כן הוא כו' (יד יוסף):

השלך את המטה ויהי לחנין, למה דוקא לגשם, לומר לך מה נחש הקדמוני הוציא לנו על הקב"ה כך פרעה אמר מי ה' וחזי מה סליק ביה שנתקלל בעשר קללות כך פרעה והא נלקה בעשר מכות (בחי):

חושבה באפריון כו' אם הבנים שמחה. לרמוז בזה דמלאכי השרת היו יודעים דהקב"ה עם ישראל בגלות נמצא כשוליד בן שמושיע את ישראל אז ג"כ השכינה יוצאה מן הגלות, זה א"ס ובני"ס שמחה כדמפורש בזוהר על לא תקח האם על הבנים (יד יוסף): זה והכני את על בנים כביכול כדאיתא לורת יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד (ד"ע):

לבנה דא שהפילה אשה ולדה בחומה ונעשה ממנה לבנה לקחה המלאך והביאה לפני הקב"ה לזכור תמיד קושי השעבוד חומר ולבנים, וזה דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (חוקוני): על שאלת משה מי אנכי וגו' וכי אני האנכי כו' השיב הקב"ה מיד מצרים וגו', ר"ל מיד שר של מצרים שעתיד לקטרם אלו עובדי ע"ל וכו' מידו אני אפרע בעצמו (אלשיך):

מי אנכי כי אלך וגו' וכי אצו"א וגו' מצרים, ר"ל מה טובה אעשה לישראל אם לא אכניסם לא"י וכמו שאמרו באמת טוב לנו עבוד את מצרים וגו', והיה תכלית מבוקשו שהקב"ה יעשה אותו שליח ויכניסם לא"י (מעשה ה' ח"ג):

ותחמרה בחמר מצפנים, ובזפת מבחון, רמוז בזכות התורה שהיא בארון דכתיב ביה מניח ומחון תכנינו ויכל, וזתם בסוף רמוז לקריעת ים סוף, וכדאיתא מי שיאמר שירה וכו' ילקה ביום זה (מפרשים):

הנשים דקניות הן היו הנביאות שידעו שאין התורה יכולה להנתן פחותה מן ששים רבוא לכך מיהרו לפרות ולרבות שיהא דור מן ששים רבוא (תולעת יעקב):

חקשה משה אף אם יבאל את ישראל ממזרים מה יועיל לאותן שכבר מתו ע"י יסורין ונתמעטו בזנין וגם הורגיהן ושונאים שלהם כבר מתו ואם אתה רוצה לפרסם אלהותך למה זה שלחתיי היה לך בעצמך לילך להרבות גדולתך, השיב הקב"ה עתה תראה אשר אעשה לפרעה, ר"ל אף שימות פרעה הראשון וכל הדור שהוא וגם בני ישראל כבר מתו, אביאם בגלגול

להורות שצד חוקה ישלח"ס, ר"ל הם בעצמם שכבר מתו, ומה שאמרת שאני בעצמי אלך להראות גדולתי לז"א ויאמר אליו אנ"י ה' ר"ל כאלו אני בעצמי הלכתי כי בכל מקום שלוחו של אדם כמותו (מפרשים):

למה באמת לא ריפא הקב"ה למשה מעלגת לשונו, שלא יאמרו בשביל צחות לשונו נמשכו ישראל אחריו אף שאומר שקר, ועוד כדי שיגדל אהרן על ידו כמ"ש הוא יהיה לך לפ"ה (הר"ן דרשומו):

למה בא משה מאיבורי ביאה, לפי שראה הקב"ה שהוא יבטיח את הדור ע"ד אין ממנין פרנס על הצבור כו' (חוקוני):

שם של משה נזכר בתורה כ"כ פעמים כמו שם של ישראל, להורות ששקול משה כנגד כל ישראל (מגלה עמוקות):

הפרש בין משה לשאר הנביאים, כשהקול של הקב"ה בא משמים קיבל המלאך הקול ומן המלאך קיבל הנביא אבל משה קיבל הקול מהקב"ה בעצמו (מפרשים):

נגלה הקב"ה על משה מחמלה באש של הסנה שלא יבא מתירא מן אש של הר סיני (ש"ס):

עתה תראה ולא במלחמת ל"ה מלכים וכו'. וה"ת והא כתיב יען לא האמתם וגו' לכן לא תביאו וגו', וי"ל אי לאו מי מריבה היה משה מתפלל ביותר ומבטל הגזרה, אבל בני מריבה היה גור דין שיש עמו שבעה ואינו מתקער, ועי"ל דאע"פ שיהי נגזר עליו מעתה תראה מ"מ עצמותיו היו נכספין לא"י (יפ"ת):

הפרש משה בין שאר הנביאים, כל הנביאים עמדו לפעמים כמה שנים בלתי נגליה אליהם הנבואה, משא"כ במשה שאמר עמדו ואשמעה וגו', עוד כל הנביאים באה הנבואה במשלים כגון מקל שקד סיר נפוח וכדומה, לא כן משה. עוד כל הנביאים נופלין על פניהם, לא כן משה עין בעין נראה וגו' (הרמב"ם):

משה נתן עיניו במצרי ונעשה גל של עצמות שראיה של הכדיקים וחסידיהם הראשונים הוא מצוי הדין וגבורה, ולכך בכמה תנאים נאמר נתן עיניו וכו', וז"ש רק בעיניך תבי"ט ושלמת רשעים תרא"ה (המגיד):

ע"י שרבו עם משה דתן ואבירם אמר צרונו למה הרעותה וגו' ונעל עונש שלא בא לא"י, עש"ה כי העושק יהולל חכם (מדרש):

בכל הנביאים יש מהם מדביל בין האדם לבין השכינה, וזה הוא גוף החומר המפסיק בין הנשמה מלדבקה עם קונה, וזאת משה שהיה כולו רוחני וזה הוא שנכפל שמו משה משה, ר"ל כמו בעוה"ב הוא דבקות לנשמה עם השכינה כן הוא בעוה"ז כי מי שנכפל שמו יש לו חלק בעוה"ז ועוה"ב, וזה הטעם אברהם אברהם וכן יעקב יש בהן פסיק ומשה ושמואל אין בהם פסיק (יד יוסף): לכך היה משה

ילקוט

משה נכוח בגמלת לחוך פיו לטהר החלב עמא שינק מה שהיו מולבין המצרים צע"כ לחוך פיו (ש"ך):

שישה הרג המצרי ע"פ דרין לפי שהיה מכה אותו עברי מאתו משבט לוי לשעבד בו והמלך גור שלא ישעבדו בשבט לוי, ודינא דמלכותא דינא והיו מורד במלכות חייב מיתה (ס"ט):

במדרש מדמה ענין ירידת אברהם למצרים ושעבוד ישראל במצרים להדדי, כאן כתיב והרגנו אותי וגו' ובמצרים כתיב כל הבן הילד וגו', ואע"ג דאברהם היה רק מיוחס ובמצרים היה מעשה, וי"ל דאיתא בפר"א שכל הילדים שהשליכו ליאור היה היאור פולטן במדבר והקב"ה מומין ל"הם פרנסותיהן דבש וחלב כו' (יפ"ת):

משה פרו וישרצו אחר היותו שבעים נפש ולא מקורם לכן, כי דעת הקב"ה יציב גדולות עמים למספר בני ישראל לכן מאז היותם שבעים נפש בפרטיות כנגד שבעים אומות או נרו וישרצו מתיילא יהיו מציגין וממספין ככל האומות יחד. עוד טעם ששבעים מלכים סובבים כסא הכבוד, וצדור הפלגה קראם הקב"ה לבלבל לשונם והסילו גורלות ונפלו ישראל לחלק ה', לכן היתה גזירת פסי"ת להפרות זרע אברהם עד היותם שבעים נפש נגד שבעים מלכים להורות שאין ישראל תחת ממשלת הע' שהרים וכן מופיעים רק מכה ה' בעצמו (ס"ט): לפי תרגום יונתן משה נולד בסוף ששה חדשים ואפ"ה היו בר קיימא:

מש"ה ר"ת מ"כאל ו"ה"ה הגדול הוא בר של מים, ע"כ נוצל משה ממים כי שרו של אדם מצילו בכל מה דאפשר (מקובלים):

ותרא אותו כי טוב"ל, לפי שנוול לשבעה חדשים לא לתשעה שהם ר"ע ומים, וז"ש כי יצר לב האדם ר"ע מנעוריו (מפרשים):

במדרש אתה רואה ראייה אחת כו', ר"ל בשביל שראו במדבר שמגליתי במרכבה שלי או שמטו שור המרכבה ועשו עגל, וז"ש את עני עמי אשר במצרים, ר"ל שראו שהמצרים מולט טלה הראש למזלות והוא נפל תחלה יפקוד ה' על צבא המרום וגו' ומחריו שור למלך על כל שמולות לכן המיץ בתכנית שור וגם ראו במרכבה שור ולא טלה (ח"ט):

אתה תדבר אל פרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. קשה למה כן, היה לאהרן לדבר אל פרעה אם משה היה כבד פה, וי"ל דלמשה קרא הקב"ה אלהים וכשידבר אהרן אל פרעה בלשון כה אמר אלהים יהיה עבור שמה הוא אלהים, ולמה באמת לא נרעה משה מן כבד מין, להקשות לצ פרעה לומר אין זה שליח מהקב"ה רק מעשה כפשים בי לא היה להקב"ה לשלוח אדם עלג לשון רק צח לשון כמו שאמרו ישראל לעמוס הנביא כו' (ס"ט):

ויעל שועתם אל האלהים מן העבוד"ה, ולא מן צעקת תשובה לכך ויזכיר אלהים וגו' אברהם יתקן ויעקב ר"ל מוכרה לזכרם (מפרשים): לפי סברת

הרמז"ן שגלות מצרים על שירד אצרכ מצרים וגרם לשרה להלכה לערלים הקשה האלשיך והלא נחשב ירידתו למצרים נם אחד מפשרה נסיונות: ויבררו את חייהם זה ביעול תורה דכתיב כי היא חייך, ר"ל שהסיתו לע"א. ואת כל עבודתם צפ"ה ר"ך, ר"ל שלא יאמרו אמוסים היינו מחמת השעבוד (ס"ט):

ע"י שהיו גם המלאכים בגלות והם נשאו לשאר על כנפי נשרים, ז"ש והוצאתי את צבאותי את עמי, ע"כ צריכה גאולה להיות דוקא ע"י משה שכבודו למעלה ממלאכי מעלה ולא כו אהרן (ס"ט):

הפרש בין משה לשאר הנביאים, שהיה משה במדרגה אחת מתחלה ועד סוף לא כן שאר הנביאים שהלכו במעלה מעלה (ח"א):

מ"ש משה נסתכל באספקלריה המאירה, ר"ל זה שם הוי"ה שבשכינה שהיה נכר לו אור הגדול, אבל לאברהם ולכל הנביאים זה אספקלריה שאינה מאירה זה שם אדנות שהוא כמו עזיזה ולא זך, וז"ש ושמי ה' לא גודעתי להם (אלשיך): אל תחמה על משה אדון כל הנביאים ושאר כדיקים שבאו מקצת איסורי ביאה, כי כוונתן ליתן חלק לטומאה וכו' ע"ש ועולתה תקחן פיה, כי אין דבר בעולם שלא יהא צלול מדין ורחמים כדי שלא יהא חלק לדין בשום מקום לקטרם, וחסידיהם הראשונים היו כ"כ כדיקים דבקים בקדושה בלי שום תערובות דין והיו מתיראים שיעבור עליהם הקטרוג לפיכך שלא יהא פירוה נתחברו לנשים אסורות, משא"כ דורות האחרונים שאין כדיק בארץ וגו' וכבר הוא צלול מצד החטא בחלק הדין, ע"כ אברה התורה בנשים ככריות וערוות (רקעני):

פעמים מקדים משה לאהרן כו' כי שניהם שוין זה מצד הדין וזה מצד הרחמים, וכן שמים אש ומים (זוהר):

שלא נא ביד תשלח, ר"ל שלא בא צי"ד ויהיה אדני" (בלאנעו). ר"ל ע"י מי שתשלח לפתוח דכתיב הנה אדני" ה' בחוק יבא גו' (ד"ע):

אור פני משה כפני חמה וחמה משלה ביום לכן הקב"ה נראה אליו ביום, לא כן שאר הנביאים בחלום אדבר בו שאפי' יהושע פניו פני לבנה המחירה צלילה (ש"ה):

יהי שם ה' מ"בר"ך, ר"ל ברא הקב"ה העולם בשם מ"ב שהוא דין וראש שא"א להתקיים שיתק עמו ר"ך זה רחמים. וז"ש ואלה שמות וא' הבאים מצרימה, ופרעה הניח כי מתחלה צפה רך וכו' לכן ויהרג את המצרי בשם מ"ב, וז"ש איש מצרי הצילנו כדאיתא ע"י אותו מצרי שהרג בשם מ"ב, וז"ש איש האלהים ר"ל הכל אחד שידע שם המפורש (זוהר):

כל הנביאים נבואתם היה ע"י המלאכים המקדחים אישים לא כן משה שנתבאר מפי הקב"ה בעצמו

והיה ויל כמעשה דקרה שחשדו לחשה בא"ל ר"ל כנזאחו ממלאכים אישים (רמב"ם) :

פרשה להכ"ל כי כל הנביאים מאחר שהיו נולדים אחר חטא אדה"ר באים מורע חומר ,

לכן אין נבואתם באה מהקב"ה בעצמו , משא"כ משה שתוקן חטא אדה"ר נעשה הוא ככתחלה שהיה כולו זרע קודש ורוחני ומפי הקב"ה בעצמו בא לו כנבואה ולכן נולד משה לק"ל שנים לתקן מה שקלק אדה"ר בק"ל שנים להוליד רוחין וכו' . ולכן פירש **מאשה** לתקן כל זה להיותו כולו רוחני , ולכן פה אל פה אדבר בו (סג) :

הלא אין השכינה שורה רק על חכם כו' עשיר , ומשה לא היה עשיר עד פסולת של לוחות **ולמה** שרה עליו שכינה מקודס , וי"ל על שהיה לו מעלה תורה על הנביאים שדברה עמו השכינה שנים כפינים לא היה צריך לכל זה ושאר הנביאים שאין נבואתן מפי הקב"ה בעצמו היו צריכין למעלות אלו (ש"כ) :

כי אנכי כי אלק אל פרעה , ר"ל שהיה עמו ושפל דעתו ואחר משה דרך הקב"ה לפי גדולתו ית' לשלוח שלוחים יותר גדולים כי לפי גדולת העבד וכיכר ביותר גדולת האדון , והשיב לו הקב"ה אדרבה במקום גדולה אתה מוצא ענוה וכה ראינו תעבדון אלהים על הכר הזה , שהוא נמוך ושפל דוקא , כי לעולם הקב"ה בומר בניו משפיל עצמו (כ"י וקצת ד"ע) :

אנכי אלהי אביך , ר"ל שירגיש משה בזה שאביו כבר מת שאלי"כ הלא אין הקב"ה מיוחד שמו על הצדיקים בחייהו , כי זולת זה היה משה ממאן בעליהו כי מצינו שהיה מכבד אפי' לאהרן אחיו הגדול מכ"ש שהיה מכבד לאביו (סג) :

במה שנוגש משה בצרעת על שאמר לשה"ר על ישראל קן לא יאמינו לי , רמו בזה שכבר אין צדק בעלי לשה"ר שלולא זאת היה מותר לומר לשה"ר על בעלי המחלוקת שהם בעלי לשה"ר , וז"ש במדרש על שלא היו צדק בעלי לשה"ר נגאלו (סג) :

עת"ה תראה גו' , ר"ל עתה שקושי השעבוד גבר עליהם מאד זה דמיון לעת הבקר שהחטך בוצר מאד ומיד בא הבוקר כן עתה תיכף ומיד יגאלו (סג) :

מ"ש ז"ל ששפט לוי היו מעוטין לפי שהארון מכלה בהם , ר"ל אותן ארונו של יעקב , שראו המצרים שחשבוין הן מכל השבטים , והא ראינו שיעקב צוה שלא ישאו ארונו לכן לא שעבד בשבט לוי , וכתוב כאשר יענו כן ירבו , דאל"כ אלא ארון ששאלו במדבר היה מכלה בהן הלא קודם ששאלו הארון היו מעוטין אלא כנ"ל (סג) :

עוד טעם למה שפט לוי מעוטין לפי ששבעה שגרה עמם את אשורו עמדו כל שבט לוי **ואיננו** נשתיקין מדאגה מדבר שגם עליהן יעבור **בום** הארץ **ועמדו** כמה שנים בלא נשים (סג) :

לאחר שהולידה יוכבד את אהרן ומשה באה לפי נשמה חדשה ונעשית נריה חדשה ולכן הוציא לעמדם להחזיר גרושתו מאחר דנעשית נריה חדשה , ממילא היו משה ואהרן ומרים רק כאלוים מן האב ולא אחים מן האם , וכעס אדה"ר פירש מן חוב ק"ל שנים כך היתה יוכבד נט ק"ל שנים (מקובלים) :

למה נתרשל משה ממצות מילה , על שהשיעש יתרו ליתן בנו הראשון לע"א (ש"כ) :

הם טעקים לאחר נובח"ה ל"ה אלונו , ר"ל הם חושבין הטעקה והתפלה הוא קרנן כמו ונשלמה פרים שפתינו (סג) :

בנמרא אחול ואנא סכנה היא וכתיב ומי בזה וגו' . קשה למורתי והא עדין לא ניתנה התורה דכתיב ומי בזה , וי"ל דלמי הסברה אף קודם מ"ח לא נתנה לשום מצוה לעשות כשיש סכנה , וא"ת ולמה הוצרכה התורה לכחוב ומי בזה אם הסברה נותנת כך , וי"ל דה"א דנילף כל המצות מרואו ונערה המאורסה כמ"ש התום בפ' בן סורר (ח"א) :

אף ומהם הן חיליות דסמאל הנקראים ערל ועמא , וזהו סוד לסריר שתי קליפות מילה ופריעה , לז"א חמה משה הרגו כי צפורה קיימה מצות מילה והרגה לאף ומשה פורע והרג לחמה (סג) :

בן גרשם בן מנשה , כ' תלויה בפ' אחר לא תמצא שלט עינו לגרש לצפורה כדאיתא והיה בן עזובה וזה גרשם לשון גירושין , וז"ש שני בני"ה ולא אמר שני בניו (חן טוב) :

אל הקר"ב הלום , זה כהונה , ר"ל אל הקרב על גבי המזבח , ואמירתו יתברך הוא מעשה לא איש אל ויכוב לכך לא היה משה כהן (ש"כ) :

הקשה משה הלא אמרתי לא וכו' בעתה וכו' א"כ עתה במצרים שלא זכו א"כ הלא הגאולה שלא בעתה , והשיב הקב"ה תעבדון על הכר הזה ר"ל בזכות שיקבלו התורה היו כמו וכו' , לכך שפיר שייך אחישנה (יד יוסף) :

דרך צ"ו כשמצטייה לאדם או המוצטת רוצה שיקיים מיד כי שתא ימות , משא"כ בבעתת הקב"ה שחי וקיים לעולם , וזוה חטא משה שאמר והאל לא הצלת מיד , ונקנס משה שאמר לו הקב"ה היה לך להמתין , ולכן כנגד מדה עת"ה תראה , ר"ל מה שיבא מיד זה מלחמת עמלק וסיוחן ועוג אבל לא מלחמת ל"ה מלכים דקתוב ימי"ם רבי"ם עשה יבועש מלחמה (כלי יקר) :

פרשת וארא

ונתתי אותה לכס מורש"ה , ולמה לא כתיב ירושה בישר להם בזה שמתו הם במדבר ובניהם יירשו א"י (בחייו) :

לכם מורשה , ולא בתורת מתנה שיש לה הפסק אם אמר ואחריו לפלוני רק בתורת ירושה שאין לה

לה הפסק (אלשיך) :

והוצאתי את צבאות"י את עמי גו' , זה פמליא של מעלה שהיו ג"כ בגלות , וזה טובה לישראל מי שיוצא המלאכים יוציא אותם ע"ד טבעו בארץ שעריה , משל לפסחה כו' (סג) :

ישם אשת עמרם יוכבד , מה ר"ל , אלא שלא תאמר איך באו משה ואהרן מאיסורי נביא , אל תאמר כן כי הלא יוכבד הורתה בארץ כנען בת ק"ל שנה היתה ואין זה דרך הטבע רק כנס ילא עבד הקב"ה נסא לשקרי ח"ו אלה עמרם גדול הדור היה וראה כנבואה כל השתלשלות הגשמות הקדושות ומהיכן הוציא בת ונוו (סג) :

והוצאתי אתכם וגו' , אלו ע"ו חדשים קודם הגאולה שלא עבדו למצרים , והגלותי אתכם שפלאו מרשותם לגמרי , וגאלתי אתכם זה קריעת ים סוף שמתו אדוניהם בים וראו ששוב לא ישעבדו בהם , ולקחתיו אתכם לי לעם זה מתן תורה (בחי') :

כל המכות והאזקות והמופתים שהראה הקב"ה לפרעה הכל היה להרמות כח מעשה הקב"ה לצרור העולם יש מאין כמ"ש בואת תדע גו' , ממילא יראו שכל הארץ של הקב"ה וצדיק נתן לישראל א"י ולא יאמרו לסטים אתם (מפרשים) :

וזהו שהקדים לכל הכחות ונתתי אותה לכס מורשה וגו' (ד"ע) :

בכל השבטים המנוין בפ' אחר לא תמצא שלט משפחות רק בשבט לוי , לכן בחר הקב"ה במשה משבט לוי להנחיל על יד אריון תליתאי בירחא תליתאי כו' , כי לעולם השליטים חביבין (כלי יקר) :

לפי שהיו שוחטין ק"ן ילדים בבקר כו' ובניו נה נטונו על שפיות דמים וכתיב שופך דם האדם וגו' מיד כל היה אדרשנו לכך הניח הקב"ה עליהם מכת ערוב (שפתי כהן) :

לתת להם , לכס לא נאמר מאן לתמיית המתים מן התורה , אבל לפי פלוגתא דרשב"ג ורשב"י צמי שחשו מר סבר לי אפי' ליורשים ומר סבר כו' אין להוכיח תחיית המתים דלהם ולהיורשים שלהם משמע , וכן הלמוד מן ואתם הדבקים כלכם היום וכו' דלמא איסכא כמו היום לעשותם ולא למחר :

החרטומים של פרעה היו יודעים משה אלהים ע"י יוסף שאמר האלהים יענה את שלום וגו' לכך אמרו אכזע אלהים הוא , אבל משם כו"ה לא ידעו , וז"ש לא ידעתי את ה' (ש"ה) :

ואלה שמות בני לוי , למה מזכיר בלוי שמות יותר משאר שבטים , לפי שלוי לא היה בשעבוד מ"מ רצה להיות עם ישראל במצרים , וקרא לוי שמות בניו להוכיח הגלות גרשון לשון גירות , קצת לשון קבות שיעם לישראל , מררו לשון מררו את חיי ישראל (סג) :

למה נלקו הכהמות של מצרים , אם אדם חטא

בהמה מה חטאה , לפי שבאה חקלה לישראל ע"י הכהמות שהוצרכו לרעות אותן במדברות מקום סכנה , ע"ד ואת הכהמה תהרגו . עוד כשם שגפרעין מן העובד וכו' והם היו עובדין לכהמות (יפה תואר) : וז"ע הלא מצינו שלא עבדו רק לזאן (ד"ע) :

מרת דם באה על שלא הניחו לבנות ישראל לטבול מטומאתן לכרות ולרבות . ר"ל למה בא הדם על המים ולא ממוקא אחר , לז"א כנ"ל והיו מדה במדה הם לקו לישראל במים ונלקו המים (סג) :

במדרש חיות איש מהיר במלאכתו , זה משה שמכיר להביא המכות על פרעה לכן לפני מלכים יתיצב זה הקב"ה כו' . ר"ל דלא יקשה הלא כל מי שצבירו נענש עליו אין מניסין אותו למחייתו של הקב"ה כו' (סג) :

כל הכנים שולדו בשעבוד מצרים היו בצורקן דומה לאנשים על שאמרו אם בגופן שלטנו בצנתיקין וכו' , דוגמת מ"ש אברהם הוליד את יצחק (סג) : וז"ש באגדה מלמד שהיו ישראל מצוינים שם לשון סימן כנ"ל (ד"ע) :

לכן אמרו לבני ישראל והוא אחי אתכם וגו' , לכן הוא לשון שבועה שמה כב"ד של מעלה יעבד , ר"ל שמה יחטאו עוד שלא יספיק זכות אבות . וקשה הלא כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה לא חזר בו , וי"ל דזה היה כמו רוחא להאי לישראל ופסידא להאי למצרים (הרשב"א אגדות) . וקשה ז"ל איתא בתוס' טובת העשירים ז"ל הנה כל צבור צדק צדק צדק וכו' וז"ע (ד"ע) :

למך אחר ונטול עם עמי תחיה ק"ל תראה למה שר על מצרים הבורח השולח יצאנו ממצרים ונתת לנו שובל לטבול היסורין ע"י יוסף עשר מכות כי אולי ימות בראשונים , וכן היו עושין להניח ספונות על לב הכדון שלא ימתה מחרה ויסבול הרבה יסורין (יד יוסף) :

שנים עשר חדשים שמשה המכה דוגמת ששעט רשעים בגיהנם י"ב חדש (בחי') :

הלא קי"ל אין לוקה ומשלים אי"כ למה לקו המצרים בגופם וממונם , וי"ל דגם מדה במדה לא בטלו והם שעבדו לישראל בגופם וממונם (מפרשים) :

והיו ברד ואש מתלקחת בתוך הברד שעשה הקב"ה שלום במרומוי בין מיכאל וגבריאל שזה ממונה על מים וזה על אש (סג) :

כל הצפרדעים מתו רק אותן שנכנסו לתנור וזה ק"ו שלמדו חנניה מישראל ועוריה מן הצפרדעים (זוהר) :

כל האותות והמופתים שעשה משה היו החרטומים אומרים שהוא מעשה כשפים או אחיות עינים כי לא עשאן רק בעת האורך , דרך משל היה צריך להקטיע

בטעם נשאר פרעה כדי להיות לשר של מצרים
 על פי מלך, ובהשארת פרעה האלו נשאר כל
 אומה שלו (ס) :
 יורד לפי ישראל למדו ממצרים כולם עובדי
 טלאים חמילה לא יועילו לכם שניקת העצם לבטל
 ע"א, כי ע"א של ישראל אין לה בישול עולמית (ס) :
 יורד טעם אני ולא מלאך, כי היה צריך דין למצרים
 ורחמים לישראל, ואין מלאך אהרן עשה עקי
 שליחות (ס) :
 וזה הוא וזית דיו, הוא להגיל את ישראל, וזית
 דיו להכות למצרים כי מפי עליון לא תפא
 הרעות והטוב (ס) :
 וזהו חררה שכלו ישראל עם הערב וישראל
 נצדם לא הוציאוהו שרי נצטוו על חמץ ויק
 הערב רב, ומהמת סביו מתחברין בפתן בזה
 לישראל התלוה על חמץ (ס) :
 ומה בגאולה מצרים היה על ידי דלוג קן וחסרון
 ימים ונילות וכדומה, ובגאולה אחרונה אינה
 יד, לפי שגאולת מצרים היו נשמות ובריות חדשות
 לא כן עשה שכל הנשמות מגולגלים הם ומתקנים
 חטא של הראשונים, וז"ע עד שיכלו נשמות שבגוף,
 ו"ל שלא תפא עוד הנשמה להתלבש בגוף אחר
 ע"י גלגול לתת כי כבר יהיו מתוקנים כל הדורות
 הראשונים (מקובלים) :
 וזו חלק הראשון נקרא ליל וחצי האחרון נקרא
 לילה זה רחמים, ל"א הוציאה ה' ממצרים
 לילה, וכן ויחלק עליהם לילה דאברהם (זוהר) :
 ובשוב בני ישראל אשר ישנו במצרים, ר"ל
 מצרים וצרות היינו משגל יחזק, ולכן לא
 יצאנו בדרך מצרים רק מצרים לשון צרות (ס) :
 קרש לו כי כבוד, לפי שמתו בכורי מצרים שהיו
 כולו קליפה סביב לפרו וכשהוכר הקליפה הפרי
 צריך שמירה ביותר מכל נוק, וכן הלויים היו תחת
 הכוכבים שעבדו ע"א הם כפרי בלא קליפה, ולכן
 ראו לי הלויים סביב למשכן יהנו בשמירה מעולה
 (ס) :
 והיום אתם יוצאים בחדש האביב, זה ניסן, והיה
 דין להוציאם בתשרי, כי אמר ד"ן אנכי
 ואומתי דן בתשרי, והיה מקדים בחסדו הגדול
 עשה חדשים, וז"ע זכור את היום וגו', ר"ל לזכור
 חסדו הגדול כנ"ל (ס) :
 בני אפרים יצאו ממצרים קודם זמן, וקשה הלא
 אין עבד יכול לברוח ממס, וי"ל לפי
 שהיו מורעו של יוסף נהגו בהם כבוד ולא מיוו
 בהם וג"כ לא נשתעבדו בהם. וז"ע ואת א"כ לא
 היו לבני אפרים להיות מרובים כמו בני לוי דהא
 האשר יענו כתיב, וי"ל שבעיל נרכת ועקב להם
 שאמר וידנו לרוב (מפרשים) :
 דהערב רב היו משאר האומות שבאו בעת הרעב
 למצרים, ומוכח דאל"כ הא כתיב כי כאשר
 יביתים את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד
 עד עולם והם הלכו עמך (ס) :

למצרים אומות, אבל היה רק הכאה ולא מיתה
 כי הניח אותם עד קריעת ים סוף, וז"ע והנה
 מצרים נוסע אחריהם וגו' אין קברים במצרים,
 ר"ל אנו חושבין שנקבר שר של מצרים בעת מכת
 בכורות ואינו כן (ס) :
בפי מצרים, חוץ לכרך, לפי המפרשים לא צוה
 הקב"ה לעשות הפסח וזוהו מצוה בכרך
 מצרים על שהיתה מלאה גלולים (ס) :

פרשת בשלח

אף שהקב"ה אמר וצדקו וענו אותם ארבע
 מאות שנה מ"מ פרעה שלחם מקודם כאלהם
 פאובז לעבדו ויכול לשחררו תוך זמנו ואפי' לוי
 עשה להם כדאיתא, לכך אמר הכתוב ושני מצרימה
 כי לא יראו מפרעה על שהראה להם שהוא אוהבם
 (חן טוב) :

פחשבה ישראל שראו שלא הליכן מיד לא"י רק
 טלטל אותם במדבר כי לא שלם עון
 האמורי, ממילא המכות שלחם הקב"ה על המצרים
 לא שילחם רק להקל מעליהם קושי השעבוד
 והם יעבדו עוד עד תלום ארבע מאות שנה,
 וז"ע ושני מצרימה, וכן כי טוב לנו וגו' ממותנו
 במדבר (ס) :

מצרים צווחו ווי, ר"ל שנתחברו המצרים בשביל
 ישראל, מיד כשיירד יעקב פסק הרעב וכן
 הנילוס עולה ומשקה (יפ"ת) :

יקח שש מאות רכב חומר, מאותם שבאו ליוסף
 ללחם ומלן יוסף, אמר פרעה ישראל נתגאו
 שיעמוד להם זכות מילה אף אנו נצא לנגדן
 בנימולין (ס) :

וירא ישראל את מצרים מת וגו', ר"ל שר של
 מצרים רוחני ראו צענייהם לפי שיש בהם
 חלק אלוה ממעל, אבל וירא"ו הע"ם זה הערב
 רב, את ה' ר"ל יראו מפני ה', אבל לא ראו
 צענייהם כישראל לפי שאין בהם חלק אלוה ממעל
 (אלשיך) :

ובני ישראל יצאו ביד רמ"ה, לשון גסות הרוח
 ואין ראוי לקבל הערה שאין התורה נקנית
 אלא בעניים, מה עשה הקב"ה וירדפו מצרים
 אחריהם להיות לבם נצבר וראוים לקבל התורה
 (ס) :

יה אלי, ר"ל ישראל קדמו בשירה למלאכים
 למה כן, לז"א ואנוהו לשון נוה ודירה, ר"ל
 בלא עוז הקב"ה דירתו למעלה ושון למטה (ס) :
והעליהם את עצמותי, כי עצמות חלק מאביו,
 ממילא לא יאמרו שהיה גדול מאביו כי
 גם יעקב נקבר בא"י, לא כן משפ שעמרם אביו
 לא נקבר בא"י ויאמרו שהוא גדול מאביו (ס) :
וחמשים עלו בני ישראל, ר"ל בזכות שקיבלו
 התורה לחמשים יום (מפרשים) :
פשה הוצרך ליקח עמו עצמות יוסף שבזכותו

יקרע הים (בחייו) :
 ויסע משה את ישראל, הכיטען בעל כרחן שלא
 יקחו עוד בחת הים ויהא להם עושר גדול
 וישמן ישרון ויבעט (מפרשים) :
גאולה העתודה תהיה ע"י משה ואליהו דכתיב ה'
 בסופה וסערה יבא, בסופה זה משה
 שהושלך לים סוף או שקרע הים סוף, וסערה
 זה אליהו דכתיב ויעל אליהו בסערה וגו' (מדרש) :
 בשם ששאן במצרים על כנפי נשרים, כך לעתיד,
 דכתיב מי אלה כעב תעופיה וגו' (ס) :

ובני ישראל יוצאים ביד רמה, ר"ל מדה"ר נקרא
 יד רמה ומדה"ד נקרא יד כהה וכדכתיב וכל
 צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, היינו
 מדה"ד מקטרג הללו עובדי ע"א כו', אבל יד
 רמה מדה"ר גובר ליד כהה זו מדה"ד (יד יוסף) :
למה נשאר בעל כפון, לפי שכל ע"א שעבדו
 הא רק למלות וכל מול משפיע ושולט על
 שוב יצר וחשבו שבעל כפון שולט על זכב, כמ"ס
 ב"פון זכב יאתה, וחשבו שיראתם תבעה עלבונם
 ועל כסף וזכב שלקחו שלא כדון, וז"ע רש"י בשביל
 ממונם (מפרשים) :

חמשה טעמים על ולא נחס אלהים דרך ארץ
 פלשתים חוץ ממצרים המפורש בספוק
 ראשון להטביע למצרים בים, שני להוסיף להם נחלת
 ראובן וגד, שלישי ללמדם תהלה תורה ומצות,
 רביעי ליתן איתמן על האומות, חמשי להורות
 שיצתן בפני האומות שה' הולך לפניכם (מפרשים) :
הים לא רצה להקרע אף שהתנה הקב"ה בשעת
 הברואה היינו שיהא נקרע לפני ישראל
 כשיהיו צדיקים שנקראים בשם ישראל לא כן עכשיו
 ועבר בים צר זה פסל מיכה (יפ"ת) : וז"ע הים
 למטה אני נבראתי שגלישי ואתה בשמי ואם לא
 זכה אדם אומרים לו יתוש קדמך ועכשיו לא זכו
 ישראל, לכך הנית הקב"ה יד ימינו ר"ל מדה"ר
 הנקרא ימינו ה' ר"ל מצד הדין אינם זוכין רק מצד
 הרחמים וזכות משה (ס) :

ואתה הר"ם את מטך, ר"ל חסיד את המטה
 מידך שלא יאמרו הבריות אין משה יכול
 לעשות שום נס זולת המטה ע"י כשוף (בחייו) :
ולא נחס אלהים דרך ארץ פלשתים, שלא יאמרו
 המצרים ישראל יעשו נקמה בפלשתים על שהרב
 בבני אפרים (חוקוני) :

כי קרוב הוא, ר"ל אבימלך מלך פלשתים הוא
 קרוב לפרעה ואברהם כרת ברית עם אבימלך
 וכשיראה אבימלך שיעשו ישראל מלחמה עם פרעה
 יעזור אבימלך לפרעה קרובו ולישראל יהא אסור
 לעשות מלחמה עם אבימלך מחמת ברית של
 אברהם (מפרשים) :
לפי שאמר עבדו את ה' וברכתם גם אותי השום
 עצמו לכבוד המקום לכך נטבע בים (מפרשים) :
אם פרעה הרעע חטא, כדין שיטבע בים, עמו
 מה עשה, אלא לפי שלא מיוו בו ואע"פ
 שחטקו

שחקו שחיקה כהולדה דמי (שס) :
טברו ארבע אומות בשירת הים, פלשתים נתיראו
 שלא לעשות בהם נקמה על הריגת בני
 אפרים, אדום ירא שלא להנקם על מה שעשה
 עשו ליעקב, מואב נתירא שלא לעורר השנאה שהיה
 בין רועי לוט לרועי אברהם, כנען נתירא שלא
 יתאוו ישראל לארצם (שס) :
ח"י פסוקים בשירת הים נגד י"ח חוליות שבשדרה
 שצ"ר אדם לכרוע כשאומר מודים שלעתיד
 יהיה בתחית המתים שתחיל מן אותו עכס בשדרה
 שאינו נרקב ויוכה לומר שירה, ולו"א שר לא
 נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה
 (בחי"י) :
הגם היוחר גדול ראוי להיות באחרונה לכן היה
 גם קריעת ים סוף באחרונה שיש בו חמשה
 דברים, ראשונה האמנה בה ובמשה עבדו
 ונקמה במצרים, וזכות הים, וידעת ה"י באמרו
 שמשו עמים ורגזון, ומדת היותר שאין הקב"ה
 מקפח שר לכל בריה שבשניל שאמר ה' הצדיק
 וכה לקבורה (מפרשים) :
במדרש היו בין המצרים בעלי כשפים, וכשראו
 שטבעו בים פרחו באויר נגד השמים
 וכה גבראל והכה על קדקדם ונפלו לים, וח"ש
 צללו כעופרת במים אדירים (שס) :
פרעה שבספק"ה אין לו ממשה רק בתחנותים
 שאמר אין כה' בכל הארץ, וכיון שראה
 שנקרעת ים סוף המים שר שלהן למעלה הודה
 בע"כ שמושל גם בעליונים (שס) :
למה לא מוכיר עם בכורים קריעת ים סוף שהיה
 גם יותר גדול מציאת מצרים, וי"ל שציאת
 מצרים היה מצד המסד שהיו אלו עושי"ו וכו' ושם
 מזכיר חסדי המקום, משא"כ קריעת ים סוף שמקודם
 נאמר ופרעה הקריב ר"ל הקריב ישראל לתשובה
 ממילא בדון היה שוקרע הים לישראל (יד יוסף) :
כי קרוב הוא, ונוח לשוב וכו'. קשה הלא הכל ביד
 הקב"ה ובידו לעשות שלא ישובו מצרימה, וי"ל
 דמדה"ד היה מקטרג לכסותם אם ישובו או לא
 ישובו אמר הקב"ה גבוי לפני שלא יעמדו בנסיון
 לכך לא נתנם לנסותם (חוקוני) :
יאתם תהיושון, ר"ל אל תרבו תפלה יותר מדאי
 לאבד המצרים בים כי יתבקר פנקם שלכם
 לומר הלא גם אתם עושי"ו וגם פסל מיכה עמכם
 ומה נשתנה אלו מהלו לכך תהיושון (מפרשים) :
דעת המינין שאין מידוש כ"כ בקריעת ים סוף,
 רק מחמת שהקב"ה עשה יום גדול באותו
 זמן והכה השמש בחום גדול בים עד שנתייבש .
 וכשר זה מן מה דכתוב והמים להם חומה גוי'
 ושם הים לאיתנו משמע מפורש שלא נתחסר
 מן המים כדעת המינין הג"ל רק הלקו לפני
 צדדים כחומה, ועוד הלא צבירת עולם נאמר
 ביום שני יקוון המים ותראה היבשה וחום של
 החמה לא היה רק ביום רביעי (יד יוסף) :
 שעדיין נכדו קיים, ואע"ג שאברהם עתה אינו
 בעולם, מ"מ כולם צריכין לקיים בריתו
 משום אל טעו תורת אמת מבי"ש אם כרת ברית
 זעודו ובעד בניו כי כח ביד האב לחייב זרעו כוח
 שהיה בקבלת התורה שהיה ברית אבות ולבניהם
 אחריהם (שס פ' וירא) :
ירקח משה את עצמות יוסף לכך ויקבור אותו בני,
 ואע"ג שמשא לא קברם שלא נכנס לא"י,
 ר"ל מהשנה טובה הקב"ה מצרף למעשה (שס) :
לא רצה הים לקרוע עד שנקו הקב"ה יד וימינו
 כו', פי' בזכות תורה דכתוב מימינו' אש
 ד"ת יוסף שישנה הטבע (שס) :
במדרש עד עכשיו אלו עמי' ואתה קורע להם
 כו'. ולמה לא הקשו המלאכים מפסל מיכה,
 שלא היה רק יחיד רשע (שס) :
בה אה"ר שהיה יחיד ועשיתי לו ים יבשה ישראל
 ששים רבוא עבא"כ. וזה סותר מה דאיתא
 בגמרא ר"ה (ל"ב) גבי וכו' פקד את שרה כיוון דרבים
 אתו מיינה רבים דמיא, וכן גבי משה בגמרא
 דתענית הואיל ורבים צריכין ליה כרבים דמי (ד"ע) :
בום ורוכבו רמה בים כו', במדרש אמר הכוס
 ראה מה בים כו'. קשה לפי זה מאי
 רבותיה שאמרו וי"ל ראתה שפחה על הים
 כו' הלא אפי' הכוס ראה, אלא וי"ל מה שראה
 הכוס אינו קאי על השכינה רק קאי על שר של
 מצרים, וז"ש רומז על עולם בים, ר"ל מלאכי
 מעלה נקראים כך בגמרא דמנחות (תן טוב פ'
 שלה לך) :
באשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו,
 ר"ל במשה כדכתוב לא כהתה עיני ולא גם
 למה ולא שלט בו רמה אזולתה (שס) :
ולא קרב זה אל זה כל הלילה, וי"ל שצאתו
 לילה לא היה שמה לפייו אבל אחר זה היה
 אז ישיר משה ובני ישראל וגר לה', וכן ביום ההוא
 צעת החורבן קרא ה' לבני ולמספר ולא אח"כ, או
 י"ל כשהקב"ה עושה משפט צדק ולא דרך רחמנות
 אז שמה לפייו אבל במצרים נעשה דרך משפט
 לזה וצדקה לזה שישאל היו ג"כ עמי' ואין שמה
 לפייו, כן בחורבן היו ישראל חייבים כליה וכלה
 שמתו בעצם ואבנים זה קצת אין משפט צדק רק
 רחום בדון (שס וד"ע קצת) :
וחקק מרים הנביאה התו"ף בידה, לבד, לפי שלא
 זכתה רק לציאת מצרים ולא לביאת א"י,
 משא"כ שאר הנשים שחיבבו א"י ועליהם לא היתה
 הגזירה לכך כתיב והאלף בתמים ובמחלות (שס) :
בשראו ישראל השכינה בים אמרו זה אלי וגו'
 וערב רב לא ראו רק רגליהם של מלאכי
 השרת כף רגליהם כעגל, וח"ש ועקבותי"ך לא
 נודעו כי סברו שזהו רגלי השכינה (ש"כ) :
לא היה הים רצה לקרוע וכו', ואע"ג דתנאין
 התנה הקב"ה במעשה בראשית, וי"ל שהיה
 פ"ש שעדיין לא הגיע הזמן, ועוד התנאי יהיה

לפי שלא נזכר אהרן בכל שירת אז ישיר לך
 כתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהר'
 (בחי"י) :
נחל קישון וגו' נחל קדומים ששילם הערבות
 כדאיתא, וזה בקש משה העבר"ה נח לשון ערבות
 שיראה בעיניו תשלום הערבות, והשיב הקב"ה
 רב לך בראק יהא ניצוך שלך זה בן אב"י כל הנביאים
 נוע"ם זה משה שתיקו ויהי נועם אחר מעשה המשכן
 (מנ"ע) :
כי גאה גאה, ר"ל על גאים מתגאה ויחברך שהוא
 משפילם ואינו שוכן אצלם לא כן ענוים שזוכן
 אצלם (כלי יקר) :
אז ישיר משה את השירה הזאת, ר"ל זאת היא
 מילה, בזכות מילה נקרא הים, וח"ש בגמרא
 (חלק) רמז לתחית המתים שמינה מציל מגיהנם,
 (שס) :
על ערב רב שהלכו בלילה נאמר כי ברח העם
 בלילה, אבל בני ישראל יאצו ביד רמה ר"ל
 בעצם היום (שס) :
הים ראה וינום, מפני ארונו של יוסף שלא רצה
 להטוא בזנות ומי שחטא בזנות הוא בחנק
 ומיט הוא חנק לכך מדה נגד מדה ניזולו ממים
 רבים (שס) :
הים ראה וינום, בזכות יוסף. קשה אי לאו יוסף
 היו טבועין בים ח"ו, וי"ל שהיו מעבירין
 ע"ג המים כאלויו באדרתו אבל גם כזה שראו כל
 האומות ושמעו עמים ורגזון היה בזכות יוסף
 (ופי תואר) :
במדרש קדמו שרים אלו ישראל שמה ימותו וכו'.
 קשה לימרו ישראל ומלאכים שירה ויהיו
 כי הקב"ה שומע כמה תפלות ברגע אחד, וי"ל
 דהמלאכים לעולם צריכין לשחוק צעת שישראל
 אומרים שירה הם אומרים ברוך שם כבוד מלכותו
 לעולם ועד (שס) :
כל האמנה שזכר בפסוק קודם קריעת ים סוף
 היו מקטני אמנה, אבל ביום כתיב ויאלמונו בה',
 ר"ל הודו עכשיו שכל הנסים והמוכות היו מה' כי
 ראתה שפחה על הים כו' (שס) :
במדרש נחזור למצרים כו' אמר משה עדיין לא
 פרעתם תעבדון אלהים כו' כי לא קבלתם
 עדיין התורה, ואם תאמרו אחר קבלת התורה
 נחזור, הא הרבה מצות התורה תלוים דוקא בא",
 ועוד בהר סיני נאמר בין המצות ולא ישיב את
 העם מצרימה (שס) :
במדרש ולא נחם אלהים שעדיין נכדו קיים .
 קשה אם יעברו ישראל דרך ארץ כלתים
 ויאצו לקראתם ויפלו לפני ישראל לא יענשו ישראל
 על ברית אברהם עם אבימלך דהם פרונו גדר
 תחלה, וי"ל דאסור לעבור דרך ארצם כלל כדכתוב
 וחרב לא תעבר אפי' חרב של שלום, א"ג משום
 לפני עור לא תתן מכשול שגם זרע אבימלך נצטוו
 שלא לעבור ברית זקנם עם בני אברהם (שס) :
 שעדיין

כשיהיו צדיקים ועכשיו כמה רשעים (יפ"ת)
 תנא"ן התנה לשון רבים אחד שיקרע לפני ישראל
 ואחד שיטבע המצרים (שס) :
מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה פו',
 והא דאיתא קדמו שרים אלו ישראל,
 אחר נוגנים אלו מלאכים, וי"ל בלילה שהיה דרכם
 לומר שירה אז לא אמרו רק ביום אמרו, ועי"ל
 הלל לא אמרו ושאר שירה אמרו, וח"ש אז ישיר
 (תדושי אנדות) :
בה שהמן לא ירד בשבת וגשמים יורדין בשבת
 לפי שהמן מקדושה העליונה עולם העליון
 שהוא רשות היחיד ממש לא כן הגשמים שבאים
 מעולם הגלגלים שהוא ג"כ רשות הרבים כעולם
 התחתון (שס) :
ובני ישראל אכלו את המן עד בואם אל ארץ כנען,
 כי עסק המן להיות מוככים מן גסות ועושי
 גופם להיות מוככים לקבל התורה ואוירא דא"י
 מחכים ממילא לא צריכין שוב למן (שס) :
וחבית בצור, כי עונם של ישראל היה כחמץ
 מצדיל וכמחיה בין ישראל למקום ולא היו
 ראויין לבאר שע"כ היה הצור מסיק והיה צריך
 ליקח המטה שהכה בו היאור קליפה של מצרים
 לשבר ג"כ קליפה זו (שס) :
במדרש ש"ס לו חק ומשפט, ולמה לא אמר
 ישראל שירה על המן, ר"ל בשלמה אם
 החן היה בחסד אל ולא ברחיב זכות עממן נוח
 כמ"ש מאן דאכיל גלא דליה בעית לאיסתכולי
 באפייה, אבל השתא דאמרת בזכות חק ומשפט
 גרמו למה לא אמרו שירה (י"ת) :
על אשר ילקטון יום יום, בזכות התורה אותי
 יום יום ידרשון נתן להם המן, ואע"ג דעדיין
 לא נתן להם התורה, מ"מ קצת מן התורה צמח
 איפקוד, ועי"ל דלגבי הקב"ה שהטויה ליתן להם
 התורה דכתוב תעבדון את האלהים על ההר הזה
 הרי הוא כניתנה, כמו א"י דכתוב ביה אשר נתתי
 ודבור הקב"ה כמעשה כו' (שס) :
לא נתן הקב"ה רשות לומר שירה על המן על שלעתיד
 יאמרו ונפשו קצה בלחם הקלוקל, אע"ג דמתחלה
 חפצין היו במן שהיו טועמין בו כל הטעמים כדאיתא
 מ"מ הקב"ה הודיע עתידות ידע שיאמרו אח"כ
 ונפשו קצה גו' לא נתן להם רשות (שס) :
למה הים ראה וינום אבל ההרים רקדו כאילים
 בשמחה, לפי שהים חשב עדיין לא הגיע הזמן
 לפי שהיה רק רד"ו שנים, משא"כ בהרים כתיב
 מדלג על ההרים בחשבון הקץ כדאיתא, לכך היו
 בשמחה (שלי"ה) :
תצטון כל הנשים אחרים בחפים גו' אלו המלאכים
 שמצו שנקראו מלאכים נשים, כדכתוב
 בזכריה והנה שתי נשים ופי' הרדיק קאי אמלאכים
 לפי ששם בחן כנשים ובין הים בגלות ישראל
 והשכינה כביכול (שס) :
במדרש ע"י שירה נמחל חטא של ישראל. קשה
 הלא

שעדיין נכדו קיים, ואע"ג שאברהם עתה אינו
 בעולם, מ"מ כולם צריכין לקיים בריתו
 משום אל טעו תורת אמת מבי"ש אם כרת ברית
 זעודו ובעד בניו כי כח ביד האב לחייב זרעו כוח
 שהיה בקבלת התורה שהיה ברית אבות ולבניהם
 אחריהם (שס פ' וירא) :
ירקח משה את עצמות יוסף לכך ויקבור אותו בני,
 ואע"ג שמשא לא קברם שלא נכנס לא"י,
 ר"ל מהשנה טובה הקב"ה מצרף למעשה (שס) :
לא רצה הים לקרוע עד שנקו הקב"ה יד וימינו
 כו', פי' בזכות תורה דכתוב מימינו' אש
 ד"ת יוסף שישנה הטבע (שס) :
במדרש עד עכשיו אלו עמי' ואתה קורע להם
 כו'. ולמה לא הקשו המלאכים מפסל מיכה,
 שלא היה רק יחיד רשע (שס) :
בה אה"ר שהיה יחיד ועשיתי לו ים יבשה ישראל
 ששים רבוא עבא"כ. וזה סותר מה דאיתא
 בגמרא ר"ה (ל"ב) גבי וכו' פקד את שרה כיוון דרבים
 אתו מיינה רבים דמיא, וכן גבי משה בגמרא
 דתענית הואיל ורבים צריכין ליה כרבים דמי (ד"ע) :
בום ורוכבו רמה בים כו', במדרש אמר הכוס
 ראה מה בים כו'. קשה לפי זה מאי
 רבותיה שאמרו וי"ל ראתה שפחה על הים
 כו' הלא אפי' הכוס ראה, אלא וי"ל מה שראה
 הכוס אינו קאי על השכינה רק קאי על שר של
 מצרים, וז"ש רומז על עולם בים, ר"ל מלאכי
 מעלה נקראים כך בגמרא דמנחות (תן טוב פ'
 שלה לך) :
באשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו,
 ר"ל במשה כדכתוב לא כהתה עיני ולא גם
 למה ולא שלט בו רמה אזולתה (שס) :
ולא קרב זה אל זה כל הלילה, וי"ל שצאתו
 לילה לא היה שמה לפייו אבל אחר זה היה
 אז ישיר משה ובני ישראל וגר לה', וכן ביום ההוא
 צעת החורבן קרא ה' לבני ולמספר ולא אח"כ, או
 י"ל כשהקב"ה עושה משפט צדק ולא דרך רחמנות
 אז שמה לפייו אבל במצרים נעשה דרך משפט
 לזה וצדקה לזה שישאל היו ג"כ עמי' ואין שמה
 לפייו, כן בחורבן היו ישראל חייבים כליה וכלה
 שמתו בעצם ואבנים זה קצת אין משפט צדק רק
 רחום בדון (שס וד"ע קצת) :
וחקק מרים הנביאה התו"ף בידה, לבד, לפי שלא
 זכתה רק לציאת מצרים ולא לביאת א"י,
 משא"כ שאר הנשים שחיבבו א"י ועליהם לא היתה
 הגזירה לכך כתיב והאלף בתמים ובמחלות (שס) :
בשראו ישראל השכינה בים אמרו זה אלי וגו'
 וערב רב לא ראו רק רגליהם של מלאכי
 השרת כף רגליהם כעגל, וח"ש ועקבותי"ך לא
 נודעו כי סברו שזהו רגלי השכינה (ש"כ) :
לא היה הים רצה לקרוע וכו', ואע"ג דתנאין
 התנה הקב"ה במעשה בראשית, וי"ל שהיה
 פ"ש שעדיין לא הגיע הזמן, ועוד התנאי יהיה

לפי שלא נזכר אהרן בכל שירת אז ישיר לך
 כתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהר'
 (בחי"י) :
נחל קישון וגו' נחל קדומים ששילם הערבות
 כדאיתא, וזה בקש משה העבר"ה נח לשון ערבות
 שיראה בעיניו תשלום הערבות, והשיב הקב"ה
 רב לך בראק יהא ניצוך שלך זה בן אב"י כל הנביאים
 נוע"ם זה משה שתיקו ויהי נועם אחר מעשה המשכן
 (מנ"ע) :
כי גאה גאה, ר"ל על גאים מתגאה ויחברך שהוא
 משפילם ואינו שוכן אצלם לא כן ענוים שזוכן
 אצלם (כלי יקר) :
אז ישיר משה את השירה הזאת, ר"ל זאת היא
 מילה, בזכות מילה נקרא הים, וח"ש בגמרא
 (חלק) רמז לתחית המתים שמינה מציל מגיהנם,
 (שס) :
על ערב רב שהלכו בלילה נאמר כי ברח העם
 בלילה, אבל בני ישראל יאצו ביד רמה ר"ל
 בעצם היום (שס) :
הים ראה וינום, מפני ארונו של יוסף שלא רצה
 להטוא בזנות ומי שחטא בזנות הוא בחנק
 ומיט הוא חנק לכך מדה נגד מדה ניזולו ממים
 רבים (שס) :
הים ראה וינום, בזכות יוסף. קשה אי לאו יוסף
 היו טבועין בים ח"ו, וי"ל שהיו מעבירין
 ע"ג המים כאלויו באדרתו אבל גם כזה שראו כל
 האומות ושמעו עמים ורגזון היה בזכות יוסף
 (ופי תואר) :
במדרש קדמו שרים אלו ישראל שמה ימותו וכו'.
 קשה לימרו ישראל ומלאכים שירה ויהיו
 כי הקב"ה שומע כמה תפלות ברגע אחד, וי"ל
 דהמלאכים לעולם צריכין לשחוק צעת שישראל
 אומרים שירה הם אומרים ברוך שם כבוד מלכותו
 לעולם ועד (שס) :
כל האמנה שזכר בפסוק קודם קריעת ים סוף
 היו מקטני אמנה, אבל ביום כתיב ויאלמונו בה',
 ר"ל הודו עכשיו שכל הנסים והמוכות היו מה' כי
 ראתה שפחה על הים כו' (שס) :
במדרש נחזור למצרים כו' אמר משה עדיין לא
 פרעתם תעבדון אלהים כו' כי לא קבלתם
 עדיין התורה, ואם תאמרו אחר קבלת התורה
 נחזור, הא הרבה מצות התורה תלוים דוקא בא",
 ועוד בהר סיני נאמר בין המצות ולא ישיב את
 העם מצרימה (שס) :
במדרש ולא נחם אלהים שעדיין נכדו קיים .
 קשה אם יעברו ישראל דרך ארץ כלתים
 ויאצו לקראתם ויפלו לפני ישראל לא יענשו ישראל
 על ברית אברהם עם אבימלך דהם פרונו גדר
 תחלה, וי"ל דאסור לעבור דרך ארצם כלל כדכתוב
 וחרב לא תעבר אפי' חרב של שלום, א"ג משום
 לפני עור לא תתן מכשול שגם זרע אבימלך נצטוו
 שלא לעבור ברית זקנם עם בני אברהם (שס) :
 שעדיין

הלא מרים לא חטאה ולמה אמרה שירה, י"א
 בזה חטאה שנבנה דעת פרעה בחמרה כי לא
 כנסים המצרות וגו' וכן האלך וקראתי לך אשה
 מניקת מן העברות גנבה דעת בחיה בת פרעה,
 וי"א בחטא זה נהרג חור בן גנב (סס):
ויצא העם ולקטו, אלו ערב רב היו צריכין לאת
 וללקוט, אבל ישראל היה המן יורד לתוך
 בחייהו (ש"ב):

זהו יום הששי והכינו, זה ששי בסיון. והיה
 משנה זה משנה תורה, יום יום ע"ש ואהיה
 צעצועים יום יום, לו"א לא נתנה תורה אלא
 לאוכלי המן (סס):

החם השמש ונמס, לפי שהיו חושבין אותו לע"ו
 לכן נמס שיראון בן מנחם וכן יורם חולעים
 ויבאש מטעם זה (סס):

יזרם חולעים ויבאש ויקפץ עליהם משה, אמר
 יוכל להיות שחטאם גרם דבר זה שהרי כל ימי
 היותם במדבר לא היה כנה ורמה שולטת בהם לפי
 שהעני היה מנהן כליהם כדאיתא ואפ"ה בא לכלל
 טעות מחמת כעס דכתיב בחריה הוא אשר דבר
 ה' גו' ר"ל כוכר מה שאמר לו הקב"ה ושכח
 וי"ש עד אנה תאגת'ם כלל משה עם ישראל
 בחטאם על שכעס, וזה סותר למ"ש בגמרא כהני
 הולא לקי כרצא משמע שמה לא חטא (ד"ע):

א"ל יצא אי"ש, זה הקב"ה, ממקומ'ו מן מדי"ר
 למדי"ד כשתחללו שנת (מקובלים): זה שאנו
 אומרים ממקומו הוא יכן ברחמי"ם (ד"ע):

ויצוהו אהרן למשמרת, למה דוקא אהרן, לפי
 שהמן שהיה נגזר לדורות היה להורות שהסד
 קל כל היום להמציא לכל חי מוונת הצריך לו
 ואהרן היה מדתו חסד (סס):

ומטבטב אשר הכית בו את היאר, והלא אהרן הכה
 היאר ולא משה כדאיתא בירא דשתיית מינייה
 גיאל וכו' והיאך הציל למשה כו', אלא מכאן לשלוחו
 של אדם כמוהו (סס):

במית' ומינ'ך, ר"ל ע"ד נשבע ה' בימינו שתבלעמו
 הארץ שלת תהא ארץ מתירה שלת תקולל
 כמו שתקללה על שקבלה דם של הכל (סס):
 ויהלש יהושע, דאיתקרי נער זה נער העליון
 דאיהו מתנגיד לשמאל שבה לסייע לעמלק,
 לפי חרב נקמת נקם ברית ע"ש שורק הברית זה
 מילה למעלה (וזה): ד"א למה ע"י יהושע לפי
 שעמלק היה רצועה מרות הראשון לישראל, לכן
 יראו האומות גבורת נער תלמידו של משה וילמדו
 ק"ו לגבורת הרב משה בעצמו (סס):

מ"ש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות הוא בשביל
 ללכת המן שנגזר שם דל"כ אין כל הדש
 תחת השמש, ולכן היה המן מן עשרה דברים
 שנבראו בערב שבת בשעת ימי בראשית (סס):
 ערב רב לא היו חוד עניי כבוד ולא אכלו המן
 שנאמר ובני ישראל אכלו את המן רק פסולת
 הגיהו לערב רב שהם היו דוגמת מין בהמה

לאן ובקר ועם הדומה לחמור, ז"ש האן ובקע
 אל ירעו גו' זה ערב רב (וזהר):
 מי כמוך באלמים, דאיתא במדרש משל למלך
 שכנה פלטרין והושיב בה דורין אלמים, ממילא
 המים הם אלמים, וזה ע"י מים כדור המבול
 ודור הפלגה וקריעת ים סוף הקב"ה נתקלה
 ביותר (כלי יקר):

לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן, ר"ל שנסבת
 מאכלים נסים וחומרים השכל נעשה עב ועבור
 ואין לאדם לב להבין ולהשכל, משא"כ המן היה
 נבלע ברח"מ אברים והיה כולו רוחני וז"ש הבדול"ה
 ד"ק וי"ך (סס):

ויקראו בני ישראל, אלו הנשים, את שמו מן, ר"ל
 לפי שהיה המן מגיד מי סרח על מי כדאיתא
 בגמרא ע"כ היו הנשים מחבבין אותו וקראו לו
 שם, או י"ל מן לשון מנין שהיה מגיד המנין
 אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון (סס):
 ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, בימי מרדכי,
 ר"ל כ"ב עמדה זכות למשה להפיל עמלק עד
 המן ולכן שמה המן ביום שמת משה שסדר כער
 תמה זכות משה (סס):

ויורוהו ה' עץ, שהראה לו שמה קדישא להלל'ך
 אל המים, וזה שבדקן כסויות הנשים
 והאנשים שלא נתערב זרע קדש עם הטמא
 במצרים (וזהר):

וימתקו המים, זה נס בתוך נס, ממילא לא
 יתמהו על פרה אדומה למה מטמאה
 טהורים ומטהר טמאים וכו' (סס):

לדעת החרטומים שכל פעולותיו ע"י מטה מעשה
 כשפים ולכן בני מריבה כתיב וכהו במטה.
 וז"ש יען לא האמתם גו' ר"ל אתם גרמתם שכל
 ישראל לא האמינו בי ע"י מטה והם כדעת
 החרטומים (סס):

קשה למה הים הגדול ראה וינזם למרחוק משמע,
 וירדן הוא אחד מהנהרות רק יסוב לאחור קצת
 ולא נס למרחוק, זה מתוך הכתוב עצמו צים
 מלפני ארון חולי ארץ ר"ל לא נסה באלה שיכנע
 רק מפני התנאים שהתנה ביום חולי ארץ במעשה
 בראשית לא כן הירדן שטם כבר בזה מלפני אלוה
 יעקב ר"ל שגם ליעקב נבקע הירדן כי במקלי
 עברתי את הירדן (אפנת פענח):

הים ראה השכינה וינזם, למה לא נבקע עד עתה
 ע"י משה כמו הירדן שנבקע ע"י יהושע תלמידו,
 לו"ש מלפני ארון חולי"ך ארץ, ר"ל מפני התנאים
 במעשה בראשית, אבל לא ע"י גזרת צדיקים
 שעדיין היה קודם מתן תורה, משא"כ הירדן
 היה אחר מתן תורה המעשה שאז מוטלים
 הצדיקים ע"י מעשה התורה ומצות לכן מיד יסוב
 לאחור ע"י יהושע (סס):

ומטבטב אשר הכית, לפי שהיו רשעים אומרים
 המטה הוא רק פועל רע ולא עוב שזה
 הביא כל המכות על המצרים, לכן קח מטה
 זה

וא להוציא מים מן הצור ויראו שגם הוא פועל
 עוב (בחי):

פי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה
 דכתיב ויקח משה את עצמות יוסף גו'. דליכא
 למימר ע"י שליח הביא לארנו של יוסף דכתיב
 עמו מיותר משמע ע"י עצמו, ועוד מפורש
 כתיב הכס לב יקח מצות משמע שבצמנו לקח
 הכס לב המצות (יפה תואר):

והחלש יהושע את עמלק וגו' עד בא השמש, ר"ל
 שהיו בין עמלקים חווי כוכבים והיו יודעים
 בשעה ללנח המלחמה, לכך עירב הקב"ה חמה
 ולכנה שלא ידעו לכוון השעות (בחי):

היש ה' בקרבנו אם אין לכן ויבא עמלק, משל
 למלך כו'. קשה הלא גדעון וחוקיהו נסו את
 ה' ולא נעשו, וי"ל דשאני ישראל דכבר ראו
 המצות שעשה להם הקב"ה במצרים ובקריעת
 ים סוף (יד יוסף):

הקב"ה נתן לישראל המן כדי שיוכלו לקבל
 התורה ויעסקו בה צלי דאגת מוונות כמו
 מצוה ליתן להכניס זלוים תרומות ומעשרות בשביל
 זה (בחי):

ורמה לא היתה בו, ר"ל מה שיותר מיום הששי
 ליום השבת לא אכלו התולעים, מכאן
 שהמתים אין להם חיבוט הקבר בשבת (בחי):
איש לאשר באהלו תקחו, רמז אהל זו אשתו
 שהבעל חייב במזונות אשתו (סס):

למה ויבא עמלק, על שראה שהיה פסל מיכה
 אצל שבת דן והעני היה פולטן (תרגום שיר
 השירים):

וא יסיר, מיום שנברא העולם לא היה שירה,
 ולמה באמת, כי אדה"ר לא אמר שירה
 על בראתו כי נזח לו שלא נבא ואברהם וינחם
 ציעור עמלק על שלא נשחט לקרבן ויעקב חשב
 שחפסיד וכיותו (מפרשים):

דפדיים על שרפו ידיהם מן ד"ת לכן ויבא
 עמלק, ע"ד והיה כאשר תריד ופרקת עלו,
 ועמלק זה עשו, ושלא משה דוקא ליהושע על
 שהיה מסורת בידם שעשו נופל ביד זרעו של
 יוסף דוקא (מפרשים):

שבת ודינין ופרה אדומה במרה נעשו, קשה
 נשלמה שבת ודינין ניהא אבל פרה אדומה
 לא הוצרכה עד אחר הקמת המשכן, וי"ל שפרה
 כזא מטמאה ומטהרת לכן צוה במרה שהשליכו עץ
 מר לתוך מים מתוקים (סס):

פרישת יתרו

מה שמועה שמע, אין לומר מה שפורש בספוק
 הוציא גו' זה אינו דכתיב למטה ולישראל
 עמו ושבת לוי לא היו משועבדין במצרים, אלא
 צ"ל קריעת ים סוף שחע (יד יוסף):

שבת שיתרו קודם מ"ש בא, דאלו בא אחר מ"ה
 למעלה

הו"ל לספר קולות וברקים שהיו בשעת מתן תורה
 ולמה לא ספר רק מציאות מצרים (בחי):
 ותאה תחוב, לשון נבואה כמו תחוב שדי יחוס,
 ר"ל ע"י נבואה תדע מן הראויים להיות
 דיונים כי האדם יראה לעינים כו' (סס):

הא דכתיב והודעת להם את חקי האלהים ואת
 תורותיו זה קאי על דינין ושבת שבמרה נעשו
 (רמב"ן):

מרוע אפה וישב לבדך, הלא אין דן יחיד אלא
 אחד, והשיב משה כי יהיה להם דבר ז"א
 אלו השכינה ומגלה מי זכאי ומי חייב (יד יוסף):
 ויהר יתרו, שהעביר חרב חדה על בשרו. קשה
 הא יתרו מבני מדין היה שסם בני קטורה
 שקבלו עליהם מילה, וז"ל זה קאי על פריעה (ח"א):
 אף למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא מ"מ היה
 למחרת יום כפורים שלו, ר"ל שהיה זוכה
 זכמים ונתכפרו לו העבירות (ש"כ):

ואשא אתכס על כנפי נשרים, בתרגום יונתן
 שהיו נושאין אותם באותו לילה לא"י דוגמת
 ויהי מדי חדש בחדשו גו' יבא כל בשר ואל"ה לבא
 בכל חדש ושבת כל בשר אלא ע"י עניי כבוד
 כנ"ל, ז"ש מי אלה כע"ב תעופינה גו' (ד"ע):

ואתחזי חזוה גו' אנשי חיל, ר"ל ע"י מעשה
 הצדיקים נבראו מלאכים טונים והצדיק
 ראש להם לעשות מלחמה בטוהיאים זה אנשי
 חיל (חלשיך):

ח"ש ציעק ועשו מי לך כל המחנה הזה אשר נשחקי,
 ואיתא במדרש שאמרו הכה כו' וע"י ששמר
 התרי"ג מצות נעשה ראש לכל אלו (ד"ע):

ויהי ממחרת וישב משה לשפט, ממחרת ויהי
 קשה למה לא קודם לכן בנאחם ממצרים,
 י"ל שאז ירא משה שלא יקבלו התורה ומשפטים,
 אבל עתה שראו כומר הגדול בא לקבל תורה
 ומשפטים כ"ש אלו (סס):

יתרו ורות במעלה אחת היו גרי נדק וכוסיטו
 תר"ו מצות על ז' מצות בני נח זה רוח תר"ו
 וי"ד הוסיפה ביתרו שלא רתה וי"ד לזון משמו
 כמו י' של שרה עד שניתנה ביהושע (ש"ה):
 היאך משה גדול הנביאים נתן בטי הראשון לע"א,
 אלא ראה בראו הקדש שיתרו עתיד להתגייר
 בהר סיני, וזה רמז בננו הראשון ג"ר ש"ם ר"ל יהא
 גר שם בכינוי (יד יוסף):

למה לא קרא לכנו הראשון אליעזר הלא חרב
 פרעה היה מקודם, וי"ל ע"י שהתנה יתרו
 עמו שהא בן הראשון לע"א לא רצה משה לקרוא
 אליעזר ויהא משותף בו שם הקב"ה (מפרשים):
 לאבל להם עם חתן משה לפני האלהים, ר"ל
 שיתרו גייר עצמו ומל עצמו ועשה סעודת
 ברית מילה (שם בשם מדרש):

ואשא אתכס על כנפי נשרים, ר"ל במעלה
 עליונה מעל דמלאכים שיש להם כנפים,
 וטובא אטכס ל"י תמש (כלי יקר):

למעלה ביום מדה"ר ובלילה מדה"ר, וז"ש אס
 אין דין למטה ר"ל בלילה להסור לדון בלילה
 אז מדה"ר למעלה (סס): וז"ש ויעמוד העם על
 משה מן הכפר עד הערב, ר"ל עד בכלל משמע
 אפילו בערב היה דן לז"א נבול תבול וגו': וז"ש כל
 דיון הדן דין אמת לאמתו, ר"ל בזמן דין היינו
 ציוס, נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שהיה
 ע"י מדה"ר כי למעלה ביום מדה"ר (ד"ע):
 החנה יתרו עם משה שבנו הראשון יהא לע"א,
 ח"ו לומר כן, אלא ר"ל שכמו אברהם
 ויזחק העילו וזהמקן בישמעאל ועשו, כן משה
 יטול הזומא בזנו הראשון והבנים שאחריהם
 יהיו נקיים, אבל בזמנ מ"מ שניהם היו צדיקים
 לא היה במשה שום וזהמקן רק לפי שהיו הקנאים
 בנייהן אין לך דבר שאינו עושה שלו לכך נאמר כן
 גרסם בן מנשה נ"ן תלויה כו' (קצת באלשיך וד"ע):
 ויבאו האלה, ר"ל הכנים ליתרו לראות אס
 ההלה יקלוט אותו אז יהא ראוי לגיירו כמו
 בני אברהם והשענו תחת העץ לראות אס העץ
 מגין ומזיל עליהם על ראוים לקרסם (ש"ה):
 לא ניתנה התורה עד שהודו כל האומות בהקב"ה,
 פרעה אמר ה' הצדיק והאומות כלל הכתוב
 שמעו עמים ירגזון, יתרו הכומר הגדול אמר עתה
 ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, ממילא זה סותר
 למ"ש יתרו אחר מתן תורה בל ואין מוקדם
 ומאוחר בתורה (ד"ע):
 וישמע יתרו וגו' למשה ולישראל וגו', ר"ל ששקול
 משה ככל ישראל, אבל בחר הכי אמר
 יוספר משה לחותנו וגו' על אודות ישראל שהיה
 משה עניו מאד ולא רצה שיהא הוא שקול ככל
 ישראל (סס):
 דגה אנכי בל אלקי צעב העני, ר"ל אף שאתה
 רואה תמיד באספקלריה המאירה ועכשיו כדי
 שישמע גם העם שאינם זוכים רק לשאינה מאירה
 (סס):
 ח"א תורה חתומה ניתנה, ר"ל זה סודות התורה
 שחורה על סס המיוחד וכמ"ש מי שידוע לדרך
 אלוותיו כו', וז"א מגלה ניתנה ר"ל זה הנגלה
 לפרעה כפשוטה (ח"א):
 ויבא אהרן לאכל לחם לפני האלהים, ר"ל קודם
 קבלת אלהים כי גדול הכנסת אורחים יותר
 מהקבלת פני השכינה כמו לפני בוא יוס' (סס):
 יהי ביום השלישי והיה קולות וברקים, יבא ויליג
 אלו המלאכים שנצטערו עממן על שנקח מתן
 התורה, זה ויהי לשון צער, וכן ברן יח"ד אלו
 ישראל, דכתיב ועשו כל העם יחדו אז ויריע"ו
 לשון שער, כל בני אלהים אלו המלאכים כו'
 (וזהר):
 במדרש פרח נשמתן של ישראל בזמן תורה כו'
 והלכו לנהר יבואו אלו הנשמות לעבול
 בהנשמה אש וכל דבר אשר יבא בהם תעבירו בהם,
 נהר דיגור אש לקבל דת אש, עוד להורות שיפיל
 על

כל כל אומה כל מי שרצה לגייר יבא ויגייר (סס):
 משאכרו דבר אהב עמו וישמע חור יב"ר כו'.
 קשה מה טעם לית"ר, בשלמא מיתה
 שחור שפיר מה ב"ו עובר כו', וי"ל דהא ביה
 תליא כמ"ש אס פגע בך מנוול זה משכבו לד"ת,
 ממילא כשגרם משה ששכחו הדורות הד"ת כו'
 אז פגע בהם מנוול זה זה יב"ר (סס): או י"ל
 שהשטן הוא יב"ר הוא מלאך המות (ד"ע):
 בשעת מתן תורה בל למשה קרן עור פניו אלף
 אורות זה אל"ף דכתיב בתחלת דברי הימים
 ח"ס ר"ל משה תיקן אדם, וכשחטאו ישראל
 בשאר לו רק א' זה אל"ף דיוקרא זעירא (מקובלים):
 למה אמר אנכי לשון מצוי שזו לשון המספיק לערב
 רב שקיבל היה לו לומר אני, לפי שהאבות
 היו פורחין באויר כמ"ש רואין את הנשמע ממילא
 אס היה פרח באויר קיבץ אנ"י היה נראה כאלו
 ח"ו אנ"י אבל אנ"י אין לטעות (ש"ה):
 ששים רבוא פירושים לתורה נגד ששים רבוא נשמות,
 כי כל נשמה נטלה חלק פירוש אחד (סס):
 בדר סיני נתרסאו כל המומין, לכן הוריד הקב"ה
 טל של תקיית המתים והחיה כל האבות,
 ח"ס ר"ל הוה לכס לשון חידוש בריאה וכו' ודאיתא
 ראו י"ן התורה בחדש ניסן (ש"ך). רק שעדיין
 היו בעלי מומין (ד"ע):
 לא נברא אדם אלא בזכות התורה דכתיב נעש"ה
 אד"ס, ר"ל אס תזכו לנעשה ונשמע יברא
 אד"ר וכו' (ש"ה):
 שמי מגילת אסתר קבל משה בדר סיני דכתיב
 וקבלו היהודים וגו' וקבלו היהודים הל"ל,
 אלא וקבל זה משה, היהודים שהיה לו נשמה
 מכל היהודים (וזהר):
 ערב רב לא שמעו התורה דכתיב ותגיד לבני
 ישראל אתם ראייתם וגו' ואשח אתכם על
 כנפי שמים וע"ר לא היו חוץ עניי כבוד, וז"ש
 סנה אנכי בל אלקי צעב העני בעבור ישמע העם
 זה ערב רב ולא יראו, וז"ש ויוצא משה את הע"ם
 ויתיצבו בתחתית שלא עלו למעלה, וז"ש וכל העם
 רואים את הקולות לבד אבל לא הדברות (ד"ע):
 ח"פ של הגרים לא היו ענני כבוד לא רצה משה
 שחמיו יתרו יבן חוץ לענני כבוד וכל הבויון
 ה"ל, ע"כ וישלח משה את חותנו (סס):
 בחרש השלישי, ולמה לא אמר בירח, כי נעשו
 בריה חדשה כי כל המומין נתרפאו וניתנה
 התורה בשעה לחדש דוגמת בריאת עולם שהי' בשעה
 ימים, וז"ש הקב"ה לא"ף שקרא תגר שלא
 פתחה התורה באל"ף אל תצטער נתינת התורה
 מקולה כבריאת עולם ופתחה באל"ף אנכי (ד"ע):
 וכן וקדשתם היום ומחר, ע"ש התורה שהיתה
 נתונה שני ימים קודם שנברא העולם וכן הן
 שני תורות תורה שכתב וצט"פ, ושני לוחות,
 ואדם רוחני וגופני, ולכן התורה מתחלת בבית
 וכן עשה ול"ת (סס):

בל הנביאים ראשונים ואחרונים באו רק לחזק תורת משה, וז"ל מלאכי סוף כל הנביאים זכרו תורת משה עבדו אשר צויתי אותו בחורב, ר"ל שלא להוסיף ולא לגרוע עד שיבא אליהו, וז"ל הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' (סע):

בעשרת הדברות תר"ד אותיות זה כתר תורה, עד אש"ר לרע"ך ז' אותיות ז' אותיות מטת דרבנן ותר"ג מטות לאוריתתא זה תר"ך (סע):

הנה אנכי בא אליך בעצ הענן, ר"ל דמקודם לכן ואחר כך באה השכינה אליו באסקלריא התמורה שלא היה יכול לראות רק משה לבדו, אבל עכשיו במעמד הר סיני בעצ הענן באסקלריא שאינה מאירה שיהא כל העם זוכה לאות בדבר"י עמ"ך ר"ל אנכי ולא יהיה לך שאדבר עמך ישמעו גם הם וזו גס כך יאמינו לעולם בשאר דברים (סע):

וישמע היכן הלך עומד ומשמע כו', מוכח מזה דמשה לאו מלך היה דכא קי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והא ראייה מדתקן במי בסנהדרין ומשה על גביהן וכלא קי"ל מלך לא דוכו' (גדה לדרך), ולא יתכן זה גבי אברהם דהיה מלך והיה עומד ומשמע למלאכים ויש לישב דאותו מעשה היה קודם שהמליכו עליהם למלך בני חת, וז"ע (ד"ע):

אין משה נקרא מלך אלה בא"י (מפרשים בשם הוזהר):

קשה למה על חנת כן יצאו למדבר לקבל התורה והיאך אמרו ז"ל רפדים שרפו ודיהם מד"ת, אלא ז"ל תורה זבע"פ לא רזו לקבל כמ"ש התוס' על כפיית הרר כנגיית, וז"ל שם שם לו ח"ק ומשפ"ט היינו תורי זככתב שהוא בלתי טעם, ומשפט זה תורה שבע"פ (ז"ב):

קודם מ"ת לא היו נענשין עד משה שנה (מתנות כהונה פ' חיי שרה):

ידה רוצה הקב"ה ליתן תורה שבע"פ מיד בשר סיני, ולמה לא נתן עיני במג"ע (אופן רמ"ז):

יד סיני זה הר המוריה שנעקד עליו יצחק ונעקר ממקומו לבאן, וז"ל תעבדו"ן את האלהים על הבר הזה לשון עבודה להקריבת יצחק לקרבן (מפרשים):

התורה היתה מתנת על אברהם מתחלת בריאת העולם דכתיב יצחק ויטון לישרים תושיה זה אברהם דכתיב תמות נפשי מות ישרים לפי שלא היה יכולה התורה להנתן רק לששים רבוא נגד ששים רבוא אופיות, וזה הענין שהיו האבות מחזירין אחר גרים כדי שנתן התורה בימיהם, דאל"כ קשה למה קשים גרים לישראל כטפסת, וזוהי יתקן שהוצרכו להיות שבעבוד הקשה במצרים על שהסבה אברהם לגרים מלכנום תחת כנסי השכינה,

כדאיתא בגמרא, דלכאורה לא שייך עונש זה לחטא זה, אבל לפי הנ"ל נוחא שאם גייר הגרם היו מיד ששים רבוא משא"כ עתה שלא גייר ועיכבן מומן מ"ת הוצרכו להיות במצרים שבעבודן הקשה, וכאשר יענו כן יפרוך גו' ממילא נעשו ששים רבוא ומכונים לקבל התורה (ז"ב): ויתן שם ישראל, בלב אחד, לךך וכו' לוידבר אלהים והמיוחד באחדות, וז"ל וכל בניך למודי ה' בעצמו ע"כ ובי ש"ס בניך (ד"ע):

ואח"כ כששמעו מפי משה נעשו כולם כמו בלב המחלוקת דכתיב ויפתוהו בפיסה גו' שחשבו לעשות עגל, ואלו שמעו כל הדברים השייך הקב"ה לא הרהרו לעשות העגל (מפרשים): **היאך** נגלה הקב"ה לעין כל במ"ת הלא אי אפשר לדבר רוחני להדבק בגשמי לעין כל בלתי אמצעי, אלא ע"י משה שהיה ג"כ רוחני וגשמי הוא היה האמצעי (יד יוסף):

או לפי שבמ"ת פסקה מהם זוזמת הנפש ובמצרים נתנו בכור הברול נעשו כולם רוחני (סע): **אברו** המלאכים מה לילוד אשה בנינו, ר"ל שהתורה שנתת על ידו תשתכח, והשייך הקב"ה רק לקב"ל התורה בא, אבל אני בעצמי אדבר אנכי ומה אני קיים לעולם כו' (סע): **אמרו** המלאכים טוב ליתן התורה לנו שאנו בלתי חטא ועון, שהיה הקב"ה אהוב בכמ"ט כבודי והחזיר להם תשובה, ר"ל התשובה המגיעת עד כשא הכבוד ובמקום שצילי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים ויכולים לעמוד לפי שיותר ש"כ גדול למי שיש בו יצה"ר וכוש אוחו למי שאין בו יצה"ר כלל, ועוד סודות התורה אחת יכולין ללמוד משא"כ פשוטי התורה אי אפשר לכם להתקיים דמה כתיב בה כו' וז"ל אפרוש סודותיה מן פשוטיה (סע):

במעמד הר סיני פריחה נשמתן של ישראל, פי להורות זיוה בא דיש לישראל חלק אלוף ממעל, נמצא בראותם השכינה טבע שהחלק רוצה להדבק בהכולל שנקרא ממנו (סע ומפרשים): לפי שהמלאכים אין להם יצה"ר לכן קדמה בהם עשיה לשמיעה לפי שאין דבר מה שימונעם מלעשות, משא"כ בן אדם היצה"ר מונעו מלעשות מצוה עד שיטמע תחלה דבר ה' או דברי הנביא ואז אין כח ביצה"ר לחנשו, משא"כ בשר סיני שפסקה מישאל וזהמת הנפש שהוא יצה"ר והיו כח מלאכים, לכן אמרו נעשה וגשמע (סע):

למה המתין הקב"ה בנתינת התורה עד דור המדבר, שדורות הקודמים עדיין לא באו שבעים אומות ואפשר שיאמרו אותן אומות שעדיין לא היו ואלו המתין עד שצאנו לעולם היינו מקבלים התורה, לכן המתין עד שהחזיר על כל שבעים אומות (סע):

שבת ודינין הוא שלמות לגוף ותורה הוא שלמות לנשמה

לנשמה לכן הקדים הקב"ה צמרה שלמות לגוף, והא"כ התורה שלמות לנשמה (סע):

קודם מ"ת היו ישראל תחת מתלה כוכבים ומולות, וכשקבלו ישראל התורה וכו' להיות תחת מתלה הקב"ה בעצמו (זוהר): **בשעת** מ"ת שאל השטן תורה היכן הוא כו', לפי שהקב"ה טרדו לשטן שבעת מ"ת שלא יקטרע לומר אותה שעתידה לעשות עגל אתה נותן להם התורה (תוספות):

כפיית הבר כנגיית היה על הערב רב שהם היו דבקים בע"א במצרים והיה קשה להם לקבל עול תורה, ואעפ"כ שלא יאמרו המינין מאן יימר דלמח על ישראל היתה הכפייה לךך חזרו וקבלו בימי אחשורוש (סע):

ואם לאו ש"ס תהא קבורתכם, ר"ל שם במצרים ראוי להיות קבורתכם דהא ע"מ כן הוצאתי אתכם בעבור ישמעו וישמרו חקיו ותורותיו וגו' (סע):

נתינתה של התורה עד שלשה חדשים, ע"ד המשנה הגיורת והשנויה וכו' להפסיק בין זרע קודש וכו'. קשה למה לא היה שלשה חדשים רק כשנצרך אותן ימים מחמשה בניסן עד רדת משה מן ההר עם הלוחות וצאתת לא נתינתה רק לחמשים יום, וי"ל שישראל לא הוצרכו שלשה חדשים שאין להם דין גיורת רק צריכין להתחין שבעה שבועות ע"ד ז' נקיים, רק לגרים היינו ערב רב שלא היו ראויין לקבל התורה ולהכנס תחת כנפי השכינה עד תשלום שלשה חדשים ע"ד הגיורת וכו' (אלשיך): **כפיית** הבר כנגיית היה לטובת ישראל שיהיו דומין לאונם דכתיב ביה לא יוכל לשלחה כל ימיו (מפרשים): ז"ל שהעולה על רוחכם היו לא תהיה, ר"ל שחשבו שקבלו עול התורה באונם על שכפיתיה הבר כנגיית כו'. וזהו ביד חזקה, ר"ל שאתם אומרים שהיה ביד חזקה ע"י כפייה אמלוך עליכם, ע"ד לא יוכל לשלחה כל ימיו ממילא זהו לטובתכם כו"ל (ד"ע):

למ"ד ראה ויתר גוים, זה סותר למ"ש במדרש בראשית שלא יאמרו לסטים אתם דהא צאתת ממונם של כנענים התיר לישראל ואפי' ארצם על שלא קבלו התורה, ממילא אין שייך לומר לסטים אתם (כלי יקר):

למה נתן הקב"ה תר"ג מטות הלא אפי' במצוה אחת יכול האדם לזכות למי עוה"ב, וי"ל לפי שהרבה מטות ישן שלא יכול כל אדם לקיימם, א"כ הוא עני לא יכול לקיים צדקה, חולה אין מקיים סוכה, א"כ אין כהן אין מקיים קרבנות, לכן **הרבה** הקב"ה המצות שאם לא יוכל זה לזכות יוכל **אחר** לזכות כו' (סע): ז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לצידיק הרבה תורה ומצות (ד"ע):

יד סיני זה הר המוריה שמתחלה היה עמוק ואח"כ נעשה הר גבוה שלא היה כבודו של **הב"ד** לשטן נעמק, וז"ל פיוס ביה"כ ה' ירא"ה לשון

עתיד שיעשה אח"כ ר (שפתו כהן): **הא** דאמרין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו הלא אחר כל הדברות נאמר דבר אתה פמנו וגשמעה, אלא ז"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה ומקום של הפסוק דבר אתה שמנו הוא מיד אחר שתי דברות הראשונות, כך איתא בדיהא במד' רבש (כ"ח):

לקח הקב"ה שר של עשו וכן כל שרי שבעים אומות ג"כ על הר סיני שבעת קבלת התורה כדי שיוכלו הגשמות הקדושות שתחת שבעים אומות להתגייר, שכלאו הכי לא יתגיירו כי ישראל יאמרו להם ירושה היא לנו מצבותינו ואין אתם שייכים לתורה (כלי חמדה):

למה צוה הקב"ה במ"ת לנשים תחלה, כדאיתא שלא יאמרו נחת רוח עשו לבעליהן אם קבלו האנשים תחלה (מפרשים):

אי אמרין יש אם למקרא שייך התורה למלאכים ולא לישראל, לפי שאכלו בשר בחלב אצל אברהם ע"פ השטה דסנהדרין אי אמרין לא תגנוב בגונב נפשוהו נכתוב מדבר לא שייך התורה לישראל יותר מלמלאכים דהא ג"כ אין לא קיימו ישראל לא תגנוב אצל מכירת יוסף וכו' (מפרשים):

הא דאמרין מכאן מודעה רבא לאוריתתא א"כ קשה למה נעשו ישראל וגלו מארצם על שעברו על התורה, וי"ל אע"פ שבעת הנתינים היה קצת באונם מ"ת שבעת כניסתן לא"י היה צרצון דכתיב ויתן וגו' בעבור ישמרו חקיו וגו' (הרשב"א בע"י):

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ולא כתוב לא תשא שמי לשון נוכח, כמו שתי דברות הראשונות, מוכח שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו (הרמב"ן):

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ר"ל אפי' במחשבה שאין נגלה לשם אדם רק על פני, דבע"ז מצרף מחשבה למעשה, או ר"ל הוזהר מליךך בעקבות דורות הראשונים שאמרו אין הקב"ה משגיח על האדם השפל רק ע"י אמצעי כמו שמש וירק שהם על פני, ר"ל שהם קרובים לפני יותר מן האדם (יד יוסף):

אנכי ולא יהיה לך דוקא בא"י, כי בח"ל דומה שאין לו אלוה, וגם לא יהיה לך אלהים אחרים דוקא לא שייך בח"ל כי נותנים מס לאלהים אחרים כתרגמו, וז"ל מפי הגבורה שמענו, ר"ל כמ"ש עכו"ם מרקדים כו' איש גבורותיו, משא"כ שאר הדברות שהם חובות הגוף נוהגין גם בח"ל (כלי יקר): **ואם** לאו ש"ס תהא קבורתכם, ר"ל לא תחיו לעוה"ב כי אם לא יקבלו את התורה לא יכנסו לא"י, ממילא אין חילוק בין א"י לשאר ארצות לומר שזכות א"י תגרום, ע"ד וכשר אדמתו עמו, וגם אם לא תקבלו את התורה ממילא לא תאמינו שיש תחית המתים ולא יהיה לכם חלק **בנתינים**

מתחת המחסים מדה כנגד מדה כדאיתא בריש חלק (ד"ע) :
בכל חמשה דברות הראשונות נאמר ה' אלהיך, וגם במצות כבוד, שג' שותפין יש באלהם והקב"ה שותף בשמה ממילא כשמצדד אב ואם וזולת השמה שבהם או ג"כ מצדד לשייבה הלק הויז ממעל, וז"ש ה' אלהיך, לא כן שאר דברות שהם בין אדם לחבירו (סג) :

כל הדברות בלא תחמוד כלו ים, כי החמשת האחרונות נלמדין מן ההלכות שהם לזכר נבות ועבר על לא תרצה ולה הויז ולא תענה ולא תגאף שחמד לאשת נבות וה' הראשונות ג"כ בלא תחמוד כלולים (סג) :

בהרשע השלישי, שזולו תאומים, ר"ל בחבור ודבוק יחד בלא למדבר שיינו כולם כאחד ובלבד אחד כדכתיב ויתן וגו' (סג) :

זכר את יום השבת, במילואו ז"כ"ר ס"ת נפ"ש, ושאר במילואו ש"ן מ"ס רי"ש ס"ת נס, ור"ל נשמה יתרה, ממילא הכנענים אף שמקיימין זכור השבת מ"מ שחר אין מקיימין כי עושין מלאכה לכך אין להם נשמה יתרה (סג) :

החזיר הקב"ה התורה על כל אומה ולשון, ואע"ג דהתורה כולה נכתבה ע"ש ישראל דבר אל בני ישראל, או את בני ישראל, וי"ל דהקב"ה ידע עתידות שלא יקבלו טוב אומה את התורה רק ישראל, ועי"ל דאף אם קבלו האומות את התורה מ"מ היו ישראל עוקר יתה (תוהר) :

כ"ב חלק מלאכים ירדו לשיני דכתיב רבבות אלפי כנגד מחנה לוי, ולפי הגירסא כ"ב חלק דבוא ז"ל נגד כ"ב אותיות שכל אות יש חלק השגות סודות התורה (סג) : לא היה לו לומר רק אשר בראתיך ולמה אמר אשר הוצאתיך, ליתן פתחון פה לאומות שיוכלו לקבל התורה, כי מן השבעים אומות היו הערב רב שהלכו עם בני ישראל, וגם אחרים רדף פרעה להרגם והקב"ה הניחם, ואפ"ה לא קבלו את התורה (ד"ע) :

בה שאמרו פרחו נשמתן של ישראל בזה סיני היינו ר"ל המון העם כי הם לא היו כדאי לראות פני השכינה אבל אהרן ובניו ושבעים זקנים ודומיהן היו חיוין וקיימין (מפרשים) :

במדרש התורה לא ניתנה אלא בזכות השתחוויה, והא דלא ניתנה בזכות עצמם י"ל דה"ק לא היה ראוי להנתן כל התורה ע"י משה אבל בזכות ההשתחוויה וכו' שמענו קצת מפי הקב"ה בעצמו (סג) :

הר' אלהים זה הר סיני שם קבלו אלהותו. קשה הלא עדיין כשהיו במצרים קבלו פסח ומילה לזכר אלהות, וי"ל דעכשו היה מאהבה ולא מפני תועלת שלהם כמו שהיו במצרים וביים. ומה שכתב עליהם השר כגיגית כבר תירצו התוספות בשבת שהיה מפני האש הגדולה (יפה תואר) :

ועי"ל כפיית השר כגיגית היה על תורה שבע"פ :

קול השופר זה שופר מאליו של יצחק בוי, קשה הלא אילו של יצחק היה עולה ועולה כולם כליל, וי"ל מאפרו של אותו איל אחר שהקריע ברא הקב"ה איל אחר (פ"ה) :

באגדה אלו קרינו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, ר"ל לפי שכן אם הגדולה יוכר אותם מן זוהמת הנפש כמו הצורף שמצורף זהב וכסף לוכך ממנו הפסולת (יד יוסף) :

זה הענין שזכרה נשמתן בזה סיני לפי שהיה נשמתן צריך לעבול בזהר דיוגור ליעבר מטומאת זוהמת הנפש (סג) : קודם קבלת התורה לא היו נקראים בשם ישראל רק ע"ש אביהן ישראל כמו שמתיחסין שאר אומות ע"ש אביהן הראשון, אבל אחר מ"מ נקראים ישראל ע"ש שהיו קרובין בזה סיני לאל יצחק וז"ש לבני ישראל עם קרובי (ד"ע) :

הא דאמרינן משה נהג טובת עין ונתינה לישראל, ר"ל זה סודות התורה שלא נתנה רק למשה, וז"ש בגמרא אלא לפסולא בעלמא (מפרשים) : **בהר סיני** למד משה ק"ו לפרוש מן האשה, ואף למ"ד יתרו אחר מ"מ בזה עם אפרו והיאך פרש מן האשה קודם מ"מ, ז"ל שמחלה נתן לך לדרוש לפרוש מן האשה אחר שתבא אלנו (תוספות ע"ז ס"ב) :

ואם לאו שם תהא קבורתכם. ואע"ג דאם לא קבלו ישראל את התורה היה העולם חוזר לתו וזכו, וי"ל דאעפ"כ קבלו משה ואהרן ובניהם ולא היה העולם בטל בשבילם (נפת פנחה) : **אשר הוצאתיך** מארץ מצרים, ר"ל אל תחשבו בהיותכם עובדים שמשמי במרום שזכו כבודי שעבד מלך כמלך, כי בצדו לאחר לא אתן, והא ראייה אשר הוצאתיך בצמתי מצרים ולא שלחתי שלוחי שמשמי במרום (סג) :

ועוד על סנ"י ואין חולקין כבוד לתלמוד במקום הרב והשכינה היא בכל מקום (ד"ע) :

הרמב"ם סובר הנכי הוא ככלל התרי"ג מצות דהו עיקר קבלת עול מלכות שמים, ובה"ט סובר דאינו בכלל התרי"ג מצות, והוא רק קבלת עול מצות שיקבלו עליהם אח"כ כל המצות (סג) :

אל תאמר למה לא יהא מותר לעבוד לכל צבא השמים הלא מגדולת עבד ניכר גדולת האדון, וי"ל זה שייך למטה, משא"כ למעלה שאף שחפרה הלצנה וזושה חמה וכל צבא השמים יבעלו לעתיד מ"מ כי מלך ה' בצאות, וז"ש על פנ"י יותר בע"ז מצאשר מצות כי זה הוא לעולם כנ"ל (רמב"ם) :

עי"ל דשאני הכא דכל אדם ישראל יש לו חלק אלוה ממעל, ואותו חלק אלוה אינו ראוי להשתחות לצבא השמים שהם גם כן עבדים לאותו חלק (ש"ה) :

ורח משע"ר מפרש"ן, ולא לשעיר ולפארן, ר"ל מצרכתם נתנו לישראל, עשו נתן חרש מצרכתו לדון חרבע מיתות, וישמעאל מצרכתו פרא אדם לפרוע

למדו רק בשם דאין דם נדה כדם אדם ואין נר שבת כנר נשמה כדאיתא בגמרא מילי דהאי שטרה לחוד כו', ועי"ל דלדרכא הסברה נותנת דע"י מצות אלו תזכור עצמה ותעשה תשובה מלחטא עוד כמ"ש סיני דמי בעל תשובה באתו מקום כו' (סג) :

לפי המ"ד דחבר א"צ הנוראה ממילא הכחש דהיה ערום בחמה הוי כחבר ואפילו לא נעטוה שלא להסית אין טוענין לו (סג) :

ארבעה רגלי המרכבה שור בבהמות כו', ואע"פ שנחש ראוי להיות במרכבה שהיה מלך על כל הברואים, מ"מ הקב"ה ידע מראשית אחרית שעמיד להקלל ע"י חטא הסירו מתחלה מהמרכבה (סג) :

אף למ"ד אין מיתה בלא חטא מ"מ אילו לא חטא אדה"ר לא היו מתים רק בחטא חמור אבל בצירוף חטא אדה"ר מתים בחטא הקל, ולכן הבריות אומרים שפיר לאדה"ר אתה גרמת מיתה כו' (סג) :

עיקר שכינה בתחתונים היתה וכשחטא אדם נכתלקה, ואע"פ שעשה תשובה היה לתשובה שתכפר על העגירה ולא שתשוב השכינה למקומה (סג) :

אדה"ר הניח שבעים שנה לבניו, ואע"פ שהדורות הקודמים אחר אדה"ר היו הרבה, זה היה דרך חסד לעמוד על חשבון עבירות ותקופות (סג) :

למה יעד הקב"ה לאדה"ר דוקא מיתה ישראל ויטבול עונש אחר. הענין כי משחלת בריאת העולם נתאוו הקב"ה לזר בתחתונים, והנה ע"י חטא אדה"ר שהביא עליו זוהמת הנפש נתעבה החומר ולא היה מקום לחול קדושתו ית' באלם, והנה ע"י מיתה נתרך בגוף בקבר ע"י תחיה יבדח מחדש בזכות כמתחלה כדי להשיר שכינתו בתחתונים, ואם לא חטאו בעגל כבר פסקה הוהמא ממת' ויהי חירות ממתה (אלשיך) :

תנח"ך הוא השטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות וכתיב בעל המות לגלח לעתיד כשלא יהי' היתה"ר, ממילא אם לא חטאו מעץ הדעת אז יוכרח למות מלאך המות מיד כעתידי לכך השטן (סג) :

אמר הנחש לא מות תמותו, ע"ד חלל שבת א' כו' כי עכשו אתם בבהמות ואינכם מוקבלים שבר כ"כ כי אינכם יודעים לעשות רע אבל נפקחו עיניכם וגו' טוב ורע ועם כל זה תבחרו טוב מרע א"כ יהיה שברכם גדול מאד (סג) :

כפול להורות דע"י שליח מותר, ולחוב היה תירוח שהיה לא שמעה מפי הקב"ה רק מפי אדם, אבל דעת הקב"ה מדלל אחר כפל בלשון לא תקח משמת לא תאכל אפי' היתה הלקיחה ע"י שליח (סג) :

היה ראוי להוציא לחם ממש מן הארץ בלא יגיעת י' מלאכות רק בשביל חטא אדם נתקלל העולם כי קללות וכל חטא וקללה ברם קליפה לפרי ולהסיר י' קליפות צריך י' מלאכות ובכל מלאכה מזה א' לשבר ולפרק אותה קליפה הנעשה מאותה עבירה וכן לעתיד יעבור רוח עומאה מן הארץ (סג) :

ולפי"ו ז"ל המוציא לחם ממש מן הארץ, וגם לפי זה לא היה צריך רבי להורות לתלמידיו דוגמתו בזה! מכת קושייתו אין כל חדש וגו' (ד"ע) :

קורם חטא אדה"ר היה אדם כולו ספירוי אפי' החומר שבו זה אור' נאל"ף ובחטאו נתעבר ונתעבה ולא יש מקום לשכינה לחול, ז"ל מתחלה היתה דירתו בתחתונים כו' ולא יש תקנה עד ישוב לעפר ויתמרק בצור הארץ אל העפר כשהיה ויחיה ע"י על העליון. ז"ש אפי' בצדקים גמורים שאינם מתים כיעקב משה ואהרן שעה אחת קודם חתימת המחסים ישנו אל הארץ לעבר ממש כנ"ל כדי לזכר החומר (סג) :

ועתה סן ישלח ידו וגו' וחי לעולם, ואע"ג ככבר נגזרה עליו מיתה, מ"מ ע"י שיאכל גם מעץ החיים שהן סודות התורה שבע"פ שבעים שלא לפסוק מהם מחמת מתיוקתם ומכני שלא יפסקו מהן לא יהא רשות למלאך המות לנגוע בהם כמעשה דדוד דלא ויכול ליה כו' לא פסק פומיה כו' (סג) :

והאדם ידע וגו', ר"ל לאחר החטא שלא כדעת רש"י כי בחטאו נכתלק י' מאדס וה' מחוה ע"ד איש ואשה ושאר ו"ה זה ו"האלם ידע וע"כ בראותם שגולר להם זרע אחר החטא והקללה חשבו שדינם ככזוה שע"י מים המאחרים עקרה נפקדת ממילא נמחל חטא ואמרה קייתי איש את ה', ר"ל יחזור הוי"ד בליש וה' בה ויהיה ה' שלם כמתחלה. או אמרה בראותה ותהר ותלד משמע שלא נתקיים. בה הקללה של הרבה ארבע ענבוך כי מיד אחר ותהר מיד ותלד והכל מחמת שתקבלה תשובתם (סג) :

משמע שגולרו תאומים וככה הוהמא גדולה שהיה בה נחש טעילה בקין וילא רחשונה וגשאר הכל זך בלי שמרים, וז"ש משה היה גלגול הכל (סג) : כל הנשמות היו תלוין בצדה"ר והנחש הסית והדיח לגבר רוח הטומאה על כל הנבראים להוציא מקדושה לרשות סמאל אל אחר עיין במ' ע"ש כל הענין עד טוב ורע טוב זה משה וז"ש יבא טוב זה משה (ד"ע) :

אורו אור שעתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתקא הוא אור שנברא ביום ראשון (זוהר) : וזה הענין שכלדוקים

ההדיוקים יהיו מתענגין בה ע"י שכר הורגלו
 בה משתה ימי בראשית אבל מהרשעים נגזו אותם
 אור ולא הורגלו לכך נידונין בה (מפרשים):
 קין הביא זרע פשתן והכל צמר זה איסור שעטנ"י
 שט"ף ע"ז ר"ל שמערב ב' כחות יחדו ונחשב
 לידון כעובד ע"א (מפרשים):
 ארץ שרצה לעשות רצון קונה. וא"ת והא שינתה
 בעץ עושה פרי, וי"ל שבאמת לא שינתה
 לו"א ויהי כן ר"ל בג"ע שמתקנת לדיקים, וגם
 לאד"ר א"ס לא היה חוטא אז עץ פרי אבל
 חוץ לג"ע שדעה הארץ שעתיד אדם לחטוא אז
 עושה פרי (מן טוב):
 שבע ארצות ארץ אדמה כו', ותחלת דירת אד"ר
 בג"ע, וכשחטא השליכו הקב"ה לגבול הנקרא
 אדמה, ז"ל וישלחו ה' גו' לעבוד את האדמה
 ושם תולדו קין והבל, וכשהרג קין להבל השליכו
 הקב"ה לגבול אחר הנקרא ארץ ז"ל הן גרשת גו'
 והיינו נע ונד בארץ (זוהר חדש):
 והנחש היה ערום גו', כי לכל הברואים עבד
 הקב"ה לבושין שכן גופין לנשמה חוץ לנפש
 וחיליו שהן המזיקין נשארין בלא לבוש הגוף, וע"ז
 נתקנה הכוש ופתה לחוה וגרם מיתה לאדם
 (זוהר):
 קין לא נתחייב מיתה על הריוגת הכל משום שאד"ר
 היה גורם מיתה לכל והוא הביא המלאך המות
 לעולם אלא שפקד הקב"ה עון אד"ר עליו
 (סע):
 וישבן מקדם לבן עזר את הכרובים גו', וכשהגשמה
 עולה עד שם א"ס היא ראויה לכנוס מכניסין
 אותה וא"ס לאו שורפין אותה בלבד, וכנגדם היו
 במהדש שני כרובים לפני ולפנים דוגמת ג"ע,
 וכש"כ נכנס לשם נכנס באומה וזיירה כו'
 כשמה בלא גוף והכרובים העומדים שם כו'
 זכה כ"ג נכנס ויוצא בשלום וא"ס לאו א"ס יוצא
 מבין הכרובים ושורף אותו (סע): י"א ססס המות
 היה באותו פרי שאכל אד"ר לכן מאחר שהיו
 ככללים בו כל הגשמות מוכרחים למות וזה לא
 ידבק בחייו ואליהו ודומיהן (ד"ע):
 לפי המדרש קין והבל מחולקים היו בבנין בהמ"ק
 זה אומר בתחומי יבנה גו', ובכתבי מהרא"י
 יסודא ובנימין היו לגבול קין והבל:
 בע נוד, עון נדה דאחרי מוהמא שהטיל נחש
 בחוה והיא זוהמת נדה (זוהר):
 ולאדם אחר, זקף גדול על ולאדם זה ו' זכ'
 נקודת עולה ד' זה סס הוי"ה רמז
 למות אדם שעל הכסא (סע):
 העליונים נבראו ביד ימין ותחתונים ביד שמאל
 והמקדש ממוצע בין עליונים לתחתונים
 ש"ש מקדש ה' כוננו יד"ד (כלי יקר) ז"ל גדולים
 מעשה דיוקים כו' כי הדיוקים ג"כ ממוצעים
 בגשמי ורוחני (ד"ע):
 בעשרה מאמרות נברא העולם, מאמר לשון רכה

כי דעתן נבראו לרצונם כו' ולא בע"כ, תשא"כ
 בנ"ת כתיב וידבר אליהם לשון גורה כי כפה הד'
 כניגות (סע):
 הנחש ראה שלא נתקללה הארץ אף ששינה
 מדברי הקב"ה בעץ עושה פרי לכך אמר
 לאשה אף כי אמר אליהם וגו' ר"ל סותר לשנות
 דבריו, וזכר מתוך למה נפקד עון הארץ עכשיו
 על ששינתה ולא קודם לכן (סע):
 הוסיפה חוה באיסור נגיעה כי היתה מוספקת א"ס
 לעקל א"ס לעקלקלות, ר"ל שמה דעת
 הנחש שימות אד"ר ממילה א"ס היה הנזון רק
 באכילה מסתמא אשה מבדד לבעלה שואכל הוא
 תחלה וימות מיד וישא נחש למה אבל בנגיעה
 אין סכנה שתכבד לבעלה שיגע הוא תחלה
 ולכן כשראה חוה הנחש דחפה לנגוע ממילה
 אין כוונת הנחש לרעה כי הלא תמות חוה תחלה
 לפי סדרת הנחש שנלחש חוה בנגיעה ולכן שמעה
 לעצמו (סע):
 קנאת איש מרעהו גם זה הכל, ר"ל לפי דכתיב
 והכל הביא גם הוא, ר"ל נתקנה בקין ולא
 שביא מעצמו לכך נהרג (מפרשים):
 הא דאיתא במדרש בזנות מעשרות נברא העולם
 ר"ל זה אברהם שהיה דור עשירי מן נח
 שהיה ממש בימי נח כבירתו עולם מחדש אחר
 המבול (זכנת פענח):
 פתחלה כתיב ואז יעלה בלא י' לסוף ואז ביו"ד
 לפי שהגשמים באים משפט הוי"ו של הוי"ה
 ז"ש פותח את יד"ך (ספר מסורת הברית):
 אין טוענין למסית מנחש הקדמוני כו', בע"א דוקא
 אין טוענין למסית דמחו"ל דברי הרב כו'
 הלא ע"א שאתה מסית אחריה ג"כ לרבות חשב כו'
 (פסקי הרא"ש):
 עץ פרי שאכל אד"ר י"א גפן היה (גמרא):
 אלה תולדות השמים והארץ בהבראש וגו', ברא
 עולמות ומחריבין כו', קשה מה טעם
 מחריבין וכן קשה בפסוק כי השמים כעשן נמלחו
 הארץ יתבעלו מעשה ידיו של הקב"ה, הענין הוא
 כך בראשית בשביל תורה ומילה וזה ברית א"ש
 אלו ישראל שקבלו שתי אלו ועכו"ם לא רנו לקבל
 אלו לכך והארץ היתה תהו ובהו, ואמר יקוו
 המים אל מקום אחד ר"ל נשמתן של ישראל
 שהצובה מאותו שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו
 ולכן בה' בראש ה' ועירא אלון דמתגיידין מעכו"ם
 בנגייהו נפלה ה' ועירא דאברהם כאלף החמישי
 שחרב בהמ"ק וכו' (יפ"ת):
 עוה"ז נברא בה"א שכלו צער כצער לידה של
 נקבה ועוה"ב יבא כוכב בלא צער ע"כ
 נברא ביו"ד (כלי יקר):
 עץ החיים היה כעץ בעלמא בלא פרי והיה העץ
 טעמו כטעם הפרי ולכן כשיאכל אדם עץ
 הדעת הוה לו להבין שגם מעץ החיים יאכל ומקודם
 ביה כבהמה שאינה אוכלת עץ (סע):
 ברבר

ברבר ה' שמים נעשו, נמצא הדבור כלי מלאכה
 וזכנת שאנו שוכתין מכלי מלאכה שאנו
 צריכין לשבות גם מכלי מלאכה שזכנת הקב"ה
 בשבת זה הדבור, ז"ל ודבר דבר וכו' (סע):
 ברי עץ הדעת היה מוליד לאד"ר תאות הזנות,
 ז"ל וירעו כי עירומים הם שהיו מסתכלין
 בערוה וזה בא ע"י העץ הארץ שע"י שנתה
 זהו תאוה טעם העץ בלא טעם פרי היתה מולידה
 בעולם שכל עב וגם לכך חטא אדם שלא היה
 זך שכלו ע"ד אין אדם חוטא א"כ נכנס בו רוח
 שטות ולכן כשחטא אדם נתקללה הארץ באותו זמן
 ולכן כשזן זנות צריכה הארץ לסבול גם עונה
 כמו במבול וכן בנ" עריות נאמר ואפקוד עונה
 עליה (רמב"ן):
 במדרש וישם ה' לקין אות הוריה לו גלגל
 חמה, ר"ל לפי שקין היה לו דין הנמצא
 במחירתו שהיה גונב דעת עליונה ושם כתיב א"ס
 זרחה השמש וגו' (כלי יקר):
 בוכב דאד"ר נולד מהול דל"כ האין הכניסו
 לג"ע, וא"ת מ"מ למה הכניסו הלא גלוי
 לו יתברך שיחטא ויגורש, וי"ל שדן אותו באשר
 הוא סס (פליאה):
 בלקות ארבעים נגד י' קללות לאדם י' לחוה י'
 לנחש י' לארץ (מד"ר):
 ויאמר מ"ה עשית, ומספר אר"ס, ר"ל אדם אביך
 אשה גרמה לו מיתה אף אתה כן דמתחלה
 עבר קין וזכר על תאוותיו של הכל ולסוף הרגו
 תמילא היו אוהזין מעשה אבותיהן ואז פוקד עון
 אבות על בניו (זוהר):
 ותאמר קניתי איש את ה', ר"ל אני ובעלי נבראו
 מה' משא"כ בניו זה הוא משלשתן הש"י
 ואדם וחווה (מפרשים):
 במדרש קין לקח קרקעות והכל מטלטלין, ר"ל
 קין לקח עוה"ז שהוא כמו קרקע שאין
 אדם יכול ליקח מהונו לשאול והכל לקח ממות
 ומעשים טובים שהוא מטלטלין לעוה"ב (יד יוסף):
 הבל חטא קצת שלא הקריב קרבן קודם קין שרצה
 להוית לדיק יותר מקין וכתיב והכל הביא
 ג"ס הוא לכך נהרג (סע):
 קין גלה למזרח דכתיב קמת עזרן וכל רוצח גולה
 למזרח לפי שככה שזשו של נרצח כי כל בעל
 תשובה צריך לתקן חטאו בהפוכו (סע):
 קין לשון קנין שהיה אוהב גשמי וקניני עוה"ז ולכן
 לא שעה הקב"ה למנחתו, משא"כ הבל לשון
 הכל רוח שהיה כולו רוחני ועוסק בתורה לכך
 שעה הקב"ה למנחתו (רמב"ם):
 יצא קין מלפני ה', מנ"ד של מעלה יצא מחויב
 כי מלאכי השרת נשאו ונתנו בדבר המקתם
 אמרו הרי זה לא ראה עונש רציחה לפניו ואין
 חייב מיתה כי ודונו הוא כשוגג וחייב גלות ומקצת
 אמרו יותר הוא ממויד כי לא היו בני אדם רבים
 בעולם וגם הבל היה מעוט מן המעוט (ספר התנין):

קין נתן עינוי במה שאינו שלו שלקח לעצמו
 קרקעות ורצה גם במטלטלין של הכל לכך
 גם מה שנידו בעלה הימנו דכתיב ארור אתה מן
 האדמה. ללא כפירש"י דקאי על תאוה יתירה
 של הבל ללא כתיב רק את קין את הבל, ועיין
 בסוגיא דיבמות דכ"ט אומרים שלשה דברים
 (חדושי אגדות):
 גדול עוני מנשוא, במדרש ששים רבוא עתידין
 לחטוא לפניך כו', ר"ל עבירות שבין אדם
 למקום כמו ע"א החמורה מעוני שהיא רציחה
 בין אדם לחברו (סע):
 ויהי בדידות בשדה, ר"ל שלטה בו רוח עומתא
 ביותר בשדה כדאיתא במקובלים ע"כ מצא
 השטן דהוא רוח מסבא מקום להטעונו להרוג
 את הבל (אלשיך):
 ויפלו פניו שנסתלק ממנו כלם אלהים ע"כ. והיה
 כל מוצאי יסרגי, ע"ל נמשל כבהמות נדמו
 שהקב"ה מסלק לאדם החוטא צורתו ויתברך (סע):
 לא הותר לאד"ר בשר להמית בעלי חיים כי
 די לו שהביא מיתה לעולם ונח שהיה לב"ח
 הותר לו להמית (סע):
 זה ספר תולדות אדם, ת"ח שמת בלא בניס
 א"י לייבם אשתו כי הספר תולדותו (זוהר):
 אם תשיב שאת וגו', אע"ל דאח"כ על הריגת
 הבל עשה תשובה באמרו גדול עוני מנשוא
 ואס"ה לא נמחלו לו רק חטאי דו"א במבול נשטף
 וי"א למך הרגו, וי"ל להכח לא חטא רק במנחתו
 וניתן לתשובה לאחר שפתח לו ה' פתח של תשובה
 והוא הרצה לפשוט ולא חזר וברב לחטוי לא הועילה
 לו תשובתו לגמרי (יפה תואר):
 אמרו קין והבל בראו ונחלוק העולם כו', ואע"פ
 שהכל היה דרוק ויהי בו נשמת משע שיקבל
 התורה ואין הדיון נותן שיחלקו הבנים הנכסים
 בחיי אביהן, וי"ל מאחר שהיה אד"ר נוף וגדו
 מן הקב"ה מחמת חטאו ופירש מן האשה חשוב
 כמת (סע):
 זה אומר בתחומי יבנה בהמ"ק כו', ואע"ג דבימייהם
 לא יבנה בהמ"ק י"ל דעל מקום שהקריב
 אד"ר שהיה מקום בהמ"ק על המקום שהוא
 היו מדיינין שהיה מקום מקודש לעולם (סע):
 לעליונים ותחתונים אתה סובל כו', ולא קאמר
 גדול עוני מן ששים רבוא כו' דלמא שאני
 ישראל דעשו תשובה מקודם ועוד שאני צבור
 דתקיימי ברחמי שאני (סע): וי"ל דלפי הגמרא דקאמר
 גדול עוני מששים רבוא הלא ישראל עשו תשובה
 ומה למד קין מישראל (ד"ע):
 במדרש לכן כל הורג קין כו' לא היה לו מחי
 ללמוד כו', אע"ג דאד"ר נכטוה על
 שפיכות דמים מויעו וזו, וי"ל דפליג וס"ל
 חשבון ז' מצות אחרות חוץ ש"ד, ועי"ל דה"ק לא
 היה לו ממי ללמוד דבמכות אמר אדם נהרג כו'
 וכדאי שבאמת לא היה יודע ביוכן נפשו ונאלת (סע):
 וישם

ישם כ' לקח אוח, הוריה לו בגלל חמה, קשה בשלמה גבי יעקב וחזקיה הורחת השמש אוח היה לרפואה ליעקב מללעתו וחזקיה מחליו ע"ד שמש נדקה ומרפא אבל בקין לא שייך זה וי"ל כענין שנאמר אם זרחה השמש ר"ל שיש לו שלום עמך כו' כן הראה הקב"ה שיש לו שלום עם קין שחל לו (סע):

חד אמר אוח זה צרעת להורות דאין נפטר מן מיתה ומצורע חסוד כמה (סע):

אוח לרצחנין, ר"ל אם יהא כהרג ישכח הענין ולא יוכר מלצח, אבל אם יהא נע ונד שמים רבים אז יוכרו תמיד ע"ד אל התרגם קן ישכחו וגו'. או י"ל אוח לרצחנין בשוגג שיהיו נעים זמרים בגלות עד לערי מקלט כי קין קצת שוגג היה כנ"ל שלא היה לו ממי ללמוד (סע):

דצא קין, מתיבין יא' כו' הלא שכינה בכל מקום בשלמה ביוהי נאמר מלפני ה' הוא בורח כי ברח מא"י ששם השכינה תמיד אבל קין לאו בראי היה (סע): אבל למ"ד שכינה במערב שייך שפיר ויא' כי כתיב וישב וגו' קדמ"ת ערן זה מורה (ד"ע):

הלא כתיב שבעתים יוקם קין לאחר ז' דורות וכלה זרעו במבול וכמ"ש גבי למך לאחר המבול וגו', א"כ קשה למה המתין הקב"ה עד נח שהיה עשירי לאדה"ר וט' לקין, וי"ל דבימי אנוש שטף הים שליש של עולם ממילא נתקיים שבעתים יוקם קין (מורה):

במדרש שם זרע אחר זה מלך המשיח, ר"ל דע"י הריגת קין להביל נולד שם ובימי המשיח לא ישא אל גוי חרב, או י"ל דבימי המשיח יחיו המתים וגם כן הביל יחיה (יפה תואר):

אזרח אתה מן האדמה אשר פתקה את פיה, כי נשתת קין בזה בקרה לכך ותפתח הארץ את פיה לנקום נקמת משה שהיה הכל שפנתה פיה לבלוע דמו של הבן (מקובלים):

אדה"ר גזר עליו מיתה ביום ו' ותשש כמו מחמת שעלה לדן וכפשת מהני כחנות אור ונעשה עוד המתין לו הקב"ה ו' ימים לכך יום הכפורים בעשור לחדש. עוד עטם לפי שגדון בשעה עשירית לכך יו"כ בעשור לחדש (שפתי כהן):

כזה שהיתה מערת המכפלה מתחלה ביד עפרין וא"י מתחלה ביד הכנענים וגרין ביד ארוכה ונת שבע לאוריה וכן נשתת הגרים שא"כ מתגייירין ומתחלה נעמחו, הכל סוד א' והכל אדה"ר גרם בהטאו (סע):

כשם שלא צא אדה"ר לעולם עד שמצא הכל מתוקן לפניו כך לא צא יעקב לחצרות דק' אחר שלקט יוסף את כל הכסף והיה בעולם לקיים ברכוש גדול כי יעקב גלגול אדם כמ"ש שופתיה ליעקב כו' (סע):

למ"ד לא נעשו בני נח עד תאנה שנה כלעתיד, והלא נעשה אדה"ר מיד, וי"ל לפי שהיה

בגלל אלהים בא לכלל דעת מיד כי מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו וי"ל כיון דהקב"ה צוה בעצמו יש להחמיר (יפה תואר):

דור אנוש וכל דורות הראשונים שעבדו ע"ה לא היתה כוונתם אלא לכובדים ומולות ולכל צדא השמים וכוונתם לשם שמים שע"י גדולת העבד ניכר גדולת האדון ו"ש אז הוחל לקרוא בשם ה' ממש (ש"ה):

ענין הפסיל הקב"ה המלאכים למטה לארץ שאותן מלאכים שקערגו בבריאה ועזה בראותם שקלקלו הדורות בזנות וע"ה וכדומה יאמרו הטבטו אשר דברנו, לכן הפילו לארץ נומר חיבו היה בכס יצה"ר כאדם צ"ו גם אהם השתאקם וכמעשה שהיה ויראו בני האלהים וגו', ז"ש לא נחתם גור דינם רק על הגול שזכר לא היה במלאכים משא"כ זנות היה גם במלאכים כנ"ל (אלשיך):

הוך ימי אבל על הנדקיים שבעה ימים הנהה העולם עדין מדברו טעוד נשתחו הקדושה אינה נפרדת מזה העולם כמו שיעבד הקב"ה בפורעניות עד אחר שבעת ימי אבלו של משה וכן המתין המן עד ז' ימים לחדש אדר כי בו' אדר מת משה וזכותו עדין ז' ימים ומקצת היום ככולו (סע אסתרי):

מצות נדה על שפכה דמו של עולם והיה מן הראוי שתבטל אשה לגמרי מן העולם ולא תגרום עוד היוק גדול אלא לא לכהו בראיה ועשה הקב"ה תקון גדול ששקד דם נדה שיהא לה מוכרת עון ולא תגרום עוד חטא לבעלה (הכותב בע"ה):

רוח צפון נקרא רוח אלהים כי הוא דין מן הפון תפתח הרעה, עוד ע"י זכ צפון ניכר שמי שיאמר שהוא אל יברא הפון:

בימי העץ ימי עמי, הראשונים שא"כ מן עץ הדעת וחיו חיים ארוכים ולכן משה שהיה גלגול הכל עלה אל האלהים דוגמת המלאכים שהיו מאריכין שמתיהן (מקובלים):

קין היה בכור והיה לו להקריב בכור בהמה והביא פשתן והכל הביא מבכורות אלא והכל הביא ג"ם הוא, ר"ל נפשו הקריב דוגמת יצחק שנעקד בן ל"ו שנים מספר הב"ל (סע):

לפי פ"ה שפסח היה לכך מבכורות נאנו, ר"ל שיכבו הכבירים מבכור פרעה וגו' וקין זה לא ידון רוחי בהם רק בשגם זה משה הוא ידון בהם ולא עתה כי ימיהם מרובים, כהם גדול רק למוף שיתמעטו השנים לק"ד שנים או יותר (מפרשים):

פרישת נח

מה שהיו דור המבול נידונים ברחמין זה שפ"ה וכן סודם אש וגופרית ולא בסקילה כדנ"ל עובד

לא אמרין דברה תורה כלשון בני אדם (ד"ע): אף נח לא היה כדאי אלא שמלא חן ואע"פ שחטאו היה בזנות וגול וע"ה ומסתמא אף למ"ד בדורותיו לגנאי אין סברה שיהא נח הטא בעבירות חמורות כאלו, וי"ל דמ"מ כשהגויה כללי כמבול ודומה אין הדין נתון שיגלל רק דניק גמור (סע):

ואני הנני וגו' מסכים להיתן מלאכים שאמרו אל יברא אדם, ואת מ"מ לא נעשה כעלמס שלא יהא אדם כלל בעולם וכאן נשתתיר נח וכחו. וי"ל שעתם לפי שיהיו רשעים אבל אלו היו נדקיים (סע):

במדרש ארבעים יום, במדרש שעברו על התורה שיתנה לת' יום, ואע"ג ללא מצונו רק גול וזנות וי"ל שעברו על ע"ה והיו ככופר בכל התורה (סע):

במדרש אמי' אותו עטם לו שמתנו יצחא האדם נמחה במבול כי דור המבול לא יהיו בתחית המתים ולמה להם אותו עטם לו (סע): פלוגתא במדרשים אי שנת המבול היה שנת עיבור: מ"ש לא גושמה ביום זעם היינו גשם שוטף לא"י עצמו אבל ממקום אחר ירדו המים לא"י דאין סביביו תומה למוטע המים רק שבשגיל שלא ירד השטף לא"י עצמו בכה נשתתירו האילנות בא"י (רמב"ן):

ותשחת הארץ, ברוח זנינים אשר בקרבה וטהרה צמי המביל ואפי' אויר הארץ שיוכסו כל ההרים הגבוהים כתיב רק בא"י שלא הטהרה במבול, אף שמשמעות נבקשו כל מעינות תהום רבה משמע גם בא"י דל"כ היה להם לברוח לא"י מ"מ האויר דא"י לא נטהרה שלא גושמה ביום זעם לכך הכנענים שטופין בזמה יותר מכל האומות ז"ש ואפקוד עונה עליה ר"ל עונה הראשון מדור המבול דלא מטהרה היתה במבול, לכך ותקיא הארץ את יושביה שלא יתלו הסרחון בדרך, ולכך א"י מקפדת יותר על עריות משאר ארצות, ולכן מקפדת יותר על זנות יותר משאר עבירות (חן טוב):

זה ינחמו. שגולגל יהוה אדה"ר שהיה מקלקל ומשוך בערלתו, ז"ש ומעצבון ידיו ממה שעשה בידיו (סע):

נח לא יכול רק בזנות משה דכתיב בשגם הוא בשר וכאן כתיב קץ כל בשר, ונח קלקל במה שלא היה מוכיח דורו וזה תקן משה שהוכיח דורו (סע):

היה יכולת בידו ית' להציל את נח בג"ע או בא"י שלא גושמה ביום זעם אלא לפי שלא התפלל על דורו לכך צערו בבנין התיבה וז"ש דניק לפני' בדור הזה ולא טוב לבירות רק טוב לשמים (סע): לא יפה עשה נח שלח ליונה ועורב לראות הקלו המים כי היה לו להמתין עד שיאמר לו הקב"ה צא מן התיבה דוגמת מ"ת שנאמר שלח ימים אל

תנא

עובד ע"ה מוכח שרופה חמורה לפי שיתנה לכת בקן ויס עברו על ג"ע, (כן משמע מתנחומא פ' וירא):

למה נחתם גור דין על הגול, לפי שבע"ה חבור עזבים אפרים הנח לו ממילא כשעברו על גול אינם בחבור ונתגלגל עליהם חטא ע"ה (מפרשים):

לא נחתם גור דין רק על הגול. ואת' וזה בקרא כתיב כי שהיות משמע זנות, וי"ל דגולו נשי חבריהן לזנות (מנחת יעודה):

קין כל בשר, זה מלאך המות שהוא סוף לכל חי ממילא אם חתן לו רשות אינו מתחין בין נח לדורו לכן בעצמי יר יוסף):

למה ברוחמין לפי שע"י זנות חללו שם י"ה שבין אש ואשה ונשאר אש ואש ולכן דור המבול אין להם חלק לעוה"ב שחללו שם י"ה ועוה"ב נכרה פ"ה ולכן נאמר בחוקיה לא תחיה לעוה"ב כי ביטל משרים ורבים וביטל שם הכל (סע):

מה נחתם גור דין על הגול היה לטובת נח כי אלו נחתם על זנות נבדר ערוה אין קדושה ולא ילך הקב"ה בעצמו רק ע"י שליח שאינו מתחין בין דניק כו' משא"כ בגול כתיב עתה תקום ה' בעצמו ומתחין ויגלל נח (מפרשים):

הקב"ה הביא המבול על שחטבו הבריות שאין משגיח בתחתונים ואין סכר ועונש לכך דראוי עונש לדור המבול ושכר לנח:

למה דוקא גזר דין על הגול שהעולם קיים על הדת ויאמת ושלוס וגול הפך ג' אלה ממילא בשאין יסוד נופל הבנין, עוד שמצינו שיותר מיותר הקב"ה עבירות שבין אדם למקום מן העבירות שבין אדם להצירו וזה גול (מפרשים):

אמה תולדות נח, פסל הראשונים דור אנוש ומבול ואע"פ שהיו גם דניקים ביניהם הוה מתושלח אזלין בחר דובא (יפה תואר):

לפירוש רש"י דעל נח ולדורו קאי הפסוק והיו ימיו אמה ועשרים שנה שימתין הקב"ה רק עוד ק"ד שנה אזלי ויבשו ואם לאו יאכדו במבול ואע"ג דהפסוק זה נאמר אחר הולדת נח וגו' צניו וכבר היה בן ת"ק שנים והלא המבול היה לת"ר שני היי נח ואיך יתקן ק"ד שנה, ז"ל אין מוקדם ומאוחר, אבל למ"ד יש מוקדם ומאוחר ז"ל

בהכרח דפסוק זה נאמר על משה שהיה ק"ד (סע): באמה מבול של מים אינו מציא ואל אש מציא כמו בקרה כי למדנו ג"ש שם אצני השם זכו' וענין שזה גול ומחלוקת היה כמו במבול וז"ש אבל הם צהים ונופלין לתוכו כדאי' דהארץ נעשה כמחשך ונפלו לאש של גיהנם (סע): ולכך נשתתירו בני קרה שמקום נחצבר להם בגיהנם כמו נח שנשתתיר במבול (ד"ע):

בשגם בזכות משה שניצול ממים ויגלל ג"כ נח ממים (סע):

לא אוסיף ב' פעמים הוא שנועה כדאיתא ולפ"ז

הגשו אל אשה ולאחר מ"ת שובו לכם לאהליכם
 כי דבר שבמנין כו' וכן כאן נמי מצינו שנאמר לו
 תשמעו ולסוף הוסיף לו (ס) : וזה פותר למ"ש שלמד
 נח כל התורה (ד"ע) :
 שם הוי"ה לא הסכים לבוא המבול (זוהר) :
 עוד שם מי נח נקרא על שלא התפלל נח , ואם
 היה מקריב קרבן מתחלה אפשר היה מבטל
 הגורע (ע"ש) :

דרך אב רחמן שחמלה כעם על בניו מוציא מפיו
 בכעסו גיוזומים על בניו וזוה שמוציא מפיו
 לעשות כ"כ לבנו נח רגזו קצת לכך ויאמר ה' אחתה
 את האדם וגו' ובאמירה זו נח רגזו שאלמלא כן לא
 נשאר אפי' נח , וכן בעגל וינחם וגו' אשר דבר
 לעשו"ת (אלשיך) :

לא אוסיף עוד להכות את כל מי , כאשר עשיתי
 אבל הם באין וטופלים כמארים (ס) :
 שם בן נח נולד מהול היה , וזה מלכי דק תלך
 של"ם , וששנתן שם הם ויפת נולדו כאחת
 דלא כתיב וקטר וקטר ממילא הם ויפת שאבו
 מוהמא של נדה לכך משם יצא אברהם בלא
 וזהמא (ס) :

בשבע הקב"ה שלא להביא מבול מים וכשיחטאו
 תאד ורחמים להביא עליהם המבול וע"י
 תשובה שעשוין נזכר הקב"ה לשנועה ועשה מבול
 גשמי זכרה (מפרשים) :

מבול של מים אין מביא ובלעם אמר אפילו
 אש אינו מביא , והא דבמארים הביא דכתיב
 הנה באש ה' נשפט , ר"ל על כל העולם וכו'
 כדאיתא , והא ראינו דכסודם נמי כתיב אש
 וגפרית (מפרשים) :

אבל על אומה אחת מביא דכתיב ולא יכרת כ"ל
 גשר (חדושי אגדות) : אבל לפי הפלוגתא
 בסנהדרין גבי כי יכה כל נפש אדם דהו אמר
 כל אפילו מקצת משמע סותר כל זה (ד"ע) :
 בהארה , תלמד שלמד נח תורה , והא דקיי"ל
 עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה , וי"ל

קודם מ"ת שאני דוקא אחר מ"ת חייב מיתה ,
 ועי"ל דלמד תורה ע"פ דבור מהקב"ה דאמר
 לו מן הבהמה הטהורה תקח וגו' ואיך ידע נח
 מין הטהור דוגמת מעשה דר"ש בן חלפתא לך
 אל נמלה עגל אילו לא ראיית לא האמת
 (ווי העמודים) : ועי"ל דנח מהול היה דכתיב
 תמי"ם והנמול מותר ללמוד תורה כמו שמצינו
 ביעקב ובניו שהיו ג"כ עכו"ם וכן ע"ל בשם בן
 נח דכתיב ואלך לדרוש את ה' לבית מדרשו של
 שם , אבל קשה גבי אברהם כתיב ושומר וגו'
 מקומו ותורתו אפילו קודם שנימול , וע"ל קודם
 מ"ת כ"ל :

בנין התיבה ק"כ שנה אולי יחזור בתשובה , וא"ת
 הלא גבול לפני ית' שלא יחזור בתשובה , וע"ל
 דמלאכי רחמים היו מבקשין מן הקב"ה להודיען
 שיכה מבול אולי יחזרו בתשובה (מנחת יודים) :

לא רצה נח לזאת מן התבה בלי רשות מהקב"ם
 דיגמת הננייה מישראל ועזריה לא רצו לזאת
 מכשנן האש בלי רשות (מפרשים) :
 בסמכה פרשת המבול לבדוהא העולם לומר לך
 שמי שיש בידו כח להפוך סדר העולם כמו
 במבול דלא שמשו המזלות כמו כן יש בידו כח
 לחדש העולם לאפוקי דעת מוויטין האומרים
 העולם הוא קדמון (מפרשים) :

שלישה דברים אמר הקב"ה לנח אחר המבול , זה
 נלמד מכה ג' דברים שלא רצה נח להוליד
 בניו אחר המבול , א) שירא נח שמה יחזור הקב"ה
 להביא מבול ויוליד לרוק לכך נשבע הקב"ה שלא
 יביא מבול , ב) נתיירא מחיות רעות לכך אמר
 הקב"ה ומוראכם וחתכם וגו' , ג) היה מתירא
 שיהרוג אחר חברו קקין להביל לכך אמר שופך
 דם האדם וגו' (ס) :

שמחזאי ועיאל שהיו למטה בדור המבול נשאר
 למטה עיאל גורא דוליה להתגרות ויה"ר
 באדם לכך מביאין ביה"כ שער אחר לעיאל זה
 עיאל לטעל הינה"ר (מקובלים) :

דור המבול היו מאותן ניצויות קרי שהיונה אה"ר
 כחותן ק"ל שנים שפרש מחמת נידוי מהוה ,
 וז"ש וירא ה' כי רבה רעת האדם לכן אחמה
 את האדם בארץ שהיונה ורעו לארץ ובדור הפלגה
 נאמר ג"כ אשר בנו בני האדם כו' , עיין בס'
 ע"ש בשם כתבי האר"י ז"ל :

קשה למ"ד דור המבול אין להם חלק לעוה"ב
 והא לא חטא רק בגזל ונזות והבא על
 אשת איש יש לו חלק לעוה"ב , וי"ל דברבה חטאו
 ר"ל דהו מינין וכוסרין כדאיתא לא ידון רוחי
 שאמרתי לית דין ולית דיין וקיי"ל המינים אין להם
 חלק לעוה"ב (יד יוסף) :

פלוגתא אס שמשו המזלות במבול , במאי פליגי
 וי"ל דחד סבר המזלות נבראו בשביל
 התחתונים להאיר להם ממילא כשבעלו התחתונים
 למי יאירו , ואיך סבר היאך זה הדעת נתן
 שהמזלות ההשונים בערך ישמשו לתחתונים
 הפחתים בערך אלא בשביל עליונים נבראו , ואף
 שבעלו התחתונים במבול שמשו בשביל עליונים
 (ס) :

לא היה נח רצה ליקח העורב לשליחות לפי שא"י
 ראוי לקרבן אמר לו הקב"ה קח אותו לפי
 שיכה מוכן לשליחות אליהו הנביא (מפרשים) :
 למה בדר המבול לא נשאר שריד ופליט ובהפגה
 נשאר ונתפור , וי"ל דבמבול נחתם גור
 דין על הגזל ולא היה שלום ביניהם ובהפגה
 היה שלום ביניהם (ס) : וזה הענין שנעזרת קרת
 ג"כ לא נשאר שריד ופליט ע"פ מ"ש ו"ל מחלוקת
 קרת ועדתו שהיה מחלוקת ביניהם (ד"ע) :

למה במים , לפי שבאו על אשת איש שמתחן בנתק
 וטובע בנהר וכן עברו על גזל וטפס של
 גשמים אין גזל בגזל סבירו (יד יוסף) :

ולא

ולא דגים שנים , וא"ת והא ברוחמין נדונו ,
 וי"ל דנמקום שהיה מקודם חרבה ביבשה היו
 פמים רוחמין ובמקום מים לא היו רוחמין (ח"א) :
 פ"ש ו"ל אין הקב"ה עושה דין ורחמים בשעה
 אחת היינו דוקא ליחיד אבל כבוד או יחיד
 השקול כרבים כמשה עושה , ולכן במבול הניח את
 נח ואיבד לדורו בשעה אחת (זוהר) :

קשה המחלוקת כדור המבול כו' , לפי שקרא כפר
 בשכר ועושה ותורה מן השמים דוגמת דור
 המבול שאמרו מה שדי וגו' גם כפרו בנבואה
 מה שנאמר לנח לעשות תבה ולכן נענש קרח
 בכליון גמור כדור המבול וגם אין להם חלק לעוה"ב
 כדור המבול , ומ"ל לפי שכפר בתחית המתים כדור
 המבול לכך לו ולהם אין חלק לעוה"ב (מפרשים) :
 בי מלכה הארץ חמם , אע"פ שחטאו ג"כ בזנות ,
 וי"ל על זנות לא היה להמתים בתיבה אחת רק
 זה בסקילה וזה בחנק ובגזל דין פרוטה כדין מנה
 ומיתתן שזה (זרע ברך) :

בשוקב"ה רוצה להביא פורענות לעולם מביא
 תחלה דניק אחד לפני ביד של מעלה
 ומזכיר מעשיו ומזכרו שלא לאפשו ריתחא , לכן
 כתיב קודם גזירת מבול נח איש דייק תמים וכן
 באברהם קודם גזרת סדום ואברהם היו וגו'
 (שם פ' וירא) :

אלא על גזל ולמה לא על ג"ע וע"א , וי"ל דאיתא
 יפה נעקב לאדם בין קודם גזר דין בין
 לאחר גזר דין ומסקנת הבמ' יחיד מהני נעקב
 קודם גזר דין וכו' (עיין ביד יוסף ובחדושי אגדות) :
 בשה מן התורה בשם . ר"ל דסם משה קרא לו
 בת פרעה ומ"ל דסם זה ראוי לו , ל"א
 בשם זה נאמר במבול שכפרו בהשגתה ה' נידונו
 במים ונח הצדיק ניולו ומשוי ממים כן היה ע"י
 שקראה בת פרעה משה שהמשה ישראל הצדיקים
 מים סוף ומצרים שכפרו בשבע (חדושי אגדות) :
 למה לא הולך הקב"ה לנח לא"י שלא גושמה
 ביום זעם לפי שלא היה כדאי לראות באבדן
 דורו כדאיתא גבי אל תביט אחריו לכך היה
 צריך לבא לתבה קודם המבול ז"ש מפני המבול
 (מפרשים) :

ויבנה ה' כי עשה את האדם וגו' , ר"ל קבל תחומין
 על בריאת העולם בשביל שיצא מהם האדם
 הגדול בענקים זה אברהם (מפרשים) :
 הקרבנות שהקריבו בניו נח אין יכול להיות
 הטעם כקצת מפרשים על הקרבנות
 שיכה מוונות לכהנים שיתעסקו בתורה דהא בימי
 נח לא היו כהנים אלא עטם הקרבנות להרחיק
 מן ע"א כי באותו זמן היו הדוקים בע"א יותר
 (יד יוסף) :

עולות הקריבו בני נח כו' . קשה למה לא אמר
 שלמים ולהוי קרא מחלביהן כשטונו דבר
 שחלבו קרב ולא משמיהו , וי"ל דקסבר שלא היו
 דאין להקריב שלמים אלא אותן ששלמין להקב"ה
 כענין

ועדין לא שלמין היו , והא ראינו דמתן תורה
 נעקר יצא"ר מלכן ולא קודם לכן לכך לא היו ראויין
 להקריב שלמים (יפה מראה) :
 למעם עולה נח על הרפור הלב לכך נח הקריב
 עולה לפי שהיה חוטא במחשבה כדאיתא
 שהיה מקטני אמונה ממילא לפי המ"ד הראורי
 עבירה קשין מעבירה דמעשה לא היה להקב"ה
 לקבל קרבנו (יד יוסף) :

מקשין הלא לא הוסיף לאכול בשר עד נח והאיך
 הקריב הבל שלמים שהבשר שייך לבעלים ,
 וי"ל דכמו שמתה מאליה היה מותר דלא היה אסור
 רק שלא ימות שום ב"ח , כמו כן שלמים מאחר
 שאין איסור בשחיטתן דלדוך קרבן הוא , לכן הבשר
 שלא נקרב מותר לבעלים כדאיתא (יפה תואר) :
 מוכרז כיון דבזמנם עדין לא ניתנה התורה לכך
 אפילו שבע מצות שקבלו בני נח לא ניתן
 לדונם בב"ד שלמטה רק בדידי שמים , והא דכתיב
 שופך דם האדם היינו כשיעבור בן נח אחר מתן
 תורה , וכן הא דאיתא בסנהדרין כל ערוה שב"ד
 וישראל ממיתין בן נח מזהר עליהן היינו נמי
 לאחר מ"ת ותדע דאל"כ אין תירוח ליעקב על שתי
 אחיות והשכטים על אחיותיהן ועמרם על דורות
 וכן מוכח מישמעאל דראוהו מחק ע"א כו' ולמה
 לא דמוהו בדידי אדם אלא מוכח כנ"ל . וא"ת למה
 פסק יהודה שרפה לתמר קודם מ"ת , וי"ל לפי
 שהיה הנימוס מימי המבול שגדרו גדר ערוה
 ונזות וגיל שיראו שלא יבעל הקב"ה שבעותו על
 המבול או יערים על שבעותו , ותדע שהרי תמר
 לא היתה חייבת מיתה אפי' לאחר מ"ת כי לא
 היתה אשת איש רק בלאו לא תהיה אשת המת
 החינה (מנחת יודים חיי שרה) :

שופך דם האדם . זה משחית ורעו לבעלה שבה
 ע"י רבוי אכילה , או האדם באדם , ר"ל
 כשבאו לזווג ולהוליד או דמו ישפך ע"י מה שמחוס
 בנייהם מדה במדה לפי שלא רצה בקיום העולם
 במה ששפך ורעו על עצים ואבנים . או ר"ל באדם
 דמו ישפך ר"ל שלא יצא ודל מורעו או ימות
 בצטן אמו מדה במדה כנ"ל (מפרשים וד"ע) :
 שופך דם וגו' , הנרצח עצמו יהרוג לרזות
 (מקובלים) :

שופך דם וגו' , רמז למלכין פני חבירו ברבים חייב
 מיתה כי בטל ממנו כלל אלהים דכתיב
 דודי צח ואדום ואזיל סומקא ואתי חוירא (אלשיך) :
 בזכות שם שכיפה לאביו בשמלה זכו בניו שהן
 ישראל לצינית , והא דאמר' בזכות אס
 מחוט וגו' זכו לצינית , וי"ל בזכות שם כנ"ל זכו
 לשמלה זהו עליית אפי' עם חוטי לבן ובזכות אס
 מחוט זכו להכלת (מפרשים) :

ארור כענין עבד עבדים יהיה לאחיו , ולמה כן אלא
 שיכה כל נכסי כענין לשם אחיו כדין מה
 שקנה עבד קנה רבו , ממילא אין א"י גזולה ביד
 ישראל שבאו משם ולכן נקרא דוקא בשם ארר
 כענין

כנען ולא נשם שאר שבע אומות (סס) :
 דם חטא וכנען נתקלל וכו'. וא"ת והא כתיב
 לא יומתו אבות על בנים וגו', וי"ל דכנען
 פסול היה וכן חס, ובאחוזין מעשה אבותיהן
 בידיהן כתיב פוקד עון וגו' (יפה תואר) :
 ולא תקיף אתכם הארץ וגו' ארץ כנען
 (בקדושים), קשה למה לא קאה ארץ מצרים
 דהא שקולים הם בפסוק כמעשה ארץ מצרים
 וגו', וי"ל כל הארצות חוץ מא"י אף שיש להם
 חלק בחטא האדם היושב עליהם מ"מ קבלה עונשה
 בזמן המבול שנתקלה ארץ ג' טפחים לכך לא
 נאמר ואפקוד עונה עליה, משא"כ א"י לא גושמה
 בזמן ועם לא קבלה עונשה לכך ואפקוד עונה וכן
 נאמר וראו את מכות הארץ. לכך נאמר ולא אוסיף
 עוד לקלל את האדמה בעבור האדם כי כבר קבלה
 עונשה רק חטא האדם אפקוד כי יצר לב האדם
 רע וגו' (יר יוסף) :
 למה הוצרך לכתוב לנו התורה תולדות שם בן נח
 להורות שאברהם היה בן נ"ח שנים כשמת
 נח וספר עם נח ונח שמע מלמד אביו ספר
 עם אדם ושמע זה מזה שחידש הקב"ה העולם
 לכדו וכן אברהם ספר ליצחק ויצחק ליעקב
 וכו' (מפרשים) :
 יש תירוץ לכני נח שלא קבלו התורה דמה כתיב
 בתורה שמור את יום השבת וכתיב בזני נח
 יום ולילה לא ישבותו (כלי יקר) :
 האומות שלא רצו לקבל התורה מכח לא תרצח
 והם החזיקו עצמן לתרמיים כולק הקב"ה
 כלם אלהים מעליהן דכתוב כי כלם אלהים וגו'
 והם קלקלו הכלל וכו' (עיין בס' אפנת פענח) :
 למה נתנה א"י לכנען מתחלה כדי שלא יוכל
 לזכות בעצמו בא"י כי הוא עבד ומה שקנה
 עבד קנה רבו (בחי) :
 בגמרא במעשה דבאו בני כנען לרון כו' עבד
 שקנה ככסים עבד למי וכו'. וא"ת והא
 לכל אחיו כתיב משמע לכל בני עם, וי"ל כיון
 דכנענים כבשו כל א"י מאחרים א"כ אין לישראל
 גזלה שהצילו מידם ע"י עצמן כעמון ומואב טהרו
 בסיומן (יפ"ת) :
 דוד הפלגה היה כוונתם שלפי רוממותו יתברך
 אין כדאי להשגיח בתחתונים השפלים רק
 התחתונים הם תחת כוכבים ומזלות ואמרו נעשה
 מגדל וגו' ונהיה תחת הקב"ה שידו להטיב אע"פ
 שאין כדאי לא כן תחת כוכבים ומזלות (ציוני
 ופליאה). וזה הענין באברהם שהיה ג"כ באותו
 דור והיה ג"כ תחת מזל והיה מורה שאין מוליד
 לכן נאמר כאן אי תחת וזכה לבנים רק עד לאחר
 הטלת הגורל למעלה שגפלה א"י תחת הקב"ה שם
 היה מוליד (ד"ע) :
 דוד תקן דוד הפלגה כי הראשונים היו בקיפין
 בשמות הקדושים שנבראו בהן שמים וארץ
 ע"י שהיו כלם ודמות אלהים, וז"ש אז הוח"ל
 אנדרלמוסיא

זרוע הוא נותן כל הצריך לעבור ושם (מפרשים) :
 אברהם תיקן כל הדורות שהיו לפניו, קין הרב
 אחיו והוא הציל לוע בן אחיו, א"ל והנפש
 אשר עשו בחרן שרשעים בחיייהן קרייין מתים
 והוא היה מחיה אותן, דוד המבול היו שטופין
 בזנות והיה אפי' בזנות לו לא הסתכל הנה נח
 ידעתי וגו', דוד אנוס כפרו בעיקר והוא היה
 מפרסם אלהותו כנודע, סדום לא הודו בזמי שאין
 לו בנים אין לו חלק לעה"כ שהשחיתו זרעם במשכב
 זכור ואברהם נתחבט כ"כ בשביל להוליד בנים, מצרים
 לא היו מבחינים בין טפה של כבוד ולא היו משגיחין
 בזכורה ואברהם אמר לו ישמעאל ימיה אע"פ
 שהיה רשע לפי שהיה כבוד, ועשו'בו ביום שמת
 אברהם עבר את כולם הרב הנפש וזכה בכבורה
 ונח על נערה מאורסה וכו' (סס) :
 אמרי נח אחותי את וגו', קשה היאך היה אברהם
 רשאי להבטיח באיסור אשת איש שחס
 אמרה שהיא אשתו ויחיו אותה בזואי שזני נח
 גדיו עצמן במבול, וי"ל שלא עלה על דעתו
 שתאמר שהיא פנויה רק תאמר שהלך בעלה למדינת
 הים ממילא יגלחו לאברהם אחר בעלה להביא
 לה גט ועי"ז יתנו לאברהם מתנות (סס) :
 אברהם תיקן שחרית יצחק מנחה יעקב ערבית,
 קשה הלא כתיב מתחלה ויהי ערב וה"ל
 לאברהם לתקן ערבית, וי"ל דה"ק כל אחד התפלל
 על בניו בהמ"ק אברהם על בניו בית ראשון יצחק
 על בניו בית שני יעקב על בניו לעתיד (סס) :
 אברהם ונמרוד וטרן היו מחולקים, נמרוד כפר
 בכל לומר העולם הוא קדמון ואין השגחה
 בתחתונים, אברהם הודה בכל, הרי היה ממוצע
 שהאמין שהקב"ה ברא העולם אבל לא האמין
 בהשגחה ולבש נמרוד מלבוש מאה"ר שאמר מזה
 האילן אכל הקב"ה וכו' וזה נגדי החמודות (של"ה) :
 מה שלקח מלכי דקק תרומה ומעשר הלא מעשר
 שידך ללוים, הלא נשמה של אהרן הכהן היפ
 במלכי דקק ובאהרן היה נשמת שמואל שהיה לוי,
 וז"ש הלא אהרן אחיך הלוי זה ש"ס וא"ל ר"ל
 שם בן נח (שם בשם מקובלים) : אבל אם הלכס
 כר"ל בן עזריה דאמר מעשר אף ללוי ופשיטא
 לכהן א"ל לכל הני"ל (ד"ע) :
 מה שלא נכתב בפירוש בתורה שקידש אברהם
 את השם שמסר עצמו לאור כשדים, הלא לפי
 שבאמת ילמדו דורות הבאים שאסור למסור עצמו
 ברצון כי וחי בהם כתיב רק בע"כ כדניאל או
 חנניה מישאל וכו' אז מיתר (סס) :
 מרגלית טובה כו' תלצה בגבלל חמה, ר"ל שעי'
 החמה אמונתו ניכר שעי' נענוע החמה
 וכל נענוע יש לו מנענע וזה רפואה לנפש (סס) :
 בהבראם אותיות באברהם, ר"ל כשבא אברהם
 היה דוגמת בריאת עולם שהיה הקב"ה
 בורא עולמות ומחריבין וכן הריב אברהם דורות
 הקודמים מבול אנוש הפלגה ועולם חסד יבנה
 זה

ברישת לך לך

ואברהם מברכין, ר"ל אותו בן שאתה מתברך
 על ידו זה יעקב שאומרים עליו אשרי
 וולדתו אותו אברך, ומקללך זה עשו הרשע
 שאומרים עליו ארור סוה ילד כו' אותו אאור
 (מן טוב) :
 עד מקום שם וגו', ששם התחיל ניצוץ השעבוד
 וגירוש וע"י שהורגלו בעול השעבוד כולדכו
 מקליפות וככנס בהם אור וך לקבל התורה שעיקרה
 בחלון מורה שם יקבלו אלות הנביות (סס) :
 אמרי נח אחותי את, ואף אם אנהג עמד כדרך
 איש ואשתו מה בכך כי אחותו מותר לבני
 נח למ"ד אחיותיהן נאלו השבטים (סס) :
 הא דאמרינן ואברךך ואעךך לבני גדול זה שאומר
 אלהי אברהם, ר"ל דעל יחיד אין דרך ליומר
 אלהי פלוני כי אם על רבים, לכך רמו הקב"ה
 לו שיבאו ממנו רבים, וזה יהיה דוקא עי ביאתו
 לא"י כי כל הדר בא"י יש לו אלוה (מנחת יובל) :
 למה לא זכה אברהם או יצחק להעמיד י"ב שבטים,
 לפי שראה הקב"ה שהיה קנאה ונאהה בין
 ישמעאל ליצחק בין יעקב לעשו ק"ו אם יהיו י"ב
 (מפרשים) :
 אברהם אינו מוליד אברהם מוליד, ר"ל ע"י שקבל
 אברהם מצות מילה שמרומת ד"ה וסקולה
 ככל התורה ומי שמקיים התורה אינו תחת
 המול שהתורה קדמה לבריאת העולם והמזלות
 (ד"ע יוסף) :
 אברהם אינו מוליד כו', וא"ת והא היה מוליד
 ישמעאל באותו זמן שהיה שמו אברהם,
 וי"ל לפי שישמעאל בא מן המצרים ודולה כמות
 כמ"ש בך הכה מן הכותית קרוי בנה ואינו בן
 אברהם (מנחת יובל) :
 ויקרא בשם ה', במדרש לאחר שאכלו ושקו כו',
 קשה א"כ היה אברהם מכריזים לגייר ויאמרו
 אנוסין היינו ולא בן עושין לגר, וי"ל שאברהם
 היה רוצה רק להביא ראיה ומופת להכיר גדולת
 כשי"ת ושגשגתו, והא לך ראיה שאפי' במקום לא
 אנדרלמוסיא

זה חסד לאברהם (מקובלים) :
 לפי שהיה אברהם מתירא שיאמרו הצדיקים הלא
 באת מניאת איסור תרח אביו לכך אמר
 הקב"ה ואעשך וגו' ומדרש ואעשך לצדיק חסד
 ולכך שנה שמו וזכר אותו שגולד מתרח שמו
 אברהם אבל אתה צדיק חסד אברהם שמך ואפי'
 ממקום מולדתך תלך לאפי' כי משם לוקח עפר
 אדמה ל' לצירתו ואברהם תימן אדמה"ר. וכן שרי
 שהיה בת נחור אבל שרה צדיק חסד תלך ז"ש
 ואל ש"ה תחוללכם (של"ה) :
 ל"ך ל"ך מ' תר"ך, ר"ל תסיר הכלוך שנתלכלכ
 ונתקללה הארץ, מאר"ך זה הארץ אשר נבראת
 ממנה אדמה"ך שנתגלגל באברהם ונתקללה ואתה
 ע"י שתאכלי עוברים ושבים ויברכו ברכת הארץ
 תתקן אותה (סס) :
 לך אני פטר מכבוד אב ואם לפי שאעשך לצדיק
 חדשה ושוב לא בן תרח אתה (סס) :
 לפי שלא אמר הקב"ה לאברהם לירד למצרים
 רק הלך שמה בלא רשות לךך נשתעבדו בניו
 במצרים ארבע מאות שנה (סס בשם הוה"ו) :
 לפי שהיה אברהם מתקן אדמה"ר ושרה גלגול חיה
 ובשעש שחטאו אדם והוא חטאו ג"כ כל
 הצדיקים העתידין לכאח ממנו לךך גיירו אברהם
 ושרה גרים הרבה לתקן כל ה"ל (סס) :
 לפי שהיה אברהם גלגול אדמה"ר ומאדמה"ר נתיירא
 כל הצדיקים וישתחוו לפניו לךך נח בנתי
 מעט שלו. ד' מלכים וחילות הרבה (סס) :
 ברא מוכה אבא זה אברהם שויכה תרח אביו
 דוגמא דתינוי הכל כשרין למערכה חוץ מגפן
 וזית בשביל פירותיהן שנקרבין על המזבח (סס) :
 בשביל שאמר אברהם אם מחוט זכה למזבח
 וזה חוט הסקרא ובזכות נעל זכה לחליצה
 וקרנן פסח ונעליכם צדליכם ונפרע מעשו על
 אדם אשליך נעלי (נחומא) :
 בשביל שאמר אברהם הרכוש קח לך והנפש תן
 לי וכן היה והפרישן אברהם מלכא תחת
 כנפי השכינה נלקח בזה שהיה ראוי להנתי התורה
 בימיו אלא שאין התורה נחנה בפחות מששים רבוא
 אפי' אחד ואם היה מגיירן היתה התורה נחנה
 בימיו (מפרשים) :
 הקב"ה הראה לאברהם גיהנם וגלות כו'. ר"ל שיבאו
 ישראל למצרים שנתחייבו בשביל מכירת יוסף, שני
 גלות ר"ל להעניש לפרעה בזכות להורות למלכות
 כח גדולתו ית' שלישי תורה ר"ל להיות ישראל כנענים
 בזכות ושעבוד כדי להיות מוכנים ומזוקקים
 לקבל התורה, וא"ת והרי שבט לוי לא נשתעבדו
 במצרים וסס היו עיקר בזכות יוסף וא"כ איך
 נפטרו מגיהנם, ל"ה בית המקדש ר"ל לפי שהארון
 היה מכלה בהם ובה נפטרו מגיהנם (יד יוסף) :
 במה לא קיים אברהם מצות מילה קודם שנכטו
 עיין ענין יעקב סוף קדושין דהיה סבור גדול

מצווה ועושה וכו', ועי"ל טעם מילה כהחליש
 כח התאוה ואברהם לא היה צריך לזה דאפי' כמותר
 לו לא הסתכל וכו', ועי"ל טעם מילה להזכיר צדוק
 הקב"ה ולהיותו הבדל בין ישראל לעכו"ם ולזה לא
 היה צריך אברהם דהיה מגייר הרבה גרים וסס
 מודיע אלהותו צפי הצדיקים (יד יוסף) :
 אורו חרב שלח עמו אברהם ורדף אחר ד' מלכים
 היה חוקק עליו שם המפורש ומסרו ליצחק
 ויצחק ליעקב ועשו לקחו מיעקב עגור הצבור שנתן
 לו וז"ש אשר לקחתי מיד האמורי במרבי"י. ומרז זה
 בא ממחושלה שבמיתתו אמרו מת ושלו עמו ע"ש
 הפסוק ואיש שלחו בידו (שפתי כהן) :
 ואגדלה שמך, שינא לו מוניטין וכו'. פירוש תחום'
 לאו שהיה מצויר זקן וזקנה רק היה כתוב,
 לפי שהפסוק ואגדלה שמך מורה שינא לו השם
 שהיה מכיר גדולתו ומפ"סס אלהותו ואדרבה בזה
 היה ח"ו מקטין השם דאסור לעשות זאת השם
 לךך פירשו חתו' שהיה כתוב עליו (מפרשים) :
 מלך סודם זה דומה שר של גיהנם, ז"ש תן לי
 הנפש ר"ל נפש החוטאת, השיב אברהם רק
 אשר אכלו הצדיקים ר"ל אלו מלמדי חינוקות ועשריהם
 יקחו חלקם ר"ל אע"פ שחטאו קצת אין לדומה
 חלק בהם שלא אמרו הרב בניהם ותלמידו בנן
 עין (וזהו) :
 עשרה דורות מנח כו' ואברהם קיבל שטר כלס,
 ואע"פ שהיו צדיקים נח חנוך מתושלח
 מ"מ לא היו מחזירין בני דורם למוטב לא כן
 אברהם ויקרא שם בשם ה' וגו' ויקרא צפי כל בשם
 אלהי ישראל, ועי"ל לפי שבאלו נח חנוך וכו'
 פסק השלשלת יוחסין ובאברהם לא פסק יחוסם
 (סס) :
 שרה היתה מורעו של שם, הנר זו קטורה מוסת
 להורות שאלו ג' שנשתיירו אחר המבול בזכות
 אברהם שינא מהם, עוד לפי שאם יגלו ישראל בין
 אלו האומות יתערבו זרעו של אברהם בהם וירחמו
 עליהם (שפתי כהן) :
 אברהם צירר לעצמו גלות וכו' וסס שבעים אומות
 וכשיגלה אחד מישראל לחוץ אומה שיגלו
 כאלו גלו כולם וזה שבעים נפש ירדו למצרים
 ובמצרים היו שבעים אומות ע"י הרעב ממילא
 נתקיים כל גלות המלכות במצרים. ואף למ"ד
 רק ד' מלכות נגזר על אברהם היו ד' גזרות
 במצרים נגזר ד' מלכות ואח"כ כשחטאו במדבר
 סתרו כל ה"ל (מפרשים) :
 קשה הלא אסור להטות אדם וא"כ איך צוה
 אברהם לרעה לומר לחותי היא ויקחוה
 ובאמת היתה אשת איש, וי"ל שאברהם גירש
 לשרה בנט על תנאי (סס) :
 חטא גדול חטא אברהם בענין אמרי נח אחותי
 את, שעד עכשיו קראה אשתי ומכאן ואילך
 קראה אחותי ובשביל זה היה גלות מצרים, והלא
 ראיה שגאלו מצרים בשביל שלא שינו את
 שם

שם ממילא אם הגאולה היה בשביל זה סברה
 הוא שהגלות היה בשביל חטא זה (רמב"ן) :
 דרגו אותו ואותך יחיו, לפי שהם מוזהרים על
 אשת איש מודבק באשתו ואע"פ שאם
 יסרגו אותו יעברו על שפיכות דמים, וי"ל על
 שפיכות דמים יעברו רק פעם אחת ועל אשת איש
 לאין מספר (מפרשים) :
 השכינה היתה עם שרה כשנלקחה לבית פרעה
 ואבימלך וכן עם אסתר, שלא יאמרו
 מאבימלך נשתברה ומאחשורוש (זוהר) :
 קשה וכי היה אברהם עובד להקב"ה ע"מ לקבל
 פרס ח"ו שאמר לו ואצרכך ואגדלה שמך,
 וי"ל שצרכה זו היה הכרח מהקב"ה היינו
 שיצרכו בממון ויהא צדקו נשמעין לגייר גרים
 דאל"כ חמת מסכן צויה ואין הגרים נשמעין
 לו (מפרשים) :
 חטא אברהם בזה שהלך למצרים מפני הרעב
 לךך נשתעבדו במצרים בניו ארבע מאות
 שנה (סס בשם מדרש) :
 אברהם נפלו בידו ארבעה מלכים היינו שרי
 מעלה כמו שנלחם למטה עמם, כדי
 שאע"פ שישתעבדו ד' מלכות צביו מ"מ לסוף
 לעת הגאולה יפלו כלם ביד בני אברהם, והיה
 זה סימן לבנים (אלשיך) :
 בגמרא מה יפיו פעמיך צנעלים וכו' בת גדיז
 זה אברהם שהיה תחלה לגרים וכו'.
 קשה מה שייך מצות עולוי רגלים לכאן אלא
 אברהם, וי"ל דכן מצונו דהיה אברהם תחלה
 לעולוי רגל להקריב ליצחק על מקום המזבח
 (חזוני אגדות) :
 קשה הלא כתוב בסוף פרשת נח ויאלו ללכת ארצה
 כנען וא"כ מה היה הקב"ה צריך לומר
 לאברהם אל הארץ (זה ח"י) אשר אר"ך, וי"ל
 דכשנא לחן היה אברהם מתעכב שם ולא היה
 דרוש לילך משום כבוד אביו, וז"ש לך אני פוער
 מכבוד אב (סס) :
 בברית בין הבתרים שהיה אברהם בן ע"ה שנה
 אז ראה במזלו שהוא לא ראוי להוליד
 כלל ואחר שנמול בן צ"ט שנה היה מועיל שני
 שמו אברהם להוליד בן הראוי לירשו, וז"ש כי
 ביצחק יקרא לך זרע (סס) :
 במה אברהם שנאסר לו שפחה אפי' נשא להגר
 כי ממילא כשנשא ונאה לחיות כדין הנושא
 לעבדו בת חורין נא לחיות כן היה הענין ביצחק
 (עין פרשת וישב) :
 בקש הקב"ה להוציא כהונה משם כיון שהקדים
 ברכת וכו'. הקשו בתוס' והא אברהם
 ג"כ מורעו של שם, ותירצו מ"מ לא זכה לכהונה
 מחמת שם רק מחמת עצמו, ועוד י"ל דה"ק בקש
 בהד"ה להוציא מורעו של שם ר"ל מאותן שגולדו
 אחר אותו מעשה (כדאשכחן לא נתכסן פתחם
 עד שהרג לזמרי לפי שהוא נולד קודם שנתכסה

אלעזר) משא"כ אברהם שגולד מקודם וכיון שהקדים
 ברכת עבד כו' מ"ה הוציא הכהונה מאברהם :
 אברהם היה בן ע"ה שנים והיה נע וגד בארץ
 בשביל לקדש שמו של הקב"ה ולגייר
 גרים לכך ינאה ממנה אסתר, הדס"ה עם הכולל
 בני' ע"ה (סס) :
 אחר הדברים האלה וגו' אנכי מנן לך. במדרש
 נתיירא אברהם שמה היו בהם צדיקים כו'.
 קשה הלא מוכה דלא היו צדיקים דלמה באל
 מתחלה למלחמה על אברהם הלא הוזהרו על שפיכות
 דמים. וי"ל שמה באמת לא רצו אלו צדיקים
 שבתוכה להלך ואנסו להם הארבעה מלכים
 ואחתי קשה היה להם לקיים יהרג ואל יעבור
 כדין קשה היה להם לקיים יהרג ואל יעבור
 תורה לא הוזהרו בני נח רק על ג' העבירות
 ע"ו ג"ע ש"ד ולא על יהרג ואל יעבור (ופ"ת) :
 אליעזר בגימטריא שי"ח. קשה הלא היה רק אליעזר
 לבדו ולמה כתוב וירק את חניכיו וגו'
 וי"ל מתחלה לקח עמו למלחמה שי"ח עבדים ובשעת
 מלחמה ראה שמלוכלכין בעבירות שצידם החי"ך
 וזה לשון וירק לשון ריקות אז לקח אליעזר
 לבדו (בחי) :
 אין הקב"ה מיוחד שמו על היחיד, ומה שיחד שמו
 על אברהם יצחק וישראל, לפי שכל אלו גיירו
 גרים נחשבים רבים (וי"ב בשם אלשיך) :
 וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים, רמז על
 שנתפסה שרה צביתו ובעירו כן יהיו ישראל
 בני שרה נתפסים במצרים ולסוף יוכו במכות
 עשר (של"ה) :
 במה ארע כי אורשנה, ר"ל לפי שנתחלק ארץ
 כנען לבני שם כח"ש עבד עבדים יהיה
 לאחיו ואברהם עצמו רק מורע ארפכסד, ושמה
 גם שאר בני שם רצו לירש, ואמר לו הקב"ה
 קח לך עגלה משולשת, ר"ל כח"ש בקרחה על תלונה
 על הכהונה אמר הקב"ה ברית מלח עולם היא
 לסלק התלונה של קרח, כך היה הצדיק בין
 הבתרים לסלק מעל אברהם התלונה של שאר
 בני שם כי כך היה לפניו בישראל בכל כורת
 הצדיק (כלי יקר) :
 למה מספר בעל אגדה מתרח, אלא אלולא
 תרח לא היו חוזרין בתשובה, שהיו חושבין
 שאין תשובה מועלת לעובדי ע"א, לכך ראה תרח
 שעבד כל ע"א שבעולם ואפילו הכי הועיל לו
 תשובה דהא נכפל שמו תרח תרח שוט לו חלק
 צעורה ו צעורה"צ (מפרשים) :
 במדרש שהיה אברהם מתירא מנח לא העמדת
 וכו', זה שכתב הרבה מא"ד, ר"ל
 משה ינא ממך דכתיב והאיש משה ענו מא"ד
 (סס) :
 למה לא נטח אברהם עצמו על דבור הקב"ה
 שהנטיחו לצרכו והוא כשנא הרעב תיכף
 מיד ינא מא"י, וי"ל שהיה מתירא שלא יתברכו
 אנשי

אנשי מקומו שגלי המקום שהם הכנענים בעבורו וגו' (מפרשים):

קשה למה כתיב גבי צורת ה"י כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך ולא הספיק לדבור הקב"ה ש'אמר כבר לך אתה ונורעך, וי"ל לנורעך משמע לבני משפחתו לכך נקרא אברהם שמה אלעזר הוא בן ביתי ומשפחתי לכך אמר לו ממעיך (שם):

הבט נא השמימה וגו' נא ממול שלך, ר"ל כי אהיה תשלוט על המזל וכה יהיה זרעך ילדת להם ה"י, ר"ל שאמן להם ארץ שאינה יושבת תחת המזל רק תחת הקב"ה (אפנת פענח):

הקב"ה אמר לאברהם והיה צרכה, מסר הברכות ביולי לפי ששאלו כהן גדול ממילא דוגמת שמסר הברכות להכהנים (שם):

אזהרות שניות מאברהם יצחק ויעקב ר"ת בקר כהנים ערב, וז"ל אבות תקנו תפלת שחרית ערבית ומנחה (מפרשים):

לא יצול אברהם מבכשן האש רק בזכות יעקב, ר"ל דברמב"ם כתב בן נח שאין מצווה על יצא ואל יעבור ומסר עצמו על קדוש השם מתחייב בנפשו, ל"ל לא היה אברהם ראוי להגלגל דמ"כ עצמו על קדוש השם בנס רק בשביל יעקב ובניו שיצאו ממנו ויקבלו התורה ולא היו בן נח (שם):

ואת הנפש אשר עשו בחרן, קשה למה לא אמר אשר עשו בצור כשדים שמתמא הרבה גרים נתגירו שראו קדוש השם, וי"ל שיראו ממנו ויהיו מתגייירין בנפשה והלכו לחן (יפה תואר):

יאמרו הניח אביו לעת זקנתו וכו'. קשה הלא ע"פ הדבור יצא כמ"ש את שבתי תשמרו זנו' כלכם חייבים בכבודי, וי"ל דלמא מ"ש מצית אביך היינו ממקום דירת אביך ולעולם יקח אביו עמו למקום שילך (שם):

צביחה בסדר עולם מקרא ויהי מקץ ת"ל שנים יצאו כל צבאות ה', שבגרות בין הבתרים היה אברהם בן ע"ה שנים, וא"כ הא דכתיב בסדרה זו ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה וזה נכתב קודם ברית בין הבתרים מוכח דאין מוקדם ומאוחר בתורה (שם):

וירדוף עד דן, תשש כחו בעגלי ירבעם כו', קשה למה לא חשב הקב"ה מדתו באשר הוא שם, וי"ל לפי דכתיב ויסע לוט מקדם מקדמונו של עולם או אפשי בה' וכו' מאה מין את מינו וכו', וזה הענין שעל שבע דן לא הגין הענין במדבר לפי שעשו ישראל את העגל במדבר מנא מין את מינו (חן טוב):

אמר אברהם מאמר שהמזל מורה שלא איכה לראית צנים והקב"ה אמר לנורעך וגו' וסתרי אהדדי, אלא המזל מורה שלא איכה לראות צנים בה"י רק לאחר מיתתו יולד לי זרע, וז"ל בן משק זה אליעזר גדולי' מנורתי הוא יורש אותי ולא איכה ללמד וע"כ

תורה הנקרא מורשה לבני, ל"ל נא ממול שלך בןך יורש אותך התורה הנקראת מורשה אהה תלמד אותו (שם):

מי שהלוי היה ר"מ מכה התורה אין לו שבר כ"כ כמו שמהלכו מעלמו בלי אמלעות התורה, כי ע"י התורה הוא טבע, כמ"ש אם אבן הוא נימות וז"ל שכל טוב לכל עושיהן ללומדיהן לא נאמר, וז"ל ומלאת את לבבו נאמן לפניך, אימתי נאמן וכרות עמו הברית בין הבתרים שזה היה ה' שנים קודם ליהנפש אשר עשו בחרן דאז היה בן ע"ה שנים כדמפורש בפסוק, משם ההמיל מתן תורה כמתרגם דשעברו לאורייתא (שם): וז"ל ומלאת את לבבו שני לבבות יצ"ט ויהי ר"מ אפ"ה נאמן לפניך (ד"ע):

מה ראה אברהם שציר עצמו גיהנם לבניו ולא גלות, אלא ראה שע"י גלות שצדור הקשה יתבטלו בניו מתורה ומצוות וירדו חיים שאלה ויאבדו שמים עוה"ז ועוה"ב לכן ציר להם גיהנם והיא להם מנוחה מגלות לעסוק בתורה ומצוות ואפשר יגלו ג"כ מגיהנם. אמר הקב"ה אף אם ישתעבדו בגלות לא מאסתים ולא געלתים וגו' (שם):

השעם דאברהם ויצחק לא אמרו שירה, כי אברהם היה מטיל עצמו לתוך כבשן האש ויצחק לעקדה ולא רצו בהגלה ולמה נאמר מקדם שיעשה התיבה ויגלו ויעקב ויוסף ומשה שלא אמרו שירה (עין במפרשים):

אברהם ציר לו גלות לחד מ"ד, וירא ה צ"ה שלא ישוקעו ח"ו לזה אמר הקב"ה מכהר מצרים וגו', ר"ל כמו שיצאו ממצרים בן יצאו עד כהר פרת בבבל (שם):

אמר מצות מילה הוצרך אברהם לברור גלות כי אדם מהול אין מניחה בגיהנם, וז"ל במדרש על השמינית שמונה גלויות (שם):

הוצרכו הגלויות לכוון מוסלים תהלה על ישראל ועד יום סוף הגאולה שאז בלע המות הוא השטן הוא היתה ר"כ כדי שיוצרכו מכל העבירות ע"י גלויות, וז"ל בקש דוד לבלות לכל הנה"ל וירא העיט על הפגרים וישב אותם אברהם ר"ל לא הניחם אברהם וכנ"ל (קצת מזהיר):

לאברהם שבע הקב"ה על מתנת א"י וכן ליעקב ולא ליעקב ורק נאמר ושבעתו ליעקב ר"ל שבעתו של אברהם ר"ל לפי שאברהם חסד ויצחק דין ויעקב רחמים ממילא אם שבע ליעקב בפני עצמו היה מתקיים על כל הדיון ע"כ צרפו לאברהם רחמים לחסד (שם):

בזכות אברהם שבעה מקדש ראשון, וע"י שיצא ממנו ושמעאל נחרב, וכן מקדש שני נבנה בזכות יצחק, וע"י שיצא ממנו עשו נחרב, אך מקדש לעתיד יהא בזכות יעקב שמתו שלמה לכן לא יבא נחרב (מפרשים צבס מדרש):

אל הארץ אשר אראך, ר"ל ארצה עצמי לך כי כל זמן שאהיה בארץ מלאה גלוים וטוהאת ה"ל ע"י שליטת חיצונים איני מראה עצמי לך וע"כ

וע"כ נבואו לא"י אמר וירא ה' אל אברהם, וז"ל וז"ל שם מונח לה' הנה"ה אליו (שם):

ידדת אברהם למצרים למען לתת תקוה לישראל לנאת מגלות מצרים לכל יאבדו שמה, ע"כ הכין הקב"ה מעין צער של ישראל אלל אברהם ושרה שנלקחה לפרעה כדאיתא כל מה שאירע לישראל אירע לאברהם וכו', וכן ד' מלכים נפלו בידי אברהם רמז לעתיד, וכן שרה גברה גדר ערוה וכן ישראל במצרים (שם):

ברוך אברהם וגו' קונה שמים וארץ, ר"ל כי הרשעים העלו השכינה עד לרקיע השביעי ע"י מעשיהם הרעים ממילא כמעט שלא תבטל העולם עד שבא אברהם והוריד השכינה למשה נמצא הוא קו"ה שמים וארץ, ר"ל שלא נחסד ונחסם היה קו"ה העולם רק דרך קציה ע"י מעשיו הטובים (שם): וז"ל ברוך אברהם לאל עליון ר"ל שהשכינה היתה במעלה עליונה כנ"ל ואפ"ה ע"י מעשיו הטובים קונה שמים וארץ ר"ל הורידה לארץ (ד"ע):

אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, בעצמי ולא ע"י מלאך וכדאיתא בא מיכאל ובריהל כו', ולכן מובטח אהה שאמן לך א"י המיוחד לי, או ר"ל מאור כשדים ונצטתך מהיותך אשר בן אתן לך גם הארץ הזאת אחר התחיה כי אמנע אותך ג"כ מהיותך עפר כי מאן דעניד הא עבד הא, מכלן רמז לתחית המתים (שם):

אברהם קראו הר ויצחק שרה, ולכן נחרבו שני מקדשות, אבל יעקב קראו בית מיושב זה בית שלישי לעתיד לא יחרב (שם):

לא יקרא שמך עוד אברהם, והא נעקר לגמרי, רק אברהם צ"ה. כי ה"ה נוספת מורה על חמשה מיני ערלה שהשלים כדאי', ולא בן שם יעקב שמורה על אחיות העקב ולעתיד ימשלו ישראל כורעו של עשו ע"כ לא יעקר שם יעקב מחקומו (שם):

כי גר יהיה זרעך, ר"ל כל זמן שהיו יחידים עד שבעים נפש יהיו רק גרים, אבל ועבדום וענו אותם ר"ל כשהיו רבים ר"ל כשיפרו וירבו ויהיו רבים ובין הכל יהיו רק ת' שנה, וז"ל החשבון מתחיל משגולד יצחק (שם):

לכה נסה הקב"ה להביא צרה גדולה לשרה כדקת שנלקחה לבית פרעה ולבית אבימלך, כדי שיתוקן על ידה הלקול היה שהטיל בה הכחש וזהמא נבוא עליה, וזאת הדקת נשמרה ע"י נניעותה שלא הטיל בה זהמא, ועדין לא נטהרה מכל עד שבאת רבקה ותקנה הכל, וז"ל ויביאה יצחק האהלה (תחת) ער"ה אמו (שם):

כי גר יהיה זרעך, המיועד לעבודת הקדש זה שבט לוי שהיו רק מועטים והיו רק גרים במצרים, כי שבט לוי לא נשתעבדו במצרים אבל שאר השבטים ועבדום וענו אותם לכן רבים כי כאשר יענו

כן ירבו וגו' אותן יהיו בעבודת ועמי (חן טוב):

בכה אדע כי אירשנה, ר"ל שלא יעטרו להיות בגלות לעולם רק יוכו ליטב בא"י, השיב לו הקב"ה בקרבנות, והענין כך האדם אין צדיק בארץ וגו' וא"כ הוא צדיק ורע לו דאנו צדיק גמור משא"כ בקרבנות הוא מכפר על כל עבירות צדק וליון זה כי לכך היו יושבין בירושלים בשלום גדולה, ומטעם זה היו האבות צריכין לסבול יסורין ואברהם נתנסה בעשרה נסיונות ויצחק בעקדה כמעט שלא נשחט ויעקב בגלות ומכירת יוסף, לפי שהיה עדין קודם הקמת המשג"ל ולא היו קרבנות שאז יש פתחון פה למדת הדיון לומר לא די שיש להם חלק לעוה"ב וכו' ולא יצולו אלא באחד משתי אלה או בגלות או ביסורין, ולכך גלו אברהם ויצחק מא"י לח"ל, וזולת יצחק שלא היה צריך לגלות לפי שתיקן בעקדה כמו קרבן (מפרשים):

הא דאמר כמה אדע, ר"ל שלא יאמרו האומות לסטים אתם והשיב הקב"ה קח תור וגו'ל שניזון מאחרים ואינו מבטלו, והא הקב"ה שגלה בזל וגזלן בעולה, אלא ע"פ הדבור שאני (מפרשים):

הא דאמר אברהם כמה אדע לא בקש אות ע"י שתי כבטחות הקודמין לנורעך אתן את הארץ ולך ולנורעך עד עולם, דבאלו פסוקים לא נאמר שהקב"ה נתן לשום אומה עדין וא"כ הוויין ישראל זוכין מן ההפקר והיו ישראל רק צריכין לשער ראיה, משא"כ בפסוק זה כתיב לתת לך וגו' לרשתה משמע שירשו מאומה אחרת לכך אמר כמה אדע כי אירשנה, והשיב הקב"ה קח עגלה משולשת ר"ל תקבלו התורה אורין תליתאי כו' מה שלא רצה שום אומה לקבלה, וזה הוא שער ראיה, ואותות ומופתים שאעשה במצרים הן עדים החתומין וכן וכדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו תקיו ותורותיו, ולכן מוזכר בפרשת ציבורים שמזכיר הסדי המקום בנתנית א"י אותות ומופתים של מצרים (מעשי ה' חלק ב'):

השובת הקב"ה על כמה אדע, כי גר יהיה זרעך במצרים, א"כ כשנתקלל כנען עמד עבדים יהיה לאחיו ממילא שיד לישראל א"י כי ישראל היו עבדים למצרים שהם אחיו של כנען והיו שפיר עמד עבדים (מפרשים):

לפי המד' גלות מצרים היה על שאמר אברהם כמה אדע דבור לחוד ויהיה בגלות ת"ל שנים, ממילא בגלות הזה הוא בשביל חטא מחשבה ודבור ומעשה וצריך להיות שלש פעמים ת"ל ויותר (מפרשים):

בבו שאומרים אלהי אברהם וכו' היה ראוי לומר אלהי דוד, אלא מפני שאלו מסרו עצמם על קדושת השם לא בן דוד (מפרשים):

בוטן שבין עסוקין בתורה וקרבנות יצולו משמים גיהנם וגלויות. משמע דאם לא יעסקו בשמים

שמים רק באחד לא יצלו מניהם וגלויות, הלא קשה דבריו קטלה לא קטלין, וי"ל דשני מיני עזירות הן וזונוט ושגגות, וקרבות מכפרין רק על השגגות כדאיתא על פסוק עשה זקקה ומשפט גבחר לה' מוצה, והתורה רשאה אפילו על מויד כדאיתא גבי בני עלי, וכן גלות מכפר רק על שוגג דהוא מין גלות שמכפר על שוגג, וניהם מכפר אפי' על מויד, לו"א בעוסקין בשמים אלו אין צריכין לשמים אלו (ו"ב):

בברית בין הבתרים כבר שמע אברהם מגירות, קשה למה לא התפלל עליו כמו שהתפלל על סדום לצטל הגזרה, הלא ראה ברוח הקדש שלטונתם ויבא למצרים להציל בבור הברזל ליקות מעונם ויוכלו אח"כ לקבל התורה בלי וזהמא שהיה אצלה מקודם וי"ש ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וזו התורה (ויד יוסף):

למדו לא באו הגוים בימי אלכסנדרוס מוקדון בטענה שהיו ישראל עבדים ע"פ גורת בין הבתרים ואין לקחו רכוש גדול בצולה דמה שקנה עבד קנה רבו. וי"ל להגזרה היתה על גירות והם נשתעבדו בהם ואע"ג דכתיב וענו אותם זה יהא מכה רשעתם כמ"ש אני קפתי מעט וגו' וזה יהא טובה לישראל דלולא זאת לא היו יכולין ישראל ליקח רכוש גדול (שם):

אברהם ע"ש אב המון וגו', קשה היה לו לקרות אב ה"ם, וי"ל ר"ש הנוספת רמו לשש"ם רבו"א (מג"ע):

קשה האריך ביטול הקב"ה הגזרה ועבדום וענו אותם דהא מיום שגא יעקב למצרים היו שרים ולא עבדים, וי"ל שני השם מקרע גזר דינו של אדם ואברהם נשתנה שמו מאברהם ויעקב לישראל (מפרשים):

שכרך הרבה מאד, ר"ל זה קאי על צדוקת הבנים, וזה הרב"ה בשני הסי"ן, ר"ל בשוסיפו להם שני הסי"ן אחד לאברהם ואחד לשרה אז יולידו, וכן גבי נשי יעקב לא היו לרחל בנים שלא היה לה' ע"פ הסוד במקובלים ולכן מסרה שפחה בלהה בשני הסי"ן אחד לה ואחד לרחל:

בה שמסרה שרה את הגר לאברהם, בחשבה שלפי ה"א שבה בהגר תזכה גם היא לבנים, ודי היה להפקיע לעצמה, ואעפ"כ נאמר בהגר שלש פעמים ויאמר לה מלאך ה' וגו' ואינה בדאי לכך לומר לה המלאך ג' פעמים, הלא ביואמר האמצעי דש נאמר הרב"ה ארבע קאי על שרה שמ"מ צדוקת שמסרה שרה הגר לאברהם שעמה ה"א תזכה גם שרה להרבה ורעך (ד"ע):
שנים עשר נשואים ויליד, ר"ל ע"ד נשואים ורוח וגו', ר"ל כמו שהענין כלה והולך כן לעתיד יהא המלכות של ישמעאל בטל (בחי):
בל ההתלות קשות, לכך אע"פ שכל האבות פרסמו אלהותו ית' לנב"ר אומרים אלהי ר"ל

אברהם כו' אפי' כיון לאברהם היה המתחיל לכך הוסיף באברהם אנכי מנן לך, וי"ש מנן אברהם (יד יוסף):

הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו', ר"ל יהיה זרעך כמו הכוכבים דמאירין גם ביום ובלילה מפרסמין אורן כן יהיה זרעך, ר"ל הצדיקים אחר מיתתן יאירו ככוכבים (שם):
לפי שנתענה הגר תחת שרה גברתה לכן מתענין בני שרה בעת הקורבן תחת בני הגר זה ישמעאל (הרמב"ן):

לא תקרא את שמה שרי, ביו"ד כי יו"ד לשון זכר כדכתיב ושרי ביששכר, לכך היתה עקרה כזכרים לא יולדים, ועוד שה"א מורה על לידה כדלעיל גבי הדין דבלהה (כלי יקר):
אברהם, א' הרכוש על צרה"ם שהם ס"ת של נש"ר כרוב" אריה" אדם" דאברהם נאלץ ממקום הקדושה של המרכבה (מפרשים):

מתחלה היתה נתינת א"י כמו שנבראת דוגמתן גן עדן כדכתיב ביוחאל הארץ הלזו הנשמה היתה כנ"ש, ואע"ג דבסדום ג"כ נאמר כגן ה' וגו', מחלק בין גן ה' לג"ע, והא"כ ע"י חטא במה אדע נשתנה ברכת א"י כדאמר שיהיה מקומו בג"ע קודם חטאו והא"כ נתגרש משם (ש"ה):

בגמרא ברכות א"י ניתנה ע"י יסורין ר"ל אפי' בא"י צריכין להיות גרים כמ"ש כי גר יהיה ורעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה, אבל מ"מ אפי' בארץ להם יהא גרים כמ"ש דוד (תהלים קיט) גר אנכי בארץ, וי"ש וישב יעקב בארץ מגוריו אביו בארץ כנען, ר"ל שנעשה גר אפילו בארץ כנען (שם):

טעם לאבות שהיו עקרים שלא יתייחסו שוב אחר משפחות אבותיהן העו"א, כי לאו אלו הן שהיו מקודם רק בריה חדשה, ומה שלא היתה לזה עקרה לפי שהרבתה בתפלות ובכיות שלא תפול לגורל עשו כדאיתא במד' כמו שהיתה מולה מתחלה והפקיע עצמה מאבותיה (בחי), וזה הטעם לשנוי שם לאדם:

והנה דבר ה' אליו בתחזה, קצת לשון של נבואה, וכן דניאל והרבה נבואה בזה, אבל באמת לא היו נבואים, כי לא נקרא נבוא אלא מי שנתלה מהקב"ה להנבאות לישראל (אברבנאל):
צדקה מנין קצ"ט, רמו שמי טע"ל ר' זו הסר אחד נוטל זקקה. וכן אברהם אע"פ שהיה לו כל טוב שנאמר ואברהם כבד מאד במקנה, מ"מ אמר ה' אלהים אלהיך לך כי היה חסר בך, וי"ש ויחשבה לו זקקה" (ש"ה):

בארץ לא להם, זה מצרים ע"ש שאסור לקבוע דירה שם כדכתיב לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם (שם):
ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ר"ל שיעשו תשובה על חטאם כמו כ"ן בנות אלפסא דבורת, ר"ל

ר"ל שהיו כנים ואמתים (שם):
במה אדע בא"ת ב"ש ת', לכך נאמר כי לא שלם עון האמורי, ר"ל עון אמורי שלך במ"ה אדע כנ"ל ת' שמה (שם):

אשר לא הלך בעצת רשעים, זה אברהם שלא הלך בעצת דוד הפלגה, ואע"ג דכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת מ"מ לא היה אברהם עמהם כי אין למדין מכללות, ואחרי כמ"ד בן שלש שנה הכיר אברהם את בוראו דאי למ"ד בן מ"ח שנה הכיר הלא בעת הפלגה היה לו שנה מ"ח כדאיתא בסדר עולם (שם). ודוק לומר בן מ"ח היינו מן מ"ח ולמעלה. או י"ל איכא מ"ד בסנהדרין גבי כי יכה כל נפש אדם דכל מקלת משמע אין צריך לכל זה (ד"ע):

במדרש מהיכן למד אברהם התורה כו' שתי בליות כשני רבנים וכו', דל"כ רק הקב"ה לזה לו נבואה על התורה כמו שנה לו על המילה א"כ היה מחויב לו ולבניו לקיים כל התורה והאריך החזיר גרושתו והיה כהן, או יעקב האריך נשא שתי אחיות דאין סברא שאמר לו הקב"ה בפירות מצות התורה על תנאי שיפטרנו מהן, ועי"ל כיון דאין הנבואה שורה אלא על הכס א"כ ראוי שתקדים לאברהם חכמת התורה ערם שיגלה עליו ית' הנבואה (יפה תואר):

מעם מילה להסיר ערלת הלב הטמאה, וזה שאמר באברהם ואתנה בריתי בני וביך ר"ל להסיר מחשבת הלב שהיא רק ביני וביך (כלי יקר):

למה לא היה אברהם נולד מהול כנח, לפי שהיה צריך לתקן אדרי' שמשוך בערלתו היה, וי"ש הנה בריתי אחק וגו' והיית ללב המון גוים זה גלגול אדרי' שהיה אב לכל המון גוים לכך מול עמך לתקנו (שם):

במה אדע כי ארבעה, לא שאל אות על כשורת הבנים כי הפך הסד הוא במתנת הנס, אבל על ירושת א"י שיעלו מאחרים ולא מיד אחר מהן תורה רק אחר מ' שנה ויתוך כך יעשו ע"א ויאמר השען מה נשתנו אלו מאלו כו', השיב הקב"ה קרבנות שמבטלין ע"א כנודע, ולא כן העו"א שאינן מקריבין קרבנות (מן טוב וקצת ד"ע):

אברהם ואחרו במעלה אחת, כמו שניתנה תורה לאברהם על פי דבורו של מלכי דקק שהקדים וכו' כן על פי דבורו של משה שלא נא ביד תשלח ויתנה הכהונה לאהרן (שם):

מעם מילה לשמונה ימים אחר שבעה יהיוס דם נדה ודס לידה כי במשי אמו הולד שאב זוהמא שגאה לנשה ומכח חטא אדם וחוה וזה דס נדחה. וזה הענין שיעקב נולד מהול כי עשו שאב זוהמת רבקה במשי אמו כדאי' וכן במדבר לא נמולו כי נשי דוד המדבר לא ראו דס נדה. והנה אברהם שאב קצת זוהמא משרה, כי מתחלה היתה עקרה אפי' בית ולד לא היה לה, ר"ל

ואחר שגאה לה בית ולד מלא זוהמא הטיל אברהם הזוהמא בהגר שפחה ונולד מזה ישמעאל אבל יצחק היה אסור בשפחה, ממילא הזוהמא שהטיל ברבקה שאב עשו זה אדמוני כולו דס נדה זוהמא, ויעקב נשא לאה שהיה בה זוהמא הרבה שלא היתה עקרה לכך השבטים לא נולדו מהול ויעקב נולד מהול כמ"ש א"ס ת"ס, וכן דינה שאב זוהמא ניד"ה דינה, אבל רחל עקרה ואח"כ היה בה ג"כ קצת זוהמא כמו שרה ושאב יעקב והטיל בזלפה שפחה ויאל ממנה גז, כגד לשון בוגד בע"א כדאיתא, ולכך יוסף נולד מהול, וכן ישי היה מחשבתו שסוכב אלא שפחתו כנודע ויאל ממנו הזוהמא ששאב מחשבתו א"ס דוד, וי"ש מכת"ס לדוד טיול מהול, וי"ש התנ"י הנערים ר"ל הלא נולד תמים מהול, וי"ש אדמוני שהוא שופך דם כעשו ושאב מאמו זוהמא כנ"ל, וטוב ראי ע"ד ותרצ אותו כי טו"ב ר"ל שהוא נולד מהול, ועפ"י יאמר הפסוק שופך דם האדם, קשה למה בא זה, לו"א באדם דמו ישפך, ע"י ששאב דמה של אמו כמו עשו ששפך דם ע"י זוהמת אמו נדה ששפך ושאב ממנה בעודו במצויה (שם) וקצת ד"ע ולקטים מפרשים הרבה):

במדרש אמר הקב"ה לאברהם אם מקיימון בניך המילה כו', ולא אמר אם מקבלין בניך מצות מילה כמו גבי שבת, הלא ר"ל דוקא מקיימון מצות מילה לכל הלוך אחר זנות אז נכנסין לא"י, כי א"י אינם סובלת זנות, כמ"ס ולא תקיף הארץ וגו' (שם):

וגם נתתי ממנה לך בן, ר"ל מן יו"ד של שרה שלקחה וחלקה חיה לאברהם והיה לשרה כמ"ס אברהם אין מוליד ואברהם מוליד וכן שרי (שם):
ואת בריתי אקים את יצחק, ר"ל אותו ברית בין הבתרים שאמר כי גר יהיה זרעך דוקא ביצחק יקרא לך זרע (שם):

מרכי עמים ממנה יהיו, כל ל"א מלכים בימי יהושע היו מולכים בזכות שרה על שינקו משרה כדאיתא בגמרא על פסוק הניקה בנים שרה וכו', וי"ש לא תקרא את שמה שרה כי שרה שמה כמו שאברהם אב המון גוים כן שרה לשון שרה לכל מלכי אומות כנ"ל (שם):
וי"ש הפסוק (ישעיה מט) והיו מלכים אומניך ושדותיהם מיטקותיך מדה כנגד מדה כנ"ל (ד"ע):

לא היה צריך הקב"ה לנסות אברהם בעשרה נסיונות כי הוא יודע כל תעלומות לב שעמוד בכלם אלא גלוי לפניו ית' שישראל עתידין לנסות הקב"ה עשר פעמים לכך יצאו עשר בשער (אלשיך):

עד אברהם היתה זוהמת הנפש גוברת ומגע מלידת התורה בימיו רק אחר שבעה דורות אחר אברהם (עיין פ' יתרו):

רפי שאמר המלאך להגר הרבה ארבעה את זרעך ר"ל ולא באר"ץ שהיא מצרים, לכך משולם ל

לא היה ארבע במזרים, וז"ל לפניו לא היה כן (שפתי כהן):

הוא כהן לאל עליון, שם שמש בכהונה גדולה וכו', וא"ת והא קודם הקמת המשכן עבדה בכזורים היה ויפת היה הגדול וי"ל דע"פ הכבוד שאני, והא ראינו דאקדמי הכבוד לשם הקטן, בזה גלה לנו הכבוד כי לו יאשה הכבודה ועדיפה יותר מן קנית יעקב מן עשו הכבודה (יפ"ת): ואין מידו מניל, אבא לא מוכי ברא, וא"ת והא בעגל ניולו בשביל זכות אבות, וי"ל דשאני

הסם להקב"ה נשבע לאברהם ושאינו שבוה. וכן וזכרתי את בריתי יעקב וברית היונו שבוה, וכן ולישמעאל שמעתיך שם היה בן אברהם (ס): וזה סותר הגמרא ואין מידו מניל אין אברהם מניל לישמעאל וכו', וז"ל כתיבן הרשב"א בתשובה מתחבת יד להכניל לברא זכות אבא לעוה"ב ומדינה של הבהס אין האב מניל, והטעם שקורבת האב עם הבן הוא מצד הגוף והומר ולא מצד הנשמה, ובעוה"ז שייך קורבה או מניל אבא לברא, אבל ברא מוכה אבא אפי' בעוה"ב עולם הנשמות לפי שאבא גרם מציאותו להולידו לגוף עם הנשמה (ס):

פלוגתת בן שלש שנה וארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם שייכן אמת, כי בן שלש שנים התחיל להכיר ולא נודע לו אמתו עד בן ארבעים ושמונה שנה (ס): וז"ל אשרי האיש שלא הלך בעצת דור הפלגה שאז היה אברהם בן מ"ח שנים, וזה אשריו של איש כפירשי' שאז הכיר אמתו ית' ולא הלך עמהן בעצת רעה (מפרשים): להיות שהקב"ה עם אברהם בגלגל הרקיע ההולך ב"ב מולות, וכן קיום העולם וברייתו היה בשבילו כמ"ס בהרבה באברהם, היה ראוי לאברהם להוליד י"ב שבעים, וכן ביצחק שהיו שמחים שמים וארץ בלידתו כדא', לכל הפחות יצחק היה לו להוליד שנים עשר שבעים, אלא כדאמרינן בני אברהם ויצחק שנים היו ובעק אחד להרוב את השני מל"ש כשהיו י"ב (ס):

עד מ"ז שנים עד אלון מורה, פירש"י הראהו קבלת התורה וקבלות וברכות, ר"ל לפי שאמר לו לירעך חתן את הארץ הואת וזה דוקא ע"י התורה כדכתיב ויתן להם ארנות גוים וגו', ולפי שאמר לו ומקללך אאור זה דוקא עד הר בזרים לפי שאותן קללות וברכות ניתן לו בהסקמת הקב"ה (ס):

בפרשים רבים פירשו שכן הדין אין ראוי לאדם למסור נפשו על סמך שיצילנו ה', כי מה שניצולו הנטיה מושאל ועוריה לשבר מלחמות הרשעים שאמרו מאן אלהים דישוניך וגו', וכן יהושע כהן גדול שלא נספה בעדת הרשעים, ולכן לא הניל הקב"ה לר' עקיבא וחבריו, ולז"ל לא ניול אברהם מבכשן האש רק בשביל שלשלת ויהשין יעקב שמעמו שלמה (יפ"ת):

ושמעו את התנחומא ה"ק זכות יעקב היה אברהם ניול ע"י הקב"ה בעצמו, ולולא זאת היה אברהם ניול ע"י מלאך (ס):

במדרש אברהם התפלל על העקרונות ויפקדו, וא"ת א"כ למה לא הטיל לעצמו כמו בני אבימלך המתפלל על חיבתו הוא נענה תחלה, וי"ל דעדן לא היה נמול ולא היה הקב"ה הפך שהוא יולד, משא"כ בזמן שהיה נמול בעת אבימלך ראוי להוליד ויאל יצחק מטפה קדושה (ס):

פרשת וירא

וירא אליו ה', למה לא כתיב וירא ה' אל אברהם, אלא סמך לפרשה דלמעלה שכתיב שהיה מל עצמו, וזכות מילה דוקא וירא אליו ה' (מפרשים):

פתח עוב פתחת לגרים, ר"ל שנמול אברהם לז"ט שנים שלא יאמרו הגרים הוקיעם תש כחנו (תנחומא), ודומה למי שמתו אחיו מחמת מילה (י"ע): עץ אחד היה לאברהם ובו עיה יודע מי היה ראוי לחסות תחת כנפי השי"ת שהוא מגין כעץ, וז"ל והטעם תחת העץ (יד יוסף בשם מדרש):

מי מלל לאברהם וגו', ר"ל אם היה אברהם מל עצמו קודם לכן אז היה מוליד מקודם ממיילא כמה בניס הניקה שרה (כלי חמדה): וירא אליו ה' בצלוני, ר"ת איוב כי כל היסורין שבאו על איוב היה ראוי לבא על אברהם (עין בס' ע"ש):

והוא יושב פתח האהל, פתח טוב פתחת לגרים שלא יעכב גר זקן למול בעת זקנתו, וא"ת יאמרו שאני אברהם דהיה ע"פ הדבור, וי"ל דמ"מ ילמדו לאמר למה לא נאמר לו הדיבור קודם שאז היה תמים בילדותו, אלא מוכה שלכך נאמר לו בזקנותו כדי שילמדו הבריות (יפ"ת): במרא ר"ת מלכים מילה ר"עב אש, שעד אותו זמן היה אברהם מנוסה רק באלו ארבעה נסיונות (מפרשים):

מסקנת הזוהר שאברהם ידע שהם מלאכים ושרה סברה שהם בשר ודם: באלוני ממרה, לשון אילן שמוציא שירות אף שהוא זקן אף אברהם לעת זקנתו ומ"מ יולד בניס (מפרשים):

בעת חו"ה, שאנו חיים ג"כ לשנה הבאה דהמלאכים אינם מתים (חוקוני). ולפי' מוכה דמיכאל וגבראל היו דליתא במדרש כל המלאכים מתים חוץ מאש שנים (ד"ע): ותצחק שרה, ולא אברהם, כי הוא שמע הכשירה טובה מהקב"ה בעצמו ולא איש אל ויכזב אבל שרה שמעה מהמלאך ואפשר שיכזב (ס):

וח סכרות הפוכות ממ"ס ביפה תואר הרבה פעמים שמה שנאמר ע"י מלאך אינו חוזר, כ' ע"י בניא שלא יאמרו הנביא או המלאך כיון (ד"ע): למה הולך אברהם להיות דוקא בן מאה שנים כדולידו את יצחק, כדי לתקן שלשה דורות הקודמים "מצול" אנוש "הפלגה" ר"ת מאה (מג"ע): למה היתה שרה מסופקת אם תלד שיכך יצחק הלא אברהם היה טפל לשרה בנביאות, וי"ל מאחר שפרסה גדה והיתה עמאה שיב לא היה רוח הקודש וכזוהר שורה עליה (ס):

וזוה מיושב לפי שאמרו רז"ל נשי דור הנדבר לא ראו דם גדה אמרו כי כ"ל העדה כלס קדושים ובתוכם ה' ר"ל אפי' הנשים ומדוע וגו' אתה ואהרן ומרים הלא כולן ראויין לדיבור השכינה (ד"ע): קשה הלא היה אברהם הולך לגור עם אבימלך הלא ראה שנלקחה שרה לבית פרעה ואולי יקחנה אבימלך ג"כ ואף היה סומך על הנס, וי"ל שהיה אברהם נותן גט לשרה ובאמת היה גט מעושה לפי שהיה באונס (בחי): וז"ל הקב"ה באמת לאבימלך והיא בעולק בעל ר"ל הגט אינו גט לפי שהוא אונס, והיינו למ"ד יש אונס בגיטין (ד"ע): דייאך היה אברהם כ"כ אכזרי ליתן לבנו רק לחם ומים, וי"ל שראה ברוב הקדש שעתיד להמית ישראל בנחא וכמו שטענו באמת המלאכים כדא' (ס):

דייאך הניל הקב"ה לאברהם ודן את סדום בשעה אחת, וי"ל לאברהם שקול כרבים הואיל ורבים יאלו ממנו כדמתרין בגמרא דתענית גבי משה, ולרבים עושה הקב"ה דין ורחמים בשעה אחת (ס):

בפרשת סוטה כתיב נתינת עפר אל המים, דאם לא זנתה האשה תוכה לבן כאברהם דכתיב ביה ואנכי עפר, ואם זנתה תשרף ע"י מים המאחרים לאפר (בחי): אל כתיב אחריו, לפי שהשכינה עם דכתיב וה' המטיר ואסור להסתכל בשכינה דכתיב כי לא יראני האדם והי מפרשים): ויזכר אלהים את אברהם, ר"ל שזכר הקב"ה ללוט שלא גילה הסוד לומר על שרה שהיא אשת אברהם בעת שנלקחה לפרעה ואבימלך, אותו זכות עמד לו (ס):

המבכה אני מאברהם וגו' כי ידעתיו וגו' לעשות צדקה ושפט. קשה מה ענין זה ליה, אלא כך אמר הקב"ה הלאך אני מכסה מן אברהם אולי יחזירם בתשובה כי דרכו בכך להרגילי בפי הבריות ויחזירם בתשובה (יד יוסף):

קשה למה המטיר הקב"ה על סדום אש וגפרית על שהיו שטופין בזוהר הלא ארץ מזרים כולה שטופין בזנות ולא נידונו בכך, אלא הענין הוא כך, א"י היא תחת הקב"ה בעצמו וכשחטאו תכף הקב"ה גבה דיליה בעצמו לכך כתיב וה' המטיר סדום הוא א"י, משא"כ מזרים היא

ה"ל לא כתיב בשום מקוה וי' (שם בשם חוהר): וה', הוא ובית דינו, וא"ת והא כתיב וי' שמים עשה, וי"ל דוקא היכא דכתיב גבי פרענות כגון וה' הכה וי' המטיר או יירק לב"ד עמו, ומה דכתיב וי' שמים עשה ע"י מה שתיף הקב"ה מדה"ר עם מדה הדין בזמן הבריאה לכך כתיב וי', ומה דכתיב וי' פקד את שרה כיון דכסתרה בזנית פרעה ואבימלך יאל הדין ונקתה וגורעה זרע (יפ"ת):

בגמרא אתה אמרת ויקח נח' אני פורע לך במדבר כו'. והא דליתא מן ובאר ועמוד ענן זכות משה אהרן ומרים, וי"ל דליתא מן נס בתוך נס, המן זה מוזן דרך הטבע להיות מן הארץ וזה מן השמים, ומיט בטבע מן השמים וזה מן הארץ, וענין לא הוי כלל רק יש בו מחש ומקבל אבני בליטראות וכו' זה היה זכות אלו שלשה אבל עיקר זכות אברהם, וע"ל להיות ג' אלו זה זמן ארוך היו זכות ג' אלו ועיקר זכות אברהם (ס):

המבכה אני מאברהם ואברהם היה וגו', הזכיר הכרוך ומזכרו וכו', וא"ת והא כמה פעמים מזכיר האבות בתורה ואין מזכרין, וי"ל בעת שזוכרים הוא לצורך ישראל שיעמוד זכותם לבעיה אחריהם וזו ברכתם (ס):

כי ידעתיו למען אשר יאמר את בני וגו', במדרש זה בקור הוליס, וא"ת והלאך הלך לנקר חוליס הלא היה מלך ואין כבודו מחול, וי"ל שאני אברהם דלא היה מלך בעל כרחם שהיה חימתו עליהם רק הם המליכוהו מרזונס (ס): דהא תספה צדיק עם רשע, ואע"ג דכיון שניתן רשות למשחית אין מבחין בין צדיק לרשע, ר"ל

לאברהם לא ידע מזה שהעולם יודון אחר רובו. וע"ל דה"ק צדיק המופלג בנדקו על זה לא ניתן רשות למשחית ואע"ג דאילו היו חמשים אפי' צדיקים גרועים לא ניתן רשות למשחית, שמה היה אברהם סובר חמשים יחד כצדיקים גמורין יחסנו (ס): בכרדש לוט כוונתו לעצירה היה לכך הזכרים נתרקו, ובגותיו כוונתם למצוה היה לכך נקבות מותרין בעצמן מואב, והא דכתיב על דבר אשר לא קדמו וגו' ודרכו של איש לקדם, וי"ל דה"ק למה התירה התורה הנקבות שבהו אח"כ מאותן זכרים אשר לא קדמו, לז"ל ע"י שכוונת בנות לוט היה למצוה כנ"ל (ס):

בגמרא מואב לשון פריצות מאב לכך מלחמה הוא דלא הא לעצרינהו שרי כו', דליכא למימר משום זנות מואב כפעור דאין עונשין על חטא העתיד (ס):

ע"י שהיה חלק להקב"ה במעשה הבכירה שיאל דוד ממואב, לכך כתיב ובקומה בו"י, שהוא סימן לאות משם הו"ה (והר): במדרש אח נפשע ע"י לוט שפסע באברהם לבך ומדניס כנרית ארמון לא יבא עמוני וגו'

וגו' ואע"ג דכתיב על דבר אשר לא קדמו, וי"ל דאם מטעם זה היו אסורין רק עד ג' דורות כמזכירם ואדמונים ולא עד עולם (סס) :
המבטח אני מאברהם גו' לעשות זדקה ומשפט, זה אברהם שעשה פשרה בינו ובין סדום זה זדקה ומשפט (כלי יקר) :
האף חספה זדוק עם רשע, כי ע"י משחית אין מזמין בן כו', אבל אחת אמת ארד"ה נא וארצה ע"י הקב"ה שהוא מבחין (סס) :
היניקה בני"ם שרה, ר"ל שכל אותן שינקו מחלב שרה הקדושה וטבורה נתגיירו ונעשו בני"ם למקום לכך לא אמר היניקה ולרוב שרה (סס) :
בפני מה זכתה בת לוט שזדו יצא ממנה הלא עזירה עשה, הלא אלא עזירה ולכך הוצרך יחזק העולם מצוה שלא לשמה ולכך הוצרך חשבון עיר מואב להטירה ע"י סיחון כי טונת אם מואב לטובה היה לכן אל תאור (אלשיך) :
בשהמלאכים באים לזה העולם התלכשו מה מעולם השפל הזה לכך אכל אברהם נתלכשו בגשמי ויאכלו, אבל בהיותם מרכבה לטכניה דהיינו השכינה עצמה בזה עמסה אינם מתלכשים גשמי כלל (סס) :
לרשי ועשי עוגות, לא כאחת לשה ואחת מקטפת אלא הכל תעשה בעצמך ולא ע"י שליח דאם לא כן פשיטא בלא לישא א"ה לעוגות. או למ"ד פסח היה אמר לה אל תאחר בין לישא לעשיה (סס) :
לוש נחמון לעזירה נאסרו הזכרים וכו', והא דכתיב על אשר לא קדמו דרכו של אש כו', י"ל למה ולא גרם (הדושי אגדות) :
אתה סיחון לבניך שהדיינים יושבים כו', כי כשהאדם מהול או יוכל לישב ולראות פני השכינה כמ"ס ויפול אברהם על פניו קודם שנימול וכן בבלעם כתיב נופל וגלוי עיניו גו' (קן טוב) :
להביא זדוק עם רשע, ר"ל הזדויק ימות קודם כי משני הרעה גו' והכרתי ממך זדוק ורשע ברישא זדוק (סס) :
דא דהשיב הקב"ה לאברהם כי ביצחק גו', כי אברהם היה מצער עצמו על הגירושין שיגרשם ויצאו לתרבות רעה ויאמרו ארור שיצא זה מחלצו ואיבא פנים משפחה, לו"ה לו יתב' לא יקרא ישמעאל על זרעך רק יצחק ורעך וליבא פנים משפחה (יפה תואר) :
לפי שהיה אברהם מחריר בלבו תאמר מה שנלתי מאור כשדים ומן ארבע מלכיות כו' לכך אמר לו הקב"ה העלה עולה זה יצחק כי העולה בזה על הרבור הלב (תנחומא) :
האיך העביר אברהם נחלה אפילו מברא בישא לברא עבא, וי"ל בלשון ירושה אסור להעביר ובלשון מתנה מותר (יפ"ת) :
דא דלא משני בגמרא לבני ישמעאל שבאו לערער מדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע וכו' אמר

כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, וי"ל דלא אמר שמע בקולה רק לגרש את הגר אבל לעולם ירושת ישמעאל לא פקע מיני (סס) :
באשר הוא סס. וא"ת והא בן סורר ומורה נידון על סס כסופו, וי"ל דבן סורר הוא כרודף דניתן להצילו בנפשו אע"ג דאכתי לא הרג, ועי"ל שאני ב"ד של מטה דחמיר משל מעלה, והא ראינו דלמטה עונשין מבין י"ג, ולמעלה מבין עשרים שנה (סס) :
אברהם הוליד למאה שנה שכבר הלך ממנו כל הוויכוח שקבל מתרח אביו וכן יצחק לששים שנה שקבל עדין קצת וזוהמא שנשאר באברהם ומטעם זה היו האבות עקרות אפילו בית ורד אין להם כדי שילידו ביניהן מבריה חדשה ולא מוויכוח (ש"ך) :
והנה בן לשרה אשתך, יצחק בן מסטרא דנוקבא דהיא מחוה לכך יצאה נשמתו בעקדה, וכן ביונה שהיא בן צרפית כתיב את חובקת בן לך הוצרך להיות כענין מיתה במעי הרג, ולכן ביצחק כשגולד לא היה לו בן זוג כי ברבקה נאמר הנה ילדה מלכהגם היא בניס לנחור אחיך, ר"ל מסטרא דדורא, ואחר חיי שרה וגו', באותו פרק היה יצחק ז"ש ויהיו חיי שרה וכו', וי"ל שיהיה חיים לכך בן ל"ו שנה והיה תלוי בחייה ולמה לה חיים לכך מתה, וי"ל אחר העקידה אברהם הוליד את יצחק ולמה באמת בן מסטרא דדורא מאברהם כי אברהם מדת חסד ורחמים ושמה לא היה יצחק יכול לעמוד בגסוין כששניהם היו חסדים גיבירים הרחמים (סס) :
האיך העביר אברהם נחלה מברא בישא כו', וי"ל דהיה ישמעאל בן שפחה קודם שנשתחררה ואסור לירש בני הפולגשים, אע"פ שגם אותן אחר שנמול והיה אסור בגשפחה ממוילא ע"כ ז"ל שנשתחררו, מ"מ קרוים בני הפולגשים לדסור לירש עם בני אשה ישראלית (הדושי אגדות) :
דרשה אמר ופשיטתו בין יצחק לישמעאל גרש האמה הזאת (סס) :
למה בן המלאך לאבימלך ולא לפרעה, וי"ל דאין הקב"ה שולח מלאך לרשע (סס) : וקשה והאיך היה שולח מלאך לבלעם הרשע (ד"ע) :
מה שזן לישמעאל באשר הוא סס ולא בן סורר ומורה דשאני הסם שהוא זולל וסובא ומגמר נכסו אביו ממילא עכשו בו ההטא שיחטא אח"כ ולא כן ישמעאל. ועי"ל ישמעאל לא הוא בעצמו ימית לישראל רק בניו וזרעו אבל בן סורר ומורה הוא בעצמו יחטא (מפרשים) :
גרש את האמה הזאת וגו'. במדרש שמה ילמד ממנו בני אורחותיו, וקשה הלא הפסוק מפרש **הטעם** כי לא יירש וגו'. וי"ל דמ"מ הכל טעם אחד הוא דה"ק שרה גרש וגו' שמה ילמד בני ואל ירע בעיניך שתגרשנו מן הנחלה שהרי אפילו ישאר כאן לא יירש, א"כ ה"ק לא יירש עם בני בעולם אחר כי

כי הוא רשע וירש גיהנם וצני זדוק וירש ג"ע ואם יהיה בכאן שמה ילמד בני ארחותיו וירש גיהנם כמותו (יפ"ת) :
גרש האמה הזאת וגו', שהיא מלכות ואלולי בן זאת רק משאר אומות היה מותר להיות פה אלא בקבל יצחק. אבל לא שנחנה שרה צנייה ח"ו בממין ירושה (סס) :
מה לא זן אברהם לישמעאל על ע"ה ג"ע, ז"ל שלא ידע אברהם מן העבירות שעשה לישמעאל בהכחא ונדע דאל"כ היה להקב"ה לקצר משני אברהם שלא ייראה בנו ויצא לתרבות רעה כמו בני עשו (מפרשים) :
בנות שהעביר נחלה מישמעאל דמאי טעם אסור דלא ידע אי זרע נפיק מיניה ואברהם צניא היה וידע דלא יצא ממנו דבר טוב, ועי"ל דלא העביר נחלה ממנו רק מטלטלין שיותר להעביר כדאיתא בעור ח"מ סימן רמ"ה, וכן משמע בפוסקים (סס) :
ביצחק יקרא לך זרע, ר"ל בראיית פנים של יצחק שזו היקונו דומה לך אז יקרא לך זרע ולא מאבימלך, ד"ה ביצחק כשהבירו עמנו ישמעאל עם יצחק ויהיו בתרבות או ישמעאל ג"כ יקרא לך זרע (כלי חמדה) :
את בןך וגו' שטיקן בני את יחידך וכו', קשה הא ישמעאל בן מן המצרים ואין קרוי בנו זרע האמה הזאת ואת בנה ומהיבא תיתי שיאמר על ישמעאל קח נא את בןך, וי"ל דאיתא בפר"א שבאותו הלילה חזר ישמעאל מן המדבר ולכך חשב אברהם שמהר שחזר ישמעאל ע"פ הדבור שזר ועליו נאמר קח נא את בןך גו' (יפה תואר) :
יחיד של יצחק, נגד עשרת הדבורות כו', קשה עשרת הדבורות מאן דבר שמהם בעקידה בשלמא פשרה נסיונות ניהא, וי"ל ממה דכתיב נו ישמעאל יהיה לבניך רמו לו שעתיד זרעו לקבל התורה ולא עשו וישמעאל לכך רמו לו בוי"ד עשרת הדבורות שיקבלו בני יצחק ולא בני ישמעאל (סס) :
עתיד להמית בניך בנחא כו', וא"ת למה לא אמרו שעבר על ע"ה ג"ע ש"ד, וי"ל דקטרוגא היה מענין הבאר, ועי"ל דבן י"ו שנים היה ואין ב"ד של מעלה מענישין עד בן עשרים שנה. ועי"ל דעשה תשובה כדאיתא בשיבא טובא כו' (סס) :
עתיד להמית בניך בנחא כו', דאיתא בפר"א זה היה הבאר שבנרא בע"ש בין השמשות, ואין ראוי לרשע זה לעשות לו מעשה נסים, והיה פשוט הקב"ה לא יופסדו בשביל זרעו הרשעים מעשה נסים (סס) :
הא אלהים נכח את אברהם, ר"ל למה לא תלה בשבט הנסיון ביצחק, וי"ל לפי שכל אברהם נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והיה בידן

של אברהם למאן ולהשיב להקב"ה אתמול אמת כי ביצחק וגו' לכך היו באברהם נסיון גמור ולא כן יצחק שלא ידע ממאמר כי ביצחק וגו' (סס) :
וירא את המקום מרחוק, מקום זה שכינה : כל מה שישראל אולכין בעולם היה בזכות מהלכת ואע"ג דק"ל תמה זכות אבות אבל בריו אבות לא תמה ועקידה היתה ברית אבות, דכתיב כי נשבעתי והנרית הוא שבעה (סס) :
בשביל כריתות ברית אברהם עם אבימלך נשחח בניו שבעה דורות, קשה דבלאו הכי נא שלמו ה"ת שנה של גזרת בין הכתרים, וי"ל דאם לא היה הכרית של אבימלך היו מתחילין ה"ת שנה מברית בין הכתרים ולא מלידת יצחק (סס) :
ויאמר יצחק אל אברהם אביו, ר"ל אתה חסד אברהם ומדתך חסד ורחמים ואתה טוב עמי כמה ד ואכזריות (וואר) :
ויגדל הילד ויגמל ויש אברהם משה גדול דנעשה בן י"ג שנה וזר עונשין ע"ד הגמרא מאן דאמר לי גדול המנווה ועושה כו' עבדנא יומא טובא לרבין (יפה תואר) :
אתמול אמת וספור הכוכבים כו', ומה שלא אמר אתמול אמת כי ביצחק גו', וי"ל דכי ביצחק היה יעוד ליצחק ומשמע דאם יחטא יצחק יבטל היעוד אבל וספור הכוכבים היה יעוד לאברהם (סס) :
עתה ידעתי כי יירא אליהם אתה, כמה שלא השבת לי שהיית יכול להשיב אתמול אמת כג"ל כי ביצחק כו' (סס) :
אתמול אמת כי ביצחק ועכשו. קשה למה לא הקשה מפסוק הקודם ואת בריתי אקים את יצחק, וי"ל דלחזו פסוק נאמו' לו ע"י הקב"ה בעצמו ואפשר לחזור משא"כ כי ביצחק נאמר ה"ת ע"י שליח וא"ה לחזור שלא יאמרו השליח הוא אקרי וכוון, ומוכח דנאמר לו כי ביצחק ע"י איוה שליח דאם ה"ב"ה אחר בעצמו כל אשר תאמר אליך שיה שמע בקולה כי ביצחק גו' א"כ היה משמע שלשרה נאמר דבדור כי ביצחק ומצינו שלא דבר הקב"ה עם שרה רק פעם אחת ועי"ל עולה לא כי צחקת, הלא מוכח דע"י איוה מלאך נאמר כי ביצחק (סס) :
נתירא אברהם מן היסורין כו' כבר נז"ל חו"ב, קשה למה נתירא הלא כתיב פחדו בליון חטאים, וי"ל דהיה ירא שינסכו הקב"ה צפרהסיא פאשר היו שאר נסיונות ונס עקידה לא היה פרהסיא אבן נתיירא שיביא עליו יסורין שיראו כל העולם (סס) :
ויותר מזה שאמר שבו לכם פה עם החמור ואר לקחם עמו היה פרהסיא כדאיתא אין פרהסיא פחותה משלשה בני אדם והיה פה שלשה הוא ושני נערים (ד"ע) :
נאמר בעקידה ממעל לעצים ונאמר בהקב"ה שרפים עומדים ממעל, מלמד שעקידה מכוון נגד כסף הכבוד (תנחומא) :
ויבקע

יבצע עני עולה, ר"ל שנקב אותם לבררם וללכדם מחולעים שאלו יהיו פסולים למערכה (בחייו):
מבוא - לכך לשחוט את יצחק כי נולד לאברהם במול מאדים, ורצה הקב"ה שיטובה בזה הוראת מולו (מפרשים):
ענין המורה, לשון המר ימיר שנחלף הכהונה משם בן נח וניתנה לאברהם ורשאי' חוט במקום בית המקדש (ס):
ענין ידעתי גו', גדול מה שנאמר באיוב, כי איוב היה מילדותו ירא אלהים משא"כ אברהם עתה נודע חסדיותו (ס):
בכל לבנך כאברהם שמר לבו לשמים והכניס בני אדם תחת כנפי השכינה, ובכל נפשך כיצחק במהר נפשו ע"ג המזבח, ובכל האדם כיעקב שאמר עשר אעשרנו לך (מ"ט):
יעקב יצחק אל אברהם אבי', בעקידה, ר"ל עתה יאמרתי מאבימלך נחשברה אחי כי אין אתה מרחם כרחם אב (מפרשים):
יצחק יתן אדיר שגם לשפוך דם כל הכרואים לכך נשקף דמו ע"ג המזבח, ואע"ג דלא נשקף היה במחשבתו להשקף (ס):
ברש האמה הזאת וכו', מלמד שהכניסה עין הרע והפילה עזובה כדי שלא יהא אותו וכד בכור לאברהם (ש"ה):
גרותי נח אבי, ר"ל ממקום העליון נחלת הכרואים נבראת השמה של שרה ואברהם ז"ל אך לא נת' אחי' (ספתי כהן):
יעקב כאשר החשו אותי אלהים מית אבי, מן ח"י ששם היה עיקר היווג כי אדם וחי' נבראו ממקום בית המקדש בא"י כנודע (ס):

פרשת חיי שרה

יהי ימי שרה, מנין ויהי"ו זה כ', הווי חיי שרה חיים דהיינו אותן ל"ו שנים משולד יצחק ולא קדם, דמי שאין לו בנים חשב כמת (מפרשים):
בשבא אברהם לקנות מערת המכפלה לא רצו למכור לו עד שנשבע כשישראל יבכשו ח"י לא יבכשו עיר ויבוי וכתבו השבועה על הצלם (פרקי י"א אליעזר):
למה קנה אברהם כ"כ ציחק מערת המכפלה, לפי דאיתא במדרש שבמקום מערת המכפלה יבא תחיית המתים תחלה (יד יוסף):
ואברהם זקן בא צימים, יש שזקנה קופלת עליו מחמת עניות אבל אברהם בא צימים **מתחת ימים ולא עניו**, והא ראי' וה' בך את אברהם בכל (מפרשים):
ענין תחנה הרה אלעזר כו'. קשה הא כתיב אח"כ ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק משמע **עד עתה ערין לא נתן לו הכל**, וי"ל שאברהם שיר לעצמו נכסים מועטים כדי שלא יחזור על המקמים, ועי"ל דלוחן נכסים שקנה אברהם אתה לעולם

שנתן השטר מתנה מידו אותן נכסים נתן לו לכסף ותבית שרה בקרית ארבע היא חברון, קשה הא כתיב אחר העקידה ויבא אברהם בבאר שבע ויבאך באת לחברון, וי"ל שבאר שבע סוף ימיה ואם תמות בבאר שבע ויוליכו אותה לחברון ולאחר מיתה ירגישו בני חת שבשבל חיוב מערת המכפלה הוליכו לחברון ועלו המערה לדמים הרבה לכך באת בחייה לשם (יד יוסף):
והמה שרה בקרית ארבע היא חברון, מאי בעית ואמר לשרה שנשחט יצחק לא האמינה והלכה לחברון, לאחימן שש' תלמי שהם גדולים ומעניין התורה כף יתן לראות מרחוק בעלה אברהם ובנה יצחק, וא"ו י' לה אברהם זקן אחד עוקד בחור אחד מיד מתה (ספתי כהן):
לפי הפרקי ר"ה שרץ אברהם אחר בן הבקר עד מערת המכפלה, ממילא היתה קטיה לו המערה מקודם רק דר"ך הקבר קנה מעפרין ז"ש אם צרית כו' ואם לאו אתי תושב (ס):
למה שרה ערה כשהשטן אמר לה שיצחק נשחט קרנן ארבעה אפי' העכו"ם כשמקריבין למוך בניהם היו עושין בשמחה אלא שרה היא חיה בגלגול ותקנה הטוב הזה וכשראתה שרה לשטן שהוא נחש הקדמוני פחדה ודאגה שמה לא תוכל לעמוד כנגדו והיה גרמה מיתה בעוה"ז ושמה היה תגרום מיתה לעוה"ב לכן פרח נשמתה, ר"ל שמה לו הגוף וגשמתה עלה לעוה"ב (ס):
למה היתה רבקה רוכבת על הגמל, דאיתא בזה"ל השטן דאיתא סמ"ל איהו נחש רוכב צדמות גמל ושרה מתה מאימת השטן כנ"ל ונשמת שרה באה ברבקה לכך היתה צריכה רבקה לרכוב על הגמל, ר"ל למעלה מן השטן שרצה לכנות נשמת שרה (ס):
פליגין כתיב בני חת, כל המזרר מחשו של צדיק כאלו מקיים עשרת הדברות. דלכאורה היה אברהם עובר על לא תחמוד וכו' (מפרשים):
וה' בך את אברהם בכל, בזכות מילה - לפיכך שים נא ידך תחת ירכי השביעו בזכות מילה, כי איתא במדרש בכל בזכות מעשרות דכתיב ויתן לו מעשר מכל ומילה הוא מעשר מן הגוף (ד"ע):
או ר"ל לפי שאברהם נתברך ע"י המילה לפיכך לא תקח וגו' מצבות הכנעני, שכנען רבעו להם אביו ממ"ל הוא כולו זנות ומילה מציל מזנות, או י"ל שכנען נרוד ואברהם נתברך ואין נרוד ודבק בברוך (כלי יקר):
לבבותה כ"ף קטנה, רמז שמה שרה בחטא אדם שנברא מקב"ה השמים וגו' ולסוף נשמע ע"ד מה שאמ"כ ח"י מה"ה (ס):
וז' אלהי השמים ואלהי הארץ, ר"ל שאלמלא מילה לא נבראו שמים וארץ דמילה משלמת שם שדי בטבע, ויבאנו שם אחר הקב"ה בעת הבריאה לעולם

לעולם די שהיו מוחתין והולכין כו' (ס):
יתנו אברהם את כל אשר לו, זה חמון של יוסף ליצחק. ולבני הפילגשים נתן מתנות, ר"ל אותן מתנות שנתנו לו, והיינו דכתיב למען ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות וז"ש שם עומאה, ר"ל שבו ממקום עומאה לשם ילכו, או ר"ל כל אשר לו ר"ל חלק לעוה"ב, ולבני הפילגשים נתן חלק עוה"ז, וישלחם מעל יצחק בנו הרצ"ה בני קד"ם, ר"ל מתחלה ישלחו בעוה"ז ואח"כ יצחק בעקב בעוה"ב (ס):
ולבני הפילגשים, מפר להן שם עומאה, ר"ל שידע שיתעברו בין העכו"ם עוה"ז ומפר להן שם, ר"ל שיוכרו לשם תנוד זה שם שמים אף שהם בעומאה ומכה זה לא יעברו ע"ה כמותן (מפרשים):
קטורה זו הגר, המל"כ האיד אברהם מעביר נחלה אפי' מברא בישא וכו', אלא והאי זה הגר ויהא שפחה וולדה כמוה ואין ולדה יורש את אברהם, בדכתיב אחריו ורעך המיוחס אחריו כו' (ס):
ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו, קשה למה מזכיר יצחק קדם לישמעאל הלא ישמעאל הוא הבכור, וי"ל דעשה ישמעאל תשובה והורה לנו בזה דהיה מכבד את יצחק לילך קודם (בחייו בשם רש"י):
כהיו בן יצחק, ר"ל היסד סדר העולם ללכת הנקבה אחר הזכר ודרכו של איש להודר כו', לז"ה מה המורה יצחק, ר"ל בהר המוריה גתקדש לעולה ופסול ביוצא לכך היה אסור לצאם לה"ל (יד יוסף):
קרית ארבע ד' זוגות כו', הענין לפי שרץ כו' אברהם קנה המקום לקבורה ותנין המזכר פירו פותח הקובה שמו: כוכין אחד לו ושבעה לשבעה קרוביו המורשין בפסוק כי אם לשארי וגו' (עין בחידושי אגדות):
הלא אחרת אל תהי ברכת הדיוס קלה בעיניך וא"כ למה לא נפקדה רבקה מברכות לכן וכתובאל, אלא וי"ל בשאר מיילי דעלמא עושין פירות כמו בדריוש, משא"כ בהולדת בניו שיעלה המול זה דוקא כה זכות אומה ישראלית, כמ"ל בלעם דרך כוכב מיעקב דוקא וכו"ל לאברהם דריוס כוכב וכו', או י"ל טעם אחר שלא הועילה קטלתה בשביל זה על שלא הוכירו שם ומלכות באותה ברכה (יד יוסף):
לא תקח אשה לבני מצות הכנעני, כי ראש אברהם שתחיל הגירות מלידת יצחק ואם יתקח כנעני לא יחשב גירות מומן זה כי תומג וכה וגם ורעו שילוד מכנענית והא לו חלק בא"י ובע"כ יתחיל הגירות מן ורדתן למצרים (תן טוב):
עוד טעם לא תקח גו', כי שמה יאמרו רשעי ישראל ירשה הוא לנו ארץ כנען מאבותינו וקנינו חסיו של יצחק ולא ה' פעל כל זאת ח"ו

עשו שאין מקיים מצות מילה אלא מוכח דעל הגר נאמר וגו' ש דמנה דריש דכתיב בהגר אולי אכנה ממנה (סג) :
 לא תקח אשה לבני מצות הכנעני , שלא יאמרו לולה זאת שהתקח אברהם אהתו לא ירשו א"י דעל ידי חטאם לא רצה הקב"ה לקיים להם בטענה לכך השביע אברהם לאלעזר לא תקח וגו' וא"פ ירשו (מפרשים) :
 ו' אלהי השמים אשר לקחני , ר"ל שנח"ל ניכר רק אלהי השמים לפי שכל דיורי ארץ עובדי ע"א היו משא"כ בא"י שהיו ישראל עם ויקבלו תורתו יתב' גם כיבר אלהי הארץ (סג) :
 ונתתה אם ישכס עושים חסד וגו' , קשה למה לא רבקה הלא ברצון יתנו לו שיראו עשרו הגדול , ע"ל לפי שנתחולל דע"ג מכ מה שאמר הקב"ה כי גר יהיה זרעך ושמה לא ירשו שהיו בני בנייהם בגלות המד' שנה (סג) :
 וזו טרם כלה לדבר ורבקה יולדת וגו' , הו"א קאי על השכינה ע"ד אני והוא שהיה הקב"ה שונה מלאך להביא רבקה לכאן (בחי) :

פרשת תולדות

לפי שהיו אומרים מאבומלך נקבעה שרה , ובה ראיה ברורה שכן אחד זה יעקב מיצחק ואחד זה עשו משרה , לכך אמר הכתוב בקחתו את רבקה אחות לבן הברמי , ר"ל מצד אחי האם דא עשו הרשע , ולעולם אברהם הוליד את יצחק (כלי יקר) : לפי שאברהם הוליד את יצחק ממילה הוא זדוק בן זדוק לכך ויעתר לו ולא לה שאינו דומה לפתל זדוק בן זדוק כו' (ד"ע) :
 ויירד אחותו בעקב עשו , ר"ל אותן מצות שאדם דש בעקבו מה שהאומות מונין את ישראל מה המצוה הוזהר כו' (מפרשים) :
 ויקם וילך , ר"ל הורה בזה שהולך כבדו ולא כשכזו מרע (סג) :
 כברה כיו"ס , ר"ל כמו שדרשו על וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה שהולך ואינו חוזר כך לא תחזור מן מכירתך (סג) :
 לא נזכר יצחק במיתת שרה , והיכן היה , אלא שהיה אחר העקדה שלש שנים בהר המוריה ע"ד שנאל לרבקה ורבמת קרנן שפסול ביוצא לבן לא יצא משם לח"ל כנודע (מפרשים) :
 ויצדק יצחק להחזין ארבעים שנה עד קחתו את רבקה שכן ארבעים שנה החזינו ישראל לקבלת התורה שבכתב בתחלת ארבעים ולסוף ארבעים הואיל משה באר שהוא תורה שבע"פ , ורבקה היא סוד תורה שבע"פ , ולכן פתחה תורה שבע"פ במ"ם מאומי וביים שלום (מ"ע) :
 ויצחק הוזהר להחפלו על רבקה על שהיה אסור בשפחה שהיה עולה ולא כן אברהם שהיה הגר

הגרים רובם מעשו ולא כן מישמעאל וזה גרם לפי שזכר בעקב , וז"ל יבא ג"כ ישמעאל נולד משרה ויהיו ג"כ גרים יוצאים ממנו , אלא לפי שלא היה בטן שרה כלי מוכן לקבל רשע לפי שהיה הרן אביה זדוק שמת על קדוש השם על פני תרח אביו באור כשרים כדאיתא גם לוט אחיה היה זדוק , לא כן רבקה שאביה ואחיה רשעים והיה בטנה מוכן לקבל רשע כעשו (סג) :
 אם לא היו יעקב ועשו תאומים לא היתה שורת הדין נותן ורב יעבוד צעיר , אבל עמה על שהיו תאומים זה זכור לזכרה וזה פטר רחם ממילה בכל אחד נד בזכרה , וזכה מיושב היאך יכול יעקב לקנות עבודת הככורה בממון בשלמה ירושה בדבר שממון כל התנאים קיים וכן בשנות יעקב דבורו אכני עשו בכורך מיושב (סג) :
 ויתרצו בניו בקרבה שהיתה עונתה על פתח אל פתח ביתה כו' , וי"ל כמו ששרה היתה מגיירת נשים כן היתה רבקה רוצה לגייר (שפתי כהן) :
 אם כן למה זה אכני , ר"ל אני חשכתי שאני עקרה כדי שתשכח שם אבי ומשפחתי הרשעים , אבל פתח שרצוים לאלת על פתח ע"א והכל יודעין שבעלי זדוק ואביו זדוק א"כ ודאי אכני ומשפחתי גרם ר"ל מצדו יצא הרשע (סג) :
 ויאבה יצחק את עשו , כדי שיקא יעקב בעשו ולא יבא לו שלום עמו ולא ילמד ממעשיו הרעים (סג) :

לא רצה יצחק לישא אשה בילדותו , כי אילו היה עשו יוצא ממנו בילדותו לא היו יכולין בני יעקב להתקיים תחת יד עשו בגלות מחמת חוזק טבעו ועכשו נחלש קצת (בחי) :
 ויצחק היה רוצה לירד למצרים שתחיל מיד הגירות דבא בא"י א"ל להתקיים בדרך לא להם , ואמר לו אברהם גו' בדרך האת כי עדיין לא ניתן להם אשר אומר אליך' לאסוקי ארץ מצרים איצטריך לדבר עמד חוץ לכרך כנודע (אלשיך) :
 וזה סותר משרו"ל דבורו של הקב"ה כמעשה (ד"ע) :
 ויאך אמר הקב"ה ליצחק גור בדרך הוזהר ואצרכך גו' משמע שיהא עובד להקב"ה ע"מ לקבל פרס , וי"ל דמשום זה סיים לו הקב"ה שאף מתוך שלא לשמה בא לשמה , והא לך ראיה דאברהם נמי עקב גו' ר"ל בשביל שבר הבא בעקב שר משמרתו גו' היה נמי ע"מ לקבל פרס אלא כנ"ל מתוך שלא לשמה כו' (יד יוסף) :
 למה רצה יצחק לירד למצרים עד שהקב"ה הוזהר לומר לו אל תירא גו' מטעם שהוא עולה כו' ולמה לא הבין זה מעצמו כמו שאסור לו שפחה כאברהם מטעם זה , וי"ל סבור היה יצחק כאשר היה הרעב בדרך שמיד יתחיל הגלות מצרים ויחשבו מעתה ומעכשו הת' שנה וטוב כי גר יהיה זרעך לח"ל אף שהוא עולה כי עיקר כי גר יהיה זרעך יתקיים דוקא בדרך לא להם משא"כ א"י שלהם ,

והשיב לו הקב"ה אל תירד מצרימה , ר"ל לא יבא מתחיל הגלות שעתיד יהא במצרים מעתה רק שכן בדרך ר"ל שתוכל לשכון שכונתי עליך היינו בא"י ולא כן בח"ל אין השכינה שורה (אלשיך) , ומפרשים תירצו סבר היה יצחק אף שהוא עולה מתיר לו לילך לח"ל :
 אותן בארות שפיר יצחק וכתמוס פלשתיים גו' אלו הגרים שגויי אברהם ואחרי מות אברהם חזרו לסורן וצא יצחק והחזירן למוטב (סג) :
 האבות תיקטו הטא אד"ר שפנס בע"כ ס"ג מ"ה שעולה ק"פ לכך רמזו היה לכל אחד לחיות ק"פ שנה כמו יצחק , רק חסר הקב"ה לאברהם חמש שנים בשביל עשו וליעקב ע"י שאמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יהיה יחיה בני' ל"ג לכך חסר משנותיו ל"ג וחיה קמ"ו (של"ה) :
 למה היה הקב"ה מגלגל הדבר שהיה יעקב זכור לזכרה ולא לזכרה , וי"ל כדי שיהא עשו זכור לבי חלקים בעוה"ז ויעקב לעוה"ב (ו"צ) :
 וידו אחות בעקב עש"ו , ר"ל מה שעשו דש בעקבו ומבזה אותו זה עוה"ב אחו יעקב ומאם בעוה"ז (יד יוסף) :
 מה ראה שתן נפשו על הבכורה , דתנין עד שלא הוקם המשכן כו' ר"ל שיעלה העבודה והבכורה מהבכורים על שעברו שלש עבירות כדאיתא ויקומו לצחק זה ע"א ג"ע ע"ד , ועשו ג"כ עבר על שלש עבירות אלו לכך לקה הבכורה ממנו (סג) :
 ויאך היה משקר באמרו אכני עשו בכורך ופרש"י אכני מביא לך ועשו הוא בכורך הלא מחר לו עשו הבכורה , וי"ל לענין עבודה מחר לו הבכורה ולא לענין נחלה , ועי"ל דעשו היה עכ"פ פטר רחם (מפרשים) :

קשה היאך מחר עשו ליעקב הבכורה בעדשים בדבר מועט וכי בשופטני עסקין , אלא הענין כך שהיה כלל זה בידם שמי שיפדע השט"ח של עבדות בדרך לא להם הוא יורש א"י זה לעמת זה , וגם היה בידם כלל זה לפי שנאמר פתח כי גר יהיה זרעך אינו קאי רק על יצחק ע"ש , כי ביצחק יקרא לך זרע ולא מפורש איזה זרע של יצחק וקיים השטר חוב או יעקב או עשו עד שאמר הקב"ה ורב יעבוד צעיר , היה קשה להם למה יהא משונה סדרו של עולם שהזכור יהא משועבד ואפ"כ מסבירא אלא ודאי שהגזירה של גר יהיה זרעך נאמר על הבכור של יצחק היינו יעקב ובאמת יהי לעובדו שירש א"י ולכן מצא יעקב מקום לשאול מעשו שימכור לו הבכורה כדאיתא במדרש ואתה תבוא אל אבותיך בשלום שלא יתחיל השעבוד בחייו לכך מיד כשתא אברהם אמר עשו ליעקב מחר כיום את בכורך לי , ר"ל כהיום שמתחיל השעבוד , וצריך אתה להשתעבד לפי שאתה בכור , ל"א עשו הנה אכני הולך למות שהמצרים מהם הרגו מהם טבעו בים כו' , וי"ל ויבן עשו את הבכורה א"ל לרבות א"י שצויה עמה (זרע ברך) :
 עשו היה חשוב מצד שני דברים מכירת הבכורה בעולם

בעולם, אחת לפי שהוא עדיין דבר שלא בא לעולם
 בין שהוא כבר לעבודה בבהמ"ק שהוא אחר ויחיה
 חברים בין שהוא כבר לנחלה שהוא אחר מיתת
 יחזק ממיילת הוא לא בא לעולם, ועוד דהוי אונאה
 (מקח טעות למכור דבר גדול כמו הכורה בשביל
 ערשים שהוא דבר מועט (יד יוסף):

עשו שני שמות הפכים, אחד מורה על שלום זה
 עשו, ואחד מורה על ש"ד ורציחה, ולישראל
 גמי שני שמות הפוכים הם, ישראל לשון שררה
 ויעקב לשון דם בעקבו ושפלות, ולכן כשאנו
 גומלים רצנו נקראים בשם ישראל ועשו שלום
 ולהפוך נקרא יעקב, ועשו נקרא אדום ע"ש ש"ד
 כנ"ל (ס):

במדרש ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים
 את יצחק, ולמה לא בחיייו של אברהם,
 לפי שאברהם לא ברך ליצחק שלא רצה להרע
 לישמעאל ובני קטורה שהיו ג"כ זרעו, משל
 לארים בו. קשה למה ברך יצחק ליעקב ולא
 מנע מחמת שירע ליגשו שהיה אוהב לעשו, ואפילו
 לפי שהיו סבור שהוא עשו היה לו למנוע שלא
 ירע ליעקב שהיה ג"כ מזרעו, וי"ל לפי שברכת
 יצחק היה ברוח הקדש והיה רוצה לברך למי
 פ"סכים ה' בברכתו, לא כן אברהם שהיו הברכות
 מסורין בידו למי שירצה בלי הסכמת הש"ת כמ"ס
 וזכה ברכה ממילא היה יורש שלא ירע לישמעאל
 ובני קטורה (י"ט):

בארץ עליונה מאה שערים ומכל שער יוצא ממנו
 ברכה אחת זה ענין מאה ברכות בכל יום,
 וז"ש וימצא מאה שערים ויברכהו (רקנטי):
 שם הבאר עסק כי התעסקו עמו, זה חורבן בית
 ראשון שנסתלק מלכות בית דוד ע"י מחלוקת.
 טענה זה בית שני שנאמר בתחלת מלכות וגו'
 כתבו טענה וגו', רמזות זה בנין לעתיד שיאמרו

כי עתה ארבינו ה' לנו (רמזי):
 ה"אן היה דעת יצחק לברך עשו הרשע ולמנוע
 מיעקב הדיוק, וי"ל לפי שכבר ראה שחלקו
 עצמן בעודן בבטן בשני עולמות, ממילא היה רוצה
 לברך עשו הגדול בברכת עוה"ז כחמה שהיא
 גדולה, ואח"כ ליעקב בעקב זה עוה"ב (אלשיך):
 בשל יעקב הברכות דרך ערמה, דאל"כ היה
 השטן מתקנא בו וכן האומות ועתה חשבו
 שלא יקיימו בו הברכות מחמת שהן ניתנו דרך
 ערמה ורמאות, או באמת כדי שישראל לא יבטחו
 עצמן על הברכותו לפי שבאו בערמה ויעשו
 תשובה (ש"ד):

על"י קללת בני, ר"ל אם יבא עשו מתברך
 יוסף חטא על פשעיו וישמן ויבטע ויאמרו
 הבריות אוי לשדים שיכנו בו (ס):
 ראה זה רוח בני וגו' כריח ג"ע, ומנן היה יצחק
 יודע ריח ג"ע, אלא אברהם שחט ליצחק רוח
 שני סימנים בבר המוריה והולוכו והמלאכים לג"ע
 לרשעות, ולו"ל ברוך מחיה המתים באתה גבור

שמדת יצחק היא גבורה (זוהר):
 הברכה אחת היא לך, שהיה מקום להרבה ח"י
 שתי רשויות הן ואין ביד הקב"ה כל הברכה
 אלא מאל אחר ח"ו, וז"ש הברכה אחת היא לך
 מהקב"ה (ח"א):

בברכה יצחק נאמר שני ענינים, ויתן לך
 אלהים מטל השמים שיהיו על יצחק
 המתים זה חסדי עוה"ב, והיות לקהל עמים זה
 רצון בניו זה חסדי עוה"ז. כי יצחק היה מסופק
 אם יעקב הוא ושיך לו עוה"ב או עשו הוא ושיך
 לו חסדי עוה"ז (ז"ב):

שני גדוי עוים. פירש"י אחת לפסח ואחת לחגיגה.
 מ"ל למדרש זה, וי"ל לפי שיצחק אחר לא
 ידעתי יום מותי ופסח נולד יצחק והקב"ה ממלא
 שנותיו של דניקים מיום ליום (מפרשים):

שלשה עמים למה כהו עיני יצחק. א"ל כ"י
 שיקבל יעקב הברכות, ב"י ע"י שהסתכל
 בעקדה בשכינה, ובתיב כי לא יראתי האדם והי
 וסומא כמה, ג"י על שנטל שחר מעשו (מפרשים):
 האבות שתקנו חטא אדמ"ר עד מתן תורה לך
 הותר להם עריות, ולכן יצחק נשא רבקה
 שהיתה כאמו לפי שנשמת שרה בא ברבקה, וזה
 ענין אמרם רז"ל אברהם יצחק ויעקב נקרא כולם
 בשם ישראל, ר"ל שתקנו חטא אדמ"ר ונעשו ג"כ
 בכלם אלהים העליון עד מ"ת בו (זוהר): ולבסוף
 כתיב וישמע העם דוכים על עסקי משפחותיהם
 ועריות בו (ד"ע):

רביות המהשות בלב איש וגו', כי רבקה ראתה ברוח
 הקודש שעשו עתיד ללאת ממנה לך והפול
 מעל הגמל הפילה בתולה, ר"ל תהשוז זה כאלו
 הפילה נפל שיצא עשו שהוא הקליפה קודם למי,
 ועתה ה' הוא תקום בעבור אחד היו עשו ויעקב
 (ש"ב):

אם יעקב ועשו. אינו יודע מה מלמדו, וי"ל
 לישב לפי שמתן הפסוק ויברך יצחק את יעקב
 ופרש"י לבכור ברכתי גם ברוך יהיה נחמא ע"ס
 הברכה בא לו הברכה, לו"ל אם יעקב ועשו
 מ"מ יעקב הראשון זה בכור אע"פ שעשו יצא ראשון
 (ס):

למה אמר יצחק שא לא תליך וקשתך, לפי שהיה
 סבור שהוא בכור וראוי לעבודה לך אמר
 לו כן שכן שהרג פסול לעבודה, או ר"ל שרצה
 לזכות לו הברכות ע"י שיקים מלות כבוד כ"כ
 (מפרשים):

לפי שגרם היין שהביא יעקב ליצחק להנחן הברכות
 על ידו לך יין קובע ברכה לעצמו, ר"ל
 לפי שמוסכין אותו ע"ג המזבח (תנחומא):
 בעם למה ביקש יצחק לברך את עשו הוה גביר
 לאחיו, לפי שהקב"ה ברך לאברהם מה
 שביקש בניו לכהונה ומלכות, והנה הנחיל את
 שני אלו ליצחק כדאיתא, והנה ראה יצחק שעשו
 דד יד וראוי לו המלוכה שיעשה מלחמה בשונאיו

זה הוה גביר לאחיו זה מלכות, וליעקב איש תם
 זה הכהונה והעבודה, ויש הקול קול יעקב והידי"ם
 ידו עשו, והסדרה להעבודה תלויה בכורה מי
 שהוא בכור לו משפט הכהונה אם לא שפסול מחמת
 ויל חרץ תחיה בכין שהרג הנפש בו ממילא בהכרח
 הכהונה ליעקב (ז"ב): וז"ש הן גביר שמתיו לך
 זה מלכות, והכהונה בלאו הכי לא שייך לך מחמת
 שהידיה ידו עשו שפכות דמים א"כ לכה אפוא מה
 חתן לך (ד"ע):

וישתחו לך בני אחר. ר"ל אף שרצתה אהך תשא
 לאיש אחר אחר מות יצחק ויהי עדיין
 ולדה וראויה להוליד עוד בניו מאחר, אותן בניו
 ג"כ ישתחו לך (מפרשים):

ועל חרץ תחיה, ר"ל שמחר אברהם החרב של
 נמרוד שהיה כתוב עליו שם המפורש ליצחק,
 ויצחק מסרו ליעקב, ויעקב מסרו לעשו בשביל הכבוד,
 לו"ל חרץ והכורה ליעקב שהמק קיים, והעדשים
 היו רק כדרך התגרים שמינאים דבר אכילה או
 שתייה לקיים המקח (חוקוני). ח"ש וימכור א"ת
 בכורו ליעקב מלשון ויכינו א"ת, ואת זה סבין כמו
 אחים ומזמרות הוצה לומר שמכר לו הכורה בשביל
 א"ת זה החרב כנ"ל (ד"ע):

גם ברוך יהיה, ר"ל לפי שאמרתי מקלך אחר
 ממילא אם אתן לו קללה אקלל לעצמי (ס):
 הקב"ה היה מודמן ליעקב שיצא שני גדוי עוים
 שלא יאכל יצחק מנבלות וטרפות של עשו
 דהשתא בהמתן של דניקים בו' דניקים עצמן בו'
 (מפרשים):

לפי שאמר יעקב ליצחק יקום אבי גו' לשון כבוד לך
 וכה שיצא ממנו משה שאמר קומה ה' (תנחומא):
 בנות יצחק לייך מזרמיה אף שהוא עולה וסובל
 ביוצא, אלא כדי שיחשוב הגלות חרבע מאות
 שנה מאותה שעה, ואמר ה' אליו שכן בדרך אשר
 אומר אליך ולא בדרך מארים שאלהם גלולים ולא
 אוכל לאמר אליך (ס):

הן עשו אחי איש שעיר, זה שעיר המשתלח כנ"ל
 וכלל כל החיובי והטומאה שהוא מוטל עליו
 בעוה"ז, ואכתי איש חלק זה חלק ה' עמו זה עוה"ב
 וטוב שכל אחד יעמוד בשלו, וז"ש והבאתי עלי קללה
 ר"ל חלק של עשו שהוא כח טומאה וקללות (ס):
 אשר ברכו ה', זה שם מזה"ר, ויתן לך אלהים ר"ל
 גם מה"ד יסכים (ס):

ויהרר יצחק מרדה, שתי מרדות כי כוונתו לתת לעשו
 עוה"ז וליעקב עוה"ב ושניהן הפסידו, עשו
 הפסיד עוה"ז ואינו חפץ בעוה"ב, ויעקב כבר נתן
 לו עוה"ז וז"ל לו גם עוה"ב שני שלמות כי אברהם
 צידר לבניו או גיהנסם או גלות גו', גם ברוך יהיה
 ר"ל כשיבין דניקים יזכו לשניהן וברית אברהם
 היה כשיחטאו (ס):

לפי שישא עשו את קולו ויברך לך הכסים הש"י
 לברכו כי שעיר דמעות לא ננעלו (ס):
 שצרכה הקודשם העליונה היתה צריכה להיות

מן ד' רגלים אברהם יצחק יעקב דוד ואח"כ נתחלק
 יוסף בידו ויעקב ודוד היו ראויים ללאת מיצחק
 ונתן הקב"ה עשו תחתיו, והטעם סמאל שהיה
 מקטרט תמיד על יצחק גם בזמן עקדה שהיה ניצול
 איה ג"כ מקטרט, לפי שיצחק הוא פחד ראש לכל
 הדינים וכולם נכנעין תחתיו ולא רצה סמאל
 וחיילותיו להיות מטועדין תחתיו, ולבסוף נתרצה
 באמר לו שיהא לו חלק בן הכור שיצא מיצחק
 זה עשו (גלי רויא): ולפי ענין זה זכה עשו למלוכה
 בעוה"ז, כי אחרי שדוד הוא מיכן ומזומן למלוכה על
 שורש נשמתו מאדה"ר שהמליכו הבריות עליהם
 לכך עשו שירש עתה לפי שעה נוקמו של דוד
 זכה למלוכה, וזה ענין בגדי החמודות מאדה"ר
 בגדי מלכות, וגם מטעם זה נהרץ בהמ"ק ע"י
 עשו ע"ש הפסוק שמתיה בידיה תפסם שמה שבנה
 דוד הרם עשו ואילו לא נתחלק עשו בידו לא היה
 יוסף בא לעולם כי הוא כדי להיות טעמו של עשו
 להחליט כמו, וכנה לפי שעה קודם שטולד דוד היתה
 המרכבה חסרה רגל אחת וגנאי היה למעלה לכן
 טולד יוסף במקומו אבל עיקר לידת יוסף היה בשביל
 זה כי בהתקדש אור הקליפה נתקדש נגדה אור
 בקדושה להחליטה (ס):

למ"ד כהו עיני יצחק ע"י שחט שנטל מעשו כדאיתא,
 ומה מי שנטל ממנו שצריך לו ליתן בו' ז"ל
 דאיתא כמ"ד כבוד משל בן (יפה תואר):

ועתה שא נא כליך, שלא תאכילני נבלות. קשה
 הלא יצחק היה מחויב לעשו בדרוק, וי"ל
 דה"א כיבוד אב דוחה איסור נבלות כמ"ס אי לאו
 קרא אמי ה' ה"ל כבוד אב דוחה שבת או טומאת
 כבן (ס):

והידיים ידו עשו, ובזמן שקולו של יעקב בו'. וז"ל כמו
 או הידים ידו עשו כמו מכה אביו ואמו (ס):
 ולא הכירו בשעה שהרשעים יוצאין ממנו בו' דק"ל
 אן אבא מוכה ברא, א"ל כדאיתא שקורין
 רשיעא בר רשיעא אפילו רשע בן דרוק (ס):
 ויהרר יצחק חרדה גדולה, יותר מחרדה שע"ג
 מזבח, פי' כי שם לא חרד רק על אבדת
 גופו, אבל כאן ראה גיהנסם פתוחה תחתיו ירא
 מאבדת נשמתו (ס):

את בכורתי לקח גו' לבכור ברכתי בו'. קשה
 היאך היה יצחק מפתח קודם לכן הלא
 כבר אמר ברוח הקדש גם ברוך יהיה א"כ בודאי
 הסכים הקב"ה עמו, וי"ל דמ"מ סבר יצחק ע"י
 שיצא הברכה מפיו לך הסכים הקב"ה שלא לטעות
 מוצא שפתו כמ"ס ותגור אומר ויקם לך, אבל
 לעולם אם הוא לא היה מברכו לא היה מן הקב"ה
 לעבורי אחסנתא אפילו מברכו ביצא בו' (ס):
 ויחן רשע, זה עשו שתמיד לפשוט ידו בבהמ"ק,
 ואש"ג דהקב"ה און דן על העקיד, היינו
 שלא להעניש על העתיד אבל למנוע איזה עושה
 מן רשע מונע בשביל חטא העתיד (ס): ויצחק
 ב"ה שצוה בחר לחי' רואה זה גן עדו (זוהר):

כל יין שמקדש עושה רושם כגון בנה נוט ונבל
 ודומיו. ואת זה כתיב ביצחק ויבא לו יין,
 וי"ל שאני הריא דהו מנ"ע (שם):
 נ"י שגנב יצחק דעת אבימלך לכך נענש בגנבת
 דעת של עשו שאמר לו אבא האריך מעשרין
 המלך בו, וזהו דליתא במדרש כסות עינים שיצא
 ממך אחד בכסוי עינים זה יעקב שנטל הברכות
 ע"י גנבת דעת ע"י שהיה יצחק כהו עינים (שם):
 ויאמר ה' לה, ע"י שליח, דליכא למימר ע"י
 הקב"ה בעצמו דא"כ לא שייך ותלך, אלא
 נלמד ג"ש דכתיב וכלכו עד הרוחה אף כהן
 ותלך למדרשו של שם ועבר (מורחיו):

ברעת יצחק שיכר יעקב צברכות עו"כ ועשו
 צברכות עו"כ כמו שהיתה הפסרה צבטן
 גמס, וז"ש ויקח צרכתך הראויה לך צבט"ו (מן
 טוב). אבל צאמת טעה יצחק בזה כי עו"כ תלוי
 צבט"ו כי מי שאין לו במה לטרוח בע"ש מה יאכל
 צבטת. ובאמת למה לא גילה הקב"ה שגם ליעקב
 יותן לו צרכת עו"כ בלי רמאות, אלא הענין כך,
 כתיב ותגור אומר ויקס בצדיקים, והנה אם יצחק
 בירך אותו צבט"ו אף אם הטא יעקב נתקיים
 ותגור אומר וגו' ממילא לא גלו ישראל מארצם
 ולא נתכפר עונם אם לא ע"י גיהנם, לכך נתנס
 צרמאות שאם לא יוכו לא יתקיימו הברכות ויכפר
 עונם בשעבוד גלות ויהא להם צמלואה חלק
 לעו"כ (שם):

ואברכך לפני ה' לפני מותי, זה מלאך המות
 שר של עשו יסכים על הברכה זה הענין
 סוד לכנין שע"י יתכפרו בניו ביום הכפורים שאז
 אין רשות לקטרב כמו שדרשו על לפני מותו בואת
 הברכה (שם):
 אנכי הולך למות וגו', כדתיקן אלו שצמיתת שתי
 יין בו. קשה הלא לא מנינו בעבודת הכבורים
 מיתה בלא רק בעבודת כהנים, ואף צבטנים
 לא מנינו רק צבט"ו כ"ג, וי"ל שהיה חושב עשו
 מלאצרהס לאמר מהקב"ה אתה כהן לעולם ונעשה
 כ"ג וכתוב ביצחק לא כל יצחק מסתמא עליו
 באמר שיהא הוא כהן כי הוא המוכתר של יצחק
 כי יצא ראשון (צמנת קענת):

פרישת יצא

יצא יעקב מכאר שבע, ע"ש שכולן צריכין שם
 ליטבע וירא פן גם הוא יצטרך ליטבע
 שקבל הכבורה והברכות צרמאות (מפרשים):
 יעקב ברח לחרן כדון הורג נפש צבט"ו והיה
 מתירא שלא יכרוג אותו עשו והקב"ה נגלה
 עליו בחלום אל תירא כי חרן יקלוט אותך כערי
 חקלט (תנחומא):
 הרבה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, ר"ל
 שאותן מלאכים שלוו את יעקב ראו שצורתו
 ששה לטרה שמתה כסא הכבוד ועלו ואלו זאת

בשעה שהיה הקב"ה טוקד ללאה צבטים אמרו
 המלאכים רבש"ע זמרי צבטי צבטי של זה
 עתיד להפיל כ"ד אלף מישאל, אמר הקב"ה
 הלא היא צדקת ונאשר הוא שם אני דן
 (תנחומא):

למה כשהלך יעקב לח"ל עלו תחלה מלאכי א"י
 ואח"כ ירדו מלאכי ח"ל וכשהלך לא"י קדמו
 לירד מלאכי א"י ללוותו טרם עלו מלאכי ח"ל,
 הענין הוא כך א"י היה טבעו של יעקב וגידולו
 וח"ל היפוך שרשו וגידולו, ממילא כשהלך מא"י
 היה חזק בטבע ולא הוצרכו המלאכים להשלים
 כמו עמוד הענין ועמוד האש, משא"כ כשהלך מח"ל
 היה בטבעו הלא הוצרכו המלאכים להשלים (אלשיך):
 ועברתי חנם, ר"ל לכן רצה שיקבל יעקב ממנו
 שכר מעט רק שיהא כשומר שכר ויקבל
 עליו גביה ואבידה (מפרשים):

לפי פירוש האלשיך כי שמרו אמרתך זה מצות
 מילה וברייתא ויצארו מלמטה אות ברית
 מילה צבטת איסור או צבטת שבת זרע לבטלה,
 ז"ש יעקב ושמרתי צדך ע"ש דרך גבר בעלמה,
 ונתן לי לחם לאכול לשון נקיה או ובגד ללבוש,
 וציתא במדרש אלו בגדי כהונה כדליתא צבטת
 דבי אליהו מי שמשמל בריתו מלמטה צבטת
 איסור והוצאת ש"ז לבטלה אפי' הוא ישראל אני
 ערב לו שלעתיד ישמש ע"ג המוצה ככהן (ד"ע):

הדגה סולם מוצב ארצה, כמו שע"י הסולם מתקבר
 מקום נמוך בגבוה כן אותו מקום היה עבור
 הארץ נקודה האמצעי זה צבט"ו נחצרה השכינה
 הגבוה עם ישראל הנמוכים ומשם יתפשטו
 הרצונות לכל העולם, ז"ש וברצת ימה וקדמה
 וכן נחלת יעקב וגו' הוא כולו ככלל במקום ששכב,
 ולעתיד יקודש הכל בקדושת א"י כדודע (אלשיך):
 וזיה זר כעפר הארץ, הכ"ף צבט"ו, ר"ל כעפר
 הידוע אותו עפר שצברא ממנו אדירר שהיה

נקי צבטי וזהמא עד אח"כ שע"י הנחש נתעבר
 צוהמתא פן יהיה מתתן שלמה צבטי וזהמא (שם):
 עשר אעשרנו לך, כי לוי היה מעשר כדליתא
 במדרש, ובמשפחות נאמר בפי' וארא לבני ושמעי
 עמרי ויאר חצרון ועזיאל מחלי ומושי משה אהרן
 נמלא אהרן תרומת מעשר מן המעשר זו תרומה
 גדולה ולכך היה כהן (שם):

וישא יעקב רגליו, שניהם כאלו וזה אי אפשר
 לבשר ודם אלא ע"י שהיה עכשו מרכבה
 לשכינה דוגמת הארון נושא את נושאיו (שם):
 לפי שהיה צבטת פלט הוזהמא צבטתאל ויצחק
 בעשו ואל תאמר כן ביעקב ע"כ אמרה ראו
 צ"ן, והא ראה שלל היה שוגא לאחיו כמו
 ישמעאל ועשו כדליתא ראו מה צ"ן בני לכן חמי
 כו' (שם):

הפעם יובלני אישי, אלו בקבר, ולא עם רחל
 בקבר אחד כי עתה שגולד ממני לוי הקדש
 קדשים ראיתי שאין צווגי שום הטא כהרור אחר

בשעה

כי לולא כן לא היה נקבר עמי כמו שאין נקבר
 עם רחל מחמת קצת הטא שתי אחיות כדליתא
 (שם):

הפעם יובלני אישי, כי יעקב הוריד השכינה
 צרקיט השלישי וזול שהוא קרוב למטה
 כלמעלה כן עתה ילדתי לו ששה צבטים מהנה שיהיה
 ראוי לו להוליד (שם וד"ע):

ויהי בימי קציר הטום וגו' וימצא דודאים וגו',
 זה היה ערב שבועות, לכן ישכב עמך בלילה
 הוא ויצא ישכר חמור גרם צבורה שהיה זמן
 קבלת התורה וז"ש בן חמישי חמשה חומשי תורה
 (שם):

ותנהג את צבטתי כצבטת חר"ב, כי על בלי הגיד
 לו כי צורח הוא מעשו וירא פן יקדמו
 צבטת שהוא הברכה של עשו על הרמאות ששעה
 לו צבטורה וצרכה (שם):

ענין שתי אחיות ליעקב היתה סבה מה' שאלולא
 שהיה חפץ השי"ת כך לא היה מעלים מיעקב
 הצדיק שלא יכיר ללאה עד הבקר ולא יאנה לצדיק
 כל און ומ"י יהיו בניו בני תמורה, וז"ש לכן נחשת
 שהיה זה מן השמים שאני מרמה אותך בלאה,
 והא ראה שויברכני ה' בגללך ואלו לא היתה גיבירה
 מן השמים רק ביאת איסור ח"ו הלא כתיב
 משנאריך ה' אשנא והיה להקב"ה לברע לי ולא
 לברך אותי (שם):

עוד תירוצ ליעקב לשתי אחיות ע"פ הדבור נשא,
 עוד תירוצ דלאחר שנמול אברהם נבדל הוא
 וזרעו מן שאר בני נח וכשבא יעקב היה מגייר
 ולית צבו איסור הקודם דהו להו כבר שנתגייר
 דמדין תורה נושא אפי' אחותו (יפה תואר):
 עוד תירוצ דלאה ורחל נולדו ללבן משתי נשים
 וגר אין בניו מיוחסים רק אחר האם כדנפקא
 לן מני יסיר כו', ממילא אינם אחיות ממש
 (מפרשים):

עוד תירוצ דיעקב היה צב"ל ועקר מצות ושמירת
 התורה דוקא צב"י ולכן מטעם זה התירה
 לעמרם דודותו (רמב"ן):

והא דלא רצה יעקב לעתיד לברך מטעם שתי
 אחיות דמ"מ דבר מגונה הוא כמו שקירצב
 התום' סנהדרין דף ק"ז (ועיין כס' דזה לדרך ענין
 ארוך גבי עשו):

על תירוצ הרמב"ן דהו צב"ל קשה לגעל שלי"ה
 הא ידוע זה דצורה של יעקב חקוקה תחת
 כסא הכבוד ממילא בכל מקום שהוא אפי' צב"ל
 כא"י לגביה (עוד תי' ענין ארוך עיין פ' נח):
 עוד תירוצ שקשה על פסוק ואשה אל אחותה לא
 תקח לצרור וגו' בחייה למה צבטת עריות נאשרה
 אפי' אחר מיתה, אלא טעם איסור שתי אחיות
 לפי שהם בני אב ואם אחד יבאו להקנאות
 ממילא דוקא בחייה שייך קנאה ממילא צבטת ולא
 שהיו אובדים ביותר שהרי מסרה הסמינים כ"ג
 מותר (רמב"ן אחרי מות):

עוד

עוד תירון יעקב נקרא אל ולמעלה כולו אחדות (ציוני) :

עוד תירון על עריות לאבות, לפי שלאחר מתן תורה לא נתגלו טעמי תורה, וראיה משלמה דכשיו הטו את לבבו על שדרש טעם דקרא אני ארבה ולא חטא בו, לכך אע"פ שבארם אחד לא היה שייך הטעם ואסור עליו חיוב דבר מ"מ היה הקב"ה יודע דאע"פ היטא כמו גבי שלמה, משא"כ האבות דנתגלו להם טעמי התורה וידעו בעצמן כמו שלא שייך הטעם לה חטא (מנחת יהודה) :

ראיה יעקב בחלוס סולם בנין בהמ"ק, ר"ל שלא ירא מעשו כי צרכות עשו על חרץ תחיה וצבחהמ"ק כתיב לא תניף עליהם צרול (כלי יקר) : וכן מריבת האבנים זה אמר עלי יניח דיוק ראשו דוגמת בנין בהמ"ק כל אחד מהשבעים זה אמר בתחומי יבנה בהמ"ק כו' (ס) :

אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק. ולא אמר יצחק אביך, לפי דליפת במדרש לא בירך אברהם ליצחק שתיירא שיצחק יברך לעשו לפי שהיה אותו לבן אמר אלהי אברהם אביך ממש שבדעתו שלא יברך עשו רק אחי לבד לא בן יצחק (מפרשים) : ורצת ימה וקדמה גו', נחלה בלי מצרים ע"ש שלא רצה לשקר לאביו באמרו והייתי בעיניו כמתעתע דוגמת אי יבני לי כל חללי דעלמי לא משקרי, וכן כתיב תתן אמת ליעקב, ולכך צויתו חקוקה תחת כסא הכבוד כדכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, וכן אינו מת קודם זמנו כי אינו מהרס קיום העולם שפתח באמת בראשית ברא אלהים סופי תבות אח"ת וסוים ברא אלהים לעשות סופי תבות אמת (חדושי אגדות) :

בזונה אלהים זה, ר"ל כל המלאכים הם רק מחנה אחת רק ויקרא שם המקום שהוא מחנים כי המקום גרם שנחלקו לשתי מחנות כי מלאכי א"י אין הולכין לח"ל וכן להיפוך (חן טוב) : לפי שיעקב שבטו עם לאה חשב שהיא רחל לבן בא חטא זה לראובן ויעקב ראוין את בלהה כי הוי בן תמורה קצת, ויף שח"כ טודע לו שהיה היא עכ"פ כתיב ויהיב גם את רחל מלאה והיא קצת בן שואה לכך יצא ממנו זמרי, ובשלישי אמרה הפסע ויליה גו' אהבה גמורה לבן מלוי יצא כל הימים כהונה ומלכות וליה (שפתי כהן) :

בזונה אלהים זה, ר"ל כל המלאכים הם רק מחנה אחת רק ויקרא שם המקום שהוא מחנים כי המקום גרם שנחלקו לשתי מחנות כי מלאכי א"י אין הולכין לח"ל וכן להיפוך (חן טוב) : לפי שיעקב שבטו עם לאה חשב שהיא רחל לבן בא חטא זה לראובן ויעקב ראוין את בלהה כי הוי בן תמורה קצת, ויף שח"כ טודע לו שהיה היא עכ"פ כתיב ויהיב גם את רחל מלאה והיא קצת בן שואה לכך יצא ממנו זמרי, ובשלישי אמרה הפסע ויליה גו' אהבה גמורה לבן מלוי יצא כל הימים כהונה ומלכות וליה (שפתי כהן) :

אויבור עריות קרובים הוא מכה חטא אלה"ר כי הוא כבוד דיוקני של מעלה ולמעלה הכל יחד באחד ידובקו, ולאחר החטא שחטט שורוי ענבים כו' נאסרו הקרובים, זה שא"ר בשרו זה ערו"ת אכ"ר ואמ"ך דא אדם וזוה ערות אחיך זה קין שחטט ג"כ, ולכן האבות כמו יעקב ומשה שתקנו חטא אלה"ר כבודע מותר ליעקב שאר בשר זה

שתי אחיות ועמם דורתו (מקובלים) : עם כל השבעים נולדו תאומות, חלק אחד לה' זה הזכרים וחלק אחד לעזאזל זה הנקבות התאומות, ולכן נזכר שם ה' בלידות כל השבעים משא"כ דיניה היתה כלה חלקה לעזאזל לכך שזכר אותה שכם בן חמור שהיתה חלרו ושכם לשון חלק החוי חלק הנחש נשיא הארץ שר הקליפה ולפי שאכלה פנה שלא ניתנה לו רק עטלה לכך נלקחה ממנו (ע"ך) :

ישלם שנים לרעהו, זה לבן שהיה בגלול קין שלקח מהבל לאנו ושני תאומות לכך החזיר ליעקב שהיה בגלול הבל לאנו וד' בנותיו לכך לקח יעקב שתי אחיות (ס) :

אמר יעקב כתיב אמר יאמר העבד גו' לא אלא חפשי האשה וילדיה תהיה להדוניה ואני רוצה ללאת כי עבדתי כבר שבע שנים והיה לי ללאת בשש אם כן תנה לי את ולד' ואת נש' (ס) :

ר"ב שבעים הם מרכבות השכינה במלואה, לז"ל והיה כאשר ילדה רחל את יוסף ועדיין לא נולד בנימין שהיא מרכבה שלמה או לפי שנחלקו יבנה בהמ"ק שהוא מרכבה לשכינה (ד"ע) . אז אמר שלחני לארצי לא"י כי אין השכינה שורה בה"ל ואדחוק רגלי השכינה כביכול (ס) : לפי הוורר ע"י שמחשבת יעקב היה ברחל לכך ניתנה הבכורה מראובן ליוסף אע"פ שראובן הבכור במעשה, לכן בדרך זה לפי ספירת דיניה הוא מחשבה או סיוס ו' ספירות שהוא ו' ימים עם שבת ביסוד זה יוסף, אבל לפי המעשה שהוא ספירות חסד אז סיוס ו' ספירות במלכות לכך לראובן נתן מלכות זה דוד (ס) . ולפי זה העטם נכון למה מילה שהיא יחוד דוחה שבת, ולכן יוסף שמר שבת לפי ה"ל מחשבה ומעשה ככ"ל (ד"ע) :

ביהורה כתיב ותעמו"ר מלדת שהיה לכסא הכבוד עמידה לפי שבה דוד מזה"ע שהוא רגל רביעי (ס) :

שערי דמעות לא ננעלו, ראיה מלאה ועיני לאה רכות על שבתה שלא תפול בגורל עשו ובטלה הגזרה (ס) :

ויהי כאשר ראם ואחרים שהיו עמו לא ראו אז אמר מחנה אלהים זה גו' דוגמת דניאל האנשים אשר עמו לא ראו גו' (כנפת פענה) : לפי תירון הרמב"ן על שתי אחיות שנשא בנרם נהרים שהיא ח"ל זה שתי אחיות נכזב יחיד לא שמהי כזוב (בשם מ"ו ה' און הגדול מהר"ר גרשון פאס) :

במדרש קיפ"ל הקב"ה כל איני תחתיו, ר"ל שחלף א"י מוזהקת בידו כאדם שמינה צור כספו תחת ראשו (יפה תואר) :

והיה ה' לי לאלהים, זה מכה לגאולתן של בניס. והיה ביום ההוא וגו' ר"ל והי"ה שם הוי"ה והוא מפתח לשערי הכלחות כי ידוע שעיקר הכרעות

ע"י שם הוי"ה (ס) :

כל אשר נתון לי עשר אפערנו, במדרש כו' אסיפת מילא אופפת קמתא וכו' אין בכור שדה בכור. וא"ת והא עדין לא נתקדשו הבכורים עד מכת בכורות, וי"ל דמ"מ מה שקי"ל דקודם שהוקם המשכן היה עבודה בכורים זה היה מימי האבות, והא דנטלה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף וא"כ ליכא אלא ג' בכורים, וי"ל לא ניתנה הבכורה לענין פי שנים אלא ליוחסין. וא"ת וכו' גם מנשה היה בכור ואיכא טפי מד' בכורים ודומה למרבה במעשרות שמעשרותיו מקולקליו, וי"ל דלענין עטל שאני, אבל הכא להרבות מנבו לעבוד את ה' יותר עדיף (ס) :

ביתן אהנו, נוסעים אהנו מחרונו של מקום, ר"ל כי החוטא לחדרו ומעיו פניו לעמוד נגדו אז קשה שיכופר עונו ולא כן הוא כשנסתור ממנו קצת, ז"ש רבין ערוקו בגלות כי זה הוא עונתו מלכודע קצת מחרונו של מקום בהיותו בגלות :

רחל הפסידה דודאים וקצורה, ואע"פ שבלאו הכי לא נקברה עמו בשביל גנאי שתי אחיות

כימה ראוייה לאה לדחות שמחשבתו ברחל (ס) :

במדרש קרבן של זו דוחה שבת, ר"ל אפרים בנה של רחל הקריב ביום השביעי,

וצנה של לאה זה שלמה דחה שבת דכתיב ו' ז' ימים בחטוכת שלמה וכדאיתא בגמרא (ס) :

ויבור אלהים את רחל, פרש"י שהיתה מצער שתא יגרשנה יעקב, ר"ל שהיה יעקב מפחד שלא

יכשל בחטא שתי אחיות, דבשלמא אלו ילדו שתיקן מצי למימר דבוחתו על רחל היה ולא

בטעות נשאה וכו'ן דיליה לו לא מצי מגרשה לא יוכל לשלחה כתיב, משא"כ אם רחל אינה

יוולדת נחלא גנאי שתי אחיות שלא במקום מזה

רק לזנות בעלמא וראו שיגרשה, או שיאמרו הכריות לפי שעלתה בגורל של עשו לכך לא זכתה לבנים מיעקב (ס) :

בחנה אלהים זה, כי היו ששים רבוא כמו שלעתיד במ"ת והא גבלה הקב"ה לישראל בששים

רבוא, ורבין אמרי ק"כ רבוא כמו שהיה לכל אחד ואחד מישראל שתי מלאכים ללוותו (ס) :

הספך היה קטן שבשבעים, ועל שהורה בתחית המתים שאמר פקד יפקוד לבך וכה לבכורה, ועשו הגדול כפר בתחית המתים לכך הפסיד הבכורה (פסיקתא) :

על תירון הרמב"ן שח"ל נשא שתי אחיות ומ"מ עתיד יעקב לא יראה לברך לפי שדבר מגונה הוא

בלעיל דכן תנינו מתי גבי עשו שנחשב לו לעבירה שנעל נערה מאורסה אע"ג דלביני נח דוקא בעולת בעל אסור. אבל מ"מ זה קשה הלא יעקב

בא לא"י עם שתי אחיות לולי שמתה רחל בדרך, וכ"ש למ"ש ו"ל שבלחה וולפה היו גם כן שתי

אחיות, ועוד הא זה טובת הגוף טובג אפילו

בארץ וי"ע (ס) :

במדרש וינא יעקב מבאר שבע אם יתן לי הקב"ה רשות כו', ואע"ג דכבר נטעה מאבתי ואמו מכל מקום לא היה שומע להם שינא לסוריה דהוי ח"ל לחד מ"ד, ואע"ג דלישא אשה מותר ללאת לח"ל אפשר להביא ע"י שליח כמו אלעזר ליצחק (ס) :

בילקוט אם יבא עשו ויאמר השבעה לי שלא בטלת כו', ר"ל שע"י ערער יצטר לו

יעקב ויחזור ויתן לו הבכורה והבכרה ואבג אונסיה שלא יהא לו חלול השם בעברו על שבועה יהא

גמר ומקנה (ס) :

כי בא השמש, בשביל לדבר עם יעקב כו', ואע"ג דהיה הקב"ה יכול לדבר עמו בנקיין, וי"ל לפי שגרוין לא דברה עמו השכינה לא היה

יעקב כדאי לדבר עמו שכינה רק בחלוס, משל לאוהבו של מלך כו' (ס) :

שמעע לפי המדרש והנה מלאכי אלהים אלו כהנים גדולים שנקראו מלאכים כו', אבל

כהנים הדיוטים אע"פ שעולים ויורדים בכבש המזבח לא נקראו מלאכים (ס) :

אפויס בו קפויס כו', פי' מקטרגים עליו על שינא לח"ל והניח מצות כבוד אב ואם וס

לא ידעו שנמצות אביו ואמו הלך לח"ל ועוד לישא אשה הלך ואין בו חטא כ"כ (ס) :

לא על עצמו נסתפק יעקב שכבר הוכטח מהקב"ה והנה אנכי עמך, רק על זרעו שמה יחטאו

ולא יזכו לטוב בשביל חטאם, לז"ל ונתן לי לחם לאכול ובגד, ואיתא זה בגדי כהונה, ר"ל יצואו

ממנה כהנים שמכפרין ע"י קרבנותיהן כמו ענין אברהם במה ארע כי וגו' השיב הקב"ה בשביל קרבנות כו' (ס) :

מ"ש השבעים נשאו אחיותיהן, ר"ל ראוין ושמעון נשאו בנות רחל ויוסף ובנימיני נשאו בנות

לאה וכן כלם על זה הדרך (ס) :

עוד תירון על שתי אחיות (עיין פרשת וישלח באריכות) :

מעם עשו יפול ביד יוסף, שאר השבעים אם יכנסו עם עשו לרין ויאמרו מדוע עשית רע

לאחך יעקב ושיב להם הלא גם אחס עשיתם רעה לאחיכם יוסף, משא"כ יוסף שעשה כל העובדות

לאחיו ברעב ממילא הוא יוכיח על פניו לעשו (מפרשים) :

עוד טעם לפי שיעקב לקח הבכורה מראובן ונתנה ליוסף והיא היה הבכורה שלקח מעשו כו"ש

פרש"י על פסוק ואני נתתי לך שכם וגו' ממילא בזה שעשו יפול ביד יוסף יראו כל באי עולם

שבדין לקח יעקב הבכורה מעשו כי בלאו הכי יתחמך לבבו של עשו דשלא כדון עשה יעקב שלקח

ממנו הבכורה, והא ראיה שעשה עוד שלא כדון שנטל הבכורה מראובן הבכור ונתנה ליוסף הקטן הצעיר

ומאן דעביד הא עבדי' הא ובא עשו להשמד ולהרוג ורעו

זרעו של יוסף עובר בצורה שלו שלקח ממנו, ומכ עושה הקב"ה מפני אוחן ביד יוסף ממילא יראו הדורות שהכל בדין ובמשפט (יד יוסף) : ארבעה פעמים רימה יעקב לעשו, אחד בצטן אמו, שני בצבורה, שלישי בצרכה, רביעי בצאלן לכן שהוא גלגול עשו וכנגדן ארבעה גלויות (שפתי כהן) :

א"א ליעקב לונגלו מאיסור שתי אחיות שעתידה היתה לאסור כי באמת רחל נקדשה לו מן הדין בשכר שבע שנים כמ"ש הבה לי אחתי דיניו שנתקדשה לו כבר והיא אשתו ממש דאפי"ג דה"ל המקדש במלוה אינה מקודשת אבל בשכר כהנת מחילת מלוה מקודשת, אך כיון שעדיין אז באמת לבני נח לא נאסרה שתי אחיות הרי גם בלא נקדשה לו בביתא דלא הוה קדושי לאה קדושי טעות דיעקב ודאי לא היתה בעילתו בעילת אבות והשתא ח"ק שהיה מנרש אחת מהן לא היה יכול לקיים דבר שעתידה התורה לאסור כי איזה מהן שנרש הוה שיהיה אחות גרושתו כיון דבאמת שניהן היו מקודשות לו ככ"ל ושניהן לא היה אפשר לגרש (ח"א) :

למה נענה יעקב שלא נחן דינה לעשו הלא עם כל השבטים נולדו תאומות נקבות היה לו ליעקב לאחד מהן שלא נחן לעשו, וי"ל הוא הגומק לפי שהנקיבות נולדו עם כל השבטים זה תורה שאין לאחד חלק בהן (מפרשים) :

למה אומר יעקב נדרו ונענה דינה בשביל זה, וי"ל לפי שהיה מסופק היכן ילדו ויקריב כי יתבר המוריה בא ללון וכלו נדר וספק בידו אם יקריב בלון מקום הנדר או בחר המוריה עד פרשת וישלח עם אחר לו אלהים עלה בית אל ועשה עם יעקב ר"ל לו אלהים עלה בית אל ועשה עם יעקב לזה הוא בית אל, ויכול להיות שבאמת תהלת מחשבת יעקב בקריאת עם בית אלהים על ברכ המוריה זה ירושלים ולא על לון (יפה תואר) : ולמה נענה צ"ל דהטא בזה דנריך לפרש דבריו ולא לישנא דמשמע לתרי אפי (ד"ע) :

בבבבבא שמה יגרום החטא. וא"ת דלמא שמה יתמעטו וכותו ע"י כס שנעשה לו, וי"ל ע"י מעטו זכות לא יחזור הקב"ה מדבורו אם לא נצרך הטא כי לא תלה הקב"ה תנאי ברבוי זכויות דוקא אבל לחטא לא נריך תנאי (סס) :

פרשת וישלח

וישלח יעקב מלאכים, ומלאכים ממש, דל"כ הלא היו ב"ו היאך אומר יעקב בפני שולחיו כה פתארו ללדוני לעשו למה קרא אותו אדון, הלא דמי מלאכי מעלה היו ובתוכם שר של עשו והיה קני

יעקב מחניף להם בקרא לעשו אדוני סלה יקרא בו שרו של עשו (מפרשים) : עם לבן גרתי וקרי"ג מצות שמרתי בו. קשה הלא היה בח"ל וא"ל לקיים כל המצות הנוהגות בח"ל, ועוד הלא עבר על ואשה אל אחותה וגו', וי"ל דכך אחר מאחר שכבר נדר וכל אשר נתן לי עשר וגו' ובאוחו זמן לא היו לויס רק הכל נתנו לעניים צדקה שקול ככל המצות (יד יוסף) :

עשו בעת עצמו לנאת לקראת יעקב למלחמה שכיבד אביו ואמו ויעקב עבר על זה בהיותו י"ד שנים בצהמ"ל עם ועבר (כלי חמדה) : וירא יעקב מאד, לפי שראה בעצתו מהקב"ה בשמירה בחלום ואין חלום בלא דברים בעלים (מפרשים) :

ד"א וירא יעקב מאד על שלא קיים כבוד אב ואם י"ד שנים (תרגום יונתן) : כחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה בו, זה דוקא בישראל אבל בע"א איפכא דכתיב מחמם אחיך יעקב ולא מצינו במעשה שעשה עשו רעה ליעקב רק דן אותו על המחשבה ומחשבה טובה בע"א אין הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב דניחאל ודריוש לכל כחו להצילו (תוספות קדושין ל"ט) :

וירא לי שור, זה משוה מלחמה, ר"ל כמו שהמטות מלחמה הכריזו הירא מעצירות בו יחזור כך יעקב נתיירא שמה יגרום החטא, חמור זה מלך המשיח ר"ל שכל הדורות שניתנו לעשו יחזרו ליהנות המשיח כדכתיב מנחה ישיב"ו בו (יד יוסף) : מעם לדורותיו אלו שלא יאמר עשו שהיה מקח טעות במכירת הבכורה בעדשים בדבר מועט יותר מכדי אונאה ומקח בעל לכך השלים לו עתה בדורותיו אלו (סס) :

ויקח מן הבא בידו, שלא לו גשר שהשרים נשאו בידו (בחי) :

אם יאמר לך למי כל המחנה אשר פגשתי ר"ל מהיכן נהווו ונבראו כ"כ מלאכים, תאמרו לו גרתי וקרי"ג מצות שמרתי ומן אותן תורה ומצות נבראו המלאכים, וז"ש וי"ל מי שהולך בדרך ואין לו לוויה יעסוק בתורה ומאותן נבראו מלאכים ללוותו (מפרשים) :

בשם שמה היה מתירא מעונו דהוא אליעזר ולא מגבורתו רק שיעמוד לו זכות אברהם, כך נתיירא יעקב שלא יעמוד לעשו זכות שמיש ליוחק אביו ואפי"ס שלייעזר עבד וזה בן ומחוייב לכבד לאביו מ"מ כי ביצחק גו' ורע כתיב במי שמודה בשני עולמות זה יעקב שנקרא בן ורע ולא עשו נקרא בן והוה כאליעזר (סס) :

ה"א הקב"ה הכטיח ליעקב ושמתוך אשמוך אותך מכל הטא כמו שביקש יעקב א"כ למה נתיירא מחטא, הלא נתיירא שלא יגרם החטא של אה"ר ר"ל מעטיו של נחש, וכן משה נתיירא מזה לו"ס קני

אפי צני אדם נתייראו יעקב ומשה, ר"ל שני בני אה"ר (סס) :

פן יבא והכני אס על בניס, אבל על עצמו לא היה מתירא שיהרגנו לפי שכבר אמר הקב"ה ושמתוך ולא חיש אל ויכזב (סס) : בראות פני אלהים, לאון ע"א, ר"ל כמו שאני שונא ע"א כן אני שונא אותך (סס) : עוים מאתים, פתח בעוים, ר"ל לא אתירא ממך שקבלתי הברכות ע"י שיעיר עוים ושם נאמר ורביעבוד צעיר, וסוים בחמורים ר"ל מלך המשיח עני ורוכב על חמור יבוא ממני (סס) :

וחזר יעקב לבדו, ר"ל אותם פכים קטנים ששכח היה שמן המשחה שנמשח ממנו אהרן ובניו וכל הכהנים והמלכים (שפתי כהן) :

יירא לי שור וגו' ועבר, זה דוד, ושפחה זה אביגיל, הכויר אביגיל שלא תאמר מה זכות תזכיר כבוד הלא הרבה דמים שפך כעשו, לו"א הלא אביגיל מנעה אותו מבוא דמים, כדאיתא, ומכ"ש שלא שפך מדעת עצמו רק ע"פ סנהדרין (יפה תואר) :

צירא, במדרש שלא יבא עלי מכה שנעלתי כבוד אב ואם, ואפי"ס שאביו ואמו היו מצויין לו שילך, י"ל לא אמרו לו רק ימים אחדים ועל היותר משמע ימים אחדים שש שנים והוא עיכב יותר (סס) :

במדרש פן יבא והכני אס על בניס ואתה אמת לא תקח האס על בניס וכן אותו ואת בניו. קשה מאי איכפת לו להקב"ה בעובדי עבירה, ועוד למה לא אמר משפיות דמים דהיא עבירה גדולה מלאו דלא תקח האס וגו', וי"ל דה"ק אתה זימתן דהא כתיב לך תקח האס ואתו ואת בניו וגו' ומזר רחמנותך תגילי, ואפי"ג דק"ל דאין המצות דחמנות רק גזרות היינו למ"ד דלא דרוש טעמא דקרא, אבל למ"ד דדרוש טעמא דקרא הטעם הקרוב לשכל הוא מצד הרחמנות (סס) :

וישלח יעקב וגו', לרצות את עשו בתפלה למה כי ארצה שיעיר שדה אדום, ר"ל שהיתה מוכרת עין לפני עשו תמיד שרמה אותו ע"י שיעיר עוים על ידיו בצרכות וע"י תפיל ערשים אדום בצבורה ע"כ נתיירא מעשו מאד (אלשיך) :

בר וקהל גוים יהיה ממך, שני פירושים אחד על בנימין, גוי וקהל גוים היינו יוסף שבעו ותמלק, ופי' שני כפשוטו עוד שני שבטים יצאו ממך, וז"ש המילת אל תיראי כי גם זה לך בן, ר"ל בכחך תצטרך עוד לסוליד כוח לקיים גוי וקהל גוים. ח"ש יעקב ועתה שני בנים הולדים לך וגו' כראובן וגו', דאין לומר כפירוש השני שוליד עוד שני שבטים מרחל דהא צבואי מפין באמת משה עלי רחל, הלא מוכח כפירוש הראשון (סס) : למה לא שלח יעקב לעשו במנחה עבדים ושפחות כמ"ס ויהי לי שור גו' עבד ושפחה, לפי שהמוכר עבדו לעו"א יוצא לחירות שמפיקעו מהמכר, וז"ש ואמת לעבדך ליעקב ר"ל אט

לעבדך ליעקב רק המנחה השלושה ללדוני לעשו (קן עוב) :

ולמקנתו עשה סבות, ר"ל דרך עראי כי נכסי חיל אין בהם סימן צרכה וגם עד עתה היו לו סברות קצת ברמאות עד אחר שאמר לו עשו ויהי לך אשר לך וסודה לו על הצרכות (סס) : על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו' כי נגע בכף ירך יעקב, ר"ל אפי"ס שלמי האמת נתרפא מאלעתי כדכתיב ויבא שלם בגופו רק שטמא שר של עשו לאותו מקום ירך ע"ש שטמא בירך שתי אחיות (סס) :

לפי שאדום יצא לקראת יעקב למלחמה בחזרתו מבית לבן, וכן אמר אדום במדבר פן תהרב אלא לקראתך, וכן נח נחשב לו מחשבה כמעשה פ"כ נאסרו ומרעו שני דורות עד דור שלישי לא יבא כקהל (ש"כ) :

ודא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכ"ו, ר"ל ביוצאי ירכו שעתידין לנאת מיעקב ויחטאו, ואפי"כ וינרך אותו שס, ר"ל דן אותו בנשאר הוא שס (ז"ב) : וכן יעקב אמר קחם נח אלי ואברכם ר"ל אפי"ס שירבעם עתיד לנאת מנביהם אבל עתה הם צדיקים (ד"ע) :

ויפגעו בו מלאכי אלהים, אין פגישה אלא תפלה ר"ל המלאכים התפללו עליו (זוהר) : באותו פרק שנתאבק יעקב עם המלאך נתמנה על ישראל מיכאל שיבוא ויבאל שר הגדול ויתמנה על הגדול (ילקוט וישלח) :

הלא גר שנתגיר כהני טולד דמי וא"כ כהנתר נשא יעקב שתי אחיות ולמה לא נקברה רחל עמו במערה, כי לא יתבייש מאבות שיאמרו לו לך מאתנו ששאת שתי אחיות, ופשיטא שאברהם לא יוכל להוכיחו שיאמר לו ממך למדתי ששאת שפחה מצרית, ואם ישיב אברהם שהיה מחשוכי בניס היה לו ליקח מתשפתו, ועוד זה היה אחר שהוליד כבר יצחק וצ"ו, (פ"א אה) :

חמשה פעמים כתיב יעקב מלא וי"ו, ואלויו כתיב ה' פעמים חסר וי"ו, זה דוגמת חמש אנבעות יעקב תקע כמו לאלויו ואלויו ליעקב על הגאולה ואלויו יבא יוס אחד קודם הגאולה כדכתיב לפני בוא גו' (מפרשים) :

המלאך שנתאבק עם יעקב היה בא בשביל חטא שתי אחיות, וז"ש בכף ירכ"ו חטא של ירך ד"א על חטא שהשתחווה יעקב לעשו זה נמי מתחיל בראש וסוים בירך (מדרשים) : למה זה תשאל לשמי, שירא המלאך להגיד שמו ליעקב שלא ישביע אותו בשמו וכמו שמתנו בחורבן בהמ"ק שנחלפו שמות המלאכים מעטם כג"ל וכדאיתא (חזקוני) :

עוים מאתים, בכל הפסוק הקבות מסימין במז"ן ר"ל שלא יעקב לעשו כל הבהמות שהן בעלי חומין שאין ראוי לקריב ע"ג המזבח (מפרשים) :

זין בדינה בתו ולכך בן חמד החו' נחש שר של עשו מתדבק בה (יס"ת) :

כי חרפה היא לג' דוקא כי הרשעים שיאלו מדינה אחותם ע"י וזהמת שכם ותלו הדורות באחי המס (שס) :

לפי שכן שכם על דעה בעודו ערל וזרע הולד טלה שלא בקדושה ויאלו ממנה אסנת לכן יאלו מיוסף אפרים וממנו ירבעם , גם אח"כ נשאה לשמעון קלט שמעון הוזהמה ממנה ויאלו זמרי בן סולו לשמעוני (שס) . וזמה הטעם נמול אברהם קודם לידת יצחק כדי יצחק יתקן ממקום שכבר נתקדש עמו (שס) :

יעקב נענש על שאיחר את נדרו , ולמה באמת איחר , לפי שאמר והאבן הוזהב וגו' והוא אבן שתי דוקא בא"י מקום בהמ"ק וא"ל לו לבוא לא"י עד שתשלה רבקה אחרינו , כמ"ש ושלתחי ולקחתך ממס , ואח"כ כששלה לדבורה ולא חזר לא"י נענש בדינה (שס) :

כמו שבאברהם שנאמר לו שפחה ואפי"ה נשא הגר כי ממילא כשנשאה יאלו לחירות כדון המשא לעבדו בת חורין יאלו לחירות , ביעקב נמי כשנשא השפחות נשתחררו ממילא , והשכטים טעו עצמן כדון זה וקראו בני השפחות עבדים ע"ש ולדה כמוה , גם ראובן טעה בזה , לז"ל כאלו שכב עם בלהה כי לפי סדרתו הותר לו לשכב כי אין קדושתן חוססין בבילה מיעקב שכן מורע אברהם ויצחק האסורים לישא שפחה ממילא אינה אשת אביו (ח"א) : אך רב לפי דעת מ"ד דאסור אפילו אנוסת אביו חטא ראובן (ד"ע) :

מצינו גם בגלוי עריות מחשבה כמעשה כמו בע"א דהא ראובן באמת לא שכב רק במחשבתו רצה לשכב ויאלו ע"י תפלתו , כדאיתא בגמרא נוטריקון פח"ז ופי' אפי"ה כתיב וישכב ראובן (ד"ע) : ותלד רחל ותקש בלדתה . במדרש שלש נשים מתו בשעת לידתן רחל מיכל ואשת פינחס כו' , דליכא למימר בחטא של שאר נשים המתות בשעת לידתן , שלש עבירות שנים מתות הוא בשביל חוה שגרמה שפיכת דמים כדאיתא בגמרא , ורחל אפילו איבד שפיכת דמים היינו מלבין פני חבירו לא עברה דהא מסרה סימיה ללאה שלא תתבייש , וגם מיכל השתדלה להציל שאלו אביה שלא להרוג לדוד (יפה תואר) :

פרשת וישב

יישב יעקב בארץ מגורי אביו . קשה היאך זיקש לישב בשלוה הלא צריך לקיים כי גר יהיה זרעך ביחאק יקרא זרע ולא כל יצחק וזה דוקא ביעקב המודה בשני עולמות , לז"ל הכתוב בארץ כנען , ר"ל כנען שיוך לישראל ע"פ דבור הקב"ה כמעשה וכתיב בארץ לא להם דוקא (מפרשים) : למה ראו השכטים להרחיק לבני השפחות כי חשבו שגם אברהם יצחק ויעקב הן עצמן בחשבון

שנים עשר שבטים ואחד מזניו עתיד לחלק והווי י"ב לכך ריחיקו אותן (זרע ביד) :

היאך עלה על דעת השכטים להמית יוסף שבע אחד מישראל , אלא י"ל שראו דכתיב גוי וקהל גוים ולא היה חסר רק בנימין , אלא ודאי משמים נגזר על אחד מהשכטים שימות מפני רוע מעשיו וליולד אחר במקומו כי מסורת בידם מנין השכטים שיהיו רק שנים עשר ומסתמא ימות יוסף על שספר לשון הרע כמ"ש יכרף ה' כל שפתו חלקות והס לא למדו מה שאמרו רז"ל שבע אחד עתיד לחלק (ד"ע וקצת מפרשים) :

היאך יוסף הצדיק דבר לשון הרע על אחיו הצדיקים ושקולה לשה"ר כעובד ע"א , אלא כוונתו לעובד היתה שיוכיח אביו אותם ויחזרו למוטב , וז"ש יהודה בראותו שהשליכו אותו לבור של נחשים ועקרבים שזה הוא העונש של לשון הרע ויאלו מהם לכן אמר כי אחיני' בשרנו וגו' ר"ל מוכח שלטנתנו נתכוון ע"כ לכו ונמכרו וגו' (יד יוסף) :

או י"ל חשב יוסף הבריות וקללו את יעקב אם לא יוכיח אותם כמ"ש ז"ל אפי' לרשע בן זדיק מותר לקרות רשיעא בר רשיעא , ז"ל ויבא יוסף את דבתם רע"ה אל אביהם ר"ל מכבוד אביהם כנ"ל (שס) :

השבטים חשבו שהחלוט של שמש וירח אינו לפי טבעו , ועוד שהרי אחס כבר מתה , אלא חשבו השמש שהוא עשו המונה לחמה וירח ישמעאל המונה ללבנה עליהם ימלך יוסף ויניח אביו לעת זקנתו , ממילא הוויקו אותו כבן סורר ומורה , לכך חשבו ימות וכאי ואל ימות חייב כו' (מפרשים) :

וישבו לאכל לחם , בקשו לברך ברכת המזון , במדרש אמר יהודה אנו הורגין אחינו ומכריכין ובוזע בדרך נאץ ה' , לז"ל בגמרא לא נאמר בזע בשובל וישליכו אותו הבורה לכך גזר פרעה כל הכן הילוד היאורה תשליכוהו (אברבנאל) :

ז"ע הא כאן כתיב אין זו מים (ד"ע) : מה בזע כי נהרג את אחינו , באמת ממילא יקבל יעקב תנחומין על המת ואז תבוא השכינה אליו כי שוב לא יתאבל ויגלה לו השכינה ממילא לא נוכל לכסות את דמו , וז"ש וכסונו את דמו בתמיה , אלא לא נהרגו ממילא לא יקבל תנחומין על החי ואז לא יהא השכינה אצלו כי אין השכינה שורה מתוך עבדות ממילא וכסונו את דמו (יד יוסף) :

וזה סותר למ"ש שתפו השכינה עמהם שלא לגלות לו (ד"ע) :

לכו ונמכרנו לישמעאלים , כדי שיהא עבד ולא אמר הקב"ה כי גר יהיה כל זרעך אלא זרעך אפי' חקצת ואנו פטורים מגלות (מפרשים) :

כי אחינו בשרנו הוא , דקו"ל המוכר בנו ואחיו פטור דכתיב כי ימאץ איש גונב נפש מהאחו פרע למנוי אצלו (יד יוסף) :

היאך

היאך היתה השכינה מצרף עצמה עם השכטים לעשות מעשה רע כזה ולכלתי הגיד ליעקב , וי"ל שאלו נאח שהשכינה הגיד ליעקב היה מקלל ברוגזו כל השכטים ומוטב ימות אחד ואל ימותו כולם (מפרשים) :

היאך חשד יוסף לאחיו הצדיקים שיאכלו אבר מן החי , וי"ל דהיה להם ספר וצורה והיה עגל זה נכרה ע"פ שמות ועגל כזה א"צ שחיטה ויוסף סבר שאריך שחיטה (ש"ה) :

תורוץ על מכירת יוסף , שראו טעם כל השכטים נולדו תאוות ולא עם יוסף חשבו שלא יוכו לישא אשה כי מהיכן ישא ממילא גברא קטילה קטלי כי לא יאלו ממנו זרע וחסיד כמת , ומה טעם לא נולדה עמו תאוה לפי שעתיד לישא אסנת , ומטעם זה זיקש ראובן להחזירו ליוסף כי כשימות יוסף יוכרף להולד אחר במקומו ולא יהא לו הלאה מזה משא"כ כשיוסף חי ולא יוכה לישא אשה אז צריך שבע אחד לחלוק ולמי נאה לחלוק יותר ממנו שהוא הבכור , אצל לא עלה על דעתו שינטל ממנו הבכורה וייתן ליוסף (ז"צ) :

לפי הטעם עברה הרגיו מלכות על שבאו מגלגול עשרת השכטים . קשה מה חטא אותו שכן מגלגול ראובן או יהודה הלא כמה הצילו ליוסף , וי"ל לפי שהיתה אצלה מצוה שלא לשמה , ראובן אמר אני בכור ויתלה בסרחון בי , יהודה אמר אני מלך כו' (יד יוסף) :

למה נענש יעקב במכירת יוסף על שלא כיבד לאביו כ"צ שנה . קשה הלא ברשות שנין הלך , וי"ל אע"פ שנתנו לו רשות מ"מ היה לו להיות במחשבתו ודעתו לחזור והוא לא עשה כן אלא ויאלו ולא כתיב וילך ר"ל יאלו מהם מכל וכל ולא היה דעתו לחזור (כלי יקר) :

קפץ עליו רוגזו של יוסף , ר"ל שנענש יוסף בקפיצה קודם זמן עונש ב"ד של מעלה בן כ' שנה והוא לא היה רק בן י"ז שנה (שס) :

ועשה לו כתונת פסים . במדרש זה בגדי כהונה על שם שנטלה הבכורה והעבודה מראובן ונתנה ליוסף לכך וישמע ראובן ויאלו וגו' שלא יאמרו עתה של ראובן זה ודאי היתה על שניטל ממנו הבכורה והעבודה נתקנה בו (שס) :

מה בזע , מה ממון , ר"ל כי יהיה הדבר בספק אצל אביו כי בהכרח וכסונו את דמו ממילא לא יחלק אביו לחלקו של יוסף לנו רק יתן לב"ד עד שצביא ראיה שמת , אלא לכו ונמכרו לעבד ומה שקנה עבד קנה רבו וממילא יהא יחא לאביו שאנו נקח חלקו מאשר יקח האדון שלו ואז ממון יקח (שס) :

והנה תועה בשדה , ר"ל שהשב בשלמא קין הרג לאחיו בהיותם בשדה שהיה מערער על היות הכל ברשות שאינו שלו ע"פ חלוקת עוה"ז ועוה"ב אצל אחי על מה יהרגני על דבר הבל שתי שלטים מילת (שס) :

וימאן להתחמס , למה כן הלא נשארנו לו י"א בניס , אלא ש"צ שכטים קיום העולם הם דוגמת י"צ כוכבים ואם יחסר אחד מהם יחסר העולם , ז"ש בפילגש בגבעה למה היתה כואת להפקד היום שבע אחר מישראל כי ממילא יחרב העולם (מפרשים) :

אמר הקב"ה ליהודה אתה אמרת הכר נא וגו' הכר נא למי החותמת וגו' . קשה וכי יהודה לבד אמר הלא כל השכטים אמרו הכר נא , וי"ל לפי שהיה היה מלך וצידו למחות לכך נתלה הקלקלה בו כמו שעבד רב עשו העגל ונתלה בסרחון בישראל על שהיה להם למחות (יד יוסף) :

יהודה חשב החלוט של יוסף מורה על מלוכה שיטול ממנו המלוכה לכך יעץ למכרו לעבד ובנימוסים שהיו עבד מולך , לכך כשנתחרטו על המכירה וחשבו שיהיה יעץ זאת לעבדו הורידו מגדלתו (ז"צ) :

כי ארד אל בני אצל שאולה , ר"ל כי אם יהיה שבתאו מת הלא לא היה ראוי לענשו עד כן עשרים שנה ולא מו"י , אלא ודאי בחטאו מת (מפרשים) :

המתחיל במצוה ואינה גומרה קוצר אשתו ובניו כו' . אע"ג דבני יהודה שולחו ביד פשע"ס כמפורש בקרא , מ"מ אלו לא חטא יהודה וגמר המצוה ביוסף אפשר היתה המצוה מגיבה עליהם דאבא מוכה ברא (יפה תואר) :

לדעת המ"ד על שרמה יעקב לעשו בדרכות לכך רמו אותו בניו בכר נא הכחונת וגו' לא היו השכטים חייבים כלום במכירת יוסף כי היתה סיבה מאתו יתברך לשלם ליעקב בעוה"ז שיטול שכרו משלם לעוה"ב , אך שמוגלגלין זכות ע"י זכאי בו' (מפרשים) : וגם לפי שרמה לאביו בגדי עוים כו' אין השכטים חייבים וכנ"ל (שס) :

בל המתחיל במצוה כו' , מ"ל מיהודה כו' . קשה במה התחיל במצוה הלא תחלת עצתו היה רק למכרו כדכתיב לכו ונמכרו לישמעאלים , וי"ל דכוסו מוכיח על תחלתו מדאמר יעקב מטרף בני עליה ש"מ דעתו היה להצילו לגמרי רק שלא היה יכול להמציא מכה אל הפועל להצילו ממיחה גמורה להכלה גמורה , ומ"מ ענשו הקב"ה בקבורת אשתו ובניו לפי שהיה ראוי למסור נפשו עליו וכמו שהיה מתחיל (יפה תואר) :

קשה מה חטאו מדינים שמכרו את יוסף לטוטי פרע שענשם הכתוב לנקום פינחס נקמת אבי אמו , וי"ל שמכרו אותו למשכב זכור ובני נח מוזהרין על זה (מפרשים) :

ויקברו פוטופר , לפי שהיה סרים וחסד לאשתו שהיה מזהב מעבדיו וראה יוסף שהוא מהול ומילה מליל מונות (שס) :

יעקב אמר נסתרה דרכי מה' ויבא עלי רוגזו של יוסף , ואף שלא כדדתי את אבי כ"צ שנה יצחק ורנקה אביו על כך (ח"ט) : ח"ט נסתרה דרכי

דרכי ר"ל שהייתי בדרך ולא בניתי אבני ואמי לכבוד (ד"ע) :

לא יפה עשה יעקב שביקש לישב בשלווה שהפסיק חוט הנירות שהתחיל מן לידת יצחק (אלשיך) : השכינה באה עם יוסף למצרים כ"ב שנים קודם לביאת השבטים נגד כ"ב אותיות התורה למען הכניע כל כחות מצרים הטומאה ולשמור עדה ישראל לכל יסקעו בטומאה , וע"כ ישבו בארץ גושן שלא היתה תחת השם של ה' לפי שהיתה כחוצת שרה וע"כ כל התבואות היתה נרקבת וולת תבואה שתחת יד יוסף בארץ גושן (ס"ט) :

וישמע ראובן גוי' למען הניל גוי' , שלא תאמר טובת ראובן בימי שטוב לו הכלום שחלם שי"א כוכבים משתחווים לו ממילא נמנה ראובן בין שאר אחיו ולא נדחה מכה חטא בלילה , אבל לא היתה כוונתו להשיב ליוסף מחמת אהבתו לזה מעיד הפסוק שלא כן הוא , לז"א במדרש אלו היה יודע ראובן מה שהכתוב יכתוב עליו על כתפו היה מוליכו לאביו (שם רות) :

וישב יעקב , וישב בקמץ , ר"ל שב לרמותו כי לא די שרמה לעשו בצטן עקב את אחיו והלק עמו יעקב נטל עוב"כ כו' ועכשיו חזר ונטל עוב"כ ברמאות לאן לכן ועכשיו ביקש לישב בשלווה עוב"כ (שפתי כהן) . וזוה מחורף שהרי קודם לזה היה המלאך קורא לו ישראל ועכשיו חזר וקרא אותו יעקב אלא כנ"ל שב לעקבותיו ורמאותו (ד"ע) : אע"פ שהיה יעקב יודע שחמיו שונאים ליוסף מ"מ שלא אהבו כי היו בטמם ואברהם התפלל על שם דכתיב עד מקום שם גוי' (ס"ט) :

ותהי לכו ונכרבה , ואע"פ דכתיב ומת הגבג ההוא , אנו י"ב שבטים קיים העולם י"ב מלות וא"ל להמיתנו (ס"ט) :

בשחתו עמיה שכינה בחרם שלא לגלות ליעקב שמה יקללם ויחרב העולם , וזה וימאן להתנחם כי אמר יעקב אני סוף תיקון אדה"ר שלא תיקנו נח ואברהם ויצחק שלא יכול להעמיד י"ב שהם י"ב מלות שחרם אדה"ר בחטאו ועכשיו שאחד חסר מבני מי יתקן העולם (ס"ט) : למה תולדות פרץ מלא , לפי שמשיח יצא ממנו , א"כ תולדת יעקב נמי יהא מלא מהאי טעמא , וי"ל מפני מכירת יוסף פגמו הכתוב (יפת תואר) :

אל ישנה אדם בנו בין הבנים כו' , והא דכתיב ואני כתתי לך שם אחד על אחיך , וי"ל דהתם נתן לו הלוק שיתעסק בקבורתו , א"ל דהתם כבר היה יוסף מלך וראוי לו יותר . ועוד מאחר שכבר ראה שנטע מלך ולא ישלם הרעה לאחיו טעמו לו לא שייך טוב הטעם דאל ישנה בנו בין הבנים כו' , ועוד נתן לו זה תחת בכורת ראובן כי באמת כוונת יעקב היה הכל מתחלה ברחל ממילא זרע רחל שהוא יוסף הוא הבכור (ד"ע) : שטא נכרית את גיורת אני , ואע"ג דאיסור

נכרית הוא רק גורת ב"ד השמונאים שמה היה קיים יהודה אפילו על תנאי אברהם . ע"ל דמן התורה קנאין פונעין בו כדאיתא (חדושי אגדות) : יהודה על שזורה כולו שמו של הקב"ה כו' , ואע"ג דלאה לא חשבו אותה בחשבון הנביאות שעמדו לישראל מ"מ הודמן לה הקב"ה שם זה ולפ"ו הודאה והודיה אחת היא (ס"ט) : יעקב עם שנים עשר שבטים מנין אח"ד שהקב"ה עם שנים עשר צרופי הוי"ה י"ג , לכן וימאן להתנחם כי אם ייסר אחד מבניו יהא ח"ו נכסר בנן של מעלה (רקנטי) :

הא דבא יהודה על תמר דסבר שהוא נכרית וזנה ועדיין לא גזרו עליהם , וי"מ דקידש אותה בניאה , והא דחציף מאן דקדיש בבואה , היינו שלא בעדים , אבל בעדים שרי (מפרשים) : למה לא היה חייב יהודה מיתה כמו תמר הלא כלתו היה , וי"ל שהיה עדיין בתולה נמצא לא היתה אשת בנו , ועוד אפילו היתה אשת בנו לא היו לה בנים והדין דהאב מקיים מצות יצום נמצא יהודה קיים מצות יצום (ס"ט) :

ראה ראובן שעי' חטא מכירת יוסף ויהרגו עשרה הרוגי מלכות אמר אנה אני בא , ר"ת אל נקמות ה' (מהרא"י) :

יוסף חשב בדעתו שקודם מ"ת דינם כעו"א מצרף הקב"ה מהשבה למעשה א"כ עלה למטה לעשות זרכיו ממש לשכב אלא כי מה ירויה אם לא יעשה מעשה ובה דיוקנו של יעקב להוציא סברא זאת מלבו הלא אחיך במחשבתו תלו עיניכם בבנות הארץ אפי"ה עתידין לעמוד על אבני אפוד , א"כ ז"ל קודם מ"ת דינם כישראל ומעשה גרע ממחשבת (יד יוסף) :

כשמתחיל הגלות משגלר יצחק א"כ למה ישבו בשלווה משגלר יצחק עד זמן שירדו למצרים , וי"ל דקודם לכן היו בחאזה שלווה ולא היה כח במדע"ד לבנות חובו , ואח"כ ע"י מחלוקת שמכרו ליוסף נגד מדע"ד (מפרשים) : בשם שבא יוסף תחלה למצרים כן לימות המשיח יבא תחלה משיח בן יוסף , ז"ש תבואתה לעתיד לראש יוסף (מקובלים) :

לא נקרא דניק אלא מי ששמר אות מילה מלהוציא שכבת זרע לבטלה , וכן מלמעלה אותו בניאת איסור ולכן נקרא יוסף הנדיק (ס"ט) : וכן בעשר ספירות נקרא ספירה יסוד ע"ש יוסף דניק יסודי עולם (ד"ע) :

במדרש קראו לפני המטרונא מעשה ראובן ובלהה כו' , הורה בזה ראובן דכתיב ויהיו בני יעקב שנים עשר להורות לנו שלא חטא , ומ"מ מעלה עליו הכתוב כאלו שכב לפי שהשבטים חשבים כ"כ כמו שנים עשר מלות נמצא לפי גודל מעלת האדם אף שבדבר קטן יחטא מ"מ נחשב לו לחטא גדול ממילא גם אם יוסף חטא אפילו בנכדו הרבה עבירה לא היה חם עליו התורה דלפי

דלפי גדולתו כו' כנ"ל אלא מוכח דאפילו נדנדו קצת לא חטא (יד יוסף) :

אלכן לפי טעם הנ"ל יע"ב על שהיו מושלם מאד שהיה אחד מרגלי המרכבה על חטא קטן שקיבל לשה"ר מבניו נאטער כ"ב שנים מיום שפירש יוסף ממנו ויוסף שהיה פחות ממנו העמידו הקב"ה בצער י"ב שנים והשבטים פחותים ממנו נאטערו ברעב שנתים (ס"ט) :

מן זרה בא ישעיה הנביא דכתיב אשר על ידו השני וישעיה כתיב אם יהיו חטאיכם כשני (מדרש) :

ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו וגו' , כי מקודם היתה השכינה שרויה עליו והיה ניזול מעין הרע ע"ד ר' ויהי ותיב בשערי טבילה ומכל הרקורים רעים , ואח"כ שראה שאדוניו כל אשר לו נתן בידו נתנאה קצת כדאיתא במדרש נסתלקה הימנו שכינה (שפתי כהן) :

למ"ד לעשות זרכיו נכנס אלא שראה דיוקנו של יעקב , דוגמת מ"ש ביקש דוד לעבדו ע"א כו' , כן חשב יוסף קן יחולל שם שמים שיאמרו למה עשה הקב"ה ככה ליוסף שאחיו רצו להרגו , וכן באמת השליכוהו לצור נחשים ועקרבים מוטב שאעשה עבירה ולא יחלל שם שמים ויאמרו סופו מוכיח שגם מתחלה היה רשע (ס"ט) :

אף קובר אשתו ובניו מג"ל מיהודה כו' , ואע"ג דכתיב בקרא בדהיא חטא עד ואזון , מ"מ אי לא חטא יהודה לא היו ראויין לענש דלא היו בני עוונשין אבל עתה בשביל חטא יהודה פוקד עון אבות וגו' באזוזין כו' בדיקן (חידושי אגדות) : וזה ממש אהוזין וכו' לפי שיהודה גרם למכור ליוסף ולגרות בו פוטיפרע והוציא עשרה טפין לבטלה לכן בא לו צער דער ואזון (ד"ע) :

יוסף שקידש שם שמים בסתר כו' , ואע"ג דסיים הגמרא מאי יוא"כו שניא לדבר עבירה נחכוננו , א"כ הוי ראייה לסתור , וי"ל דה"ק מתחלה כשאמר הן אדוני אפשר שלא מפני קדוש השם היה מונע מעבירה רק מיראת האדון ובסוף שאין איש מאגשי הבית והוא ג"כ תאב כמ"ד לעשות זרכיו נכנס ומ"מ פירש זה קדוש השם בסתר (חידושי אגדות) : וז"ל איש מאגשי הבית שם גו' , הא איש שאינו מאגשי הבית היה שם זה דמות דיוקנו של אביו , וזה איש יעקב ע"ה שצורתו חקוקה תחת כסא הכבוד (ס"ט) :

למה נענש יעקב במכירת יוסף על שלא קיים כבוד אב כ"ב שנים הלא רבקה אמרה שציווה עד אשר תשוב חמת אחיך וגו' , וי"ל דבאמת אחר עשרים שנה שהיה בניית לבן שב חמת אפו ממנו באמרו אחי יחי לך אשר לך ולכן בעבור שסבה בדרך בית וסכות וכו' ח"י חדשים נכשל בדייה שסמוך מיד בפרשה , ואח"כ נסמכה מיתת דבורה דאמרו ז"ל ששלחו דבורה אחר יעקב לחזור אלא תור לכן בסמכה מכירת יוסף (יפת תואר) :

אכל לפי אמרם ז"ל שלשה שותפין באדם כו' כמ"ש איקוס מקמי שכינה דאחיה , ממילא ככלל חלק שכינה תוך חלק אב ואם דכל מכבד אב ואם מכבד נמי חלק שכינה אין צריך להני"ל דיוקת ורבקה חלקם יכולין למחול אבל לא חלק שכינה , וזה באמת הטעם מ"ש אב שמחל על כבודו אין כבודו מחול (ד"ע) :

בשביל לעשות מלאכתו ממש רק חזר על שראה דיוקו של אביו כו' לכן יצאו מיוסף רשעים ורבעם ויחוא כי הרבירו מעשרה קטין מעבירה , וגם עבר על היסוד ונעמטו גופו בהכל עבירה (ד"ע) :

פרשת מקץ

על טענת המצריים בגמרא דחלק יש תירוצו זה , לפי שיוסף כונס כל כסף והגב שבועלים ממילא לא היה זכות למצרים בכסף ההוא , ואפי" ש של מצרים גופיה קנה יוסף אותם לעבדים לעצמו כמו שאמר לו פרעה על פיך יצק , ומה שקנה עבד קנה רבו (זרע בדרך) :

הא דרצה יוסף שימולו עצמן המצריים , כדי לתקן חמדת הזנות ע"י מילה כנודע , וממילא יפסקו הרעב ע"ד בעד אשה וזנה עד ככר לחם (מפרשים) : בלעדרי אלהים יענה וגו' , לפי שמחשב פרעה הנהגת העולם ע"י שבעה כוכבי לכת ולא ע"י הקב"ה לכן הקדוים לו אלהים יענה וגו' (בחי) : ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע , להודיע לעין כל שלא חטא בפוטיפרע כי היה אסור ליקח בתה (מפרשים) :

ושם אהנו נער עברי וגו' , יש דורשים לשנת נער שלא למד חכמה א"כ מוכח שכינה הוא , עבד ולא למד חכמה מרצו , עברי שאסור לעבדים כיוסף ממילא מוכח שכינה הוא (ס"ט) : קשה האך קיבל יוסף הגרים מצרים וזוה למו"ל אותן הא קי"ל אין מקבלין גרים בימי שלמה שמה בשביל טובה בא ה"ג שמה לא מגייר עצמו רק מפני הלחם , וי"ל שראה יוסף ברוח הקדש שעתידין להיות ישראל בגלות מצרים ועתידין ליגזל בדת פסח ודם מילה והיה יוסף מתירא שישראל יערכו במצריים וילמדו מעשיהם וירגילו גם שלא לימול כמותן ולא יהא להם זכות מילה לכן הרגיל גם המצריים במילה ממילא גם ישראל לא יפרשו מן ההרגל (יד יוסף) : וז"ע אם גם המצריים יהיו נמולים מה זכות יחשב לישראל מצות מילה (ד"ע) :

למה זורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד ולא זורת אברהם ויצחק , לפי שמטרא שלמה באחדות , וז"ש כלנו בני איש אחד לכן כשנתפזרו ויוסף היה במצרים נסתלקה הימנו שכינה , וזה ענין חטא דוד במנין כי מנין מורה על פירוד לבא הדבר , ואיתא בגמרא מה ראה יעקב אבינו ראה ר"ל שהיה באחדות

באחדות עם עשר בניו (מפרשים) :
 ענין שבע שני השבע, כי השכינה קדמה לבוא
 ליוצרים עם יוסף כדי שלא יהיו ישראל
 כבאים מח"כ נאחזים ונשרשים בשר של מצרים
 להיות יושבין תחתיו רק תחת השכינה בעצמו,
 ומחמת זה היה שבע שבע שנים והרעב אח"כ
 וישראל אכלו מה שהוקצו מימי השבע שהיה ע"י
 השכינה, גם ישנו בדרך גושן שלא היתה תחת
 השר כי היתה כתובה לשרה מפרעה (אלשיך) :
 צוה יוסף למוסר, כי מצרים נקרא ערות הארץ
 כי הארץ יש לה אברים כמו אדם כדאיתא,
 וארץ מצרים תחתיה ע"ש אבר ערוה כי ע"ס קליפה
 גדולה וכלי וכל וכשלו ישראל ליטול בקליפה
 גדולה (שם) : ובשביל זה העביר אותם לערים
 לכתוש כח שלם הנאחזים כ"כ בקליפה, ממילא
 נקלות יהא לישראל לפרוש מהם (שם) :
 ולמען ה"ל על שבע שני השבע מושב למה לא
 הודיע יוסף ליעקב ע"י שליח שהוא חי
 ערס באו השבטים למצרים, כי ירא יוסף פן
 יצטוו יעקב ללאת למצרים לבא אליו ממילא לא
 יהא טוב במצרים מרובכ לשיכניה עממה ואח"כ
 יושרשו ישראל בשר שלהן הקליפה (שם) :
 רק הכסא אגד"ל מח"ך, ר"ל גם זה שאשב על
 כסא מלכות הוא מחד כי למדו שבטים לשון
 ואין רשאי לישב על כסא מלכות מי שלא למד
 שבטים לשון (שם) :
 חבליית כוונת יוסף האדיק כמה שציער לאחיו
 כ"כ בכסף ראשון ושני וצניע, כי שמע
 שציערו לאצו כ"כ בחטא בליה ותמר ודינה
 ע"כ כדי שינקו מעונם ולשקלי למטרפסייהו בעוה"ו
 עשה זאת (שם) :
 ויזכור את החלומות אשר חלם להם, ולא אמר
 אשר חלם לאצו כמ"ש והנה השמש וגו', כי
 לא נקייים עתה רק אח"כ וישתחו ישראל וגו' (שם) :
 אבל אשמים אנתו וגו', כי מקודם היו סוברין
 דשמח מחמת שגם יעקב אביהן חטא קצת,
 והא ראייה שגם הוא ימות ברעב, אבל עתה שאמר
 הביאו שר רעונן נתיים וגו' רק אחיכם אחד
 וגו' לז"א אשמים דוקא אנתו על מפדית יוסף
 אחינו (שם) :
 סחמתי הילדים שוחטי הילדים אוחן שמוציאין ש"ו
 לבעלה שע"י עשרה טפין שהוציא יוסף
 כהרגו עשרה הרוגי מלכות, וז"ש בגמרא בשחיט"ה
 תהא מיתתו, וזה הילדים ע"ש הילדים אשר אין
 בהם כל מוס זה ר"י כהן גדול שהיה קלסתר
 עניו כו' וכן כולם, לכן חמדה בת קיסר בעור פניו
 דוגמא שחמדה שטיפרע ביוסף, וז"ש ועבדו ענה
 וגו' היינו ועבדו גדול בחורבן בהמ"כ ובהרוגי מלכות,
 וז"ש ועתה אל תעבדו הא אח"כ תעבדו ככל"ל (ד"ע)
 ומאן קצת במקובלים :
 בסדרש משאן בשוק של זונות, ע"ש דכתיב לראות
 את ערות הארץ (שם) :

הא דתו אחי יוסף ויון אע"ג דהיו נזירים והא לא הכירוהו, ו"ל משום אימת מלכות, דהא בלתי כ"כ

פני קשה היאך שחו יין נסך דעתידין רבין לאסור
 אלא ככל"ל (שם) : אבל קשה על הגמרא היאך
 משמע בפסוק דשתו יין וישתו וישכרו כתיב דילמא
 שאר משקין דמשכר (ד"ע) :
 החלום של פרעה היה הפתרון של החלום על זמן
 קצוב והיו מילתא דעבידא לגלויי ולא משקרי
 אינשי לכך האמין הפתרון מיד ולא היה צריך
 להגיד לו גם החלום, משא"כ נבוכדנאצר שהיה
 הפתרון על זמן רב הוציאו לשקר ויחיק עדותו
 לכך לא היה מאמין אם לא הגידו לו גם החלום
 (מפרשים) :
 ואת הכסף המושב קחו, לפי שסכר גול וטעות
 עכו"ס אסור (שם) :

פרישת יוגש

כי כמוד כפרעה, אמר יהודה ליוסף אחיה אחרת
 הוא יהיה לי עבד אין ישראל ראוי לעבדים
 דכתיב כי לי בני ישראל עבדים, אבל כי כמוד
 כפרעה ר"ל אתם ראויין לעבדים דכתיב ארוך
 כנען עבד עבדים ויהיה לאחיו ואחיו הם המצרים
 נמצא המצרים הם עבדים (יד יוסף) :
 אני יוסף העוד אצו חי, ר"ל ומה עשו הרשע
 לא רצה להרוג ליעקב בעוד אצו חי דכתיב
 יקרבו ימי אבל אצו מ"ש שלא תתיראו ממני
 שאשלים לכם כנמולכם הרעה להרוג אתכם בעוד
 אצו חי (מפרשים) : ולפי מ"ד יעקב לא חת ממילא
 לעולם לא תתיראו ממני (ד"ע) :
 רב עוד יוסף בני חי, ר"ל אותו רב זה הוא עשו
 אל תשמח כי יוסף בני חי ועתיד ליטול ביד
 יוסף כדאיתא (שם) :
 יוסף קם עצמו כדון מוציא שם רע במאה כסף
 והוא הוציא שם רע דאכלו אצו מן החי כו'
 לכך נתן ממונו שלש מאות כסף דהוא ג"פ הוציא
 שם רע בני דברים, ודוקא נתן לבנימין שלא חטא
 כלום ולאחיו לא נתן שגם הם חטאו בזמירתו
 (שם) :
 ויזבח זבחים לאלהי אצו יצחק, בבאר שבע, לפי
 שגם אצו יצחק הקריב בבאר שבע וראה
 יעקב בנבואה שעתה בזמן קרוב יתחיל גלות
 מצרים לכך הקריב להציל בניו מקושי שעבוד (בחי) :
 אצותה הפע"ס, ר"ל עד עכשו שתי מיתות היו,
 שנסתלק רוח הקדש ממני זה מיתת הנפש,
 והצער בשביל יוסף זה מיתת הגוף, עכשו לא
 אמות רק פעם אחד בסוף ימי (שם) :
 ואנכי אעלך גם עלה, ר"ל שחוכה להקבר עם
 בניך זה אנכי אעלך, עם בניך לא"י, גם
 עלה לעוה"ב (שם) :
 למה היו עצמות יהודה מוגלגלין בארון הלא באמת
 הביאו את בנימין לאביהם ליעקב, וי"ל
 לפי שהעמיד עצמו על הספק אולי לא ירצה יוסף
 השליע ליתן לבנימין לכך נענש (בחי) :
 שדך

אמר יהודה ליוסף ראה שלא יקלל אצו אחיך
 עבור הכחוש שאתה מנחש כאשר קלל לראול
 עבור התרפים דכתיב כי לא נחש כיעקב
 (מפרשים) :
 למה לא שלח יוסף לאצו מוזנות וכל פסוקו לארץ
 כנען הלא היה סופק בידו לעשות, אלא שלא
 יאמרו השרים של מצרים שדעתו לברוח ולעשות
 אולצות בדרך כנען (רמב"ן) :
 לכל אחד מאחיו ניכה שלשים של עבד לפי שמכרו
 אותו לעבד ולכך נתן לבנימין שלש מאות כסף
 עשרה פעמים שלשים שלש מאות, משא"כ בנימין
 לא היה בזמירתו לכך לא ניכה לו כלום (בחי) :
 ויוסף ישית ידו על עיניו, לשתים שהיו פתוחים
 בראות השכינה ונעשו קדושים ולכך לא יגע
 בזה אחר רק יוסף שהיו קדושים ידיו על שלא
 נגעו באשת שטיפרע (זהר) : וכמ"ש כל מקום
 שאתה מוצא קדוש אתה מוצא גדר ערוה (ד"ע) :
 וישבת בדרך גושן, למה דוקא שם, לפי שנתן פרעה
 הראשון לשרה ארץ גושן בכתובתה (פ"א) :
 קשה הלא כתיב בדרך לא להם א"כ היה יוסף
 מקלקל להתחיל השעבוד מוזמן מאוחר אחר שנשעו
 מארץ גושן (ד"ע) :
 וישבת בדרך גושן, ואם לא תרצה לשבת שם
 לפי ששם הקליפות לז"א פן תורש וגו'
 כי בעוד חמש שנים רעב וכשיש רעב אפילו
 בא"י הן יושבין תחת הקליפות (שפתי כהן בשם
 הזהר) :
 וכל זרעו הביא אתו מצרימה, ר"ל כל הנשמות
 עד סוף כל הדורות כדי להרגילם בשעבוד
 ארבע גלות, וז"ש באגדה בכל דור דור כו'
 כאלו הוא יצא מחד נשמתו שהיה שם והכל ליטטר
 מניהם (שם) :
 בספר יהושע כתיב תוך חלק עיר יהודה גושן,
 כתב ברד"ק אין זה גושן של ארץ מצרים
 שאותה היא ח"ל, אבל האמת ארץ גושן היא ח"ל
 וגושן עממה היא רצועה מא"י ושם היה דר יעקב
 כי לא נעמא כל ימיו באויר ח"ל, ולז"א וקברתני
 בקבורתם, ר"ל שלא תאמר הלא גושן בא"י ככל"ל
 רק ושכבתי עם אבותי, וזה הענין לגלול מחילות
 שלא יושמא דרך אור ארץ מצרים ששמה הקליפות,
 ומה שהיה יעקב בבית לכן זה היה קודם לכן שהיה
 מושלם בשנים עשר שבטים, ולכך באמת קודם
 טולד בנימין יצא משם, לז"א ואת יהודה שלח
 לפניו גושן"ה ר"ל לגושן עצמו שהיה א"י ככל"ל,
 ולכך זכה יהודה לחלק זה (שם) :
 אצותה הפע"ס, ולא אצטרך לבא בגלגול עוד
 להשלים ולהוליד שנים עשר שבטים כי היה
 אסור ליקח עוד אשה ולהוליד בניו מחמת שנענש
 לכן אם תקח נשים על בנותי וגו' (שם) :
 ראה פניך לא פללתי, כי כל העבירות חקוקין
 על פניו של רשע ואז נסתלקה ממנו כלם
 אלהים שע"כ אסור להסתכל בפני רשע, וז"ש פי
 שדך

עורך חי ר"ל הצדיק קרוי חי . או לפי שכתב
האלשיך החוטא בזנות מסתלק ממנו חלק אלוה
ממעל זה כלל אלהים , ו'ש כי עורך חי עדיין עומד
בצדק ועדיין על פינד אור פני מלך חיים (ד"ע) :
ובני דן חושים , ובפרשת פינחס כתיב חושש , לפי
שמעט דן יעשה מלחמה רבה בזמן משיח וזה
עם משוח מלחמה משיח בן יוסף , משוח אבותיו
חוש"ס דוגמת פינחס משוח מלחמה , ואח"כ חשי"ס
זה משי"ס , ואח"כ נהפך חושש לחומ"ס וחמישיתו
יוסף עליו וכדון המועל בהקדש קדש ישראל לה' ,
ו'ש הא"ף לך שלמה ומאחיים לטורים וגו'
זה חומש מאלף (מקובלים) :

ולבנימין נתן חמש ידות וגו' , כי ידע שלא חטא
ב' חלקים נפש רוח נשמה יחידה חיה
רק מת בעטיו של נפש (אלשיך) :

ולאחיותי לכל לפלטה גדולה , ר"ל שתהיו פלטים
מן הים ראה ויגש ויגש החוצה (ס) :

ע"ד הים ראה ויגש ויגש החוצה (ס) :
ר"ד"ה חלי אל תעמוד , ר"ל השעבוד לא יא
רק ר"ד"ה שנים כי שנה אחת שהיו המכות
משמשין היה גאולה לישראל ושמה שניצולו מן
המכות (ס) :

ויפול על צוארי בנימן , על כמה אלפים צוארים
שנפלו בפלגש בבבבה מן שבת בנימין , ובנימן
ככה על צוארי על הנהרגים משבת אפרים בהפוס
ללכת ממזרים קודם זמנם מורעו של יוסף ,
ו'ש ועתה אל תעבדו אבל לעתיד תעבדו (ס) :

בבכורת יוסף היו האחים מחויבין ליתן עשרה
פעמים שלשים כסף דמי עבד זה ש'
כסף כמ"ש המוכר עבד יוצא לחירות והמוכר
עבד לעבד"ס קונסין אותו עד עשרה דמיו , ר"ל
כדמי העבד שהם שלשים , ובנימין לא היה לו חלק
במכירה ממילא להינס חשב אותו יוסף כעבד
ובנימין חשב שיוסף איש מצרי ע"כ נתן יוסף
לבנימין שלש חמות כסף עד עשרה בדמים (בחי) :

בחרת העומאה הם דוקא במקום שאין יסוד אדם
במדרות ויערות וכדומה , וע"כ אמרו כל
הדרכים בחזקת סכנה וכלויה מתייחס כח העומאה
והרגו שמרגות וכועסת ומצקסה לכלות ולאחד .
ו'ש אל תרגזו בדרך אל תרגמו שירגזו עליכם
הדרך (מפרשים) : וזה הענין לוי"ה בעגלה ערופה
ודו"ק :

ואנכי אעלך גם עלה , ר"ל כי המחסים בה"ל
הנשמה הולכת דרך מעוקס ועקלקלן עד לא"י
ומאז היא הולכת בדרך ישרה עד למעלה מקום
מהצד , ל"ז אנכי השכינה שהיא עמך חלקי
מומעל אעלך לכל חבדק בך החיצונים ותעלה
נשמתך בדרך הישר לא"י (אלשיך) :

פרשת ויחי

ויחי יעקב בניו ל"ד ב"ם י"ז , ר"ל אותן י"ז שנים
קודם שנמכר יוסף עם י"ז שנים שאחר חורטן

האספו

האספו ואגידה וגו' באחרית הימים , ר"ל כמו
שאתם באתם הכה למזרים ע"י שנאת חנם
ליוסף כן באחרית הימים יתרב בית השני ע"י
שנאת חנם (ס) :

בשהלך יעקב למזרים למעשה גופני נקרא שמו
יעקב , וכשהלך למעשה נשמה נקרא שמו
ישראל , ו'ש ויחי יעקב , ויקרבו ימי ישראל למות ,
ר"ל שהלך אחר מעשה הנשמה שיעקרה אחר
מותו (בחי) :

ויתחוק ישראל וישב על המטה , להורות לבניו
שחבה מתנתו ומתנת בריא ואינו יכול
לחזור (חוקני) :

ראה יעקב שאין בבניו אמות ח' זה חטא לכך
רצה לגלות את קץ הגאולה , וכיון שראה שג"כ
אין בהם ק' ו' לכך לא גלה להם את חטא
(מפרשים) :

ואני נתתי לך שכס אח"ד על אחיך , ר"ל לפי
שיוסף נשא אכ"ס"ת בת דינה שהיא אשת שכס
תדין תורה נאה לך ירישה זו , ולא הרבה לאחד
ומעט לאחד שאין במתנתו קנין גמור (ס)

למה היה צריך יעקב להשביעו ליוסף שיקבור
אותו בא"י הלא אף בלא שבועה בלי ספק
יקיים צוואת אביו , וי"ל שאולי לא יתן פרעה רשות
ליוסף ליטא אותו מארץ מצרים שחלה בהרבה
ופסק הרעב עזרו , משא"כ כשיוסף ישבע יהא
צריך לקיים שבועתו (ס) :

לפי שיוסף היה בן י"ז כשפירש מאביו לכך זכה
שזן וכלכל ופרנס לאביו מצרים י"ז שנה
כדכתיב ויחי גו' שבע עשרה שנים (ס) :

אנכי אעשה כדברך , ר"ל כשם שאתה השבעת
לי ליטא אותך ממזרים לא"י כן משביע אני
לבני שישאו אותי ג"כ לא"י (ס) :

ובקהלם אל תחד כבודי וגו' . לא הזכיר בן יעקב
שלא יאמרו מיעקב אביהם למדו עדת
קרה לערער על הכהונה שהם בעלי עבודה ,
והא ראייה שיעקב רמה לעשו בקניית הבכורה
ממנו בשביל העבודה , וכן בסודם אל תבא נפשי
זה מעשה זמרי שלא יאמרו תפסי ירושת אביו יעקב
שפגם בקנת ערובה שתי אחיות (כלי יקר) :

ראשי תיבות של השבטים בברכת יעקב עולה
ס"ה כמנין ימות החמה , וס"ה שני"ד כמנין
ימות הלילה , ר"ל עוה"ז הם חמרים כלבנה מחמת
שעבוד מלכויות , אבל בעוה"ז כתיב כסאו כשח"ש
נגדי אז יהא מלכותם תמיד ונלחי כשמש בימות
המשיה (בעל הטורים) :

ויאמר יעקב אל יוסף השבעה לי וגו' , ר"ל שיהא
כמו ששבע על דעת חבירו שאין מתירין לו
אלא בפניו כמו גבי יתרו ומשה (ס) . ואם
נאמר דיעקב לא מת דמה זרעו בחיים אף הוא
בחיים ממילא חשבו שפיר בפניו לעיל (ד"ע) :

בה שאמרו ו'ל יעקב לא מת , הענין דרבוני שמחה
לאדם הוא רבוני מדרגות לנשמה ולהיפך גם

כן , ממילא מחמת אבילות וצער שצער יעקב על
יוסף ובנימין ושמעון ויבא נפש יעקב ושוב לא
הוזכר רק ישראל , ואח"כ כשעמד לו שיוסף וכל
השבטים קיימין , ותחי רוח יעקב אביהם , זה היה
כמו תחית המתים ושוב לא מתה אותה נשמה , ומה
שחננו חנטי"ה היתה נשמת ישראל , ו'ש ויקרבו
ימי ישראל למות גו' (שלי"ה) :

קשה הלא כתיב ותבואו ותטמאו ארצי במיתתכם
א"כ מה הועיל יעקב ויוסף בקבורת א"י ,
ותירץ הוזהר דשאני יעקב ויוסף דהשכינה אחדבקה
בהו ממילא עלתה הנשמה מיד למקורה העליון
(ס) :

צוואת יעקב שליו לא ישא ארונו , לפי שלעתיד
במדבר ישא ארון השכינה וכל המקבל
עול תורה פורקין ממנו עול דרך ארץ , ולכך לא
נשתעבד לוי במזרים (שפתי כהן) :

מסיים פרשת ויגש וישב בארץ גושן , וי"ל דגושן
היתה רצועה מא"י אע"פ שהיתה ח"ל , לכך
סמך ויחי יעקב , ר"ל שרתה עליו שכינה דאל"כ
היאך שרתה השכינה בח"ל (ד"ע) :

ויקרבו ימי ישראל למות , בוזהר איתא שקודם מיתתו
של אדם מקרבין כל הימים שחי לפני הקב"ה
וכל יום ויום אומר בי עבד האני בר נש מזה
פלוגית וכו' ואותו יום שצער ענינה נדחה בבושה
וכלימה :

ושבבתיו זה הנשמה , ונשאתני זה הרוח , ע"ד
ותשאני רוח , וקברתני זה הגוף . כי הנשמה
אין לה מנוחה לעלות למעלה עד שנקבר הגוף ,
אבל ביוסף לא היה כן כי היו עצמותיו מגולגלן
ארבעים שנה כדי שזכותו ילכו במדבר , ולכן היה
צריך יעקב להשביע ליוסף שיקברו מיד כי יאמר
יוסף יהיו עצמות אביו ג"כ מגולגלן כמוני שזכות
שנינו ילכו במדבר כי אולי לא יספיק זכות אחד
(שפתי כהן) :

יעקב בקש רחמים על חולי קודם מיתה כדי שיעשה
אדם תשובה , עוד טעם לסלק קטרוג
וערעור מן אדה"ר שיאמרו לו הכריות אתה גרמת
לנו מיתה אבל עתה מחמת קושי החולה רוב אדם
מתירין עצמן למיתה , ולמה לא אברהם ויחזק ,
לפי שיעקב היה סוף בלגולו וחקונו של אדה"ר (ס) :

לפי שאפרים שימש את יעקב ולא מנשה לכך יבא
יחושע מאפרים שהיה ג"כ משמש למשה ולא מן
מנשה (ס) :

ויקרא בהם שמי ושם אבותי , ולא שם אדם שהיה
דינה היא אכנת שהיתה נשואה מתחלה לשכס
והטיל בה זוהמת (ס) : ו'ש שם אבותי ע"ד
למשפחות לבית אבותם דוקא (ד"ע) .

מעם החגיגה ליעקב כי כבר נתקן בו חטא אדה"ר
לגמרי , לכך אברהם אמר אנכי עפר ואפר
להיות תקון הגוף של אדה"ר , וכן יחזק היה צבור
אפרו ע"ג המזבח , אבל יעקב כבר נתקן סבל
לכך נשאר הגוף שלם (ס) :

עוד

עוד לפי שיעקב נקרא קדוש כמ"ש והקדישו את קדוש יעקב והוא שעבד נופו ללבו העובד ע"א וכן יוסף לפוטופר, ממילא חניטה חרבעים יוס כנגד יצירת הולד, ולשון חניטה כמו חניטת הסרי, ר"ל נעשה הגוף כמו פרי חדש וקדוש כמתחלה (סס) : אשר יקרא אתכם ממש באחרית הימים, זו עשרה הרוגי מלכות (רקנטי) :

וקבריהני בקבורתם, כדי לתקן חטא אדה"ר בשלמות, דאל"כ אדרבה היה יעקב מצוה שיקברו אותו במצרים כדי שישאל שיהיו עם בגלות ואלו בזכותו ע"ד ויתא ראשי עם, וכן רחל מצבה על בנייה (זוהר) :

במדרש אשר יקרא אתכם באחרית הימים זה בהמ"ק ליעקב כו', לפי שאברהם קראו סר זה בית ראשון, ויחזק שדה זה בית שני, ויעקב בית אל זה בית שלישי דכתיב נכון יהיה בית אלהים גו' (יפ"ת) :

ידעתי בני ידעתי, שדעת אחיך להרגך על שירבעם יאל ממך. גם הוא יגדל, ר"ל יהוא יאל ממנו דכתיב יהוא יעבדנו הרב"ה, ממילא בשביל העמידות סכ"ל שנאמר, אבל ויברכס ביום ההוא ר"ל דן אותם באשר הוא עם (חן טוב) :

הלא כתיב ותטמאו את ארצי במיתתם, וי"ל שיעקב לא מת עד שבה לא"י, וי"ש ושכבתי ופירש"י ואני סופי לישכב עם אבותי, ר"ל בא"י (זוהר) :

יעקב נקבר בא"י העליונה, ומשה וזה בחייו אף שלא בא לא"י התחננה כנגם בא"י העליונה הרוחני מה שזכה יעקב אחר מיתה, כי משה יש לו מעלה על הכל, וי"ש ומשה על"ה עלה על הכל (סס) :

ענין יעקב ואבות שהתאו לא"י, על שנקראת ארץ החיים כי לשם ירדה הכשמה החלה מארץ החיים של מעלה, ממילא תחזור כך הכשמה דרך הישר למקום מחצבה, ובתחית המתים כך תחזור בדרך הישר למעלה למטה (חידושי אגדות) :

בגמרא עיר אחת שהיו מלין בזמן ולא מתו קודם זמן, ולכן יחזק שנימול לשמונה חי כל ימיו, ואברהם נימול שלא בזמנו נחסר מן ימיו חמש שנים, וביעקב צ"ל מחמת שגולד מהול יאל מן סוג האבות וחי רק קמ"ו שנים (סס) :

ראובן בכורי אחת, זה גלגול קין בכורו של עולם כי יעקב תקונו של אדה"ר, ומעטם זה היה יעקב מסוסק אס לקברו או לרחקו כי שמה קין בדין הרג להכל ובפלוגתא דאדמון וחכמים כו' (מקובלים) :

ידי דן נחש עלי דרך, זה עגל ירבעם, ע"ש ואת האחד נתן בידו, נחש זה ע"א מסערה דנחש, עלי דרך שהיה מבעל עולי רגליש, ולכן אמר משה מן גור אריה, ומקו זה שהיה דן סוף המחנה ויהודה גור אריה תחלת המחנה ומתקשרין כחד, ע"ד נעון תחלתן כסופן וסופן בתחלתן כו' (זוהר) :

בדיק, ממילא ביוסף הצדיק ששמר עצמו מראות בטופיטרע ונשאר השי"ן שבפניו משם שד"י מלא ויו"ד שבכרית לא הפך מלהויה זרע דרך שם רק דל"ת שהיא בידיו של אדם כנודע לא נשמר כי הויה מנין כפרני ודיו, ממילא נשאר ש"י (סס) : וברכת שדים ורחם, ר"ל שהיו מניקות ומתעבדות כאלה ואינם מניקות זה את זה, וי"ש פרו וישרו וגו', וכן בזרעו של יוסף כתיב אס עם רב אתה וגו' (סס) :

ויחי יעקב ויקרבו ימי ישראל למות, כי כשנקרא שמו ישראל ניתוסף ברוחו ונשמתו יתרון אור גדול מאד מאד מאשר היה בו מתחלה, ממילא אותו אור שניתוסף עליו בקוראיו שמו ישראל מת, אבל מה שהיה מתחלה שנקרא יעקב לא מת רק ויגוע כאלם נרדם וישן, וי"ש ז"ל יעקב לא מת ולכן לא חננו אותו כשאר החנוטים להויה הקרבים וכני מעים למעט הסרחון כי עוד נכפו בו, וע"כ נשארו בקדושה כסדר קדושת הדגלים (סס) :

ושבתי עם אבותי, שכלנו שלשה רגלי המרכבה, ונשאתני ממצרים, ולא תאמר כבר עלתה הנשמה למעלה כי שוכנת בארץ העליונה המכוון נגד א"י ולמה יהא פירוד בין גופי לנשמתו דרך עקלתון (סס) :

מי אלה, שהרשעים יוצאין ממנו, שלא תאמר שעיניו היו כהות בדין העמיד תלמיד או בן רשע ואפרים היה תלמידו, וי"ש ועיני ישראל ככדו מזקן לא יוכל וגו' לא מחמת הכ"ל (סס) :

ותשב באיתן קשתו, למה מאל אבי"ך גו', ר"ל שראה דיוקנו של יעקב כדמות השכינה הקוקה על כסא הכבוד (סס) :

לא יסור שבת מיהודה עד כי יבא שילה, שיל"ה בניי משה, ר"ל עד שיבא משה משבט לוי שהיה הוא מלך על ישראל, אבל מקודם לכן יהא יהודה ראש לכל השבטים (בחי) :

דן ידיו עמו כאחד, ר"ל כיחידו של עולם זה הקב"ה שמתית בני אדם בלי חרב והנית כך הרג שמשון בלא כלי ויין (מפרשים) :

מיד"י אביר יעקב, איתיות רביא יעקב, שניטץ יעקב היה ר"ע (מקובלים) :

לא נזכר בברכת יעקב ליהודה אות זיו"ן, לפי שמלחמתו היה בשם המפורש ולא בכלי זיו"ן לכך שם בן ד' אותיות ביהודה (בחי) :

אז הללתי יצועי עלה, ר"ל אע"פ שעשית תשובה על בלבול יצועי, אבל בלבול השכינה ששתי משכבות נכלל לא משעיל תשובה, דלחלוף הפס אין מועיל תשובה דכתיב עוד תמותון (יד יוסף) :

בהזירתם מן קבורת יעקב פגעו באתו בור שהשליכו יוסף לקומו ועמד יוסף וצריך ברוך שעשה לי גם במקום הזה לכך היו מתיראים אס יוסף ואמרו לו ישמענו יוסף כו' (מדרש) :

לא נזכר בפסוק שמחל יוסף ללשון שם שמכרו לו ועשו לו רעה ועבדות שבין אדם לבניו לכן נמחל עד שירצה את בניו, ולכן היו צריכין ליתר עשרה הרוגי מלכות (בחי) :

יוסף שהודה בארצו, ר"ל שהכניע לגופו וישאר עלו שהוא נכרה מאדמה ולא רצה לשמוע לאשת אדוניו לכך בא בקבורה לארצו, אבל משה ש"ה הודה בארצו ר"ל שנתן בנו הראשון לע"א לכך לא נקבר בארצו, וי"ש בשם הוא אשר, ר"ל משה שנתן זרעו ובשרו לע"א לכך והיו ימיו מאה ועשרים שנה ולא יותר (ספר דברי ריבות) :

וליוסף אמר מזרכת ה' ארצו, ר"ל שאדה"ר ששמע לעצת אשתו הרעה ואכל מעץ הדעת לכך נחלקלה הארץ בעבורו, ויוסף שלא שמע לעצת אשה רעה זו פוטופרע לכך נחברכה ארצו (יד יוסף) :

בהספרו של יעקב כתיב ויהי המחנה כבוד מאד, ר"ל שהמלאכים לוו אותו לאחר מותו שלא יבואו בני עשו ויערערו על קבורתו במערת המכפלה כמו שליוו אותו המלאכים בחייו כדכתיב ויהי כאשר ראם וגו' מחנה אלהים (מדרש) :

לפי שהלכו המצרים עם ארונו של יעקב לקברו וכו שנקברו בים סוף (בחי) :

במדרש הכל אומרים צביהם שהם מתים ואף יעקב כו', ר"ל אע"פ דק"ל יעקב לא מת באמת, מ"מ הזכיר צפיו המיתה ושכבתי גו' (יפ"ת) :

זבולון היה קורא תגר על חלקו בימים ונהרות ונחל שטים טבעו לזנות כנודע ונחל שטים וורד לים הגדול לכך אמר לו כל ישראל יערכו לך ע"י חלון שמצטרבים לחבלת ויצוית המצ"ל מונות כדאיתא (מפרשים) :

יתר שאת, שגלו בני ראובן תחלה, ויתר פו לימות המשיח ילחמו בני ראובן תחלה (זוהר) :

מי אליה שיאמרו אלה אלהיך לפני עגל ירבעם, ויאמר בני הם וגו' צו"ה, ר"ל פה במצרים ע"י שלקחתי פה אסנת בת כהן און לע"א ומלך אמש יבא ירבעם, אבל מצדוהן ראובן לברכה - ויאמר קחם נא אליי ר"ל כמו אחי רבקה שבאקה מבחואל הרשע ואפ"ה זכיתי לברכה מכא אבי ונחם כי לבית אבותם כתיב, לכך ואנכרם (כלי יקר) :

ויסררו את חייב"ם לשון רבים, ר"ל זה קח עו"ו ועו"ב, כי חומר ולכנים זה מוסף

עבודה קשה זה ע"א זה מירור עו"ב (סס):

הבה נתחכמה לו כן ירבה, כי הו יראים שדראות

המזרים כבודן של ישראל כן ירבו, ר"ל

יתוספו הגרים על ישראל, לכך נשימה עליהם

שעבוד, ממילא לא יתוספו עליהם גרים (מפרשים):

מעם למה החיה פרעה את הנקבות, על טרחה

שפרים ורבים שלא החיה הטבע, וזה הכל

ע"י שהכנינה צניוהם לכך החיה הנקבות לזנות

עמהם ועבד הכה על צת ישראל הולך ממור ואין

השכינה שורה רק על משפחה מיוחסת, לכך ויעש

להם בחים כהונה ומלכות, לפי שפרעה רצה

לפגמ' מהכונה ומלכות, לכך המילדות שלא שמעו

לדבר זה וכן לכהונה ומלכות ע"ד פה שלא נשק

לעבירה כו' (ורע נרד):

למה היו יולדות ששה בפרס אחד, לפי שהיו עובדין

ששה ימים וכאשר יענו כן ירבה וגו' (אדה

לדרך). וקשה ובי צביל ששמרו שנת יסידו

היה להן לילד שבעה בפרס אחד (ד"ע):

לפי כל הטעמים על גלות מצרים קשה על כולן,

על טעם צביל מכירת יוסף לא היה ראובן

ויוסף ובנימין להשגעת. על טעם שרימו ליעקב

בהכר נא הכאונת א"כ היו השבטים רשעים שלא

קיימו כבוד אב ואם שהשוו לכבוד המקום, למה

לא התחיל השעבוד בשבטים עצמן:

מעם על ראובן ויוסף ובנימין שהיו בגלות מצרים,

כיון שנתן רשות לשר של מצרים המשמות לא

הבחין בין דיוקים לרשעים (יד יוסף):

תכלית גלות מצרים היה שכדי שנתחלת שרשם

והוייתם יורגלו להיות מוכנעים לו ית'

ו"פ פי נער ישראל וגו', ר"ל כמו שזושין לנער

כשאנני רוצה לגדלו ומיסרו לשאת עול של אבותיו

מנעוריו (סס):

גלות מצרים ת' שנה, על שלא נתנו צדקה לעניים

דכתיב טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו

לדל וכן לא נתנו והגנו עצמן ברע עין, ר"ע ע"ן

בגימטריא ת' (בחיו):

תכלית גלות מצרים כי התורה היא דבר רוחני

ולא תחול על אדם שיש לו יצה"ר ומחשבות

רעות והתורה כולה טהורה כי על כן לא יוכלו

האומות לקבל התורה, לכך הכניעם הקב"ה לישראל

בגלות המר בגלות מצרים ת' שנה כדי להחליש

כח היצה"ר ותוכל התורה לשכון אללם, וז"ש במדרש

ברכוש גדול זה תורה (יד יוסף):

ותרצב אחותו מרחוק, כל הפסוק נאמר ע"ש שכינה

וכו'. קשה מ"ל להגמורא דרוש זה, וי"צ

אין כל חדש כתיב וזה היה דבר חדש שהכנינה

המחינה על מרים שהיא צ"ו לכך דרש דרוש זה

(ד"ע):

איש וניתו באו, איש זה הקב"ה וניתו זה בית

דאיט באו מיד למצרים כדי לקיים הפסוק ד"ו

אזכי

אזכי כי ו'ה' הוא ובית דינו (סס):

רב ועלם ממנו, ר"ל מן הקב"ה, שאע"פ שגור

עליהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה

אפ"ה הדיוקים שבהם מצטלים הגזרה לכך ועלה

מן הארץ בעל כרחו כביכול (כלי יקר): לכך

הבה נתחכמה להעמיד שוטרים שיונו עם נשותיהן,

וכל מקום שאתה מוצא זנות אנדרלמוסיה באה

והורגת טובים ורעים אפילו הדיוקים (ד"ע):

אצטנניני פרעה היו מסופקים אם הגואל הוא

מישראל או ממצרים, לפי שבאמת נולד מן

העבריה רק צת פרעה גדלחו, ממילא זה דוגמת

מ"ש גבי יוסף הדברים מגיעים לכלה שגדלחו

כאמו (ס):

נתמלא כל הבית כולו אורה כו', כדי שתלמוד

אמו מזה להצנינו כמו שהיה נפסן אור

של שבעת ימי בראשית לדיוקים וכו' (סס):

ותצננהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד הצנינו,

לפי שאור זה היה תורה, ר"ל שיקבל

התורה לכך נפסן עד ירחא תליתאי כו' (סס):

קול' כנער, להטעות אצטנניני פרעה שטברו

באותו יום נולד מושע ישראל היה קולו עב

ממילא כבר נולד מאיזה שנים (סס):

במרדש ראו אבותיו של משה תארו כמלאך

אלהים, ר"ל שהיה פניו פני חמה

שהיא מאירה מכל צדדיה, כן היה משה כולו רוחני

לא כפני יהושע לבנה שהיא מאירה מצד אחד

ושחורה מצד אחד, ע"ש שהיה רוחני וגשמי

(מפרשים):

נשמת משה היחה משם אצילות אלהים כמ"ש

ראה נתתיך אלהים לפרעה, ע"כ לא היחה

ראויה נשמתו להשתעבד בגלות וכל שבעו ניצול

בזכותו, לא כן כל ישראל שנשמתן מצד אצילות

אדנות כמ"ש ברבו אלהים אדני ממקור ישראל ע"כ

נשתעבדו במצרים (ש"ה):

ע"פ הסודות יש צמעת עבד יותר ממעלת בן,

וז"ש במשה עבדי ובישראל בני בכורי (סס):

שר של מצרים הורד מגדולתו ונעשה שר של גיהנם,

והטעם שלפי שמערכו היה שלא ימשול טוב על

ישראל ע"כ ניתן לו ממעלה וכה על גיהנם שאין

עם אדם מהול מישראל וגם גלות פוטרתן מגיהנם,

וז"ש וימת מלך מצרים, שנחמנה על הרשעים

שבגיהנם שנקראו מתיים אפי' בחייהם (מקובלים):

משמעות הוזהר (כי תשא) שבמצרים לא היו

בגלות רק ישראל צביל שאמר אברהם

במה אדע וגו', ולכך מיהר הקב"ה הקץ, אבל

בגלות זה השכינה בגלות כמ"ש ובפסטיכם שלחה

אמכם לכך אריכת בגלות הוה, וז"ש בגלות מצרים

ויחי ל"י לישועה אבל עתה לישועתך קויתי ה'

(ש"ה):

למדו: היו ישראל דוקא במצרים בגלות, לפי שיוסף

צוה למלך אותן כדי לתקן חטא אדה"ר שהוליד

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יפה

יהא חסרון מן שבעים הנ"ל, לז"א ויוסף היה במצרים ר"ל תחת השם של מצרים על שיוסף ג"כ היה בכור וזה הענין מכת בכורים, ובמקום אחר מפורש שיוסף היה לפי שעה אחד מרגלי המרכבה עד שבא דוד (סס):

וירא מלאך ה' זה ונבואה"ל רבו של משה (תרגום יונתן). ולהאמר בל"ב את ר"ל למד עמו התורה המתחלת בנב"ת ומסיימת בלמ"ד (סס): **עוד לפי שהיו שורפין בני ישראל באש כח"ט מכור הכרול לכך בא משה משוי ממים ויכבה האש (זוהר):**

בתייה בת פרעה וכוונתה בת יתרו היו שתי אחיות תאומות ונולדו עם משה ולקחום פרעה ויתרו כאסופי מן השוק מחמת יסוף וקשה להם לבת, ומדין תורה עב"ס נושא אחותו, וזוהי משה מותר ליקח בתיה, אבל אחיה אשר הוטמאה מגלולי ע"א אע"פ שירדה לרחון מגלולי בית אביה מ"מ נשאר בה קצת לכך לא נשאה ונכנסה חיים לג"ע ולקח צפורה נקיה ככפור טהורה, ועוד שלא רצה ליקח שתי אחיות שהוא בעלמו יקבל התורה דכתיב **בה ואשה אל אחותה לא תקח (סס):** ואפשר **על בתיה אמר הכתוב ותקבץ אחותי מרוק (ד"ע):**

בגמ' פרעה לא גור רק בעוב"ז, ר"ל כי מה שגור היאורה וגו' הם באים לעוב"ז כדאיתא מבשן אשיב אשיב ממלכות ים כו' (סס): והא הוית מעבת מעיקרה תלתא ורחון ומאי ותהר אלף מקיש לירדה להורתה כו', דליכא למימר האי ותהר קאי אתחלתא גשואין ואין מוקדם ומאוחר בתורה דהא בחד עיננה יש מוקדם ומאוחר דא"כ לא שייך כלל ופרט וכו' כדאיתא (סס): בשבר קראן לו ויאכל לחם וזה שני בניו ישבו בלשכת הכהות, והא דאיתא בשבר שברא מעצת פרעה כו', ו"ל בשבר ויאכל לחם וזה שני בניו ישבו וכו' מוקדים וכו' לבא נקהל מה שלא וכו' עמון ומואב על שלא קדמו בלחם רק רות ונעמה שבאו מנקבות, ובשבר שברא מעצת פרעה וזה שישבו בסנהדרין דואכרו להיות מיוחסין (סס):

הבה נתחכמה וגו', לא נדון אלא במים כו'. וא"ת דלמא יביא עליהן הקב"ה חרב ואש, וי"ל דידעו שהקב"ה דוקא מדה במדה דן כמו במבול וסדום. וא"ת איך אמר אם בן הוא והמתן אותו דלמא יפרע מהן בחרב מדה במדה, וי"ל דידע דאין שלוח לדבר עבירה דהמצרים לא יעשו זאת רק המילדות ולא היה מיוחדם לכך ושייך לומר דברי הרב כו' (יפ"ת):

הלהרגני אתה אומר, מכאן שהרגו בשם המפורש כי אח"כ קביב למה תכ"ה הוא אחוריים של שם שר"י וסגולתו היא להיות (כתנאי האר"י): וירא מלאך ה' אליו, למשה בזה הנבואה בדין: על שהיה כולד מהול ממילא אפי' רגע אחד מיום

מיום הולדו לא היה שום קליפה וטומאה אצלו לא כן שאר הנביאים (ד"ע):

במדרש וירא אלהים, ראה שלא היה בידם מעשים טובים שיגאל אותן. וא"ת חיטוק ליה דהיו בידם מעשים רעים ועבירה מכנה מזוה, וי"ל דכ"מ בזה אם היו בידם מעשים טובים היה הקב"ה מונה ה' שנה משולד ויחוק ואם לאו יחשוב מביאת השבטים למצרים (סס):

וירא אלהים, השתדלן לעשות העגל כו', וא"ת והא אין דן האדם רק באשר הוא שם. וי"ל דאין מעניש על העתיד, אבל מ"מ אין ראוי לעשות לו נס. ואע"ג דגבי ישמעאל נעשה לו נס בבאר, וי"ל דבבאר היה בלחם כבד שם רק הגר לא ראתה אותו ופקח הקב"ה עיניו, ועי"ל שאני הכא דעתידין לחטוא ביציאת מצרים עתמו באמרם אלה אלטיך אשר העלוך מארץ מצרים לכן אינם ראויים להוציאם משם רק וידע אלהים וכו' (סס):

במדרש וירא מלאך ה', ח"א מובאל וח"א גבריאל, בהא פליגי חד סבר שלא היו ראויין ליגאל רק מצד מדה"ר זה מיכאל, וח"א זה גבריאל ר"ל מדת הדין דכתיב דין אכבי (סס):

היאך החזיר משה גרושה הלא היה כהן כל שבעת ימי המלוואים, וי"ל דעל תנאי גירש, א"כ משום דלא עדיין לא נתכהן שעדיין לא ניתנה התורה, ועי"ל דגרושה לא נאסרה רק לאחר ולנבוי כ"ס דכהונת משה לא היתה רק לפי שעה דהא שמואל וגדעון גם הם שימשו לפי שעה בכהונה ולא נאסרו להם מעומאה וכדומה (סס):

אם אין אתה גואלם כו', ולמה בלחם כן הלא שמואל שקול כמשה ואהרן וכו' אין דור ודור שאין בו כמשה כו', אלא לפי שגולד משה במול טוב כתיב בו מאד שכהו היה להכריע כל המולות ומול מצרים היה שלא יוכל ללחם מהם המשועבדין תחתיו, וכן הא דאמרין אילו נהניג משה לא"י לא היו גולין משם לעולם הכל מחמת מולו הטוב כ"ל (סס):

סימן מסר להם פקד יפקד וגו'. וקשה דלמא משה שמע מאביו זה הסימן, וי"ל דאיתא במדרש על י"ב שנה היה משה כשפירש מאביו ולא היה מגולד בפיט אביו (סס):

שבט לוי לא נשתעבדו במצרים, מה' היתה זאת על שקבלו עליהם עול מלכות שמים בנשיאת הארון שיפטרו מעול מלכות (סס):

ויאמר ה' אל משה במדין, לך והתר נדרך ושבועתך וכו', דליכא למימר כשעשו, דהא ע"כ א"א שיתחד הדבור למשה בארץ עמאה זה מדין דהא נדוהו ליתרו על שפירש מע"ה, ומאי במדין לך והתר נדרך וכו' (סס):

בשבר וראך ושמה בלבו וזה לאורים ותומים וכו' על לבו, ר"ל דהיה מן הראוי להיות אורים ותומים על לב נביאים דהא נביאים גדולה מעלתם מכהנים והם קבלו נבואתן ממשה והכהנים מאהרן

רק לפי שאהרן שמה בלבו ולא התקנה על גדולת משה ניתנה לו זאת בשכרו (יפה תואר):

במדרש ולא נשבע למרמה זה משה שהלך ליתרו להחזיר לו נדוה. קשה מאי רבותיה, וי"ל דה"ל דאחי עשה מצות הקב"ה שילך למצרים ודחי לא תעשה דלא יחל דברו, לכך משבחו הכתוב דאפ"ה לא נשבע למרמה והלך למדין להחזיר שבועתו (סס):

לפי דברי הגמרא דנדרים משמע דנדר משה היה רק מפני יראה של דתן ואבירם ולכך פתח לו הקב"ה פתח חרטה דכי מחו כל האנשים, ומה שהלך ליתרו רק ליעול רשות ולא בשביל החרת הגדר דוקא בפניו, ופליגא אמרש רבה (סס): **במדרש** פגע בו אהרן כו', על הראשונים אנו מצטערין כו', אע"ג דשבע לוי לא היו משועבדין, וי"ל דכ"פ לא היו ראשין ללחם בלא רשות (סס):

שלא בא ביד תלתי, ביד מי שעתיד להכניסם לא"י, ר"ל כוונתו היה כדי שיתרצה הקב"ה ויאמר לו שהוא יכניסם לא"י ולא איש אל ויכזב, וכן מ"ש ואני ערל שפתים ואיך ישמעני פרעה, ר"ל כוונתו שיאמר הקב"ה שיתרפה משפתיו (סס):

ויהר אף ה' במשה, ניטלה ממנו הכהונה, והא דכתיב מוקדם אל חקרב הלום ואין הלום אלא כהונה, וי"ל דהתם לורעו נאמר והכא אפי' ממנו עצמו של משה ניטלה הכהונה (סס):

למה הרעתה למס כהן, ר"ל בשני אופנים היסורין באים, אחד למרק חטא אדם שעשה כבר ואחד אף על הצדיקים שלא חטאו כלל באים יסורין ליתן להם שכר לעוב"ז כפל ומכופל לכן תמיד לי בלוייה משני דברים אתה מביא עליהן היסורין והשעבוד הקשה, והשני הקב"ה עתה תראה אשר אעשה לפרעה הרשע ממילא לא תוכל להבין שלמרק על עונותיהן באין היסורין כי בודאי פרעה לא יבא לעוב"ז (בחי):

י"א אלדד ומידד היו אחי משה, לפי שעמרו פרש עצמו מן יוכבד דודתו ורננו עליו בני דורו וגשא אשה אחרת והוליד אלדד ומידד, וז"ש אל"ל דו"ד ומי" דו"ד, ר"ל לא כולד מן איסור דודתו (סס):

העם הזה מה עשו. וא"ת והא עברו על המילה כדאיתא וגם ע"א היתה בהם, וי"ל דכך הקשה משה, כל מדותיו ית' מדה במדה ועבודת סרף אין עונש לעבירות אלו, א"כ ה"ק הלא היו בהם צדיקים וא"כ תם ורשע הוא מכלה בתימה (יפ"ת):

למה הרעתה למס הוה, ר"ל אם בשביל השבטים שחטאו במכירת יוסף הלא אין אוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כו' אכן נודע הדבר שהיו ביניהן דילטורין ואחי יוסף ג"כ הוציאו דבה, וא"כ היו אוחזין מעשה ידי וכו' ואז פוקד עון וגו' (וד יוסף): הלא קי"ל מיתת האדון מוציאה העבד לחירות ואי"ש עובד

עובד לא את הבן ולא את הבת א"כ למה לא ינחו ישראל ממזרים דכתיב וימת מלך מצרים וי"ל דינם היה כבני נח ובעכו"ם כתיב והתנחלתם אותם לבניכם (אלשיך):

המלאכים טעמו הלא אנו הקדמנו לירד למצרים תחלה דכתיב איש וביתו באו זה השכינה ופמליא שלו א"כ אנו נאמר שירה תחלה, השיב הקב"ה מ"מ צער שלכם אינו דומה לישראל דכתיב וימררו את חייהם וגו' וז"ש במדרש חיי"כ כן הוא כו' (יד יוסף):

השלך את המטה ויהי לתנין, למה דוקא לנחש, לומר לך מה נחש הקדמוני הוויא לעו על הקב"ה כך פרעה אמר מי ה' ומי מה סלוק ציה שנתקלל בעשר קללות כך פרעה יהא נלקה בעשר מכות (בחייו):

הושיבה באפריון כו' אם הבנים שמחה. לרמוז בזה דמלאכי השרת היו יודעים דהקב"ה עם ישראל בגלות נמצא כשחוליד בן שמושיע את ישראל אז ג"כ השכינה יוצאה מן הגלות, זה א"ס ובינ"ס שמחה כדמפורש בזוהר על לא תקח האם על הבנים (יד יוסף): וזה והכני אס על בנים כביכול כדאיתא תורת יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד (ד"ע):

לבנה דא שהפילה אה ולדה בחומה ונעשה ממנה לבנה לקחה המלאך והביאה לפני הקב"ה לזכור תמיד קושי השעבוד חומר ולבנים, וזה דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (חוקוני): על שאלת משה מי אנכי וגו' וכי אני האנכי כו' השיב הקב"ה מיד מצרים וגו', ר"ל מיד שר של מצרים שעתיד לקטרב אלו עובדי ע"א וכו' מידו אני אפרע בעצמו (אלשיך):

מי אנכי כי אלך וגו' וכי אויבי וגו' ממצרים, ר"ל מה טובה אעשה לישראל אם לא אכניסם לא"י וכמו שאמרו בחמת טוב לבו עובד את מצרים וגו', ויהי תכלית מבוקשו שהקב"ה יעשה אותם שליח ויכניסם לא"י (מעשה ה' ח"ג):

ותחמרה בחמר מצפנים, ובזפת מבחון, רמוז בזכות התורה שהיא בארון דכתיב ציה מצית ומחון תצטנו יעל, ותסס בזקף רמו לקריעת ים סוף, וכדאיתא מי שיאמר שירה וכו' ילקה ביום זה (מפרשים):

הגנשים דרקניות הן היו הנביאות שידעו שאין התורה יכולה להכתן פחותה מן ששים רבוא לכך מיהרו לפרות ולרבות שיהא דור מן ששים רבוא (תולעת יעקב):

הקשה משה אם יבאל את ישראל ממזרים מה יועיל לאותן שכבר מתו ע"י יסורין ונחמטבו בזנין וגם הורגיהן ושונאים שלהם כבר מתו ואם אחת רוצה לפרסם אלהותך למה זה שלחתיי היה לך בעצמך לילך להרבות גדולתך, השיב הקב"ה עתה תראה אשר אעשה לפרעה, ר"ל אף שימות פרעה הראשון וכל הדור ההוא וגם בני ישראל כבר מתו, אביאם בגלגול

להורות שביד חוקה ישלח"ם, ר"ל הם בעצמם שכבר מתו, ומה שאמרת שאני בעצמי אלך להראות גדולתי לז"ה ויאמר אליו אני ה' ר"ל כאלו אני בעצמי הלכתי כי בכל מקום שוחו זה אדם כמותו (מפרשים):

למה באמת לא ריפא הקב"ה למשה מעלגת לשונו שלא יאמרו בשביל צרות לשונו נמשכו ישראל אחריו אף שאומר שקר, ועוד כדי שיתגדל אהרן על ידו כמ"ש הוא יהיה לך לפ"ה (הר"ן דדרשותיו): למה בא משה מאיסורי ביאה, לפי שראה הקב"ה שהוא ינהיג את הדור ע"ד און ממנין פרנס על הכבוד כו' (חוקוני):

שם של משה נזכר בחורה כ"כ פעמים כמו שם של ישראל, להורות ששקול משה כנגד כל ישראל (מגלה עמוקות):

הפרש בין משה לשאר הנביאים, כשהקול של הקב"ה בא משמים קיבל המלאך הקול ומן המלאך קיבל הנביא אבל משה קיבל הקול מהקב"ה בעצמו (מפרשים):

גילה הקב"ה על משה מתחלה באש של הסנה שלא יהא מתירא מן אש של הר סיני (סס):

עתה תראה ולא במלחמת ל"א מלכים וכו'. ואת"ו והא כתיב יען לא האמתתם וגו' לכן לא תביאו וגו', וי"ל אי לאו מי מריבס היה משה מתפלל ביותר ומבטל הגזרה, אבל צמי מריבס היה גור דין שיש עמו שבועה ואינו מתקרב, ועי"ל דאע"פ שהיה גזור עליו מעתה תראה מ"מ עצמותיו היו נכספין לא"י (יפת):

הפרש משה בין שאר הנביאים, כל הנביאים עמדו לפעמים כמה שנים בלתי נגלית אליהם הנבואה, משא"כ במשה שאמר עמדו ואשמעו וגו' עוד כל הנביאים באה הנבואה במשלים כגון מקל שקד סיר נפוח וכדומה, לא כן משה. עוד כל הנביאים נופלין על פניהם, לא כן משה עין בעין נראה וגו' (הרמב"ם):

משה נתן עיניו במצרי ונעשה גל של עצמות שראיה של הדקיקים וחסידיים הראשונים הוא מצוי דתין וגבורה, ולכן בכמה תנאים נאמר נתן עיניו וכו', וז"ש נתן בעיניך צדי"ט ושלמת רשעים תרא"ה (המגיד):

ע"י שרבו עם משה דתן ואבירם אמר ברונז למה הרעותה וגו' ונטל עונש שלא בא לא"י, עש"ה כי העושק יהולל חכם (מדרש):

בכל הנביאים יש מסך מדייל בין האדם לבין השכינה, וזה הוא גוף החומר המפסיק בין הנשמה מלדבקה עם קונה, זולת משה שהיה כולו רוחני וזה הוא שכפול שמו משה משה, ר"ל כמו בעוב"ב הוא דבקת לנשמה עם השכינה כן הוא בעוב"ב כי מי שכפול שמו יש לו חלק בעוב"ב ועוב"ב, וזה העטם אברהם אברהם וכן יעקב יש בהן פסוק ומשה ושמואל און בהם פסוק (יד יוסף): לכן הים משה

משה נכוח בגלות לחוד פיו לטור החלב טמא שנק מה שהיו חולבין המצרים צע"כ לחוד פיו (ש"ך): משה הרב המצרי ע"פ סדיו לפי שהיה מכה אותו עברי מאתו משפט לוי לשעבד בו והמלך גור שלא ישעבדו בשבט לוי, ודינא דמלכותא דינא והיו מורד במלכות חייב מיתה (סס):

במדרש מדמה ענין ירידת אברהם למצרים ושעבוד ישראל במצרים להדדי, כאן כתיב והרגו אותי וגו' ובמצרים כתיב כל הבן הילד וגו', ואע"פ דאברהם היה רק מיוחס ובמצרים היה מעשה, וי"ל דאיתא בפר"ח שכל הילדים שהשליכו לים הילד היה היחוד פולגן במדבר והקב"ה מומין להם פרנסותיהן דבש וחלב כו' (יפת):

שעם פרו וישרצו אחר היותן שבעים נפש ולא מקודם לכן, כי נדעת הקב"ה יציב גבולות עמים למספר בני ישראל לכן מאז היותם שבעים נפש בפרטיות כנגד שבעים אומות אז כרו וישרצו תמילא יהיו מדינין ובתפסין ככל האומות יחד. עוד טעם שבעים מלכים סובבים כסא הכבוד, וזכור הפלגה קראם הקב"ה לבלבל לשונם והפילו גורלות ונפלו ישראל לחלק ה', לכן היתה גזירת הש"ת להפרות זרע אברהם עד היוסף שבעים נפש נגד שבעים מלאכים להורות שאין ישראל תחת ממלכת הע' השרים וכן מושפעים רק מכה ה' בעצמו (סס): לפי תרגום יונתן משה גולד לטוף טעה חדשים ואפ"ה הוי בר קיימא:

בש"ה ר"ת מ"כאל"ה שר"ה גדול והוא בר של מים, ע"כ ניצול משה ממים בי שרו של אדם מצילו בכל מה דאפשר (מקובלים):

ותרא אותו כי טו"ב, לפי שגולד לשבעה חדשים לא לתשעה שנים ר"ע ימים, וז"ש כי יצר לב האדם רע מנעוריו (מפרשים):

במדרש אחת רואה ראוה אחת כו', ר"ל בשביל שראו במדבר סגולתי במרכבה שלי אז שמתו שור המרכבה ועשו עגל, וז"ש את עני עמי אשר במצרים, ר"ל שראו שהמצרים מזלם עליה הראש למזלות והוא נפל תחלה ופקוד ה' על צבא המרום וגו' והמרוי שור למלך על כל שמולות לכן המיין בתכנית שור וגם ראו במרכבה שור ולא עליה (ח"ט):

אחיה תדבר אל פרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. קשה למה כן, היה לאהרן לדבר אל פרעה אם משה היה כבד פה, וי"ל דלמשה קרא הקב"ה אלהים וכשדבר אהרן אל פרעה בלשון כה אמר אלהים יהיה עבור שמה הוא אלהים, ולמה באמת לא נרפה משה מן כבד פיו, להקשות לב פרעה לומר אין זה שליח מהקב"ה רק מעשה כפטים כי לא היה להקב"ה לשלוח אדם עגל לשון רק כח לשון כמו שאמרו ישראל לעומם הנביא כו' (סס):

ותעל שועתם אל האלהים מן העבוד"ה, ולא מן זעקת תשובה לכן ויוכיר אלהים וגו' אברהם יתק ויעקב ר"ל מוכרח לזכרם (מפרשים): לפי שברת [ילקוט דוד] 5

הרמב"ן שגלות מצרים על שירד מצרים מצרימה וגם לשרה להלקח לערלים הקשה האלשיך וכלל נחשב ירידתו למצרים נס אחד מעשרה נסיונות: וימררו את חייהם זה ביעול תורה דכתיב כי היא חייך, ר"ל שהסיתו לע"א. ואת כל עבודתם כפ"ה ר"ך, ר"ל שלא יאמרו אנוסים היינו מחמת השעבוד (סס):

ע"י שהיו גם המלאכים בגלות והם נשאו לישראל על כנפי נשרים, ז"ש והוצאתי את צבאות את עמי, ע"כ צריכה גאולה להיות דוקא ע"י משה שכבודו למעלה ממלאכי מעלה ולא כו אהרן (סס):

הפרש בין משה לשאר הנביאים, שהיה משפ במדרגה אחת מתחלה ועד סוף לא כן שאר הנביאים שהלכו במעלה מעלה (ח"א):

מ"ש משה נסתכל באספקלריא המאירה ר"ל זה שם הוי"ה ששכנינה שהיה נכר לו אור הגדול, אבל לאברהם ולכל הנביאים זה אספקלריא שאינה מאירה זה שם אדנות שהוא כמו עניות ולא זך, וז"ש ושמתי ה' לא נודעתי להם (אלשיך): אל תתמה על משה ארון כל הנביאים ושאר דקיקים שבאו מקצת איסורי ביאה, כי כוונתן ליתן חלק לעומתה וכו' ע"ש ועולתה תקפץ פיה, כי אין דבר בעולם שלא יהא צלול מדיון ורחמים כדי שלא יהא חלק לדין בשום מקום לקטרב, וחסידיים הראשונים היו כ"כ דקיקים דבקים בקדושה בלי שום פערובות דין והיו מתיראים שיעבור עליהם הקטרוג לפיכך שלא יהא פירוש נתחברו לנשים אסורות, משא"כ דורות האחרונים שאין דקיק בארץ וגו' וכבר הוא צלול מצד החטא בחלק הדיון, ע"כ אסרה התורה בגשם נכריות ועריות (רקנטי):

פעמים מקדים משה לאהרן כו' כי שניהם שון זה מצד הדיון וזה מצד הרחמים, וכן שמים אש ומים (זוהר):

שלח נח ביד תשלה, ר"ל שלא נ"א צי"ד ויהיה אדני' (בלאנטי). ר"ל ע"י מי שתשלה לעתיד דכתיב הנה אדני' ה' בחוק יבא גו' (ד"ע): אור פני משה כפני חמה וחמה משלה ביום לכן הקב"ה נראה אליו ביום, לא כן שאר הנביאים בחלום הדבר בו שאפי' יהושע פניו פני לבנה המאירה צלילה (של"ה):

יהי שם ה' מ"בר"ך, ר"ל ברה הקב"ה העולם בשם מ"ב שהוא דין וראה שא"א להתקיים שיתן עמו ר"ך זה רחמים, וז"ש ואלה שמות וגו' הבאים מצרימה, ופרעה היפך כי מתחלה בפה רך וכו' לכן ויהרג את המצרי בשם מ"ב, וז"ש איש מצרי הצילנו כדאיתא ע"י אותו מצרי שהרג בשם מ"ב, וז"ש איש האלהים ר"ל הכל אחד שידע שם המפורש (זוהר):

כל הנביאים נבואתם היה ע"י המלאכים הנקראים אישים לא כן משה שיבואתו מפי הקב"ה בעצמו וז"ש

ח"ט ו'ל במעשה דקרה שחשדו למשה באל ר"ל
בנאותו ממלאכים אטיס (רמב"ס) :

פחדש להל"ל כי כל הנביאים מאחר שהיו נולדים
אחר חטא אדה"ר באים מורע חומר
לכן אין נבואתם באה מהקב"ה בעצמו, משא"כ
משה שתקין חטא אדה"ר נעשה הוא כנפתול שהיה
כולו זרע קודש ורוחני ומפי הקב"ה בעצמו בא לו
בנבואה ולכן נולד משה לק"ל שנים לתקן מה שקלקל
אדה"ר בק"ל שנים להוליד רוחני וכו'. ולכן פירש
תנ"כ לתקן כל זה להיותו כולו רוחני, ולכן
פה אל פה הדבר בו (סס) :

הלא אין השכינה שורה רק על חכם כו' עשיר,
ומשה לא היה עשיר עד פסולת של לוחות
ולמה שרה עליו שכונה מקודם, וי"ל על שהיה
לו מעלה ויקרה על הנביאים שדברה עמו השכינה
עמו בפנים לא היה צריך לכל זה ושאר הנביאים
טמין נבואתן מפי הקב"ה בעצמו היו צריכין
למעלות אלו (ש"כ) :

כי אנכי כי אלק אל פרעה, ר"ל שהיה עניו
ושפל בדעתו ואמר משה דרך הקב"ה לפי
גדולתו ית' לשלוח שלוחים יותר גדולים כי לפי
גדולת העבד ניכר ביותר גדולת האדון, והשיב
לו הקב"ה אדרבה במקום גדולה אתה מוצא ענוה
והא ראייה תעבדון אלהים על ההר הזה, שהוא
גמוך ושפל דוקא, כי לעולם הקב"ה בומר בני
שמעפיל עצמו (כ"י וקפת ד"ע) :

אנכי אלהי אביך, ר"ל שירגיש משה בזה שאביו
כבר מת שאל"כ הלא אין הקב"ה מיחד שמו
על הצדיקים בחייהם, כי זולת זה היה משה ממאן
בשליחותו כי מצונו שהיה מכבד אפי' לאהרן אחיו
בגדול מכ"ש שהיה מכבד לאביו (סס) :

במה שנענש משה בצרעת על שאמר לשה"ר על
ישראל הן לא יאמינו לי, רמז בזה שכבר אין
בזה בעלי לשה"ר שולל וזאת היה מותר לומר
לשה"ר על בעלי המחלוקת שהם בעלי לשה"ר,
וה"ש במדרש על שלא היו בזה בעלי לשה"ר
נגאלו (סס) :

עתה תראה גו', ר"ל עתה שקושי השעבוד נבר
עליהם מאד זה דמיון לעת הבקר שהחשך
נוצר מאד ומיד בא הבוקר כן עתה תיכף ומיד
יגאלו (סס) :

כ"ש ז"ל ששבת לוי היו מועטין לפי שהארוך מכלה
בזה, ר"ל אותו ארונו של יעקב, שראו
המצרים שחשבוין הן מכל השבטים, והא ראייה
שיעקב צוה שלא יארו ארונו לכן לא שעבד בשבת
לוי, וכתיב כאשר יענו כן ירבו, דאל"כ אלא ארון
שנשאו במדבר היה מכלה בהן הלא קודם שנשאו
הארון היו מועטין אלא כנ"ל (סס) :

עד טעם למה שבת לוי מועטין לפי ששעשה
שגשג עמרים את אשתו עמדו כל שבת לוי
וצירטו נשומיין מדאגם מדבר שגם עליהם יעבור
בום בגדה ועמדו כמה שנים בלא נשים (סס) :

לאחר שהולידה יוכבד את אהרן ומרים בלא לה
נשמה חדשה ונעשית בריה חדשה ולכן הוקר
לעמרים להחזיר גרושתו מאחר דנעשית בריה
חדשה, ממילא היו משה ואהרן ומרים רק כאלו
מן האב ולא אחים מן האם, וכשם שאדה"ר
פירש מן חוה ק"ל שנים כך היתה יוכבד גם
ק"ל שנים (מקובלים) :

למה נמשל משה ממצות מילה, על שהשיג
יתרו ליתן בנו הראשון לע"ה (ש"כ) :

הם טעמים לאמר נבואת' לה' אלהינו, ר"ל
הם חושבין הצעקה והתפלה הוא קרין כמה
ונשלמה פרים שפתיו (סס) :

בנבואה אמול ואנא סכנה היא וכתיב וחי בזה
וגו'. קשה למורתי והא עדין לא ניתנה
התורה דכתיב וחי בזה, וי"ל דלפי הסברה אף
קודם מ"ה לא נתנה לבוש מזהו לעשות כשיש
סכנה, וא"ת ולמה הוצרכה התורה לכתיב וחי
בזה אם הסברה נותנת כך, וי"ל דה"ל דנילף
כל המצות מרובח ובערה המאורסה כמ"ש התום
בפ' בן סורר (ה"ח) :

אף וחמה הן חיילות דמאכל הנקראים ערל
ועמא, והיו סוד להסיר שתי קליפות מילה
ופריעה, לז"ל חמה משה הרגו כי אצורה קיימה
מצות מילה והרגה לאף משה פורע והרג לתמס
(סס) :

בן גרשם בן מנשה, ל' תלויה, ולפי שמהה נתן
עיניו לגרש לפעורה כדאיתא והיה בן שמונה וזה
גרשם לשון גירושין, וה"ש שני בני"ה ולא אמר שני
בניו (חן טוב) :

אל תקר"ב הלום, זה כהונה, ר"ל אל תקרב על
גבי המזבח, ואמירתו יתברך הוא מעשה לא
איש אל ויכזב לכך לא היה משה כהן (ש"כ) :

הקשה משה הלא אמרתי לא זכו בעתה וכו' א"כ
עתה במצרים שלא זכו א"כ היאך הגאולה
שלא בעתה, והשיב הקב"ה תעבדון על ההר הזה
ר"ל בזכות שיקבלו התורה היו כמו זכו, לכך
שפיר שייך אחישה (יד יוסף) :

דרך ב"ו כשמבטיח לאדם אז המוצתה רוצה שיקיים
מיד כי שמה ימות, משא"כ הכטחת הקב"ה
שחי וקיים לעולם, ובזה הטעם משה שאמר והאל
לא הצלת מיד, ונקנס משה שאמר לו הקב"ה היה
לך להמתין, ולכך מדה כנגד מדה עת"ה תראה,
ר"ל מה שיבא מיד זה מלחמת עמלק וסיהון ועוב
אכל לא מלחמת ל"ה מלכים דכתיב יומ"ם רבי"ם
עשה יהושע מלחמה (כלי יקר) :

פרשת וארא

ונתתי אותה לכם מורש"ה, ולמה לא כתיב
ירושע בישר לכם בזה שימותו הם במדבר
ובניהם יירשו ח"י (בחי'י) :

לכם מורשה, ולא בתורה מתנה שיש לה הפסק אם
אמר ואמריך לפלוני רק בתורה ידועה שאף
לם

לה הפסק (אלשיך) :

ודרצאתי את צבאותי את עמי גו', זה פמליה של
מעלה שהיו ג"כ בגלות, וזה טובה לישראל
מי שיוציא המלאכים ויציא אותם ע"ד טבעו
בארץ עעריה, משל לשפחה כו' (סס) :

דורצאתי אתכם וגו', אלו ע"ו חדשים קודם הגאולה
שלא עבדו למצרים, והגלתי אתכם שתצאו
ממצרים לגמרי, וגאלתי אתכם זה קריעת ים
סוף שמתו אדוניהם בים וראו ששוב לא ישעבדו
בזה, ולקחתי אתכם לוי לעם זה מתן תורה
(בחי'י) :

בל המכות והאזנות והמופתים שהראה הקב"ה
לפרעה הכל היה להראות כח מעשה הקב"ה
לברוא העולם יש מאין כמ"ש בואת חדע גו',
ממילא יראו שכל הארץ של הקב"ה ונדון נתן
לישראל ח"י ולא יאמרו לסטים אתם (מפרשים) :

וזכו שהקדים לכל המכות ונתתי אותה לכם מורשה
וגו' (ד"ע) :

בבל השבטים המטוין בס' וארא לא תמצא שלש
משפחות רק בשבט לוי, לכן נחר הקב"ה
במשה משבט לוי להכתן על יד אורין תליתאי
בירחא תליתאי כו', כי לעולם השלישים תביבין
(כלי יקר) :

לפי שהיו שוחטין ק"ן ילדים בבקר כו' ובני נח
נכטו על פסיונות דמים וכתיב שופך דם האדם
וגו' מיד כל היה אדרשנו לכך הביא הקב"ה עליהם
מכת ערוב (שפתי כהן) :

לתת להם, לכס לא נאמר מאכל לתחיית המתים
מן התורה, אבל לפי פלוגתא דרשב"ג ורבנן
במי שאחזו מר סבר לי אפי' ליוורשים ומר סבר
כו' אין להוכיח תחיית המתים דלהם ולהיוורשים
שלהם משמע, וכן הלמוד מן ואתם הדבקים כלכם
היום וכו' דלמא איפכא כמו היום לעשותם ולא
למחר :

הדרטובים של פרעה היו וודעים משם אלהים ע"י
יוסף שאמר האלהים יענה את שלום
וגו' לכך אמרו אצבע אלהים הוא, אבל משם כו"ה
לא ידעו, וה"ש לא ידעתי את ה' (ש"ה) :

במה מה חטאה, לפי שבאה תקלה לישראל ע"י
הבמות שהוצרכו לרעות אותן במדברות מקום
סכנה, ע"ד ואת הבמה תהרגו. עוד כשם
שנפרעין מן העובד וכו' והם היו עובדין לבמות
(ויסא תואר) : וז"ע הלא מצונו שלא עבדו רק
לאין (ד"ע) :

מדת דם באה על שלא הניחו לבנות ישראל
לטבול מטומאתן לכרות ולרבות. ר"ל למה
בא הדם על המים ולא ממקום אחר, לז"ל כנ"ל
והיו מדה במדה הם לקו לישראל במים ונקלו
המים (סס) :

במדרש חזית איש מהיר במלאכתו, זה משה
שמהיר להביא המכות על פרעה לכן לפני
מלכים יתקב זה הקב"ה כו'. ר"ל דלא יקשה הלא
כל מי שחנינו נענש עליו אין מנסימן אותו
למחיאתו של הקב"ה כו' (סס) :

כל הכנים שנולדו בשעבוד מצרים היו בצורתן
דומה לאזיקין על שאמרו אם בגוסן שלטו
בנשותיהן וכו', דוגמת מ"ש אברהם הוליד את
יצחק (סס) : וז"ש באגדה מלמד שהיו ישראל
מצוינים שם לשון סימן כנ"ל (ד"ע) :

לכן אמר לבני ישראל והוצאתי אתכם וגו', לכן
הוא לשון שבועה שמה הב"ד של מעלה
יעבד, ר"ל שמה יתאוו עוד שלא יספקו זכות
אבות. וקשה הלא כל דבור שיצא מפי הקב"ה
לטובה לא חזר בו, וי"ל דזה היה כמו רוחא
להאי לישראל ופסידא להאי למצרים (חדושי
אגדות). וקשה הלא איתא בתוס' טובת העכו"ם
אונה קרויה טובה וז"ע (ד"ע) :

ואני אקשה את לב פרעה וגו'. קשה א"כ לקשה
מדה"ד שימנע הקב"ה לפרעה מלעשות חסוד
וי"ל שראה הקב"ה באמת שלא יעשה תשובה ומחויב
בב"ד של מעלה ללקות בעשר מכות, נמצא ה"ק
אחוק את לבו שיוכל לסבול היסורין עד השלום
עשר מכות כי אזלי ימות בראשונים, וכן ה"ק
עושיין להניח ספוגין על לב הנדון שלא ימות
מהרה ויסבול הרבה יסורין (יד יוסף) :

שנים עשר חדשים שמהה המכה דוגמת משפט
רשעים בגיהנם י"ב חדש (בחי'י) :

הלא קי"ל אין לוקה ומשלים ח"כ למה לקו המצרים
בגופם וממונם, וי"ל דגם מדה במדה לא
צטלו והם שעבדו לישראל בגופם וממונם
(מפרשים) :

ודי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד שעשה הקב"ה
שלוש במרומו בין מיכאל וגבריאל שזה ממונה
על מים וזה על אש (סס) :

כל הכפרדעים מתו רק אותן שנכנסו לתנור וזה
ק"ו שלמדו חנניה מיסאל ועזריה מן הכפרדעים
(זוהר) :

כל האזנות והמופתים שעשה משה היו הכרטומים
אומרים שהוא מעשה כשפים או אחיות עיניי
כי לא עשאן רק בעת הנור, דרך משל היה צריך
לשקיע

להסקיע למצרים קרע את היס, היה צריך למונות
הורידו את והשלי, חלקו ערת קרה והבליע אותם
בארץ, משא"כ מתן תורה שעיינו ראו ולא אחרים
ואזנינו שמעו ולא אחרים וזה אזה גדול, וז"ש
וזכ לך האות וגו' תעבדון אלהים וגו' זה אזה מתן
תורה (יד יוסף) :

ויבלע מטה אהרן את מטותם, ולמה לא מטה
משה, לפי שהיה חותם הקב"ה על מטה
משה ולא רצה הקב"ה שדבוק במטה שהתחזו בו
המכשפים אבל אהרן הוא מסטרא דימיה והיה
לו ממטלה על המכשפים מסטרא דשמאלה לכך
ויבלע וגו' (זוהר) :

וידי ביום דבר ה' אל משה וגו'. ר"ל נגלה הקב"ה
על משה מתחלה ביום לא כאשר הנביאים
בהלום הדבר בו (כלי יקר) :

קשה הלא אמר פרעה ה' הצדיק ממילא עשה
תשובה אח"כ למה נלקה אח"כ, וי"ל שאמר כך
ברמאות ה' הצדיק ואכ"י ועמי הרשעים, והטעם
בעצמו לכבוד המקום, וז"ש שתי אותותי שהפריד
בין י"ה ל"ה כי ה' הצדיק ו"אני ועמי הרשעים
ר"ת הו"ה רק תיבות ואני הפסוק (ש"ה) :

פרישת בא

בחיבן בא חשך מחשך של מעלה, וקשה והא
כתוב ונכורא עמי שרא, אלא הענין
אור גדול וזה כ"כ שלא יוכלו רשעים לראות
בהם, ע"ד וימנע מרשעים אורם, ומ"ש מתו
בשליש ימי אפלה, ר"ל מרוב אור נעשה להם
אפלה (ס) : וזה הענין שמשעת ימי בראשית
גבו הקב"ה אור גדול כי ידע שלא יוכל להביט
בו אדם ממילא ימות, ואם אין אדם אז הכל
להם נברא כדאיתא (ד"ע) :

בסבת חשך כתוב ויקרא פרעה למשה ולא לאהרן
לפי שראה צעת לידת משה נתמלא הבית
אורה וחסב שצבעו להמציא מן חשך אור
(כלי יקר) :

בכל המכות אף צעת המכה הקשה לבו ולא חזר
בתשובה לכך חזק את לבו, משא"כ בחשך
ב' ימים לא קמו וגו' ממילא לא היה לו באפשרי
לשוב בתשובה צעת המכה, וזה שהקשה רש"י
חשך כזה למה הביא הקב"ה, ואפ"ה ויחזק לבו
וגו' (ס) :

ויחשך חשך, מלשון לא מש, ר"ל שהסיר החשך
מישראל שהיה לילה שלום ליום דכתיב וכלל
בני ישראל היה אור, לזה החשך בא על מצרים
(ו"ה) :

שעם למה הוצרך הקב"ה לימלך במלואכים במכת
חשך, לפי שהוא היסך טבע לשטת מן יום
ללילה, וכן וז' ספק את שרה היסך טבעה שהיתה
אילנותית וז' בסדום אש וגפירתית לשנות הכרית מן
שנות המבול (ס) :

למה לא זזה הקב"ה להתרות לפרעה החכמה
חשך כדי שלא יטמינו ספק וזהו שלח לא
יקויים ברכוש גדול (מפרשים) :

עוד טעם שנמלך במלואכים במכת חשך, לפי
שז"י חושך זכו לרכוש גדול כדאיתא, וזה
קצו; שלא כשורת הדיון שעדין קודם זמנו, לכך
נמלך אם יחשוב השעבוד הקשה לתשלום ארבע
מאות שנה (ס) :

עוד טעם כי ע"י חשך בא רכוש גדול ועשו העגל
מרוב כסף וזהו ממילא לא יוכלו המלואכים
אח"כ לקטרג בעגל אחר שכבר הסכימו על חשך
שגרים רכוש גדול (ס) :

ויחקעוהו ימה סוף, וכן בכל מכה נאמר שחזר
ליס כדי שאם ירדפו המצרים אחר ישראל
ליס אז ישובו המכות עליהם שהם בים (מפרשים) :

למה היו מכות בכורות דוקא בחצי הלילה הלא
יאתר מפורסם הנס אם היה בעצם היום,
וי"ל שעד חצי לילה היה מדה"ר ומחצי הלילה
ואילך מדה"ר, לכן היה המכה בחצי הלילה ממש
שאו שיתף הקב"ה מדה"ר למדה"ר והיה מדה"ר
למצרים ומדה"ר לישראל (ס) :

באגדה מה העבודה הזאת לכם, ר"ל מה חידוש
שהראה לנו בזו הלא ביאתם ל"י ויבשו
ל"א מלכים ויתר גם גדול מביבוס מלך אחד וגם
סם היה קריעת ירדן, לזה מתוך עבדים היינו
לפרעה ולא עבדי ה' כי גם עבדי ע"א אלו כאלו
ואפ"ה הוציאנו משם, משא"כ ביאתם ל"י כבר
היו עבדי ה' (ס) :

גם אתה חתן גו' ועשינו לך אלהינו. ולא אמר
נקריב, כי זה אין חשוב עבודה מי שמקריב
דבר שאינו שלו, אבל צאצא נאמר שפיר וזכ"ה
ל"ה אלהינו לשון עבודה (ס) :

ודבר ה' אל משה ואל אהרן גו' דברו אל כל
עדת בני ישראל ויקחו סה גו', ר"ל יהיו
כולן שותפים בו כהנים לוי וישראלים, דאיתא
קשה למה נאמרה למה הלא כבר ניתנה לאהרן
הכהונה כדכתיב הלא אהרן אחיך וגו' (ס) :

ויקחו להם איש סה לבית אבות, ר"ל אל תאמר
שקטיגור יעשה סניגור כי היו עובדי עלאים
במצרים, לז"א לבית אבות, ר"ל יעקב נקרא סה
יחזק הקריב איל זה יגין עליהם (ס) :

לקיחתו מצעשור להסיר עשרה כחות הטומאה
שהיו דבוקין בה ולכנוס לעשר כחות
הקדושות עשר ספירות וד' ימים קודם שחיטה
שיהא סה הו"ה בן ד' אותיות שלם (ס) :
ויהי בחצי הלילה, שאז שורה רוח צפונית וזהו
סגולה טובה לגבולים וז' הכה כל כבוד היסך
הטבע (ח"א) :

בנגד ארבעה בנים דברה תורה הם ארבע גלויות
וכו', ושאינו יודע לשאול הוא על גלות
האחרון הארוך שאינו יודע ישראל לישראל ילדע
מתי יהא הקן (ס) :

גם אתה חתן בידו זכחים ועולות וגם מקננו
גו'. כי צאן מצרים יהא אסור להקריב מכה
בעד לכן נקח תקנה שלנו להחליף כי ממל"י נקח,
זשמו תאמר לא נקח רק במספר צאן פרעה
להחליף, לז"א ואנחנו לא נדע במ"ה נעבו"ד כי
שמו לא יהא סם הקרבה רק עבודה אחרת הפרשת
בכור וזעשר בהמה (מן טוב) :

למה היתה לקיחתו ארבעה ימים קודם כדי שמיד
ימולו ושוב ביום ד' לא יהיו כואבים ויהא כח
לשחוט ולילך לדרך (ס) :

עוד טעם שיום הקב"ה אלף שנים, וזכאותו זמן
בכר עברו שני ימים היינו שני אלפים חכך
לזה זזה הקב"ה לשחוט הפסח ע"א ושר של מצרים
טבאו ראש לכל שרי האומות המקטרגים על
ישראל, ארבעה ימים, לזכור שלא נשארו רק עוד
ד' אלפים שאז יושחת השטן המקטרג עצמו כדכתיב
ביום ההוא וגו' (ס) :

במדרש אמר משה הואך אני שומע כו' ר"ל אפי'
נקח מהצאן שלנו ששם עבו"ס עבדנו והללו
ע"א והללו ע"א כדאיתא וגו' ישראל אדעתיהו
דניחא להו כמו באשרה, והשיב הקב"ה אדריבה
דוקא מהנעבד תקח וזו יראו שאין בהם ממש כמו
בגדעון אם אלהים הוא ירש גו' (ס) : וזכאת
לא היה לפסח דין קרבן הפסול מחמת נעבד דהא
בלילה שחטו וכתיב ביום אותו רק וקחו לכ"ס
ר"ל לאכול הבשר (ד"ע) :

ואתם לא תצאו גו', כיון שניתן רשות למשחית
כו', ומ"ש ועברתי ולא מלך הענין כך,
בבית המצרי ניתן רשות למשחית ליכנס כי הקב"ה
לא הלך למקום טומאה רק המצריים נתנו קצת
כטוריהם לבית ישראל וזו הקב"ה בעצמו נכנס
לבית ישראל ממילא בעבור המשחית לפני בתי
ישראל אתם לא תצאו וגו' (ס) :

במדרש ראויין הן ללקות בחשך ולא מרו את
דברו וכו'. קשה למה לא כתיב במכת
חשך וז' הוא וכו', וי"ל שלא רצה הקב"ה להזכיר
שמו על הרעה, דוגמת ולחשך קרא לילה ולא
כתיב אלהים כו' ולא דמי לז' נתן קולות וברד
או וז' כב רוח קדים, שלפעמים עושה אלה לטובת
העולם רק למצרים היה לרעה, ועוד לפעמים
לפי גודל החטא כמו בסדום מזכיר שמו אפי' על
הרעה (יפ"ת) : וקשה מ"מ היה לכתוב כאן וז'
הא עובד גדולה היה לישראל שמתו פושעי
ישראל בשליש ימי אפלה וגם זכו לרכוש גדול
ע"י חשך כדאיתא (ד"ע) :

בארץ מצרים, לא בתוך הכרך דכתיב בתוך תעמוד.
קשה א"כ למה נכנס משה הלא בספרי מרבה
אפי' שליח ב"ד אסור ליכנס לביה הלוה. וע"ק
ינתן כתיב ועברתי בארץ מצרים והתם היה בתוך
הכרך מקום ידית הצבויים, אלא הענין כך
מתחלה לא החמיר הקב"ה ושלח ע"י משה שליח
ז"ד לנתח נתוחי ולא לוקח נתח טוב וירך, ולסוף
שלא תורו האמיר בענין וכנס בעצמו לנכות מן

העידית כדן הנוקין שגובין מעידות שהיוקו לישראל
ולקח והבחיין נתח טוב בין טפה של בכור כו' (ס) ?
מורה שבמצרים לא עבדו ע"א ממש רק היו
מחפזין בע"א, דאל"כ לא עבדו רחמנא
ניסא לשקרא למומרים ח"ו, לז"א משכו ידיכם
מע"א שיהיו נקיים מכל אבק ע"א, והא ראייה שהטעם
הפסח שהוא ע"א שלהם, ממילא אם ענמה איהם
מנילה אך וכולה לרפאות ולהציל אחרים (ס) :
אני ולא מלאך כו'. כי עשר מכות הן נגד עשרת
נסיונות דאברהם ולקח בנו הבכור כעקידה
כי ישמעאל אין נחשב לרוע כי בליחך כתיב והנינו
שני נערים והלך בעצמו להקריבו לא ע"י שלוחו
במותו כמו שמצינו בכהני שלוחי דין, לכך
אני בעצמי אלך (ד"ע וקצת מספר שפתי כהן) :
אין הקב"ה בא בערויף עם ברויף, שפרעה
בדיון חזק לבו כמ"ש דן אנכי והקב"ה שלם
למשה לכך באמת במכת בכורים הלך הקב"ה
בעצמו וקאי אכל המכות כי אחר הסתוות הכו'
הולך (ס וד"ע) :

הבישוף במצרים על כל שער אחד היה מצות
מין אחד שור אריה כלב ודומיין וכשהיה
עבד בורח מן היה אותו מין שמצויר היה על
השער שבה דרך שם צועק והיו יודעים לדרך
אותו דרך שם, וז"ש וכל בני ישראל לא ירחן
כלב וגו' (ס) :

סבת בכורות היתה שפיקוד ה' על צבא מרום וגו'
ושר של מצרים הוא בכור וראשון על כל שרי
האומות ממילא נפלו למטה עם שלו היינו כו'
הבכורים, וישראל הנקראים בכורים היה גם כן
מתחלה תחת ממטלה שר של מצרים הבכור לכך
וה' הכה כל בכור צבא מרום כניכול כמלך המכה
למלך אחר וטובל עם שלו תחזיו כן עתה כשהכה
שר של מצרים הבכור נוטלו ישראל מתחתיו
ונתנו תחת ממטלה הקב"ה (ס) :

נאולת מצרים היה ע"י משה לכך היה אחריו
גלות, וגאולה אחרונה תהיה ע"י הקב"ה
בעצמו ולא יהא אחריו גלות כי הוא בגלוי ח"ו
להקב"ה (זוהר) :

ועבר ה' לנגוף, אם היו מעבדין עצמן היו
מתדבקין בחמשים שערי טומאה לכך נזכר
בתורה מ"ע פעמים יציאת מצרים, ואיתא בזוהר
כי לשון ועבר ועברתי ועבור הוא לשון מהירות
(שפתי כהן) : ולכן היה מכת בכורות ממש בחצי
הלילה כמ"ש בין השמשות כהרף עין זה נכנס זה
יוצא וא"ל לעמוד עלינו, כי אותו רגע מעורב
במדה"ר ומדה"ד והיה מדה"ר לישראל ומדה"ד
למצרים (ד"ע) :

טעם אכילת צלי ועגס לא תשברו בו, כיו
שישאר בשר של מצרים שום דבר ממשות כמו
צצלי לפי שיש בו צורך למעלה כי הוא אחר
משכבים שרים של מעלה, וז"ש ויראו בני ישראל
את שר של מצרים מ"ת ר"ל יד מגדולתו, ומזו
טעם

הטעם נשאר פרעה כדי להיות לשר של מצרים
 על מי למלך, ובהשארת פרעה כאלו נשאר כל
 אומה שלו (ס) :

גור לפי שישראל למדו ממצרים כולם עובדי
 טלאים ממילא לא יועיל לכם שירת העם לבטל
 ע"א, כי ע"א של ישראל אין לה ביעול עולמית (ס) :
 גור טעם אני ולא מלאך, כי היה צריך דין למצרים
 ורחמים לישראל, ואין מלאך אלהי עשה טעם
 שלימות (ס) :

הוא הוא ובית דין, הוא להציל את ישראל, ובית
 דין להכות למצרים כי מפי עליון לה תלא
 הרעות והטוב (ס) :

אזרחי חררה שאכלו ישראל עם הערב רב שישראל
 לבדם לא הוציאוהו שהרי נטעו על חמץ רק
 הערב רב, ומחמת שהיו מתחברין בפתן בזה
 לישראל התלויה על המן (ס) :

למה בגאולת מצרים היה על ידי דלוג קן וחשבון
 ימים וילות וכדומה, ובגאולה אחרונה אינה
 בן, לפי שבגאולת מצרים היו שמות ובריות חדשות
 לא כן עתה שכל הכשמות מגובגלים הם ומתקנים
 חטא של הראשונים, ויש עד שיכלו כשמות שבג"ק,
 ר"ל שלא תפא עוד הכשמה להתלבש בגוף אחר
 ע"י גלגול לתקן כי כבר יהיו מתקנים כל הדורות
 הראשונים (מקובלים) :

חצי חלק הראשון נקרא ליל וחצי האחרון נקרא
 לילה זה רמזים, לו"ה הוציאה ה' ממצרים
 לילה, וכן ויחלק עליהם לילה דאברהם (וזהו) :
 וכושב בני ישראל אשר ישבו במצרים, ר"ל
 מצרים ארצות מצרים רק מצרים לשון ארצות (ס) :
 קדש לי כל בכור, לפי שמחו בכורי מצרים שהיו
 כולו קליפה סביב לפרי וכשהסור הקליפה הפרי
 צריך שמירה ביותר מכל נזק, וכן הלויים היו תחת
 הכוכבים שגדלו ע"א הם כפרי בלא קליפה, ולכן
 זהו לי הלויים סביב למשכן והיו בשמירה מעולה
 (ס) :

היום אחס ויחזיק בחדש האביב, זה ניסן, והיה
 בדין להוציאם בתשרי, כי אמר ד"ן אנכי
 יאומתי דן בתשרי, והיה מקדים בחסדו הגדול
 עשה חדשים, ויש זכור את היום וגו', ר"ל לזכור
 חסדו הגדול כנ"ל (ס) :

בני אפרים יצאו ממצרים קודם ומן, וקשה הלא
 אין עבד יכול לברוח משם, וי"ל לפי
 שהיו מורעו של יוסף והגו בהם כבוד ולא מיתו
 בהם וג"כ לא נשתעבדו בהם. וא"ת א"כ לא
 היו לבני אפרים להיות מרובים כמו בני לוי דהא
 באשר יענו כתיב, וי"ל שהעבול ברכת יעקב להם
 שאמר וידגו לרוב (מפרשים) :

הערב רב היו משאר האומות שגאו בעת הרעב
 למצרים, ומזכה דל"כ הא כתיב כי כאשר
 יתיחס את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד
 עד עולם והם הלכו עמהן (ס) :

למצרים אומות, אבל היה רק הכאה ולא מיתת
 כי הניח אותן עד קריעת ים סוף, וי"ט והנה
 מצרים נוסע אחריהם וגו' אין קצרים במצרים,
 ר"ל לנו חושבין שנקבר שר של מצרים בעת מכת
 בכורות ואינו כן (ס) :

בשרץ מצרים, חוץ לכרך, לפי המפרשים לא צוה
 הקב"ה לעשות הפסח ושום מצוה בכרך
 מצרים על שהיתה מלאה גלולים (ס) :

פרשת בשלח

אף שהקב"ה אמר ועלדוס וענו אותם ארבע
 מאות שנה מ"מ פרעה שלחם מקודם כאלהם
 פאוכב לעבדו וכול לשחררו תוך זמנו ואפי' לוי
 עשה להם כדאיתא, לכך אמר הכחוב ושבו מצרימה
 כי לא יראו מפרעה על שהראה להם שהוא ארוכס
 (סן טוב) :

סחשבת ישראל שראו שלח הולכי מיד לא"י רק
 טלטל אותן במדבר כי לא שלם עון
 האמורי, ממילא המכות שלח הקב"ה על המצרים
 לא שילחם רק להקל מעליהם קושי השעבוד
 והם יעבדו עוד עד תשלום ארבע מאות שנה,
 וי"ט ושבו מצרימה, וכן כי עוב לנו וגו' ממותנו
 במדבר (ס) :

מצרים צווחו ווי, ר"ל שנתכבדו המצרים בשביל
 ישראל, מיד כשירד יעקב פסק הרעב וכן
 הנילוס עולה ומשקה (יפ"ת) :

יקח שש מאות רכב צהור, מאותם שגאו ליוסף
 ללחם ומלן יוסף, אמר פרעה ישראל נתגאו
 שיעמוד להם זכות מילה אף אנו נאל לגדן
 בנימולין (ס) :

וירא ישראל את מצרים מת וגו', ר"ל שר של
 מצרים רחמי ראו בעיניהם לפי שיש בהם
 חלק אלוה ממעל, אבל וירא"ו הע"ם זה הערב
 רב, את ה' ר"ל יראו מפני ה', אבל לא ראו
 בעיניהם כישראל לפי שאין בהם חלק אלוה ממעל
 (אלשיך) :

ובני ישראל יצאו ביד רמה, לשון גסות הרוח
 ואין ראוי לקבל התורה שאין התורה נקנית
 אלא בענוים, מה עשה הקב"ה וירדטו מצרים
 אחריהם להיות לבס נשבר וראוים לקבל התורה
 (ס) :

האלי, ר"ל ישראל קדמו בשירה למלאכים
 למה כן, לו"ה ואנוכה לשון נוה ודירה, ר"ל
 שלא עזב הקב"ה דירתו למעלה ושכן למטה (ס) :
 והעליתם את עצמותי, כי עצמות חלק מאביו
 ממילא לא יאמרו שהיה גדול מאביו כי
 גם יעקב נקבר בא"י, לא כן משה שעמרם אביו
 לא נקבר בא"י ויאמרו שהוא גדול מאביו (ס) :
 החישים עלו בני יסדאל, ר"ל בזכות שקיבלו
 התורה לחמישים יום (מפרשים) :
 פשה סוידן ייקח עמו עצמות יוסף שזכותו
 עשקו

שחקו שחקה כהודאה דמי (סס) :
סברו ארבע אומות נשירת הים, פלשתים נחיראו
 שלא לעשות בהם נקמה על הריגת בני
 אפרים, אדום ירא שלא להנקם על מה שעשה
 עשו ליעקב, מואב נחיראו שלא לעורר השנאה שהיה
 בין רועי לוט לרועי אברהם, כנען נחיראו שלא
 יתאוו ישראל לארצם (סס) :
ח"י פסוקים נשירת הים נגד י"ה חוליות שבשדרה
 שצריך אדם לכרוע בשאומר מודים שלעתיד
 יהיה בתחית המתים שיתחיל מן אותו עמם בשדרה
 שאינו נרקב ויזכה לומר שירה, ול"א שר לא
 נאמר אלא ישיר מכלן לתחית המתים מן התורה
 (בחיי) :
הגם היוחר גדול ראוי להיות באחרונה לכן היה
 כס קריעת ים סוף באחרונה שיש בו חמשה
 דברים, ראשונה האמנה בה ובחמה עבדו,
 ונקמה במצרים, וביות הים, וידעת הש"י באמת
 שמתו עמים ירבון, ומדת הושר שאין הקב"ה
 מתקפה שר לכל בריה שבביל שאמר ה' הכניק
 וזה לקצורה (מפרשים) :
במדרש היו בין המצרים בעלי כשפים, וכשראו
 שיטבעו בים פרחו באוויר נגד השמים
 וזכר גבריאל והכה על קדקדם ונפלו לים, וז"ש
 צללו כעופרת במים אדירים (סס) :
פרעה חשב שהקב"ה אין לו ממלה רק בתחמונים
 שאמר אין כה' בכל הארץ, וכיון שראה
 שבקריעת ים סוף המית השר שלהן למעלה הודה
 בע"פ שמושל גם בעליונים (סס) :
למה לא מוכיר בפי' בכורים קריעת ים סוף שהיה
 נס יותר גדול מיציאת מצרים, וי"ל שיציאת
 מצרים היה מצד הסוד שהיו אלו עו"ל וכו' וסו
 מוכיר חסדי המקום, משא"כ קריעת ים סוף שמהודם
 נאמר ופרעה הקריב ר"ל הקריב ישראל לחשונה
 ממילא בדון היה שיקרע הים לישראל (יד יוסף) :
כי קרוב הוא, ונוח לשו"ב וכו'. קשה הלא הכל ביד
 הקב"ה ובידו לעשות שלא ישובו מצרימה, וי"ל
 דמדה"ד היה מקטרג לנסותם אם ישובו או לא
 ישובו אמר הקב"ה גלוי לפני שלא יעמדו בניסיון
 לכך לא נתנם לנסותם (חוקוני) :
יאתם תחריטון, ר"ל אל תרבו תפלה יותר מדאי
 לאבד המצרים בים כי יתבקר פנקס שלכם
 לומר הלא גם אחס עו"ל וגם פסל מכה עמוס
 ומה נשתנה אלו מאלו לכך תחריטון (מפרשים) :
דעת המינין שאין חידוש כ"כ בקריעת ים סוף,
 רק מחמת שהקב"ה עשה יום גדול באותו
זמן והכה השמש בחום גדול בים עד שנתייבש.
 ונסתר זה מן מה דכתיב והמים להם קומה גו'
 וישב הים לאיתנו שמתע מפורש שלא נתחסר
 מן המים כדעת המינין הג"ל רק הלא לנו לפני
 נדרים כחומה, ועוד הלא נצריאת עולם נאמר
 ביום שני יקוו המים ותראה היבשה וחום של
 החמה לא היה רק ביום רביעי (יד יוסף) :

לפי שלא נזכר אהרן בכל שירת או ישיר לך
 כתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהרן
 (בחיי) :
נחל קישון וגו' נחל קדומים ששילם הערבות
 כדאיתא, וזה בקש משה לעבר"ה נח לשון ערבות
 שיראה בעיניו תשלום הערבות, והשיב הקב"ה
 רב לך ברכ יהא ניצוץ שלך זה בן אב"י כל הנביאים
 נוע"ם זה משה שתיקן ויהי נועם אחר מעשה המשכן
 (מג"ע) :
כי גאה גאה, ר"ל על גאים מתגאה ויבדך שהוא
 משפילם ואינו שוכן אללם לא כן ענוים ששוכן
 אללם (כלי יקר) :
או ישיר משה את השירה הזאת, ר"ל זאת היה
 מילה, בזכות מילה נקרע הים, וז"ש בגמרא
 (חלק) רמז לתחית המתים שמילה מציל מגיהנם,
 (סס) :
על ערב רב שהלכו צלילה נאמר כי ברח העם
 צלילה, אבל בני ישראל יאלו ביד רמה ר"ל
 בעמם היום (סס) :
הים ראה ויגוס, מפני ארונו של יוסף שלא ראה
 לחטוא בזנות ומי שחטא בזנות הוא בחנק
 ומי הוא חנק לכך מדה נגד מדה ניצולו ממים
 רבים (סס) :
הים ראה ויגוס, בזכות יוסף. קשה אי לאו יוסף
 היו טבועין בים ח"ו, וי"ל שהיו מעבירין
 ע"ג המים כאלוהי באדרתו אבל נס כזה שראו כל
 האומות ושמתו עמים ירבון היה בזכות יוסף
 (יפה תואר) :
במדרש קדמו שרים אלו ישראל שמה ימותו וכו'.
 קשה לימדו ישראל ומלאכים שירה יהוד
 כי הקב"ה שומע כמה תפלות ברגע אחד, וי"ל
 דהמלאכים לעולם צריכין לשחק בעת שישראל
 אומרים שירה הם אומרים ברוך שם כבוד מלכותו
 לעולם ועד (סס) :
כל האמנה שזכר בפסוק קודם קריעת ים סוף
 היו מקטני אמנה, אבל בים כתיב ויאמינו בה,
 ר"ל הודו עכשיו שכל הנסים והמכות היו מה' כי
 ראתה שפחה על הים כו' (סס) :
במדרש נחזור למצרים כו' אמר משה עדיין לא
 פרעתם תעבדון אלהים כו' כי לא קבלתם
 עדיין התורה, ואם תאמרו אחר קבלת התורה
 נחזור, הא הרבה מצות התורה תלוים דוקא בא"י,
 ועוד דבר סיני נאמר בין המצות ולא ישוב את
 העם למצרים (סס) :
במדרש ולא נס אלהים שעדיין נכדו קיים.
 קשה אם יעברו ישראל דרך ארץ רלשתים
 ויאלו לקראתם ויפלו לפני ישראל לא יעשו ישראל
 על ברית אברהם עם אבימלך דהם פרעו נגד
 תחלה, וי"ל דאסור לעבור דרך ארצם כלל כדכתיב
 וחרב לא תעבר אפי' חרב של שלום, א"כ משום
 לפני עור לא תתן מכשול שגם זרע אבימלך נצטוו
 שלא לעבור ברית זקנם עם בני אברהם (סס) :
 שיעריה

שעריין נכדו קיים, ואע"ג שאברהם עתה אינו
 בעולם, מ"מ כולם צריכין לקיים בריתו
 משום אל חטוט תורת אהרן מ"ש אם כרת הברית
 זעזדו ובעד בניו כי כח ביד האב לחייב זרעו כח
 שהיה בקבלת התורה שהיה ברית אבות ולבניהם
 אחריהם (סס פ' וירא) :
יחק משה את עצמות יוסף לכך ויקבור אותו בני,
 ואע"ג שמשה לא קברם שלא נכנס לא"י,
 י"ל מחשבה טובה הקב"ה מנרץ למעשה (סס) :
לא רצה הים לקרוע עד שנתן הקב"ה יד וימינו
 כו', פ"י בזכות תורה דכתיב מימינו"ו אש
 ד"ת יספיק שיטונה הטבע (סס) :
במדרש עד עכשיו אלו עע"ז ואתה קורע להם
 כו'. ולמה לא הקשו המלאכים מפסל מיכה,
 שלא היה רק יחיד רשע (סס) :
מה אהר"ר שהיה יחיד ועשיתי לו ים יבשה ישראל
 ששים רבוא עמ"כ. וזה סותר מה דאיתא
 בגמרא ר"ה (ל"ב) גבי ו'ה' פקד את שרה כיון דרבים
 אתו מינה רבים דמיה, וכן גבי משה בגמרא
 דתענית הו"ל ורבים צריכין ליה כרבים דמי (ד"ע) :
בום ורובדו רמה בים כו', במדרש אמר הכוס
 ראה מה ציב כו'. קשה לפי זה מאי
 רבותיה שאמרו ז"ל ראתה שפחה על הים
 כו' הלא אפי' הכוס ראה, הלא י"ל מה שראה
 הכוס אינו קאי על השכינה רק קאי על שר של
 מצרים, ז"ש רמוז של עולם בים, ר"ל מלאכי
 מעלה נקראים כך בגמרא דמנחות (תן טוב פ'
 שלה לך) :
כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו,
 ר"ל בחמה כדכתיב לא כהתה עיני ולא נס
 לכה ולא שלט בו רמה אדולעה (סס) :
ולא קרב זה אל זה כל הלילה, דוקא באותו
 לילה לא היה שמה לבניו אבל אחר זה היה
 אז ישיר משה ובני ישראל וגו' לה', וכן ביום ההוא
 בעת החורבן קרא ה' לבני ולמסכד ולא אח"כ, או
 י"ל כשהקב"ה עושה משפט זקק ולא דרך רחמנות
 אז שמה לפניו אבל במצרים נעשה דרך משפט
 לזה וזקקה לזה שישראל היו ג"כ עע"ז ואין שמה
 לפניו, כן בחורבן היו ישראל חייבים כליה וכלה
 תמותו בעצים ואבנים זה קצת אין משפט זקק רק
 רחום דיון (סס וד"ע קצת) :
ותקח מרים הנביאה הקו"ף בידה, לצד; לפי שלא
 זכתה רק ליציאת מצרים ולא ליציאת א"י,
 משא"כ שאר הנשים שחיבבו א"י ועליהם לא היתה
 הגזירה לכך כתיב והאלון נתפסם ובתחולות (סס) :
כשראו ישראל השכינה בים אמרו זה אלי וגו'
 ועבר רב לא ראו רק רגליהם של מלאכי
 השרת כף רגליהם כעגל, וז"ש ועקבותי"ך לא
 נודעו כי סברו שהיו רגלי השכינה (ש"כ) :
לא היה הים רצה לקרוע וכו', ואע"ג דתנאין
 התנה הקב"ה במעשה בראשית, וי"ל שהיה
פסע שעדיין לא הגיע הומן; ועוד התנאי יהיה

כשהיו צדיקים ועכשיו כמה רשעים (י"ת)
 תנאין התנה לשון רבים אחד שיקרע לפני ישראל
 ואחד שיטבע המצרים (סס) :
מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה פ'
 והא דאיתא קדמו שרים אלו ישראל,
 אחר נוגנים אלו מלאכים, י"ל צלילה שהיה דרכם
 לומר שירה אז לא אמרו רק ביום אמרו, ועי"ל
 הלל לא אמרו ושאר שירה אמרו, וז"ש אי ישיר
 (הדושי אגדות) :
מה שהמן לא ירד בשבת וגשמים יורדין בשבת
 לכה שהמן מקדושה העליונה עולם העליון
 שהוא רשות היחיד ממש לא כן בגשמים שבאים
 מעולם הגלגלים שהוא ג"כ רשות הרבים כעולם
 התחתון (סס) :
ובני ישראל אכלו את המן עד בואם אל ארץ כנען,
 כי עסק המן להיות מוככים מן גסות ועו"ל
 גופם להיות מוככים לקבל התורה ואוירא דא"י
 מחכים ממילא לא צריכין שוב למן (סס) :
והבית בצור, כי עונם של ישראל היה כמסך
 מדביל וכמחיצה בין ישראל למקום ולא היו
 ראויין לבאר שע"כ היה הצור מפסיק והיה צריך
 ליקח המטה שכהה בו היצואר קליפה של מצרים
 לשבר ג"כ קליפה זו (סס) :
במדרש ש"ס סס לו חק ומשפט, ולמה לא אמרו
 ישראל שירה על המן, ר"ל בשלמה אם
 המן היה בחסד אל ולא באיוה זכות עצמן ניחא
 כמ"ש מאן דאכיל בלא דליה בעית לאיסתבולי
 באפייה, אבל השתא דאמרת בזכות חק ומשפט
 גרמו למה לא אמרו שירה (י"ת) :
על אשר ילקטון יום יום, בזכות התורה אומן
 יום יום ידרשון נתן להם המן, ואע"ג דעדיין
 לא נתן להם התורה, מ"מ קצת מן התורה במצד
 איפקוד, ועי"ל דלגבי הקב"ה שהבטיח ליקח להם
 התורה דכתיב תעבדון את האלהים על הכר הים
 הרי היא כניתנה, כמו ח"י דכתיב ביה אשר נתתי
 ודבור הקב"ה כמעשה כו' (סס) :
לא נתן הקב"ה רשות לומר שירה על המן על שלעתיד
 יאמרו ונפשו קשה בלחם הקלוקל, אע"ג דמתחלה
 חספין היו במן שהיו טועמין בו כל העמים כדאיתא
 מ"מ הקב"ה היוודע עתידות דע שיאמרו אח"כ
 ונפשו קשה גו' לא נתן להם רשות (סס) :
למה הים רצה ויגוס אבל הכרים רקדו כאילנים
 בשמחה, לפי שהים חשב עדיין לא הגיע הומן
 לפי שהיה רק רד"ו שנים, משא"כ כברים כתיב
 מדלג על הכרים בחשנון הקץ כדאיתא, לכך היו
 בשמחה (שלי"ה) :
תצאון כל הנשים אחרים בתפנים גו' אלו המלאכים
 שמיניו שנקראו מלאכים נשים, כדכתיב
 צוכריה והנה שתי נשים ופי' הרד"ק קאי אמלאכים
 לפי שיש כהן בשנים בזמן הזה בגלות ישראל
 והשכינה כביכול (סס) :
במדרש ע"י שירה נחל חטא של ישראל. קשה
 הלא

כשהיו צדיקים ועכשיו כמה רשעים (י"ת)
 תנאין התנה לשון רבים אחד שיקרע לפני ישראל
 ואחד שיטבע המצרים (סס) :
מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה פ'
 והא דאיתא קדמו שרים אלו ישראל,
 אחר נוגנים אלו מלאכים, י"ל צלילה שהיה דרכם
 לומר שירה אז לא אמרו רק ביום אמרו, ועי"ל
 הלל לא אמרו ושאר שירה אמרו, וז"ש אי ישיר
 (הדושי אגדות) :
מה שהמן לא ירד בשבת וגשמים יורדין בשבת
 לכה שהמן מקדושה העליונה עולם העליון
 שהוא רשות היחיד ממש לא כן בגשמים שבאים
 מעולם הגלגלים שהוא ג"כ רשות הרבים כעולם
 התחתון (סס) :
ובני ישראל אכלו את המן עד בואם אל ארץ כנען,
 כי עסק המן להיות מוככים מן גסות ועו"ל
 גופם להיות מוככים לקבל התורה ואוירא דא"י
 מחכים ממילא לא צריכין שוב למן (סס) :
והבית בצור, כי עונם של ישראל היה כמסך
 מדביל וכמחיצה בין ישראל למקום ולא היו
 ראויין לבאר שע"כ היה הצור מפסיק והיה צריך
 ליקח המטה שכהה בו היצואר קליפה של מצרים
 לשבר ג"כ קליפה זו (סס) :
במדרש ש"ס סס לו חק ומשפט, ולמה לא אמרו
 ישראל שירה על המן, ר"ל בשלמה אם
 המן היה בחסד אל ולא באיוה זכות עצמן ניחא
 כמ"ש מאן דאכיל בלא דליה בעית לאיסתבולי
 באפייה, אבל השתא דאמרת בזכות חק ומשפט
 גרמו למה לא אמרו שירה (י"ת) :
על אשר ילקטון יום יום, בזכות התורה אומן
 יום יום ידרשון נתן להם המן, ואע"ג דעדיין
 לא נתן להם התורה, מ"מ קצת מן התורה במצד
 איפקוד, ועי"ל דלגבי הקב"ה שהבטיח ליקח להם
 התורה דכתיב תעבדון את האלהים על הכר הים
 הרי היא כניתנה, כמו ח"י דכתיב ביה אשר נתתי
 ודבור הקב"ה כמעשה כו' (סס) :
לא נתן הקב"ה רשות לומר שירה על המן על שלעתיד
 יאמרו ונפשו קשה בלחם הקלוקל, אע"ג דמתחלה
 חספין היו במן שהיו טועמין בו כל העמים כדאיתא
 מ"מ הקב"ה היוודע עתידות דע שיאמרו אח"כ
 ונפשו קשה גו' לא נתן להם רשות (סס) :
למה הים רצה ויגוס אבל הכרים רקדו כאילנים
 בשמחה, לפי שהים חשב עדיין לא הגיע הומן
 לפי שהיה רק רד"ו שנים, משא"כ כברים כתיב
 מדלג על הכרים בחשנון הקץ כדאיתא, לכך היו
 בשמחה (שלי"ה) :
תצאון כל הנשים אחרים בתפנים גו' אלו המלאכים
 שמיניו שנקראו מלאכים נשים, כדכתיב
 צוכריה והנה שתי נשים ופי' הרד"ק קאי אמלאכים
 לפי שיש כהן בשנים בזמן הזה בגלות ישראל
 והשכינה כביכול (סס) :
במדרש ע"י שירה נחל חטא של ישראל. קשה
 הלא

הלא מרים לא חטאה ולמה אמרה שירה, י"א
 בזה חטאה שנבנה דעת פרעה באמרה כי לא
 כנשים המצריות וגו' וכן האלך וקראתי לך אשה
 מניקת מן העבריות גנבה דעת בתיה בת פרעה,
 וי"א חטאה זה כהרן חור בן בנה (שם):
 ויצא העם ולקטו, אלו ערב רב היו צריכין לצאת
 וללקוט, אבל ישראל היה המן יורד לתוך
 בתיהן (ש"כ):

והיה יום הששי והכינו, זה ששי בסיון. והיה
 חשנה זה משנה תורה, יום יום ע"ש ואהיה
 צעצועים יום יום, לז"א לא נתנה תורה אלא
 לאוכלי המן (שם):

החם השמש וגמם, לפי שהיו חוששין אותו לע"ו
 לכן נמס שיראו שאין בו ממש וכן וירם תולעים
 ויבאש מטעם זה (שם):

וירם תולעים ויבאש ויקצף עליהם משה, אמר
 יכול להיות שחטאם גרם דבר זה שהרי כל ימי
 היותם במדבר לא היה כנה ורמה שולטת בהם לפי
 שהענין היה מגבין כליהם כדאיתא ואפ"ה בא לכלל
 טעות מהמת כעם דכתיב בתריה הוא אשר דבר
 ה' גו' ר"ל נוכח מה שאמר לו הקב"ה ושכח
 ו"ש עד אנה מאנת"ם כלל משה עם ישראל
 בחטאים על טעם, וזה סותר למ"ש בגמרא בדבי
 הוצא לקי כרבה משמע שחטא לא חטא (ד"ע):
 ואל יצא אי"ש, זה הקב"ה, ממקומו מן מדה"ר
 למדה"ר כשתחלו שבת (מקובלים): זה שאנו
 אומרים ממקומו הוא יסן ברחמי"ם (ד"ע):

ויציהוהו אהרן למשמרת, למה דוקא אהרן, לפי
 שהתן שיהיה נגזר לדורות היה להורות שחטא
 גזל כל היום להמציא לכל מי מוונת הצריך לו
 ואהרן היה מדתו חסד (שם):

ובטחך אשר הכיתו בו את היאר, והלא אהרן הכה
 היאור ולא משה כדאיתא בירא דשתת מיניה
 גויא וכו' והיאור הציל למשה בו, אלא מכאן לשלוחו
 של אדם כמותו (שם):

בשית ימיך, ר"ל ע"ד נשבע ה' בימינו שתבלעמו
 הארץ שלא תהא הארץ מתירא שלא תקולל
 כמו שתקללה על שקבלה דם של הכל (שם):
 ויהלש יהושע, דאיתקרי בער זה בער העליון
 דהיה מתנגד לשמאל שבה לסייע לעמלק,
 לפי חרב נקמת נקם ברית ע"ש שורק הברית זה
 מילה למעלה (זוהר): ד"א למה ע"י יהושע לפי
 שעמלק היה רצועה מרדות הראשון לישראל, לכן
 יראו האומות גבורת בער תלמידו של משה וילמדו
 ק"ו לגבורת חרב משה בעלמו (שם):

ב"ש עתידה א"י שתוציא גלוקסאות הוא בשביל
 נכונת המן שנגזר שם דל"כ אין כל הדש
 תחת השמש, ולכן היה המן מן עשרה דברים
 שנבראו בערב שבת בששת ימי בראשית (שם):
 ערב רב לא היו תוך עניי כבוד ולא אכלו המן
 שנאמר ובני ישראל אכלו את המן גו' רק פסולת
 הניקו לערב רב שהם היו דוגמת מין בהמה
 זו

44 להוציא מים מן הצור ויראו שגם הוא פועל
 טוב (בחי):

פי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה
 דכתיב ויקח משה את עצמות יוסף גו'. דליכא
 למימר ע"י שליח הביא לארונו של יוסף דכתיב
 עמו מיותר משמע ע"י עצמו, ועוד מפורס
 כתיב הכס לב יקח מצות משמע שבעצמו לקח
 החכם לב המצות (יפה תואר):

והחלש יהושע את עמלק וגו' עד בא השמש, ר"ל
 מהלכים נסים וחומרים השכל נעשה עב ועבור
 ואין לאדם לב להבין ולהשכיל, משא"כ המן היה
 כבלע ברמ"ח אברים והיה כולו רוחני ו"ש הכדול"ה
 ד"ק וי"ך (שם):

ויקראו ב"ת ישראל, אלו הנשים, את שמו מן, ר"ל
 לפי שהיה המן מגיד מי סרח על מי כדאיתא
 בגמרא ע"כ היו הנשים מהבנין אותו וקראו לו
 שם, או י"ל מן לשון מנין שהיה מגיד המנין
 אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון (שם):
 ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, בימי מרדכי,
 ר"ל כ"כ עמדה זכות למשה להפיל עמלק עד
 המן ולכן שמה המן ציום שמת משה שסבר כבוד
 תמה זכות משה (שם):

ויורהו ה' עץ, שהראה לו שמה קדישא להשלך
 אל המים, וזה שבדקן כסויות הנשים
 והאנשים שלא נתערב זרע קדש עם הטמא
 במצרים (זוהר):

ויבתקו המים, זה נס בתוך נס, ממילא לא
 יתמחו על פרה אדומה למה מטמאה
 טהורים ומטהר טמאים וכו' (שם):
 לדעת הפרטומים שכל פעולותיו ע"י מטה מעשה
 השמים ולכן במי מריבה כתיב ויכהו במטה
 וז"ש יען לא האמתם גו' ר"ל אתם גרמתם שכל
 ישראל לא האמינו בי ע"י מטה והם כדעת
 הפרטומים (שם):

קשה למה הים הגדול ראה ויגום למרחוק משמע,
 וירדן הוא אחד מהנהרות רק יסוב לאחור קצת
 ולא נס למרחוק, זה מתרץ הכתוב עצמו בים
 מלפני אדון חולי ארץ ר"ל לא נכס באלה שיכנע
 רק מפני התנאים שהתנה ביום חולי ארץ במעשה
 בראשית לא כן הירדן שטופס כבר בזה מלפני אלוה
 יעקב ר"ל שגם ליעקב נבקע הירדן כי בתקלי
 מצרתי את הירדן (אפנת פענח):

הים ראה השכינה ויגום, למה לא נבקע עד עתה
 ע"י משה כמו הירדן שנבקע ע"י יהושע תלמידו,
 לז"א מלפני אדון חולי ארץ, ר"ל מפני התנאים
 במעשה בראשית, אבל לא ע"י גורת זיוקים
 שעדיין היה קודם מתן תורה, משא"כ הירדן
 היה אחר מתן תורה המעשה שאו מושלים
 הצדיקים ע"י מעשה התורה ומצות לכן מיד יסוב
 לאחור ע"י יהושע (שם):

ובטחך אשר הכית, לפי שהיו רשעים אומרים
 המטה הזה רק פועל רע ולא טוב שזה
 הביא כל המכות על המצרים, לכן קח מטה
 זה

מה שמועה שמע, אין לומר מה שמפורש בפסוק
 הוציא גו' זה אינו דכתיב למש"ה ולישראל
 עמו ושבת לוי לא היו משועבדין במצרים, אלא
 צ"ל קריעת ים סוף שמע (יד יוסף):

שבת שיתרו קודם מ"ב בא, דאלו בא אמר מ"ה

פרישת יתרו

הו"ל לספר קולות וצרכים שהיו בשעת מתן תורה
 ולמה לא ספר רק מציאת מצרים (בחי):
 וחאה תחום, לשון נבואה כמו מחוה שדי יחוס,
 ר"ל ע"י נבואה קדע מי הרואים להיום
 דיינים כי האדם יראה לעינים כו' (שם):
 הא דכתיב והודעת להם את חקי האלהים ואת
 תורותיו זה קאי על דינין ושבת שמרה עצמו
 (רמב"ן):

מדוע ה'תה יושב לבדך, הלא אין דן יחידו אלא
 אחד, והשיב משה כי יהיה להם דבר ב"א
 אלי השכינה ומגלה מי זכאי ומי חייב (יד יוסף):
 ויהר יתרו, שהעביר חרב חדה על צטרו. קשה
 הא יתרו מבני מדין היה שהם בני קטורה
 שקבלו עליהם מילה, וז"ל זה קאי על פריעה (ח"א)
 אף למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא מ"ח הים
 למחרת יום כפורים שלו, ר"ל שהיה זוכה
 זכאים ונתקפרו לו העבירות (ש"כ):

ואישא אתכס על כנפי נשרים, בתרגום יונתן
 שהיו נושאין אותם באותו לילה לא"י דוגמת
 והיה מדי חדש בחדשו גו' יבא כל בשר וא"א לבא
 בכל חדש ושבת כל בשר אלא ע"י עניי כבוד
 כנ"ל, ז"ש מי אלה כע"ב תעופינה גו' (ד"ע):

ואתה חזוה גו' אנשי חיל, ר"ל ע"י מעשה
 הצדיקים נבראו מלאכים טובים והצדיק
 ראש להם לעשות מלחמה בשונאיהם זה אנשי
 חיל (אלשיך):

וח"ש יעקב ועשו מי לך כל המחנה הזה אשר פגשת,
 ואיתא במדרש שאמרו הכה כו' וע"י שמר
 התרי"ג מצות נעשה ראש לכל אלו (ד"ע):

ויהי ממחרת וישב משה לפשות, ממחרת ויה"כ
 קשה למה לא קודם לכן בצאתם מצרים,
 י"ל שאו ירא משה שלא יקבלו התורה ומשפטים,
 אבל עתה שראו כומר הגדול בא לקבל תורה
 ומשפטים כ"ש אלו (שם):

יתרו ורות במעלה אחת היו גרי צדק וכוסיפי
 תר"ו מצות על ו' מצות בני נח זה רות תר"ו
 וי"ד הוסיפה ביתרו שלא רצתה יו"ד לזון משמו
 כמו ו' של שרה עד שניתנה ביהושע (של"ה):
 היאך משה גדול הכבודים נתן בן הראשון לע"א,
 אלא ראה ברוח הקדש שיתרו עתיד להקטיף
 בהר סיני, וזה רמו בבנו הראשון ג"ר ש"ס ר"ל יבא
 גר שם בסווי (יד יוסף):

למה לא קרא לבנו הראשון אליעזר הלא חרב
 פרעה היה מקודם, וי"ל ע"י שהתנה יתרו
 עמו שיהא בן הראשון לע"א לא רצה משה לקרותו
 אליעזר ויהא משותף בו שם הקב"ה (מפרשים):
 לאבל לחם עם חתן משה לפני האלהים, ר"ל
 שיתרו גייר עצמו ומל עצמו ושעה שפודת
 ברית מילה (שם בשם מדרש):

ואישא אתכס על כנפי נשרים, ר"ל במעלה
 עליונה מעל המלאכים שיש להם כנפים,
 ואבוא סתכס א"י ממע (כלי יקר):
 למעלה

למעלה

לבעלה ביום מדי' וכלילה מדי' ד, וז"ש אם
 אין דין למטה ר"ל כלילה דאסור לרין כלילה
 אז מדי' למעלה (סס) : וז"ש ויעמוד העם על
 משה מן הבקר עד הערב, ר"ל עד בכלל משמע
 אפילו בערב היה דן ל"א נבול תבול וגו' : וז"ש כל
 דיון הדין דין אמת לאמתו, ר"ל בזמן דין היינו
 ציוס, נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שהיה
 ע"י מדי' כי למעלה ציוס מדי' (ד"ע) :

דחנה ויתרו עם משה שבנו הראשון והוא לע"א,
 ח"ו לומר כן, אלא ר"ל שכחו אברהם
 ויצחק הטילו זוהמתן בשמעאל ועשו, כן משה
 יטיל הזוהמה שבנו הראשון והבנים שאחריהם
 והיו נקיים, אבל באמת מ"מ שניהם היו צדיקים
 לא היה במשה שום זוהמא רק לפי שהיו התנאים
 ביניהם אין לך דבר שאינו עושה שלו לכך נאמר כן
 גרסה בן מנשה נ"ל תלויה בו' (קצת באלשיך וד"ע) :
 וצבאו האלה, ר"ל הכנים ליתרו לראות אם
 האהל יקלעו אותו או יכה ראוי לגיירו כמו
 גבי אברהם והשענו תחת העץ לראות אם העץ
 מגין ומגיל עליהם אז ראויים לקרבה (ש"ה) :

לא ניתנה התורה עד שזודו כל האומות בהקב"ה,
 פרעה אמר ה' הצדיק והאומות כלל הכתוב
 שמעו עמים ירגזון, ויתרו הכומר הגדול אמר עתה
 ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, ממילא זה סותר
 למ"ש ויתרו אחר מתן תורה בא ואין מוקדם
 ומאוחר בתורה (ד"ע) :

וישמע יתרו וגו' למשה ולישראל וגו', ר"ל ששקול
 משה ככל ישראל, אבל צדק חזק הכי אמר
 ויספר משה לחותנו וגו' על אודות ישראל שהיה
 משה עניו מאד ולא רצה שיהא הוא שקול ככל
 ישראל (סס) :

דבה אנכי בא אלך בעב העין, ר"ל אף שאתה
 רואה תמיד באספקלריא המאירה ועכשוו כדי
 שישמע גם העם שאינם זוכים רק לשאינה מאירה
 (סס) :

ח"א תורה חתומה ניתנה, ר"ל זה סודות התורה
 שמורה על סם המיוחד וכת"ש מי שזודע לדרך
 אותיות בו, וח"א מגלה ניתנה ר"ל זה הנגלה
 לפרעה כפשוטו (ח"א) :

ויבא אהרן לאכל לחם לפניו האלהים, ר"ל קודם
 קבלת אלהים כי גדול הכנסת אורחים יותר
 מהקבלת פני השכינה כמו לפני בוא יוסף (סס) :

יהי ציוס השלישי והיה קולות וברקים, יצא וילוי
 אלו המלאכים שנצטוו עזמן על שנקלח מתן
 התורה, זה ויהי לשון צער, וכן ברן יח"ד אלו
 ישראל, דכתיב ועשו כל העם יחדו אז ויריע"ו
 לשון שר, כל בני אלהים אלו המלאכים בו'
 (זוהר) :

במדרש פרח נשמתן של ישראל בזמן תורה בו'
 והלכו לנהר דיוור אלו הנשמות לטבול
 בהנשמה אש וכל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש,
 * כהר דיוור אש לקבל דת אש, עוד להורות שיפיל

על כל אומה כל מי שרצה לגייר יבא ויגייר (סס) :
 פשאמרו דבר אלה עמנו וגשמה חור יצה"ר בו'.
 קשה מה טעם ליתר, בשלמא מיתה

תחור שפיר מה ב"ו עובר בו, וי"ל דהא בזה
 תליא כח"ש אם פגע בך מגול זה משכחו לד"ת,
 ממילא כשגרם משה ששכחו הדורות הד"ת בו'
 אז פגע בהם מגול זה זה יצה"ר (סס) : או י"ל
 שהשטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות (ד"ע) :

בשעת מתן תורה בא למשה קרן עור פניו אלף
 אורות זה אלף דכתיב בתחלת דברי הימים
 דד"ס ר"ל משה תיקן אדם, וכשחטאו ישראל
 בשאר לו רק א' זה אלף דיוקרא ועירא (מקובלים) :
 למה אמר אנכי לשון מצרי זה לשון המספיק לערב
 רב שקיבל היה לו לומר אני, לפי שהאותיות
 כיו טורחין באויר כמ"ש רואין את הנשמה ממילא
 אם היה פרח באויר תיבת א"כ היה נראה כאלו
 ח"ו אינו אבל אכני אין לטעות (ש"ה) :

ששים רבוא מירושלים לתורה נגד ששים רבוא נשמות,
 כי כל נשמה נעלה חלק פירוש אחד (סס) :
 בדר סיני נתרפאו כל המומין, לכן הוריד הקב"ה
 טל של תחיית המתים והחיה כל האבות,
 ח"ש ר"ל זה לכו לשון חידוש בריאה וכדאיתא
 ראוי י"ן התורה בחדש ניסן (ש"ה). רק שעדיין
 היו בעלי מומין (ד"ע) :

בא נבדל אדם אלא בזכות התורה דכתיב נעש"ה
 אדם, ר"ל אם תוכו לנעשה ונשמע יבדל
 אדם"ו וכו' (ש"ה) :

נפ"י מגילת אסתר קבל משה בדר סיני דכתיב
 וקבל היסודים וגו' וקבלו היסודים הל"ל,
 אלא וקבל זה משה, היסודים שהיה לו נשמה
 מכל היסודים (זוהר) :

ערב רב לא שמעו התורה דכתיב ותגיד לבני
 ישראל את ראותם וגו' ואשא אתכם על
 כנפי נשרים וע"ד לא היו חוד ענני כבוד, וז"ש
 פנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם
 זה ערב רב ולא יראו, ח"ש ויוצא משה את הע"ס
 ויתיצבו בתחתית שלא עלו למעלה, ח"ש וכל העם
 רואים את הקולות לבד אבל לא הדברות (ד"ע) :
 הלפי שעל הגרים לא היו ענני כבוד לא רצה משה
 שחמיו יתרו ישך חוץ לענני כבוד וכל הבזיון
 הכל, ע"כ וישלח משה את חותנו (סס) :

בדרש השלישי, ולמה לא אמר בירח, כי נעשו
 בריה חדשה כי כל המומין נתרפאו וניתנה
 התורה בשעה לחדש דוגמת בריאת עולם שהי' בשעה
 ימים, ח"ש הקב"ה לאל"ף שקרא תגר שלא
 פתחה התורה באל"ף אל תצטער נתינת התורה
 שקולה ככריאת עולם ופתחה באל"ף אנכי (ד"ע) :
 וכן וקדשתם היום ומחר, ע"ש התורה שהיתה
 נתונה שני ימים קודם שנברא העולם וכן הן
 שני אורות תורה שכתב ושבע"ם, ושני לוחות,
 ואדם רוחני וגופני, ולכן התורה מתחלת בבי"ת
 וכן עשה ול"ת (סס) :

מה שלעולם יוס השלישי הוא רחמים כסודות הקבלה
 כי כתר לא נחשב ומתחלת מן חכמה וציוס
 וחסד הוא שלישי, ח"ש לעולם אין הקב"ה מניח
 הצדיקים שלשה ימים ברה, וכן בראשית שני
 ימים קודם שנברא העולם נברא התורה כ"ל
 במדי' ד, זה ברא אלהים, וציוס השלישי נהפך
 לרחמים (ד"ע) :

לפי שנגלה הקב"ה בשעת מתן תורה לשר של עשו
 וישמעאל לכך זכה עשו וישמעאל לקצת
 קדושה שמשלים על ישראל (ש"ה) :

בל הדברות מפי הגבורה שמענו רק בשאר דברים
 הוצרך משה להבינים שרש הענין אבל שני
 דברות הראשונות הבינו מפי הגבורה (רמב"ן) :
 בהר סיני היה דוגמת אירוסין ע"י התורה שהיה
 הכסוסור לכך לא נתקיימה התורה והיה
 השכחה, אבל לעתיד יהיה נשואין ע"י הקב"ה
 דכתיב יסקני מנשקות פיהו ממילא לא יכה שכחה
 (מפרשים) :

בכתב שחור הקב"ה על כל אומה ולשון לקבל התורה
 אע"פ שלא קבלו מ"מ זכו קצת להדבק
 בקדושה להתגייר גרים מהם :

ענין ארוך צוהר בלך שהוכרח שר של עשו להודות
 במ"ת על מכירת הבכורה ליעקב כראוי
 ולא ברמאות, כי שר של יעקב לא רצה לקבל התורה
 מחמת שעשו הבכור, וכן שר של ישמעאל הודה
 שיתקב הוא בכור וזרע אברהם דוקא ונתנו שחד
 לשר של יעקב ליעול מנהורא שלהן ולהוסיף על של
 ישראל, ח"ש וז"ל משיעיר למו הוסי"ע מהר פארן
 וכן ואתה מרבבות קדש אלו שרי כל שבטים
 אומות כולם נתנו מתנות לישראל. עוד סיים שם
 משעיר מפתרן ממה שלא קבלו אלו, הוסיע והוסיף
 יותר חביבות בישראל :

הועלת גדולה שנגלה תחלה לשעיר מפתרן שחם
 יגלו בגלות אלא אלו לא ישכחו התורה כי
 גם לאלו אחיזה קצת בקדושה כג"ל (סס) :

למה אמר אשר הוצאתיך ולא אמר אשר נראך
 דהיה חדוש יותר, אלא נוח לו לאדם שלא
 נברא (כלי יקר כי תשא) :

קשה היאך אמרו המלאכים מה לילוד אשה בנינו
 והלא אפילו מטטור"ן ראש לכל המלאכים
 היה חנוך זה ילוד אשה, וי"ל כי חנוך היה מסלק
 חלק החומר והגשמי כשעלה למרום רק רוחני נשאר
 בו ומשה עלה למעלה מן כל המלאכים והיה מספיק
 בין השכינה למלאכים ח"ש מה לילוד אשה בנינו'
 (ש"ה) :

בעבור ישמ"ע העם וגו' וגם כך יאמינו לעולם,
 שטע"פ שיבא חיוב אדם ויעשה אורות
 ומופתים כמו שעשה משה בפני פרעה ובקריעת
 ים סוף מ"מ אם לא ישמעו בדברי עמו כמו
 ששמעו בדברי עמך אז לא יאמינו בו לעולם
 (הקדמת סמ"ג) :

בל הנביאים ראשונים ואחרונים באו רק לחזק תורת משה, וז"ש מלאכי סוף כל הנביאים יזכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב, ר"ל שלא להוסיף ולא לגרוע עד שיבא אליהו, ח"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' (סס):

בעשרת הדברות תר"ך אותיות זה כתר תורה, עד אשר לרע"ך ז' אותיות ז' אותיות מתנת דרבנן ותר"ג מתנת דאורייתא זה תר"ך (סס):

הנה אנכי בא אליך בעב הענן, ר"ל דמקודם לכן ואחר כך באה השכינה אליו באהמקלריא המאירה שלא היה יכול לראות רק משה לבדו, אבל עכשיו במעמד הר סיני בעב הענן באהמקלריא שאינה מאירה שיהא כל העם זוכה לראות בדברי עמ"ך ר"ל אנכי ולא יהיה לך שאדבר עמך ישמעו גם הם ואז גם כך יאמינו לעולם בשאר דברים (סס):

ימשה היכן הלך עומד ומשמע כו', מוכח מזה דמשה לאו מלך היה דהא קו"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והא ראייה מתתן במי בסנהדרין ומשה על גביהן והלא קו"ל מלך לא דן וכו' (ארה לדרך), ולא יתכן זה גבי אברהם דהיה מלך והיה עומד ומשמע למלאכים ויש לישב דאיתו ומעשה היה קודם שהמליכו עליהם למלך בני חת, וז"ע (ד"ע):

אין משה נקרא מלך אלה בא"י (מפרשים בשם הוה"ה):

קשה הלא על חנה כן יצאו למדבר לקבל התורה והיאך אמרו וז"ל רשדים שרפו ויהיה מד"ת, הלא ז"ל תורה זב"ע לא רצו לקבל כמ"ש תוס' על כפיית הרר כנגינות, וז"ש שם לו ח"ק ומש"ט היינו תורי זככתב שהוא בלתי טעם, ומשטט זה תורה שבע"ס (ז"ב):

קודם מ"ח לא היו נענשין עד מאה שנה (מתנות כהונה ס' חיי שרה):

יהיה רוצה הקב"ה ליתן תורה שבע"ס מיד בשר סיני, ולמה לא נתן עיין במצ"ע (אופן רמ"ו):

יד סיני זה הר המוריה שנעקד עליו יצחק ונעקר ממקומו לכאן, וז"ש תעבדו' את האלהים על הבר הנה לשון עבודה להקדשת יצחק לקרבן (מפרשים):

התורה היתה מתנת על אברהם מתחלת בריאת העולם דכתיב יספן לישרים תושיה זה אברהם דכתיב תמות נפשי מות ישרים לפי שלא היה יכול התורה להנתן רק לששים רבוא נגד ששים רבוא אותיות, וזה הענין שהיו האבות מתווירין אחר נדים כדי שתנתן התורה בימייהם, דאל"כ קשה הלא קשים גרים לישראל כטפחה, וזה יתכן שהורכו להיות בעבוד הקשה במצרים על הכהנה אברהם לגרים מלכונם תחת כנסי השכינה,

כדאיתא בגמרא, ללכאורה לא שייך ענין זה לחטא זה, אבל לפי ה"ל ניתא שאם גייר הוציא הוא מיד ששים רבוא משא"כ עתה שלא גייר ועיכבן מזמן מ"ח הוצרכו להיות במצרים בעבודתן הקשה, וכאשר יענו כן יפרוך גו' ממילא נעשו ששים רבוא ומכניס לקבל התורה (ז"ב): ויין שס ישראל, בלב אחד, לכך זכו לוידבר אלהים הקב"ה בעצמו שהוא יחיד ומיוחד לעם יחיד ומיוחד באהדות, ז"ש וכל בניך למודי ה' בעצמו ע"כ וזב של"ח בניך (ד"ע):

ואח"כ כששמעו מפי משה נעשו כולם כמו כלב המחלוקת דכתיב ויפתוהו בפיהם גו' שחשבו לעשות עגל, ואלו שמעו כל הדברים וישו הקב"ה לא הרעו לעשות העגל (מפרשים): **היאך** נגלה הקב"ה לעין כל במ"ת הלא אי א"ש לרבר רוחני להדבק בגשמי לעין כל בלתי **אמצעי**, הלא ע"י משה שהיה ג"כ רוחני וגשמי הלא היה האמצעי (יד יוסף):

או לפי שבמ"ת פסקה מהם וזאת הנחה ובמצרים נתנו כבוד הברזל נעשו כולם רוחני (סס): **אברו** המלאכים מה לילוד אשה צינינו, ר"ל שהתורה שנתתן על ידו שתכתב, והיצי הקב"ה רק לקב"ל התורה בא, אבל אני בעצמי אדבר אנכי ומה אני קוים לעולם כו' (סס): **אברו** המלאכים טוב ליתן התורה לנו שאנו בלתי הטא ועון, השיב הקב"ה אחוה בכמ"ל כבודי והחזיר להם תשובה, ר"ל התשובה המגונה עד כסא הכבוד ובמקום שבבלי תשובה עומדין אין לדיקים גמורים יכולים לעמוד לפי שזוהר ש"ך גדול למי שיש בו יצה"ר וכובש אותו למי שאין בו יצה"ר כלל, ועוד סודות התורה אחת יכולין ללמוד משא"כ פשוטי התורה אי אפשר לכם להתקיים דמה כתיב בה כו' וא"ל לפרוש סודותיה מן פשוטי (סס):

במעמד הר סיני פרחת נשמתן של ישראל, כי להורות בזה בא דיש לישראל חלק אלוה ממעל, נמצא בראותם השכינה טבע שהחלק רוצה להדבק בהכולל שגפרו ממנו (סס ומפרשים): לפי שהמלאכים אין להם יצה"ר לכן קדמה בהם עשיה לשמיעה לפי שאין דבר מה שימנעם מלעשות, משא"כ בן אדם הוצ"ר מונעוהו מלעשות מצוה עד שישמע תהלה דבר ה' או דברי הנביא ואז אין כח צינה"ר למנעו, משא"כ בשר סיני שפסקה מישראל וזהמת ההנה שהוא יצה"ר והיו כש מלאכים, לכן אמרו נעשה ונשמע (סס):

למה המתין הקב"ה בנתינת התורה עד דור המדבר, שדורות הקודמים עדיין לא באו שבעים אומות ואפשר שיאמרו אותן אומות שעדיין לא היו אלו המתין עד שבאו לעולם היינו מקבלים התורה, לכך המתין עד שהחזיר על כל שבעים אומות (סס):

שבת ודינין הוא שלמות לגוף ותורה הוא שלמות לנשמה

לנשמה לכך הקדים הקב"ה במרה שלמות לגוף, ואח"כ התורה שלמות לנשמה (סס):

קודם מ"ח היו ישראל תחת ממשלת כוכבים ומולות, וכשקבלו ישראל התורה וכו להיות תחת ממשלת הקב"ה בעצמו (וזהו):

בשעת מ"ח שאל השטן תורה היכן היא כו', לפי שהקב"ה טרדו לשטן בשעת מ"ח שלא יקטרב לומר אומה שמעידה לעשות עגל אהתה נתן להם התורה (תוספות):

כפיית הבר כנגינת היה על הערב רב שהם היו דבקים בע"ל במצרים והיה קשה להם לקבל עול תורה, ואע"פ שלא יאמרו המינין מאן יומר דלמא על ישראל היתה הכפייה לכך חזרו וקבלו בימי אחרונם (סס):

ואם לאו ש"ס תהא קבורתכם, ר"ל שם במצרים ראוי להיות קבורתכם דהא ע"מ כן הוצאתי לתכם בעבור ישמעו וישמרו חקיו ותורתיו וגו' (סס):

בתינתה של התורה עד שלשה חדשים, ע"ד המשנה הגיורת והשבויה וכו' להפסיק בין זרע קודש וכו'. קשה הלא לא היה שלשה חדשים רק כשנצ"ף אותן ימים מהמשה בניסן עד רדת משה מן ההר עם הלוהות ובאמת לא ניתנה רק לחמשים יום, וז"ל שישראל לא הוצרכו שלשה חדשים שאין להם דין גיורת רק צריכין להמתין שבעה שבועות ע"ד ז' נקיים, רק לגרים היינו ערב רב שלא היו ראוין לקבל התורה ולהכנס תחת כנפי השכינה עד תשלוש שלשה חדשים ע"ד הגיורת וכו' (אלשיך): **כפיית** הבר כנגינת היה לטובת ישראל שיסיו דומין ללונם דכתיב ביה לא יוכל לשלחה כל ימיו (מפרשים): ז"ש העולה על רוחכם היו לא תהיה, ר"ל שחשבו שקבלו עול התורה באונם על שכפיית הבר כנגינת כו'. וזהו ביד חזקה, ר"ל שאתם אומרים שהיה ביד חזקה ע"י כפייה אמלוך עליכם, ע"ד לא יוכל לשלחה כל ימיו ממילא זהו לטובתכם כנ"ל (ד"ע):

למ"ד ראה ויתר גויס, זה סותר למ"ש במדרש בראשית שלא יאמרו לסטים אתם דהא באמת ממונס של כנענים התיר לישראל ואפי' ארנס על שלא קבלו התורה, ממילא אין שייך לומר לסטים אתם (כלי יקר):

למה נתן הקב"ה תר"ג מצות הלא אפי' במצוה אחת יכול האדם לזכות לחיי עוה"ב, וז"ל לפי שהרבה מצות ישנן שלא יוכל כל אדם לקיימם, אם הוא עני לא יוכל לקיים זדקה, חולה אין מקיים סוכה, אם אין כהן אין מקיים קרבנות, לכך **הרבה** הקב"ה מצות שאם לא יוכל זה לזכות יוכל **אחר** לזכות בו (סס): ז"ש רצה הקב"ה לזכות את ישראל לשייך הרבה להם תורה ומצות (ד"ע):

יד סיני זה הר המוריה שמתחלה היה עמוק ואח"כ נעשה הר גבוה שלא היה כבודו של **עלך** לשטן נעמק, ז"ש היום נכ"ד ה' ודא"ה לשון

פתיד שיעשה אח"כ הר (שפתי כהן): **הא** דאמרין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורת שמענו הלא אחר כל הדברות נאמר דבר אתם עמנו ונשמעה, הלא ז"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה ומקום של הפסוק דבר אתה עמנו הוא מיד אחר שתי דברות הראשונות, כך איתא בהדיא במד' רבס שם (כ"ח):

לקח הקב"ה שר של עשו וכן כל שרי שבעים אומות ג"כ על הר סיני בשעת קבלת התורה כדי שיוכלו הנשמות הקדושות שתחת שבעים אומות להתגייר, שכלאו הכי לא יתגיירו כי ישראל יאמרו להם ירושה היא לנו מאבותינו ואין אתם שייכים לתורה (כלי חמדה):

למה צוה הקב"ה במ"ת לשים תהלה, כדאיתא שלא יאמרו נחת רוח עשו לבעליהן אם קבלו האנשים תהלה (מפרשים):

אי אמרינן יש אם למקרא שייך התורה למלאכים ולא לישראל, לפי שאכלו בשר בחלב אכל אברהם ע"פ השעה דמנהדרין אי אמרינן לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר לא שייך התורה לישראל ויתר מלמלאכים דהא גם כן לא קיימו ישראל לא תגנוב אלא מכירת יוסף וכו' (מפרשים):

הא דאמרין מאן מודעא רבא לאורייתא ח"כ קשה למה נעשו ישראל וגלו מארנס על שעברו על התורה, וז"ל אע"פ שבשעת הנתיים היה קצת באונם מ"ח בשעת כניסתן לא"י היה צר"ן דכתיב ויתן וגו' בעבור ישמרו חקיו וגו' (הריטב"א בע"י):

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ולא כתוב לא תשא שמי לשון נוכח, כמו שתי דברות הראשונות, מוכח שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורת שמענו (הרמב"ן):

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ר"ל אפי' במחשבה שאין נגלה לשום אדם רק על פני דבע"ז מצרף מחשבה למעשה, או ר"ל הוהר מליך בעקבות דורות הראשונים שאמרו אין הקב"ה משגיח על האדם השפל רק ע"י אמצעי כמו שמש וירם שם על פני, ר"ל שם קרובים לפני יוטר מן האדם (יד יוסף):

אנכי ולא יהיה לך דוקא בא"י, כי בח"ל דומה שאין לו אלוה, וגם לא יהיה לך אלהים אחרים דוקא לא שייך בח"ל כי נתינים הם לאלהים אחרים כתרנומו, וז"ש מפי הגבורה שמענו, ר"ל כמ"ש עכו"ם מרקדים כו' איש גבורותיו, משא"כ שאר הדברות שהם חובות הגוף נוכחין גם בח"ל (כלי יקר):

ואם לאו ש"ס תהא קבורתכם, ר"ל לא תחיו לעוה"ב כי אם לא יקבלו את התורה לא יכנסו לא"י, ממילא אין חילוק בין א"י לשאר ארצות לומר שזכות א"י תגרום, ע"ד וכבר אדמתו לא תקבלו את התורה ממילא לא תאמינו שיש תחית המתים ולא יהיה לכם חלק **בשמים**

מחמת המותים מדה כנגד מדה כדאיתא בריש
 חלק (ד"ע) :
 בכל חמש דברות הראשונות נאמר ה' אלהיך, וגם
 במצות כבוד, שג' שוחטין יש באלה והקב"ה
 טתן נשמה ממילא כשמכבד אב ואם ומלך המטה
 שבהם או ג"כ מכבד לשכינה חלק אלוה ממעל,
 ח"ש ה' אלהיך, לא כן שאר דברים שהם בין הדם
 לחיבורו (סס) :

כל הדברות בלא תחמוד כלולים, כי התחמת
 האחרונות נלמדוין מן האב שהיה לברם נכות
 ועבר על לא תרצה ולא תגזול ולא תגנה ולא
 פנאף שחמד לאשת נכות וה' הראשונה ג"כ בלא
 תחמוד כלולים (סס) :

בחדש השלישי, שמולו תחמוסי, ר"ל בחגור ודבוק
 יחד באלו למדבר היינו כולם כאחד ובלב
 אחד כדכתיב ויחן וגו' (סס) :

זכר את יום השבת, כמילואו ו"ב"ר ס"ת נפ"ש,
 ושטר במילואו סי' מ"ס רי"ש ס"ת נס, ו
 ר"ל נשמה יתרה, ממילא הכעניס אף שמקיימין
 זכור השבת מ"מ שטר חין מקיימין כי עושין מלאכה
 לכך חין להם נשמה יתרה (סס) :

החזיר הקב"ה התורה על כל אומה ולשון, ואע"ג
 דהתורה כולה נכתבה ע"ש ישראל דבר אל
 בני ישראל, זו את בני ישראל, ו"ל דהקב"ה ידע
 עתידות שלא יקבלו שום אומה את התורה רק
 ישראל, וע"ל דאף אם קבלו האומות את התורה
 מ"מ היו ישראל עיקר (יפה תואר) :

כ"ב חלק מלאכים ירדו לסיוני דכתיב רבבות אלפי
 כנגד מחנה לוי, ולפי הגירסא כ"ב חלק
 רבוא ל"ל נגד כ"ב אותיות שכל אות יש חלק
 השגות סודות התורה (סס) : לא היה לו לומר
 רק אשר בראתיך ולמה אמר אשר הוצאתיך, ליתן
 פתחון פה לאומות שיוכלו לקבל התורה, כי מן
 השבעים אומות היו הערב רב שהלכו עם בני ישראל,
 וגם אחריהם רדף פרעה להרגם והקב"ה הנילם,
 ואפי"ל לא קבלו את התורה (ד"ע) :

מה שאמרו פרחה כשמתן של ישראל בהר סיני
 היינו ר"ל המון העם כי הם לא היו
 כדאי לראות פני השכינה אבל אהרן ובניו ושבעים
 זקנים והומיין היו חייין וקיימין (מפרשים) :

במדרש התורה לא ניתנה אלא בזכות השתחויה,
 והא דלא ניתנה בזכות עצמם ו"ל
 דה"ק לא היה ראוי להנתן כל התורה ע"י משה
 אבל בזכות ההשתחויה וכו' ששמעו קצת מפי
 הקב"ה בעצמו (סס) :

הר אלהים זה הר סיני שסם קבלו אלהותו. קשה הלא
 עדיין כשהיו במצרים קבלו פסח ומילא לשם
 אלהות, וי"ל דעכשו היה מאהבה ולא מפני תועלת
 שלהם כמו שהיה במצרים וביס. ומה שכתב עליהם
 הסר כגיגות כבר תירצו התוספות בשבת שהיה
 מפני האש הגדולה (יפה תואר) :

וע"ל כפיתת הכר כגיגית היה על תורה שבע"ס :

קול השופר זה שופר מאילו של יצחק כו', קשה
 הלא אילו של יצחק היה עולה ועולה כולם
 כליל, וי"ל מאשרו של אותו איל אחר שקריבו
 ברא הקב"ה איל אחר (פר"א) :

באגרה אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו
 את התורה לדינו, ר"ל לפי שכה אש
 הגדולה ויכך אותם מן זוהמת הנאה כמו הצורף
 שמצרף זהב וכסף לזכך ממנו הפסולת (יד יוסף) :

וזה הענין שיצאה כשמתן בהר סיני לפי שהיה
 כשמתן צריך לטבול בנהר דיוטר ליתער משומתות
 זוהמת הנאה (סס) : קודם קבלת התורה לא היו
 נקראים בשם ישראל רק ע"ש אביהן ישראל כעו
 שמתיחסין אחר אומות ע"ש אביהן הראשון, אבל אחר
 מ"ת נקראים ישראל ע"ש שהיו קרובין בהר סיני
 לאלו יתברך וו"ש לבני ישראל עם קרובו (ד"ע) :

הא דאמרינן משה נבא טובת עין ונתנה לישראל,
 ר"ל זה סודות התורה שלא נתנה רק למשה,
 ו"ש בגמרא אלא לפטולא בעלמא (מפרשים) :

בהר סיני למד משה ק"ו לפרוש מן האשה, ואף
 למ"ד יתרו אחר מ"ת בא עם צפורה והיאך
 פרש מן האשה קודם מ"ת, ל"ל שמתהלל נתן לב
 לדרוש לפרוש מן האשה אחר שכתב אלו (תוספות
 ע"י פ"ב) :

ואם לאו שם תהא קבורתכם. ואע"ג דאם לא
 קבלו ישראל את התורה היה העולם חוזר לתבו
 וזכו, וי"ל דאעפ"כ קבלו משה ואהרן ובניהם
 ולא היה העולם בטל בשבילים (רפנת פענח) :

אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ר"ל אל תחטבו
 בהיותכם עובדים לשמי במרום שזכו כבודי
 שעבד מלך כמלך, כי כבודי לאחר לא אתן, והא
 ראייה אשר הוצאתיך בעלמי מצרים ולא שלחתי
 שלוחי שמי במרום (סס) :

ועוד על פנ"י ואין חולקין כבוד לתלמיד במקום
 הרב והשכינה הוא בכל מקום (ד"ע) :

הרמב"ם סובר אנכי הוא בכלל התרי"ג מצות דוהו
 עיקר קבלת עול מלכות שמים, ובה"ב
 סובר דאינו בכלל התרי"ג מצות, והוא רק קבלת
 עול מצות שיקבלו עליהם אח"כ כל המצות (סס) :

לפרות ולרבות (זוה"ר) : ואפשר שזכו הענין שפרו
 ורבו במצרים שלא כדרך הטבע, שגלו וידוע לפניו
 ותי' שעמדו לקבל התורה להיות ששים רבוא מנין
 אותיות של תורה, ואז תעבדון אלהים ומל עליהן
 הברכה של ושמעאל לפרות ולרבות כנ"ל מקודם
 (ד"ע) :

אשר הוצאתיך מארץ מצרים מצות עבדים,
 אלו המזלות שהם עובדים להקב"ה שהיו
 רוצין שיעבדו ישראל עוד במצרים תחתיים בגלות,
 א"כ שלא היה בהמזלות כח לעכבך לכן לא
 יהיה לך אלהים אחרים (שפתי כהן) :

בכל העבירות אדם מגולגל שלשה פעמים לפי שלא
 פגם רק בשלשה יסודות אש עפר מים, אבל
 והרומ תשוב אל האלהים, אבל בע"ז פוגם בארבע
 יסודות לכן פוקד על שלשים ורבעים (סס) :

ר"ל זה שמהנה תורה היה מפי משה
 בדברות הראשונות נאמר זכור לפי שהיה מפי
 הקב"ה ומה הוא קיים לעולם כן לא
 היה שכה, אבל במשנה תורה היה מפי משה
 נאמר שמו"ר ר"ל בשמירה מעולה חזר חזר ואל
 תשכח, כי מה בשר ודם עובר כו' (סס) :

למען יתריכוני יומך, כי לפעמים מצפים הבנים
 מתי ימותו אביהם ולא יטערו לפרנסם,
 וכל התורה מדה במדה, ממילא כשאתה מצפה
 אל קיצור ימיהם כן יקצרין יומך וכשאתה מצפה
 לאריכות ימיהם כן אתה תאריך יומך :

לא תחמד חסד וי"ו קרי ביה לא תחמיד לעמך,
 כי מי שחומד לתמון אחרים ממילא פטיט
 אינו מפרש המעשרות ואינו מתברך, כמ"ש
 בחטני נח בזאת גו', ולכן הוא עשירי בדברות ע"ש
 מעשר (שפתי כהן) :

צרור אחד בתוסם וחקוק עליו שם המפורש
 וכשקתהו רונה לעלות להצ"ף העולם רואה
 באתו צרור וחזר לאחוריו, וכשאתם נשבע לשקר
 אז התהו רונה לשטוף העולם כי נמחק השם מאותו
 צרור, ומלאך אחד חוקק שם אחר במקומו (סס) :

ו"ש לא תשא את שם, ר"ל לא תגביה את השם
 למעלה לש"א, כי בחסד צריך המלאך לחזור
 ולכתוב שם המפורש (שפתי כהן) :

לא תעשון אתי אלוהי הבא בשביל כסף, ר"ל
 בשביל כסף שאני משפיע לכם אז מרוב טובה
 תשכחו לי (סס) :

מי שעובר על שבעת שוא פוגם בשבעת ימי
 בראשית שהם ז' ספירות הבנין שעליהן עומד
 העולם, וו"ש מהריב את כל העולם, ולכן נודעו
 העולם שבעה שאמר הקב"ה לא תשא וכו' (סס) :

יבטל העולם (סס) :
 כחו הגדול וקדושתו ית' מה שהיה בשר סיני לא
 יכול חומר גופס לסבול, ולכן נפסס וצאה
 בדברו עמם ומחו, ואפשר שלפי שהיה כוונתם
 לעגל ויפתוהו בפיסה גו' לכך לא דבקה קדושה
 הגדולה בהם לחוק כהם (סס) :

למה לא ניתנו הלוחות מיד רק עד אחר ארבעים
 יום, הגם שלפי המדרש שכל בחדש השלישי
 ע"ד הגיורת כו' להבחין בין זרע קדושה כו', א"כ
 לא היה רק חמשים ימים וצריך תשעים יום,
 אלא הענין הוא כך, באמת במ"ח לא היה רק
 הכניסה לחופה אחר הטהרה שבעה נקיים שבעה
 שבועות, וזה היה כביכול רק לנשיקה, כד"ל
 ישקני גו' דהיינו הדבקות נפש בנפש העליונה,
 אבל הטהרת החומר והגוף להדבק בגוף הטהור
 כביכול להבחין בין זרע לזרע טומאה הדבקה
 בהם במצרים צריך עוד ארבעים יום לתשלום
 תשעים יום להבאנה כדן גיורת, ו"ש חרות על
 הלוחות, חירות מן מלאך המות ומן הלכות
 דוקא ע"י הלוחות, שכבר נשלם גם הגוף בטרה
 כנ"ל (סס) :

בפה עליהם כו' ואע"פ כן קיימו בימי אסתר כו',
 קשה וכי עד אותו זמן היה הכל בכפייה א"כ
 למה נעשו י' שבעים לגלות מארצם והרבין בית
 המקדש, הענין כמ"ש הרמב"ם גט מעושה כופין
 אותו עד שיאמר רוצה אני, ומה בכך הלא
 מ"מ אונס הוא, אלא ישראל כולו נפסס חפצה
 צורת אלהות רק היצ"ר וחומר מעכו, ממילא
 כשכופין את יצרו וחומר המעכב נמאל הוא כמתלה
 בראון, כך זה בסוף בימי אשורוש גלו בדעתם
 שהיה מתחלה בראון רק החומר מעכב, אבל הכפש
 בעטע היה לקבל בראון כנ"ל (סס) :

פוקד עון אבות על בנים, כמו ויפקד מקום דוד,
 ר"ל הקב"ה מחסר העון ומגרע במה שמצוה
 העונש על שלשים ורבעים ואינו מביא על העושה
 עבירה העונש כולו, כי לא יוכל שאת, אבל ועושה
 חסד לאלפים אינו כותב פוקד, כי אדרבה מביא
 הוכיות לאלף דור ואינו מנכה לעושה מצוה מן
 השכר שיבא לזרעו עד חלק דור רק במלואו ושלם
 שכו לאלף דור כי מדה טובה מרובה (ד"ע) :

שבע הקדושה להתקרב לאדם שחשקו להתקרב
 אליה, וכן להיפך, ז"ש ובי ירח"ק מוחך המקו"ם,
 וכן בהר סיני ויואל משה את העם לקראת האלהים,
 ה' מסיני בא, ולא אמר ה' לסיני בא (סס) :
 כל מצוה שנאמרה לבני נח ואנית מצוה לזרע
 ולזה נאמרה, קשה א"כ האיד נשא יעקב
 שתי אחיות שהיו שפחות ואברהם נשא הגר שפחה,
 הלא כתיב ולזרעך אחריו ואותה בגמרא לא תנסב
 שפחה, וי"ל דממילא נשתחררה כדן הנושא לעבדו
 ואל לחירות, אבל קשה הא היו מצוה ראשונה
 ואברהם קיים כל התורה, וי"ל כל גר לא גטושה
 במצות עד שימיל עצמו ואברהם נשא הגר קודם
 שאל

הדמות וחלק אלוה ממעל, וזה היה מחלוקת יעקב ועשו שעשו כפר בעיקר, זה אנכי, והמזכר בלא תרצת, וכן כששמע לא תרצת כפר באנכי (שם) בתן תורה שמע וצא, ר"ל שבעת מ"ת למד משה ק"ו ופרש מן האשה, לכך בא יתרו עם נפורה אשת משה שהיה כבר אחר מ"ת ורשאי ליקח אשתו, וח"ל מלחמת עמלק כו', שעשה שאלו חסד עם הקיני בעת מלחמתו בעמלק, וחד אמר קריעת ים סוף כו', ר"ל שמע שפטר משה לאשתו בנט פטורים, וזווג שני קשה כקריעת ים סוף (שם):

וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום, ר"ל לא"י, כי כדאי מנוי הדיינין הכשרין כו', וז"ל בשלום, כי אם מלאה הארץ חמס אז יגלו מארצם, וכשיש משפט אין חמס והכל שלום (שם): אלו ניתנה התורה בא"י אזי כשהטאו וגלו מארצם לא היה להם מקום הצלה לנוס ולברוח, לכך ניתנה התורה בח"ל, שאם יגלו יהא להם מקום לנוס בכל מקום בזכות התורה (שפתי כהן): במדרש היטיבו אשר דברו חד אמר כהטבת נרות, ר"ל שאסור להדליק נר של מנורה הקדושה מנר של הדיוט, אף שאותו נר הודלק מן נר של קדש, כי אסור ע"י אמצעי רק מקדש עצמו, כן קאי הפסוק הזה שאמר היטיבו גו' על מה שאמרו קודם עשרת הדברות שאמרו ראונו לראות מלכנו בעצמו ולא ע"י אמצעו של משה, וחד אמר כהקטרת הקטורת, ר"ל כמו שאין המקטיר רשאי להקטיר עד שהמונה אומר לו להקטיר ממילא הוא דוקא ע"י אמצעי כן קאי הפסוק היטיבו גו' על מה שאמרו אחר עשרת הדברות דבר אחת עמנו גו', ר"ל דוקא ע"י אמצעי (יד יוסף):

פרשת משפטים

קודם מ"ת היו ישראל נקראים עברים, דכתיב אלהי העברים, אבל לאחר מתן תורה נקראו ישראל, וז"ל כי תקנה עבד עברי, ר"ל ע"י שגבד ועבד על התורה נקרא עברי כמו קודם מתן תורה (מפרשים): יצא לחפשי חכם, מן הדין, כי עבד היית במצרים ויפדך ה' אלהיך להיות לו לעבד ממילא מה שקנית אינו שלך רק של הקב"ה כי מה שקנה עבד קנה רבו ורבו שלחו (אלשיך פ' ראה): דלת ומוזה שהיו עדים בזריקת דם פסח עליהם שעל ידו יצאו מן העבדות, וע"י דם ברית נעשו בניס למקום ונחתמו בחותמו ויתברך, כמ"ש בדמ"ד חיי, דם פסח ודם מילה, ועבד זה שקני רעות עשה, אחר שאינו רואה לאחת מעבדות כאמרו לא אלא, ועוד שאמר שאהב בת כנענית, ע"כ ירצע באונו וזכו ואת אולי יגוב משני אלה (שם):

דורש כי יגוב איש שור או עב על מכירת יוסף, ועבחו או מכרו ישלם ד' וז' זה ע"י כי לא

היו ראוים ליהרג רק ע"י הרוגי מלכות, וע"י שיפסו השכינה עמהם נחנה השכינה משלה נפש אחת לעזרם בכפרה (שם באלשיך): ביטור עד המור עד שיה' דורש על יהודה, משור, שהיה עיקר, כמ"ש שהתחיל צמצוה ולא גמרה, עד חמור, שבעל כנענית, בת איש כנעני הדומה לחמור, עד שה, במעשה חמר, אנכי אשלח גדי עזים, שנים ישלם, שמוקו ער ואונן (שם): מכשפה לא תחיה, וסמך לו כל שוכב עם בהמה, כי צוהר איתא ע"י ששכב בלעם עם חתונו היה אל עליו כח טומאה וכסוף (שם): הרובל בעבד אין משלם רק ממון, ולכן עין בעין גו' ב"כ ממון ולא ממש כי האברים הם עבדים לגוף, וזה טעם נכון למ"ש ז"ל נפש תחת נפש ממון ולא ממש, כי כמו שהאברים הם עבדים לגוף כן הגוף רק עבד לנשמה, כי הנשמה רוחנית לא תוכל לנשות מזהו גופנית רק ע"י הגוף (ד"ע וקצת באלשיך):

במשפטים הכתובים צוהר העושה אותם כראוי קונה לו פרקליט מלך יושר, ז"ל אשר תשים לפניהם ר"ל להמליך בעדם (שם): ובשביעית יבא לחפשי חכם, ר"ל שהיה מתחלה עבד חכם בלא מנות ועשיו יתחייב במנות (זוהר):

לפי שהיה פטור מתהלה מעול מלכות שמים זה קריאת שמע ישראל כ"ה אותיות ובשכמל"ו כ"ד אותיות הם מ"ט אותיות לכך ועבדו לעולם זה וזבל, מ"ט שנים, ומ"ט בבקר ומ"ט בערב זה ש"ה, וזה ענין ג"ה קללות (שפתי כהן וד"ע): אם צנפו יבא גנפו יבא, ר"ל אם עשה תשובה שהוא על גפי מרומי קרת, שעולה עד כסא הכבוד (זוהר):

דאם לבנו ויעדנה, דורש צוהר על התורה, ר"ל שיהיה בנו ג"כ תלמיד חכם, אז כחשפט הכנות, ככלה בצרכה, ר"ל יעשה צרכה התורה, כי ע"י שלא צרכו בתורה תחלה אין בניהם תלמידי חכמים (שמעתי):

במשפט הכנות, הנוטלות עישור נכסים כן נתן הקב"ה לישראל בעוה"ו רק שבע אומות וזה עישור מן שבעים אומות (שם): דאשר לא צדה והאלהים אנה לידו, ר"ל מת פתאום ולא עשה תשובה זה אנה לידו מיתה פתאום, ושמתו לך מקום אשר יקום שמה בגלגול, אבל ובי יודד צמוד ולא עשה תשובה, אין וגלגול מועיל, אלא נמסר לשר של גיהנם, מעם מוצה"ב תקחנו למות, להמית אותם בכמה דינים בגיהנם (שפתי כהן):

זכבה אביו ואמו, היאך יסבול הדעת שהבן יהיה כך כפוי טובה שיכה אביו ואמו, לזה סמך זגוב איש, ר"ל מהשבת אביו ואמו בשעת הזוג זה היה דרך נכבה שנתנו מהשבתן באחרים ממילא אין לאיש, זה הקב"ה, חלק בו (שם):

כי תצא אש, הפורענות מחללת צדקיוס תחלה כדאיתא, ז"ל כנפול לפני בני עולה נפלה, לכך ויוסיפו העם לזכות, שיראו שגם עליהם תבוא הפורענות (נפנת פענח): ובי יריבון אנשים גו', כל הפרשה על חיוב עם הקב"ה כביכול, והכח באבן, זה השטן וכה"ר הנקרא אבן, ורשא ירשא, כסל ע"ש ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה, אם יקום והתהלך בחזן, ר"ת אי"ב (שפתי כהן):

השבת אצדה הם הנשמות הנאצדים באלים הם נקראים אצדה והזכירה התורה עליהם להשיבם (מהר"י ז"ל):

אשר ירשיעון אלהים, פרט למודה בקנס פטור, איתא צוהר חד מקטרג קאים תדיר קמיה דקב"ה לאדכר הטמין דבני נשא, ואלו בני נשא בעצמן מדכרי ופרטי חטאי דילסון אזי לא יעלה הא"י מקטרג לפתוח פומיה, וזה ענין הודיו קדם המיתה צריך לפרט החטא (שם):

הגה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך, כי שמי' בקרב"ו, אינו דומה לאומות שמסר אותם לשר ושזב אין השר כשלומו של מקום רק השפע בא עליהם מן השר שלהם, אבל זה שאני שולח הוא כמותי והשפע ממני (אלשיך):

את מספר ימך אמלא וגו', מיום ליום, ר"ל כמה בחדש שגולד כל כך ימים באותו חדש מת, ואין לומר באותו יום בשבוע, דא"כ מאי זה ששאל דוד באיזה יום בשבוע אמות היה לו לידע אותו יום שגולד, ואולי י"ל דוד לא היה מחויב עצמו כצדיק (ח"א):

ובמילא כשמת הצדיק באותו יום בחדש שגולד ובאותו יום הוא מתחיל שנה אחרת, כי יום אחד בשנה חשבו שנה, ממילא הוא חי ע"פ שנים זה מכפר ימך אמלא, גימטריא ע"א, וז' הראשונה הוא מן אותיות אית"ן (שם):

ועברתם את ה' אלהיכם, זו תפלה כי צרב עם הדרת מלך, וברך את לחמד לשון יחיד, כי אסור ליהנות מסעודת הרשות (שם):

שני מלאכים מלוים לאדם, מלאך טוב כותב המצות וחותם עמו המלאך רע בעל כרחו, וכן מלאך רע כותב העבירות ומלאך טוב הותם עמו בע"כ, וכדי שעל פי שנים עדים יקום דבר, וז"ל לא תהיה אחרי רבי"ם לרעות, מיעוט רבים שנים (ש"כ):

לא ישמע על פיך, ר"ל מאחר שהיתה נשמך צהר סיני ופיך אמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, עשית לפיך קדש לא תעשנו"ו חול (שם): ואל משה אמר עלה אל ה', זה מעטרון ששמו כסם רבו, וזה המלאך הגואל שקרא לו יעקב בית אל, ר"ל היה מורגל צבית אל, אבל בשם המיוחד לא תעלה כי לא יראני האדם וחי (מקובלים): וז"ל משה ראה באספקלריא המאירה וכו' (ד"ע):

ובזוהר איתא להטך, ואל משה אמר מטערו
עלה אל ה', כי אין דרך ארץ שיאמר
העליון אל התחתון עלה (ש):

ויקח משה חצי הדם גו', כי במצרים נמולו ולא
פרעו שעדיין לא ספרו שבעה נקיים דוגמת
אשה שמחלפת בנדיה ואח"כ סופרת שבעה נקיים,
לכן במ"ת מתחלה לא אמרו רק נעשה זה היה
בר"ח סיון דלא נשלמו עדיין השבעה נקיים מן
מוס, והיו ממש ערלי לב ובשר בלא פריעה שלא
היה להם לב לבזון ואחר שלקח משה חצי הדם
ומס"ר הצרות זו פריעה, נטערו לגמרי בשלמות
שבעה נקיים בששה בסיון אז אמרו נעשה
ונשמע לשון הנבנה, ולפ"ז אותו שכתב בפרשה
ז ראו לכתוב קודם מ"ת ואין מוקדם ומאוחר
(חפרשים):

ויהו את האלהים גו', ותרגמו כאלו אכלין ושתיין,
ר"ל הנאת אכילה באלה הוא רק צעת
הבליעה ולא אח"כ, אבל בראותם השכינה היו
נכונים לעולם אם לא קלקלו אח"כ ונעשה מאכילה
רוחנית גופנית ולכן שלטה אש בגופן (ש): וזה
לא אחיא כמ"ד שיתפס בהם רק שרפת נשמה וגוף
קיים (ד"ע):

כל מקום דכתיב לאמר הוא ע"י הקב"ה, ואמר
הוא ע"י מטערו שומר הפתח, ע"ד אמר
שומר, וכן ואל משה אמר (ש):

ביום עם משה בתורה שבכתב מות עשה וכשר
וטעור ומותר וזכאי ובלילה בלא תעשה ופסול
שמה ואסור וחייב, וז"ש ויהי משה בחר ארבעים
יום וארבעים לילה, ולפי סדר הזמן הוה ליה
למימר ארבעים לילה ברישא, כדכתיב ויהי ערב
וגו', וז"ש אם לא ברייתו יומ"ם ולי"ה (ש):
ויהי משה בחר ארבעים יום וארבעים לילה, עולה
ששים רבוא רגעים נגד ששים רבוא ישראל
ונגד ששים רבוא אותיות לתורה (ש"כ):

ויהי משה בחר וגו', בלא אכילה ארבעים יום,
לפי שנשמתו קודם בריאתה היה מלאך וכן
באלוהו וילך בנח האכילה היא ארבעים יום
(מקובלים):

והיאך היה משה יודע אימתי יום ואימתי לילה,
הלא למעלה כולו אור, הלא כשראה שהקב"ה
למד עמו תורה שבכתב היה יודע שהוא יום,
ותורה שבע"פ היה לילה, ע"ל כשהמלאכים אמרו
קדוש היה יום וכשאמרו ברח"ל היה לילה, ע"ל
כשהיה המן עוהן יום ויכשהו יורד היה
לילה, ע"ל כשהלכנו היתה כורעת ומשתחוה
להקב"ה היה יודע שהוא יום (בחיי):

ויהי משה בחר ארבעים יום, לקבל התורה,
וסמוך ליה צוה מלאכת המשכן, לומר בזמן
שבית המקדש קיים השכינה שרויה במשכן, וכשחבר
בית המקדש או השכינה שרויה בברצת אמות
של הלכה של תורה (חפרשים):

ובי יודי איש על רעהו לקרנו בערמה וגו', ר"ל

הכהן הגדול יערים הלא הקב"ה חזק בקרבנות
דכתיב אשה ריח ניחוח, א"כ אם אפי הורג הכסף
לא יסרגוני, כי מי יקריב קרבנות שאסור להקריב
רק כהן גדול כמוני, לזה אמר אפי מעם מוצחי
גו' (י"י):

היאך היה משה יודע יום או לילה, כשראה גלגל
חמה כורע היה יודע שהוא לילה וכו',
כוכבים ומזלות כורעים היה יום, ד"ל כשהיה
שומע ק"ש קודם לתפלה היה יום, וכשהתפלל
קודם לק"ש היה לילה: (שם בשם מדרש):

ויהי שם ארבעים יום כדי להקיף אותו חומר
האדם הנצור לארבעים יום הנולד מאשה,
והוא כמלאך ויכול לקבל התורה כמוחם שלומדים
התורה בנסתר, וז"ש להם לא אכלו מים ר"ל פשוטה
התורה רק כסתר (ש"ך):

ויהו את האלהים ויאכלו וישתו, ר"ל לפי ששעה
היה בלי אכילה ארבעים יום והיה כולו
רוחני, שלכן נמשל לחמה שטלו אור, משא"כ
אצילי ישראל ויהוה שקבלו הכבושה מן משה היו
ממוצעים רוחני וגשמי, ולכן נמשל ליהוה ללבוש
שחי אור והי חשך, ומטעם זה נאמר ואל יבא
בכל עת אל הקודש כי אם ציום הכפורים שהוא
בלתי גשמי כמו מלאכים שחמיד חן קדש הקדשים
וגם הם מסבבים השכינה (כלי יקר):

השבת ארבע רמו לקחיית המוס, שהנשמה
נאבדה אפילו בכמה גלגולין, השב השיב
אפי"ה מאה פעמים (מקובלים):

ויהו את האלהים, שהיה לכל אחד שתי עטרות,
דוגמת עוה"ב שמראים באלבט ונהנין מויו
השכינה, וז"ש כאלו אכלו ושתי (ח"א):
בשה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי וכו',
ואע"ג דבמשנה נמי כתיב ויראו את אלהי
ישראל, היינו ע"ד ראיית את החושי, אבל לפני
לא יראו, אבל ישעיה אמר ואראה את ה' ויש"ב,
משמע כפשוטו (שם): ובערוך תירך כי יש כבוד
למעלה מכבוד, ואותו כבוד שהוא קרוב לשכינה
לא ראה שום אדם זולת משה, אבל שאר הנביאים
ראו הכבוד מרחוק, ע"ש:

פרשת תרומה

היאך צוה הקב"ה לעשות משכן ולשרות השכינה
שהיא רוחנית אלל האדם שכולו גשמי
מהפך אל הפך, הלא ישראל שנשמתו חלק אלוה
ממעל ממילא הוא ג"כ ממוצע מן רוחני וגשמי
(י"י): וז"ש דבר אל בני ישראל ושמעתי בתוכ"ם
(ד"ע). דרך כל הברואים להבראות הקליפה תחלה
דהיא מסערה אחרא ואח"כ הפרי, כן העולם נברא
תחלה ואח"כ נבנה המשכן דהוא מורע דמחיה
פרי ענא מהקב"ה ואח"כ יושלך הקליפה, כן יבטל
העולם, אבל לעוה"ב יבנה המקדש תחלה דהוא
הפרי דכתיב היעזבה בראונך את ציון, ואח"כ
תבנה חומות ירושלים גו'. דהו יהא כולו מחלק
הקב"ה

הקב"ה ממילא לא יושלך הקליפה (זוהר):
בסלאבת המשכן היה מותר שעטנו, דהיה ארוג
ארגמן ושש משור יהדו, ע"ש סוד
נעלם (מקובלים):

כל מה שמצינו במשכן כן היה במעשה בראשית,
וזה הענין שמהם אמר לנללאל לעשות הארון
תחלה, לפי שהשם שהתורה המונחת בארון היא
קדמה לבריאת עולם, ונללאל חשב דעכ"פ אור
דהתורה קרויה תורה או"י נברא ציום רביעי
אחר בריאת עולם, לכך נבנה המשכן תחלה (יד
יוסף):

למה כתיב קודם עשית עגל ויקחו לי תרומה
ואחר העגל כתיב ויצאו בני ישראל, הלא
היה דעת הקב"ה שהגשמיים ילכו מבית לבית
שיתנו כל אחד נדבת לבו, וכשראה הקב"ה
שנעגל הנבוא מעצמן אמר הקב"ה כך יצאו מעצמן
למשכן (בחיי):

בבל הענינים שקול מעשה המשכן כמעשה שמים
וארץ וכו', ובשמי נברא אדם שאם אין אדם
אין כלום ובמשכן כהן גדול שהוא העיקר, וכמו
שהעולם נברא דרך נדבה מחמת יתברך לא ח"ו
דרך חיוב כדעת המזוייפין, כך במשכן מחת אשר
ידבנו לבו, וכמו שמלאכת בריאת עולם לא דחה
שבת כן מלאכת המשכן לא דחה שבת (חפרשים):
המשכן וכליו היו עושיין ממה שנפל להם עם
המן אבנים טובות ומרגליות, לפי דכתיב
וינללו את חזקתם גו', וגלוי לפני הקב"ה שהמשכן
עתיד לבטל ויאמרו יראתם תבנה עלגונם ע"י
שלקחו בגולה כסף וזהב ממצרים, כדאיתא טעם
זה למה לא נבנה דוד בית המקדש וגם התפלל
שלא יעטרך שלמה לבנות מן עטרת מלכס שלא
יאמרו יראתם כו' (זרע צדק):

לפי דברי הסוחר משמע שפרשת תרומה נאמרה
קודם מעשה עגל, ויש מוקדם ומאוחר בתורה
ולכן כתיב שם מחת אשר ידבנו לבו, אפילו
מערב רב, משא"כ פרשת ויקהל נאמרה אחר
מעשה העגל, ולכן נאמר שם מחת בני ישראל
דוקא דהוועא ומחטיא אין מספיקין בידו לעשות
תשובה, וז"ש שם מרבים העם ויכלא העם זה
ערב רב (שם):

למה היה המשכן ארוכו מאה אמה, לפי שאדם
הראשון נברא ממקום בית המקדש וחטא
ונתקללה גם האדמה בעצורו, וארכו היה מאה
אמה, ע"כ יבא המשכן ומוצה אדמה ויכפר
עליו, וזה שביעקב כתיב כשרצה לבנות המזבח
ויקח את חלקת הסדה במאה קשיטה מטעם
עליו, לתקן חטא אד"ר שהיה מתמעט עד
מאה אמה כדכתיב וחסתי עלי כפכה וכו' (כלי
יקר):

צרת את הכרונת תחת הקרסים, שע"י חמשים
קרסים רמו לחמשים שערי צינה, שוכל להכיר
דועני וגשמי, כי קדש הקדשים היה כולו רוחני, והכל
ירחמי

מועד היה גשמי, וכפרונת היה מוסקי בין רוחני
וגשמי וזה ענין סולם של יעקב שהיה מן הארץ
הגשמית ומגיע השמימה רוחני ע"י אמצעות מקום
הבית המקדש שהיה רוחני וגשמי (שם):

במו שמצוהר שמעשה המשכן היה דוגמת בריאת
עולם ותקון לחטא אד"ר כנ"ל, כן ממש
תפלין תיקון לחטא אד"ר, כתנות עור שנעשה
עור של תפלין, וז"ש ושכנתי בתוכ"ם, תפלין הם
כמשכן למקובלים, וזה ענין הקניצה של תפלין
צריך להיות מרובע (ד"ע):

בשקורין פרשת עשית המשכן וכליו כאלו נבנה
משכן, וז"ש וכן תעשו לדור"ת (ח"ט):
אלו לא חטאו בעגל היה הקב"ה בונה מקדש
רוחני דוגמת המלאכים, וז"ש מקדש ה' כונס
ידוך, ולאחר החטא הוצרך לבנות משכן גופני
ע"י אדם שע"כ נחרב, ז"ש אם ה' לא יבנה
בית הוא עמלו בזונו, ר"ל שנחרב בית
המקדש (שם):

עצי שטים עומדים, במדרש יעקב נטען במצרים
ועקרו מנחל שטים. שבע מים אלו גורמים
זנות, לכך עקרו להחיש כח הזנות, וע"כ ערב
רב שלא הביאו למשכן חטאו בשטים, דכתיב
ויהל העם לזנות, אבל ישראל שהביאו עצי שטים
נחלש כח הזנות מהם, וז"ש וישב ישראל בשטים
ר"ל ישבו מלגנות (ש"כ). ואילו לא עקרו יעקב
מנחל שטים לא היו ראוין למשכן, ע"ד כל מקום
שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, ולהיפך
אין השכינה סובלת זנות, ע"כ אמר ושכנתי בתוכ"ם
ר"ל תוך העצי שטים הצריכות לבנות (ד"ע):
שלחו בלשון, אם נתן משלחנו לפניו אז זוכה למה
רב עובד צפת ליראוך כו' ואם לאו מצטן
תפתח הרעה ח"ו, וכן נהפך שלחן לנחש זה
כמאל. עוד לכך צבאון להרחיק הצטני זה וזה"ר.
זכמה מרחקו, בלחם לעני ופנים לבדרי תורה,
דכתיב פנים צפנים דבר ה', וזה הענין שהיו
הכהנים אוכלים קימעה והיתה הצדקה במעשים,
על שהקישו כח היצה"ר הבא מכה רבוי אכילה
כדי להיות כהנים משרתי עליון שאין להם יצה"ר,
וז"ש לחם פנים לפני תמי"ד, ר"ל דוגמת לחם
מלאכים שם לפני תמי"ד (שם):

ואת המשכן תעשה עשר וריעות, זה עשר פסירות
וזכ וריעות שלמה, וז"ש נוטה שמים כריעה
כי שקול מעשה שמים וארץ כמעשה משכן (זוהר):
ועשית וריעות עזים, במדרש היה גדולה דוממה
למשה כו', כי עזים הם סמאל וביעורו,
ואת עורות גדי העזים חלק עשו, וכן שעיר לעזאזל,
וכן בקרבן ע"ז כתיב והקריבו השעיר, ואין ראוי
לפרוש על המשכן שהוא מסערה דומינא עזים
הנ"ל שהם מסערה דשמאלא, לכך אמר איה
גדולה כו' (שם):

והברייח החיכון, זה יעקב מדת תפארת שהוא
מברייח מן הקצה אל הקצה, טולל דין
ורחמי

פרישת תצוה

למה מצת נרות דוקא ע"י אהרן. לפי שהיו שבעה נרות נגד שבעה ענני כבוד שהיו מקיפין לישראל, וזה היה בזכות אהרן (ורע ברכ):

ובי לאורה הוא צריך כו', אלא הענין נר ה' נשמת אדם, ע"י נרות הנשמה עולה למעלה, לכך צריך הנשמה להיות זך ונקי מעבירות אם תרצה לעלות כשמן זית זך בלי שמרים זה כוונת יצחק, או לרמוז שהקב"ה אין עושה חסד עמו אם לא יהא בנו הכנה תחלה, לכן נדלוק נרות ונאיר תחלה במצות כו' (ס"ט):

מצות הדלקת הנרות קרבן, שלכן בפרשת בהעלותך נכמכה פרשת נרות לקרבנות הנשואים, ועל ששגט לוי לא הקריב אהרן הקב"ה הדלקת הנרות שלך קרבן ואל תצטער (חוקינו): ובי לאורה הוא צריך ואלא כל ארבעים שנה לא הלכו אלא לאורו כו'. לפי פשוטו קאי על אורו של הקב"ה, ובתוספות נמחית איתא שקאי על אהרן, והכי קאמר והלא כל ארבעים שנה לא הלכו רק בענני כבוד בזכות אהרן (ס"ט):

חשן המשפט על לבו בשכר וראך ושמה בלבנו. מהו ענין זה לוי, אלא שהיה מן הראוי שיקנה אהרן במשה שהיה גדול ממנו בשנים, ואפ"ה לא קנה בו לכך זכה שגורת משה שהיה נביא לפעמים חוורת, אבל גורת אהרן אורים וחומים על לבו אין חוורת כמו שפרש"י ביומא. ולפירוש רש"י בסנהדרין על הגמרא אם יתרגו במקדש ה' כהן ונביא אהרן כהן ונביא היה, צ"ל דה"ק אע"פ שמד כניאותו שבו היה הגזירה שלו חוורת, אבל מד כהונה שלו ותסן המשפט על לבו אינה חוורת (ד"ט):

על שבעת מנשה לא היה נכתב באפוד רק שבע אפרים ע"כ גדעון משבע מנשה כתיב ויעש אוחז גדעון לאפוד, וישראל חשבו שלשם ע"י עשאו (מדרש):

בנימין יפסה, במדרש יש פה להגיד מכירתו של יוסף ושתק. קשה הלא בעל כרחו היה צריך לשתוק מכה החרס טעמו, וי"ל דיוקא ובנימין לא נודע להם החרס, וע"ל שאין כח בלדס להחרים למי שאינו עמו בזכות עצה, כי זה הוי כמו אין חזין לאדם שלא בפניו, וגם להקב"ה לא צירפו רק אם ירצה להיות עמהם (מהרי"ק):

אע"פ שהיה יוסף מבני הגבירה נכתב באבני אפוד באחרונה, שאין לך דבר שאין עושה שלו דאע"פ שלא חטא במעשה אלא אשת פועיפר ולא נדחה לגמרי מאבני אפוד כדאיתא, מ"מ ע"י שהוציא עשרה טיפין לבעלה נקרא קת"ה אובד הון ונחמה לאחרונה (ד"ט):

מ"ש

ורמזים, וזה שקרא יעקב איש ת"ם, ר"ל משלים כנ"ל, יושב אהלי"ם ולא אהל ה' (זוהר): ארון שיצא עמהם למלחמה שבו שברי לוחות מונחים עשה משה לא נגלאל, וי"ש ואשכנז לעיניכם ואתם ארון (ה"ט):

לפי משמעות הפסוקים תניאמו גו' אח"כ מוכן לשכתך גו', משמע שלא היו ראויים לבנות משכן רק אחר כניסתם לא"י רק הקדים בשביל שעשו העגל לכפר וזה משכן כו' (חדושי אגדות): לא נשלמה מלאכת שמים וארץ עד הקמת המשכן, זה דכתיב בשלמה ותשלם כל המלאכה, הידועה, וי"ש אשר ברה אלהים לעשו"ת, זה מלאכת המשכן (מפרשים):

קשה איך שכן הקב"ה במדבר חיללה להשרות שכונה ע"י שרי חיוניוים הם הממונים על המדברות כדאיתא בבוהר, והשפע הוא רק ע"י צינור דק, לא כן ע"י הנעשה בא"י שבא דרך שפע רחב שער השמים. אלא הענין הוא כך, שמקדש של מעלה נקרא מקדש ה', ועוד למטה ממנו נקרא משכן מטטרון שהוא נקרא נער, שבו מקריב גשמתן של צדיקים, ובמדבר לא זכו ישראל למקדש העליון רק למקדש הנער של מטטרון, ולכך עשה אותו נער בלאל שהיה רק בן שמונה שנים, ממילא לא התירם לישב אלהים על הארץ במדבר, רק כאלו חוננה לה יהודו משכן הנער מטטרון, ע"ד גלות וטלטול ממקום למקום, עד שבא"י טעם מכוון נגד מקדש ה' העליון, שם בא האור דרך שער השפע מרובה (אלשיך, עיין ס"ט):

ושכנתו בתוכים, ממש עיקר השכינה ע"ד היכל ה' המה, וי"ש ויעש משכן שילה אהל שכן באד"ם ממש (מפרשים):

עצי שטים, לכפר על מעשה שטים, כי לולא התורה הנהיגה בעצי שטים זה הארון היה כיצחק של זנות מתגבר והיה כליון ח"ו בעדה כולה על שלא מוחו בזוהרים. אבל התורה תבלין ליצחק וחתו רק כ"ד אלף (יפ"ח):

זהב המשכן יכפר על זב העגל, ר"ל הגוף כבד סבל עגשו במיתה כדאיתא ויבן וקיער בסייף וכו', רק להשלמת כפרת הנפש מגיבנס לזה בא וזה משכן לכפר (ס"ט):

עצי שטים לכפר על מעשה שטים. ואין לומר אין קטיגור נעשה סניגור אלא בזכותו ענין עצמו אבל במה שקורין בשמו אין שייך אין קטיגור כו', רק מכפר על הנקרה בשמו (ס"ט): שאלו זה הגוף ולכך לחם הפנים עליו חמיד, שזהו עיקר חיוני, וחורה זה נשמה, תורה אור נשמה שכלה אור (אלשיך):

ב' מובחות הן, אחד להקריב נפש בהמה תמורת נפש אדם, ואחד שבו מקטיר קטורת לכפר על הנשמה שהיא רוחנית, וזה ריח הקטורת (כ"י):

מ"ש הרע למשה כו', אע"ג דמצינו ששמה בגדולה של זה, כמ"ס שהיה משה מכבד לאחיו הגדול, ר"ל שעל זה לא הרע למשה אם יהא אהרן מיד כהן גדול, אבל מכה שראה שהוא שימש בשבעת ימיו המלוכים ולסוף דחה אותו הקב"ה זה הוא ח"ו פגם למשה שיאמרו עשה דבר חטא בזכונה. ולפ"ז צ"ל שהפרשה ואתה הקרב אליך כאמר לאחר שבעת ימיו המלוכים, ואע"ג דנכתבה בזאתה תצוה אין מוקדם ומאוחר בתורה (ח"מ וד"ע):

הרע וכו' אע"ג דכסנה כאמר אני צוררה לך בכנפיך כו', ו"ל דהיה משה חושב שלא יהא נדחה לגמרי מכהונה רק אהרן יהא כ"ג והוא יהיה סגן או כהן הדיוט, או ר"ל כמו שיעקב נתן נפשו על הבכורה שלא יעמוד עשו ומקריב, כן אהרן עשה העגל (ס"ט):

תורה היתה שלי ונתתיה לך. ר"ל במה זכית ליקח התורה מן המלאכים, לפי דכתיב בה דבר אל בני ישראל וכן כתיב בתורה בני אהרן הכהן (ס"ט): או ר"ל נתתיה לך ר"ל אפי' סודות התורה שהיה ראוי לישאר אלל המלאכים ניתנה לך וטלה מהם, ח"כ אתה ג"כ כמלאך ה' בנאות וצכהן אין מעלתו יותר רק כי מלאך ה' בנאות הוא (ד"ט): או משה ראה שצוה לו הקב"ה לפרוש מן האשה, ממילא לו נאה הכהונה כמו שמצינו בכ"ג שבעת ימים מפרשים כ"ג מביתו כו', השיב הקב"ה אדרבה כי תורה היתה שלי ולקחתיה מן המלאכים מטעם אלה וצ"ה יש זכס, ממילא דוקא מי שיש לו כח צריך להיות כהן ולא נחנה תורה למלאכי השרת כדי שיקבל שכר יותר לרחות הניה"ר (ס"ט):

בעלת אהרן דוגמת אה"ר קודם שחטא, וכמו שבדבריהם העולם היה מאיר אור הגדול ואח"כ נגנו, נגד זה היה אהרן אור המורה שהיו בה שבעה קנים נגד שבעת ימי בראשית (של"ה): הרע למשה על הכהונה, שהשיב חמה בעגל כדכתיב לולי משה בחורו גו' להשיב חמתו מהשנית, ולפנתם נתנה לו על שהשיב חמתו, והשיב הקב"ה א"מ הוא עדיף ממך בדבר זה, כי אינו דומה מי שהשיב חמה שכבר התחיל כמו במעשה זמרי שכבר נפלו כ"ד אלף ופנתם השיב אבל בעגל עדיין לא התחיל החמה, וי"ש השיב חמתו מעל בני ישראל (אלשיך):

בגדי כהונה נקראים בגדי שרד, לשון שרוד ופליט ע"י בגדי כהונה מנחין ישראל כמלחמה כדאיתא בגמרא שראה אלכסנדר דמית כהן הלובש בגדי כהונה והיה מנחם (מפרשים):

אבני אפוד היו מקצתן ציורק מאד ומקצתן צול, ע"ש שמכפר על הדין, ויהשוב הדיין דין פרוטה במאה מנה (כלי יקר):

ברחוקת מפרשת על ש"ד, ע"ד ויעבדו את הכתנת כדס. ואע"ג דבאמת לא הרנו ליוסף, יש לומר דמכרו אותו לעבד ושבי כולו איתנהו ביה,

ע"ל על שגרמו לעשרה רהגי מלכות עבור מכירת יוסף אז גרמו להיות ישראל במצרים והרנו הילדים ק"ן בצקר וכו' (במיו): שמונה בגדים מכפרים על שמונה ראשי עבירות, ע"י ג"ע ש"ד לשה"ר גסות הרוח דינין הרהור הלב עוות מצח. ולכן אמר הכר להלל גיירני על מנת שפעשה אותי כ"ג שמכפר בשמונה בגדים על שמונה עבירות כנ"ל (ס"ט):

שתי אבני שהס, לכפר על עבירות שתי לוחות שהיה פירוד בין ישראל להקב"ה ומשה, ועכשיו ע"י שתי אבני שה"ס ואותיות ה"ס ואותיות משה נתקברו יחד הקב"ה וישראל ומשה (במיו):

ששה משמותם על האבן האחת, זה שש תיבות בשמע, ושש משמותם על האבן השנית, זה שש תיבות בשכמל"ו, ואותיותיהן שוין ואחד אין מן המנין (אלשיך):

אבני אפוד, בנימין לא היה אוח א"ן האבות, כי לא היה צריך לזכות אבות על שלא היה במכירת יוסף, ולכן לא נשתירו משבטו בפלגש בגבעה רק שש מאות, נגד שש אותיותיו (במיו): לא נזכר שם משה בזאתה תצוה על שאמר מחני נח כדאיתא, אבל מ"מ נשמתו הוא ככל דוד (זוהר):

פרישת כי תשא

למה באין מחצית שקל לכפר על עגל שעשו בחגי היום. וקשה הלא נידונו בסייף העזברים ובמגפה וצדקן כסוטים (עיין באלשיך):

מעם למחצית שקל, כי איש בלא אשה פלג גופא מיקרי, והנשים לא חטאו בעגל ע"כ יתנו כל איש מחצית שקל (ס"ט):

עוד טעם מחצית שקל כי ערך בן עשרים איזאל למלחמה חמשים שקל, וזה מאה מחצית, וזה בערך תרומת מעשר כי מן מאה מעשר עשרה ומן עשרה מעשר אחד, זה חלק מעשר מן המעשר חלק מאה שבו (ס"ט):

למעלה כתיב אחר מעשה העגל שכבר נסתלקה הקדושה מהם ונתנו איש כפר נפשו מחצית השקל ולא יהיה בהם נגף, כשתמנה הנפשות, משא"כ בימי דוד שהיו אז בקדושה לכך מנה אותם בלא מחצית השקל, ולכך כאמר גבי לוי מנן חדש תפקדס בלא מחצית שקל, לפי שגם בהם נשמה הקדושה שלא חטאו בעגל (זוהר):

בן שקלים נעשו האדנים, לפי שחמו שקלים למשכן על שנתנו זהב לעגל. רמז לבעל השובה הנדרם מצני אדם על המפתן ואדנים שועיל לו תשובה (מפרשים):

סבך פרשת מחצית השקל לפרשת סימני הקטורת מה קטורת מבעל המגפה כן ע"י שקלים ולא יהיה בהם נגף (ס"ט):

לפי המדרש מחצית השקל לכפר על העגל, ר"ל דעו

לדוא הקב"ה מיד למותו. דומה למה דכתיב ויהיו בני יעקב שנים עשר מיד אחר וישכב ראובן, שרצה להראות שלא חטאו בעגל והראיה שעדיין הם חטובין לפני הקב"ה שמוציאן במספר כוכבים (ד"ע): כלל ישראל אסור למנותו, ולכך נעשה דוד. שצריך שיכא בהם אחדות והמנין מורה שירוד הגוים, אבל פרטים יחידים ענין סכום איזה אלפים או רבבה היוצאים למלחמה או במקדש שאמר להם הכהן הצניעו בגמרא דיומא מותר, ז"ש כי תשא את ראש בני ישראל, ר"ל דוקא כל ישראל וכן בני ישראל אשר לא ימד ולא יספר דוקא כל ישראל (ז"ע):

לפי טעם מהצית השקל שגא על כל אחד מן תשעה שבטים במכירת יוסף עשרים כסף, וכן פדיון בכור בחמשה סלעים הם עשרים כסף לכן אין שבת לוי חייב ליתן מהצית שקל וגם פדיון בכור, כי גם השבטים היה באמת כוונתם לטובה ויראו אותו מרחוק עגל ירבעם, רק נתעורר עליהם שישראל עשו עגל במדבר כדאיתא עתידים לעשות לפני עגלים של ירבעם, ושבת לוי לא חטאו בעגל. אך ורק לפי טעם השני שהיו חייבים ליתן שתי מהצית והיינו אחת בשגל הקב"ה שהסכים עם מכירת יוסף ושיחף עמהם בחרם, ממילא שבת לוי חלק עשירי קדש לה', כח"ס וכל אשר תתן לוי עשר אעשרנו, והוא חלקו ונחלתו, לכך צריך שבת לוי ג"כ ליתן מהצית שקל (ח"ט): וז"ע לפי למה פטרו שבת לוי מן פדיון בכור (ד"ע): קח לך סמים, להנאחך וטובתך רמו שהסמים מעבירין זוהמת הנפש וכו', ע"י בזוהר, ולפי הנגלה כי במשכן נחכפר חטא העגל וע"י הקטרת שהיא המתנה שתתן מלאך המות בשעת מ"ת למשה שהיתה העברת זוהמת הנפש, ממילא היו באין מיד לא"י ויהי מהם בא עמקן עד ויהא ראשי עם, אם לא חטא אח"כ במרגלים כגורע (ד"ע): ראה קראתי בשם צללאל, לעשות הוא המשכן ויחרב אח"כ ולא יספדו חמתו על ישראל, זה צלל אל, ר"ל כל עובר ויהיה המשכן, משא"כ אלו עשה משה המשכן לא היה נחרב, והיה ח"ו שופך חמתו על ישראל (ש"כ):

גדולים מעשי צדיקים זה בית המקדש, שהיה צללאל מנצח האותיות וכולל ימין בשמאל רחמים דין, ולזה בא משני שבטים, יהודה וכלו שם הוי"ה כולו רחמים, והאליאז ממטה דן זה דין יותר ממשע שמים וארץ, דכתיב ידו יסדה ארץ וזה הוא הדין וימינו טפה שמים ימין הוא רחמים אבל לא ככלל דין ורחמים (ח"א): וזה סותר למ"ש ז"ל ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים שיחף הקב"ה מדת הדין לרחמים וכו' (ד"ע): ואתה דבר אל בני ישראל את שנתותי תשמרו, לפי שגלו היה לפניו יתברך שיחרב ירושלים על חלול שבת וכן ירמיהו הללו השבת ממילא אם ישמעו מפי הקב"ה אין להם תקומה ח"ו לכך

ואתה דבר גו' (ש"כ): פי' כי אינו דומה העובר לזון העבד כעובר רצון האדון בעלמא (ר"ת): כל העושה בו מלאכה בלא עדים יומת ידיו שמים, כי לעובד צדיקים נהנים מזיו השכינה ושבת דוגמת עובד. והעושה בו מלאכה אינו רוצה ליהנות משכינה רק מקליפות שהם ימי החול לכך יומת ונכרתה לעובד שאז הצדיקים נהנים מזיו השכינה (שס):

לדרת"ם חסר וי"ו לשון דירה, ר"ל שבת כלל מלכתא יש לה דירה עם ישראל כשמכדין השבת נקישוט נאה (זוהר): זה לדר ת"ס זה יעקב איש חס (ד"ע):

כוונת ישראל בעגל לשור מרכבה שלמה שלמה שגאחיים הקליפות. אבל אהרן הוציא מהשבת רק לשור ואוכל עשב דלמטה (אפנת פנח): ושמו בני ישראל א"ת השב"ת, ר"ת ביה"ה, משל למלך שעני בא לפניו בשעה שמיסב עם המלכה בעמודה ונתנין לו חלק טוב משלחן גבוה, לא כן כשגא שלם בשעת הסעודה, כן ליל שבת ויווג העליון וזכה לנשמה קדושה (זוהר): לכך נדונו בעגל כתיב לפי שפסח מיתה לכ"ג הוא סייף ועדיין לא ניתנו ארבע מתות (רש"י פרק שני שיערים):

מעם שחטאו בעגל על שהיית משה רגע אחד, אלא ידוע דהקב"ה כפה עליהם הר כגיגית על תורה שבע"פ כי חשבו שהיא עמוק עמוק מי ומלאכה, ועתה שראו שמה נתעכב ארבעים יום בשביל תורה שבע"פ דתורה שכתב היה יכול לקבל ביום אחד ולמה נתעכב יותר, סברו שיתוסף מהם תורה שבע"פ כלי ערך, ע"כ חזרו להתחרט על קבלת התורה כמו שהיה מורד בלבנם מתחלה (ז"ב): בעשיית העגל חף שהיה להם תירוד ליתן פתחון פה לבעל תשובה, קשה הלא אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חנך, רק לפי תירוד שני דתוספת גבו רשאי לשהיר עבדו כדי להתפלל בעשרה כו', לדבר שהוא לצורך רבים אומרים חטוא כו', וא"כ עשו ישראל לצורך רבים שרבים יעשו תשובה (שס):

לפי דעת הזוהר שערב רב עשו העגל והקב"ה רצה לבלות את ישראל על שקיבלו אותן דכתיב עמ"ך ר"ל אלו הגרים שקיבלו, א"כ היאך מתיישב תפלת משה וזכר לאברהם גו' הלא הערב רב אין להם זכות אבות, וי"ל דה"ק זכור לאברהם ליצחק גו' שכל אחד קיבל גרים ממילא גם ישראל עשו שפיר שקבלו הגרים (מפרשים): לזה אמר בגמרא לא עשו ישראל, ר"ל באמת לא עשו ישראל העגל רק הערב רב, ואם יקשה לך למה לא כתיב בפירוש זה בתורה שערב רב עשו, לז"א אלא ליתן פתחון פה לבעל תשובה שלא יאמר החוטא דוקא ליחיד מועיל תשובה ולא לרבים וכו', לכך סתם בתורה להשבו שרבים עשו העגל ואס"ה מועיל תשובה (ד"ע):

למה

למה היו חמשה מלאכי חבלה בעגל, אלא דאיתא כל העובר עזירה אחת קנה לו קטגור אחד וכל חמשה כתיב סרו עשו וישתחוו ויזנחו ויאמרו והקב"ה עמד באף ומשה בחמה, זה נגד סרו ועשו, וזאתה כתיב וישתחו ויזנחו ויעקב ויקרא לו אל, נמצא גבינו על אלו שלשה (כלי חמדה): לפי ששבת לוי לא חסו על קרוביהם והרגו אותן לכך זכו להיות עבדותן אלא המקדש וזכו לכ"ד מתנות כהונה (מפרשים נשם מדרש):

למה לא נזכר אהרן בפרשת כי תשא ובמנין חומש הפקודים נזכר אהרן, וי"ל לפי שמנין כי תשא היה אחר מעשה העגל ואהרן עשה העגל לכך לא נזכר (בעל הטורים):

לא איש אל יזכור, דכתיב ויתן להם גו' ישמרו חקיו והם עשו העגל ואס"ה הקב"ה לא חזר ונתן להם א"י (תנחומא):

וימירו את כבודם בתצנית שור, לפי שראשון במרכבה הוא שור והוא יהיה ממוצע בינים ובין הקב"ה, עוד ראו שמול טלה שהוא שר ורחש למצרים הורד בתולדות השפלות ומי יאח שולט אחריו, בודאי שור (מפרשים):

בווהר ד"ו פרצופין עשו שור והמור, זה אלה אלהי"ך: הענבי כבוד נסתלקה מהם אחר שעשו העגל. (תרגום שיר השירים על פסוק עד שיפוח היום):

עשה לנו אלהים אשר ילכו' לכנינו', כי הערב רב היה חזן לעגן ק"ו שבת דן שהיה עמהם פסל מיכה, לכן אמרו לישראל יש להם עמוד עין שזירה להם הדרך לא כן אגחנו (ח"ט):

במדרש בשעת עשיית העגל היו ענני כבוד מסתלקי' ואע"פ שכתוב בספר נחמיה ועגל לא סר מעליהם, ר"ל מסמוך להם, כמו ועליו מטה מנשה, או י"ל אחר שעשו תשובה, ואפשר ששביל שיהיה עשה העגל ושבילו היו ענני כבוד לכך היה מסתלק, ז"ש כי פרע"ה אהרן לשון גלוי (שס):

עברו וזבחו משער לשער, לידע החוטאים. קשה הלא ידעו מי שהיה חזן לעגן אותו ודאי היה החוטא, כמו שבת דן, ור"ל שלא היו ענני כבוד כלל באותו יום כלל, על שיהיה עשה העגל וענני כבוד היו בזכותו (שס):

במדרש שיבר הלוחות עמד משה והצר נפשו עמהם אם לא תמחול לאלו גם לי לא תמחול, ר"ל כי כל המסגר כלי בחמתו כעובד ע"א (ד"ע):

כוונת ישראל בעגל להמשיך השכינה ע"י אמצעי לתהוונים, ע"ד שהיו הכרובים במקדש והקב"ה יושב הכרובים כי עד עתה היה משה האמצעי ועתה אמרו לא ידענו מה היה לו, ז"ש במדרש שניתן כרוב תחת שור במרכבה להראות שהכרובים אשר היו בנית המקדש היו במרכבה, ויהא עשוי השור זה עגל למנהיג כמו יושב הכרובים ככלל ולא לאלהים:

למה יזכר אפך בעמך גו' כי עם קשה עורף הוא.

ר"ל כמו שקשה ערפם כ"כ שקשה להם לפרוש ממה שהורגו במצרים שהיו כולם עובדי עלאים, כן כשתלך בקרבם יתחברו כך ויהא קשה להם לפרוש ממך, כמ"ש או יהודי או גלוי. וז"ש ילך נא אדני בקרבנו (מפרשים):

ויתפרקו נומי הובד אשר באזניכם, ק' הלא הנומים קן באף ולא באזון, אלא ר"ל אותן נומים שאמרו נעשה וגמ"ע באזנינו (ד"ע ומפרשים): ויאמר להם פרקו נומי הובד, ר"ל כי הערב רב לא לקחו בנות מצרים ולא בנות הים על שלא היו בשעבוד, כי בשעבוד כתיב בכל הפסוקים בני ישראל, ממילא היה הכסף וזכב משלם, ואולי יאחרו מליחן כי יחוסו על ממונם (שס):

בווהר אינו לקח אהרן הכסף והובד מארעה לא היו יכולין יעום וימכרום לשלוב כשפיהן אבל חטא בזה שלקח מידם:

אמרו ישראל לעגל מי עשאיך, געה בקול רם ואמר, ישראל לא ידע (תקונים על פסוק ידע שור קוהה):

אמר אהרן אני יודע שיחפרעו על המחשבה בע"ז כדאיתא, אבל בפני המון עם יבא חילול השם למה ידון הקב"ה כ"כ בחרון אף על המחשבה, לכן עשה עגל במעשה ממילא יצדיקו עליהן את הדין (ח"ט):

ראה אהרן דסטרף אחרת בעה למחרז לעלמה, ע"כ הקדים וזכה מוצח ויאמר חג לה' מחר יהא דינין כמו שעשה משה והסקן כסויות, וכן יוגף ה' את העם, וזה חג לה', ר"ל נתן לתוך פיו כמו שחר שמוד יהא דין לה' בעם (זוהר): וח"ב לשון יחוגו ויזעו לשון שזירה (ד"ע):

ויעלו עולות, לא אמר העם אלא ישראל העלו עולות, כי אמרו אולי חטאו במחשבה ועולם בא על הראור (שס):

בפרשת עקב כתיב ואקח את העגל ואחרוף אותו באש, וקשה הלא זכר אינו נשרף רק נידך, אלא אמר משה ליהב אתה נבראת עליון על כל המתכות ויעשוך ע"א, וכי לזה נבראת, מיד נעשה כעך ושלט בו האש מקירון פני משה ושחרף (ש"כ):

וישק את בני ישראל, לירד דרך השקן להורות שאין בו ממש, כמו דאיתא בגמרא היאך שבק עליון לתחתון לעבורי מוא בארעיה וכו' (שס):

יור על פני המים, וקשה הלא כתיב ומים אין לשחות, וא"ת בזה של מרים, מסתמא לא היה זורק אותה טומאה וקליפה לשם, אלא התהום רצה לעלות לטטוף את העולם כי סובר העולם לא נברא רק בשביל התורה כו', וזרק משה העגל לתהום רכה, וז"ש על פני המים, לשכך פני רוגו התהום (זוהר): ולפי"ז מ"ש וישלך את עפרו אל הנה"ל היורד מן הה"ר, ר"ל לנחלת התורה מהר סיני (שס ש"כ):

כי

כי לא יואספו אליו כל בני לוי כי לוי לא היה בשעבוד מלכות והיו מחזיקים מלכות מילה וזה מ"ל לה' לא כן שאר שבטים שהיו בשעבוד והיו מבעלין מלכות מילה (סס) :

ויפ"ן וירד מן ההר כתב ר"ח כמו דתינון בכ"ג יבא ובה לו דרך בניסחו כן משה בירידתו היה פניו למלאכים כי ירא כשיחזרו פניו מישראל ברגע קטן ותחיל מדה"ד לפגוע בהם :

לפי שבני לוי לא בטלו מלכות מילה והיה שמה דמריה עליהם לכך לא טעו בעגל לז"א שימו איש חרבו" ע"ש עשה לך חרבו"ת (סס) :

ויהרגו כשלת אלפים איש היאך דנין הרבה ביום אחד הו לקרובים הלא קרוב פסול לדון ועוד קשה הלא ע"ז בסקילה וי"ל דהיה הכל על פי הדבור או כמ"ש מנין שאם אי אהיה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו כו' (סס) :

ויפ"ל כתיב ר"ל יש אם למקרא ר"ל שהקב"ה הפיל מהם ועזרם דאל"כ קשה הלא העובדים רבים והיאך לא נלחמו עמהם (סס) :

בשלשת אלפי איש יונס וימדרום בניו של בלעם (זוהר) :

לפי שמה קיבל ערב רב לכך בא משה כבוד עבור אחד ל' שנה בדורות הללו לפי שמקודם שחטאו ישראל היה משה מטיב ל' שערי בינה ולאחר החטא ותפסוהו מעט מאלהים זה ל"ך רד ר"ל ממנין ל"ך זה ל' ו"ש ויתעבר למענכ"ם שצריך לבא בעיבור ככ"ל (תקובלים) :

כן כל מזה נעשה מלאך ומעבירה נעשה מקטרג ו"ש ואת העטרת"ם ואשרוף אות"ו זה מלאך המשחית (זוהר) :

ברמב"ם עגל נחבטלו ג' חטאות תורה שנעשה שחכה בשבירת הלוחות איי שהיה ראוי להכניסם הקב"ה בעצמו לא"ו ועשה נהפכה למלאך מנהיג ועו"ב שמי שזכה ראה עולמו בעולם הזה וז"ש בעגל ועתה הורד עדיך זה אלו ג' חטאות (ש"ה) :

פני ולכו ר"ל פני השכינה בעצמו אימתי והנחתו לך ר"ל בימי שלמה וז"ש והיה בהניח לך ואף בימי יהושע לא היה ע"י הקב"ה בעצמו בכל א"י רק במקום בית המקדש ואלו בא משה לא"י היה ההנהגה ע"י הקב"ה בעצמו בכל מקום בא"י (סס) :

תורה כולה וישראל מומרים כו' ק' הא ק"ל שחט למולין ולערים הקרן כשר והכא נמי שבת לוי לא חטאו וי"ל דוקא אם לב הערלים נמי לשמים :

בגמרא שמה לא חשכה לי מעשה עגל כו' ר"ל כשם שלא חשכה זורת ישראל החקוקה בכסף הכבוד כך לא חשכה נמי זורת שור זה עגל החקוקה נמי בכסף הכבוד ובאמת קאי הפסוק גם אלה חשכנה לעתיד כי צע"ז לא חשכה כי ניסן סקדי וסקדתי כתיב שישבלו בגלות (ח"א) :

מסוך

מתוך האהל ר"ל כשם שהמשכן נקבץ לו זמן ומועד כנ"ל כן נקבץ זמן ליהושע שימות (סס) :

והיה בעבור כבודו ממך זה הנשמה הקרחת כבוד ע"ד למען יזומך כבוד או ושמתוך בעצמי בנקרת האור כדכתיב ויקבור אותו בני זה הקב"ה בעצמו (ש"ד) :

פסל לך וגו' ואיש לא יעלה עמך שלא יהא רק עד אחד שאם אתן הלוואות שניות בפני עדים גלוי וידוע לפני שאח"כ יחטאו ולא יאמר מהם שריר ופליט (סס) :

היאך אפשר לזכור לוחות שצבין שלשה עתים אלא מ' וס' שבלוחות שהיו עומדין בנס היו נופלין וזה היה השבירה וזה מ"ם עונד ר"ל מקודם היו חירות משעבוד ומן סס המות שקודם היה חירות ממלאך המות עד שמהו מלה בכל יום מנין מ"ם עד שבה דוד והוקם ע"ל זה מה שזכרנו (מפרשים) : וז"ל היתה למ"ם שבשזיל חטא עגל ושבירת הלוחות גרם החורבן כידוע (ד"ע) :

דלאחות ניתנו דוקא בבר סיני כי האותיות הם רוהנים ולא מתדבקים באבן שהוא גשמי רק ע"י אמצעי הר קדוש שהוא גשמי ורוחני (חלשיך) :

הורד עדיך ר"ל אותן שתי עטרות שניתנו להם בבר סיני אחד נגד נעשה ר"ל להגין עליהם מהמושלים בגוף שבדו כלי עשיה ואחד נגד נשמת להגין מן מלאך המות המושל על הנשמה ששומעת כל דבר (סס) :

ובמה יודע אפוא וגו' בלכתך עמנו ונפלינו"ו אני ועמך ר"ל להודיע שגם בח"ל שהיה תחת מתחלת השמים אפי"ם בלכתך עמנו אתה בעצמך וזה פליאה (סס) :

כי לא יראני האדם וה"ו ר"ל אפי"ם המלאך שמי לעולם גם הוא לא יראני (סס) :

הנה מקום אחי ר"ל זה הר סיני ששם היתה השכינה פעם אחת ותמיד נשאר שם הקדושה שא"ל שתתרוקן מקום הקדושה (סס) :

וסלחת לעוננו וגו' כי ע"י מלאך שאין בידו לטלות ממילא העבירות נקבצות הרבה עד יום פקודה ואז קשה לטלות בפעם אחת לא כן הקב"ה בעצמו שפרע מעט מעט וז"ש לעשות משפט עבדו וגו' דבר יו"ם ביומ"ו ר"ל מעט מעט (סס) :

הבני גורש מפניך וגו' ר"ל שגלס אלהים שעל פניו ישלח גם הצרעה וכל החיות רעות כמ"ש בהפכו נמשל ככהמות נדמו (סס) :

כי קרן עור פניו בדברו אחו ר"ל כי לפי השכל נגד פני השכינה שהיתה מדברת עמו פנים בפנים לא היה ראוי להיות נחשב קירון עור פניו (סס) :

למה עשה הקב"ה שיהא קרן עור פני משה כדי שלא יאמר רגוננו לראות את מלכנו כמתחלה וישמעו ממרכבה כו' לכך עשה זאת שיחשו ק"ו אם פני משה לא יוכלו לראות ק"ו בשכינה בעצמו (סס) :

משה שיבר הלוחות לטובתן של ישראל לפי שהיו הלוחות כמו עדות וסטר חוב שקיבלו ישראל את התורה לקיים אותם לכן שיבר הלוחות ואז בטל העדות וסטר חוב (מפרשים) :

לוחות האבן ע"י שריר מיתת ב"ד הוא בסקילה (מפרשים) :

לוחות העדות ע"ש שני עדות כדכתיב ואעידה גם את השמים ואת הארץ שהכתב הוא מן השמים והאבן הוא מן הארץ (בחי) :

קשה למה לא בקש משה רחמים בשעה שאמר לו הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך כמו שביקש בפ' כי תשא עד שאמר אם אין פניך הולכים וגו' וי"ל דכך אמר הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך זה משה דיקרא מלאך ומה דכתיב בפ' כי תשא ושלחתי לפניך מלאך וגו' ר"ל להגבואה באה למטה בלתי אמצעות מלאך רק מהקב"ה בעצמו ואמר עתה בעגל שחטאו אין הכנה בדור לחול הגבואה בלתי אמצעי ולא תוכל להשיג מעלה זו על פל אה פה וגו' רק ע"י מלאך (יד יוסף) :

ומשה לא ידע כי קרן עור פניו שנהנה מזה השכינה קשה למה לא היה זה בלוחות הראשונים ושמה מפני שירד מגדולתו בעון ישראל לכן ניטל ממנו זיו פניו מעצמו רק מה שנהנה משכינה ומקודם היה לו זיו פנים מעצמו (מפרשים) :

והיה כ"ל במקש ה' יבא אל אהל מועד ר"ל אפי"ם המלאכים וחמה ולבנה כשהיו רוצים לעשות שליחות היו צריכין לבא לאהל משה ששם השכינה וליטול רשות לעשות שירותן (מפרשים בשם מדרש) :

כי קרן עור פניו ר"ל הגבואה הוא אור גדול ולמשל אם אדם כלוא בבית האסורין בחדר ופעם אחת מגלגל לפניו אור גדול ולא יודע כי הגבויאים נאמר ויתנבחו ולא יספו ויש שזוכה לראות שתי פעמים בגוף וינה דכתיב שיהא ולא פלישת וגו' ויש שיברק עליו הרבה ברכים אבל אין הבדל בין ברוך לבדק זהו מדרגת רוב הגבויאים משא"כ משה היה באור וברק תמיד לא יסור לכך עליו נאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וזה קרון פניו (רמב"ם בס' המורה) :

ויהי משה בבר ארבעים יום וגו' בלא אכילה לפי שנשמתו קודם בריאתו היה מלאך דוגמת אליהו שכתוב בו וילך בכה האכילה (סס) :

הורד עדיך מעליך זה דם הקרבנות שהיה מזה על בגדי בני ישראל בשעת מ"ת להודיע שקבלו התורה ברצון ד"א שהיה על כפיהם שם המפורש שלא ישלוח בכן מלאך המות וז"ש חירות מן מלאך המות ולכך נאמר ומשה יקח וגו' ר"ל שהוא זכה לכך שלא שלט בו מלאך המות רק הקב"ה לבדו (מפרשים) :

למה קרן פני משה בלוחות אחרונות ולא בראשונות לפי שבראשונות ראו כל ישראל הנסים הגדולים שהיו בבר סיני בעיניהם ולא היה צריך הקב"ה ליתן אור על פני משה משא"כ לוחות שניות שעלה

שעלה

שעלה משה למרום ולא ראו ישראל מה שהיה במרום לכך היה צריך אהרן ועויל בראשונות דחה הקב"ה שתתדיין להשגח לכך לא וזה משה לכבוד זה לקרן עור פניו משא"כ שניות שקיימן לעולם (סע) :

פני ולכו והניחותי לך ר"ל כשיבואו לא"י שנקראת מנוחה אז פני ולכו ר"ל אלך אני בעצמי לז"א ובמה יודע אכא וגו' ונפלינו אני ועמך ר"ל בא"י מן הדיו שחך בעצמך לפי שהוא תחת משלך אבל בחו"ל שהוא תחת כוכבים ומזלות מה יהא ההפ"ש ויאמר ר"ל גם את הדבר הזה זגו"י כי מלא"ת תן בעיני ר"ל דוקא בימך אבל בימי יהושע תלמידך וחור המלאך כדכתיב עתה בחתי כו' (יד יוסף) :

למלאך יש מדה טובה דאיתו קנאי כמו אל קנא נגד זה לגריעותא יש שהוא שליו ואינו יכול למחול וזאת רשות מהקב"ה אבל בהקב"ה להיפך אל קנא הוא ומחל עונות לזה אמר משה אע"פ שעם קשה עורף הוא ואתה אל קנא אש"ה אתה תלך עמנו ולא המלאך כי אתה וסלחת לעוננו ולא כן המלאך השליח (סע) :

סבך קרון פני משה למות שבת לומר כשימרו ישראל שבת כראוי יהא קרון אור לפנייהם שבת (בעל הטורים) :

הפרש בין ישראל לעכו"ם הוא זה לישראל הכל דרך השגחה פרטית ומן הקב"ה ולעכו"ם דרך מקרה לז"א משה ובמה יודע אפוא וגו' בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה ר"ל בעוה"ב אין צריך הפרש שדוקים בג"ע ורשעים בניהנם רק על פני האדמה הזאת עוה"ב צריך הפרש (יד יוסף) :

בקש משה לראות מתן שכרן של דייקים לפה"ב והשיב הקב"ה וראית את אחוריי ר"ל דל"ת ביקש של תפילין שמראה לשכר עוה"ב ע"ש ד' רוחות העולם ופרצת ומה וקדמה וגו' אבל ופני לא יראו זה ו"ד ושי"ן היינו ו"ד על היד ושי"ן על הראש זה להנחיל אוהבי י"ש לא יראו כי עין לא ראתה וגו' וזה הסוד ע"ד' הם גדולים בשמע ישראל ר"ל עין האדם לא יוכל לראות רק ד' רוחות של עוה"ב אבל לא עוה"ב (כלי יקר) :

שובב שערב רב עשו העגל דכתיב אלה אלהיך ישראל ואלו ישראל אמרו כן וכי הוא אינו ישראל (סע) אף דאמרו בגמרא משתעי אינשי הכי גבי נשי למך האונס אמרתי וגו' (ד"ע) :

לפי שהוסף הקב"ה במעשה עגל על יבנים ועל בני יבנים וגו' לכך וימחר משה ויקוד לפי שהיה משה מתירא שלא יאמר עוד על דורות הרבה אבל באמת היה לטובת ישראל על שעונם היה כ"כ חמורה שהקב"ה עשה חסד וחלק העונש לדורות הרבה כדי להקל על כל דור (סע) :

במדרש אכן כאדם תמותון כאדמה"ר שהטא כו' ואע"ג ששבת לוי לא חטאו בעגל ולמה במדרש

ימותו הם י"ל שהעולם נידון אחר רובו (סע) : אני אמרתי אלהים אתה כו' ולאחר העגל כאדם תמותון ואע"ג דכל דבור שיוצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר בו זה הוא דוקא כשהדבור בא לישראל ע"י נביא שלא יאמרו כוזב הנביא (סע) :

שבירת הלוחות לדון כפנויה כו' קשה לא היה למשה להביא הלוחות משמים ממילא הוין כפנויה ולמה ליה לשברן וי"ל עכ"פ כיון דקיבלן בשמים מיד הקב"ה היו כשליח דירכו והיו כוזב כיון כולן ואת"ל כ"כ שידרן מאי הוין וי"ל דמ"מ דעתם שיבאו לידן שלמות וכל שלא היו כן סקע שליחותיהו (סע) :

בגמרא עד שתפיר להקב"ה הגדר כו' ומשה לא היה נוגע בדבר בהיתר נדר זה כי אף שנאמר לו לך רד מגדולתך מ"מ נאמר לו גם כן ואעשה אותך לגוי גדול (סע) :

וא"ת ותיפוק ליה הנודר כאלו בנה במה והמקיימו וכו' היה למשה צוה להתווכח עם הקב"ה וי"ל דנדר לחדו ושבויה לחדו והשבויה מצוה לקיים כדאיתא בריב"ל בכתובות ובעגל הוין שבויה (סע) : לי צוית כו' ואע"ג דע"ל אחת משבע מצות בני נח וי"ל דאמר הקב"ה סור מהר מן הדרך אשר צויתים משמע שלא נתחייבו רק כשיעברו על מה שצוה לעשות ע"י עצמו (סע) :

לי צוית קשה א"כ מאי אשר הונאתך מארץ מצרים דהא משה לא היה בשעבוד וי"ל דאפשר לומר על מה שבת מחללה מפני פרעה (סע) :

לי צוית ואע"ג שהדבור היה חוזר על כל אחד והיה אומר מקבל אני אותך מ"מ היה אפשר לומר דהדבור היה חוזר עליהן אם ירצו לקבל כאיש מצווה ועושה כי האווי לא היה רק למשה (סע) :

באמת אין הטא בשבירת הלוחות מצד עמנו כי בטלה קדושתן כי מקודם פרחו האותיות רק זה היה הטא משה כי לפי שהיו אמינה שישאל יכלו ח"ו ויקוים ואע"ג לגוי גדול בזרעו של משה ממילא יעמדו ימים רבים בלא לוחות כי אין הלוחות נתנין רק לס' רבוא ואם חסר א' מס' רבוא לא היה השכינה שורה ואת"ה הא באמת בלוחות אחרונות כתיב ואיש על יעלה עמך משמע שגם לויחיד ניתנו הלוחות וי"ל כדאיתא בתנחומא בלוחות שעה העמיד הקב"ה מחשה ששים רבוא ועי"ל עכ"פ היו ששים רבוא מישראל בעולם (ד"ע) :

וסברא אחרת דו"ס הטא בשבירת הלוחות אף שפרעה קדושתן הואיל ומעשה אלהייהמה ודומה לנתן אכן המוצה שזכר על לא תעשון כן וגו' (סע) :

היה ראוי שלא יתעשר משה מפסולת של לוחות כי הוא קצת טועה נשכר וזו לו שימחול לו הקב"ה הטא שבירת הלוחות רק על שלא נעל מצות מצרים ועסק בעצמות יוסף לכך התעשר (סע) :

במדרש

במדרש רזמו של הקב"ה היה שלא לשבר הלוחות רק גברה ידו של משה שנאמר ולכל היד החזקה וגו' קשה הלא איתא בגמרא שלשה דברים הסכים הקב"ה כו' ואחד מהן שבירת הלוחות וי"ל כמה טעמה ק"ו שאינם ראויים להשתמש בלוחות לזה הסכים אבל לא היה רצונו לשברם אלא יגנוו עד שיעשו תשובה (סע) : וקשה הא איתא יישר כחך ששברת (ד"ע) :

משמע במפרשים שמתוך שהיו הלוחות הראשונות מעשה ידו אלהים היה כלי חשבון זה בידם לכך לא ניתן רשות למלאך המות לשלוט בהן לא כן לוחות שניות : מרחין זכה משה לקרני הוד מעט דיו נשתפיר בקולמוס ר"ל שהיה משה רוצה לכתוב ענו וכתב עני ונשתפיר בקולמוס אותו מעט דיו בין יו"ד לוי"ו (סע) :

בנין השלש עשרה מדות מחולין מן אל כי ה' הם שני שרשים לכל השלש עשרה מדות וכל המדות הם ענפיהן ומקבלים השפע ואורם מהם (מקובלים) :

ובן שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן נגד שלש עשרה מדות של רחמים ולכך סדרו ברייתא דר' ישמעאל אחר קריבות שהם נגד שלש עשרה מדות רחמים (סע) :

וישלך מידו את הלוחות ר"ל נתחלפו הלוחות הרחמים בגשמים כשראו העגל ואותן גשמים שבר דוגמת בלוא פריצים וחללוהו לשון חלפיהו כי היאך אפשר שבמקום קדוש יבא עומתה אלא מקדש הקדש עלה למעלה ונתחלף בדמיון כן הכא בלוחות נמי כן דאל"כ היאך עשה משה בלי רשות מן הקב"ה לשבר מעשה אלהים אלא כנ"ל (ש"ך) :

וראית את אחורי זה רפאל ופני זה אוריאל לא יראו (סע) :

פרשת ויקהל

הקדים שבת למלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת קשה מהיבא תיתי הלא משכן רק עשה ושבת עשה ול"ת וי"ל ה"ל ללמוד מקרבנות שכן ג"כ עשה לבד ודווקא שבת עשה ול"ת (מפרשים) : ראו קרא ה' בשם בללאל וגו' אע"פ שכולם חכמים וצנועים כי הוא בן חור שקידש השם בעגל ועוד למטה יהודה שקידש ג"כ השם ברבים שורד תחלה לים כדאיתא (ש"ך) :

ועש בללאל את הארון למה זכר שמו בארון לבי שגא משבת המלכה זה יהודה והמלך היה צריך לכתוב לו ס"ת לשמו והיתה עמו תמיד שלא יתגאה וז"ש שמלאכת המשכן דוגמת בריאת העולם כמדע כי כמו שהתורה היתה כלי אומנתו של העולם לכן צריך לעשות הארון תחלה וזה בללאל כלל אל כמו האל בבריאת העולם (סע) :

קודם העגל הקדים מלאכת המשכן לטובתן לשבת כי לא יעטרו לזכות שבת ולאחר העגל בפרשת ויקהל הקדים שבת למלאכת המשכן לומר שבזכות שבת אפילו עובד ע"א כאנוש מוחלין לו (סע) :

למה מלאכת המשכן אין דוחה שבת כי באמת המשכן בעצמו אינו השכינה רק הנכנס לתוכו כמ"ש היכל ה' המה וזהו ושכנתי בתוכם בתוכו"ו ה"ל והאדם חלק אלוה ממעל ואותו חלק שבת וינפש (אלשיך) : ומטעם זה חייב שבת העושה מלאכה בשבת כי אותו חלק ממעל שבת ביום זה ממילא הוא בעצמו כורת ומפריד ומקצף משרשו אותו חלק ששבת ביום זה (סע) :

העושה עבירה בשבת גדול מן העושה בחול זה לא תבערו את וגו' ביום השבת שהביאנו מצוקן והוא מצערו ומה גם שכופה הכנשה יתירה שבו לעשיית עבירה ונפרפה כו' (מקובלים) : ביום השבת שנפשותן של ישראל בנשמה יתירה ויערה עליהן ממרום רוח הקדש ממקום הקדש רה"י ויחידו של עולם ע"כ אל ויציא מיה"ל לרה"ר וכן לא יעשה מלאכה שהיא מעשה חול ושבת מעשה קדש ולא יעברו קדש בחול כי שבת עולם העליון (סע) :

ויבאו האנשים על הנשים ר"ל הנשים הביאו תחלה לתקן מה שקלקו בעין הדעת וזה חס ועצבנות שלקחה הפרי באלבעה וזו שנתנה לאדמה"ר לקרית וכמו זה מקום זמה שהנחש בא עליה וז"ש הנחש השאג"י לשון נשואין ולכן לא נזכר עגל כמו במדן כי מה שמענו באזניהם בזה סיני לא רצו לבטל עד ויתפרקו נומי הובא אשר באזניהם בעל כרחם (מפרשים) : ובל אשר נמאח אהו כמו מציאה שהיא מותרת כי חטאו ישראל בשלמת צות הים היה בהיתר שכבר נתן המצרים והיו ישראל זוכין מן הספקר אבל צות מצרים היה בשאלה וכתוב שזנא גול בעולה ובננין בהמ"ק אפי' פרוטה של גול אסור אבל באמת בהיתר היה לפי שהיה בשכר קושי השעבוד ולכך נאמר בקרבנות מכס ולא של בהמות מצרים על שהיו נעבדין לע"א (סע) :

נתן הקב"ה שכר לגשים שהיא משמרים ר"ח זה בעה"ו ובעה"ב שם שתדיין להתחדש כתיב המשביע בטוב עדיך תחדש כנשר נעוריי ר"ל היה ראוי בתחית המתיים שיחיו האנשים וליקח מהם הכלע לגשים כמו בצריאת עולם רק בשביל שהמשביע בטוב עדיך שנתנו עדים למשכן ותקנו מה שקלקו בעין הדעת כדכתיב האשה אשר נתתה עמתי תזכה לצריאה חדשה (פ"ר"ה) :

ובל אשה חכמה לב בידיה עוו ר"ל מיד כשלקחה בידיה עוו כמ"ש בר"ח בן דוסא דאל"כ מאי בידיה פשיטא (סע) :

בשארם חושב לעשות מצוה תחלת המחשבה בלב ואח"כ מצרים כולם צריכין ליה כי הלב מלך

מלך על האזנים ומוטקין לשכינתא דיהא שרי עליה, וז"ש כל נדיב לבו יביאה, יביאה דא שכינתא, וז"ש לב טוב בכלל דבריו דברוכס כו', וכן לב רע כי לא יגורך רע (זוהר) :

הביור במראות הזבחות, כי כשהקריב הכהן הקרבן צריך להסתכל באותו איש המביא, ואם אשה מביאה קרבן ואסור להסתכל באשה, לכך הוה מסתכל במראות הזבחות (רקנטי) :

ויש מפרשים כי הגשים היו רוצים לראות סדר העבודה והתפלה בזה"מ וחסור לילך בין אנשים, לכך היו עושין הכוור פתח אהל מועד במראות הזבחות כדי להסתכל מה שנעשה בפנים :

לב "בידיה" טוור. ר"ת טב"ל, ר"ל טבולו עצמן הגשים מטומאתן בעת עשיית איוה דבר למקדש (ס) : וז"ל מטומאת מת או שרץ וכדומה דהא לא היו רואין דם נדה במדבר מיום מ"ת שפסקה מהם זיהמת הגשם. או י"ל לאחר מעשה עגל שחורה הווסמא אפשר שראו אח"כ דם נדה (ד"ע) :

פרשת פקודי

אלה, זה סטרא אחרא, ע"ש אלה אלהיך. פקודי, ר"ל נעשה שר ופקוד ומשל שהשב שלא נעשה מלאכת המשכן בגאמנות. עד אשר פוקד על פי משה שאמר בואו חשבון ואת האלף כו' (זוהר) :

במו שבאליהו נאמר כד הקמח שהיה רק מלא כ"ף במדה ואס"ה לא בלתה, ר"ל שהיה ראוי להיות כלה וכו' ע"י שנמדד ודבר המדוד אין בו ברכה, ואעפ"כ הואיל והיתה בדבר ה' אשר דבר ביד אלהיו לא שלט בו סטרא אחרא, כן כאלן אלה פקודי שנמדד ונפקד ואס"ה היו ביה ברכה ולא סטרא אחרא, למה אשר פקד ע"פ משה, אבל משה לא סמך על זה אלא ויברך אותם משה ויהי רצון שתשרה ברכה כו' הואיל ונמדד (ס) :

אלה פקודי המשכן משכן העדות, ר"ל נעשה שהוקם המשכן למעשה הודם המשכן גם למעלה, ומיכאל נעשה כ"ג ומקריב נשמתו של צדיקים, או מטטרו"ן נעשה כ"ג ומקריב כו' (ס) :

במדבר אמר משה מה נעשה בנותר, אמר הקב"ה עשה משכן לעדות, ר"ל שני ארונות היו. אחד שהיה מוכח באהל מועד ואחד שהיו בו שרי לוחות מונחים ואותו בא עמיה למחמה, ולכן בפרשת תרומה שנאמר קודם עשית העגל עדיין לא נשברו הלוחות לכך לא אמר הקב"ה לעשות עוד משכן לעדות לשברי לוחות כי לא רצה לבשר בזה"מ רע (וי יוסף) :

ברבר קדושה אין מויק דבר המדוד שאס"ה יש בו ברכה, וז"ל ספר"ו מגדליה של ציון כי ציון דבר קדושה כ"ל, וא"ת הלל חרבה ציון ואין שם קדושה, לזה מסיים הפסוק כי זה אלהים אלהינו עולם ועד, ר"ל כדאיתא לא זה שכינה מכוחל מערבי עולמית (יד יוסף) :

לא היה משה יכול להזכיר עצמו בזו"ן שבמודים עד שבא אליו נשמת של ר"ע דדריש ווי"ן (מג"ע) :

במדבר בהקמת המשכן ברכן ברכת ויהי נועם כו' ורבין אמרי יוסף ה' עליכם וגו' . קשה מה ענין לברכות אלו, וי"ל לפי שהקב"ה עגש על המחשבה כמו ע"א, לז"א ויהי נועם וגו' מע"ס ידיכו דוקא, ורבין אמרי נחירא משה פן ימעטו ח"ו ואין השכינה שורה פחות מששים רבוא, לז"א יוסף ה' עליכם וגו' (ס) :

ויקם משה את המשכן, משה לבדו, על שהקמת המשכן דוגמת שמים וארץ, וכתיב בראשית בזכות משה לבדו הנקרא ראשית וגו' (כלי יקר) :

במדבר כשהוא בכו קרוי אהל מועד ובחרבנו קרוי משכן שנתמשכן כו'. ואע"ג דבתורה כתיב משכן בשעת בנין, וי"ל שגלו היה לפניו יתברך שיחבר ציון העגל (י"ת) :

משכן העדות, עדות לכל צאי עולם שנתרצה להם הקב"ה על חטא העגל. דאי משום שנתן להם לוחות שניות ליכא עדות דאפשר לומר מ"מ הוין כגרים שלא לדחותו צידים שחזרו וקבלו עליהם עול התורה והיו כישראל מומר דלא פקע מיניס ע"ס ישראל (מורחיו) :

ועוד שהלוחות אינם דבר שנתראה לכל העולם כמו המשכן שהיה פרוסם גדול מראה ה' כאש אוכלת, וכן מן עמוד הענין אין ראייה לאה"ע כי יחשבו בזכות אבותיהן או ברחמי' יתב' לא סלק את עובתו מהם, אבל השרות שכינתו למטה זה הוא מוספת גדול (י"ת) :

המנץ במשכן, הלא אין ברכה בדבר המנוי, אלא מה שהוא חביב לפני הקב"ה אין השטן שולט עליו, וז"ש כס"ף פקודי העדה לשון נכספה נפשי ר"ל ע"י חיבת פקודי וגו' (ש"ך) :

במעשה משכן כתיב ותכל ובמעשה שמים וארץ כתיב ויכלו וכן הרכה פסוקים דוגמת שמים, לפי שמכח חטא אדה"ר לאחר מעשה עגל נתרופף ונחלס קיום העולם ומן המשכן חור ונחוק העולם, וז"ש הוק"ם המשכן, ר"ל משכן של מעלה זה העולם, ולכן כתיב ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים זה קיום לשבעת ימי בראשית, ובמעשה בראשית נחרתק אדה"ר ובאן נתקרב אהרן, וע"ז אמרו יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, לכן צוה על השבת דוגמת אחר ששת ימי בריאת עולם (מפרשים) :

פרשת ויקרא

במשה חשב שיהא כהן גדול כבוד א' דויקרא ועירא ונשאר ויקר שהם בגדי כהונה כמ"ש ויקר תפארת בגמולא דמגילה (מג"ע) :

עוד טעם על א' ועירא, שזכה לראות באספקלריא המאירה ונמשל לאדה"ר דכתיב ביה ביקר כל ילון משה וזה בההוא יקר (ס) :

ע טעם א' ועירא נשאר ויקר לשון נתקרה יחו, שמתחלה היה משה מצטער על שנתקת סכ"י ממנו ויתקה לאהרן, עכשיו שמתמש היה בל"ג שמלאכי השרת משתמשין אחר אהרן יהא כהן למטה וכו' יהא כהן למעלה מאחר שהוא טוב למלאך (מפרשים) :

עוד וע"ז ועירא דמיד שהיתה הכוונה ממשמת צבא למטה משגולד יעקב עד סוף נבואת מלאכי היה אלף שנים, ונשאר יקר זה נבואה, ע"ד ודבר ה' היה יקר וגו' (מג"ע) :

ויקרא וגו' מהלל מועד, באהל מועד הל"ל, אלא גילה לו הקב"ה שיחבר אהל מועד כו' כדכתיב ויקרא ה' צבאות לבני ולמספד (זוהר) :

אדם כי יקריב מכס קרבן לה', זה אדה"ר כי אין מדה"ד נותן שאדם יחטא ויקריב בעל חי במקומו רק הוא עצמו ויקרב (ס) :

בעל עקידה מקשה הלא בזמן הזה כמעט רוב התורה בעלה כמו קרבנות ופרשת שמיטין יזובלות ודומיהן. ויתרף עיקר מצוה בכוונת הל"ל תלויה, בקרבן יתכוון להכניע החוטא שיחזור בתשובה ויחשוב בלבו ראוי היה שיעשה בו עונש שעושין לכהמה, גמלא אף בזמן הזה סתנא הקרבן קיימת לתשובה, וכן שמייה יחשוב שלאחר שבע עשירות שהם נעשים שנה ימי שנותינו תחזור הנשמה למקום שנתקחה ממנו, וכן טעם ביובל כו' (ע"ש) :

קרבנות הם לבטל היצה"ר כשנוכח הקרבן נוצח גם היצה"ר (ז"ב) :

לפי שהקרבנות הביאו חיים לעולם כדכתיב ויקח את המאכלת שכל מה שישראל אוכלין בזכות עקידת יצחק שהיה תולה לקרבנות ישראל והגשים הביאו מיתה לעולם לכך בכל פרשת קרבנות כתיב בני"ה אהרן, ר"ל דוקא זכרים ולא נקבות (מפרשים) :

לפי טעם הרמב"ם על קרבנות לבטל ע"א קשה הלא כתיב אדם ולא היתה עדיין ע"א בעולם ולמה הקריב, וכן נח, וז"ע. וי"מ הקרבנות טעמם שיראה החוטא עצמו כאלו הוא ירדן מיתת הבהמה מה שחושטין וסורפיין והקב"ה ברחמי' עושה חסד עמו, וי"מ שהוא דרך קנס שצריך לקנות בהמה לפעמים צדמים יקרים, וי"מ כמו שקרבן זה נשרף וכלה זלז נשאר ממנו אלא מה שהוא עושה רצונו זה הכשמה, כדכתיב ריח ניחוח לה' שאמר ונעשה רצונו כך לא ישאר מן האדם רק הכשמה והשאר כלה בקבר, וי"מ טעם קרבן לעשות צדקה וחסד עם מורי התורה אלו הכהנים

שיוכלו לפרנס עצמם מזה ויעסקו בתורה, וז"ש ספ קרבני לחמי, ר"ל למורי התורה שהוא לחמי, ע"ש לחמו בלחמי, ולפי הגמרא מסכים לטעם י"ה האחרון גדול העושה צדקה מכל הקרבנות, והיא היא, ודו"ק (מפרשים) :

בעבורה שצין אדם למקום הקדוש הכתוב חטא למעילה, לפי שנעשה מן המזיד שוגב, ובעבירות שצין אדם לחזירו הקדוש מעילה לחטא, לומר שאפי' שוגב נעשה ממנו מיד עד שירצה כו' (ס) :

לפי שהרשעים לא רצו ליהנות מאש של חטא היינו אש של מוצה שלא רצו להביא קרבן לכך ידונו באש של מעלה זה ניהגם (ס) :

במו שיש מוצה למטה וכהנים מקריבין עליו קן למעלה מיכאל וסיעתו מקריבין נשמתן של צדיקים ועשין של חטא מחובר עם עשין של מעלה ותל ידו מתקבלין ומתחברין כל העולמות בחבור אחד ורוח לשום קליפה לא יבא ביניהם, ולכך נקרא קרבן מקריב ומחבר לישראל ע"י מעשים אלו להקב"ה (ס) :

למה נאמר בקרבן תמיד לה' וכן בקרבן ר"ח, לפי שהיה מנהג מצרים ושאר אומות לזנות בכל חדש ללבוה וכן לחמה בזריחתה ובשקיעתה לכך נאמר בהם דוקא לה' לבדו (בסיי) :

טעם הקרבנות כי אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות והסכל שבו הולך ממנו, ממילא הוא נמשל כבהמה, והקב"ה בחמתו עליו הוא מצוה שביא בהמה תמורתו כאלו ממש הקריב עצמו, ממילא נשתתק השטן (י"י) :

לא נאמר אל וכו' אלא לה' זה ע"ס מדה"ר והיאך רחמן מוכר מוונותיו לאדם בשר ודם שהוא אכזרי, ממילא מוכח שלא יאמרו לאכילה הוא צריך וכו' (מפרשים) :

בכל הקרבנות הקדשים חטאת לעולה, כי החטאת באה על המעשה וכל עבירות דוקא במעשה, אבל בע"א מוצף מחשבה למעשה לכך בפרשת שלח לך בע"א הקדים עולה לחטאת (כלי יקר) :

לעתיד כל הקרבנות בעליו וקרבן תודה אינם בעלה, לפי שהוא דוגמת ד' צריכין להודות כו'. ממילא הנשמה שתחיה בתחית המתים תודה להקב"ה על שיצאה וכנסת בשלום למקום התחיה (ס) :

א' ויקרא ועירא, שזכה משה לקריאה על שהקטין עצמו בענוה (ס) :

במנחת עני נאמר נפש כי תקריב, לפי שכל הקרבנות יש בהן תיקון נפש הבעל חי לנפש החוטא, משא"כ בעני בלתי שאין בה נפש רק חומר לבד לכך הוצרך להקריב נפשו ונשמתו בדמיון (ס) :

בכמה מקומות מיעט בפי' קרבנות קרבן גזול לפי שהוא שני הפכים שהקרבן ע"ש שמקריב ישראל להקב"ה וגזל מרחקן זה מזה ע"ש משת עניים

עושה מצוה שלא לשמה הוא מלביש לוחה מצוה חלק גופני גשמי שהיה כבדה ואינה עולה למעלה, וז"ש ורוח הכהמה הוורדת היא למטה, כן הוא להפך רוח אדם עולה למעלה ע"י מצוה לשמה (סג):

ק"ל חלב עמא אינו כותם לפי שבה החלב עמא מסטרא דדינה ואין מגין מן הסורעניות לפי שאינם מסטרא דימינה זה אברהם ע"ש מגן אברהם (רקנטו): ולכן היו מקריבין ע"ג המזבח דוקא חלב עמא לעקוד ולכפות סטרא אחרת מדה"ר, זה פחד יצחק ע"י כהנים מסטרא דאברהם (סג): ושמתו מחקובלים שצעת האכילה שהיא כמזבח ידלק דוקא נר של חלב עמא ולא כשר, וכן צעת הלחוד שהוא כעולה, ע"ד כל העוסק בתורת עולה כו' (ד"ע):

יותרת וכבד דא יצ"ר וזונו יותרת נוקבא וכבד דוכרא בתר דעבדין נאופא אסתלק יותרת מן הכבד נפקא אשת זנונים מן הזנאי דא כבוד לאחטא בני עלמא ולבתר לאסגנא עליה, כמה דאיתמר הוא השטן כו', לבתר כן חוור יותרת על הכבד אהגברת על בעלה, ע"ד ומלא אשה זונה וגו', ואח"כ כשעשתה פעולתה אשת זנונים ככל סליקת עם אלהים אחרים זה עמול דא נחש שיוירד מן דם הכבד צרלה ועיקר דם הכבד בא מן חלב דכולו טורא דאי דנפחא ביה ריאה וכו' (זוהר): וזה יותרת ע"ל הכבד, ר"ל מותרת דונמת יותרת משהיגש רוחא לישא וכו' (ד"ע): כל חלב וכל דם לא תאכלו, ר"ל לא תאכלו מותרת כ"ל חלב דוקא רק מה שצריך לעבודת צוראו, וכמ"ס דרבא דמיכילה יתירא לאתווי לידו זיבה וזרכא דמשתי יתירא וכו' (סג): כל חלב, אזהרה לגזול, ע"ד קובעיהם נפש שאוכל חלב ודם של הצביר (סג):

פקשה צוהר אש הכהן חוטא מאן מכפר עליה, ואפילו מיניא קרבן מ"מ אינו כדאי לאיונין ברכאין עילאין דהא קלקל הצניעות, ומתקן זה שאמר אש הכהן יחטא לאשמת הע"ם, ר"ל הצבור גרמו ליה, וז"ש ש"ץ שטעה סימן רע לשולחיו, וצוה לא נצטרך לתירוץ הרמב"ן שצדק לא כתוב ונסלה לו צדיק לפי שאלא"ה' צבאות הוא לא יתכפר לו לגמרי עד ברחמים גדולים, כי באמת אין חטא של עמו גורם כ"ל ולא שייך ונסליה לו (ד"ע):

ספליג צוהר בארוכה מכבוד גדול שעושינן לנשמה ההצובה חלק אלוה ממעל טרם נותנים לה רשות לכנס לגוף החומר וההצובה שעושינן לה לקיים המצות, ז"ש נפש כי תחטא, לשון בתמימה למה תחטא הנפש הלא כל יקר רתתה כ"ל ומה רוח שטית נכנס בה: אם הכהן המשיח יחטא, זה אהרן, ועשה מאחת מהנה, מקצת דמקצת, כי כיוצא בנבל היה ל"ש"ש והקריבו פ"ר הנשרף זה נדב ואביהוא ע"י?

עניים וגו' עתה תקום וגו' (סג): שלשה מקומות היו במקדש חצר המשכן הכל מועד וקדשי הקדשים, נגד אה"ה אדני"י סו"ה, וזה סדר אש"ה ר"ה ניהו"ח, אשה דא מלכות כו' (מקובלים):

אדם זה אהרן, שהיה תיקון אדה"ר, כי יקריב שני בניו, זה בקרובי הקדש, זה אדה"ר שהיה קרוב בגלל אלהים ולכן דבר אל בני ישראל ע"ד וכל בני ישראל יבכו את השרפה, וז"ש אנחנו עומאים לנפש אד"ם (סג):

עוד שם, אדם לתקן אדה"ר וזוהמת הנחש זה הערלה, כי יקריב מכס זה מילה, וקצת יתוקן עו"ר המילה וצ"ל אור ע"ש וירא אלהים את האור כי טוב, וכן במשה נולד מהול ומתקן כתנות אור באל"ף (ד"ע):

יקריבנו אל פתח אהל מועד, זה מיכאל כ"ג מקריב נשמה שלו ונותן לחבירו ומצירו לחבירו עד אל פתח אהל מועד ומשם לפני ה' תגש, כי אין רשות לכת ראשונה לכנס לרשות כח שניה בלי רשות כו' (ש"ך):

ושחט אותו, ליצ"ר, על ירך כדאיתא בתרגום נחשורכ"ן, ר"ל נחש זה עשו וסמאל רוכן בירך יעקב, המזבח, במקום מילה שהיה דוגמת קרבן מובה (סג):

צפונה, ע"ש ואת הצפוני ארתיק, זה יצ"ר, ואז הוא לפני ה' ממש (ד"ע). וכן מצאתי צוהר שחשיתה צפון, לשחוט סטרא אחרת דא צפוני:

צפונה לפני ה', זה בעל תשובה שנחצה לפני המקטרגים, ע"ד את האלהים התהלך נח, לפני המקטרגים, ולכן צוה לו הקב"ה להיות נחפא שיכנס לתביה. וזה ויסגור ה' צעדו. וז"ש הפסוק אש תשוב ואשיבך לפני תעמוד (ד"ע):

אדם העליון במרכבה נהנה כמה שיקריב אדם התחתון רוחו ונשמתו, וכן שור העליון כולל כל הבהמות ונשר כל מיני עופות כי כל מין מדבק במינו (סג): וזה לפני ה' ממש (ד"ע): אד"ם כי יקריב. מאן דאתקרי אדם היינו נשוי ומאן דלא נשא אשה הוא פלג אדם וברכאין לא משתכחין לגביה ולא לעילא ולא לתתא, וזה ענין בני אהרן. שלא נשאו נשים ויצאו להקריב א"ש זרה, ר"ל כי אלו נשאו נשים היה י"ה מפסיק בין אש לאשה ועכשו נשאר אש (סג): וז"ש אנחנו עומאים לנפש אד"ם, ר"ל על אלו שלא ראו להיות אדם כ"ל ומתו (ד"ע):

כל העוסק בתורת קרבנות כאלו הקריב כו', למה כן, אלא האדם נצרה מן האדמה וכתוב מוצה אדמה, ר"ל מיד צעעת יצירת האדם שלא היה אז ביהמ"ק נצרה להקריב ע"י תורה שלמה. וכן משמע בתנא דבי אליהו: ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח, ר"ל כשאדם

שע"י שלא נשאו נשים וכל אחד פלג גופא מיקרי, לכך לא הקריב רק פד אחד וגו', משאת הקהל הוא, זה ישראל והוא לא חטא, ולכן אש כל עדת ישראל ישגו סמך ליה, ובשניהם פד על שמתו שור פד מחרבנה וז"ש כאשר עש"ה גו' זה אהרן (צחיי):

ואם הכהן יחטא, ואם כל עדת ישראל ישגו, לשון תמיה, כי כהנים נטרין גרמיה צדין דשמה דמרא ית' עלייהו וכן כל ישראל חטאו בחובה חד זה תמיה, אבל נכשיו על דלביה גם ביה שכל עמא אזלין בתריה כתיב אש"ר נשי"א יחטא ולא אש (סג):

ונפש כי תחטא, לשון תמיה, הלא כבר צבטן אמו שמעה הנפש קול אלה שמציעין אותה תתי צדיק וכו' והוא בעצמו עד או ראה מקומו צביהנס או ידע ממולה אש לא יגיד ויתודה קודם שימות או נשא עונו עמו לגיהנס (סג): אל יאמר האדם החוטא צבונג הלא לא ידעתי מחטא זה, לז"ל אינו כן כי אינו נפשו זה הנשמה מטובה היתה לא היה בא חטא זה לידו כי אפי' בהמתן של צדיקים כו', או ר"ל אל תאמר הלא נפש שהיא המחשבה לא ידעה מזה כלל רק הגוף, לז"ל נפ"ש כי תחטא, למה ועשתה מאמת מה"ה וגו' ר"ל נודתי כבר עשתה כזה ועבירה גוררת עבירה (סג):

אשר נשא יחטא, זה דוד שגא מנשיא נחשון למטה יהודה, מכל מצות ה' אלהיו, שצכל התכלות הזכיר ה' אלהים, או הודע אליו, ע"י נתן הכניא, והביא את קרבנו שיער עוים, זה בן הראשון שמת לו, וכפר עליו, דכתיב גם ה' העביר חטאתך וגו' (מפרשים): כי תגע בצללת חיה עמאה או בהמה או שרץ, חיה זה נשמה חיה, בהמה זה רוח, ע"ש רוח הבהמה הוורדת וגו', או שרץ זה הגוף, ע"ש שרץ ממקום קדושה, אש מטמא עצמו מעט טמאין אותו הרבה וגו', או בטומאת אדם, זה כמאל שהוא חבי אבות הטומאה שגא מכה חטא אדה"ר (סג וקצת ד"ע):

על חטא שיש בו ידיעה בתחלת קרבנו קל מאשר לא הודע עד סוף, כי הוא דואג על חטאתו וחוזר בתשובה, ע"ד כי עוני אגיד אדאג מחטאתי (סג):

לאשר הוא לו יתגנו ציוס השמתו, זה הגזול ומתו הגזלן והנגזל אז הוא מגולגל הגזלן כל כך עד שיחזיר הגזילה לאשר הוא לו, ז"ש וכחש בעמיתו, צעם שאתו. בפקדון, זה נשמה הראשונה ית' צידק אפקיד רוחי, או בתשומת יד, זה גלגול השני, או עשק, זה גלגול שלישי שהוא עשוק ע"ש דמעת העשוקים, או מצא אבדה. זה ע"י יבוס שהיתה הנשמה כמו ערטיילי של היה לה גואל וכו' (סג צעם הזוהר): לפי שאמר וז"ל נמות הרוח שהיה צירענס, וכן

יתן גבשו צנות ציון נחרב ביהמ"ק, לז"ל אש עולה קרבני' והפשי"ט, צנחטריא ת"י שנים, על שנחרב לת"י שנים, וז"ל ונתנו הכהנים של מעלה אלו המלאכים אש, ע"ד ממרום שלא אש גו' (סג): בספר ארזו כתיב והעלה עולות, ע"כ קלא השטן צו ביותר, כי מי שהוא עושה דבר לשם שמים צריך ליתן חלק לסטרא אחרת, ובעולה אין חלק רק כולו לגבוה, ומטעם זה שער עגל צתפלין, ואלו הקריב שלמים לא היה השטן מקצת צו כ"ל (זוהר):

לא נאמר לא אל ולא אלהים וכו'. משום דהקרבנות על הרוב באין לפי שם את מדה"ד על חטא אדם ולא היה לכתוב לה' ריח ניחוח אלא ריח ניחוח לאל או אלהים טוב הוא מדה"ד, אלא שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, לפי שלשון זה כתיב צבונג ע"א לא תשתחוה לאל אחר, אלהים אחרים, שלא יאמרו הקב"ה שהוא אלהים על כל אלהים נתן לאלהים אחרים כח וממשלה בשפלים ומנוה לעבדם, לכך כתיב שם ה' להורות שאין לעבוד רק לשם המיוחד (חדשי אגרות):

דומם צומח חי מדבר כולם כשנצטרכו לתשקנעטש בריה חדשה, דומם זה כלי שרת, וצומח זה ארז, חי זה הקרבן, ומדבר זה האדם שדבר ועשה תשובה ומתודה נעשה בריה חדשה מחמת קדושה השולטת בו, וז"ש ציונה ויניחה נהפכת, והלא לא נהפכה ואין הקב"ה עושה את הנביא לבזין, אלא נהפכת ר"ל נעשית בריה חדשה ע"י תשובה כ"ל (אלשיך): ז"ש השוכני ה' אליך ושוכנה חדש ימיניו גו' (ד"ע):

אדם כי יקריב מכ"ז, זה חסד, שהיה מן הראוי שכולם יקריבו כי כל ישראל ערבין זה צוה (סג): ענין הקרבן לפי שקודם החטא היה האדם כמאלך דנשמתו קרובה למקום שנחצבה ממנו וע"י החטא נתרחקה ע"י מסך מצדיל כמ"ס ענותיכנס היו מצדילים גו', ועוד נצרה משחית מן החטא שהוא מקטרג תמיד, ממילא בתשובה קורע המסך מצדיל ונתקדע קלא, אך לא לגמרי מחמת קטרוג ה"ל, וכשמציא קרבן ומתודה עליו בסמיכה ובשחיטה אז כח הטומאה מוחלט צו וכה המשחית יצא צאתו בעל חי הנשחט ויווכך לגמרי ותיקף לסמיכה שחיטה קודם שיחזור כח הנשפע אל המשחית ע"י איזה חרטה באדם לכוו הרשון, ולכן צריך דוקא אש משמים שהוא גדול לשבר כח המשחית, וכל זה הוא בשוגג שלא חטא רק בנפש או בגוף, אבל במוד כשחטא בגוף ונפש צדא משחית לחבל צדא גדול ואז הקשר אמין וחוק שלא יקדע עוד על ידי קרבנו (זוהר): קרבן ע"י הוא עוף וחטוב יותר מקרבן עשיר שהוא שור וזר שחטו הכהן מולקו שהוא שלום דרחמנה וכן צדלי דלות מנחה הכהן קוממו (סג): וז"ש כי יעמו"ד לימין אציון, כי שלומו כמותו (סג):

פרשת צו

במדבר' צו את אהרן דא ע"ז, לאמר, דא
 אשת איש כד"א לאמר הן ישלח איש את
 אשתו, להעביר רוח מסאבא המקטרגת על עשית
 העגל שעשה אהרן, ובמה מסלקו, זו את אהרן,
 דא כהנים, ואת בניו, התלמידים אלו הלויים,
 לאמר, אלו ישראל במעמדם, אז רוח מסאבא
 מסולק ע"י רוח הקדושות והקטורת וריח הפלגים
 של ישראל כו', ובמה מסלקו את בניו ר"ל
 מתו בניו נדב ואביהוא, כמ"ש ובהרן התאסף
 ה' להשמידו זה כלוי בניו כו' (ד"ע):
 הדרים את הדשן, זו היתה תחלה לכל העבודות,
 על שצאה מן עולה שהוא על הכהן הלב
 ותחלה צריך לתקן המחשבה (מפרשים):
 בלי חרס, זה אדם ע"ד כלי יוצר זה יוצר
 האדם, ובלע בעורה, רמו שגולגל אח"כ
 ממקום שנברא מתחלה ממקום בה"מ"ק (ס"ט):
 ראוהו רשעים קבורים וצאו ומקום קדו"ש יהלכו
 עוד על ידי גבול כ"ל (ד"ע):
 אש חמיר תוקד על המזבח, דא אש דיעקב והנה
 האש והעצים, ובער עליה הכהן עצים בצקר,
 וישכס אברהם בצקר (זוהר):
 עולת האיש, עו"ר לכהן, ר"ל כי העולה צאה על
 הכהן הלב מלמדת סניגוריא ומזכרת עור
 שעליה נכתבה:
 על התודה הלות לחם חמץ, כי קרבן תודה אינה
 בטלה לעתיד ואז יזה"ר שהוא חמץ יבטל לכן
 יקריבו חמץ, ולא כן נשאר קרבנות כל שאור זה
 יזה"ר לא תקריבו (ס"ט): ע"כ שתי הלחם בעצרת
 באין חמץ שאז מ"ת היה הירות מזה"ר (זוהר):
 על שלא הקריבו חיה ע"ג המזבח לכך חלב חיה
 מותר כי אינו משתמש בפת בג בסריטו של
 מלך, לא כן חלב בהמה (רקנטי):
 קח את אהרן וגו' ואת הכהנים, כמו שבגדי
 כהונה מכפרים כך מיתתן לכפרה היה, והקהל
 אותם אל פתח אהל מועד, לראות שמועט יחויק
 את המרובה זה הוא אות גדול (ס"ט): כמו בני
 שלמה המלך שהכניס הארון בפתח צר והיה ראיה
 שמחל לדוד אותו עון (ד"ע):
 ונתנו על תנוד און אהרן, על ששמע מהם עשה
 לנו אלהים, ועל צדק על שויצר בחרט
 ופתח אהל מועד חשבו שבעת ימים, שמתמאה עגל
 כנדה שבעת ימים ואז יתקן מקו"מ החטא (ס"ט):
 תוקד כתיב שלש פעמים זה שלש גלויות, ועל
 מוקדה זה רביעי, כל הלילה עד הצקר
 זה בוקרו של משיח (ס"ט):
 ובה תודת שלמו זה מילה, והנותר זה ערלה,
 ביום השלישי, ע"ש וחינו מיומים, ביום
 השלישי, אם לא מל אז צאש של גיהנם ושרף
 ולא יחיה בתחתית המתים (מפרשים):
 באשר עשה ביום הזה שיטב שבעת ימים פתח
 תחלה

משכן וגו' כן צוה לעשות לדורות, כי שבעת ימים
 מפרשים כ"ג מיתו כו' וכן במעשה פרה אדומה
 שבעת ימים כו' (ס"ט):
 כל הלילה עד הצקר וגו', ר"ל אף שעד חצי
 הלילה כחות ושליטת חיצונים אבל צוה לא
 יבאו הכחות החיצונים כי אם המזבח זהו אם של
 מעלה תוקד בו, ובמקום קדושה אין שליטה לחיצונים
 (מפרשים):
 עבו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, ר"ל
 תורת העולה ואשם שהעכו"ם נמי מקריבין,
 ממילא הרי הוא ככ"ג שמקריב הקרבנות (ח"א):

פרשת שמיני

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו, ר"ל
 אל תאמר למשה הכהונה ראויי שכבר שמע
 כל שבעת ימי המלוואים, לו"א ולבניו, ר"ל
 באהרן ראוי הכהונה לו ולבניו אחריו כי נשא בת
 עמינדב מוכתר בנימוסים לא כן משה שכנס
 קצת ע"י בת יתרו שפיטע עגלים לע"א (יפ"ת):
 הבורה הלכה בפני רבו אדם כבני אהרן, ומוכה נמי
 שמים ולא בידי אדם כבני אהרן, ומוכה נמי
 משמואל דלא היה רק בן שתי שנים כשצורה הלכה
 דהא לא חי רק כ"ב וכתיב וישב סם עד עולם של
 ליום חמישים שנה (ח"א):
 במדרש לשחוק אחרתי מהולל חמם שמחות ראחם
 אלישבע כו', קשה למה לא אמר אהרן
 ראה אלו ה' שמחות הוא כ"ג ואחיו מלך כו',
 וי"ל דלא יתכן הדרש מהולל באצלות על אהרן
 כי אין כ"ג עובד אצלות, ועי"ל דלא ראה כלל
 שמחה ביום זה כי חשב שחטא בעגל וע"כ מתו
 שני בניו כמ"ש הנוטרים, (ס"ט) פתח משה נשאר
 שנים כו' (ס"ט):
 נשמת נדב ואביהוא שצאה בפנחס ונסתלק ממנו
 במעשה דיפתח, וע"י ירדת האש נבניא
 הצעל דאליהו הוא פנחס חורה הנשמה אלו ע"י
 שחטאו בירידת האש נתקן בירידת אש (מקובלים):
 לפי מה שמצוה כמה פעמים שהקמת המשכן היה
 ממש דוגמת בריאת עולם, וז"ש ראשון לבריאת
 עולם, ואהרן דוגמת אדם ואלישבע דוגמת חוה, ולכן
 מתו שני בני אהרן דוגמת גיורת מיתה לאדה"ר,
 וז"ש עמאים לנפש אדם זה מישאל ואלצפן שנשאו
 לנדב ואביהוא, בבחנותם זה כמות אור ע"י הטא
 אדה"ר ורומת הנפש צבה עומאה לעולם ונעשה
 עו"ר (ס"ט):
 כי היום ה' נראה אליכם, אותיות אהרן מוכא"ל
 ר"ל כשם שאהרן כהן למטה בן מישאל כהן
 גדול למעלה ומקריב נשמות הדקיקים (ס"ט):
 שני פרים דאליהו היו צהם שתי נשמות דנדב
 ואביהוא והיו תואמים כי נדב ואביהוא הם
 תרי פלגי דגופא כתואמים ועל שהקריבו אש זרה
 נחמר אחד מקן לע"א נגד שנתחלל שם שמים
 תחלה

תחלה על ידם עשה ע"י פרים דאליהו נתקדש
 ש"ס (ר"א לוריא):
 ואחריכם כ"ל בית ישראל יבכו, כי חכם שמת
 כל ישראל קרוביו לבכות, וא"ת לא היו
 זיקים, לו"א אשר שר"ף ה' בעצמו מוכח שהיו
 צדיקים גמורים (ס"ט):
 יהיו, ל' שמחה, כי במיתת צדיקים נעשה זיווג
 עליון ומקרי הלולא כי השפע מתרבה בעולם
 ע"י מיתתו וזיווג העליון (זוהר):
 אע"פ שהאש מן השמים מזהו לכניא מן ההדיוט
 כי כתיב והאש על המזבח וגו' לא תכבה ודרך
 העולם שלפעמים יבואו רעמים ושרפין בית אחד
 ולוקחין אש מהדיוט ומכנין אותו אש של מעלה,
 לכך צוה הקב"ה תראה בזהו שאע"פ שתקח אש
 מהדיוט ותרצה לבנות אש שלמעלה מ"מ לא תכבה
 (יפסא מראה):
 ישחוט את עגל החטאת אשר לו, לא חזינו
 שחיטת ככהן כי כשורה צור, אלא שחט
 המקטרג דברא בשעת עשיית העגל, וזה ה"ת
 לרבות המקטרג, וזוהר דס דס שתי פעמים ויצק
 אל יסוד המזבח בנוקבא דתקומת רבה (ש"ך):
 סוד גדול והוא קרוב לגגלה, ע"ד שלא נשאו נשים
 כו' והוא קרוב לגגלה, ע"ד שלא נשאו נשים
 ומיעוטו השם י"ה וכשאר אש כו' כדאיתא, וז"ש
 שתוי יין נכנסו, ומחין היה להם יין באותה שעה
 אלא לא מונו היין במים שהיה השכינה הנקראת
 גער המים כו' (רקנטי):
 לפי שאהרן גרס קצת דהאב חייב להשיא אשה
 לבנו לכך וידום אהרן, ר"ל וידום לשון דס
 הוא שדך דמן (זוהר):
 דחכם עיניו בראשו, זה השכינה, זה בהלו נרו
 עלי ראשי, ז"ש ראשיכם אל תפרעו,
 ר"ל אל תבטלו השכינה מראשיכם לפי שאין השכינה
 שורה מתוך עצבות (ס"ט):
 יין ושכר אל תשת, זה היין שנחנה חוה לאדה"ר
 שסחטה ענבים העמאים ע"י נח"ש מגע כותי
 (רקנטי):
 פים ושמן נטלו הכהנים דאיהו חסד ושמן בחשאי
 זה סוד גדול שמורדין ברכאין מלעיל
 יין למטרוניתא ע"י זיווג העליון בחשאי ואסר להו
 דאיהו היתת קול ע"ד נכנס יין יצא סוד וניתן יין
 ללוים להרים קולם בשיר וניסוך היין כו', וזה כשמן
 העובד גו' יורד על הוקן זקן אהרן לשמחת עולם על
 דאש הכהנים וזה הדיבור שורה בשמחה שלמה
 (ס"ט), וז"ע הוא ביין כתיב ויין ישמה (ד"ע):
 בקרובי אקדש, בקרב י' אקדש כי אין דבר
 שבקדושה פחות מעשרה (מפרשים):
 התנופה על אשי החלבים, ס"ת מילה למפרע
 כאילו הקריב קרבן (מפרשים):
 וידבר ה' אל משה גו' לאמר אליהם, ר"ל הדין
 היה בול שישאר להם אכילת בשר ק"ו
 פה אדה"ר עבר על מצוה אחת נאסר לו בשר

כו'. אלא בזכות משה ואהרן שקיבלו התורה, וא"ת
 החיה אשר תאכלו בזכות וזאת התורה (ס"ט):
 את זה לא תאכלו, לשון חתנות, ע"ש אכלה
 ומחתה פיה, וזה דאיתא במדרש לא תחתון
 בם זה מצטרם לא תאכלו, ע"ש והיו לבשר אחד,
 ובנבלתם לא תגעו ע"ש כי נבלה עשה בישראל (ס"ט):
 ואת החזיר, במדרש עתיד חזיר לטור ולשהויר
 עברה ליושנה, כי שני מקדשות נבנה ע"י
 ישראל כי מקדש שני ע"י זרובבל והשלישי יהא
 נבנה ע"י עשו ויהויר עטרה ליושנה ע"י שהפח
 שלו מזד יתכן מעורב עם שאר כחות, וזה וגר
 ואב עם כבש ויהיה שלום בעולם, וזה עטרה
 ליושנה כמו שהיה בימי שלמה עטרת שלמה שהלום
 שלו (בחי): אז נמי במשכן שנבנה במדבר שהיה
 שלום בין ישראל ויח"ן ישראל (ד"ע).
 ואת ההי"ה אשר תאכלו, אלו נשמות צדיקים
 דאיתקרין ח"ה, תאכלו מכל הבמה יוכה
 לאכול מן הבמות בחררי אלף בתחיות המתים
 זה אשר על הארץ, זה הארץ שאין בו טומאה
 רק מסערה דקדושה (זוהר):
 עוד שם זאת החיה כמ"ש בפרעה בזה"ת תדע,
 ר"ל נשמותיהן דנאקין בסערה דימינא סערה
 דקדושה זאת התורה ואי מסאבין ית גרמיות אינון
 פרישין גרמיותו מסערה דקדושה זאת וזאת קיימי
 לקבליהו לאיתפרע מינייהו למאן דגעל נפשיה
 ביהאי עלמא ואינון סערה דשמאלא שרי עליה ולא
 איתפרשין מיניה, ועל דא כתיב ונעמתם בם
 לשון סתימה דלא אשתכח אסותא לחטאים אי נפק
 מהאי עלמא במסאבותיה וריתחיו נפשיה לדין
 ליה חולקא בקדושה ולא אתי לצרור החיים, וז"ש
 כי תולעתים לא תמות מלשון שקצים ורמשים
 ותולעים שאכל (ד"ע):
 היה ראוי שלא לאכול שור שהוא אחד מן רגלי
 המרכבה, והא ראיה שאדם ואריה ונשר
 אין לאכלין רק שהוצרכו לכפר בתקרובתם על
 שגבנו שור של מעלה (מפרשים):
 וזה לכס הטמא, זה סמאל מלאך המות ומונה
 הכתוב שמינה שרצים, וז"ש מלאך המות
 בשמונה, וכשנעשו ראונו של מקום לכ"ס יהא הטמא
 הני"ל וברשותכם יהא, ע"ד ובלע המות לגנא
 וכן יכרסמנה חזיר גו' זה עשו וסמאל תחוי"ר
 עטרה ליושנה כו' (ס"ט):
 למה המתין הקב"ה מלפרוע חטא של ויחזו אלהים
 עד המלוואים, שלא רצה לבעל מן שמחה
 הלא שמחת הקמת המשכן חשובה כמות תורה
 כדכתיב ביום חתונתו וביום שמחת לבו וכו', וי"ל
 שעתה שנכנסו שקוי יין למקדש התעורר אוקו
 מטה שאכלו ושת"ו ויחזו גו' (ס"ט):
 בפרשת מאכלות אסורות נאמר אל תקטרו את
 נפשותיכם, זה הנשמה כי מאכלים כאלו
 מציאים לדי רוח עומאה והרהורים רעים, כי
 מן האכילה הולך למוח ששם המחשבה כקיעור
 הפחשול

הכשיל מן הקדרה (ד"ע) : לכן נאמר בפסוק
 אלוהים, ר"ל דוקא לישאל נאמר כי כל ישראל יש
 להם חלק לעב"ב, משא"כ הכנענים אין צריך לאסור
 להם כי בלאו הכי כו' כי רוח קדושה מביאה לידי
 זרויות כו' ליד תחיית המתים (ד"ע). אבל לא כדעת
 האומרים שמאכלים כאלו מוזיקים לגוף האדם,
 דהא הוסיף מכתובים שיש שאוכלין שקצים ורמשים
 וזכרין כמריאין ויאל מהלך עינימו (ד"ע) :
 קרבן אהרן עגל בן בקר להשתח, ולא עגל
 לעולה, להורות שלא חטא אהרן במחשבה
 שחשבתו היה לשם שמים רק במעשה העל,
 משא"כ ישראל חטאו בהרהור ומעשה לכן נאמר
 בהם עגל לעולה על המחשבה ועשיר להשתח על
 המעשה (ס) :

מהו בני אהרן על שלא היה להם בניס, ר"ל כי
 מדת הקב"ה פוקד עון אבות על בניס ובני
 בניס זה מדת"ר להקל מן האב, ממולא חטא
 אהרן כחלק לבניו ובני בניו, אבל בני אהרן לא
 היו להם בניס להתחלק עליהם לכן נחפרעו
 בעצמן (ס) :

ההולך על ארבע, ר"ל לחוק ארבע יסודות
 שלו ע"י אכילה ושתייה, דאל"כ ימות,
 אבל נחנאו אשר לו כרעים, ר"ל לך תכרע כל
 בך לעבודת הבורא יתחונן (מפרשים) :

פרשת תזריע

אשה כי תזריע וגו' ועממה שבעת ימים. זה קאי
 על הנשמה ששבעת ימים הנשמה מרחפת
 מנית לקבר ומקבר לבית, ושלשים ושלשה ימים תשב
 בדמי טהרה עם שבעה ימים הכל הוא ארבעים
 יום שנוצר הולד מדם עמא שבה בגוף לעולם
 הזה כן תבא הנשמה בארבעים יום מדם טהור
 לעב"ב, וזה מי יתן טהור מעמא (מקובלים) :
 חטליה מאד כבונת הווג לשם שמים וכן להסך
 חלילה (ס) :

ביום השמיני ימול. למה נשנית מצות מילה הלא
 כבר ניתנה לאברהם, אלא לפי שבמצרים
 הלכו בשערי העוממה ובמתן תורה נסתלק מהם
 זכות העוממה והנחש, ז"ש כי מולים היו כל העם
 היוצאים ממצרים, ואח"כ בעצת העגל חזר קליפה
 אחת ובמעשה דכית מואב נחשכה ערלתן זה קליפה
 שנוה סמאל ונחש מילה ופריעה ז"ש בש"ר ערלתו,
 בש"ר זה קליפה הפנימי שבה ע"י קירוב בשר,
 ערלתו זה היצוה שהיא סותם הכשר, וערלתו
 ידוע זה סמאל, וע"י שנתעבה לכן צריך יהושע
 חרב עשה לך חרות צורים לא כן נכפרה וחקק
 צר וגו', וזוים ההוא יפקוד בחרבו הקשה על נחש
 וגו', זה השטן ששחטנו וכו'. וזשמיין הערלה בעפר
 ע"ש ונחש עפר לחמו כורת לעתיד הקליפות ויתבעלו
 סמאל ונחש, ז"ש דוד סכו"י גם כבזוני אלו שתי
 הקליפות, סכ"ב רשעים יתלכטן אלו שערות הערוה

שלעולם אינם מתלבטין, וז"ש לפתח חטא"ת רובץ
 בשם ה' כי אמיל"ם זה מצות מילה שיהיה כחם
 ז"ש ביום ההוא יגלה ה' בתער השכירה והלך
 בסערות תימן שלעתיד יבועלו הקרבנות, ולכן אסור
 להסיר שער הערוה עד לעתיד, וצריך האדם לשמור
 בשמירה מעולה במזוס שהמקטרג שם מאד, וג"כ
 צריך האדם לשמור העיר יותר במקום שהיא פרוצה
 ונוח לכבוש, ע"כ צוה הקב"ה שם מצות מילה ששם
 סו"ה במילה לגרש המקטרגים (מקובלים) :
 אלו לא חטאו אדם וחוה לא היתה פריה ורביה בדרך
 זה מדם עמא ומטפה סרוחה רק בדמיון ומחשבת
 זכר לנקבה כמו שיטעו קת עופות שרוקין זה על
 זה ומכוונין ומולדין, לכן אשה מביאה קרבן, והכל
 בשביל חטא אדם וחוה כנ"ל (בחי) :

לבן זכר שנתקבלו הדם נדות שנתהוה הולד ממנו
 לערלה ששם עוממה כבושה לכן תשב רק
 שבעה ימים כימי נדת דוחה וזוים השמיני ימול,
 ולפחות ימי עבור של אשה ששה קדשים ויום אחד זה
 ששה ווסתות ששבעו עליה שלא ראתה דם נדה ששה
 פעמים שבעה הוא מ"ב הרי שבעת ימי נדה ול"ג
 ימי טהור והקשבון בקרוב, לכן בה נטהרה באלו
 עתה הטילה מגופה דם של ז' ווסתות, משא"כ
 נקבה שישאר הדם נדה בגוף האשה לכן העוממה
 כפורה אחר בשביל האם ואחת בשביל בנת שלא
 יש כאן מקום לנחא לעוממה ע"י ערלה כזכר לכן
 ועממה שבעים וכן ימי טהרה גם כן כפולים
 (ק"ן ע"ב) :

סמך פרשת מילה לנגעים, ע"ש גדולה מילה
 שדוחה נגעים. קשה מאי רבותיה הא חפי'
 שבת שמיתתו מיתק ב"ד מילה דוחה אותו כ"ש
 נגעים, ואפי' לאו לא כתוב בה בהדיא רק השמר,
 וי"ל הא קמ"ל שאפי' שלא בזמנה שאין דוחה שבת
 מ"מ דוחה נגעים (ח"א) :

אל תאמר שהנגעים הם במקרה ודרך טבע ולא
 תאמו יתברך, כי תראה שעה"ה הסגר ראשון
 ושני יתעטע נגע ולפי הטבע יהיה הסכה מתעפש
 ביותר ויתרבה ע"י הסגר (ס) :

עצין הסגר שתי פעמים על שני בלגולים חוץ פעם
 הראשון שנוצר זה שלשה בלגולים פעמים ושלש
 עם גבר, והסגור שבעת ימים זה שבעה עשירות
 שהם שבעים שנה, ובשלישי וככה נדויו והו טבילת
 נהר דיתור, ובגדיו הם חלוקי דרבנן כבוד הקבלה.
 הצרעת בה מוזהמת הנחש שהוא סמאל"ל מלך סמאל
 ע"ש מצפון תפתח הרעה, ולכן בא הכהן
 מאד חסד ימין ומטהר אותו (ציוני) :
 ועתה שאין לנו כהן אזי תשובה שהיא מצד ימין
 ע"ש הכתוב ימין פשוטה לקבל שנים מכפרת
 (שפתי כהן) :

יש מחראות נגיעין שבאין על אכילת טריפות
 שנתכלו ע"י סמאל זה כח הנחש שהיא לעולם
 מנוגעת בצרעת (ס) :
 למה עכשו אין מחרות נגעים, לפי שהנגע צל
 מכת

שכח חטא וחלק הקדוש בישראל חלקם ממעל
 י. זה את חלק העוממה לחון, משא"כ עכשו בעו"ה
 שמעט ברהם הקדושה ממנו לכן אין מי שידחה
 לחון (אלשיך) :

נגע צרעת כי תהיה באדם, ר"ל נגעים באדם
 על שפיתות דמים באדה"ר ששפך דמו כו' (ס) :
 והב"ד או השתי וגו', נגיעי בנדים באים על שלא
 הזכיר שם שמים בצרעת אלו הנגעים כי
 על כל דבר עבודה צעו לאדכורי ע"ש (זוהר) :
 זאת תורת נגע צרעת, ר"ל רפואתו לעסוק בזאת
 החזרה אף שהנגעים באים לו מצד חוס איש
 זממו שבה עליה בנדחה כי החזרה היא אש אז אולה
 אש, ע"ד כל אשר יבא באש תעבירו באש (ס) :
 *שאת"ס ספחת"ס צרעת, ר"ת "שג"ס סיד
 "צ"ה צ"מ ארבע מראות נגעים (ס) :

פרשת מצורע

ושלח את הצפור החיה על פני השדה, זה
 סמאל"ל עשו איש שדה ליתן לו שוחד דוגמת
 שיעור המשלח זה פנ"י השדה, ע"ד ותעבור
 המנחה על פניו, כי אמר אכפרה פניו (מקובלים) :
 ובין השמן יתק הכהן על כף הכהן השמאלית, כי יש
 כת שדים אחת הקרחת שדי כהן. וזה כהן
 און, מנחתי און לי, ליתן חלקם שוחד כמו שער
 המשלח כנ"ל, וזה שמאלית סטרא אחרת מצפון
 תפתח הרעה (ס) :

ידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו' כי תבאו אל ארץ
 כנען, ולא יבאו דבר אל בני ישראל והלא
 משה ואהרן לא יבאו לארץ כנען, אלא רמו להם
 תחיית המתים (שפתי כהן). או י"ל לאמר כתוב
 ר"ל שיאמרו לישראל (ד"ע) :

הקשה צוהר אי אמרת נגעים באים על שעו
 טמונים אח"כ אמאי וחלך את האצנים
 ועפר אחר יקח, אלא הטעם דמאן דבנה בית צריך
 לאדכיר שם שמים עליה והעכו"ם מדכרין שמה
 דע"א עליה והקב"ה בעא שיסתכח שמה דע"א כדון
 צריך נבין אחר לאשכח שמה דע"א ולאזכיר שמה
 קדישא יתברך דמתקרי טוב, וכתיב וציתים עובי"ם
 תבנה, וכן לא יגודר ר"ע דא שמה דע"א, ובגין
 דלא אדכיר שמה דקב"ה אתדבקון בהאי בנינה
 סטרא אחרת דמיוקין לדיורין, וזה כנג"ש נראה
 לי, ר"ל אחתיו לי, והדר אתכסי והדר אתגלי
 כדרך השדים :

וצוה הכהן ופנו את הבית, קודם שיבא הכהן,
 כי הכהן דהוא סטרא קדישא הוא קטיגור
 שלו, וכי יראה הנגע דהוא סטרא אחרת את הכהן
 הקדש יטיל וזהמא בכל הבית (ס) :

שלשה דברים נגעים, הסגר, נתינה וחלילה,
 ע"ד פעמים שלש עם גבר, תחלה הסגור
 את הבית, מתה אשפי שנשמחו ורוחו מופקדים

אלה, לא חזר בו מת הוא ופקודתו יקח אחר ובה
 בגלגול שני, וזה ועפר אחר יקח, ע"ד כי מעפר
 לוקח וגו', לא חזר בו בא בגלגול שלישי ונתן את
 הבית וגו' עפרו וגו' וצריך הוא להחזירו לגלגול
 הראשון וכו' :

וגתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם, לפי שאותו
 בית נבנה על מקומו יסוד שורש העוממה
 וקליפה ואותה עוממה בוקעת ועולה ונעשה נגע,
 ע"כ ונתן וגו' ורק האצנים מחון לעיר כדי לעקור
 הראשון וכו' :

קשה הלא סימני הנגעים מורה שאותו מקום הוא
 קדוש והסוי שבו יוצא לחון, אח"כ למה חן
 ירושלים מעמא בנגעים הלא הוא מקודש ביותר,
 אלא לפי שהוא טהור הארץ שמאותו מרכז נברא
 כל העולם וח"ו שנאותו מרכז שהיא מקור הארץ
 העליונה יהא שם סיג כי הסיג והשרשום ממנו
 נפלאים (ש"י) :

והבגר כי יהיה בו נגע צרעת, כי ציוס הראשון
 היה אור גדול בצריאה כנודע והטמינו
 הקב"ה עד לעתיד חלף הכביעי מפני הרשעים
 שהם נגע צרעת, נשאר והבג"ד אותיות הימים
 עד השביעי (ס) :

וצוה הכהן ונתן את הבית, שהיה ראוי לנתון את
 גופו כמו נתינת הבית, רק בהמלתו יתברך
 עליו שפך מחתו על עלים ואצנים (ס) :

ואיש אשר ישכב את אשה וגו' ורהו וגו', כתב
 הרמב"ן כי זה דומה לעוממת מת כי לא
 ידעו אם נוצר ולד מזרעו או לאו רק מת הזרע
 במעיה, ועכ"פ הווג מצד רע וטוב כי בא מצד
 התאוה לכן טבילה זו מכפרת על צד הרע, וז"ש
 הקב"ה צוהר הולד מן חלק הטוב שבו וכו'
 (שפתי כהן) :

מצרע מוליא רע, הטעם שהרס מדבר לשה"ר או
 השכינה ומלאכים המלוים לאדם מניחין לו
 והלכו להם, ויצא הכהן זה הקב"ה, עד פתח הבית
 זה הפה של אדם, אם יחזור מלדבר לשה"ר ושב
 הקב"ה הכהן ומה תקתנו והסגור הבית שלא ידבר
 עוד לשה"ר שבעה ימים נגד שבעת ימי בראשית
 שהוא החרוב העולם, ושב הכהן ציוס השביעי כאשר
 עשה הכהן זה הקב"ה לדור המבול שהמתין שבעה
 ימים (זוהר) :

אדם כי יהיה בעור בשרו וגו' לנגע צרעת, ר"ל
 מכת זוהמת הנחש שהוציא דבה לשה"ר בא
 צרעת בכתנות או"ר ונעשה עור ונתרפא ע"י כהן
 שמתקן הדה"ר כי אהרן טיהר אדה"ר וכל הכהנים
 גדולים אחריו גרוי"ם (אלשיך) :

פרשת אחרי מות

במדבר"ש בואת יבא אהרן באוה וכו', ר"ל באת
 אפשר להיות אדם החומר נכנס לקדש
 הקדשים בין משרתי עליון כולם רוחנים, לז"ל במדרש
 בזכות

זכות מילה שנקראת זאת, ר"ל ע"י זכות מילה
 אצלם ביות הקדש ושם הוי"ה חקוק בה, וא"כ הרי
 הוא כמלאכים שהמה רוחנים (יפ"ת):
לפי המדרש (תנ"ה) שהמלאכים היו שם בשעה
 ש"ג כנס למקדש, אבל לפי הגמרא ירושלמי
אפי' מלאכים דכתיב דמוח פניהם פני אדם עליהם
 ג"כ קאי הכתוב וכל אדם לא יהיה בזהל מועד וגו',
 במאי קמיפלגי, וי"ל המדרש סבר כל אדם כולו
 חשמע, ר"ל מי שכולו אדם לא יהא, אבל מלאכים
 רק מקצת אדם כי רק פניהם פני אדם, והגמרא
 סבר כל אפי' מקצת חשמע, ובפלוטא ואיש כי
 יכה כל נפש אדם בגמ' כנהדרין (ד"ע): והרמב"ן
 סובר דהמלאכים הלוו משם בשעה ש"ג כנס
 וא"כ חזרו:

תנשא השעיר עליו את כל עונותי, בזוהר נשא
 משא כבדה מכל עבירות של ישראל ומכבידין
 נופו ולא יוכל לקטרני מפיל עצמו למטה עד
 דמתעבדין אנדיו פסיקין פסיקין: וי"ש בגמרא לא
 היה מגיע לחי הכר עד שנעשה אנדיו אנדיו
 (ד"ע):

בואת יבא אהרן וגו' בפר בן צפר, זכות אנדיו
 ואל הבקר רץ וגו', איל זכות יצחק, ולא
 נזכר זכות יעקב לפי שביום זה יוס הכפורים לריך
 לשחך למחלל ש"ו של עשו שלא יקטרני, ואם יזכיר
 יעקב יזכיר מחלל שר של עשו על שרימה אותו
 בזכורה ובזכרה (מפרשים):

ולכה נותנין שעיר לעזאזל דרך שוחד זיה"כ
 אדרבה זיה"כ אין לו שליטה, וי"ל אדרבה
 זיה"כ יראה לעשות מן קטיגוריו שלו סניגוריו (ס):
 ובה ענין הקטורת את הכפורת וגו' ולא ימות,
 לפי שדרך להות שבע למעלה ושמה ימות,
 בהצטו בשכינה לכה נתעבה ענין הקטורת (ס):
 וכך היה מונה אחת אחת ואחת כו', כי שלש
 החינוכות חשובות כאחד וכו' אחת ושבע זה
 הכפירות (ועינין במקובלים סוד גדול על כמל"ף):
 י"ב הכפורים לשון רבים על כי בשפיעים שולחה
 אמכס דא כנסת ישראל וצריך כפרה למעלה
 ולמטה (ס):

חגישה עיננים כנגד אנדיו ויעקב משא ואהרן,
 ושתי ככלל אכילה זה יצחק, ע"ש ויחפרו
 באר וגו' זה פחד יצחק דין לכלול דין זנינים, ע"ד
 ויעקב אנדיו את יצחק בנו (וזה): וה' ענינים
 וה' תפלות זה עשר ספירות (ס):

הענין של שני השעירים ושני גדיי עושים של יעקב,
 וזה לעזאזל, גדי שעשה לו אמו מטעמים
 זה חלקו של סחאל יקבל שוחד וישראל יקבלו
 הכרכות דוגמת הגדי מטעמים שאלל יצחק ונתן
 ליעקב הכרכות, וי"ש עובדים לבניך שעל יוס יקבלו
 הכרכות זיה"כ, וי"ש ונשא השעיר עליו את כל
 עונותי, יעקב איש תם (ס):

לפי ה' תטהרו, ר"ל תטהרו שחוקשו סליחה מה'
 תטהרו וקודם לכן כינס לבין עצמו ע"י תשובה

והחזרת גזילות, ע"ד דאיתא בזוהר ויקומו לחי'י
 משא כו' (ע"ש):
הרמב"ן פי' אזה הקב"ה לשלוח שוחד שעיר לאותו
 שר המושל על המרוב שזה שר של עשו מרוב
 והרג ומכות וכויון המושל על שאר השרים, וי"ש
 בסמוך לפרשה זו ולא יזכרו עוד לשעירים וגו' ע"כ
 נאמר בפרשת שחוטני חוץ דם שפך פרש"י כאלו
 שופך דמים (כלי יקר):

עווא ועזאל שלא הסכימו בזרימת האדם הוא סוד
 שני שעירים, ואלמלי הם מתחברים לא יוכל
 עלמא להתקיים אזה הקב"ה להסרידן זה מזה ולקח
 גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, ושמועין ולוי היו
 דוגמתם שהיו מצד הדין קשה וכאשר נתחברו יחד
 לא יוכל עלמא לסבול, ע"כ היו מחריבין שם
 ומכרו ליוסף הכל במדה"ד, מה עשה הקב"ה לקח
 לוי לגורלו זה גורל אחד לה', וי"ש ואפי"ס בישראל
 קאי על שמעון: במדרש לא היה מגיע לחי הכר
 עד שנתפרק אנדיו אנדיו (ד"ע). ולכן כשראה
 יוסף ברוח הקדש כ"ל לקח את שמעון ואסרו
 לעיניהם שלא יחריבו העולם כי שמעון היה יותר
 דין קשה (זהרה). וי"ש המקובל באר"י ז"ל שמעון
 ש"ס עו"ן ע"ש ונשא השעיר עליו את כל עונותי (ס):

שעיר המשחלה זה עשו, ז"ש יעקב לרדקה הן עשו
 אחי איש שעיר"ר ואנכי איש חלק חלק ה'
 עמו יעקב וגו', ע"כ אל ארץ גזירה כי כאשר יש
 ארץ החיים למעלה בקדושה כן יש בעומאה (ועיף
 באלשיך באריכות):

כי זיום הזה וגו' לפני ה' תטהרו, ר"ל אותן לבד
 שלפני ה' תטהרו (ס):

אותן עבירות שאדם מתודה עליו וחוזר לסורו אפי'
 ברחמיו ית' מוחל אותן לשנה הבאה, ז"ש
 אשרי נשויי פשע שעושין שכה, ר"ל הקב"ה
 כניכול עושה עצמו כאלו שכה שהתודה עליו וחוזר
 לסורו (ס):

כתב הרמב"ם שהיה מנהג קדמונים שהיו זוכרים
 לשעירים וישראל מיום נאחם ממזרים
 מלומדים היו בכך, ואם יאמר הקב"ה שלא יקרינו
 כלל קשה לאדם לפרוש מהרגל, לכן אזה הקב"ה
 להקריב קרבנות לה', וי"ש ולא יזכרו עוד
 לשעירים וגו' זכריהם וגו':

ענין ארוך בתיקונים (ס' כ"ו) וכללו של דבר איסור
 עריות בא מכה חטא אדה"ר וכללו של דבר איסור
 תיקון חטא אדה"ר וזוהמת הנחש שכן פ"ד שנים
 לא ראה קרי ע"כ הותרו לו שתי אחיות, וכל בני
 יעקב נולדו לשבעה חדשים לא לר"ע ימים שס'
 תשעה חדשים כי לא היה בו ר"ע זה מוליד ש"ו
 לבטלה הנקרא רע בעיני ה' ולא היה כח ר"ע עם
 ו"ה זה ערו"ו, ולכן השבעים נולדו מחוליס שלא
 היה נשאר גם וזהמת הנחש זה הערלה ולכן נשא
 תאומותיהם וע"ס סודות גדולות ונפלאות, וכן מי
 שבה על הערוה שמוגם בספירות וענין חסד הוא
 וסוד

וסוד גדול על ותשז באיתן קשתו ויפשו זרעי ידיו,
 ולשון ערות גל"ה ע"ד ערו עד היסוד בה.
 וי"ש ויגרש את האדם דן אותו בגירושין וגלות
 ע"ד הכ"ל (ד"ע):

כי הדם הוא הנפש, ר"ל מגלגלת הנפש חוץ בהמה
 זו, ואם יאכל אותו אז יוגלגל גם הוא בחטאו
 ויגרוס לנפש זה שיגולגל גם כן עמו מה שהיה
 אפשר סוף גלגולו של נפש זה וגורם שיכרת הנפש
 הוה מחוץ עמה זה עולם הנשמות ע"כ וכרתה
 ג"כ נפש שלו מדה כנגד מדה, וכן הטעם שחוטני
 חוץ הוא לא רכה לקרב אותן כפשות המרוחקות ע"י
 גלגול ואלדבה ריחק אותן ע"י שחוטני חוץ לאותן
 הידועים, לכן וכרתה הנפש ההיא (ש"כ ע"ש
 מקובלים):

עריצות הקרובים מכה חטא אדה"ר, כי הוא נכרה
 בדיוקן של מעלה ושם למעלה איש בלחיו
 ידובקו, ולאחר החטא שחטתה שורדי ענבים כו'
 גאסרו הקרובים, וזה שאר בשרו, וזה ערות
 הבין ואמר דא אדם וחיה, ואחיד זה קין שחטא
 ג"כ בחטא אדם, ולכן הלאות יעקב ומה' שתקנו
 חטא אדה"ר היה מותר להם שאר בשר כמו שתי
 אחיות ודודתו (ס):

עוד טעם ערות הבין ובגד וחמיו ודודו אסור
 אפי' אחר מיתת בעליהן, כי שמה נשמתן
 של אלו עדיין נשמותיהן בסוד העיבור נמאה כאלו
 בא על אביו ואחיו ובנו ודודו ממש (ס):

וכרתה הנפש מלפני, מזורת אדם שמגולגל
 בבהמה, וי"ש וכרתה מעמיה זה גלגול
 באדם השפל מן הראשון, וכשאומר וכרתה מחוץ
 הנפש זה שאין לו חלק בפני עצמו אלא כעני
 המחפה, הכרת תכרת עונה בה זה שלשה
 גלגולים (מקובלים):

עיקר טעם עריות כולן משום ערות הבין, כי שמה
 אביו מגולגל בנקבה זו ע"י חטאו והוא
 בא עליה ומשנה סדרי בראשית כי הוא עושה מן
 המשפיע מקבל ומן מקבל משפיע, ובמשכב זכור
 כפשוטה משנה סדרי בראשית ע"י זכר ונקבה כו'
 ע"ש (ס):

פרשת קדושים

האדם נוצר משרש עומאה זרע האב וגדות האם
 רק הנשמה היא ממקום קדוש חלק אלוה
 ממעל, לז"ל אדושים תהיו, ר"ל חטו אל חלק
 הקדוש שבכם, אעפ"כ איש אביו ואמו גו', לז"ל
 אפי' כי חלקי לבד כמו סך חלק שניהם אביו ואמו
 שנותנים עשרה דברים והקב"ה לבד נתן עשרה
 דברים (מפרשים):

ספליג בזוהר עונש גדול על מי שמקלל עצמו
 (עינין ע"ת):

ענין הרבעת כלאים שמראה כאלו ח"ו לא במלואו
 ברא הקב"ה את העולם, לכן בזריעת כלאים

כתיב את חקותי, ר"ל חקה חקקתי והכל יפה ואין
 לשנות, וכן שעטניו, ואמר בזוהר כלאים ל'
 ויכל"ה הגשם, או ל' כלוי, ר"ל מונע הנשמה
 שלו או אסרה בזיות האסורים ומתלששת ככותת
 הטומאה, וי"ש ומעך הדעת טוב ורע גו' ואינו
 חזרו טוב ורע כי בשעתא חדא איתברי קין והכל
 זה כלאים ללא כתיב ותהר חוב בינתיים וקרבן
 קין פשתן והכל כאן צמר לכך אין חיבור עולה
 יפה, לכך גאסר כלאים, וזה הענין דרשה אמר
 ופשתים, גרש האמה הזאת, וזה ולבש הכסן מזו
 ב"ד לשון יחודי כו' (ע"ש בארובה):

יש טען אחד ממונה על הלוש כלאים ושעטנו,
 ויש לו רשות להזיק זה שט"ן ע"ו, שעטניו, ולכן
 עושין תבוי"ן בס"ת על שעטניו ג"ך זה הש ע"ש
 שאותו מלאך כולו איש וכתורה דת אש מגינה
 על אש (רקנטי):

כל הלוש שעטנו אין תפלתו מקובלת על ידי
 סדלסון, כי כחות הטומאה גוברין ומקטרבין
 (מקובלים):

שדך לא תזרע כלאים, שדה זה אשה, וכרמך
 אלו בני, ר"ל לא תהריר בעת הזווג אחר
 מחשבת אחרים ויהיה כלאים בזריעה, ואם עושה
 כן עושה דמעה העוסקים מנשמת אחרים וכמה
 גזירות רעות כו' (ס):

שלוש שנים ערלים לא יאכל גו', כדי שיבעל כח
 הטומאה שבארץ שנורעה על ידי הכענים,
 ואחר שלש שנים כבר חלש כח הטומאה ותהיה
 קוד"ש הלולים:

לא תנחשו, שסופו נעשה נחש כבלעם שהלך
 אחר נחשים:

לא תעוננו, לא תעשו למלאך המות עינים,
 מכל עבירה שהאדם עושה נוסף עין למלאך
 המות, ובשעת מיתת רואה אותו מלא עינים, וי"ש
 מה למעלה ממך עין רואה, אלו עינים משכחות
 עינים של אדם (זהרה):

לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך,
 דא דיקנא דשערא דרישא ודיקנא עילאי,
 ואע"ג דשערות הוקן סר רחמים, מ"מ כשרושה
 וגובר מדה"ד אז הם מתקשים וקופים ועומדים
 נגדו, וי"ש לא תקיפו, ר"ל לא תסבכו ותגרמו
 שפאת ראשו ופאת זקנו הם רחמים ולא תגרמו
 להיות דין (ס):

אל תפנו אל האלילים, אל תסתכל לאנתתא
 אחרת דאינון הרהורים לטלקין בלילה ומולידין
 בנין מסערא אחרת בין שהוא נשוי או אינו נשוי,
 וזה אלה"י מסכה לא תעשה לך דא סערא אחרת,
 לא תעשה ע"ד ויע"ש אלהים את האדם, ר"ל
 לא תגרמו לבראות סערא אחרת:

הבא על הזכר מגולגל בארבעת, שלפעמים הוא
 זכר ולפעמים נקבה:

איש אמו ואביו תיראו, אם יאמר לו אביו הלל
 השבת כו', ר"ל אביו ואמו נתנו לאדם שני
 חלקים

הוא אשה בתולה יקה ר"ל כמו בתולה שלא טעמה טעם ביה וזוהמא שבה מכה הטעם אדה"ר ע"י הנחש, כן לא היה באהרן שום צד הרפור וזוהמא בשעת עשית העגל (מפרשים): אלכנה גרושה וזנה וחללה, אלו ארבע נקראות חיות הטומאה שמשם באים כחות הטומאה לעולם לעומת ארבע חיות הקדש, את אלה לא יקה, ר"ל אין ראוי לכהן מזה המסד וקדושה להשפיע באלו רוחות הטומאה (רקנטי):

אני ה' מקדש, לשון הוה כי כל יום יש לו קדושה בפני עצמו, קדושה של יום ראשון אינו כיב בקדושה של יום ב', לכן שבת וי"ט כל אחד קדוש בפני עצמו, וכפי ערך של אותו יום חל עליו הקדושה, וזה שמדברין הבהנים אשר קדשנו בקדושת' של אהרן (זוהר):

ובהן כי יקנה נפ"ש קנין כספו, ע"ד והנפש אשר עשו בחרן, היא זכאה דקנה נפש חיבה והחזירו למוטב וגרם להשתלק מיניה סטרא אחרא, ע"ד ורבים השיב מעון דיגרום דנפקין מיניה בניו ובני בניו, ובעלמא דאתי עאל בתריסר תרעי ולית דימחי בדיה, וז"ש הוא יאכל בו ויליד ביתו גו' וזכה למחמו בניו לבנוהו ודרי דרי (סס):

והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן, כי עדיין תוך שבעה ימים עליו זוהמת אמו, וכשעברו שבעה ימים ואין שבעה בלא שבת וזכה קדושת שבת לזוהמת טומאה דאיתו (זכר). ואפשר מטעם זה מילה לשמונת ימים וכדאיתא במשמעות המדרש עדיין לא ראה פני המטוהא (ד"ע):

ונקשרתי בתוך בני ישראל וסמך ליה המוציא אתכם מארץ מצרים, ר"ל כשם ששפט הקב"ה בכיבודו ברג קדש שלא ליכנס למצרים המלאה גלולים וזוהמא להציל אתכם, כח"ש לא ע"י מלאך בו'. וע"כ גם ראוי שאתם תפסטו החומר של הגוף שלכם בשביל קדוש השם זה הנשמה הנאללה מה' והגוף מלבוש לנשמה (מקובלים):

בשבת נאמר קדש הוא מעצמה, ובמועדות נאמר מקראי קדש, ר"ל מוזהמים ע"י ישראל וכדאיתא משל לכן מלאך דלא צריך למיטרה ולמזין אכיל מה דבעי, אבל וי"ט הוא כמו שזכרין למלאך צריך לזמניה לסעודתיה, זה מקראי קדש לשון יאכלו הקדושים, קדש לשון הומנה ע"ד וקדשתם היום ומחר (זוהר):

בין הערבים פסח לה', דשחטו זה מול עולה כדי שלא יבא נכודנאלר בחדש אב אריה ויאכל עולה אלו ישראל, זה בין הערבים ע"ש כי ינטו כללי ערב בין י"ז בתמוז לע"ב באב, וזה ערבים לשון רבים (סס). עוד ערבים לשון רבים חורבן בית ראשון ושני (ד"ע):

ספירה דומה לגד שופרת ליטרה לבעלה, כן ביום העצרת היא דוגמת נשואי ישראל בקביבה

חלקים והקב"ה חלק אחד ממילא יאמר אחרי רבים להטות כתיב, ל"ד אני ה'. ר"ל גם לאזינו ואמו יש להם חלק בה' חלק אלוה ממעל נחלף בערך הרוב הוא ה' יתברך, לז"ל ואת שבתותי תשמרו, ר"ל כמו ששבת הוא נשמה לעולם שנאמר וינפ"ש לשון נפש לעולם כנשמה לגוף כך היתה המנוחה נשמה לעולם (אלשיך):

בל הכפשות נאלצין למעלה מזנין הספירות זה מסד זה מגזורה בו', ממילא כשהם למטה באחדות כן נשמותיהן למעלה באחדות, וכן להפך ח"ו עושין פירות למעלה, ז"ש וזהבית לרעד כמוד פירי ה' (סס):

ובי יגור אחכם גר בארצכם, זה הגוף הוא רק גר בארצך ארץ התחתונה, אבל בארץ העליונה אינו גר כי בזה לו נשמה חדשה מהם, ז"ש כקטן שגולד דמי, וז"ש כי גרים הייתם בארץ מצרים מקום הטומאה ואפי"ה הייתם מדובקים בהקב"ה מכ"ש זה שהוא בארצך שהוא מכוון נגד ארץ העליונה (סס):

ענין מולך, כי נגד אש הקדושה יש אש כה הטומאה, ז"ש למען חלל את שם קדש"י זה אש אוכלה אש:

והייתם לי קדושים כי קדוש אני, ר"ל אף שהמלאכים נקראים קדושים לפי שהם קדושים בערך שאין להם חומר מ"מ ישראל קדושתן למעלה ממלאכים, למה כי קדוש אני ר"ל שהם חלקי, וז"ש בזוהר כי בכל חכמי וגו' מאין כמוד, אבל חכמי ישראל מעי"ן כמוד (סס):

פרשת אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן, ר"ל דהוה אמינא שיטמאו הכהנים דהא עקר טומאת מת בא שביב אדה"ר שהביא בחטאו טומאת הנחש וזוהמא וזמתן תורה פסקה הוזהמא וע"י עגל אשר עשה אהרן הכהן חורה הוזהמא למקומה (אלשיך):

לאמו ולאזינו, מתחיל באל על שדוקא בני אהרן הזכרים אמו מזרעת תחלה בו' (סס): כי מוס בו לא יקרב, למטה, ח"כ ק"ו כל מוס בנשמה שלא יבא ראוי להקרבה למוכאל כ"ג למעלה כי מכה חטא מביא מוס לנשמה (ש"ה): ובת, זה הנשמה, איש כהן זה הקב"ה, כי תחל לזנות פוגם יסוד עולם, את אביה היא מחללת נשמתו תשרף בגיהנם, כי החוטא בזנות ומשכה ערלתו אין מוחין אותו לג"ע רק בגיהנם שרף (ש"ו ד"ע):

וחכהו הגדול, זה אהרן, לאזינו זה עמרם שמת רק בעטו של נחש, ולאמו זה בתיה בת פרעה שגדלתם למשה ואהרן כאם וכנכסת היה לג"ע ולא שלטה בה טומאת מלאך המות, אפי"ה לא יעמ"א כ"ש שאר כהנים לשאר מתים (סס):

בהקב"ה, וזה וספרתם לכ"ס לטובתכם ולהנאלתכם להגין עליכם מדין, דבצרת נידונין על פירות האילן בשביל חטא אדה"ר שאכל אילן (סס): מן ששה בסיון עד ר"ה קי"ב ימים, וזה סוד ויעבור את מעבר יב"ק ויאבק איש עמו זה שטן, וירא כי לא יכול גו' עד עלות השחר, זה יום כספרים (ש"ב):

בראש השנה מדת יתקן דין, והקול קול יעקב דא קול כלותא וקול שופרא, ויבא לו יין דאכליל דין ברחמים וירח ריח דתפלה ושופרא נמוקס קרבן ריח ניחוח ויברכהו (זוהר): במדרש ג' ספרים נפתחים בו'. אברהם נגד דיקום גמורים, יתקן נגד רשעים גמורים, כי יתקן הגול ללמד זכות על רשעי ישראל לעתיד, כדאיתא בגמרא (רקנטי):

וענינים את נפשותיכם בתשעה לחדש, כי אכילה הוא עניו לנשמה והוא תענוג לגוף, וז"ש כל האוכל בתשועו (זוהר): סבת חסר וי"ו, ע"ד סבת דוד הנופלת, לכך יש נוטלין לולב בסוכה שהיא לתשלוס הוי"ו, כי הלולב הוא כעין וי"ו דאז היא סוכת שלם גו' (מקובלים):

כל האזרח בישראל, שקבלו התורה שכולה אש ע"י אש וקולות וברקים ולפידו אש אלו ישבו בסכות לעתיד לבא לא כן העכו"ם שלא קבלו כ"ל, הקב"ה מקדיר עליהן חמה בו' (ש"כ): וז"ש וסוכה תהיה ללל מחור"ב בשביל שקבלו תורה מהר חור"ב (ד"ע):

בסכות חשבו שבעת ימים, אלו שבעה דיקום אברהם יתקן ויעקב משה אהרן יוסף דוד, ומסלוג מאד שם צמי שנותן מתחילה פת לעני בסוכה ואם לאו ח"ו יגרום לכתוב סורו נא מעל אהל"י האנשים הרשעים גו', וכן כתיב פרש חגיכ"ס ולא הגי' (זוהר):

סכה במספר קטן אחד, ודוד י"ד, זהו סוכת דוד הנופלת מלשון לא נפל דבר אחד לשון חסרון (סס):

מצות ערבה ע"ו בדין מנין ו"ה, וזהו סולו לשון דיעה וזריעה, לרובכ זה היצה"ר, בערבות ע"ו ערבות, ביה שמו כ"ל, וצריך לנענע הערבה לצד הארץ לרוש השטן זה היצה"ר לארץ (מקובלים): יש שכתבו לאגוד שני צדי הדם מימין הלולב, דהיינו פני הלולב כלפי פנים ושני צדי הדם משמאלו עם הערבה, ע"ד והוא עומד בין ההדסים בו' והוא השכינה כידוע:

בסכות א"צ שמור ויוצאין מן הבית לסוכה צלי פחד, לא כן בפסח נאמר ואתם לא תאלו איש מפתח ביתו גו', כי עכשו כבר כלו כל המקטרגים כי כבר נמחלו עונותיהן ביום הכספרים, מ"מ דרך שומד שלא לעורר קטרוג מקריבין שבעים פרים וסיומן והנחה למדינות עשה, לשרי המדינות שלא יקטרגו כ"ל (זוהר):

בשמחת המועדות ומזותיהן לא נאמר בו מיעוט אך, אבל בשמחת הגוף ועושר ובנים נאמר והיית אך שמח מיעוט, כי שמח ימותו בניו בחייו, אבל לעתיד בלע המות לנצח או ומל"ה שחוק שלא ימותו בניו (מפרשים):

וענינים את נפשותיכם בתשעה לחדש, ולא אמר הוה, רמז לתשעה באב (מקובלים): וזהו בערב, ע"ד ויהי ערב זה חורבן ב"ה, וכן בערב נאמר מי יתן גו' (ד"ע):

פסח נגד עולם הנפש זה עוה"ז, מזה ומריבה יצה"ט עם יצה"ר, שבעות נגד עולם המלאכים, כי בשעת מ"ת בא לכלל אחד מישראל מלאך וקשר לו כתר בו', וזה רוח ע"ד עושה מלאכיו רוחות, סוכות זה עולם הכמות עולם העליון שבה להתדבק בכל סוכה העליונה בכל שני בכלו חמדיה בו' (מקובלים):

למה מוכיר ומפסקין בין המועדות מזה לקט לעני ומתנות עניים לפי שבזמן שאין ביהמ"ק קיים צדקה במהוס קרבנות (סס):

אורך שלשה פוסל בסוכה שעל שתי עזירות הקב"ה מוחל אבל על שלשה פשעי ישראל גו', וז"ש פחות משלשה כלבוד דמי, ר"ל חבור עדיין נשמתן בהקב"ה (ד"ע): ביום השמיני עצרת לה' אלהיך, ר"ל אחר כלות שבעים שנה שס"ז עשירות בעולם הוה, אז תשבות מיצרך ותהיה לה', ולכן נאמר כאן שמחה שלמה בית השואבה כי אז פטורין מן יצה"ר לא כן בפסח שהיו עדיין מסובכין בפסל מיכה ובעצרת בזמן תורה ויפתוהו בפיסה גו' כ"ל (סס):

במדרש ארבע מינין כלולב אין להם ער למעלה להגדילם כמו שאר אילנות וזרעים, רק ע"י הקב"ה בעצמו, וז"ש פרי עץ הדר זה הקב"ה וכו' (סס):

ספך אותו ואת בנו לונקדשתי בתוך בני ישראל, ר"ל לא תרחם על עצמך בקדוש השם כמו אותו ואת בנו לא תשחטו משום ללמד מדת רחמנות כידוע (מפרשים): ואין זה סותר למ"ש האומר על קן צפור יגישו רחמיהו וכו' (ד"ע):

בתן הקב"ה המועדות בניסן על שמול טלה תמיד מקטרג שלא נשלמו הארבע מאות שנה של גזרת בין הכתרים, בסיון מזלו עקרב שהיה מקטרג עליהם במדבר נחש שרף ועקרב, ותשרי מול מאזנים מאזני דקל לזון את העולם, לכך נתן הקב"ה בחדשים אלו המועדות (ש"ה):

אותו מצרי ששכב עם האשה הישראלית ה' אביו של המקלל, זהו ויקריב וקל"ל, על שאביו המצרי נהרג ע"י שם המפורש בנדע (זוהר): הלא כ"ג אסור לטמא לקרובים היאך היה הקב"ה מטמא למשה, ואף שנאמר שהיה משה נקרא איש אלהים כבעל לשאחו כי כ"ג כתיב על כ"ל נפשות מת לא יבא, וי"ל שהיה מת מצוה כי לא ידע איש את קבורתו ולמת מצוה מותר (כלי יקר ד"ע):

פרשת בחקתי

קללות שנת"כ נאמרו בלשון רבים שעדיין במצות
 הר סיני לא נתחייבו רבים על חטא
 של יחיד עד בערבות מואב בשנת הארבעים שהיה
 להם לעבור הירדן , והטעם דלא הוה כערב בשעת
 מתן מצות שכבר התחילו לכבוש א"י קצת ארץ
 סיחון ועוג , דלכך שם נאמרו הקללות בלשון יחיד
 דאף על חטא יחיד נתחייבו רבים , וכן איתא
 בזוהר שהקללות שבמשנה תורה נאמרו על חרבן
 בית שני שהיו כמו יחידים לפי שלא עלו כל
 עשרת השבטים גם כל הלויים לא עלו (ח"א) :
 וברתי את בריתי יעקב גו' . קשה למה מפסיק
 בזה בלמעשה התוכחה , אלא ה"ק אינו דומה
 רשע בן רשע שלא היה לו ממי ללמוד אבל אדם
 רשע בן צדיק כמו ישראל בני צדיקים שהיה להם
 ממי ללמוד , וגם הארץ אזכור , ר"ל אורח דא"י
 מחכים ואח"כ היתם ככסילים ולא לקחתם מוסר
 (ש"ה) :

והארץ אזכור , לפי שמקללות שנתקלל אד"ר
 נתקללה גם הארץ על שניתנה , מתחלה עץ
 עושה פרי , והולידה שכל עץ וגם ורות טעות
 הכניסה בלדס חטא האדם , ממילא כשמוכר
 זכות אבות ולא אוסיף לקלל האדם או ג"כ הארץ
 תתברך (מפרשים וד"ע) :

והברתי את בריתי יעקב , שהיתה משתו שלמה
 ואין כה הטעם לקטרג . ואף את בריתי
 יצחק , ר"ל אף שיצא ממנו עשו הואיל והראשון
 יחד שלא תמוט זה יעקב אין מקום לקטרג כ"כ ,
 ואף בריתי אברהם שיצא ממנו ישמעאל (אלשיך) :
 ונפלו לפניכם לחרב , ר"ל לא חרב וניתת פטרונ
 רק בראותם כלם אלהים על פניכם זה
 הקדושה ונפלו מחרדת אלהים (שם) :
 והלכתם עמי בקרי , ר"ל עמי עם קדושה הנשאת
 בכס תעמחו אותה בש"ו לבטלה , לכך
 והלכתי וגו' בחמת קר"י כפסל (שם) :
 לכך מוכר אבות אחורנית , כדי שיוצק שלא
 יאמר דיעקב אף , שרק באברהם ויצחק נאמר
 אף על שיצאו מהם ישמעאל ועשו , לא כן יעקב
 שמתו שלמה וכל"ל (שם) :
 ספר ויקרא מסיים בזה סיני וספר במדבר חתם
 ביד משה בערבות מואב , לפי שברית הראשון
 בזה סיני בטלוהו עד שהמלך במסבו וגו' , ולכן
 שבר משה בידו הלוחות זה הברית , אבל כאן
 בערבות מואב חדש משה את הברית ע"י לוחות
 שניות וגשאר ביד משה (בחיי) :

בי אם לשאר , זו אשתו לשון שאר מוונות לחד
 מ"ד , כי היא מפרנסתו , כדאיתא אדם מביא
 חטין חטין כוסם כו' , ולכך ת"ה שמת הכל
 קרוביו , כי שאר של הכל הוא , כמ"ש הכל ניוונים
 בשביל חנינה בני וכו' (שם) :
 בחג הסבועות הקריבו חמץ ושאר , זה יצ"ר ,
 לפי שע"י היצ"ר וכו' לתורה , כמ"ש כלום
 יצ"ר יש ביניכם כו' (שם) :

פרשת בהר

מה ענין שמיטה אצל הר סיני , וי"ל לפי שבהר
 סיני קבלו התורה אחר שבעה שבועות , זה
 מ"ט ימים . ויובל זה מ"ט שנים , זה יום לשנה ,
 ולפי שיצאו מוסיחא לקדושה ע"ב ארץ ישראל שהיא
 גם כן מוכנת לקדושה ולתורה כי אין תורה
 כתורת א"י , לכך א"י חביבה בשביעית ויובל
 לקדושה (כלי יקר) :

כי תבאו אל הארץ , ואז יאמרו לסטים אתם
 כו' לכך זכה הקב"ה שמיטה הארץ שבת לה'
 וגו' כי לי כל הארץ כפרש"י , ממילא אין צורך
 מזה וז' בח"ל (אלשיך) :

אז אל תאמר היאך אפשר לאמר קדושה לארץ
 שהיא חומר גם , לכך הקדים הר סיני , ר"ל
 הלא גם על הר סיני ירדה קדושתו ית' עליו , ושמה
 תאמר שם ירד עליו ה' ברכב אלהים רבותיים ,
 ומאז דקה הוה , אבל בא"י מנין , לז"א כי
 תבאו לא"י בנשמותיהן הקטורה בארץ עליונה
 המכוונת נגד א"י דלמטה ממילא שפיר חבור
 הקדושה ע"י ישראל לא"י (שם) :
 ובי תמכרו ממכר , סוד ומח וממכר בחד הגלגול
 שתהא נמכרת הנשמה בגוף ואיברים שאינם
 שלה (זוהר פנחס רעיא מהימנא) :
 ענין שמיטה להר סיני , כמו שגלות בא על שמיטה
 הארץ כן על מה אברהם הארץ על עוזם את
 תורתו (ח"ט) :

ענין שמיטה , כי שית אלפי שני הוי עלמא וחד
 חרב זה עוב"ב , ויוס הקב"ה אלף שנים
 ממילא ששת ימי בראשית ששת אלפים שנה ,
 ושבת זה שמיטה זה מנוחה , ולכך גלות בא על
 בטול שמיטה , כי כפר במעשה בראשית ובעוב"ב
 ככ"ל , לכך גלות זה שני דכולי איתנהו ביה , וגם
 לא ימיה בתחית המתים , מדה במדה (ריקנעי
 וד"ע) :

פרשת במדבר

למה נסמכה פרשת במדבר לפרשת תמורה ,
 לומר אם לא ימירו ישראל בהקב"ה לעבוד
 ע"א כן לא ימיר אותם הקב"ה , לכך זיה למנותם
 כדרך לגין של מלך שהיא חביבה עליו ביותר
 מנאמם בכל שעה (בחיי) :
 ואני הנה לקחתי את הלויים וגו' . למה נטלה
 עבודה מצבורות , כי הכבוד אין לו ממי ללמוד
 סדר העבודה , כי אצלו לפעמים אינו צבור ואינו
 צקי בסדר עבודה , אבל לויים יש להם ללמוד
 מאציהם סדר עבודה (חוקני) :
 בנין פרשה זו וכל המנינים היו הכל קודם הקמת
 המשכן ולא היו מקריבין אז יש להם מספר ,
 אבל בניו שלמה שכבר הקריבו במשכן אז יהודה
 וישראל כחול הים וגו' לא ימד ולא יספר (מדרש
 חזית) . וז"ע הלא באחד בנימין הוקם המשכן
 ובאחד באייר מנאן (ד"ע) :

למה המספר באחד באייר הים מן עשרים שנה ,
 לפי שהיה צדעת הקב"ה להנשוא מיד לא"י
 ועל מלחמת שבעה אומות , כמ"ש כל יוצא צבא ,
 וקודם בן עשרים אינו מונע עצמו מחטא לפי שאינו
 בר עונשין ויוצא לצבא והיה חוזר מעבירות סבירו
 (כ"י) : וז"ע אם אינו בר עונשין למה חזר (ד"ע) :
 בן ת"ת שהיה זמן אירוסין ר"ח סיון עד אחד
 בנימין זמן נשואין הקמת המשכן , או מן תמוז
 זמן לוחות שניות עד אחד באייר שאז נשלמה זמן
 דירת קבע שלשים יום עשרה חדשים , ע"ד שש
 כעברה חתנו ימים או עשור חדשים , וא"י היתה
 שעבוד קרקעות , ולכך כשהטאו גלו מא"י כי
 המורדת אין לה כחובה (כלי יקר) :

בתגים ותוים המה לי מתוך בני ישראל , ישראל
 סבא , ר"ל שיעקב אמר עטר אטערנו לך
 לפי המדרש וצא שנתן מן השבטים מעשר (ד"ע) :
 ויבאן אליעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם ,
 ר"ל אלו שני כהנים על פני אהרן , אבל
 אחר מיתת אהרן כהנו גם נדב ואביהוא ע"י שנשמתם
 באה בפניהם הכהן (אלשיך) :

במדבר הביאו ספר וחסון כו' . קשה למה לא
 אמר לאומות תירוץ זה כלום למצרים
 ירדתם כמו שהשיב משה למלאכים , אלא לפי שאז
 יאמרו האומות הים להקב"ה להורידנו ג"כ למצרים
 (חן עוב) :

מה ראו אלו להתקרב יותר , ואע"ג שהיה להקב"ה
 להשיב הלא החזרתי התורה על כל אומה
 ולשון , יאמרו כלום כפית עלינו הר כנוגית ,
 ואע"פ שיאמר הקב"ה הלא תורה שבכתב קיבלו
 ישראל בראו , מ"מ יאמרו האומות כלום עשית לנו
 נסים ונפלאות כמוהם (שם) :

אין השכינה שורה פחות מן כ"ב אלף . לפי שהיתה
 מחנה הלויים כ"ב אלף וגשאו הארון , ז"ש רכב
 אלהים רגותים אלפי שגאן , שאין חטאו בעגל

זה הלויים כ"ב אלף (ח"א) :
 במדבר שהיתה ארץ עמאם לכך לא היתה השכינה
 רק בלמעשה הדגלים כי ארצות ההם ממונים
 עליהם שריהם ולכך הלויים נשאו אותם , לא כן
 משבאו לא"י בזמן יהושע שהיא תחת ממלכת הקב"ה
 אז השכינה זה הארון לפני העם , וע"י כהנים
 שקדושתן יתירה וכן כיבוש יריחו ע"י כהנים (שם) :
 לבית אבותם וגו' , שהיו אומרים אם בגופם
 שלטו כו' קרא הקב"ה למלאך הממונה על
 הריון שהיא צר קלסתר פנים של אציהם דוגמת
 יצחק ואברהם (מדרש) :
 והלויים לא התפקדו צתוכם , כי תכלית המנין
 שם י"ה מעיד על אותן שאמרו אם בגופם
 שלטו כו' וללויים לא אמרו כנ"ל , לכך לא צריכים
 שם י"ה להעיד כנ"ל (ד"ע) :
 ואח"ה הפקד את הלויים וסביב למשכן יחנו , כי
 אחת גורם להתדבקות קליפה בקדושה לפי
 שקבלת הערב רב , וזה דתצוב "הלויים ובנות
 "המשכן יחנו" הויה למפרע . זה דין על שקיבל
 ערב רב (ש"כ) :
 איש על דגלו בצוחות , שהיה על כל דגל אות
 אחד משם הויה , וכל אות מוריד השפע
 לאותו דגל . וזה הענין שמראין ס"ת לעם , כי
 ששים רבוא אותיות משפיעים לששים רבוא ישראל
 (שם) : וז"ש ובשם אלהינו נגדול (ד"ע) :
 הלוים נתונו"ם המה לכהנים , ר"ל כאשה הנחונה
 לבעלה דתצוב את בני נתתי לאיש , שישלוע
 הבעל עליה , וכן מושלים הכהנים על הלויים להמתיק
 גבורה לזין (רקנעי) :
 הבבורים עבדו לעגל , ומסדר שלא יהרגו אותן
 ישראל כאשר הרגו לחור , וז"ש וישכימו
 ממחרת ויעלו עלת , חסר כתוב , שלא עשאו לעולה
 כמשפט אלא מחמת יראה , וכסן שעבד ע"א אפי'
 בשוגג פסול לכהונה , לכך נבחרו לויים תחתם ,
 וזוה מתוך למה לא הרגו לויים לבכורים כמו שנאמר
 הרגו וגו' (מפרשים) :
 וקשה הלא קי"ל כיוון שעלה לא ירד א"כ הבכורים
 שכבר הקריבו קרבנות היאך ירדו , וי"ל
 שלא היה קדושתן רק לזכר בכורי מצרים שפסח
 עליהם כו' ואותו זכרון בחמת לא בטלה שזהו
 מדיון בן צבור על שפסח כנ"ל (שם) :
 ודיו לי הלויים אני ה' . נאמן שלם שכל על שלא
 עבדו לעגל , או ר"ל שלא יאמרו הלויים לחחר
 יחליף הקב"ה גם אותנו בחארים כמו שהחליף
 הבכורים בלויים , לז"א אני ה' כמו אני לעולם קיים
 (מפרשים) :
 ונתנו עליו נגד כליל תכלת מלמעלה , כי צב
 תכלת מציל מעין הרע (שם) :
 כבלע את הקדש ומתו , רמז לטבעו בארץ שעריה ,
 והמחריבים חטבו שהחריבו המקדש (שם) :
 ברגל הראשון היו אותיות ראשונות מן האבות
 אי"ו , ובשני צב"ע ובשלישי רח"ק וברביעי
 מק"ץ

מק"כ ונאמר ה' של אנרס, צירף הקב"ה י' משמו
גדול לה' והעמיד הקב"ה עמוד אש מלמעלה
ענף הארון שבו היה השם י"ה קבוע, וכשהקב"ה
רצה שיסעו המהפגות היה אותו עמוד הענן נוסע
והארבעה ענני כבוד של הדגלים נוסעים אחריו
(ציוני):

בדגל יהודה היה מצויר אריה, ובדגל ראובן
אדם ע"ש דודאים, ובדגל אפרים שור ע"ש
בכור שור, ובדגל דן נשר ע"ש מאסף למחנות וכמו
בנשר יעיר קנו. והא דכתב התרגום על דגל דן
עמט תירצו הבוף היה נחש זכנפי הנשר היה לו
(בשם הרמב"ן):

פרשת נשא

א"ש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול
מעל. כי אדה"ר מעל בקדשי שמים ואכל
הפרי בלא ברכה, כי העולם נברא בצי"ת ע"ש ברכה
והוא גרם שנתקלל העולם (ש"ה):
בדוד וכן במעלה אחת, לשון נור אלהים על ראשו,
ושערותיהן באין ממדת השר וצינורותיהן הסד,
לכן תער לא יעבור על ראשו שלא לסתום הצינורות,
אבל הלויס מצד הרין ושערותיהן אגודות מדין
לכן והעבירו תער נו' (שס):

בשבות תפקדו גו'. קשה היאך אפשר לישא כך
משאות כבדות ויכסף וזהב ונחשת, אלא כל
הכלים היו עשוי ע"ש שמות הקדושים והשמות היו
כשמה לגוף כמו הי הנושא עצמו (שס):

מי שזוכה לנשמת אלוה ממעל אין חטא בלע
ידו, אבל יש רק וזכין לרוח ממעל, וזה יכול לבא
לידי חטא ע"י הסתה וזהמת הנחש, ז"ש כבוטה
ועבר עליו רוח קאה ע"ר איהו כי קרי ואתיה
בי בוציני, וכן דוד אמר ורוח נכון חדש גו' (שס):
דבגור רוצה להיות דיק כאה"ר קודם החטא,
כמו שלאדה"ר בל היתה"ר מן היין כדאיתא
בסן היה, לכך מזיר עצמו מן היין, לכך כמו שאדה"ר
אחר החטא הקריב קרבן כן נזיר שטמא נזיר יבוא
קרבן (מפרשים):

צור ילדך תש"י. כביכול אם לא נטמאה רק בקינוי
וסתירה או הרוח עומאה שבה קלת נחמה מפני
שם הקדוש שבמים, משא"כ אם נטמאה או הריח
עומאה גובר ונפתה בטנה ונפלה ירכה ואין עוזר
לה השם הקדוש, זה תש"י (אלשיך פי' עקב):
ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקה וגו',
שהארץ גרמה לאדה"ר שיחטא, ומן מקום
קרקע המשכן נברא אדה"ר, לכן צריך ליקח מאותו
אדמה, ע"ד ואפקוד עונה עליה (כלי יקר):

ולקח כההן בכלי חרס, רמז לסוטה שלא תעמוד
בנחיתות המתים, ככלי חרס שאין לו חקנה,
זוה אמר מאיס אה"ר רמז לתחיית המתים (בהי"ו):
אם לא נטמא ונקטה ונורעה ור"ע, שגם הנחמד עליה
אם לא היה מוליד מקודם ויליד עכשו (ש"כ):

ברכה כהנים פסוק ראשון ע"י אותיות זה י"ה
שני עשרים אותיות זה היה. ג' כ"ה אותיות
זה יהי, ע"ש היה הוה ויהיה (בהי"ו):
יהי ציוס כלות משה להקים א"ת המשכן, לרבות
של צדיקים לכפר על ישראל בגלות (מפרשים):
זה אפשר בלתי חסר שנתבשרו שיהיו בגלות (ד"ע):
לא התנדבו הנשיאים במשכן תהלה שלא יהא
כמו חוב, כי מי יראה שגדול נותן והוא אין
נותן (שס):

בקרבת נשיא נחשון כתיב וקרבתו בוי"ו רמז ששה
בנים יבאו ממנו שכל אחד נחברך בשש
ברכות, דוד, משיח, דניאל, חמ"ו (בעל
הטורים):

אותן שורים שנשאו במשכן לא מתו רק חיים
לעולם, וא"כ שהשורים חיים לעולם ק"ו
ישראל ששוסקין בתורה (מדרש):

מצורע בל על חטא לשה"ר שהורג שלשה לכך
משולח חוץ לשלש מחנות, וזיכה בזה על
הרכור מעשה וזות מי שעומד בלא אשה, לכך
חוץ לשתי מחנות, וצריך שבעה ימי ספירה על
סהריו ז' מן זרע, ונשא"ר ר"ע, כער ואוקן
רע בעיני ה'. וכל טמא לנפש, ר"ל שהמתעסק
במת מצוה שמגיע נופס ומרגוע למת לכך רק
מתנה אחת (שפתי כהן):

פרשת בהעלותך

אל מו"ל פני המנורה יאירו שבעת הנרות,
למטה נגד מנורה העליונה, היינו שמושך
במקצתה הללקה למטה שיבה השפע ממנורה
העליונה (מפרשים): וז"ש כי אתה ה' תאיר נרי
למעלה (ד"ע):

והעבירו תער על כל בשר, לפי שלוי נעל
חלק עשו על הרבך תהיה במעשה שם
כלי חמס שגולו החרב שאינה שלהם ובעגל לא
חטאו, אמר משה שימו איש חרבו אותו שלקחתם
לעצמכם והתקנו קלת בלוחה חרב והרגו איש
ח' אחיו וגו, וזה הנילה ממר"ב נפשי זה כח
סמאל שממנו בל לאדם אב השומאה זה בניתתן
ע"י סמאל (ז"ש או בחלל חר"ב או במ"ת) (ד"ע):
וזה על כל בשר שלא ישאר לו אפי' שער אחד
שגדל בכה כטרא אחר (מקובלים):

במדרש בגנותן דבר הכתוב שלא עשו אלא פסח
זה במדבר. ר"ל שהיו חוטאים זה אחר
זה תכופין במתאוננין וחזירות ומרגלים עד שנגזר
במדבר הזה יתמו, ובמדבר לא נשבה רוח צפונית
ולא נמולו לכך לא יכלו לעשות הפסח ערלים
(ש"ך):

וכי יגור אתכם גר ועשה פסח, ר"ל אע"פ
שגר לא הוא ולא אבותיו היו במצרים א"כ
לא יעשו פסח זכר ליציאת מצרים, אפי' שמה
נשתמש

ארבעה דגלים והארון באמצע דוגמת למעלה ארבע
מחנות שכינה והשכינה באמצע, ז"ש מה
אדי"ר שמך בכל הארץ, אדי"ר ר"ת אפרים ד"ן
יהודה ראובן (ש"ה):

ויסעו מהר ה', ספרו מאהרי ה', ומאי היה החטא
נתיוראו שלא יתן להם הקב"ה יותר מן
תרי"ג מצות, ולפי שלא חטאו רק במחשבה לכך
לא נכתב חטאם (מפרשים):

יהי בנסוע, ספר בפני עצמו לאיזה מצוה ניתנה,
וי"ל דכתיב בה רבנות אלפי ישראל וזה שלא
עסק בפריה ורביה ממעט השכינה שאינה שורה
פחות משני אלפים ושני רבבות, לענין זה כתב
פרשה זו (כלי יקר):

על פי ה' וגו', כי ישראל המה מחנה ה' משש
כמחנה שכינה מיכאל גבריאל רפאל אוריאל
(אלשיך):

והמן כורע גר, שבע גר שלא נכנסו לא"י כן
אוכלי המן לא נכנסו לא"י, או כשבע גר
שהם גבורים וטרף זרוע אף קדקד כן אוכלי המן
היו חזקים וגבורים (מפרשים):

אספה לי שבעים איש. במדרש נגד שבעים שרי
האומות למעלה. וזכה במדבר לא היה
כבודו ית' להיות ניוונין ע"י שרים השולטים
במדבר, ולהיותם ניוונים על ידו ית' לא היו
כדאי מחמת חטאם, לכך עשה הקב"ה לחשה
מכהו, ובשביל שקטרגו למעלה אחת שבעים שרים
באמרם הלא יחוייב שכל הנהגה במדבר יהא
מאתנו ולא מוולתנו, לכך עמית הקב"ה שבעים
זקנים כל אחד מהוקנים יתנגד בזכותו נגד שר
אחד המקטרג, משא"כ בא"י לא היו צריכין לזה
(אלשיך):

ע"א אומות הם עם ישראל ונגדם הושיב הקב"ה
שבעים סנהדרין למטה ועם הקב"ה הוא ע"א
וע"א סנהדרין למעלה וחלק שבעי' סנהדרין שלמעלה
לשבעים בני נח והוא נעל להלקו ישראל, ע"ש כי
חלק ה' עמו (מפרשים): וז"ש בנח' ומשה על
בניהן כי משה נקרא איש אלהים כבודע (ד"ע):
זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, כי
הקב"ה היה מומין להם דגים כבדיהן
כו'. לרמזו להן כמו שדגים נחברו אע"פ שדגין
מהם לאין מספר כן כאשר יענו כן ירבה וגו'
(ח"א): וק"א חנם זה עריות, ר"ל כי במצרים
לא הווקו לאחר רק לבעליהן המותר להן וכאן
בוכין למשפחותיו עריות שנאסרו להן, וזה בעיני
משה ר"ע (ד"ע):

בכל הנביאים כתיב ויחלל מן הרוח, ר"ל לא
היה להם רק אצילות מן משה, ובאלרד
ומיד כתיב ונחם עליהם הרוח, ר"ל מאת ה'
לכך זכו שיהיו מהנביאים והולכים כמו משה
לכך היה יהושע מתקנה ציורת (שס): וז"ש המקנה
אתה לי מי יתן וגו' ה' את רוחו עליהם, על
כל הנביאים (ד"ע):

נשתמש בזה ישראל, וזה שמייס הכתוב לכס
ולג"ר, ר"ל שמה נשתת הגר מעורב בכ"ס (שס):
אנחנו עומאים לנפש אדם למה נגרע גו'. קשה
הא התירון קודם הקשיא, אלא למדו ק"ו
ממילה מה מילה שלא יתן לרבות אבילות הפסח
כלל דכתיב כל ערל לא יאכל בו אפי' הותרו עתה
לעשות פסח אף שביניהם ערלים היו. טומאה
וקריבן נכור דומה טומאה דכתיב במועדו אפי'
בטומאה א"כ למה נגרע מלעשות (תן עוב):
איך עדה קדושה לא עשו רק פסח זה, וי"ל
שהיו סוברין על דכתיב בפי' בל כי תבאו
אל הארץ דוקא (ע"ט):

ובזה לאין מוקדם ומאוחר בתורה מפסח שעשו
בפי' בהעלותך שהיה בחדש הראשון וספר
במדבר לפסח במספר בני ישראל שהיה בחדש
השני, ולמה באתם לא פסח כפר במדבר בעשית
הפסח שהיה בחדש הראשון, לפי שלא רצה לפתוח
בגנותן של ישראל שלא עשו רק פסח זה כו'. וקשה
ואלא אמר' ויהי כי תבאו ושמרתם דמיתך אהרן
שאין עושים אלא פסח זה כו', וי"ל דפליגי, והאי
תנא דבגנותן ס"ל סמיכות הפרשיות מורה
עשה מצוה זו שבזכותה נכנס לא"י כמו בתפליין.

חמ"מ קשה הא אנוסין היו דהא ערלין היו דלא
גשבה רוח לכונת על שנוסין היו מעגל, וי"ל
דח"מ זהו נטותן על שחטאו בעגל, והאי תנא
דס"ל דנכמך שאין יכולין להקריב עד ביאתם לא"י
בבר הוה"ל ונאמר בתורה בזהה סתם ופרט לך
דכתיב באתם מן דוקא לאחר ירושה וישיבה
הוא, והא דעשו פסח במדבר ובימי יהושע קודם
ירושה וישיבה, צ"ל דע"פ הדבור שאני, א"כ י"ל
דלא פליגי, דהאי תנא דבגנותן סגד כמו לאחר
ירושה וישיבה, ודקא קשיא לך מאי גנותן ה"ק
אע"פ שהיו פטורין עד אחר ירושה מי"מ הם
גרמו ביהושע לעכב ארבעים שנה קודם ביאתן
לא"י וזה גנותן (מורחי):

אנחנו עומאים וגו' למה נגרע, הלא התירון קודם
הקשיא, אלא לפי דק"ל בצדיקים אין
שום טומאה במיתתן שאפי' בגוף וחומר שלהם
נעשה כולו נשמה, ז"ש אנחנו עומאים רק לנפש
אדם, או ליוסף הצדיק או לנדב ואביהוה צדיקים
גמורים, ואפי' אדם שבהם, ר"ל ההומר נעשה
פ"ש, והנשמה אין מקבל טומאה (יד יוסף):
לפי שעל פי ה' יסעו לכך לא נימולו שמה פתאים
יבא דבר ה' ולא ויכלו ליטע שיהיו כואבים.
ופ"ת א"כ למה נעגש משה על שלא מל אותה
תפוק, וי"ל שנעגש על שלא נתעכב במדין עד
שאל, אע"פ שאמר לו הקב"ה לך שוב מצרימה לא
אמר לו שילך דוקא בו ביום:

במדרש אילו לא חטאו היה משה מוליכן מיד
לג"ע ועב"ב, ז"ש משה יתירו נוסעים
מחנה אל המקום אשר אמר ה' זה עב"ב כי צריך
להודיע לגר שבר מצו"ב (ד"ע):

במדרש אילו לא חטאו היה משה מוליכן מיד
לג"ע ועב"ב, ז"ש משה יתירו נוסעים
מחנה אל המקום אשר אמר ה' זה עב"ב כי צריך
להודיע לגר שבר מצו"ב (ד"ע):

במדרש אילו לא חטאו היה משה מוליכן מיד
לג"ע ועב"ב, ז"ש משה יתירו נוסעים
מחנה אל המקום אשר אמר ה' זה עב"ב כי צריך
להודיע לגר שבר מצו"ב (ד"ע):

בשה וירמיה היו במדרגה אחת שהיו מוכנים לנבואה וזמן רב ארבעים שנה, ולשניהן נצטוו לפרוש מנשותיהן, לכך בשניהן לחשו ליצני הדור מא"ה, כי אמרו א"ה לילוד אשה לפרוש זמן רב מאשה (ס):

וישאר שני אנשים במחנה, ר"ל שאמרו אלדד ומידד אין אנו צריכין לנבואה אמצעית, והא ראייה שמשא מח ויהושע מוכנים, וז"ש משא מי יתן וגו' כי יתן ה' את רוחו עליהם, לא ע"י אמצעי (ש"ה):

מי יתן כל עם ה' נביאים, ואפי' כשיתן ה' את רוחו עליהן יכ"ש שלא התקנה אש אני נותן רוחי עליהן כי בכל אדם מתקנה חוץ מתלמידו (כ"י): יהושע נתקנה דוגמת לבנה שקטרגה בשעת צריחת עולם אז אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד והוא פניו כפני לבנה, משא"כ משא פני חמה והחמה לא קטרגה לכך אמר משא מי יתן וגו' (ס):

ב"ש ז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, זה אדרי"ר דכתיב ביה כי תאוה הוא לעינים, כבוד והייחס כאלהים, וקנאה הנחש בניה לכך הביאה מתה לעולם, לזה כתיב והאיש משא ענו מאד מכל האד"ס זה אדרי"ר, אשר על פני האדמה שלוקח מן האדמה, ומשה תיקן בזה חטא אדרי"ר והיה ראוי לו לחיות לעולם, וז"ש כי קרן עו"ר פניו ר"ל תיקן חטא אדרי"ר כחנות עו"ר בעי"ן (ש"ה): ולכן כשנולד משא נתמלא כל הנית אורה שתיקן עו"ר באו"ר (ד"ע):

ב"ש כנ"ל שנבואת הנביאים היה נאצל מן משא ואלדד ומידד מהקב"ה בעצמו, לכך זכו שהתנבאו עד לימות המשיח וכנכחו לא"י דכתיב בפסלה נחלות אלידד בן כסלון קמואל בן שפען זה אלדד ומידד, לא כן הוקנים שלא התנבאו רק עד למחר דכתיב ואל הוקנים אמר וגו' עד למחר (ש"כ בשם מדרש):

והאיש משא עכ"ו, ה"ל ביו"ד, אלא לפי שאמר בשלע המן הסלע הזה נוציא והל"ל ויצא ביו"ד, לכך נחסרה לו כאן יו"ד (בחי):

בשה בחצרות וקול ערב זה חסד, ויהושע בשופר זה דין. ויהושע פניו פני חמה ושמש צדקה ורחמים, ויהושע לבנה דין שהיא בעצמה שחורה רק מקבלת אור מן החמה שלעתיד יהא בולו רחמים והיה אור הלבנה כאור החמה (מקובלים): וז"ש ביום ההוא יתקע בשופר גדול יתהפך ויהיה השופר לרחמים (ד"ע):

ויש אשר יהיה הענן ויש גו', רמז להם שהרבה מקומות יהיו רק עראי נוצ בשען גלגל טילה עד מקדש שלמה יהא קבע (שפתי כהן):

שמו"ו העם ולקטו, אפותיות וט"ט, כי קנה הוא מעין עוב"כ כיוון מזיו השכינה, ר"ל תפלה תורה פירות ותשבות. וטט הוא תענוגי עוב"ז. זה וש"ט

את הנבואה גבי עשו (זוהר): והיית לנו לעינים, ר"ל אברהם נימול לז"ס שנה כדו שלא יונעו הגרים לגייר עצמם לעת זקמתם, זה עין משפט לשון יחיד, ואחרי יתרו שהיית כהן מדין ובאת לארץ מדבר להחגיגוד זה יבא עיני"ס לשון רבים (שפתי כהן ומפרשים): וידברו באלהים. שהוא אש אוכלה אש, ירדה אש למטה ואותו אש שרף כל הקרבנות והוא שרף לבני אהרן ועדת קרח דכתיב ככולם ותאלץ אש ולא ותרד אש, וזה אש דחולה לפעמים שורפת העונות של החולה וניצול ולפעמים שורפת כל הגוף, וזה רמז כל אשר יבא באש יבא"ר תענירו באש (שפתי כהן):

למה לא כתיב בשליו ויחכלו השלו ארבעים שנה כמו דכתיב במן, וי"ל לפי שהמן היה חמיה וצריחה חדשה לא כן השלו שהעופות נבראו מששת ימי בראשית (מפרשים):

והדבר מרים ואהרן במשה, שלא כדון עשה שפירש מאשתו, וא"ת שראש נבואה דנפיק מניה גרשום בן מנשה כו' כי בדידי כבשי דרחמנא למת לך, כמו גבי ישעיה וחזקיה (ס): צאו שלשתכם וגו'. קשה מה היה צריך משא לנאת רק לאהרן ומרים ה"ל לצוות לנאת, וי"ל שלא היו אהרן ומרים יבא לנבואה רק ע"י אמצעית משא (ס):

על ק"ו שלמד משא לפרוש מן האשה יש פרכא, דמה לישראל שלא היה ההפרשה רק לפי שעה משא"כ משא פירש לעולם (יד יוסף): קשה היאך הניחו נחש הנחשת עד חזקיהו ויקרא לו נחושטן גו' הלא בא לישראל תקלה על ידו ויקראו לו נחושטן ע"ו כדאי, וי"ל הנחשת היא ממנו היה יותר מן ההיוק, כדפירש"י ז"ל לשון נופל על לשון, ר"ל מנחש למדו שלא ידברו לש"ה"ר שהזכירו עצמם במעשה דנחש הקדמוני ולה"ר הטא גדול מע"ה, משא"כ בימי חזקיהו דהיו כולם לומדי תורה ומרפא לשון עץ חיים בלא הנחש הרחיקו עצמן מן ל"ה, לכך בעלו אותו שלא יבאו לירי תקלה באותו זמן, וז"ש מרגלים אין להם חלק לעוב"כ ולא אמרו עובדי עגל, אלא שהטא לש"ה"ר חמור מע"ה, וכן הרג שלמה, מרגלים שאמרו וישראל שקיבלו נהרגו בשעת חורבן ביה"מ, וא"י שנאמר עליה נהרבה (ס):

הלא תכלס שבעת ימים. ק"ו לשכינה י"ד יום כי אביו ואמו מוריעים בזול כל אחד חמשה דברים והקב"ה לבד עשרה דברים (חוסמות): חמה בוכים למשפחותיו, על עסקי עריות שנאמר להם. קשה למה זכו השתא הלא כבר סיני נאמר להם עריות הם ה"ל לבנות, וי"ל דלא רצו לערב שמת התורה. וע"ל שמי"ה היו יכולין לזנות בצנעא ועדיפי להם כי מים גנובים ימתקו, משא"כ עתה גבי מן שהיה מגיד להם בן שבעה לראשון כו' וכל דבר סתר (חזקוני):

לפי

לפי שנאמר במשה ואלקתי מן הרוח דהיינו שכל הנביאים קיבלו נבואתן מן משה אבל משה קבל נבואתו מן הקב"ה עצמו, לכך בכל הנביאים אין השכינה שורה רק על חכם גבור ועשיר וכו'. אבל משה לא נחשער עד פסולת של לחות והשכינה שרחה עליו קודם לכן בסנה, וגם היה עלג לשון (ס):

ע"ששה היה ענו מאד מכל האד"ס, כי דרך המלכים לכנוס ולנאת באוכלסין, ומשה ג"פילו משרתו יהושע לא ימוש מתוך האהל ולא לקחו עמו (יד יוסף):

ואצלתיו, לשון הפרש והבדל בין משה לשאר הנביאים, משה היה מדבר והדבור יוצא מנרדו כאלו הקב"ה מדבר בעצמו, משא"כ שאר הנביאים היה נראה שהדבור יוצא מפי ב"ו, והגוי מילי בתורת ג'היט, אבל במשה תורה היה משה דומה לשאר הנביאים (זרע דרך):

פרשת שלח לך

תבלית שלוח המרגלים היה כדו שיראו עשו העם והערים בצורות ובני ענקים, ממילא א"ל צעזע לכבוש אותם אם לא בדרך נס ממילא אז יראו נבורת ה' (ש"ה): אמרו המרגלים ישראל הם עתה ברשתים כמ"ש לא בצדקתך גו' על כן הוצירו עמלק שבה, על שאמרו ה"ה בברבנו, וזש ראינו את הנפילים מאותן מלאכים שנפלו מלמעלה שבהם דבק רוח רוחיהו יותר ממילא א"ל לבא לשם כי א"י אינה סובלת רק דיוקים (ס): וישארוו במ"וט, ר"ל כפרו בשמע ישראל כ"ה אפותיות וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כ"ד אפותיות זה מ"ט שערי בינה, וזה לדיק מ"ט לפני רשע. אבל במרגלים יהושע כתיב תקות חוט השני, חוט הוא ו', ר"ל ו' תיבות בשמע ישראל וכן בשכמל"ו, וז"ש תקות חוט רמה, ר"ל המרגלים שחטאו וכו' כדור חוט ונכנס רמה בטיבורן וכו' (מקובלים):

יה וישעך כו', למה דוקה סס י"ה, שידע משא שיאמרו עמלק יושב. ושמה ח"ו יהושע פנה לעצת החוטאים מיראת עמלק, לכך אמר הלא כתיב כי יד על כס יב בעמלק וכתיב ויחלש יהושע את עמלק בשם זה (ס):

כח ראו מרגלים שהוציאו דיבה על א"י, אלא שאמרו כאן במדבר וכינו להיות ראשי ישראל בצא"י ימנה משה ראשים אחרים לכך מאסו בא"י (זוהר):

ויבואו עד חברון, זה הקב"ה ובה לקברי האבות לבשר על צניעה שיבאו לא"י (מפרשים): עלה לך, להסתפק וטובתך, כי אילו לא חטאו המרגלים היו נכנסין מיד לא"י ויאתרך משה למות, עכשו יחיה עוד ארבעים שנה (ס): למה התפלל דוקא על יהושע, שלא יאמרו על

יהושע התנבאו שמשא מת כו' ממילא נתקנה משא בו, אז לפי שבה מיוסף המורגל בדבה. וא"כ קשה גבי כלב שבה מיוסוד שאמר ליעקב הכר נא והיה שקר ג"כ היה לו להתפלל, וי"ל על שהיה כלב בעל לחותו של משה יאמרו ישראל על גיסו התפלל יותר משאר המרגלים (אלשיך):

למה לא הזכיר משה זכות אבות במרגלים, ע"ש שמאסו המרגלים א"י שחמדו לה האבות (בחי):

ובאלה לא היה אש גו', לא נגזרה גזירה על הנשים, ולמה כן, וי"ל שהנשים שבאותו הדור היה כשירות ונעושות, אחת היתה ופרסמה הכתוב כו', וא"י מסוגל שאין סובלת זנות, לכך חיבבו הנשים א"י, לא כן אנשים שהיו שטופי זמה שע"כ אמרו נתנה ראש ונשופה מצרימה שטופי זמה על שנאמר לכן עריות (מפרשים): מבלתי יכולת ה', דאין לומר על שהוציאו דבה לש"ה"ר, היה אדרבה הדון נותן שלא יוכל לשלחה כדכתיב צמוציא שס רע, וא"י ארץ של הקב"ה היה לו לישראל להביאם שם אאלו (יד יוסף):

בבל האותות אשר עשיתי בברבנו, זה המן שנבלע בקרבם ברמ"ח אברים (בחי): עלה נעלה, ע"ד חנכי אעלך גם עליה, ר"ל השכינה יעלה לשם ואגבן נעלה ג"כ, והרשעים אמרו כי חזק גו' אפי' צני"ב אין יכול וכו' (כלי יקר):

בספר יחזקאל פירש"י על מצרים נגזר רעב מ"ב שנים, כי החלום הורה על שבע פרות שבע שבלים עם השנות החלו זה מ"ב, וכשנאל יעקב שסק הרעב ונשאר ארבעים שנה, וישראל אמרו בכל מקום נשופה מצרימה, לכך נגזר עליהם ארבעים שנה במדבר נגד אותן ארבעים שנה של מצרים (ס):

וינבאו איתו זה עשר פעמים, ר"ל תמה זכות אברהם שנתנסה בעשרה נסיונות כו' (ס): ישראל עשו עצמן כמו הכנענים שהיו אומרים שכל מקום תקפו וגבורתו ע"י החמה האור היותר גדול המושל על כל המזלות, וז"ש ערים גדולות וצורות בשמים, וכן ילידי הענק שמעניקין החמ"ה בקומתן, לכך העמיד משה החמה להורות שאין להם כח מעצמן ללכות או לפעול דבר רק בצאון הקב"ה או דיוקים (ס):

עשרה מרגלים ששלח משה היה גלגול עשרת בני יעקב, ז"ש יוסף כי מרגלים אתם (מקובלים):

אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, ל' נקבה, ר"ל כמו נשים דעתן קלות, וכן כי נער ישראל מנוערת מן המזות, והסכים הקב"ה עמו שאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת, לשון נקבה, לכך לא נתן להם רק עישור נכסים שבעה אומות כקב"ה, אבל לעתיד דכתיב ומלאה הארץ דע"ה כוכר

מוכר לך יורשו כזכר שבעים בני נח (תן טוב) :
 בוהר מפרש פרשה זו ורואית את הארץ וגו'
 על הגשמה שמודיעין לה ארץ יהי הנהגתה
 כשהולכת לזה העולם (ע"ט בארובה) :
 בנהג האמורים היה כשמת אדם לדיק לא היו
 קוצרים אותו רק מניחין אותו בארון עד
 שימות רשע ויקברו אותו עמו להגין עליו, לכך
 כשמת ארוב הכדיק נקברו עמו כמה ארובות מחיס
 הרשעים לאין מספר, וז"ל ארץ אוכלת יושביה וגו'
 (בשם תשובת הגאונים) :
 ויחפרו לנו את הארץ, פיהם הכשילים שיוגור
 עליהם שיהיו חופרין להם כל אחד קבר
 לעצמו ערב ע"י כבד וכו' (שפתי חכין) :
 ויחפרו לנו את הארץ, רמז שיתרו וננו יכנסו
 לא"י והם לא יכנסו (סע) :
 את ארץ כנען, בגמטריא ק"ץ, ראה הקב"ה
 במצרים שכן אבות לישראל ליגאל קודם
 זמן וזכר רשעת הכנענים ודילג ק"ץ בגמטריא
 כנען ושאר רד"י שנים מן ת' (סע) :
 ויבכו העם בלילה ההוא, דא ערב רב ומוכח
 דכתוב הלא טוב לנו שוב מצרימה, והיאך אפשר
 לישראל לשוב למצרים הלא מצרים יבקשו מישראל
 כסף וזהב שהשאלום, אלא דא ע"ר ולהם לא
 השאלום (מפרשים) :
 יהושע וכלב קרעו בגדיהם, כדון השומע גידוף
 השם, שאמרו אפי' בעל הבית אינו יכול
 כו' (סע) :
 וה' אחתי אל תיראום, כי יראה שדמם מתירא
 מן ב"י גורם שהם טובים בהקב"ה, וז"ל מי
 את ותיירא מאיטו וסמיך ותשכח עושין (בחי'י) .
 וז"ל ה' לי לא אירא (ד"ע) :
 ועברי כלב עקב גו', ולא אמר יהושע, לפי שרצה
 הקב"ה ליתן לו ולזרעו ארץ ישראל וליהושע
 לא יחא לו זרע (שפתי חכין) : הגי מתי מדבר
 דבאחי כמאן דמיבסמי ולא שלטה ביה רמה, לפי
 שכל שעה היה רואין פניו שהינה זכו שלא שלטה
 ביה רמה (סע) :
 ויהושע וכלב היו וגו', פשיטא, אלא יהושע בן
 נון שבעים שנה היה וכן כלב, וכשפר אלם
 לקחו הם חייבהם וזה שבעים שנה, ולכך היה ק"י
 שנה מתורת שבעים על הארבעים, וכן כלב אמר
 ועתה הנה החיה ה' אותי וגו' (מקובלים) :
 בבואם משונה ביאה זו כו', ר"ל תבאו ע"י
 גלגול לא"י (סע) :
 אחר מעשה מרגלים כתיב ראשית עירוסותיכם,
 כי אילו זכו היו מוציאין לחם מן הארץ נגמר
 ועשוי ולא היו צריכין לעשר מלאכות, דוגמת מ"ט
 עמידה א"י שחזרה גלוקתה כו' (סע) :
 אהם יפלו במדבר הזה, ר"ת איב"ה שאותו זמן
 נגזר חרבן בהמ"ק (סע) : או על שאמרו
 בשנא"ה ה' אותנו וגו', ז"ל ואיבה אשית (ד"ע) :
 סמך פרשה נסכים לפרשת מרגלים, שיבא בהן

ויכפר על האב, הם חטאו באשכול ענבים וביא יין
 לנסכים, וזהו אשכול הכופ"ר (סע) :
 את הדרך אשר נעלה בה גו', כי על אהרן נגזרה
 הגזירה שלא יכנס לא"י ושוב לא יהיו ענבי כבוד
 בזכות אהרן והיאך נדע הדרך אשר נעלה לכך
 נשלח מרגלים להורות לנו הדרך (מפרשים) :
 מרגלים לשון עליה ברגלים, כי אילו לא חטא
 המרגלים היו נושאין אותן על כנפי נשרים
 (סע) :
 ויבכו אותי זה עשר פעמים ולא שמע"י בקולי .
 קשה הלא ישראל הקדימו אפילו נעשה קודם
 לנשע, אלא קאי על ערב רב (סע) :
 כוונת הקב"ה לעכב ישראל במדבר ארבעים שנה,
 כי גלו לפניו שיהיו בגלות מפורד ומפורד,
 לכך החויקן במדבר כמעט בכל העולם לארצה
 ולרצוה כדו שכל מקום שגלו בין האומות יהא להם
 חוקה (ש"ב) :
 ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת, יגדל יו"ד
 רבתי. צור ילדך תשי יו"ד זעירא, כי
 כשעשין רגזו מוספין כח וגו', וכן להיפך ח"ו,
 זה סוד בנות ישראל וכו' אפילו רואות טעם דם
 כחרדל דא יו"ד יושנת ז' קנינים עליהן וכו' (עיי'
 בזוהר) :
 חשב משה אולי יהודה שבער לבזבו הכר נא וגו'
 בשורה רעה מגולגל בכלב להוציא שמע שוא
 על א"י, וכן יוסף שדיבר לשה"ה על אחיו מגולגל
 ביטוסע לא רצה לשלח רק אלו שנים לבד (אלשיך) :
 שלח לך אנשים, ר"ל שני אנשים כמו במרגלים
 ששלח יהושע רק שנים, והם לא רצו כי לא
 האמינו בשנים ושלחו איש לכל שבט, והקב"ה לא
 רצה שישלח נשיאים כי כלב לא הווכר לנשיא בשבט
 יהודה וכן האחרים לא הווכרו בנשיאים, וכשלקח
 משה יהושע שהיה נשיא ירא קו יחטא בגבחות
 רוח, ע"כ התפלל עליו והוסיף לו שם י"ה, וכלב
 בא מיהודה שג"כ בו שם י"ה, כנזכר אף שאמר
 וכחשו, אלו שנים שנתמנו על ידי שם ה' יעמדו
 נגדם ותיי כמאה (תדושי אגדות) : ז"ל שבעי י"ה
 עדות לישראל (ד"ע) :
 בודאי על שהוציאו דבה על עמים ואבנים לא
 נגזר החורבן, רק על שאמרו כי חוק הוא
 ממנו כזכ"ל (סע) : וכדאיתא במדרש בשעת
 החורבן כתרשלו ידי מעלה כזיכור להצילם מדה
 במדה (ר"ע) :
 והיו בני' במדבר וימצאו איש מקושש וגו', ר"ל
 על העמא שגרמו להיות ארבעים שנה במדבר
 עבירה גוררת עבירה וגרם להם לבוא לירי חילול
 שבת, אבל אילו היו כנכסין מיד לא"י לא בא
 להם חטא זה (בחי'י) : והדון נותן שבשיל מצות
 שמירת שבת בא גאולת א"י כדאיתא ממילא אין
 השכל מחייב שיחללו שבת בא"י (ד"ע) : וכן לא
 חרבה א"י רק שבשיל חילול שבת כדאיתא (ד"ע) :
 העולם נכרה בשש קצוות כדאיתא בספר יצירה
 פנה

פנה למורה ומותמו בירו כו', וזה נזכר בששה
 ימים ובשבת שבת זיכור הקודש הפנומי, והנה
 מקושש כפר זכר, וזה מקושש עמים, מאין היו
 במדבר עמים אלא כפר בעמי ה' שם שבעה
 עמי בנין כנ"ל (בחי'י) : וז"ל כוונת בחטאו נשענו
 ו' חט כנ"ל (ד"ע) :
 והיו יני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש, בנטמן
 דיבר הכתוב שלא שמרו רק שבת אחת ובשניה
 ה"לו . קשה הלא מקלל ומקושש בחדא שעתא כוו
 ועל מה י"לג מקלל כל לחם הפנים פת זונן כו'
 ועל דגלים שרצה להיות בשבט דן ואותן דברים
 לא היו אלא בשנה שניה, ואם כן היאך אמר המדרש
 בשניה חללו משמע בשבת שניה של שנה ראשונה,
 וי"ל לעולם בחד שעתא כוו והצווי של לחם
 הפנים היה בשנה ראשונה והיה מלגלג על הצווי
 ובדגלים היו נוהגין עצמן קודם הצווי כמ"ש באותות
 לבית אבותם, שיעקב צוה להם סדר הדגלים
 בשאיפת מטתו (מורח"י) :
 כי לא פורש מה יעשה לו, וז"ל ה' פתח מיתח
 לבני נח בנתן, וי"ל כפרה הוא לזמות חילול
 שבת וע"ה דבסקילה ללךך נסמך מקושש לע"ה .
 וז"ל לר"י דבעינן דוקא שיתרו באיזה מיתה היכי
 דנו אותה ה' לא ידעו מיתה, וי"ל דשאני מקושש
 דהוראת שעה היתה (תוס' סנהדרין) :
פרשת קרח
 למה חלק קרח אחר מעשה מרגלים, וי"ל לפי
 שקודם לכן ראה קרח זכותו של משה כמה
 פעמים שהועיל תפלתו בעגל ומתאוננים בתן ושלחו
 משאי"ב בשלוח מרגלים שהיתה הגזירה להשקות
 ע"י שנה במדבר להמית כל יושאי מצרים וגם
 נשיאים, אחר קרח בלבו טוב אין תועלת בתפלתו
 וה' ראה שלא התפלל על זאת לכך חלק (רמב"ן) :
 לפי"ז צ"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה דהא כתיב
 ויסעו מתחרות זה מעשה קרח, ואח"כ ויחמו במדבר
 פארן (ד"ע) :
 בן פלת בני ראובן, שבט ראובן חלק על שנטל
 משה בכזורה מראובן ונתנה ליוסף, לפי שיהושע
 יצא ממנו שהיה משרת טוב למשה (מפרשים) :
 למה היה קרח מן הצלועים בארץ ומן השרופין
 באש משמים, לפי שהיה אומר אין תורה
 מן השמים והתורה היא קיום שמים וארץ. ולכך
 לא היה מתפלל משה על קרח כמו שהיה מתפלל
 כמה פעמים לישראל שהתנגדו נגדו (סע) :
 בכורם אל תבא נפש, זה מרגלים. לפי שיעקב
 חיבב א"י כמ"ש וכשאחתי ממצרים והם שגאו
 א"י, ובקבלם אל תחד כבודי זה עדת קרח. לפי
 שיעקב חבב האחדות והשלום כמ"ש שאין בלבנו
 אלא אחד שמע ישראל כו', ועדת קרח חבבו
 המחלוקת (מפרשים) :
 קרח הוא קין בגלגול ומשה בגלגול הכל, לכך
 [ילקוט דוד] 8

מיתה קרח בצלעת הארץ מדה במדה שקבלה הארץ
 דמו של הכל, וז"ל משה הא"י אחד יחטא זה
 קין (מקובלים) :
 בראש ארבעה הן שפחמו באף וינדונו באף
 ובחמה, ר"ל למה נידונו באף וחימה גדולה
 אלו הדי', לוי"ה דלא על האדם לבד אמרו אלא
 בהקב"ה, נחש אמר וכוית כאלהים כפר בבריאת
 העולם, וכן קרח אמר משה בדה התורה מלבו .
 וזכו מתוך הלא היה לנחש טענה דברי הרב כו'
 וכן קרח למה לא בא לנחש"ב, כן המן למה לחמות
 זכר עמלק, אלא כנ"ל (מפרשים) :
 לא אמור אחד מהם נשאתי, ר"ל שהיה לי ליקח
 חמור מקרח שישא ארוננו של יוסף על שלקרח
 בתגלה אוצרות של יוסף, ולא ריעו"תי את אחד
 מהם שהיה שבת ראובן אומרים שלקחתי בבשורה
 מהם ונתתיה ליהושע משבט יוסף על שהיה משרתי,
 זה לא עשיתי רק יעקב אבינו עשה זאת (סע) :
 כי העליחנו מארץ מצרים וגו' השתרר גו', ר"ל
 השתרר עלינו במצרים כי שני אנשים עבדים
 נאסו זה דתן ואבירים גם כאן השתרר עלינו (סע) :
 ואבלה אחס כרגע, קשה וכי טוביה חטא כו',
 מאי חייב כל העדה, וי"ל דהיה להם לחמות,
 וזה הטעם שגם שבט לוי חייב במחצית שקל וגם
 כהן ששוקל אינו חוטא הלא לפי הטעם מחצית השקל
 בשביל העגל והלא כהנים ולוים לא חטאו בעגל
 אלא כנ"ל (יד יוסף) :
 קרח חלק על מצות מוזהר דכתיב דתן ואבירים וגו'
 פתח אהליה"ם, ר"ל מוזהר שהיה בפתח,
 לכן נענשו הם וטעם ובניהם מתים על מוזהר
 (כלי יקר) :
 קרח לשון קרחה שחלק על התנופה והעצרת תער,
 כן יצא זה שכן המשחה של כהנים, בן לוי
 פירש"י פרשה ויצא שליו אותו במחנת כהונה, כן
 חלק על מחנת כהונה כדאיתא במדרש באלמנה
 כו' (סע) :
 טעם למה זכה אהרן לכ"ד מתנות כהונה, לפי שגרם
 שבירת הלוחות ונתבטלו כ"ד ספרים מישראל,
 ולסוף תלה בסרחון והקלקלה בעצמו ונתפרע בכליו
 בניס עונש על כ"ד ספרים הט"ל, לכך ניתן לו
 כ"ד מתנות כהונה (סע) :
 על שמשח היה בגלגול הכל וקרח בגלגול קין מקויים
 שפיר שופך דם גו' באדם דמו ישפך, ע"י הכרזת
 בעצמו, ולכן הרג משה קרח באמירת אס בריאה
 גו' דוגמת ויאמר קין אל הכל ויהרגוהו, וכן המצרי
 שהיה בגלגול קין כתיב להרגני אתה אומ"ר, שהרגו
 בשם המפורש מדה במדה (ד"ע) :
 לפי שבה קין מוזהמת הנחש שקינא עצמו באדה"ר
 לכך כתיב ויקנאו למשה במחנה, ומשה אמר
 להיפך המקנא אתה לי, וזה לדיק כתיב יפח ס"ת
 קרח שעתיד להיות בתחיות המתים, וזה מוריד
 שאלו ויעל (סע) :
 אותו ר"ן איש שהיו ראשי סנהדרות אין חטאין
 אלא

אלה חשבו דוגמת נדב ואביהוא שאמרו מתי ימותו כו' ח"ו שיחשבו כפשוטו, אלה מתאווים היו להתמנות כדי להודרך גופם במעלה רוחנית, כי לכל מושלים יש השגה יותר בתלכות שמים ואותן ר"ן איש חשבו בשגגה שמשם התפלל אלה תזון נפשית הרוחנית והשגת הנ"ל ממנו וכן מזרעו, וז"ש ותטאום לשון שוגג כו' בנפשותם כנ"ל, לזכך נפשו כנ"ל, ומתו בקטורת נדב ואביהוא וז"ש בנדב ואביהוא בקרבנות אל ה' כנ"ל ר"ל שיטבו במעלה העליונה לפני ה'. לכן המתחות שנטלו ר"ן איש נעשו כלי שרת וקדשו על שלא היה מחשבתו רעה (ש"ה): וזה דאיתא בסנהדרין פלוגתא על מיתת שרפה אי כבני אהרן או כעדת קרח, ולמה לא כשאר נשרפין שמימינו במתאוננים, אלא כנ"ל עדת קרח הם ממש שזין לבני אהרן (ד"ט):

שמש ירח עמד זכולה גו', אם אהיה עושה דין לבן עמרי כו', ר"ל כי אם נרקיע זכול וישב ב"ד של מעלה ויש מיכאל מקריב נשמתו של גדויקם כחלא תעובד עבודה למעלה למעלה, ממילא לא יתכן להיות תיקון העליון כראוי אם לא היות תיקון התחתון ראוי ונבחר מאתו יתברך (אלשיך): למה לא נתמלא משה רחמים על קרח ור"ן איש, כי משל לחולה שבה הרופא באכזריות גדול ומותקן לו אבר אחד שחם לא יעשה כן אזוי ויגדי תכלה בזכוליו וימות, כן אלו אמרו אין תורה מן השמים והיה העולם הנברא בשביל התורה מתמוטט והיה כליה ח"ו בכל העולם (ש"ס): כלומר שהשדוהו מאשת איש, במדרש יש שהשדוהו שבוואתו מגבראיל, קשה א"כ לא היתה להיות נבואתו רק בחלום ולא בהקוין, וי"ל שחשבו שבאמת נבואתו היה הכל בחלום (מפרשים): קרח אמר אין תורה מן השמים, לז"א משה אם בריאה שברא הקב"ה את העולם והביט בתורה כלי אומנתו, לכן גם עתה יברא ה' ולא הו כדבר חדש, משא"כ אם כדברך שאזי תורה מן השמים והכל שקר שהתורה היתה כלי אומנתו וז"ל הו דבר חדש ואין כל חדש כתיב, לז"א ברא"ת תדעון, וזאת התורה (חן טוב): מעשה אבשלום שחלק על מלכות דוד אביו היה דוגמת קרח, וז"ש ויקח, שלקח מקח רע לעצמו, ויצב לו מצבת, כמו יצאו נביאים בחייו, פשיעה בחייו, אלא בחייו דוד, אשר בעמק המלך, זה גיהנם עמ"ק מלכו של עולם, ולכן ראוי לפול גופו בגיהנם, ומ"מ נשמתו ירדה לשמים ע"י תפלת דוד שבע פעמים בני דאסקיה משבעה מדורי גיהנם כמו בני קרח שנתבצר להם מקום בגיהנם (ד"ט):

קמורת מכפר על לשה"ר, פירש"י ביומא נלמד מעדת קרח דכתיב אתם המתים, וסתם לשה"ר בחשאי לכן ויתן הקטורת זה מעשה שאף, ואע"ג דהאי שעתא הו פרהסיא בקטורת וי"ל על שכל השני היו מקריבין הקטרת בהיכל בחשאי קאמר (ש"ס):

וצ"ע היאך שייך לומר שהיה כאן לשה"ר בחשאי הלא כתיב אתם המתים לשון נכח בספר כל הקהל (ד"ט):

בופח בעשירו וגו', כאמר על קרח, ע"י ששבע לוי היו עניינים שלא היו בשעבוד מזרים ולא הותרה להם לשאל כסף והבז ממזרים שבר עבודה כי היו להם כגזל, ומשה העשיר מפסולת של לוחות ואהרן כהן הגדול מאתו גדלוהו משל אחיו, ולכן לא הקריבו שבע לוי בנשיאים על שלא היה להם קערת כסף, וקרח היה כזהל להון וחסד לממון וזכרך שאלם רוצה לילך כו'. לכן גילה לו הקב"ה ממונותיו של יוסף, אבל לאמר לו בעיניך תראה וממנו לא תאכל שירד חיים לשאלו (שפתו כהן):

ובדוע תחשאו על קהל ה', זהו הלויים, כי לא די שאהרן עשה העגל וזה גרם על שהייתו בשר סיני יותר מדאי, ובאו קהל ה' אלו הלויים והשקיעו חרון אף ה', דכתיב ויאספו אלו כל בני לוי, מדוע יהיה לכם משרתים כאלה (ש"ס): בקר ויודע, ר"ל מי דכתיב ביה וישכם אברהם בבקר, ולקח הקב"ה הכהונה משם בן נח ונתנה לאברהם הוא יודיע למי הכהונה אחריו (ש"ס):

המעט מכס כי הכד"ל, ר"ל בשביל שאחס רק טועני הארון אתם מועטים כדאיתא, כ"ש כשתהיו כהנים ליכנסם בקדשי קדשים (ש"ס): פלוגתא בעדת קרח אם יש להם חלק לעוב"ד, דכתיב ה' מיתת ומחיה לעוב"ד ואלו לא מתו רק ירדו חיים שאולה, ואידך סבר מ"מ מוריד שאול ויעל (ש"ס): כל מאן דאיהו מסטרא דדיינא כמו לויס ודיין מתאחדין כו' בשעריה כד איתגלה בשעריה אדכי מדינא, וכן הוה בלויס והעבדו תער וגו', וקרח חלק על קרח כנ"ל, ולא הבין שלטובתו כביכול דוגמת האישי העליון, ואיש כי ימרח ראשו קר"ה הוא וגו' טהור הוא, ואיש לא בעא למיחוי בגוון דלעילא לכן ירד לתתא וירדו חיים שאולה, ומאן דאיהו מסטרא דקדושה הוא להיפך גדל פרע שער ראשו קדוש יהיה, וזה חילוק בין קדוש לטהור (זוהר ע"ש בארובה):

ישמע משה ויפול על פניו. למה משה נבד הלא כתיב ויקבלו על משה ועל אהרן, אלא שחשדוהו מא"א וכו'. ואיתא במדרש כיון ששמע משה כן ויקח את האהל וגו'. וקשה הלא הפסוק ויקח את האהל במעשה עגל כתיב וכיון שבאמת שם חשדוהו מא"א למה לא נפל בעת הדין על פניו, וי"ל ששם לא הקפיד משה כל כך שמעשים בכל יום שחשדין לאדם ואין בו, אבל עתה שראה מה שנעשה למרים על שדברה בחשה על שפירש מן האשה, והנה ק"ו אפי' בדוידה לא הסתכל מ"ק באת חצירו (חן טוב):

מחלוקת קר"ה וכל עדתו, ר"ל עדתו חלמו עמו, כי

כי עדתו הם ר"ן איש רובם משבע ראובן יבכור, שאמרו למה נטלה הבכורה זו העבודה משבע ראובן וניתנה ללוים, אלא ז"ל בשביל שחשאו בעגל, א"כ לא נאה לאהרן הכהונה שהוא בעצמו עשה העגל, אלא ז"ל שנחל חטא העגל, א"כ למה נכנסו קר"ה ומשפחתו הלויים קחת הבכורים, ולכן נידונו הר"ן איש בשרפה כמו בני אהרן שרצו להקריב אש זרה, כי הוה הקרב יומת זבדי שמים, ולא נידונו בזליעת הארץ בקרע, שבאמת לא חלקו על משה רק על קרח כנ"ל, וזה שפירש"י בקר ויודע ה' למי להקריב לכהונה ולהקדישו לכהונה (ש"ס):

ביום ב' לא נאמר כי טוב, על שנברא בו מחלוקת, ועוד שנברא בו גיהנם, לכן קרח ירד לגיהנם ע"ש המחלוקת, לזה אמר אברהם אל נח עתי מריבה, זה שלא לש"ש, זה כמו ב' משפח תפחה הרעה, זה גיהנם ליום רעה. רק מחלוקת לש"ש זה כמו ל' שעולה למעלה, ולכן מסתכלת התורה ב' ומסיימת ב' (ש"ה):

פרשת קרח

שרפת יפרה דוגמת ע"א שצריך לשרש אחריו. לפי שהיתה בזה על חטא ע"א בעגל, שלכן אדומה ע"ש וזב אדום לכפר עליו (מפרשים): ולפי שעגל גרם טומאת המת כמ"ש חירות חן מלאך המות, ואין פי' חירות לגמרי שלא ימותו כלל, כי מי יבא אחרי המלך אשר כבר עשה שגור מיתה לאדמ"ר מות תמות, כפל לו ולדורות, אלא ע"י נשיקה ימותו מהקב"ה ולא ע"י טומאת מלאך המות, ואח"כ שבעדו לעגל גרמו לטומאת המת ע"י מלאך המות. וכן ברבה פ' תצוה דהגזירה היה על אדמ"ר על מיתה, ולולא שחטא היה חי לעולם ע"פ אלהי קדושי ולא נמות כו' דאל"כ היה ח"ו דבר ה' לשוא. ולא כדאי' בקלף ספרים דאף שלא חטא אדמ"ר לא היה חי עולמית רק חיים ארוכים (ש"ס):

בשאייהו קרבן בל לכפר על אותו עסק ממש, כמו פרה אדומה תבא אמו ותקנה וכו', זכר עגל בן בקר לכפר על עגל, וכן קרבן פסח עלה לכפר על מול טלה ולהכניעו, אין שייך בו לומר אין קטיגור נעשה כטיגור (ש"ס):

שום א"י המת בזה על ידי שהרוחניות הטמאות לא נשלמו בבחייה כי קדש עליהם היום הדאייתא, ולכן כשטומאה רוחה שנסחלק מן האדם חלק רוח אלוהי ממעל אזי הם תאנים והוסקים להשלמת ברייתם ומדבקם עצמם לגוף (ש"ה): וזה הענין שבדקוים אין טומאה במיתתן כי נשאר עליהם חלק אלוהי ממעל כמו שאמרו ז"ל יעקב לא מת (ד"ט):

במדרש אם נטמא זה במה שהרתו, ולא השיבו בה"פ כי חרה לו, שאילו לא אמר משה

כן לא היה לעולם טומאה בכהנים כי עם ה' אלהי רק ששכיל שהזרית כרותה לשפתים (ש"ך): ונתתם אותה אל אלעזר, דאיתא במדרש שראיה אלעזר שהרגו לאחר רץ וזרחה ונחבא ועזרו ה' ולא היה שם בעת עשית עגל ז"ל נטמא באפר ובטומאת עגל (ש"ס):

לפי משמעות הוזהר פקודי שדה"ר מלד חטאו נתקנה בו רוח הטומאה היינו אבני אבות הטומאה אב ראשון שני שלישי רביעי בקדש זה ו' וכדפלאו לעגל הוסיפו ז', זה ז' כיבוסין, בפרה ז' כהנים כו'. וכל הרשעיות באו מאי"ת ונדבקו בטומאה ולא נטהרו עד לעתיד פי' אז אהפוך אל עמים גוי להעביר רוח עובדיה פי' הארץ, ואדום יחפך לבבן טהור הוא, וזה וטומאת רשעים כי יחפך אפר, זה אפר פרה, ותחיהב על האף אפר מים וירקתי עליכם מים, זה מים חטאת ע"ש לפתח חטאת רובץ, ולכן לא יעשה הפרה רק ע"י כהן ורק להוליא מן המחנה ולא מן העולם, ולעתיד יעשה הכל ע"י הקב"ה זה כהן גדול, וז"ש מי יתן טהור מטמא לא אח"ד (ש"ס):

והיתה לעדת בני ישראל למשמרת, כי חטא העגל שמור ומופקד עד ביום שקדי וגו' וכן יהא זה ג"כ למשמרת לכפר עון העגל (ש"ב):

בבפש האדם אשר ימות, ר"ל אותן חייבי כריתות המוגבלים ויחזור וימות, כי משכן ה' טמא זה הגשמה משכן ה' חלקו ימות, ולא יתחטא שלא עשה תשובה וזה ונכרתה כנ"ל (ש"ס):

משמע בזה כדי להפיס דעתה של רוח הטומאה שרואה שעושין מעשים רבים להעבירה בותשין ושורפין וכיבוסין כו', ומי טהור נדה כ"כ פעמים חוזר ומתגבר עצמו, ע"כ כל העוסק בפרה מטמאין כדי להפיס דעתה שלא תתגבר ח"ו מאד. וזה ענין הזאה ביום שלישי ושניעי שלא לדחותו כנעם אחת כו' (ע"ט):

יש ספק בפרה, אם היא קדש קדשים למה מטמאה טהורה, ואם היא חול למה מטמאת טמאים. אלא היא כ"כ בגבחות הקדושה שאין למעלה הימנה שאפילו טהור מטמאה, ונחשב לה לטהר בערך שלה, ע"ד כל הטוע במוצא יקד"ש, שיוקד אש בערך קדושת המוצא (בחי):

פרה אדמה, חסר כתיב, ע"ש כשקיינו ישני אדמה יתן משה עליהם אפר פרה לטהרם מטומאת מלאך המות שקיבלו שבעת מיתה (ש"ב): ע"י שמתהרת הטמאים ואין טמא בלא חטא נמצא נשאר רוח הטומאה על אפר פרה לכן מטמאה טהורים ברוח, וטע"ז זה (ש"ס):

וכל אשר יגע בו הטמא, זה יג'ה"ר דא סחאל שנועף בנישו ששמע לעצתו אז הגפס הנוגעת חטאו עד הערב, עד שיערב שחשו ויכלה הגוף, כי קשה לפרוש ממנו כי נעשה בו כבעל הבית (ש"ס):

לבה חקה חקתי כו'. הלא טעם פרה אדמה

מטרת במדרש שחבל אמו וכו' אלא אותו עם שנאמר למטה במרה קודם עשית העגל הוא חוק בלא טעם (ח"ט): ז"ש שם ל"ו למטה ה"ק (ד"ע): למה נחטרו המים אחר מיתת מרים, על שלא זכו עליה ולא נולו מים (מפרשים):

אין הקב"ה מעניש ללדס שבקש דבר הכרחי כמו מים, לכך נענש משה ואהרן שקראו מרים בשביל שאלת מים שהיתה כהוגן יותר משאר נביאים שקראו בשלשון מוגנה יותר מזה (ו"י):

הטא מי מריבה היה שהיה לו לומר לסלע מעצמו קודם שיזוהי הקב"ה, כמו שעשו אליהו ואלעזר וכל הנביאים, וכן יבואע שאלו שמש בגבעון דוס, וכחמר ותגבור לומר יוקם לך (עקרים):

למה המתין הכנעני לבא ל' יום אחר מיתת אהרן, הלא מיד נכחלקו עניי כבוד, אלא שחשב שזכות הכסף שלשים יום על מיתתו יגיל אותם, ח"ש וישמע ה' בק"ל ישראל, ר"ל אגרא דהספידה

דלוי, פרש"י הרמת קול: וישמע הכנעני כי מת אהרן, כי לשון אימתי, ר"ל שמע אימתי אהרן מת בחדש אב שנחלצו בו בהמ"ק לכך בא במלחמה בחדש זה (מפרשים):

למה לא ביקש אהרן קודם מותו שיבא לא"י כמו משה שהפציר כ"כ, לפי שידע שהוא מגולגל בעזרה הסופר דסקול כמשה שנשאתה על ידו הכתב (מגלה עמוקות):

במה טובה מרובה מפורענות חמש מאות, ממרים, דפירושה התוספות מים שהמנהג שלישי שעה, אבל משה וישראל המתונו' ימים בשביל מיתת מרים, הם קמ"ה שעות, וזה בקירוב ת"ק שלשים, אבל לפירש"י צריך להיות רק חלק בחלק, זה שהקשו התוספות למה אמר במרגלים יום לשנה הלא צ"ל חלק בחלק (עיון בח"א תירוץ ע"ז):

העם לא נסע עד האסף מרים. איתא במדרש שכבר נסע דגל יהודה והוצרך להורו לאחוריו עד האסף מרים, לפי שיהודה אמר מה נסע, מה ממון כו'. הממון היה חבוו בעיניו, ומרים היתה שונאת בלע כדכתיב שהיתה מספרת לילדים כימיה מים ומזון כו' ממזון שלה (מפרשים):

דברנו באלהים ובמשה. לכך שלח הקב"ה הנחשים על גלבון ה', והסרפיים הם גרועין יותר על גלבון משה, שכן מלינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של אדם מכבודו, וכן אצל ירבעם שלא יבשה ידו אע"פ שהיה מקריב לע"א והקל בכבוד הש"י, עד שרצה לחפוש באיש אלהים אז יבשה ידו (סס):

וימת עם רב, זה כלפחד שבה מיוסף שהיה עם רב, והיה הוא מהמדברים באלהים ובמשה. זה אבינו מת במד"ב, במדברים כנ"ל (והר):

ולכך זר"קא על אבינו שהיה מן הנחשים הסרפיים, וזר"קא הוא מין נחש (ד"ע):

ה' גוע"ט, י"ל במיתת הדניק שנאמרה בו גויעה,

במות אהינו, לפני הגויעה של יוסף יומה לעוב"ב, ועתה למה נמות אהנו ובעירנו, דומה לבעירנו זה במה שרוח הכמהה יורדת למטה ואין לנו חלק לזמן התחיה (כ"י):

הטא מי מריבה. י"א דלא חמרו ויזיא. וי"א דחייבו באברהם במריבה בין הרועים איתא במדרה אמר הק"ב אהה סימן לבניך כשיראה הסלע אה בניך יעלה לקראתם, ומן מטעה משה נראה שלא האמין בזה והכה את הסלע, ז"ש לא האמנתם בי, ר"ל כמו שהמדגלים לא נכנסו לא"י על שלא האמינו לדברי כן אהם לא האמנתם מה שהמרתם לאברהם כנ"ל, וז"ש הנה מי מריבה, של רועי אברהם ורועי גרר (וד יוסף):

תירוץ למשה על הכאת הסלע, לפי שלא היה יכול להוציא מים מן הסלע רק ע"י שם המפורש והוא היה חקוק על המטה, לכך אמר מוטב שלא אחלל שם שמים כהוגה השם באלוהיותיו (מפרשים ששם מקובלים):

עונש משה ואהרן לא היתה המיתה קודם ומנס. דהא כתיב היום מלאו ימי וכו', אלא שהיה ראוי להוכיח להם כמו גזי חוקים (סס): ולפ"ז מוכח כמ"ד בכתובות וכה מוסיפין לו, וי"ד (ד"ע):

או י"ל לעולם מחו קודם ומנס, והא דכתיב היום מלאו ימי מלמד שהקב"ה משלים וכו' פליג על זה (מורחי):

אבל עוד ראיה שלא גרם מי מריבה מיתה קודם זמן, דלמה המתין הקב"ה למשה ה' חדשים יותר מאהרן והלא העל אחד העלוי והיה ח"י משוא כנים, אלא מוכח דאילו לא העלו אהרן בני מריבה היה להם הוספה כנ"ל (סס):

על שטעה משה בהכאת הסלע לא נזכר שמו בשירה על הבאר (רש"י):

עבון ומואב עברו בסיחון, כי סיחון קנה לחשבון בשנינו השם שנקראה עיר סיחון ולא עיר מואב, עו"א חוי לך מואב, ר"ל מואב אמר ווי לחסרון כים זה יאוש ממילא כוה שינוי השם ורשות ויאוש (מפרשים):

לכן לא תביאו, אבל לימות המשיח ויתא ראשי עם, אלו משה ואהרן ומרים, וז"ש ראשון לציון הגה הנ"ם, ס"ת של משה אהרן ומרים הנ"ם (סס):

וישב העם בקדש, ביקשו ליבש בשלוח לפי שכבר מחו כל הרשעים שבניהם, קפץ עליהם רגוניהן של מיתת אהרן ומרים והסרון באר (מדרש):

ונצעק אל ה' אלהינו, ר"ל שחוקה של א"י אינה חוקה, כי היא כחוקה שלא בפניו, ונצע"ק ועשיתו מהאם, ועיד וירעו לנו המזרים, והיו כמו שבנו ואין מחוקק בנכסי שבוי:

באר בזכות מרים, כתב הכהני ע"ש ותצנצ אחותו מרחוק אלא המים לכך זכתה שהיו המים בזכותה עוד היתה נקראת שפרה, ע"ש שהיתה משפרה

מחפיה

מחפיה

משפחה הנשים טמואתן והטבילה אותן במים כדי שיבאו לבעליהן להוליד ששים רבוא, לכך המתו עליה ששים רבוא. מן בזכות משה לפי שהיו היה מזון משמים לגוף, ומשה הביא התורה מן השמים מזון לשמה. עניי כבוד בזכות אהרן שהיה חופה על ישראל בעגל, כאמרו אהה ידעת את הע"ם כי ברע הוא, דא ערב רב, ע"כ חופה עליהם עניי כבוד בזכותו (ע"ט):

ויבטו מהר הבה. לאחוריהם שמונה מסעות ולא בטחו ב'ה', ע"כ ותקצר נפש העם בדרך, שהיה העין נושאן על כנפי שרשים, ועתה ותקצר נפש גו' מטרם שדרך, וגם חסרו מהמן זה להם הקלוקל:

הטא משה בסלע, שהיה לו להורות שביד שלוחו של הקב"ה לעשות מטעה ע"י דבור, וכן יעשה באמוריים, ע"ד דכתוב לעתיד והכה ארץ בשבע פיו וברוח שפתי וימת רשע, והוא לא עשה כן אלא הכה ביד, וז"ש להקדישני לעתיד כנ"ל (מן טוב):

קשה הלא נשבע הקב"ה לכן לא תביאו וגו' וא"כ היאך ביקש משה ארץ סיחון ועגו, אלא י"ל הקב"ה לא נשבע לאברהם א"י רק עבר הירדן, ז"ש כי לא שלם עון האמורי, לא שלמים הם האמוריים שבכל א"י במטעים שלהם רק אותן שנעבר הירדן (סס):

פרשת בלק

וירא בלק, מה דרש, ראה שעמדה למשה החמה (בעל הטורים):

למה לא רצה הקב"ה שיקלל בלעם לישראל הלא היה ביד הקב"ה לזרעם ולא יועילו קללות בלעם לישראל, וי"ל לפי שגלוי וידוע לפניו שלסוף יחטאו בזנות ויפלו במגפה ויאמרו האומות קללות בלעם עשה זאת, לכך לא הניח הקב"ה לבלעם לקללם (מפרשים): ועוד שיותר שיקללם יספוך לזרעה (ד"ע):

אמר בלעם לבלק ישראל נשענים בזכות קרבות שהבטיח להם אברהם כה יהיה זרעך, והם נשענים עוד בזכות ברכות כהנים שמתחילין כה תברכו, וכן אמר משה אל מלך אדום כ"ה אמר אחיך ישראל, לכן התוצנצ כ"ה על עולתך וזכניו אקרה כ"ה, אהה בקריבנותיך ואני ע"י חכמתו (ז"ב). בלעם היה נופל על הארץ כשהשכינה היתה מדברת על שדיה ערל (מפרשים):

בלעם עשה בסופו תשובה ונשתעמ לפני כסא הכבוד בהוכירו שם המפורש ועלה למעלה והיה פניהם מסופק אם להרגו, שאין לך דבר שעומד בפניו בעל תשובה. ויאל חיובי מפי משה וזכית דינו לדון אותו בארבע מיתות ב"ד על שהמית כ"ד אלף מישראל ועברתו שמורה נלח וגרם כל הנרות לישראל (מקובלים):

ערה ילחנו הקב"ל וגו', בני יוסף אוקרו קהל כמו שפירש"י פ' וחי, ר"ל בני יוסף נקמו נקמת אביהן, לכך ויאמרו אל זקני מדין שמכרו בדינים ליוסף למצרים וברמו לו רעות, ז"ש כלמך השו"ר זה יוסף (כלי יקר):

ויגר מואב, וא"ת והלא כבר כתיב אל תגר לז"ש ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא, ובלק היה מן ארם, כמ"ש מן ארם יבחי, ממילא יבא דוגמת עמון ומואב עברו בסיחון, כי דרך לקרוא הארץ ע"ש המלך שמלך בלוחו זמן (סס):

ויגר מואב מפני העם. דלמואב לא נאמר רק מלחמה אבל אבגריה מותר בהם, על שקראו מואב"ב לשון מן אב, ז"ש כי רב הוא, ר"ל כי מבו הכבור דקראה אותו מואב וכנ"ל (חדושי אגדות):

למה הלך בלעם למדין ליקח שכרו ולא למואב הלא שניהם שכרו אותו, וי"ל דמואב לא שמעו לעצמו כמ"ש והנה מנעך ה' מכבוד, אבל מדינים הפקירו בזנותיהם לזנות וע"כ נקום וגו' מאת המדינים, ולא מאת המואבים (סס): לעולם יעסוק כו' אפי' שלא לשמה כו'. והא דאיתא בגמרא שלא לשמה נוח לו שלא נברא היינו בני שמכון לרעה דומיא דעגו שנקם על מחשבתו להרוג את אברהם. וא"ת א"כ בלק פשיטא שהיה כוונתו להרוג את ישראל ולמה זכר שיצא ממנו רות ע"י מ"ב קרבות, וי"ל דמ"ת י"ל שלא היתה כוונתו לרעה, כי היה חושש שישראל באת להורגו והבא להרגך השכם להרגו (יפה תואר):

ויגר מואב מפני העם, זה ע"ר, וזה כי ר"ב הוא ושמה להם לא נאמר מלכות מואב, כי נאמר אל תגר את מואב בשלשן יחיד אלו ישראל שהם כולם בלב אחד כאיש אחד (ש"כ):

גם צדק לא תזרעו, שלא יאמרו הברכות שהיו בימי שלמה איש תחת גפנו וגו' זה היה ע"י ברכות בלעם שאמר אית"ן מושבך (סס וד"ע):

במלאכים כתיב ורגליהם רגל ישרה, ר"ל שתי רגלים נראין כרגל אחת, ז"ש על מה הכית זה שלש רגלים, ר"ל שישאל חמיד המלאך עמהם, כמ"ש הנה אנכי שולח מלאך ממילא שתי רגלים שלהם ורגל המלאך זה שלש רגלים (שפתי כהן):

ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי, כי ידע סוד אדם המתורה ונאמר חטאתי שאז בא לעוב"ב ואין רשות למד"ה לקטרט יותר מדאי (סס):

ויראהו משם קנה העם, זה ערב רב, שכל ישראל היו עניי כבוד ולא יוכל אדם לראותם, ז"ש במות בעל זה עגל ערב רב (סס):

בנה לו בזה שבעה מזבחות. נגד שבעה כוכבי לכת, וכשראה שהקב"ה אוהב כל השביעיות. שנת שמיטה, וזבל, פסח, סוכה, ארץ שבעה עממים, לכך צנח מזבח לכל שר מו' אומות והקריב על מזבח אחד. וככשים לא הקריב לפי שישאל מקריבין כמועדים

נמועים שבעה כבשים (ש"כ) :
 את שבע המזבחות ערכתי , שרצה להמשיך
 מחשבה עליונה הם ז' ימי שבת וז' נרות
 ע"פ הסוד , וזה ערכתו (בחי) :
 מי מנה עפר יעקב . רמז לחיית המים ורבים
 מושגי עפר יקילו . והקב"ה שם דבר זה בפי
 שיראו האומות שאפילו משלם מעיד על תחיית
 מתים (בחי) :
 כי מראש צורים אראנו , זה מזה מילה ע"ש
 עשה לך חרות צור"ם (ס) :
 לא איש אל , ואם אומר שהוא אל כחירם מלך
 צור , ויכז (מדרש) :
 והיה עליו , על ישראל , רוח אלהים , כאינש
 דאכסי לבריה בסודריה בשעה דנפק לשוקא
 דלא יסלוט ביה עינא בישא , כן אכסי הקב"ה לישראל
 בסודריה ברוחו להכלל מעין רעה של בלעם (זוהר) :
 באם הגבר שחוס העין , מוכן לקללה ולא לברכה ,
 כי טוב עין הוא יברך ולא רע עין , ולכן
 אסתכל בעינא בישא דיליה כי כל אשר צו מוס
 פסח או עור לא יקרב וגו' , ולא שורה עליו ברכה ,
 ובלעם חגורה ועוררה מוכן לקללה (ס) :
 יודיע דעת עליון וגו' , באחרית הימים , על
 גאולת המשיח , לבי לפומא לא גלי (רמב"ן) :
 וירא את הקיני , זה יתרו , איתן מושבך כדאי'
 ושם בסלע קנך , זה משה שהוכה ע"י
 הסלע , קנך , שנעשית לו כקן להגין עליו מפני
 פרעה שרצה להרגו (שפתי כהן) :
 ותלחץ רגל בלעם אל הקרן , זה גדר של אבנים
 של לכן ויעקב שלקחו גל אבנים וכתרו
 ברית , ובלעם הוא לכן ורצה לפרוץ גדר הברית
 שבניהם ולקלל ליעקב (ס) :
 בלעם הקריב פר נגד זכות אברהם , איל נגד
 זכות יצחק , וכבש נגד יעקב לא הקריב ,
 ז"ש מה טובו אלהיך יעקב (ס) :
 פחזה שדי יחזה , טופל , ר"ת ש"ן , זה ש"ן
 של תפלין , ע"ד וראו כל עמי הארץ וגו' זה
 קשר של תפלין , ויראו ממך (ס) :
 מי יחיה משמ"ו אל . זה שמואל שלא הניח בחיים
 זרע עמלק , ולדמייך לה קדיש , על וירא את
 עמלק (ס) :
 ברע , זה חורבן בית ראשון , נפל , זה בית שני ,
 כי נפלתו קמת , מי יקימנה זה הקב"ה
 נקרא ת"י (ד"ע) :
 פחזה שדי יחזה , כי ז"ה י"ב צרופי הוי"ה וכל
 צירוף ד' אותיות זה מ"ח , וזה מח"זה
 (מקובלים) :
 ראשית גוים עמלק , כי עמלק שרש נחש
 הקדמוני , כי היה לפשו דמות נחש על ירכו ,
 זה שחרגם על יודע ציד נחשירכין , ויעקב
 כתיב ויגב בכף ירכו , רצה הנחש לכטס לפנים
 כשראה פרצת אדה"ר , וירא כי לא נחש צועק ,
 זה וירא כי לא וכול לו , והנה אח"כ כשהשתחוה

הפרש

פרשת פנחה

הפרש בין משה לבלעם היה זה , משה לא היה
 יודע מי מדבר עמו , ר"ל על שדיבורו
 היה מפי הקב"ה בעצמו , ולגודל זכות הקדושה
 לא שייך ידיעה , ובלעם היתה נבואתו מפי מלאך
 שהוא קרוב לאדם ויכול לידע מי מדבר עמו ,
 כמו שצינו כמה מלאכים שדברו עם כמה בני
 אדם כאשר ידבר איש אל רעהו (יד יוסף) :
 וכן מטעם זה היתה נבואת משה בלתי הכנה ,
 והא ראיה שאין שורה השכינה רק על עשיר
 כו' , ועדיין לא נתעשר עד פסולת הלוחות , אלא
 כג"ל שהיתה נבואתו מפי הקב"ה בעצמו , משא"כ
 שאר נביאים שנבואתם מפי מלאך לא תחול עליהם
 הנבואה בלתי הכנה כג"ל (ס) :
 מי מנה עפר יעקב , ר"ל מי גרם שתשים יעקב
 בשפלות כעפר . ומספר את רוב"ע ישראל ,
 לשון רביעה ושכיבה , ר"ל ששכב בחיסור שתי אחיות
 ומלא השטן מקום לקטרג עליהם ויגב בכף ירכו , לכן
 גם עתה כשיטעו אחד מהן לשכב בחיסור , גם
 כן ימצא השטן מקום לקטרג עליהן (ס) :
 ו"א שבלעם אסר לעמונים ומואבים ומדינים שלא
 יתשו עם ישראל ויו , שלא ידונו אח"כ ישראל
 כשכורין כשזכו עם בניתיבן (מפרשים) :
 והבה בכי"ס , ר"ת ברוך כבוד ה' ממקומו ,
 ר"ל ע"י מעשה ומרי נסתלקה השכינה ,
 וכשאלו המלאכים לישראל איש מקום כבודו לא
 היו יודעין להשיב , אבל ע"י פינחס זה אליהו זכו
 להיות יודעים מקומו על נכון , ויקוים כעת יאמר
 ליעקב מה פעל אל וכדאיתא (ש"ל) :
 במדרש ופילל , בקשו מלאכי השרת לרוחפו כו' .
 קשה הלא יהושע חבט כן לפני המקום
 במעשה דעכן ולמה לא ביקשו לרוחפו . וי"ל לפי
 שפנחס ע"י מעשה זה שקבל לקב"ה נעשה מלאך
 כמותם לכך קינאו עצמן בו (יד יוסף) :
 וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן , כי לאהרן
 נשאר עיקר ייחוס של הכהונה , כי לא פגם
 זרעו שלקח מיוחסת אלישבע בת עמינדב , אבל
 אלעזר לקח מזבנות פטוילא זה יתרו ממילא
 נפגם זרעו קצת , לכן חשב פינחס שהוא אינו
 כהן , ע"כ לקח רמה וחרג , כי בלאו הכי קשה
 הלא כהן שהרג את הגפש כו' . לז"ל ואתה הקרב
 אליך את אהרן אחיך . וראוי הכהונה לזרעו כי לא
 פגם זרעו , אבל משה גם הוא פגם זרעו ע"י
 בת יתרו וגם הרג המצרי , לכך לא שימש ככהונה
 רק שבעת ימי מלאוים (מפרשים ד"ע) :
 ב"ק בן צפור , לשון בן צפור , שכל מעשה כשפיו
 הבין ע"י צפור (עין זוהר) :
 קה את ראשי העם , שלא מיחו בעם . והוקע
 אותם נגד השמש , ר"ל כמו שהשמש זרקו בה
 חנית ומניס על שהאירה בתחלוקת קרח ולא
 מיתקה בהם כדאי' בכבודי לא מחיתם כו' (יד
 יוסף) :

נשמת

נשמת נדב ואביהוא בזה בפנחס כידוע , וא"ת
 אך שתי נשמות בלו בגוף אחד , וי"ל
 דהואיל ולא נשאו נשים הוין פלגא דגופא ופלגא
 דנשמתא , לז"ל לא נתכבן פינחס עד שהרג לזמרי ,
 ואז פרחו נשמתו שרצו להרגו וככנס בו נשמת
 נדב ואביהוא והיה ממש בן אהרן (זוהר) :
 לפי שנסתה מזבנות פטוילא נעמא גופו קצת בנת
 אל נכר , לכך לא נחש , ועתה בשעת מעשה
 זמרי מת הגוף ונעשה מנשמה שלו גוף חדש וכשמת
 נדב ואביהוא בזה לו , א"כ עתה הוא בן אלעזר
 מהמת גופו שזדקך וכן אהרן מזד נשמתו , לזה
 נתן לו חיים לעולם , לפי שגם גופו היה נשמה
 ואין שייך מיתה בנשמה (מפרשים) :
 נותן לו את בריתי שלום . בארבע יסודותיו
 שיהיה חי לעולם , ואף שעלה למרום פשיע
 שלשת היסודות והניחן בגן עדן הארצי ומתלבש
 שרצו , ובעת ברית מילה בל לגן עדן ומתלבש
 באתן שלש יסודות (מקובלים) :
 כל מקום שיש זנות אנדרלמוסיה בל כו' , ופנחס
 גרם חיים , לכך חי לעולם (בחי) :
 ושם איש ישראל אשר הכה פנחס ה"ל למזמר ,
 מאזי המוכה , אלא כיון דאסקויה לפנחס
 לכהונה רצה לא צעי לאדכורי לפנחס דקטלנותא
 דכהן שהרג את הגפש פסול לכהונה (זוהר) :
 פי"נחם ביו"ד ותיירא . על האז ברית דאיהו יו"ד
 כנודע (ס) :
 בקנאו את קנאתי , ולא כתיב בקנאו את נקמתי
 בפועל , לפי שהקב"ה מרף מחשבה טובה
 למעשה , ונתן סדר לפינחס על המחשבה ועל
 המעשה (מפרשים) :
 בחטא בעל פעור תחייבו ישראל כליה ורצה
 השטן ליקח את שלו , לכך אזה הקב"ה
 לנקום נקמת מדינים ליתן לתוך פיו של שטן ,
 אבל השטן אינו מרוצה באלף חן עבו"ם תחת
 אחד מישראל , לכך הוצרך משה למות על שהוא
 שקול כששים רבוא (מגלה עמוקות) , ולכך נקבר
 אצל בעל פעור (ד"ע) :
 צרור את המדינים וגו' , ואת מואב לא צוה
 להשמיד , לפי שנמואב כתיב ויהל העם
 לזנות , ממילא ישראל התחילו , אבל במדין היאך
 מלאו לבו של זמרי לתבוע בת מלך , אלא ודאי
 המדינים התחילו , וז"ל כי צוררים ה"ם לכ"ס
 (מפרשים) :
 בנבליהם אשר נכלו , ר"ל כל ליצנות אסור בר
 מליצנות דע"א , ממילא חשבו שישראל
 יעבדו לפעור מכח בזיון ליצנות , ועוד לפי שישראל
 יאחרו כלום יש בריה שמכניס ואינו מוציא ומכח
 פעור ישלשו , ממילא מחמת רטואה יעבדו לפעור
 (יונתן) :
 לז"ל פנחס נתכבן קודם מעשה זמרי , א"כ היה
 הוא

הוא יכול לראות נגע של תריס, אלא מוכח
 דראשון בשלישי פסול וקרוי היה (ח"א) :
 לא נחבן פנחס עד שהרג לומרי, כי אם היתה
 הכהונה חזקה מתחלה בידו או נפסל לגמרי
 מוכח כהן שהרג הנפש, לכך היתה מתחלה רפויה
 בידו, וכן באהרן היו בכורים וקרא מעבדים
 הכהונה שתתן לו, ולסוף נחזקה הכהונה בידו,
 וכן מלכות בית דוד מתחלה רפויה בו, כך
 גזירת הקב"ה אף שאינה מתקיים תמיד אלא
 חלויה ועומדת, אבל לסוף נחזקה, כמו השמים
 שהיו מתחלה רפויים ואח"כ נתחזקו, וז"ל לעולם
 ה' דברך נצב בשמים וכ"ל (חן טוב) :
 בשמע צוהר שבאותה שנה שנקם פנחס בן
 החיילות באה לו נשמת נדב ואזיהוא :
 פנחס הוא אליהו. שני שמות תיקן, א"ל במעשה
 ע"א דפער. ושם י"ה צמות דומרי, זה
 אליהו. וזה השם שמשתף בין איש לאשתו (ש"ה) :
 הגני נותן לו את זריתו שלום, כי כל הכריות
 מתקוטטין ומרינין עם אה"ר לומר אתה
 גרמת לנו מיתה, ופנחס זה אליהו לא מת, זה
 של"ם (חן טוב) :
 החנכ"י י"ה מעיד שלא יאמרו אם בגופן בו,
 ולמה לא נכתב זה עדות מיד במנין
 הראשון אחר יציאת מצרים, וי"ל לפי ששם לא
 היה רק לעזרת תולונה מן העכו"ם, אבל עתה
 במעשה פער שהורגלו צונו נחזקה תלונתם
 (אלשיך) : והואיל והתחיל שם זה עדות לישראל
 להיות לדורות לא בטלה עדותו, כאמרו ז"ל
 זכו איש ואיש י"ה ביניהם, לא זכו אש ואש,
 ובמצרים היה השם מופך, ע"ש שהאשה השתדלה
 תחלה ע"י כוונתה לש"ש, כדאיתא במראות
 הכוזבות תחת התפוח בו, ע"ש :
 ובה שהזכיר שם זה דוקא בשבת ראובן ושמעון
 וחבון בידו, שלא יאמרו ח"ו הוכיח סופן
 על תחלתן, בראובן במעשה בלהה, ושמעון
 בשטים, וחבון שהיו יורדי היס באניות והניחו
 נשותיהן עגנות זמן רב, אזי הורגלו הן ונשותיהן
 יותר צונו ממקום אחר (ש"ס) :
 פרט בפרט בת אשר להזכיר נקבה יותר מן
 אחר היו נשנים, שלא יאמרו הואיל וצונו
 לז"א הלא בכל מקום חטא זנות מוציא מן עוב"ז
 ועב"ז וסרה בזה חיה לגן עדן (ש"ס) :
 קשה הלא שם י"ה מעיד רק על בני עשרים
 היוצאים לצבא, א"כ אותן למעלה מ"א או
 למטה מ"א הם ח"ו בחוקת פסול. וי"ל ששני מנינין
 ועדות היה אחד על היוצאין לצבא ואחד על
 הפחותין מ' ולמעלה מ'. וי"ל ששני מנינין
 כל זכר לגלגלותם. וא"ת למה לא נאמר על פי
 ה' כמו בשבת לוי שהרי אף היה משה וכל
 לידע הקטנים בתוך אלהים, וי"ל שהמנין
 היה בשנה השנית לניצח מצרים ונתעברה אה"ס

מסע בשנה טרם יצאו ממצרים, ובאותו שנה שמש
 המכות ולא שלטו אז המצרים בגופם וליכא חסדה,
 מש"כ בלויים לא היה המנין משום לעז אם בגופן
 כו', שלא נשתעבדו, רק לפדות הבכורים והיה
 המנין מן חדש והיה הטף צבאל אה"ס ולא
 יכול משה לידע מנינם רק על פי ה' (ש"ס) :
 וי"ש והלויים למטה אבות"ם לא התפקדו, ר"ל לא
 היו צריכין ליחוס אבותם כי לא היו שולטים
 בגופם כנ"ל (ד"ע) :
 וא"ת למה כותב צבני לוי הקהתי העמרמי והלא
 לא היו נמנין כנ"ל. וי"ל לפי שהיו ראויין
 לכלות במחלוקת קרה על שלא עמדו נגדו כמו
 בעגל. רק בשביל שמו הגדול הם עליין יתברך
 (ש"ס) :
 במדרש מתן אדם ירחיב לו, ע"י שנתנו למשכן
 הנדבות וכו' לבי ירחיב ה' אלהיך את
 גבולך, וקשה מאי זכות הוא זה, ארץ ישראל
 כדקא קאי. י"ל דס"ל דלכאיו הארץ נתחלקה,
 ממילא מי שיש לו עשרה בנים היה לכל אחד הרהבת
 גבול, לאשקויה ממ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה,
 ממילא מי שהיה לו עשרה בנים לא נטל רק
 כמו שהיה לו בן אחד והמקום נר לכן. אך קשה
 הלא אלו שהתנדבו במשכן מתו במדבר, וי"ל
 שלעתיד קאמר שאינו בתחית המתים וכדאיתא
 בגמרא צ"ב, אין לך שאין לו בנה ובשפלה וגו'
 וזה ירחיב לו (י"ת) :
 משונה נחלה זו וכו', וכאן המתים יורשין את
 החיים, ולמה באמת כן הוא, אלא
 הענין לפי שאלו שמתו במצרים מרוב עבודה קשה,
 להם שייך א"י שטר עבודה וכבר מתו, לכך
 חזרה כנחלה להם, ז"ש ונתתי אותה לכ"ס מורש"ה
 (ש"ה) : וזה סוד למ"ש רמו לתחית המתים
 (ד"ע) :
 אבינו מת במדבר, במדבר"ר שהיה נלפחד עם
 הארץ ודבר בקלות לפני משה וקטנו צונו
 שמה משה ינקוס וינטור טחאה בלבו, לכך ויעמדו
 לפני משה וכל הנשיאים וכל העדה, ר"ל הוסיפו
 דיינים על משה. לכך ויקרב משה משפטן לפני ה',
 סלק עצמו מן החשד (זוהר) :
 לפי הקום' בסנהדרין שהציאו מדרש דלפחד
 היינו מקושט והיה הוא בתחלת הרבעים
 שנה ולשם שמים נתחנן שהיו אומרים כיון שנגדו
 עליהם שלא יצאו לא"י ממעשה מרגלים טוב
 אין חייבין בצנות, לכך עמד ללפחד וחילל שש
 כדי שיהרג ויראו אחרים, ממילא היו זה כמו
 מלאכה שאין צריכה לגופה, כמו חופר גומא
 ואינו צריך רק לעפרה דפער ליה ר' שמעון
 (ח"א) : וזה דאיתא צוהר דוגמת נחש זרק"א
 על אבינו, שמת רק בצטו של נחש, אבל שמה
 הלכה כרובין דחייב על מלאכה שאין צריכה לגופה,
 וז"ש כי לא פור"ש מה יעשה לו אם הלכה כרובין
 אז כר' שמעון (ד"ע) :
 באשר

כאשר נאסף אהרן אחיך, לפי שמשנה השב שיקיים
 הקב"ה שבעתו שלא יבא לא"י. אך השב
 מואחר שהראוהו הקב"ה את כל הארץ ויחלק הוא
 את א"י לכל שבע ושבע חלקו כמו שעשה יהושע
 שחלק אף מה שלא נכבש בחייו, אמר לו הקב"ה
 לא בשאתה סובר, רק כאשר נאסף אהרן אחיך, כי
 ברצונה אחת נלקיחתם, ר"ל צהמה אחד מטאמס,
 ולא טוב אתה ממנו (חן טוב) :
 לפי שהתפלל משה אלהי הרוחות, איש שיודע
 רוח של כל אחד ואחד מששים רבוא, ואמר
 לו הקב"ה קח לך את יהושע, ממילא היה נכלל
 ביהושע ששים רבוא דעות של כל ישראל, ז"ש
 בגמרא להם אבירים אבל איש זה יהושע שנטל
 המן של ששים רבוא (אפנת פענח) :
 אמרו צנות נלפחד הואיל ואמר הקב"ה ונתתי
 אותה לכ"ס מורשה אני ה', משמע דליוצאי
 מצרים דבר ואבינו ג"כ היה מיוצאי מצרים, לכן
 ויקרב משפטן לפני ה', ר"ל מחמת דבר ה' שאין
 חזרת (שפתי כהן) :
 אין נחלה אלא לאחר מיתה, והנשים הביאו מיתה,
 לכן נתנה פרשת נחלות ע"י צנות נלפחד
 (בחי) :
 נשבע שפמים נזכרו צנות נלפחד. שלם בפרשת
 פנחס וארבע באלה מסעי, שהעלוהו לאבינו
 משנפס מדורי גיהנם, כי מי שאינו מניח בן
 לזרעו הקב"ה מתמלא עליו עברה, ואין עברה
 אלא גיהנם (מפרשים) :
 אף הכנס אחד, אה"ר בגומט' י"ג, ע"ש י"ג בני
 אדם בשוקים היו בתמיד של שחר וערב,
 כח"ש סרמב"ם (נחיו) :
 נצח הכנס אחד. א"ס יאמר כנס למס נאמר
 אחד, להרוח אחרות, שיר כל ישראל שוין
 בקרבן תמיד, להרוח אחרות ולא מירוד ואפנת
 סענת) : ישלמים ג"כ לשון שלם כלל אחד, ילכך
 נגח כתוב וירח ה' את רוח הניחוח, וכלל אנרסם
 חביב מן נח, אלא לפי שנה היה כאלהם שלא
 נשאר רק עם בניו ולא כן אברהם וז"ש סע"ה
 בבר סיני, טוב שם היו צאצאות כדאיתא על
 ויקח ישראל וגו' (ד"ע) :
 שנים ליו"ם עולם תמיד. יום חיובי ליה, אלא
 יום טוב שמש, שפכו"ם משתחוים לשמש
 ואו מקטרג השטן לכלות בעולם ופ"י קרבן תמיד
 נשחק, ולכך וימנה שהאזיר פני המורה, וכשהט
 של קרן מורחית לצונית ע"ש מטסון פתח הרפס
 ע"י קטרוג השטן כנ"ל (שפתי כהן) :
 נ"ל שאמרו צנות נלפחד והוא לא היה צדפת קרה,
 והיה כמו שומד דברים למש. לכך טילק
 משה עצמו מדין של צנות נלפחד (מפרשים) :
 י"א דלפחד היה מן אותן שדברו על משה נחשאים
 הסרטים (ש"ס) :
 אף קרבנו לחמ"י, גרישה, ואח"כ לאשי, ר"ל
 לאנשי ביתי אלו הכהנים, ר"ל שישדר אדם

שבו של מקום תחלה ואח"כ ישאל צרכיו (ש"ס) .
 לפ"ז ז"ל כמ"ד תפלות נגד תמידין תקנו (ד"ע) :
 רמב"ד של שחר, זה אברהם חסד, ואחד בין
 הערבים, זה משה דעמנהא גבורה, וזה אלו לנו
 כי פנה היום כי ינטו צללי ערב, כי התחיל מדת
 גבורה וצריך שני ערבים לעזור אחד את חברו,
 וזהו הערבים לשון ערבות (זוהר) :
 עשרית האופה, נגד אה"ר שחטה בשעה עשרית
 והלך אחר פתח נחש זה יא"ר הנקרא
 אופה, כח"ש צוכריה ותשאנה את האופה וגו'
 (ש"ס) :
 וביום השבת שני כבשים, לפי ששולט בשבת מול
 שבתאי ומשרתו קפ"א"ל, שהם מורים על
 כמה דעות שבעולם, לכך שני כבשים לכובשם
 ולהכניעם (מקובלים) :
 ובראש"י חדשיכם, ובראש הל"ל, אלא ראש
 לישראל, ראש ללבוש, ע"י שהם עתידים
 להתקדש כמותה (זוהר) :
 טה השני להם משה באומרם לו בת יתרו מי
 התיר לך, אלא ז"ל בת יתרו היה קודם מתן
 תורה. וז"ל שזה שאמר פינחס לא כך למדתנו
 רצינו בדרך מחר סיני בעולם ארמית בו, ר"ל
 דוקא אחר מ"ת וכנ"ל (ד"ע) :
 ובראש"י חדשיכם, הלא לא יש ללבוש רק ראש
 אחד דבוא שמשא, אלא שני ראשים
 אינן יעקב וינסף תצדין גרמיה דעטו דא שער
 דר"ח. וזה פריש שנים, ואיל אחד, זה יצחק,
 ואברהם לא אשתקה תמן דלא יהוה לאפיה דעטו.
 וכדאיתא שמת חמש שנים קודם זמנו שלא יראה
 בן צנו יוצא לתרבות רפה (ד"ע), אבל יצחק
 אהב אוחו (זוהר) : וז"ל שזה דלמריין בקדוש
 לבנה. ברוך יוצר"ך עשוק"ר יצחק, ר"ת
 יעקב, ועיקר תולדות יעקב יוסף, וע"ז ויהי
 בית יעקב אש וצית יוסף להבנה וצית עשו לקס,
 וזה לשנרא גרמיה כנ"ל (ד"ע) :
 בוותר שרפה חסרו מוח על ססוק ואל אשם ננדפ
 טומאמס נא פקרב, ע"ש שחרין, ופינינו
 לפי הנבל ששפתה שנה נשם על טוב הטול כס
 וכתמא, וכיס כוהמס גנין הספרות ואכריים,
 וע"כ נריכה האשם לנקוח בטהרתה לבעל הספרות
 וצפרנים, דל"כ ויהי גרחה עליו, על ככל,
 יזכ סוד את משכן ה' טמא. כ"ד רינין מחערין
 בעלמא, באותה שעה, מנין ואי"ב אשית,
 וארבע מאות וחמשה וינין צונו מתאחדין ככ"ה
 וכתמא, וזה סוד הביאו עלי כפרה על שמעתי
 את הירח וכו', וכן בענין אפי' רואות טפה דם
 כהרדל בו ושבוח שבעה נקיים. וסוד גדול קרוב
 לענין כנ"ל (ע"ש) :
 כמו שבר"ח צריך להקריב שער ליתן חלק לטריה
 אחרת כשטרחה ברחם לרנע בעבלה, כן חתן
 האשה חלק לט"ה דא צפרנים, כשטרחה לרנע בעבלה,
 דלא ועול ההוא שערת' אקרא לאנאשם לם וכו' .
 ז"ל

וזכר לזכרה במדרש נחן הקב"ה שבר לנשים דלא
עבדו לעגל דא וזהמא של נחש ראשי הדינים
דוגמת שער דר"ה לנחש סטרא אחרת ואשתי
זה הענין חסד וסת לאשה שלשים יום דוגמת
חודש לבנה הכל ע"פ הסוד (מקובלים ד"ע) :
ביום הכפורים כתיב בעצם היום וכל המועדים
כתיב יום וזיווה ו"ש למשפטין עמדו היום (ד"ע) :
למה עזרת יום אחד ולא שבועה ימים כמו סבות
ע"ש בזוהר . עוד כ"ל ז"ש ומי כעמד ישראל
בוי אחד בארץ שקיבלו התורה ושבעים אומות
לא רצו לקבלה ממילא אחד נגד אחד לא
כן סוכות נגד שבועים אומות כדאיתא (ד"ע) :
בעצרת נאמר ושעיר לכפר ליתן חלק לשטן שהיה
בדור לקטרג שלא ליתן לישראל התורה
וזכר זיווה הכבורים ע"ש קדש ישראל לה' וגו'
כנכורה בתאנה וגו' (מפרשים) :

דוד

בזמור חותם נמלא שהס' י"ה הוא ישר (כלי יקר) :

עוד טעם וי"ד שם של זכר ה"א שם של
נקבה והנשים היו כשרות בדור המדבר והא
ראיה אחת היתה ופרסמה וכו' לכך הקדים שם של
נקבות (אלשיך) :

בחדש השביעי הוא ולא אמר לכם כמו כד"ר
זהו לכם כי ניסן חדש אבי"ב זה כסדר
א"ב מלמטה למעלה אבל חדש תשרי הוא מלמעלה
למטה ר"ל מעלמה עילאה וזה צבא כי עין
לא רתה וגו' וזה באחד לחדש כמו בחדש
לאחד המיוחד (מקובלים) :

בעשור לחדש ועניתם וגו' בחדש זה סרה
אד"ה"ר בשעה עשירית ולפי שחטף ביום
הששי לכך ששה עינים : וז"ל דשתיב לאו בכלל
אכילה (ד"ע) : עוד ששה עינים נגד הספירות
אכילה זה אברהם חסד כו' עד תשמיש זה יסוד
יוסף (שם) :

שבעת ימי החג נגד ז' ספירות הבנין ומתחיל
בינה זה דין וזה ראשון להשבון עונות
אכזשענא רבה וזה יסוד ניסוך המים לתבוס רבה
דא יוסף שאילו חטא באשת פוטופר היה התבוס
עולה והצוף העולם וזה ויפסו זרועי ידי משם
דועה אבן ישראל זה אבן שתיב שמיני עזרת
דא מלכות פר אחד איל אחד והיה ס' למלך
וגו' ה' אחד ושמו אחד (שם) : וזה עזרת תביה
לכ"ס אותיות מלך (ד"ע) :

בר נפקו ישראל ממזרים לא הוו ידפיין עיקרין
ורזין דהימנותא ע"ד כי נע"ר ישראל תינוק
שאינו יודע לטעום טעם דגן וכו' (ד"ע) :

אמר הקב"ה יעמון ישראל מין רפואה דאיהו
מנה דאיהו אסותא למיעל ולמנדע ברוי
דהימנותא ולא אחתיו לבון מיכלא אחרת עד
במתן תורה שכבר נגלה להם רוי תורה רוי דהימנותא
אמר להקריבו להם חמץ ושזב לא ינוק להו (ש"ר) :

פרשת ממות

א"י כי ידור נדר . אפילו כותים נודרים נדרים
ונכבות כושאל כו' לפי שכלל יש להם אחיה
בראשם בקדושה ומשם נתפשטו ונעשה עומאה
וכן נדרים ונדבות בלא מד קדושה ולא כן הטאות
ואשמות שבאו מד הטומאה (ש"ה) : מובא לא
היתה כוונתם להחטיא רק המון עם אבל מדינים
היתה כוונתם להחטיא הגדולים שבשם ישראל וכו'
ז"ש נקום נקמת בני ישראל ממת המדינים ולכך
נאמר אל תזר את מוצב (אלשיך) :

נקום נקמת כפל כי היו פועלין להאביד הגשמה
והגוף (שם) :

ומקנה רב היה לבני ראובן . לפי שמצא דודאים
והוא מין שפרין ורזין הכהמות ממנו ובני
גד היו שכניו ואף שבשט שמעון ג"כ היה שכן להם
על שחטאו בזנות לא הועילו הדודאים וזהו
לא רצו ליכנס לא"י שתיקראו שלא יבאו שבט שמעון
בשכנותם ואוי לרשע וכו' (מפרשים) :

בני ראובן וגד באו בשבעה מאחר שאילו הכיחם
סיוון לילך דרך ארצם לא לקחו ישראל מיד
ארצם ממילא אינה נחשבת תוך א"י והואיל
וארץ מקנה היא ויתן לנו הארץ הזאת ויתר על
הלקטו בא"י ולא שמחו ח"ו בא"י שמעבר לירדן
אמר משה הנה קמתם תחת אבותיכם וגו' ר"ל
כמו המרגלים שאמרו מצאתי יכולת להביאם לא"י
כך יאמרו ישראל הלא אתם הגבורים בכלל שבטים
ואפ"ה תראו בשכלכם שא"ה לכבוש לא"י לכן
תקחו חלקכם ודאי מעבר הזה ותניחו הספק
מעבר לירדן לכן אם אתם תעברו וגו' חלוצים
ממילא לא ייראו ישראל כו"ל ואם לאו יתיראו
ישראל וכ"ל (תן טוב) :

קשה למה לא הקפיד משה על ראובן וגד שמאסי
ארץ החיים א"י ובחרו בחיי עוה"ו ארץ
מקנה אלא גילו לו הדבר שרצו להיות נקברים
אצל משה כמ"ש רש"י על פסוק כי שם חלקת
מחוקק ספון וגו' וז"ש עטרות ודיבון וגו' ונצ"י
זה קבורת משה ועוד ע"י שאנו נכנינו מנהג
ודין א"י בתרומות ומעשרות והשב לך כאלו נקברת
בא"י אבל בטי ישראל אמרו הטעם שבגיל שארץ
מקנה הוא (שם) :

על שהפריש ראובן בן יעקב לשכינתו במעשה
בלה כדאיתא בזוהר ע"כ מרוב הטובה לא
רצה לשכון בא"י ששם משכן הכנינה והוא בגלגל
השכינה וכן גד נולד בלא שדוכין כדכתיב ותקח ולפיה
וגו' לא כהנהל שאמרה הנה אחתי בלהה וגו' (ש"ך) :

על שלא יאמרו בגויל יתן ס' את יורדן כדאיתא
ביוכסע

ביושע לכך חלק הקב"ה הני שבט מנשה וזנות
ללפחד ממספתה מנשה ניטאו לדודיהן לנשים
נמצא כדור בזה שהתחמו אלו עם אלו אלו
שבטן הירדן עם אלו שבא"י שלא יפרידם הירדן :
לפי שיעקב חשב ברחל ביורת ראובן לכך אמרו
בני ראובן ח"ו אנו כדאי לשבת בארץ הקדושה
לכך בחרו להם עבר הירדן וכן מנשה נולד מד
אסנת בת שכם ואפריס נולד מד יוסף לכך
הני שבט מנשה לא לקחו חלקם בא"י (מפרשים) :
קשה הלא משה רבן של כל הכנאים ידע שראובן
וגד יגלו בראש גולים על שחרו חלקם בעבר
הירדן א"כ לא היה לו ליתן לרעתן חלקן בעבר
הירדן הלא הענין לפי שלעתיד יהיו ישראל כבן
זכר לירש את כל העולם ועבשו היו כנקבות רק
לירש עשור נכסים וכדי לאמת דבר זה הופרז
ליתן לישראל קצת חלק משאר האומות היינו עבר
הירדן שיהא התחלה על לעתיד ולמה דוקא לשבט
ראובן וגד לפי שזיקשו על זה ארץ מקנה היא וגו'
ולעבדין מקנה (שם) : למה לא כבשו א"י תחלה
ואח"כ ארץ סיוון ועוב ממילא היו די לכל השבטים
כדאיתא במדרש בשלח וי"ל שלפי שאו היה כל אחד
רוצה ליטול חלק בא"י להתקרב עצמו לשכינה
ועבשו נתגלגל הדבר שע"י שהיה לבני ראובן וגד
מקנה רב כדכתיב ולעבדין מקנה וגו' בחרו להם
מעצמן עבר הירדן (יפ"ת) :

החיותם כל נקבה וגו' ולמה באמת כן אלא
שעו ישראל במה שאר"ל עמוני ולא
עמונית כן נמי יתא מדיני ולא מדינית לז"א
משה הן הני"ה ר"ל מפני התקלה וקלון כמו זאת
הבזמה תהונו (כלי יקר) :

אלף למטה י"ב שבטים י"ב אלף זה חלק
חמשים מן ששים רבוא שהיא תרומה ביוניות
אחד מהמשים וז"ש אחד החו מן החמשים
אכן לפי המדרש שלקח מכל שבט שני אלפים
זה כ"ד אלף לכפר על כ"ד אלף שנפלו בשטים
(שם) : ז"ש משה הן הני"ה וגו' ר"ל אנו באנו
לכפר כנ"ל וכן הנה וגו' ואין קטיוגור וכו' (ד"ע) :

למה זכר הקב"ה להגעיל כלי מדין ולא כלי
סיוון ועוב וי"ל שארץ סיוון ועוב היה
מח"י ומותר לאכול מאכלים שלהם כדאיתא בגמרא
אפי' קדלי דחורי כו' לא כן ארץ מדין שלא
היה שייך לישראל (מפרשים) :

לא יחל דברו לפי המדרש הקב"ה מפר מעצמו
נדרו כדכתיב אשר נשבעתי באפי וחורני בי
אבל לפי הגמרא הוא אינו מוחל כו' שהקב"ה
כביכול נמי צריך לפתוח לו בחרטה (שם) :

פרשת מסעי

אלה מסעי בני ישראל . ארבעה חרמות מעלו
ישראל מדין סיוון ועוב ויריחו ור"ת
מסעי"ו ובשביל זה הלכו בגלות כזה הדרוס מדי
בבל יו"ן ר"ת של אלה מסעי בני ישראל

ולא רץ לא יכופר כ"י אם ד"ס שופכו רמו כאן
דס זכריה הנביא ע"ש הגמרא דאיתוי
סנהדרין קטנה אחת על פתח העזרה ואחת על
פתח הר הבית ושחטם כ"י ששיתין היו מ"י איש
מנין ד"ס ואח"כ איתוי סנהדרין גדולה ושחטן
והס ע"א איש מנין כ"י א"ס (מפרשים) :

בעבר הירדן שלט וכלל א"י שלט וכו' י"ל בא"י
היתה תפלת כ"ג מקובלת לפי ששם שערי
השמים פתוחין שלא יהרג אדם מעולם שלא יפסד
עד מות הכהן הגדול (ש"כ) :

למה צפ' ערי מקלט כתיב מורחה שמש לפי שהרעות
גרם להעריב שמשו של הכרצל לכך יתסום
נקצה השני ע"ד שאמרו ז"ל בהורדום הוא כינה
אורו של עולם יבנה בהמ"ק אורו של עולם (כ"י) :

הארץ והרשעים מהניטין זה לזה הרשע מחניף
לארץ בדם שופכו ונגד זה הארץ מוציאה
לכן פירות יפות (וכמ"ש כמה שנים וכלו כרמיהו
מדס ישראל שנשפך (ד"ע) . לכן כתיב ולא רץ לא

תחניפו עוד אלא הרוצח ימות ולא תחויק הארץ
ותר הרשע עליה אבל קין מפני יאזב העולם
לא נהרג רק קין ודרדר וגו' כנ"ל שלא תחניף
לך עוד הארץ כפירות יפות (כלי יקר) :

ולכן טעם אולא גרש על חובת אלה (מג"ע) :
ס"ב פעמים ויסעו בפרשת אלה מסעי שהקיף
הקב"ה את ישראל כמעט בכל העולם
להורות שהקב"ה שברא העולם בשם של מ"ב
בראו בשביל ישראל וגם שגלו לפניו שיתפזרו
בכל ארבע כנפות הארץ לכך הולך ששים רבוא
ומשה ואהרן והזקנים והארוון והמשכן והקריבו שם
קרבנות כדי שיהא לכל אחד מישראל אחיזה
בכל מקום (שפתי כהן) :

הקב"ה זה שיהיו תחומי שבט זה נבלעין בשבט
אחר כדי שלא יהיו חלוקין השבטים מכל
וכל יובאו להללם יחד או לעשות ח"ו ב' תורות לכך
הבלעין יחד כדי לעשותן להיותן כעם אחד (שם) :
ערי מנרש ללוים הנושאין הארון זה התורה לפי
שמגרש אלפים אמה והתורה היתה אלפים
שנה קודם בריאת העולם והס מ"ח ערים ושם
הוי"ה עם צירופי י"ב מ"ח אותיות (שם) :

הנשמה מאדם הנהרג בשוגג גולה ממקום למקום
וצריכה להיות בגלות עד מות הנהרג
הגדול שנשמת כ"ג עולה למעלה ואז נשמת הנהרג
עולה בתוך הבאים (כי עכ"פ לא צנחם נהרג
כמ"ש ראוי זה ליטול משנת ימי בראשית רק
מגלגלין חוב ע"י חייב) וכן מי שמת בלא בניס
אין להנשמה במה להתלבש בזה העולם או צריכה
להיות בגלות עד מות אדם גדול תלמיד חכם בלא
בניס ואשתו אינה צריכה יבוס כי נשמתו עולה
למעלה ואין צורך גואל והתלבשות בזה העולם
רק מ"ח מצות יבוס לא בטל ויבוס זה הוא לצורך
נשמות אחרות שמתו בלא בניס מתגלגלים
ומתלבשים באשה זו (וזהר) :

פרשת דברים

למה לא הוכיר בפסוק אלה הדברים שמוכיר כל מקומות העלם, מסה ומריבה, לפי שגם משה נטל את שלו מחמת ידיו, כמ"ש יען לא האמתם בני וגו', ולא הוכיר מתאוונם, שלא היו רק מקצת בני ישראל כדכתיב והאספסוף אשר בקרבנו, וכן תצטערה לא היתה רק בקצה העם ולא בישראל (אלשיך):

ביונת משה שהכניסם מהדש צברית בערבות מואב על ידו ולא ע"י הקב"ה, שאילו עברו ח"ו לא היה להם תקומה, אבל מאחר ששמעו מפי צהר ודס זה משה יש להם תקנה (שפתו כהן): בערבות מואב, ר"ל ק"ו מה מואבים שהחטו לישרהל וגרמו לופול כ"ד אלף נאמר אל תהי את מואב לפי שבאו מלוט אחי אברהם, בני אברהם ע"מ מ"כ שיחום עליהם בחטאם (סס): דוא"ב זה מ"ט, התורה נדרשת במ"ט פנים, וזה דודי כ"ח, מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, וזה כמט"מינים תהפסנה (בחי):

ויאמר ה' אל"י אל תהי את מואב, הא לאחרי שרי, הלא אפי' ליהושע והוקנים שהאריכו ימים אחר יהושע נאמר לצור את מואב עד שיא' מומאב דוד מנת עגלון מלך מואב כדאיתא, אלא מזה מוכח דתלמיד של משה ותלמידו תלמידיו כמותו (ד"ע):

אשר ירגונו ותלו מפניך, בגמרא מלמד שעמדה חמה למשה על יהושע, ואין הלימוד מירגונו הלא מפניך, פני משה כפני חמה (ח"א): ולבה לא נכתב בפירוש הנס שעמדה חמה למשה, י"ל דלא צריך, דכבר ידעו מעלתו בכמה ימים ונפלאות ולא כן יהושע. ועי"ל דנכתב באמת בפירוש בתורה בזמני הדין למארים היה לישראל שלשה ימים אור, שהי העמדת החמה (ש"ב): קשים היו סיוון ועוג יותר מפרעה ומיילותיו, ולמה לא אמרו ישראל שירה על מפלתם כמו שאמרו על מפלתם של מצרים. קושיא זו תירץ הכתוב בפרשה זו ויהי כאשר תמו וגו' למות, ר"ל זה היה בשנת הארבעים סמוך למיתת משה, ומפני כבודו של משה לא רצו לפתוח בשירה, וכמו שפרש"י על וימסרו להגיד שכן של רועי ישראל וכו' (סס):

הוא"ל משה באר את, אוקיות אליהו, ר"ל אליהו יבאר הקוסיות והספיקות (סס): כי באמת ימנאר בכמה מקומות בתקובלים דמשה ואליהו במדרגה אחת, ויהי משה וגו' להם לא אכל, וכן אליהו וילך בכח האכילה וגו' (ד"ע): ויהי כאשר תמו וגו', ל"ח שנים היו מוסין ולא נתיחד הדבור למשה, ואע"ג שכמה מצות נעשו אחר משה מרגלים, צ"ל שהיה ע"י מלאך, או ר"ל באספקלריא שאינה מאירה, משא"כ קודם לכן או אחר ל"ח שנה היה הדבור ע"י

פה אל פה באספקלריא המאירה (חן סוד): ויאמר ה' אל משה אל תהי את מואב וגו' בגמרא נשא משה ק"ו מה מדינים כו' מואבים ע"מ לא כל שכן וכו'. שתי פירוט עובות, לא כעלתה על דעתך, ז"ש נפלאותיך ומחשבותיך אליהו, ר"ל דעת הקב"ה לא כדעת משה, בשביל אליהו כדאיתא רחבעם ישב בחיק של דוד וכו' (ח"א): וירגלו את הארץ. שהיא רא"ש עפרות תבל וגו' והס עשו אותה רגל, לומר פחותה היא מכל הארצות ארץ אוכלת וישביה וגו' (כלי יקר): ע"י שהאמות אמרו כל מעשה הכלמה של משה ע"י החמה, לכך העמידה חמה, וז"ש ילודי הענק שמעתיקין החמה כו', וז"ש בערות בשמים (סס):

פרשת ואתחנן

במדבר"ש היתה החלות וגו' שחמת לאות לבני מרי כו'. ר"ל כשם שבמטה שהיה יבש כעץ יב"ץ ופרה להראות גבורות הש"י ע"י אותן בני מרי זה עדת קרח, כן אני בשלע היבש הוצאתי מים להראות גבורתך, לכך אמרתי שמו בן המורים, שלכך עשיתי ע"י מטה הנסים במצרים כמו שבני מרי היה הנס במטה כנ"ל (ד"ע ומפרשים):

במדבר החמיר הקב"ה בכבודו של ישראל יותר מכבודו, שישראל עבדו לע"ה ומחל להן, ומשה נגע בכבודו וקראן מורים ולא נחל לו, וז"ש אל תוסף דבר אל"י, ר"ל שצדקת של אמת בכבודו מכבודי (ד"ע):

אתה החלות להראות גו', שהראית לי הר סוגי וקבלת התורה לכך גם תראה לי הכר הטוב, שאין תורה כמות אל"י (ש"ב): ה' אלהים היתה החלות גו', כי שם אדנות הוא פתח שער שיבא התפלה עד מקום שידו מנעת, ותחוסם עד שם הוי"ה בנקודת אלהים ולכן קורין הראשון הדג"י והשני אלהים אף שכתוב הוי"ה (אלשיך):

אעברה נא ואתראה את הארץ. את לרבות ארץ עליונה שמכוננת נגד אל"י למטה, והכר, זה הר המוריה למטה, וגם ביהמ"ק שלמעלה המכוון נגדו, וזה הטוב שכבר זה טוב לצורך בנין ביהמ"ק כדאיתא (סס):

ויתעבר ה' בי למענ"ם, שלא אבא לשם, ומילא יחרב ביהמ"ק וישפוך חמתו על עינים ולא ישפוך חמתו עליכם, וזה למענכם לטובתכם (ד"ע): משה לא בא לעולם אלא להגיד השמיטה ע"פ סוד העיבור, וז"ש ויתעבד, הביאני בסוד העיבור, ולכך לא נזכר בתורה תולדות משה, כי לא בא לעולם להעמיד תולדות רק כנ"ל (מקובלים):

אתה החלות גו', ר"ל כמו במלחמת מדין שהיתה ע"י

ע"י פנחס ע"י מה שהחיל במצוה שהרג כוזבי בת צור ראש אומות במדין והמתחיל במצוה אומרים לו גמור, אף אני התחלתי במצוה לעסוק בעצמות יוסף, לכן גם אני אגמור להביאם לא"י, וע"ד דהיתה עצמות יוסף נכנסין כו' (כסף מווקק): ליבא למיחר דמשה רבה לבא לא"י רק להנצל מנגול מחילות, דהא אחר ואתראה את הארץ ולא כיעקב שביקש שרק לאחר מותו ישאורו לסס משום נגול מחילות, וגם מתשובת הקב"ה רב לך, רב עוב הספון, משמע שהיה רוצה לקיים המצות הנהוגים בא"י ולקבל שכר, א"כ קשה הא אמרוין אל תהיו עבדים כו' לקבל פרס, וי"ל היינו במצות שנתחייב בהם כבר, אבל הכא שעדיין לא בא לא"י מקום חובב והקב"ה לא רצה שיהא חייב בהם שפיר מצי לבקש לקבל שכר, ולכן היתה תשובת הקב"ה לחלק לו דברים, אלו האבות, שג"כ לא קיימו המצות התלויות בא"י, כגון קרבות וכדומה, ומ"מ יש להם שכר (ח"א):

אמר משה מאחר שאני כרבים ולצבור שהם רבים תפלתם תקובלת בכל השנה, השיב הקב"ה, ר"ל לך, ר"ל באמת את כלול משלשה אבות שאין רבים פחות משלשה, אבל גזר דין שלך היה כמו מריבה וסס היתה שבעה לכן שהיא שבעה, וגזר דין שיש עמו שבעה אינו מתקרב (מג"ע): קשה למה באמת לא קיבל הקב"ה תפלת משה, ולמה לא התפלל אהרן. וי"ל אהרן לא התפלל שלא יאמרו בשביל כ"ד מתנות כהונה מבקש אל"י, וטעם שלא נתקבל תפלת משה שלא יאמרו שני בני אדם חטאו חטא אחד זה משה ואהרן לאחד יגזור מיתה ולאחד חיים (מפרשים): בוכה שלא בקש משה רק לראות אל"י ולמות מיד, דאל"כ הלא ידע שכבר נגזר עליו והיו ימיו ק"ך שנה, וכן הסכי' בגימט' ק"ך, והוא כבר חי ק"ך שנה (מג"ע):

אעברה נא. ר"ל אקיים מצות עיבור שנה, שאין מעבדין רק בא"י. וע"ז קשה הא משה היה מלך ואין מושיבין מלך בעיבור שנה וד"ע): אילו בא משה לא"י לא היו יכולין הסוכאים לשלוט במשכן מעשה ידיו, ומכא זה לא היו ישראל עושין תשובה לעולם (סס):

היה משה מתפלל שיתקדש שם שמים על ידו כדור של אליהו עם נביאי הבעל, ותשובת הקב"ה כבר קדשת שמו בהקמת המשכן, שיא' אש מן השמים וירגו ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים (סס):

ביקש משה לבנום לא"י שלא תבטל התורה לעולם, וז"ש הלבנון, ע"ש ארזי הלבנון שהם אדירי התורה שלא יבטלו ולא ילכו בגלות, והשיב הקב"ה אין צריך אתה לכל זה לצוא בשביל זה לא"י, כי מ"מ בשבילך כתיב וישקוד ה' על הרעה וגו', שתגלה גלות נקדיה ועדיין גלות יבניה קיימת, וזה הכל בשביל משה, וז"ש החרש

אמר משה מאחר שאני כרבים ולצבור שהם רבים תפלתם תקובלת בכל השנה, השיב הקב"ה, ר"ל לך, ר"ל באמת את כלול משלשה אבות שאין רבים פחות משלשה, אבל גזר דין שלך היה כמו מריבה וסס היתה שבעה לכן שהיא שבעה, וגזר דין שיש עמו שבעה אינו מתקרב (מג"ע): קשה למה באמת לא קיבל הקב"ה תפלת משה, ולמה לא התפלל אהרן. וי"ל אהרן לא התפלל שלא יאמרו בשביל כ"ד מתנות כהונה מבקש אל"י, וטעם שלא נתקבל תפלת משה שלא יאמרו שני בני אדם חטאו חטא אחד זה משה ואהרן לאחד יגזור מיתה ולאחד חיים (מפרשים): בוכה שלא בקש משה רק לראות אל"י ולמות מיד, דאל"כ הלא ידע שכבר נגזר עליו והיו ימיו ק"ך שנה, וכן הסכי' בגימט' ק"ך, והוא כבר חי ק"ך שנה (מג"ע):

אעברה נא. ר"ל אקיים מצות עיבור שנה, שאין מעבדין רק בא"י. וע"ז קשה הא משה היה מלך ואין מושיבין מלך בעיבור שנה וד"ע): אילו בא משה לא"י לא היו יכולין הסוכאים לשלוט במשכן מעשה ידיו, ומכא זה לא היו ישראל עושין תשובה לעולם (סס):

היה משה מתפלל שיתקדש שם שמים על ידו כדור של אליהו עם נביאי הבעל, ותשובת הקב"ה כבר קדשת שמו בהקמת המשכן, שיא' אש מן השמים וירגו ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים (סס):

ביקש משה לבנום לא"י שלא תבטל התורה לעולם, וז"ש הלבנון, ע"ש ארזי הלבנון שהם אדירי התורה שלא יבטלו ולא ילכו בגלות, והשיב הקב"ה אין צריך אתה לכל זה לצוא בשביל זה לא"י, כי מ"מ בשבילך כתיב וישקוד ה' על הרעה וגו', שתגלה גלות נקדיה ועדיין גלות יבניה קיימת, וזה הכל בשביל משה, וז"ש החרש

והמסגר אלף, כי אלף סוד משה ע"ש אדם אחד מאלף מלאתי (מקובלים):

אמר משה, ישראל חטאו כמה פעמים ושמתת תפלתו עליהם ואני בחטא אחד לא תשמע תפלתו. והשיב הקב"ה ר"ל לך, ר"ל אתה התפללת על רבים ואתה יחיד (סס): וזה סותר למ"ש בגמרא משה כיון דרבים צריכין ליה כרבים דמי, וגם ידוע שנשמת משה היה כלול מששים רבוא (ד"ע):

בעת ההיא, דמיתו שמה הוטר הנדר, ר"ל הואיל והגזירה היתה על שניו ביחד, א"כ באותו שרק שמת אהרן לא אני הוטר הנדר שניזרע עלי נכמו שהתפללתי על בניו והועיל תפלתו למחמה שמתו רק ג' ובציוהו וד"ע]] השיב הקב"ה ר"ל לך אינו דומה לסס, כי עליהם נגזרה הגזירה ע"י חטא אחד אבל חטא שלך בני מריבה גדול משל אהרן, כדאיתא במדרש חקת משל לבעל חוב שהלך למדו גרנו כו' (סס):

ביקש משה לבנום לא"י, דאיתא בילקוט ראה, ושמתת לעשות את כל החקים וירשתה וישתבה בה, שקולה שיבת אל"י כשמירת כל החקים (מפרשים):

בתיב נכת"ם עוק לפני, ר"ל בצד החשוב מאד אפי' כחם קטן ומעט מפסידו יותר מכתב בצד של צערך, כן בצדק יותר כמשה אפי' חטא קטן מויקו, וז"ש ר"ל לך, ר"ל לפי חשיבותך מאד אפי' חטא קטן מויקו (מפרשים):

כמו שהתפלה שהתפלל משה על אהרן הועילה להצילן, כך תפלת משה לבנום לא"י ולראות הכר הטוב זה בהמ"ק דהיינו אל"י הוא טובת הגו' ובהמ"ק הוא טובת הגשמה, והועילה תפילתו מחלה כי מנגד תראה ושמה גו', ר"ל תראה ראיות בהמ"ק מרחוק, ועכ"פ תוכה לטובת הגשמה (כלי יקר):

בגמרא הרבה מצות איני יכול לקיים בח"ל אכנום לא"י וכו'. וז"ש חכם לב יקח מצי"ת זה משה (ד"ע): ואע"פ שגם בא"י כמה מצות מה שהלויס פטורין כגון תרומות ומעשרות וזכורים וכדומה, מ"מ יכול הוא לכפות לישראל לקיימן כדן גדול המעשה יותר מן העושה (ח"ט):

באמת משה נחעל בתפלתו צעת הגזירה כי למד ק"ו מישראל שחטאו חטאים גדולים ומחל להם ק"ו שימחול לו על דבר קטן, לכך הקב"ה קפץ ונשבע קודם מיתחו, ואף שהשבעה של לכן נכתבה בזמן החטא, ל"ל שנכתבה בזמן החטא דמיון גיד הנשה שניתן לישראל ולא לבני נח אלא שנכתבה בתקום הראוי לה (סס):

אמר משה אהא עבד ליהושע, אחר הקב"ה אתה חמה ויהושע לבנה ודרך העולם מנהגו נובב שהלבנה מקבל שפע מחמה ואין כל הדש גו', לכך לא ישמש חמה ללבנה (וזהר):

משה לא בא לא"י על שלא זכה לה'. נפש רוח נשמה

נשמה יחידה חיה, רק נחסר ממנו יחידה על
 ששה כהר סיני יותר משיעור וגרס שישראל
 פשוט העגל (כתבי האר"י). וז"ש והחסרתי מעט
 מאלהים, זה יחידה שהקב"ה יחיד ומיוחד (ד"ע):
 בסדרש בן קלספתין הן לה' אלהיך השמים ושמי
 השמים וכו', אמר הקב"ה אף זו מדה
 עונה שאמרתי לך הן, הנה אנכי שולח מלאך לפניך,
 בן דיוק בדרך יסולס, הנה אנכי שולח לכם את
 אליה הכנניא וגו', כך לעתיד אני מעלה אותך על
 ג"כ דיוקים גמורים, ה"ן ג"כ דיוקים (עיין ילקוט
 וילך):

אנבי מת איננו עונר מת הירדן, כי בח"ל מיתה
 ודאית על שהיא תחת ממשלת השמים שהם
 מתחלפים ימים, משא"כ א"י שהיא תחת הקב"ה
 שמי וקיים לעולם לכך נקרא ארץ החיים (ש"ך):
 דשבת עד ה' אלהיך, זה תשובה ומעשים טובים
 שעושים, שאין פירוד בין ה' לאלהיך, ואף
 מאלהים הוא דין נעשים רחמים, ז"ש עונותיכם
 היו מצדילים וגו' (סס):

בצר לך וגו', שגגור על ישראל כמה גזירות
 ועשו תשובה אז הקב"ה מביא עליהם צר"ה
 אמת ונחשב להם כאלו סבלו כל הצרות, וז"ש צל"ר
 לך ומלאך כל הצרות האלה, צר לשון יחיד (זוהר):
 בשארם טובה דבר ממשנתו יוכיר יום שעמדה
 הכשמה שלו בחורב בקבלת התורה, ק"ו
 מוסף שהוכר בדיוקא דאבוב ק"ו בדיוקא דשכינה
 (מקובלים):

ידו יבדיל משה וגו', למה הבדיל משה ערי מקלט
 האולי ואין קולטות עד שיקלטו אלו שבא"י,
 אלה אמר אתקן עצמי, האולי והוא הרג מצרי
 שהוא ממש אחיו, כי מצרי קין ומשה הכל, ורוח
 של מצרי נתקן ביתרו מעורב רע צבוב עד שתגיד
 ינתקן, ונשמה של מצר בא בקרח שנתלבן בגיהנם,
 למה סמך זאת התורה אשר ש"ס מש"ה, לעצמו
 לתקן ע"י שהרג המצרי כג"ל, להסמך פרשת ערי
 מקלט (של"ה בשם מקובלים):

לפי שהכל נברא מאצילות הקב"ה לכן כמו שנת
 הקב"ה בן ינוחו כל הצרות, וזה למען ינוח
 צורך וגו', וכן בדרך בשמיטה תנוח, וז"ש שבת
 כפרך לה', וכן עבד עברי (מפרשים): ואפי'
 בשמחתן של רשעים מעבודתן הקשה בגיהנם ינוחו
 בשמחתן שבת (ד"ע):

שעם המיתה כי לא יראנו האדם וחי, כי יפסוק
 בן החומר בין הנשמה חלק אלוה ממעל
 להנחלק ממנו (חן טוב):
 נשמת התורה, סמוך לזה יבדיל משה שלש ערים,
 ר"ל אע"פ ששמה לא זכה למנות ערי מקלט,
 כי לא קלטו עד שיקלטו אותן שבא"י, מ"מ זה
 דמו לכל התורה והמנות שיתחיל האדם, ואע"פ
 שהוא לא זכה לגומרם יוכה בנו, וכן דוד אמר
 פשר הכינותי לבית אלהי, כי אע"פ שהוא לא
 זכה לבנות ב"ה זכה שלמה בנו (כלי יקר):

שמע ישראל, לפי שאמרו בזה סיני נעשה ונשמע,
 ועברו על נעשה שעשו העגל, לכן אמר
 שמ"ע ישראל ר"ל תשמרו נשמו (מפרשים):
 ה' אחד. כל המאריך באחד וכוונתו ראויה מקרב
 קן ימינו, וכן להיפוך מרחק לקן וכו'
 (מקובלים):

למען ינוח עבדך ואמתיך כמוד, ולא נאמר זה
 בדברות הראשונות, כי עדיין לא הטאו ולא
 היו יודעין מגבלות ואחר שהטאו שהיו צריכין
 לגלגול שלש פעמים, והגלגול הראשון נקרא עבד
 והשני אמה, והשלישי בן, והשני גלגולים
 משתעבדים לשלישי, אם יתוקן ע"י עבד ואמה
 המשתעבדים לבן, וז"ש תראה שלא תצטרך ע"י
 מעשיך לגלגול כדי שתזכה לתנוח עבדך ואמתיך
 כמוד (מקובלים):

עוד שם גלגול הראשון נקרא אב, והשני אס,
 והשלישי בן, והשנים הראשונים מקוים לשלישי
 הנקרא בן, לז"ה אתה השלישי כגד את אביך,
 זה הראשון, ואת אמך זה השני, למען יאריכון
 ימיך על השנים, ולמען ייטב לך על הראשון,
 על האדמ"ה, ר"ל שראשון קונה לו מקום בג"ע
 הארצי, ולכך לא נאמר בן בדברות הראשונות
 שלא היו צריכין לגלגולים כג"ל (ש"ך):

בפרשת שמע ישראל וגו' ע' וד' רבתי, זה ע"ד
 ה' צבס, ואשתאף אותיות ש"ס א"ח, זה
 אשמ"ח אכני צבס, ואכני אשמ"ח צבי:
 שמע ישראל וגו' אחד, ר"ת משמע ומאחד א"ש,
 המכוין בשמע ישראל ניצול מאש, ותסוד
 ש' משמע נשאר מ"ע, זה משאל ועזריה,
 ותסוד מאחד הא' נשאר ח"ד, זה הנניח דניאל,
 שכל אלו ניצולו מאש ע"י כונתם הרצויה ביהוד:
 כל איניש דקרא ק"ש כראוי, כל תיבה משפיע
 באבר שלו שלא יהא ניזוק, ולהיפוך כל אבר
 יתכלי מרוח רעה ומרעין בישין (זוהר):

כי עליך הורגנו כל היום, היאך אפשר ליהרג
 כל היום, לז"ה נחשכנו כאלן עבחה, ר"ל
 כשחושב בכל יום בשמע ישראל שמוסר עצמו ליהרג
 על קדושת השם כאלו נשחט כאלן עבחה (סס):
 אל מלך נאמן, שמע ישראל, מאי הימנותיה, אלא
 בשעה דעמיל לילה אילנא דמותא שליט בעלמא,
 וצריכין למות כל בני עלמא, ומפקידין בשמותיהן
 ביד הקב"ה עד הבקר דשליט אילנא דחייא, ואין
 אדם צדיק בדרך שלא יחטא, ויהי רשות ביד
 הקב"ה לעכב הפקדון, וז"ש בידך אפקדון רוחי
 פדית אותי ה' אל אמת, אמת הוא אמן, דא אל
 מלך נאמן (סס):

הן הראנו את גדלו, חמילה וכוונת לראות בחיים
 את השכינה, א"כ למה נמות כי ענין המיתה
 מה שלא זכה האדם לראות בחיים יראה לאחר
 מיתה (מפרשים):
 שמע ישראל, כבא, ה' אלהינו ה' אח"ד זה י"ג,
 כן ישראל סבא עם י"ב בניו ה' י"ג (ש"ך):
 ה'

ה' אלהינו ה' אחד, ר"ל בין ה' זה רחמים בין
 אלהינו זה דין, לעולם אחד, כי כשם שמצרכין
 על הטובה כך מצרכים על כו' (מפרשים):
 שמע ישראל וגו' והבנת, כי תאמר מה זה שייך
 אהבה בין מלך מלכי המלכים לאדם קרוין
 מחומר, וטוב שייך האהבה למלאכים שהם ג"כ
 רוחניים, לזה הקריב ה' אלהינו ה' אחד, ר"ל
 ע"י מעשיו נעשה אהדות במדותיו משמותיו של
 הקב"ה, לא כן ע"י פעולתם של המלאכים כמ"ס
 צדיקים עדיפי ממלאכים, ועוד בכל נפשך, ר"ל
 האדם יש לו חלק בכל העולמות, הנשמה מעולם
 העליון, ורוח מעולם המלאכים, ונפש היינו התנועה
 מעולם הגלגלים, והומר מעולם השפל, אבל
 המלאכים אין להם שפע ויניקה מעולמות אלו,
 לכן עדיפי, ז"ש נעשה אדם, ר"ל בין הכל, בין
 כל העולמות מעורבין, נעשה אדם הכולל להשפיע
 מכל העולמות וכג"ל (אלשיך):

לא חוספיו ולא תגרעו, למה כן, למה לא
 יוסיף צדקות כהנים וכדומה בתפילין, לז"ה
 אל תוסף, כי למד מצעל פסור שכל האיש אשר
 הלך אחרי צעל פסור השמידו גו', ולמה הלא
 כוונתם לבזוין ע"א ולהרבות כבוד שמים, אפ"ה
 נענשו, כן אין לך להתחכם על דברי תורה כאשר
 קרה לשלמה המלך (סס):

וצדקה תהיה לנו גו' כאשר צונו, ר"ל גדול
 המצוה ועושה, ואיך מ"ד סבר א"כ
 צדקה למה, כמ"ס אס אינו קונה משכין צדקה
 למה, אלא גדול האיני מצווה ועושה שהוא לו
 בתורת שכר ולא בתורת צדקה (אלשיך וקצת
 ד"ע):

פרשת עקב

והיה עקב גו' ועשיתם אותם, אח"כ כתיב,
 לפי שע"י עשיית המצוות אדם עושה עצמו
 גוף רוחני, והוא הנקרא במקובלים חלוקת דרבנן
 (זוהר):

ברוך תהיה מכל העמים, כמו מן כל העמים,
 כי א"י שותה תהלה ומן תמנות א"י שותין
 כל הארצות, ממילא העמים יצרכון, כי אם ירדו
 הגשמים בדרךך יש להם ג"כ לשחות (כ"י):
 והסיר ה' מן כל חלי, ולהלן אמר לא אשים
 עליך, לפי שוהסיר זה האמור במשנה
 תורה על חורבן בית שני, שהיה בשביל שנאת
 חכם שעדיין לא הוסר מעליו, לכן מביא הקב"ה
 יסורין, ואח"כ ע"י תשובה מסירה, וז"ש כ"ל חולי
 שהכל בשנאת חנם (מפרשים):

אלו שבעה מינים ששנאתה ביה א"י הן מן
 ז' ארצות עליונים, ולכן כתיב ז' פעמים
 ארץ, וז"ש דוד אתהלך לפני ה' בצרנות החיים
 (סס):

אשר לא במסכנות תאכל בנה לחם, ר"ל לא
 תאכל לחם עד שתקן לחסן עני, ואם לאו
 במסכנות תאכל, ר"ל הוא עצמו נעשה מסכן
 ועני (סס):

כל דבר מאכל ומשקה יש לו מלאך המגדל אותו,
 כדאיתא, וז"ש לא על הלחם לבדו יחיה
 האדם, זה הנשמה, ר"ל הגוף יהיה ממנו אבל
 לא הנשמה. כי על כל מוצא פי ה' יהיה, ר"ל
 אותו מול שיוצא מפי ה' המכה אותו ואומר לו
 גדל מאותו ניוון הנשמה (של"ה):

ורם לבדך ושכחת את ה', כי מכה ורם לבדך
 אתה חושב שאין זה כבודך לדבר עם השפלים
 בערךך, כמו כן אתה חושב אין כבודו ית' רק עם
 מלאכי מעלה החשובים ואין משגיח בתחתונים
 השפלים וזה דעת המינים, ולפי פשוטו כל
 המתגאה כו' כאלו עובד ע"א (חן טוב):

רק השמר לך, זה מצות עשה התלויה בגוף
 ואצורים, ושומר נפשו, זה מצות לא"ת התלויה
 בגידון שהם מלאים דם, והדם הוא הנפש, וז"ש
 את אלהים יר"ה, זה לא"ת, ומצותו שמור זה מ"ע,
 כי זה כל האדם, ר"ל כל בנין האצורים והגידון
 כג"ל (כלי יקר):

הגוף נהנה מן המאכל והנשמה נהנית מצרכות
 של אותו מאכל, וז"ש כי על כל מוצא פי
 ה' יהיה האדם, זה הנשמה (כסף מווקק): וזוהר
 אמרו כל צרכה שאין בה הזכרת הש"ס אינה
 צרכה (ד"ע):

ובאחרון התאסף גו', פרש"י למה נסמכה כו',
 שקשה מיתה צדיקים כשצירת לוחות. קשה
 למה הראה לנו התורה זאת דוקא בני אהרן,
 וז"ל דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן כו',

ח' מסעות נסעו לאחוריהן, התרעם עליהם הפסוק
 היה להם לבטוח עצמן שלא ליסע לאחוריהן אף
 שמת אהרן, כי כמו שצדרי לוחות מונחין בדרך
 להגין אף אחר שנירתן כן מיתה של הצדיק מגין
 אף אחר מותו (כלי יקר): וז"ש בגמרא ארון אהרן
 יוצא למלחמה שבו צדרי לוחות מונחין להגין
 כג"ל (ד"ע):

אל תפן אל קשי העם הזה, כי מה שאדם עושה
 למטה או מצוה או עבירה אותו ענין קס
 למעלה נגדו לקטיגור או סניגור (זוהר): לז"ה אל
 תפן, כי הוא שקר ואין לו רגלים ולא עמידה,
 וז"ש רק זכור לאצריהם ליצחק וליעקב החקוקה
 צורתו בכסף הכבוד, ותתן אמת ליעקב כתיב,
 ואמ"ת יש לו רגלים ועמידה (שפתיה כ"ן): ולפי
 הוזהר הכיל ז"ש לדוד גם ה' העביר חטאך לא
 תמות, ור"ל העביר המקטרג הנעשה מעבירה
 מלפניו (ד"ע):

ועתה מ"ה ה' אלהיך שואל מעמך, כי מתחלה
 היה מא"ה, וע"י שפירו צדקתו של עולם
 זה אל"ף ע"פ הסוד האל"ף לך שלמה ע"י עגל
 שעשו, כשאר מ"ה, וזהו הויה באלפין (מקובלים):
 במסוק

בפסוק ועתה ישראל מה וגו' יש ל"ט אותיות ועם מה שחסר האל"ף מחיבת מה זה מאה ברכות (נחוי) :
 בפרשת ויהי אם שמוע ה' פסוקים שמתחילין בו"ו ומסיימין בכ"ף, זה שם הוי"ו, ה' פעמים כ"ו, ק"ל, זה הנה ה' רוכב על ע"ב ק"ל, ע"ב הוי"ו בודו"ן, וזה סוד סול"ם זה סי"ב בנימט' ק"ל (מקובלים) :
 ועתה מה ה' אלהיך שו' אל מעמד וגו', מה שאל חייב באונסין כך מי שנאנס ולא עשה מצוה, ל"ט שמתחלה במחשבתו היתה שלא לשמה (מפרשים) :

למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ, ר"ל האבות במעשיהם הטובים תקנו העולם משמים לארץ, כי אברהם חי ק"ע שנים, יצחק ק"ס, ועקב קמ"ז, זה תק"ב, תסיר ב' בן ג' שנים הכיר אברהם בו' נשאר ת"ק, עוד לאברהם נאמר ככוכבי השמים וליעקב נאמר כעפר הארץ, זה כימי השמים על הארץ (ש"ד) :

עוד תעיד ויהי ימי האדם ת"ק שנה, כימי העץ ימי עמי, כאדמיר שאל מן העץ וחי ת"ק, זה כימי השמים על הארץ, וזה יהא כשחזור השכינה שהיא ה', כי עכשיו ב"ד מעשין מן כי וה' פעמים כ' עולה ק', לכך לפעמים חי אדם ק' שנה, אבל תעיד יעשו מן ק' דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות, לכך ה' פעמים ק' זה ת"ק שנה :

עוד למען ירבו ימיכם, זה האב הנזכר, וימי בניכם, זה הגלגול הנקרא בן במקובלים, ולא וזה שאומרים בקדוש בחייכון וביומיכון, ולא אמרין וצבתיכון, שהימים אין להם סוף בגלגולים רק במתקן מעשיו (ריקנטי) :

פרישת ראה

ראה אנכי נתון לפניכם הוי"ם, ר"ל השמש שהוא גלגל היום, שהיא ברכה וקללה, ואימתו היא ברכה וקללה, אחרי מופג, ר"ל מבוא השמש לעתיד שהדיוקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה (כלי יקר). ולכן הלשון מבוא סובל שני פירושים, שקיעה וזריחה, להיות ברכה וקללה כנ"ל (ד"ע) :

מסית אין לו חלק לעוה"ב, דכתיב כי הרוג בעוה"ז, תהרגנו לעוה"ב, ידך תהיה זו. בעוה"ז ויד כל העם באחרונה, כשיתאספו כל העם היינו לפה"ב למלך המשיח כתיב וברוח שפתיו ימות רשע (מדרש) :

לא תוסיף ולא תגרע, וכן כל המוסיף גורע, לפי שאם בא אדם להתגרות באדם יש לו שנים לעמוד נגדו, יא"ט והתורה, וצטל הוי"ו ד' במיעוטו. משא"כ אם יוסיף או יגרע ממה שניתן כבר סיני או מדברי האמנים, או לא תוסיף תת

כהה לעמוד נגד הוי"ו ד', וכו' חד כחד ולא צטל (כלי יקר) :

למה נעלם מקום המקדש דכתיב ויהי המקום אשר יבחר וגו', שא"כ יראה כל אדם להחזיק בו, ועוד שלא יחריבו אומות מקום ההוא להכעיס, ועוד שלא תהא מריבה בין השבטים שכל אחד יראה שיהא בהמ"ק בחלקו (נחוי) :
 אנשי עיר הגדחה הם מאותן שאמרה התקועות והשב וגו' לצלתי ידח ממנו נדח, והנה הם נדחו ממחילתן של הקב"ה מדור הפלגה ומדור קרה, וזה ודרשת ומקרת שתי פעמים, ושאלת, שעתה לא נתקנו ונעקרו ממקום שרשם (סס) :
 ולפיכך חייבם המקום שריפה בעדת קרה ואל עולם לא תבנה עוד אפי' לעוה"ב לחד מ"ד בעדת קרה (ד"ע) :

שבע מיני בהמות המדבר, איל צדי ויחמור וגו', להתיב כח של צעל המדבר, זה השטן ומלאך המות שהחטיא לישראל שבע פעמים במדבר כנוצר בפסוק אלה הדברים, דהוא השטן וכשאר לו כח אחד לפי שצורך העולם הוא. ולכן אחר התפלה אנו אומרים א"ר אלעזר, שיש במאמר הזה ח' פעמים שלום כדי להתיב ח' כנפים שמרחף בהם כל העולם כידוע (בגם הר"ר אברהם פרץ ז"ל) :

יש ע' מיני טריפות, וכן בארץ העליון ע' עמים, ומי שאוכל אחת מע' מיני טריפות פוגם בארץ העליון. לכלב תשליכון, זה הקליפה, מיד כלב יחדתי, תשליכון אותו, או מנוגל כלב, וכן ולכל בני ישראל לא ייחד כלב לשונו (ריקנטי ומקובלים) :

ענין צמר בחלב, כי צמר הוא מדה"ד וקליפה וזה הצמר עוֹדוֹ בֵּין שְׁנֵיהֶם, וכן קץ כל צמר, וחלב בא מקדושה ורחמים, ע"ד דבש וחלב תחת לשונך, ולא יערבו אהדדי, וזה לא תבשל גבי, זה שער המשתלח, בחלב אמו כו', ע"ד שנים רחמינות כו' (ריקנטי) :
 מקץ שבע שנים תעשה שמה, ומ"מ לא תפסיד בהבטלך מעבודת הארץ כי ינרדך בארץ וגו', ור"ל תמצא מעמון האמוריים בארץ מדה במדה (ש"ד) :

פתוח תפתח את ידך, יד כף זה הקב"ה, ע"ד פתוח את ידך, כי שם הקב"ה מקום מקו"ם בנימ' קפ"ז, זה קו"ף וזה מאה כ"ף (מקובלים) :

וזגורן דקה לשם שמים הקב"ה וזרע אותה דקה בג"ע וזומחת בכל שנה עד אחר מותו לעוה"ב, וזה והלך לפיך דדקך, וז"ש זרעו לכם לדקה וגו', ועל פתיחו כל מגדים וגו' (ספר הסידים ע"ט) :
 וזוכה לראות פני השכינה דכתיב וראה פני ה' אלהיך איש כמתנת ידו וגו' :

בפסח ועצרת נזכר פעם אחת שמה, כי הם נגד שני שלישי חיי אדם שהוא בעליו והעמידה

והעמידה שמוסק נחיי שעה זה הגוף וחלק אביו וחמו, משא"כ כסכות נגד ימי הוקנה שמוסק נחיי הנפש הנשמה חלק אלוה ממעל, לכך נזכר שתי פעמים שמה (מפרשים וד"ע) :

כי יהיה כך אביו"ן באח"ד שערך באר"ך, ר"ל בא"י יהיו עניים מועטים, משא"כ כי לא יחדל אביו"ן רבים יהיו בקרב הארץ בח"ל (כ"י) :

פן יהיה דבר עם לבבך וגו', קרבה שנה השבע וגו', ורעה עיניך וגו'. ר"ל אל תשוב בלבבך הלא זה נקענה ע"י שנשא ונתן בשביעית שלסוף מוכר עצמו מפני דוחקו, א"כ למה אפרנסנו בשביעית, אל תאמר כן, כי נתן תקן לו כי אולי מפני חטא אחר נעשה עני, או שמה נולד במול גרוע (חן טוב) :

כמהנה ידו כברכת, כמו שיד האדם הוא שליח לגוף, כך ברכת ה' אלהיך, ר"ל הוא הנותן והרבה שלמים למקום (אלשיך) :
 שלש פעמים בשנה יראה את פני ה' וגו', י"ל בעקידת יצחק נאמר ג"כ שלש פעמים יראה, וזכו יצחק שהקריב שם במקום המזבח, וכן אסור להעלות בזמה בח"ל, דוגמת יצחק שהיה עולה ואסור לילך לח"ל (שליה) :

פרישת שופטים

שופטים ושופטים תתן לך. לדון דין תורה, והמלך יהיה פורץ גדר נגד דין תורה למיגדר מילתא, ודורו של שמואל אמרו לשפטני, ר"ל שיהא המלך רק כשופט דין תורה, וזכה חטאו כי לא חרב ירושלים רק על שהעמידו דיניהם על דין תורה (שפתי כהן) :
 וז"ש אפי' על ימין שהוא שמאל, כי בכל דור מנהיג אחד שהוא כמשה במשמה שלו, כדאיתא במקובלים, וכתיב במשה ויהי בישרון מלך, ובמלך כנ"ל למגדר מילתא אפי' על ימין שהוא שמאל כנ"ל (ד"ע) :

וכי יבא הלוי וגו' אשר הוא ג"ר ש"ס, זה בן משה בפסל מיכה אין ראוי למהות בו מאחר שטעה עצמו בפירושה עבודה זרה, שהיא זרה כו', וא"ת איך בא חטא זה למשה שינא זה מחלצו, לז"א על האבות, ר"ל שהתנה עם יתרו ליתן בן ראשון לע"ה (מקובלים) :

שלש ערים תבדיל לך, זה הגוף השוכן בקבר, והרוח בג"ע התחתון, והנשמה בג"ע העליון, וז"ל ושבת מתקצבין למקום אחד (סס) :
 ונשל הכרול, זה מדה"ד, חרב המהפכת, מן העץ, זה מדה"ר, ע"ד ויורוה ה' עץ (ריקנטי) :

בשאר האמות היתה המלחמה נגד המולות לכך מותר להחיות טף וגשים, אבל במלחמת א"י היתה המלחמה נגד השרים, וזכ"י עיני ה' אלהיך צב, ולכן לא תחיה כל גשמה כי זוה עקרו ממטה למעלה להיות רק תחת הקב"ה כנ"ל (ילקוט דוד) 9

(נחוי) : ונ"ל במקום קדושת השי"ת חין סובל"ג הנותן של טף וגשים (ד"ע) :

למה המלך כותב לו שני ס"ת, כי לפי רוב גדולתו של אדם צריך להתנהג עצמו בעול תורה, ולכן בכריעת התפלה אמרו מלך כיון שברע שוב אינו זוקף, וכן התורה מביאה לידו ענוה (מפרשים) :
 וירשת וישבת ואמרת אשימה עלי מלך, והלא אין צורך לך מלך כי כבר נכבש הארץ לפניך ע"י הקב"ה וכבר נחלקה, אלא אפי' הכי תחמוד לאמר ככל הגוים לכך שום תשים וגו' (אלשיך) :

לעתיד יתבטל ארץ סיחון ועוב מלחיות ישראל וישבים בארצם, ויהיה במקום קיני וקניזי וקדמוני וז"ש ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך אז ירספת לך שלש ערים על השלש האלה שבא"י, ולא על הלה שבעבר היידן, כי יתבטל ארץ סיחון ועוב כנ"ל, ואם הקץ יהיה בעתה דהיינו כל הנשאר קדוש יאמר לו והרשעים בכלל ימותו בחבלי משיח, א"כ לא צריכים לערי מקלט, אך אם אחישנה ע"י רובם צדיקים והרבה רשעים עם כבד עון ימותו ותצטרכו לערי מקלט וכו', (ע"ש גאלשיך שהארץ) :

א"י אומות היו רחש לכל הקליפות מזהמת הגשש, לכך היה אסור לישראל קדושים להתחתן בקליפות אלו אפי' בגירותן, רק לא תחיה כל גשמה, משא"כ שאר אומות מותר להתחתן עמם בגירותן (שליה) :

למה נכתב בתורה טעם בשתי מצות אלו יותר מכל המצות, לפי שהטעם הוא ג"כ מצוה לא ירבה לו נשים ולא יסורו את לבבו, לא ירבה לו סוסים ולא ישיב העם מצרימה (ח"ה) :

לא תחיה כל גשמה. לפי שחס בן נח היה ראוי למות בתיבה מיד ששימש כו', רק הקב"ה היה חס עליו כדי שיוליד כענן ויבנה ויטע א"י מצוה בכל טוב, ממילא אחר שירשו בני ישראל ארצו אזי חס ראוי עדיין למות בתיבה המחוייב בה כבר עם זרעו (מפרשים) :

ונגשיו הכהנים כי צם בחר ה' לשרתו ולב"ר צמחו, ר"ל שעל ידי ברכות הכהנים הם מורידין השפע לארץ, וע"י שירות שעל הקרבנות היו מצטלן כח העומאה, וכן עתה העגלה הערופה מצטלת כח העומאה הנעשית בארץ בהריגת זה המקטרג (אלשיך) :

ונכפר להם הדם, ע"ד לא יכופר כי אם בדם שופכו, ר"ל שעי' עסק המצוה יודע מאי הוא הרוצח, כי מלמה נפקין מורקין עד הרוצח וקטנין די דינא את הרוצח (תרגום יונתן)

פרישת כי תצא

דורש צוהר כל פרשת סוחר ומורה על ישראל ע"ש, וכן כי יהיה באיש חטא משפט מוט דורש

דורש על אדמ"ר, ותלות אותו על עץ, זה עץ
 הרעה וכו' (ע"ש ענין נאה ומקובל):
מה שכבר בן סורר ומורה על שם סופו משא"כ
 ישמעאל, לפי שישמעאל היה מצד אביו
 אברהם מוצג טוב, לא כן בן סורר ומורה שבה מיפת
 תואר שאברהם החורה בנחמה רק כנגד הילכה"ר החירה
 לו, וטוב למי שכונס את הילכה"ר ואינו בועלה כלל
 (ד"ע): או מצד שהרהרו איש ואשתו בעת יוונגם
 באחרים, ממילא מצד מוצג שניכס בה בן סורר
 לכך נהרג, שבודאי זה לא יתחרט ויעשה תשובה
 כמו שמצינו שישמעאל עשה תשובה לפי הג"ל מצד
 אברהם (מפרשים ד"ע):
למה הכתוב נוטל פי שנים, לפי שהיה ערוד
 בעבודת בית המקדש ולא היה לו פנאי
 לעסוק במשאל ומתן, ואע"פ שאחר כך העלו
 בעגל מ מ אס עלו לא יורו (ע"כ): לפי שבאמת
 אינו יכול להיות בן סורר ומורה מפני כל הדקדוקים
 שבכרעה, אינו שומע בקולו וכו', וקול אמו
 ואביו שוין אין מולידין, ולכן פירשו המפרשים מ"ש
 אני ראיתי ויבתי על קברו, זה אצלם שהיה
 בן יפת תואר ומרד באביו, והיה דומה ודומה
 לבן סורר ומורה (ד"ע):
בוהר קללת אלהים תלוי דה עזא ועזאל שנתקללו
 בשעה שאמרו מה אנוש וגו', ולא הסכימו
 בנריאה, והפילן הקב"ה לארץ, אינו תלוי באדם
 הנידון ולא קברוהו רק הליטוהו, ולא נידון לצד
 רק בגל מתיס המליגים אס משהין של לנורך,
 כי מי שמסכן גופא בלא רוחא פוגם בדת
 העליון הקדוש והיקר. וז"ל אדם ביקר בל ילי"ן (ע"ש):
ודרש נבשי פירש לפי שמה צריך להיות מגולגל,
 ובחיותו בלא קבורה או נשמתו פורחת
 ואין לה מנוחה להתלבש ולהתגלגל באחר, וזה
 שאמר לא תראה שור אחיך וגו' נדח"ס וגו',
 אבדת אחיך, זה הנשמה של אחיך, וזה שאמר
 ציוס הכוא וגו' האובד"ס בדרך אשור והנדהים
 וגו', וכן בסקע בשופר מתוקן זה וקבץ נדחינו
 וכו' (ע"ש):
מצרי ואדומי דור ששיי יבא בקהל, לפי שאברהם
 עד דור יעקב שהיו בתנאים היו שלשה דורות,
 ונמצאת מטתו שלמה, אבל לא כן באברהם
 וינחק שלא היה מטתם שלמה:
לא תסגור עבד אל אדוניו, כי ברח העבד שלא
 רצה להיות עבד אדם ולהפטר מהמאות, רק
 רצה להיות עבד ה' ולהתחייב במצות (סס)
 במפרשים):
לא תלין נבלתו על עץ, כי האדם בדתו צורה
 העליונה ואסור לראות צורה העליונה בלי
 חיות, זה קללת אלהים, ואף שזה נוכח בכל
 המהים שאסור לראות צורת המת, אבל בתלוי
 מתלבשים בו יותר רוחות הטומאה וסימן והיו
 חייך תלואים וגו' (רקעי):
בוהר כי יקרא קן נפור על עץ, זה מקדש

ראשון שנבנה בארזים, או על הארץ, זה מקדש
 שני, שלא תשלה, שני פעמים שלחו והחריבו
 ואע"פ ואת בניס תקח לך מבין האומות:
לא תחרוש בשור וממור, לא תחשוב במחשבה
 על שני משיחין, שור זה משיח בן יוסף,
 וממור זה משיח בן דוד, כי יבאו ביוסח הדעת
 (סס):
כי יקה איש, זה משה האיש, אשה, זה ישראל,
 והוציא עליה שם רע, אנה חטא העם הזה,
 ופרשו השמלה, זה ס"ת, דכתוב אלהיך לשון
 יחיד ולא אלהיכם ולא אלהינו, זה ערב רב,
 וענש אותו, שיענש על ידם, לא יוכל לשלמה,
 דנקברו עלמותיו כמדבר ושכיה בכל דור ודור
 (סס):
לפי שאדם זה עשו יבא לקראת יעקב למלחמה
 בחיורו מלבן, וכן במדבר אמר פן בחרב
 אבא לקראתך, ולכן נח המחשבה נחשב כמעשה
 ע"כ כאשר מורעו לבא בקהל עד שלשה דורות
 (מפרשים):
כי ימצא איש גונב כסף מאחיו, רמז על עשרה
 הרגיו מלכות דנית שני, ועל כן הוא במשנה
 תורה, כי הקללות במשנה תורה רמז על בית
 שני. וא"ת הלא ח"ו עול בחוקו יתב' כניטול, כי
 הלא צריך להיות מכירת יוסף לקיים גזירת בן
 הנפתים, לזה סמך זכור אשר עשה ה' אלהיך
 למרי"ם, ר"ל אל חונאה דבה על הש"ת שיש
 ח"ו עולה בו, ק"מ ממרים (מפרשים):
גם דור עשירי לא יבא וכו' עד עולם. ר"ל אחין
 עשרה דורות ועד עולם זה חמשים שנה עולמו
 של יובל, סך הכל י"א דורות מלוצ עד דוד,
 וקודם דוד נאסרו אפי' הנקבות. וזה מיושב
 למה לא לקח אברהם ליתק אשה מצות לוט,
 כי הלא לא נאסרו רק הזכרים, אלא ככל
 (ע"כ):
לא תבא אל ביתו לעבד עבדו. ומו שעובר על
 זה, מדה כנגד מדה בא מלאך המות וטעל
 הנשמה שהיא ממושכנת אללו לזמן ונטעל אותה
 קודם זמנה (סס):
לא תשכ"ב בעבדו"ו, ר"ל לא תמות אס תחיות
 משכון של עני, וכן להיפך אס לא תחיות
 משכון של עני לא יחיות לך הקב"ה בבקר הנשמה
 שהיתה משכון בידו, ע"ד בידך אפקיד רוחי
 (סס):
לא יומתו אבות, בעבד"ב, על בניס, כמו בשביל
 בניס, דברא הוא מוכה אבא לעתיד כדאיתא
 (סס):
ואבלת כנפשך בעבד, ר"ל נפש רוחני שבר לעבד"ב,
 ואל כליך, זה הגוף, לא תקן, כי שבר
 מצות בזה"ל עולמא ליכא (סס):
מצות פאה להניח ברכ"ה, כי בשיר דבר מה
 אז הוא מקום מוכן לקבל הברכה, כי
 אין הברכה שורה על דבר ריקן, כמו בשומתית
 אין

אין כל כי אס חסוך שמן, וז"ש ויאכלו ויחירו
 כדבר ה' (סס): וז"ש ז"ל כל מי שאינו משייר
 פתיחין על שלחנו אינו רואה כימן ברכ"ה (ד"ע):
כי תראה אבדת אחיך, ר"ל אבדת נפשו שחטא,
 הש"ב תשי"ב, ולא אמר תחור, רק להשיבו
 בתשובה, לא תוכל, איך ראוי להתעלם ממנו,
 כי אתה ערב רצה מזה גובה רצה מזה גובה.
 (מפרשים):
מצא שפתך השמור ועשית כאשר נדרת לה'
 אלהיך, ר"ל השמור ועשית כאשר השביעך
 קודם שינחת לאויר העולם כמדוע (של"ה):
במו גדולות תעשה לך ולא תלבש שעטנו לכך
 נאמרו דבור אחד להקיר כלאים בניית,
 כן באיך נפקא מינה לענין דינא, וביום השבת
 שני כבשים ומחלליה מות יומת, דסד"א דהני
 כהני הוואיל ואישתרי לגבייהו לעבוד עבודה בשבת
 אשתרי ג"ל לגבייהו עבודת חולין, כמ"ש ז"ל גבי
 מניקה, וכן ערות אשת אחיך ויבמה יבא עליה,
 מי שמיבס לשם גוי הויא עליה כערוה גופא (יפה
 תואר):
כפ"ג במקובלים העושם על המשורר עם הנשים
 בחסלות וליצנות, והוא מתגלגל בשור
 וז"ש לא תחסום שור בדישו, ר"ל די לזה שמגולגל
 צו ע"י שפער פיו לבלי חוק וליצנות ככ"ל, ולכן
 לא תחסום ותחת לו לפחות שיפתח עכשו פיו
 (רקעי):
ענין מצות יבוס, כי בעלה הראשון הניח בה רוחו,
 ובעל השני ג"כ נותן רוח באשה זו, ממילא
 שתי רוחות אלו מריבות תמיד ומקשקשין במעיה
 דאשה זו, לכך או גירושין או מיתה, הכל כשהוא
 אחיו או בלא השתי רוחות מאילין אחד או שלום
 ביניהם (מקובלים):
ענין חליצת הנעל, כי האדם נבלם דמות העליון
 וע"י ויווג לאשה משלים ז' איברי הבנין,
 ממילא נעל לשון מעל ומסגר בתוכה, וז"ש מי
 שאינו עובד כפריה ורביה ממעט את הדמות,
 ממילא כשהולך בלא בניס הרוח נסגר בתוכה
 ככ"ל, ולכן אחיו שהוא מאילין אחד בחליצת הנעל
 ממנו או מסתלקת הויקה מצעלה ונפתח ויונא
 הרוח לבקש לו מנוח באשר ימצא (ועיין בזה
 שהאר"ך):
האשה נקראת נעל, וזה של נעליך מעל רגליך,
 שיפרוש מאשתו. וזה הענין חליצת נעל,
 שלא תהיה נעלו ר"ל אשתו, כי לא אבה יבמי,
 ר"ל שהוא לא רצה ליבס אשת אחיו, לכך ילך
 כאבל יתק על אחיו (מפרשים):
כל המצייס מצות יבוס כראוי נעשה שותף
 להק"ה במעשה בראשית, כי אחר המבול
 כתיב לא יכרת כל בשר וכלן כתיב ולא יכרת
 שם המת (מדרש):
אשר הרך דברך בנאחכם ממרי"ם, ר"ל שהיה
 כסוי טובה, שהיה אתה שלמת החוב בעבורו
 ע"פ

שעבוד מצרים (מפרשים):
פרשת כי תבא

נסמכה פרשת בכורים לפרשת עמלק, דעמלק זה
 עשו, וכל תחבולותיו היו שלא יבאו ישראל
 לא"י ולא יקויים צדק ברכת ינחק מטל השמים
 ומשמני הארץ, לכן אמרו בפרשת בכורים וינח
 לנו ארץ זבת חלב ודבש, וז"ש ולקחת מראשית"ו
 לבטל ענת ראשית גויס עמלק (מפרשים):
ארבי אובד אביו, ר"ל שלא תאמר א"י ירושה
 היא להם מאבותיהם, לז"א אינו כן כי
 ארמי זה עשו ולכן גרשו אבותינו מא"י, ממילא
 מתחלה שלנו היתה ועכשו ניתנה לנו מחדש (סס):
דרשו המפרשים פ' בכורים כולה על עוב"ב, כי
 תבא אל הארץ, זה ארץ הכוי, ולקחת
 מראשית, זה התורה הנקרא ראשית, והלכת
 אל הכהן, זה מיכאל כהן גדול שמקריב נשמות
 של דיוקים, ארמי זה יצה"ר, ויגר שם במתי מעט,
 זה אבריו של אדם, ועני"ת ואמרת, לשון לא
 תענה, שאבריו של אדם מעידין בו':
הר גרויס היה לצד דרום והר עיבל לצד צפון,
 לכך הקללה על הר עיבל, ע"ש מצפון תפחה
 הרעה (רמב"ן). ממילא לפי המדרש דעל הר
 גרויס לא ירד המבול לכך ונתתה הברכה על הר
 גרויס (ד"ע):
ארמי אבד אביו, ר"ל אביו יעקב שעשה ברמאות
 עם עשו שבה מצד רבקה אחות לבן הארמי
 בדבר הברכה והכבורה, ומכה זה וירד מצרימה,
 כי היה ראוי שלא יבא בגלות, רק בשביל לקנות
 הדמעות שבעה עשו, לכן בא בגלות, כדאיתא
 במקובלים:
וענו הלויים קו"ל ר"ס ארור האיש אשר יעשה
 פסל ומסכה גו', שהלויים לא חטאו בעגל
 לכן אין להם בושת פנים (מפרשים):
ארמי אבד אביו, ונתן לו לאה ברמאות ולולא
 זאת נולד יוסף צבור, ולא תקנא בראובן
 ויהודה ולא הם בו ולא בא מכירתו וירידת מצרים,
 וזה וירד מצרימה (אלשיך):
כתיב בספר יחושע והתצו על הר עיבל, ר"ל
 אע"פ שבה גרויס רוב מנין דהא יוסף עמק
 וכתיב בהו ואנכי עם רב, אבל מ"מ בהר עיבל
 רוב בנין ו' שבטים במילואן, כי לוי נמכה עם
 ששה שבה גרויס ולוי קנתם למטה (ח"א):
והיה אס שמוע נו' ונתתך ה' עליון על כל גווי
 הארץ. ר"ל הכל תלוי בשיבת א"י, ששם
 היו יושבין תחת הקב"ה בעצמו, זה עליון על
 כל גווי הארץ, לא כן היושבין תחת שרים של
 מעלה (אלשיך):
הרובתה הראשונה בפ' בחקותי רמז לגלות בכל
 ותוכה השניה שבמשנה תורה הס'
 על גלות הוב של בית שני, ולכן בפ' בחקותי הוכיח
 ע"פ

פ"א שהיתה צבית ראשון שנחבר על כך, ולכן
 התיב ונתתי פניכס על פגרי גלולים, וצבית
 פני לא היה ע"א רק על שנאת חס, ולכן נאמר
 במשנה תורה ישא ה' עליך גוי מרחוק כאשר
 ידעה הנטר, גוי אשר לא תשמע לשונו, אבל
 בלות הראשון לבבל שהוא חרנוס קרוב ללשון הקדש
 שהיו מצויים לשונם (יד יוסף):
הרי צ"ח, כשיקיימו כל הצ"ח קללות שנאמרו
 על חורבן בית שני או ראשונים, מי זה בא
 מאדום (ש"כ):

שורך טבוח לעינוך, רמו על משיח בן יוסף זה
 שור יבא נהרג, חמורך גזול מלפניך רמו
 על משיח בן דוד יבא נעלם קצת כגוילה כנעלמה
 מבעליה ונחורת, וזה מלפניך, וזה חמורך,
 ע"ש עני ורוכב על החמור (שס):

פרשת נצבים

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם.
 ר"ל מה שאמרתי וכתתי צבית ולמדתי
 לנשיאים חרלה ואח"כ לשאר העם, שלא ידעתי
 מי החשוב וזה הנשיאים היו במעלה, אבל אתם
 נצבים היום כולכם בשוה, כי יכול ואפשר להיות
 התחתונים למעלה והעליונים למטה, כי לפני ה'
 אלהים אתם עומדים, והוא בוחן לבבות (אלשיך):
נצבים היום כולכם, ר"ל כי כולם דייקים
 היו באותה שעה, כי כבר כלו מחי מדבר,
 גם כל החוטאים בשט"ח כבר מתו (שס):
לעברך צבית וגו', ואע"ג שנחורב היה הצבית
 כמיש הנה דם הצבית וגו', ואין שבעה
 חלה על שבעה. וי"ל שנחורב היה השבעה
 וצבית על רבים וכאן על כל יחיד לעברך וגו'
 (שס):

קשה על הכסוף אשר ישנו פה וגו' שדרשו ז"ל
 כל הנשמות היו צהר סיני, הלא נשמה
 בלא גוף לא נקרא אדם וצריכין להיות אדם
 בשבעה, וז"ל למה נעשו הדורות הלא לא קבלו
 השבעה. וי"ל שצהר סיני כשפסקה הוהמת היה
 כתגות אור באל"ף, ר"ל הגוף דק ודך היה שם,
 ממילא היה אדם בשבעה (ש"ה):
את אשר ישג' פה, ר"ל שהנשמות עדיין ישנים
 ולא נבראו הגופות או שכבר מתו ה' ע'
 הכנים צבית (ש"כ וכן ת"י):

ואת אשר איננו פה, קשה ממה נפשך אם לנשמתם
 השביע הלא מושבעין ועומדין הן, שהרי כל
 הנשמות היו צהר סיני, ואם לגופן השביע הלא אין
 חזין לאדם שלא בפניו, ואין יחייב גופו מה שלא
 שמע. וי"ל שזה הצבית היה כש"ח על המת שהייבים
 בניו לפרוע, וכן בן העדד הוא עבד כבדו, וישראל
 עבדי ה' הנה וצביהם משועבדים ומוכרחים להיות
 עבדי עולם כצביהם. ועי"ל שזה כמשל שאומרים
 לאדם אם תעבדני אציל עצמך מן השונאים וגייסות

הקמים עליך ואם לא לא אוכל להניח אותך, פ'
 פתי יסור הנה שלא לעבדו (מפרשים):
לר' יהודה דאמר על הכספרות נעשו ישראל
 משעברו הירדן, היינו זה ששעה מעשה עבירה
 בספר, אבל על המחשבה כגון ע"א לא נעשו
 אף אחר עבדת הירדן, וזה הנקודה בעי"ן שעבד
 (חן טוב) (פ"ט בגמרא):

פרשת וילך

היום מלאו ימי ושנותי, משמע אי לאו מי
 מריבה היה מי יותר מן ק"ך שנה. הך
 סוגיא לא התיב כר"ע דאמר וזה משלימין לו
 כו', אבל לא מוסיפין לעולם (ש"א):
ולך משה, י"ת ואול לבית אולפנן, ר"ל כי
 נסתמו ממנו מעינות החמה, ממילא לא היה
 יכול לחדש שום דבר, לכן הלך לבית המדרש,
 כדאיתא הולך ואינו עושה שבר הליכה בידו (א"א)
 זקני הקסיד מוכר"ר אליהו טובי' ז"ל):
וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הוה. רק
 עלה וראה את הארץ, וצוכות שתראה את
 הארץ, יהא נוח להם לכבוש הארץ ויבצע הירדן
 (אלשיך):

מלמד שנסתמו ממנו מעינות החמה, ר"ל לא
 ח"ו שהיה שוכח שום דבר, רק לא היה יכול
 לחדש ולהוסיף כמעין הנובע (מפרשים):
הנך טוב עם אבותיך וקס, ר"ל לא מת משה
 רק כשוכב, כמו השמשא דאחכניט לרמשא
 והסיהרא קבלה אורה ממנה, כן פני משה כפני
 חמה ויהושע כפני לבנה ומקבלת נהורה ממנו
 (זוהר):

ואנכי הסתר אסתיר וגו'. אסתיר מן התורה וכו',
 ו"ש והיה לאכול ומלאו רעות רבות,
 ר"ל כדאיתא על שאכלו מסעותיו של אהרונם
 נחמיינו כליה בימי אסתיר (ד"ע):
ויכתוב משה וגו' את השירה הוהת עד תמו. **בחס**
 אחד סמוך למיתתו, שזה א"ה לשום צריב
 לכתוב כל התורה ביום אחד, כדי שלא יאמרו
 דוקא הלוות קדושים הם לפי שכתובים באצבע
 אלהים אבל שאר התורה אין בה ח"ו קדושה
 כ"כ, לכן מאחר שכתב בעזר אלהים כל התורה
 ביום אחד זה שאי אפשר לכשר ודם לעשות
 ממילא כל קדושת התורה שזה זה לכה אפי'
 עטרת ודיבון (אלשיך)

פרשת האזינו

האזינו השמים וגו', כי דיק מושל אפי' על
 המלאכים, כמו יעקב והגר נודמנו לכה
 מלאכים והוצרכו לעשות רעונם. ותשמע הארץ,
 שדיק מושל גם בארץ ככליעה דקרת, כי מקוים
 בו ותגור אומר ויקם לך (אלשיך):
 גבור

זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור, כי עד
 נח היו עשרה דורות והמבול היה בשנת אלף
 וחמ"ו, ומנה עד דור המדבר ט"ו דורות היו רק
 בערך ת"ק שנה, נמצא חיי האדם נתמעטו ע"י
 שהשתחו דרכם ועוונותיהם רבו למעלה (שס):
יעקב חבל נחלתו, כשאין עושין רצונו של מקום
 נקראים בשם יעקב. וצוה מתוך למה היה
 צריך הקב"ה להטיל גורלות, וכי יתכן זה ישראל
 שיש כהן חלק אלוה ממעל יהיו תחת שרים חיצונים,
 לז"ה יעקב חבל נחלתו על הכלתי כשרים שנסתלק
 מהם חלק אלוה ממעל (שס):

יצב געולות עמים למספר בני ישראל. הקב"ה
 חלק בני נח לשבעים לא פחות ולא יותר
 כי גלוי לפניו ית' שבעים נפש. ירדו ישראל
 למצרים, למען יהא לכל שר אומה ואומה אחיהו
 בנפש אחת מישראל, וזה דרך שמה לכל יחשקו
 להחיות בישראל כשאין עושין רצונו של מקום (שס):
זכר ימות עולם, דא שבעת ימי בראשית ללא
 אשתכלילו רק בששול המורה והיה חומר לתהו
 ובהו וכו' (זוהר):

בי שם ה' אקרא, אפי' ביהוד היינו בעשרת
 ימי תשובה וכו' (עיין בח"א מס' יבמות):
בשבמר"ו, למה בן, אלא כשביב שאלו שמות ואותיות
 הם פעולה לשמות, כגון ביה, שם, כה',
 מה, לה, וה' (מקובלים):
יעקב חבל נחלתו, לשון אס חבול תחבול, שמשקל
 הקב"ה צורה של יעקב בכסא הכבוד כדי
 שיעשו רצונו (ש"ך):

לפי הוזהר ישכם עיני הרבה, וז"ל אית קן
 ואית קן, וז"ש חש עתידו"ח למו לשון רבים
 (אלשיך):
ובפר אדמתו עמו. האדמה צריכה כפרה על שקבלה
 דמן של ישראל בשעת חורבן ביהמ"ק, כמו
 שנתקללה על שקבלה דמו של הכל (מפרשים):
בעצם היום הזה וגו'. במדרש אמרו ישראל אין
 לנו מניחין אותו למות כו'. איך אפשר לומר
 כך, אלא באתה משה לא מת, כי כבר נסתלק
 ממנו החומר האנושי ולא היה רק כהולך מחבירו,
 לא כמו מיתת אדם, ממילא יאמרו אין מניחין
 אותו לילך ממנו (שס):

עלה אלי וגו' וראה גו', כל מקום אשר היה שם
 משה היתה אתו כל ארץ עליונה, כי היה
 מרכבה לשכינה. באופן כי אף שינאה נשמתו בח"ל
 לא עלתה דרך חיצוני רק דרך ארצות החיים
 דרך ישרה. וז"ש בצרפת ואתקן שא עיניך וראה
 צפונה וגו', ר"ל על ראשך ד' מרכבות עליונה
 מארץ החיים העליונה (אלשיך):
עלה אל ראש ההר וגו', במדרש לך חמור לאבות
 שבעה ששבעתי להם קיימתי לבניהם.
 קשה הא עדיין לא קיים, שבנוי משה עדיין לא
 נכנסו לא"י רק מקצתם ראובן וגד נטלו קצת
 ארץ סיחון ועוג. וי"ל כיון שאמר למשה עלה וגו'

והוא מצני צביהם ובו כלולים כל השנים רבוא
 נשמות של ישראל וראה א"י הוה כאלו נכנסו
 בה (יד יוסף):
כי מגיד תראה את הארץ וגו'. קשה מאי תועלת
 בראיה, אלא הענין הוא כך, כשעין רואה
 או הלב חומד ומחשב, ממילא כשמשא ראה א"י
 או חש בלבו אילו הייתי שם הייתי מפרש תרומה
 ומעשרות וכדומה ממצות הטובות בא"י ומחשבה
 טובה כמעשה דמי (שס):

פרשת וזאת הברכה

במשה היה נקרא איש אלהים בסוף ימיו קודם
 מותו ולא מקודם לכן, לפי שקודם מותו
 נתעלה במעלה עליונה ונקרא דדוק מושל ביראת
 אלהים (מקובלים):
איש אלהים, כבעל לאשתו המושל בה ומוריד
 לה שפע, כן משה לאיש אלהים היה כבעל,
 אך לשם הו"ה היה עבד ה', זה שם הגדול
 (אלשיך):

באמת לא היה משה ראוי למות, כי הוא היה
 מתקן חטא אדה"ר שהביא המיתה, ע"י
 עשיית המשכן כנודע, רק כשביב שקראו הקב"ה
 אלהים לפרעה ואפי' במותו לא כס ליחו ויעשו
 אותו ע"א, לכך מת. וז"ש איש אלהים לפני
 מו"תו, לכך צריך למות (ד"ע): וצוה מיושב
 למה נעשם על חטאו שלא יכנסו לארץ יקנסו
 במיתה שלא בזמנה ודי, אלא ככל שהמיתה היתה
 בלא זאת מוכרחת שלא יעשו אותו ע"א וכו',
 וצוה מיושב עתה תראה ולא בלא מלכים, קשה
 למה בן יקנסו רק במיתה, לז"ל וידבר אלהים
 אל משה, ר"ל על שקראו אלהים, היתה המיתה
 בלא זאת מוכרחת ג"כ (ד"ע):

תורה צוה לנו משה, ולא לעשו וישמעאל, אע"פ
 שגם הם מורש אברהם ויזחק, אבל אנו
 מורשה קבלת יעקב, ר"ל דתלתא זמני הו'
 חזקה, וכן לא מפיך ימושו מפי זרעך וגו' (ח"ט):
יהי ראובן ואל ימות, שלא יבא בגלגול, מאחר
 שעשה תשובה לא ימות פעם אחרת (שבת)

למה לא ברח לשמעון, על שהיה בן שטאה,
 שאמרה לאה בלדת לוי הפעם ילוה איש
 אלי וגו' (שס):
לשבט לוי שלא חטאו בעגל נשבה רוח נפשויות
 ומלו צביה, וז"ש כי שמרו אמרתך וצביתך
 ינצורו, וסמך על תחלת הפסוק האומר לאביו
 ולאמו לא ראיתו וגו' (מפרשים):
עור ר"ל כי שמרו אמרתך כבר במצרים, ע"כ
 גם במדבר וצביתך ינצורו (חן טוב):
ואתא מרכבות קדש, בלשון חרנוס ואח"כ
 כדי שלא יקשרנו המלאכים על שמהם
 יעלה הקורה וניתנה לישראל (עיין באלשיך)
 לבנימין

בבית אהר יודי וגו' וסבן לבטח שלח העטרך
לבה בנגול, כי לא חטא רק היה מן
אותן שמתו בעטיו של נחש (ס):

ידא ראשית לו, ר"ל לנד, ראשית בנהלות, ע"י
שטח חלקת מחוקק ספון, זה משה שנקבר
בעבר הירדן. ור"ת והלא רק גופו נקבר וכשמתו
עלה למעלה, לז"ל מחוקק, ר"ל גופו ג"כ היה
קדוש כי חקק הלוחות שניות במעשה ידיו חקק
הכבוטתיו וסם היו האותיות כשמה קדושה, וזה
ספון, ר"ל נשמה שהפון (אלשיך):

יתא ראש"י עם, זה נאמר בנד שהלך בראש
המחנות, וזו היתה מדת צדקתו לפניו
משורת הדין, ור"ש צדקה פ' עשה, כמו ופי'
בראש. ומשפטיו עם ישראל, ר"ל ע"פ המשפט
היה לו רק לילך עם ישראל בשוה ולא בראש
(ש"ה):

משה היה ק"כ שנים, נגד ג' פעמים ת' יום
שהיה בזה סונו, ר"ל יום לשנה, ק"ו
ממרגלים שנעשו יום לשנה ומדה טובה מרובה
(יד יוסף):

ומושה בן משה ועשרים שנה וגו' לא נפ לוחה, אפי'
אחר מותו היה קרן עור סונו, וכן בכל
גבל צדק אפי' אחר מותו, הנשמה מאירה בקלסתר
פנים (מפרשים):

למה זכו ישראל על משה שלשים יום, לפי
שפני משה כפני חמה, לפני יושוה כלבנה,
וכמו שהלכנה מאירה עד הני חוש ומקבלת אור
מהחמה ואחר הני החדש הנינה מקבלת אור, כן
בשנת משה ידיו על יושוה אז היה מלא רוח חמה
וכשלק ידו לא כן היה, וזה דמיון מהלך החמה
ולבנה, ולכן שלשים יום היה ניכר ההפרש בין
משה ליושוה כדמיון חמה ולבנה (ס):

למה ולא ידע איש את קבורתו, לפי שמהנה בן
ק"ך שנה היה לא נס לוחו, ואפי' צמותו היה
צופה פנים, ואם היו יודעים את קבורתו יצאו
לראות פניו משונה מכל הבריות ויעשו אותו ע"א
ח"ו (כלי חמדה):

סבב הפסוק בספר יושוה בעשור לחש עברו את
את הירדן, וזה היה ל"ג ימים אחר מיתת
משה, כי זו' באדר מת משה ואדר מלא היה,
ממילא אין מוכח דמשה מת בשבת, כי מאותו יום
סבבו לירוחו ז' ימים ונלכדה בשבת. וכשתליך תי'
יום למסרע ומקפת היא ככולו לא יכוון מיתת
משה בשבת (עיין בר"ק יושוה):

נגמר ביום שהוכפל בו כי טוב, שנת שם עולם ארץ לו לפ"ק.

תם ונשלם

והעמידה שמוק בחיי עשה זה הנוף וחלק אצו
וחמו, משא"כ בסכות נגד ימי חוקנה שמוק
בחיי הנפש הנשמה חלק אלוה ממעל, לכן נזכר
שתי פעמים שמה (מפרשים ור"ע):

בי יהיה כך אצו"ן באח"ד מעריך באר"ך, ר"ל
בא"י יהיו עניים מועטים, משא"כ כי לא יחדל
אצו"ן רבים יהיו בקרב הארץ בח"ל (כ"י):
פן יהיה דבר עם לבנד וגו', קרבה שנת השבע
וגו', ורעה עיך וגו'. ר"ל אל תחשוב בלבנד
הלא זה נפתעה ע"י ששאל ונתן בשביעית שלסוף
מוכר עצמו מפני דוחקו, א"כ למה אפרנסנו
בשביעית, אל תאמר כן, כי נתן חתן לו כי
אולי מפני חטא אחר נעשה עמי, או שחל נולד
במול גרוע (תן טוב):

במהנת ידו בכרכת, כמו שיד האדם הוא שליח
לגוף, כך ברכת ה' אלהיך, ר"ל הוא
הנותן והרבה שלומים למקום (אלשיך):
שלוש פעמים בשנה יראה את פני ה' וגו', י"ל
בעקידת יצחק נאמר ג"כ שלש פעמים יראה,
זכמו יצחק שהקריב שם במקום המזבח, וכן אסור
להעלות בבמה בח"ל, דוגמת יצחק שהיה עולה
ואסור לילך לח"ל (שליה):

פרשת שופטים

שופטים ושופטים תתן לך. לדון דין תורה,
והמלך היה פורץ גדר נגד דין תורה
למיגדר מילתא, ודורו של שמואל אמרו לשפטני,
ר"ל שיהא המלך רק כשופט דין תורה, ובזה הענין
כי לא חרב ירושלים רק על שהעמידו דוניהם על
דין תורה (שפתי כהן): ור"ש אפי' על ימיו שהיה
שמואל, כי בכל דור מנהיג אחד שהוא כמשה
בנשמה שלו, כדאיתא במקובלים, וכתיב במשה
ויהי בישרון מלך, ובמלך כ"ל למגדר מילתא אפי'
על ימיו שהוא שמואל כ"ל (ד"ע):

ובי יבא הלוי וגו' אשר הוא ג"ר ש"ס, זה בן משה
בפעל מיכה אין ראוי למהות זו מאחר שטעה
עצמו בפירוש עבודה זרה, שהיא זרה בו, ור"ת
איך זה חטא זה למשה שזנא זה מחלציו, לז"ל
על האבות, ר"ל שהשנה עם יתרו ליתן בן ראשון
לע"א (מקובלים):

שלוש ערים תבדיל לך, זה הנוף השוכן בקבר,
וכרוח בג"ע התחתון, והנשמה בג"ע העליון,
ובר"ם ושבת מתקבצין למקום אחד (ס):
ונשל הברזל, זה מדה"ד, חרב המתהפכת, מן
העץ, זה מדה"ר, ע"ד ויורכו ה' עץ
(רקטי'):

בשאר האומות היתה המלחמה נגד המולות
לכך מותר להחיות טף וגוים, אבל
במלחמת א"י היתה המלחמה נגד השמים, ובא"י עיני
ה' אלהיך זה, ולכן לא תחיה כל נשמה כי בזה
נעקרו ממטה למעלה להיות רק תחת הקב"ה כ"ל
ילקוט דודן 9

(כתיב): וג"ל במקום קדושת השי"ת מין סובל
הנותן של טף וגוים (ד"ע):

למה המלך כותב לו שני ס"ת, כי לפי רוב גדולתו
של אדם צריך להתנהג עצמו בעול תורה,
ולכן בכריעת התפלה אמרו מלך כיון שכרע שוב
אינו זוקף, וכן התורה וציאלו לידו ענוה (מפרשים):
וירשת וישבת ואמרת אשימה עלי מלך, והלא
אין צורך לך מלך כי כבר נכבש הארץ
לפניך ע"י הקב"ה וכבר נחלקה, הלא אפי' הכי
תחמוד לאמר בכל הגוים לך שום תשים וגו'
(אלשיך):

לעתיד יתבטל הרך סיחון ועוב מלחיות ישראל
יושבים בארצם, ויהיה במקומם קיני וקניזי
וקדמוני ור"ש ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך אז
אוספת לך שלש ערים על השלש האלה שנא'
ולא על אלה שבצד הירדן, כי יתבטל הרך סיחון
ועוב כ"ל, ואם הקץ יהיה בעתה דהיינו כל
הנשאר קדוש יאמר לו והרשעים בכלל ימותו
בחבלי משיח, א"כ לא צריכים לערי מקלט, אך
אם אחינסה ע"י רובם צריקים והרבה רשעים
עם כבד עון ימותו ותצטרכו לערי מקלט וכו',
(ע"ש גאלשיך שהאר"ך):

אז"ל אומות היו ררש לכל הקליפות מוכמת
הנחש, לכן היה אסור לישראל קדושים
להתחתן בהקליפות אלו אפי' בגירותן, רק לא תחיה
כל נשמה, משא"כ שאר אומות מותר להתחתן עמם
בגירותן (ש"ה):

למה נכתב בתורה טעם בשתי מצות אלו ויהי
מכל המצות, לפי שהטעם הוא ג"כ מצוה
לא ירבה לו נשים ולא יסירו את לבבו, לא ירבה
לו סוסים ולא ישיב העם מצרימה (ח"א):

לא תחיה כל נשמה. לפי שחם בן נח היה ראוי
למות בתיבה מיד שיומש בו, רק הקב"ה
היה חס עליו כדי שיוולד כנען ויבנה ויטע א"י
מבונה בכל טוב, ממילא אחר שירשו בני ישראל
ארצו אזי חס ראוי עדיין למות בתיבה המחוייב
בה כבר עם זרעו (מפרשים):

ונגשו הכהנים כי צם בחר ה' לשרתו ולב"ך
בשמו, ר"ל שעל ידי ברכות הכהנים הם
מורדין השטע לארץ, וע"י שירות שעל הקרבנות
היו מתעלפין כח העומאה, וכן עתה העגלה
הערופה מבטלת כח העומאה הנעשית בארץ
בשריפת זה המתערב (אלשיך):

ונבפר להם הדם, ע"ד לז' יובאר כי אם בדם
שופכו, ר"ל ע"י עסק המצוה יודע מי
הוא הרוצח, כי ממה נפקין מורטין עד הרוצח
והקדין כי דינא את הרוצח (תרגום יונתן)

פרשת בי תצא

דורש צוהר כל פרשת סורר ומורה על ישראל
ע"ש, וכן כי יהיה באיש חטא משפט מות
דורש

דורש על אזה"ר ותלות אורח על עץ, זה עץ הדעת וכו' (ע"ט ענין נאה ומקובל):

מה שהרג בן סורר ומורה על שם סופו מש"כ ישמעאל, לפי שישמעאל היה מלך אביו אברהם מוג טוב, לא כן בן סורר ומורה שבה מופת קולר שאברהם החורש באמת רק כנגד היתה"ר התורה לו, וטוב למי שזכר את היתה"ר ואינו זועלה כלל (ד"ע): או מלך שהרבו איש ואשתו צעת זיווגם באחרים, ממילא מלך מוג שניכס בא הן סורר לכך נהרג, שזדאוי זה לא יתחרט ויעשה תשובה כמו שמצינו שישמעאל עשה תשובה לפי הג"ל מלך אברהם (מפרשים וד"ע):

למה הכור נוטל פי שנים, לפי שהיה טרוד בעבודת בית המקדש ולא היה לו פנאי לעסוק במש"א ומק"ו ואע"פ שאחר כך הטאו בעגל מ"מ אס עלו לא ירדו (ע"כ): לפי שבאמת אינו יכול להיות בן סורר ומורה מפני כל הדקדוקים שצרכה, אינו שומע בקולו וכו', וקול אמו ואביו שזין אין מולידין, ולכן פירשו המפרשים מ"ש אני רחמיו וישבתי על קרו, זה אבשלום שהיה בן יפת תואר ומרד באביו, והיה דומה ודוגמא לבן סורר ומורה (ד"ע):

בוודר קללת אלה"ם תלוי דה עזא ועזאל שנתקללו בשעה שהמרו מה אנוש וגו', ולא הסכימו בצריחה, והפילו הקב"ה לארץ, אינו תלוי באדם הנידון ולא קבדו רק הליטוהו, ולא בידון לבד רק בכל מתים המליטו אס משהין שלא לאורך, כי מי שמשכין גופא בלא רוחא פוגם בדמות העליון הקדוש והיקרו. ש"אדם ביקר כל יליין (ע"ט): ודרקנטי פירש לפי שמה צריך להיות מוגבל, ובחיותו בלא קבורה או נשמתו פורחת ואין לה מנוחה להתלבש ולהתגלגל באחר, וזה שאמר לא תראה שור אחיך וגו' נדחיים וגו', אצדת אחיך, זה הכנסה של אחיך, וזה שאמר ציוס ההוא וגו' האובדי"ם בארץ אשור והגדחיים וגו', וכן כתקע כשופר מתוקן זה וקבץ נדחיו וכו' (ע"ט):

מצרי ודדומי דור שלטי יבא בקבל, לפי שמהאברהם עד דור יעקב שהיו במצרים היו שלטה דורות, ומנאלת מטחו שלימה, אבל לא כן באברהם וינחם שלא היה מטחם שלימה:

לא תסגיר עבד אל אדוניו, כי ברח העבד שלא רצה להיות עבד אדם ולהפטר מהמנוח, רק רצה להיות עבד ה' ולהתחייב במנוח (שם) במפרשים):

לא תלון נבלתו על עץ, כי האדם בדמות צורה העליונה ואסור לראות צורה העליונה בלי חיות, זה קללת אלהים, ואף שזה נהג בכל המהים שאסור לראות צורת המת, אבל בתלוי מתקבצים בו יותר רוחות הטומאה וסימן והיו חייך תלואים וגו' (רקנטי):

בוודר כי יקרא קו לצור על עץ, זה מקדש

ראשון שנבנה בארזים, או על הארץ, זה מקדש שני, שלא תשלח, שני פעמים שלחו וההריונו ואע"כ ואת הכנים תקח לך מבין האומות: לא תחרוש בשור והמור, לא תחשוב במחשבה על שני משיוין, שור זה משיח בן יוסף, וממור זה משיח בן דוד, כי יבאו ביהמה הדעת (שם):

כי יקח איש, זה משה האיש, אשה, זה ישראל, והוציא עליהם שם רע, אלא חטא העם הזה, ופרשו השמלה, זה ש"ת, דכתיב אלהיך לשון יחיד ולא אלהיכם ולא אלהינו, זה ערב רב, וענשו אותם, שנענש על ידם, לא ויכל לשלחה, דנקברו ענמתו במדבר ושכיב בכל דור ודור (שם):

לפי שאדם זה עשו ולא לקראת יעקב למלחמה בחוריתו מלבן, וכן במדבר אחר סן בחרב אלא לקראתך, ולכן נח המחשבה נחשב כמעשה ע"כ כאשר מורשו לבא בקהל עד שלטה דורות (מפרשים):

כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, רמו על עשרה הרוגי מלכות דבית שני, ועל כן הוא במשנה תורה, כי הקללות במשנה תורה רמו על בית שני. וא"ת הלא ח"ו עול בחוקו יתב' כביכול, כי הלא צריך להיות מכירת יוסף לקיים גזירת בן הבתרים, לזה סמך זכור אשר עשה ה' אלהיך למרי"ם, ר"ל אל תוציא דבה על השי"ת שיש ח"ו עולה בו, ק"ו ממרים (מפרשים):

גם דור עשירי לא יבא וכו' עד עולם. ר"ל אוחז עשרה דורות ועד עול"ם זה החסיד שנה עולמו של יובל, סך הכל י"א דורות מלוט עד דוד, וקודם דוד נאסרו אפי' הנקבות. וצוה מיושב למה לא לקח אברהם ליצחק אשה מזנות לוט, כי הלא לא נאסרו רק הזכרים, אלא כנ"ל (ע"כ):

לא תבא אל ביתו לעבד עבדו. ומי שעובר על זה, מדה כנגד מדה בא מלאך המות ונוטל הגשמה שהיא ממושכתת אכלו לזמן ונוטל אותה קודם זמנה (שם):

לא תשכ"ב בעבדו"ו, ר"ל לא תמות אס תחיות משכון של עני, וכן להיפך אס לא תחיות משכון של עני לא יחזיר לך הקב"ה בבקר הגשמה שהיתה משכון בידו, עד בידך אפקיד רוחו (שם):

לא יומתו אבות, בעוב"ב, על בניס, כמו בשביל בניס, דברא הוא מוכה אבא לעתיד כדאיתא (שם):

ואבלת כנסתך שבעך, ר"ל נפש רוחני שבר לעוב"ב, ואל בליך, זה הגוף, לא תתן, כי שבר מצות בהאי עלמא ליכא (שם):

מצות פאה להגי"ה ברכ"ה, כי בשור דבר מה או הוא מקום מוכן לקבל הכרעה, כי אין הכרעה שורה על דבר ריקן, כמו בשומעית א"ן

אין כל כי אס אסוך שמן, וי"ש ויאכלו ויחירו כדנר ה' (שם): וי"ש ז"ל כל מי שאינו משייר פתיחו על שלחנו אינו רואה כימן ברכ"ה (ד"ע): כי תראה אצדת אחיך, ר"ל אצדת נפשו שחטא, ה"ש ת"צ"ב, ולא אמר תחזור, רק להשיבו בתשובה, לא תוכל, אונק ראשי להתעלם ממנו, כי אתה ערב רצה מזה גובה רצה מזה גובה. (מפרשים):

מוצא שפתוך השמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך, ר"ל תשמור ועשית כאשר הסביעך קודם שיצאת לאחור העולם כמדע (ש"ה): כמו שבדילים תעשה לך ולא תלגש שטענו לכך נאמרו בדבור אחד להחיר כלאים בזיוות, כן באיך נפקא מינה לענין דינא, וציוס השבת שני כבשים ומחלליה מות יומת, דסד"א דהני כהני הואיל ואיטתרי לגבייהו לעבוד עבודה בשבת אטתרי ג"ל לגבייהו עבודת חולין, כמ"ש ז"ל בני מתיקה, וכן ערות אשת אחיך ויבמה יבא עליה, מי שמיבס לשם גוי הויא עליה כערוה גופא (יפס) תואר):

בפ"ג במקובלים העונש על המשורר עם הגסים בתפלות וליצו"ת, והוא מתגלגל בשור, וי"ש לא תחסום שור בדישו, ר"ל די לזה שמוגלגל בו ע"ש שפער פיו לבני חוק וליצו"ת כנ"ל, ולכן לא תחסום ותניח לו לפחות שיפתח עכשו פיו (רקנטי):

ענין מצות יבוס, כי בעלה הראשון הניח בה רוחו, ובעל השני ג"כ נותן רוח באשה זו, ממילא שתי רוחות אלו מריבות תמיד ומקשקשין במעיה דאשה זו, לכך או גירושין או מיתה, הדל כשהוא אחיו או באו השתי רוחות מאילין אחד או שלום ביניהם (מקובלים):

ענין חליצת הנעל, כי האדם בכלל דמות העליון וע"י זיווג לאשה משלים ז' איברי הבטן, ממילא נעל לשון מנעול ומסגר בחוכה, וי"ש מי שחיונו עובק בפריה ורביה ממעט את הדמות, ממילא כשהולך בלא בניס הרוח נסגר בחוכה כנ"ל, ולכן אחיו שהוא מאילין אחד בחליצת הנעל ממנו או מסתלקת הויקה מבעלה ונפתח ויוצא הרוח לבקש לו מנוח כאשר ימצא (ועיין בזהר) (ש"ה):

האשה נקראת נעל, וזה של נעליך מעל רגליך, שיפרוש מאשתו. וזה הענין חליצת נעל, שלא תהיה נעלו ר"ל אשתו, כי לא אבה יבמי, ר"ל שהוא לא רצה ליבס אשת אחיו, לכך ילך כבאל יחף על אחיו (מפרשים):

כל התצ"ים מצות יבוס כראוי נעשה שותף להק"ה במעשה בראשית, כי אחר המבול כתיב לא יכרת כל בשר וכו' וכו' וכו' ולא יכרת שם המת (מדרש):

אשר ירד בדרך בלחמכם ממזרי"ם, ר"ל שהיה בפיו טובה, שהרי אתה שלמת החוב בעבורו ע"ט

שעבוד מצרים (מפרשים):

פרשת כי תבא

בסמכ"ה פרשת בכורים לפרשת עמלק, דעמלק זה עשו, וכל תחבולותיו היו שלא יבאו ישראל לא"י ולא יקויים בהן ברכת יצחק מטל השמים ומשמני הארץ, לכן אמרו בפרשת בכורים ויתן לנו ארץ זבת חלב ודבש, וי"ש ולקחת מראשית" לבטל צעת ראשית גויס עמלק (מפרשים):

ארמי אובד אביו, ר"ל שלא תאמר א"י ירושה הוא לכם מאבותיכם, לז"א אינו כן כי ארמי זה עשו ולבן גרשו אבותינו מא"י, ממילא מתחלה שלנו היתה ועבדנו ונתנה לנו מחדש (שם): דרשו המפרשים פ' בכורים כולה על עוב"ב, כי קבא אל הארץ, זה ארץ החיים, ולקחת מראשית, זה התורה הנקרא ראשית, והלכת אל הכהן, זה מיכאל כהן גדול שמקריב נשמות של צדיקים, ארמי זה יצ"ה, ויגר שם בחמי מעט, זה אבריו של אדם, ועני"ת ואמרת, לשון לא תענה, שאבריו של אדם מעידין בו:

הר גרוים היה לדר דרום, וזה עיבל לדר צפון, לכך הקלה על הר עיבל, ע"ש משפון תפחה הרעס (רמב"ן). ממילא לפי המדרש דעל הר גרוים לא ירד המבול לכך ונתתה הכרעה על הר גרוים (ד"ע):

ארמי אבד אביו, ר"ל אביו יעקב שעשה בראשות עם עשו שבה מלך רבקה אחות לבן הארמי, דבר הכרעה והבכורה, ומנה זה וירד מצרימה, כי היה ראוי שלא יבא בגלות, רק בשביל לקנות הדמעות שזכה עשו, לכן בא בגלות, כדאיתא במקובלים:

וענו הלויס קו"ל ר"ס ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה גו', שהלויס לא הטאו בעגל לכן אין לשם בושח פנים (מפרשים):

ארמי אבד אביו, ונתן לו לאה בראשות ולולא זאת טולד יוסף בכור, ולא נתקבל בראובן ויהודה ולא הם בו ולא בא מכירתו וירידת מצרים, וזה וירד מצרימה (אלשיך):

כתיב בספר יהושע והצטו על הר עיבל, ר"כ אע"פ שבה גרוים רוב מנין דהא יוסף עמקן וכתיב בהו ואנכי עם רב, אבל מ"מ בהר עיבל רוב בנין ו' שבטים במילואין, כי לוי נמנה עם ששה שבה גרוים ולוי קתם לחמה (ח"א):

והיה אס שמוע גו' ונתת ה' עליון על כל גווי הארץ, ר"ל הכל תלוי בישיבת א"י, ששם היו יושבין תחת הקב"ה בעצמו, זה עליון על כל גווי הארץ, לא כן היושבין תחת שמים של מעלה (אלשיך):

התוכחה הראשונה בפ' בחקותי רמו לגלות בכל ותוכחה השניה שבמשנה תורה הס על גלות הוה של בית שני, ולכן בפ' בחקותי תוכיח ע"ט

פ"א היתה צבית ראשון שנחבר על כך, ולכן
 תהיה ונתתי פגריכם על פגרי גלולכם, וצבית
 פני לא היה ע"א רק על שנתח חכם, ולכן נאמר
 במשנה חורה יש"ה ע"א גוי מרחוק כאשר
 תראה הנשר, גוי אשר לא שמע לשוני, אבל
 בלתי הראשון לבבל שהוא חרנוס קרוב ללשון הקדש
 שהיו מצויים לשונם (יד יוסף):

דודי ז"ח, כשיתקיימו כל הצ"ח קללות שנאמרו
 על חורבן בית שני אז ואדו"ס, מי זה בל
 מאדום (ש"ב):

שדך עבד לעיניך, רמו על משיח בן יוסף זה
 שור יבא כהב, חמורך גזול מלפניך רמו
 על משיח בן דוד יהא בעלם קצת כגזילה העלמה
 מצעליה ונחורת, וזהו מלפניך, וזהו חמורך,
 ע"ש עני ורובב על החמור (ש"ס):

פרשת נצבים

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם.
 ר"ל מה שאמרתי וכתתי צרות ולמדתי
 לנשיאים תחלה ואח"כ לשאר העם, שלא ידעתי
 מי החשוב רק הנשיאים היו במעלה, אבל אתם
 נצבים היום כולכם בשוה, כי יכול ואפשר להיות
 הסחתמים למעלה והעליונים למטה, כי לפני ה'
 אלהיכם אתם עומדים, והוא בוחן לבבות (אלשיך):

אתם נצבים היום כולכם, ר"ל כי כולם נדיקים
 היו בצאתה שעה, כי כבר כלו מתי מדבר,
 גם כל המוטאים בשט"ל כבר מתו (ש"ס):

לשדך צבית וגו', ואע"ג שחורבן היה צבית
 כתי"ש הנה דם הצי"ח וגו', ואין שבעה
 חלה על שבעה. וי"ל שחורבן היה שבעה
 והצבית על רבים וכאן על כל יחיד לעבדך וגו'
 (ש"ס):

קשה על הכאן אשר ישנו פה וגו' שדרשו ז"ל
 כל הנשמות היו צבר סיני, הלא נשמה
 בלא גוף לא נקרא אדם וצריכון להיות אדם
 בשבעה, וז"ל למה נעשו הדורות הלא לא קבלו
 בשבעה, וז"ל שבה סיני כשפסקה הווימתה היה
 בתנות אור באל"ף, ר"ל בגוף דק וזך היה שם,
 ממילא היה אדם בשבעה (ש"ה):

את אשר ישבו פה, ר"ל שהנשמות עדיין ישנים
 ולא נבראו הנוטות או שכבר מתו ה'
 הכנים בצבית (ש"ב וכן ת"י):

וזאת אשר איננו פה, קשה ממה נפשך אם לנשמתם
 השביע הלא מושבעין ועומדין הן, שהרי כל
 הנשמות היו צבר סיני, ואם לגופן השביע הלא אין
 חזק לאדם שאלו צמיו, ואיך יחייבו גופו מה שלא
 שמת. וי"ל שזה הצבית היה כשע"ח על המת שחייבים
 פניו לפרוע, וכן בן העבד הוא עבד כאביו, וישראל
 עבדי ה' הנה וצנייהם משועבדים ומוכרחים להיות
 עבדי עולם כאביהם. ועי"ל שזה כמשל שאומרים
 לפדס אם תעבדני אציל עצמך מן השונאים וגייסוק

הקמים עליך ואם לא לא אוכל לפניו אוחך, ו
 פתי יסור הכה שלא לעבדו (מפרשים):

לר' יהודה דאמר על הסמרות נעשו ישראל
 משעברו הירדן, היינו זה שעשה מעשה עבירה
 בסתר, אבל על המחשבה כגון ע"א לא נעשו
 אף אחר עבדס הירדן, וזה הנקודה בעי"ן שנעבד
 (קן עוב) (ע"ש בגמרא):

פרשת וילך

היום מלאו ימי ושנותי, משמע אי לאו מי
 מריבה היה חי יותר מן ק"ד שנה. ק"ד
 סוגיה לא אתיא בר"ע דאמר וזה משלימין לו
 בו, אבל לא מוסיפין לעולם (ח"א):

חל"ך משה, י"ת ואול לבית אולפין, ר"ל כי
 נסתמו ממנו מעינות חכמה, ממילא לא היה
 יכול לחדש שום דבר, לכן הלך לבית המדרש,
 כדאיתא הולך ואינו עושה שבר הליכה בידו (א"ח)
 זקני החסיד מוכר"ר אלהו טובי ז"ל):

וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הנה. רק
 עלה וראה את הארץ, ובזכות שפראה את
 הארץ, יהא נוה להם לכבוש הארץ ויבקע הירדן
 (אלשיך):

מלמד שנסתמו ממנו מעינות החכמה, ר"ל לא
 ח"ו שהיה שוכח שום דבר, רק לא היה יכול
 לחדש ולהוסיף כמעין הנוגע (מפרשים):

הנך שוכב עם אבותיך וקס, ר"ל לא מת משה
 רק כשוכב, כמו השמשא דתכניש לרמשא
 והסיהרא קבלה אורה ממנה, כן פני משה כפני
 חמה והיושע כפני לבנה ומקבלת הכורה ממנו
 (זוהר):

ואנבי הסתר אסתרי וגו'. אסתרי מן התורה וכו',
 וז"ש והיה לאכול ומלאוהו רעות רבות,
 ר"ל כדאיתא על שאכלו מסעדותיו של אשורוש
 נתחייבו כליה בימי אסתרי (ד"ע):

ויכתוב משה וגו' את השירה הזאת עד תמוס. צחם
 אחד סמוך למיתתו, שזה א"א לשום צריח
 לכחוד כל התורה ציוס אחד, כדי שלא יאמרו
 דוקא הלוות קדושים הם לפי שכתובים באצבע
 אלהים אבל שאר התורה אין בה ח"י קדושה
 ב"ב, לכן חאחר שכח צעור אלהים כל התורה
 ציוס אחד זה שאי אפשר לבשר ודם לעשות
 ממילא כל קדושת התורה שזה זה לוב אפי'
 עטרות ודיבון (אלשיך)

פרשת האזינו

האזינו השמים וגו', כי דקו מושל אפי' על
 המלאכים. כמו יעקב והגר נודמנו להם
 מלאכים והוצרכו לעשות רצונם. ותשמע הארץ
 שדקו מושל גם בארץ כבלויה דקרה, כי מקוים
 בו ותגור אומר ויקס לך (אלשיך):

זבור

והוא מצני צנייהם וכו' כלולים כל השנים רבוא
 נשמות של ישראל וראה ח"י הוה כאלו נכנסו
 בה (יד יוסף):

כי מנגד תראה את הארץ וגו'. קשה מאי תועלת
 בראיה, אלא הענין הוא כך, כשעין רואה
 אז הלב חומד ומחשב, ממילא כשמשא ראה ח"י
 אז חשב בלבו אילו הייתי שם הייתי מפריש תרומה
 ומעשרות וכדומה ממעות הנוהגות בא"י ומחשבה
 טובה כמעשה דמי (ש"ס):

פרשת וזאת הברכה

בז"שה היה נקרא איש אלהים בסוף ימיו קודם
 מותו ולא מקודם לכן, לפי שקודם מותו
 נחמלה במעלה עליונה ונקרא לזקן מושל ביראת
 אלהים (מקובלים):

אי"ש אלהים, כבעל להשתחו המושל בה ומוריד
 לה שפע, כן משה לשם אלהים היה כבעל
 אך לשם הוי"ה היה עבד ה', זה שם הגדול
 (אלשיך):

באמת לא היה משה ראוי למות, כי הוא היה
 מתקן חטא אדו"ר שהבוא המיתה, ע"י
 עשיית המשכן כנודע, רק בשביל שקראו הקב"ה
 אלהים לפרעה ואפי' צמחו לא גם ליהו ויעשו
 אותו ע"א, לכך צריך מת. וז"ש איש אלהים לפני
 מותו, לכך צריך למות (ד"ע): וזוה מיושב
 למה נענש על חטאו שלא יכנס לארץ יקבטו
 במיתה שלא בזמנה וזי, אלא כנ"ל שהמיתה היתה
 בלא זאת מוכרתה שלא יעשו אותו ע"א וכו',

וזוה מיושב עתה תראה ולא בל"א חלבים, קשה
 למה כן יקבטו רק במיתה, לז"א וידבר אלה"ם
 אל משה, ר"ל על שקראו אלהי"ם, היתה המיתה
 בלא זאת מוכרתה ג"כ (ד"ע):

תורה זוכ לנו משה, ולא לעשו ושמעתי, אע"פ
 שגם הם מורע אבריהם ויחזק, אבל אנו
 מורשה קהלת יעקב, ר"ל דלתתא ומני הוי
 חזקה, וכן לא מפיך ימוש מפי ורעך וגו' (ת"ע):
 יהי ראובן ואל ימות, שלא יבא בגלגול, מאחר
 שעשה תשובה לא ימות פעם אחרת (ששתי
 כהן):

למה לא ברח לשמעון, על שהיה בן שוואה,
 שאמר לאה בלידת לוי הפעם ילוה איש
 אלי וגו' (ש"ס):

לשבט לוי שלא חטאו בעגל נשבה רוח צפונית
 ומלו צנייה, וז"ש כי שמרו אמתך וצביתך
 ינצורו, וסמך על תחלת הפסוק שאומר לאביו
 ולאמו לא ראיתו וגו' (מפרשים):

עוד ר"ל כי שמרו אמתך כבר בצמרים, ע"כ
 גם במדבר ובריתך ינצורו (קן עוב):

ואיזא מרבנות קדש, בלשון חרנוס ואת"א,
 כדי שלא יקטרנו המלאכים על שמהם
 ניעלה התורה וניתנה לישראל (עין באלשיך)
 לבנימן

דבר ימות עולם ציוס שנות דור ודור, כי עד
 נח היו עשרה דורות והמבול היה בשנת אלף
 וחרכ"ו, ומנה עד דור המדבר ט"ו דורות היו רק
 בערך ת"ק שנה, נמצא חיי האדם נתמעטו ע"י
 שהשחיתו דרכם ועונותיהם רבו למעלה (ש"ס):

יעקב חבל נחלתו, כשאין עושין רצונו של מקום
 נקראים צבס ועקב. וזוה מחורן למה היה
 צריך הקב"ה להטייל גורלות, וכי יתכן זה ישראל
 שיש בכן חלק אלוה ממעל יהיו תחת שרים חיונים,
 לז"א יעק"ב חבל נחלתו על הכלתי כשרים שמסתלק
 מהם חלק אלוה ממעל (ש"ס):

יצב גזלות עמים לחספר בני ישראל. הקב"ה
 חלק בני נח לשבעים לא פחות ולא יותר,
 כי גלוי לפניו ית' שבשבעים נפש ירדו ישראל
 למצרים, למען יהא לכל שר אומה ואומה אחויה
 בנפש אחת מישראל, וזה דרך שוחד לכל יחשקו
 להחיות בישראל כשאין עושין רצונו של מקום (ש"ס):

דבר ימות עולם, דא שבעת ימי בראשית דלא
 אשתכלילו רק בשבעי החורה והיה חורר לתבו
 וזבו וכו' (זוהר):

כי שם ה' אקרא, אפי' ביהוד היינו בעשרת
 ימי תשובה וכו' (עין בח"א מס' יצמות):

בשבב"ל, למה כן. הלא בשביל שאלו שמות ואותיות
 הם פעולה לשמות, כגון בה' שה' כה',
 מה' לה', וכו' (מקובלים):

יעקב חבל נחלתו, לשון אם חבול חבול, שמשגי
 הקב"ה צורה של יעקב בכסא הכבוד כדי
 שיעשו רצונו (ש"ך):

לפי הזוהר ישנם קלין הרבה, וז"ל אית קן
 ואית קן, וז"ש חש עתידות'ת למו לשון רבים
 (אלשיך):

ובפר אדמתו עמו. הדומה צריכה כפרה על שקבלה
 דמן של ישראל בשעת חורבן ביהמ"ק, כמו
 שנתקללה על שקבלה דמו של הכל (מפרשים):

בעצם היום הזה וגו'. במדרש אמרו ישראל אין
 גנו מתיחין אותו למות כו'. איך אפשר לומר
 כך, אלא בצמת משה לא מת, כי כבר נסתלק
 ממנו החומר האנושי ולא היה רק כהולך מחייו,
 לא כמו מיתת אדם, ממילא יאמרו אין מתיחין
 אותו לילך ממנו (ש"ס):

עלה אלי וגו' וראה גו', כל מקום אשר היה שם
 משה היתה אתו כל ארץ עליונה, כי היה
 מרכבה לשכינה. בואפן כי אף שינאה נשמתו בח"ל
 לא עלתה דרך חייוני רק דרך ארצות החיים
 דרך ישר. וז"ש בפרשת ואתחנן שא עיניך וראה
 צפונה וגו', ר"ל על ראשך ד' מרכבות עליונה
 מארץ החיים העליונה (אלשיך):

עלה אל ראש ההר וגו', במדרש לך אמור לאבות
 שבעה שנשבעתי להם קיימתי לבניהם.
 קשה ה' עדיין לא קיים, שבימי משה עדיין לא
 נכנסו לא"י רק מקצתם ראובן וגד נטלו קצת
 ארץ סיחון ועוג. וי"ל כיון שאמר למשה עלה וגו'

בבנימין אמר ידיו וגו' ויכון לבטח, שלא תצטרך
לבה בגלגול, כי לא חטא רק היה מן
אותן שמתו בעטיו של נחש (סס) :

וידא ראשית לו, ר"ל לגד, ראשית בנחלות, ע"י
ששם חלקת מחוקק ספון, זה משה שקצבר
צבצר הירדן. וא"ת והלא רק גופו נקבר ונשמתו
עלה למעלה, לז"ל מחוקק, ר"ל גופו ג"כ היה
קדוש כי חקק הלוחות שניות במעשה ידיו חקק
הצבעותיו ושם היו החוקיות כנשמה קדושה, וזה
ספון, ר"ל נשמה שספון (אלשיך) :

ויהא ראש"י עם, זה נאמר בגד שהלך בראש
המחנות, וזו הייתה מדת דקתו לפניו
משורת הדין, וז"ל דקתה ע"י עשה, כמו וסי'
בראשם. ומשפטיו עם ישראל, ר"ל ע"פ המשפט
היה לו רק לילך עם ישראל צבואה ולא בראשם
(ש"ה) :

בשה חיה ק"כ שנים, נגד ג' פעמים מ' יום
שהיה צהר סניו, ר"ל יום לשנה, ק"ו
ממרגלים שנעטו יום לשנה ומדה עונה מרובה
(יד יוסף) :

והשנה בן מאה ועשרים שנה וגו' לא נס ליוה, אפי'
אחר מותו היה קרן עור פניו, וכן בכל
ג' כל דיוק אפי' אחר מותו, הנשמה מאירה בקלסתר
פנים (מפרשים) :

למה זכו ישראל על משה שלשים יום, לפי
שפני משה כפני חמה, ופני יהושע כלבנה,
ובמו שהלבנה מאירה עד חצי חגש ומקבלת אור
והחמה ואחר חצי החגש אינה מקבלת אור, כן
בשנתן משה ידיו על יהושע אז היה מלא רוח חכמה
ובשכלק ידו לא כן היה, וזה דמיון מהלך החמה
ולבנה, ולכן בשלשים יום היה ניכר ההפרש בין
משה ליהושע כדמיון חמה ולבנה (סס) :

למה ולא ידע איש את קבורתו, לפי שמשה בן
ק"ך שנה היה לא נס ליוה, ואפי' במותו היה
ציפה פנים, ואם היו יודעים את קבורתו יצאו
לראות פניו משונה מכל הבריות ויעשו אותו ע"ל
ח"ו (כלי חמדה) :

מבחי הפסוק בספר יהושע בעשור לחדש עברו את
את הירדן, וזה היה ל"ג ימים אחר מיתת
משה, כי ב' באדר מת משה ואדר מלא היה,
ממילא אין מוכח דמשה מת בשבת, כי מאותו יום
שבצו ליריחו ז' ימים וכלכדה בשבת. וכשתליך מ'
יום למפרע ומקצת היציב ככולו לא יכוון מיתת
משה בשבת (עיון בר"ק יהושע) :

בא רבותיה דמשה כתוב ויקטי' אותו בני
הלא בכל הדיוקים כתוב וכבוד ה' יאספך,
וי"ל שבשאר דיוקים בני אדם ג"כ מתעסקים
בו אבל במשה רק הקב"ה לכדו (יב"נ) :

בגמרא והיכן משה קבור בחלקו של ראובן,
ר"ל דאין לסמוך לישראל רק חלק של
תשובה, זה חלק ראובן דפתח בתשובה (ח"א) :
לא על משה בלבד אמרו הלא על כל הדיוקים,
דכתבי וכבוד ה' יאספך, ואע"ג דמשה
עסק הקב"ה אפי' בקבורת גופו ולא כן בשאר
דיוקים. וי"ל לפי שבמשה נשמתו נכר היתה מוצרלת
מגופו ע"י פרישתו מן האשה וארבעים יום בלא
אכילה ושתייה ושינה (סס) :

למה ולא ידע איש את קבורתו, לפי שבחיו
היה כמלאך רוחני שלא אכל ושתי ארבעים
יום ופירש מן האשה, ולמלאך אין לו הפיכת
יד אדם, לכן במותו ג"כ לא היה בגופו הפיכת
יד אדם, ועליונים נדמה להם שקבור למטה
והתחיתים נדמה להם כו' (סס) :

וידארו ה' את כל הארץ את הגלעד גו'. באותו אור
שנגנו מלכה"ר לפי שראה הקב"ה שרשעים
יאלו ממנו (זוהר) :

ולא ידע איש את קבורתו, כי בחיו נסתלק
ממנו חומר הגוף ולא נשאר רק רוחני
ובזה נסתלק קושיית המין כי קבירה למשה כו'
(ש"ך) : וצריך ישוב על פסוק ויקבור אותו בני
וגו' (ד"ע) :

בכל ארבע פעמים שחמר משה לאמר, פי' לא
היה מבין גזירת הקב"ה, אחר קושי שעבוד
אמר לאמר, פי' אם מיד נגאלין אז לא, אצל
צרעת מרים לא הבין מה שהקריאה מהש"י היה
לששתן ודבר לשנים, אם לא שלא היו מוכנים
לנבואה כי אם על ידי אמצעות משה, אז שהיו
מזרעים ויהיה להם כפרה, וביפקוד ה' אליהו
הרוחות, לא הבין אם הוא שנבואתו מאלהים
דוקא יסמוך אחר ואחר לאחר עד סוף כל הדורות,
אז בכל דור יסמוך הקב"ה מחדש למנהיג שיראה.
ובואתהנן נמי לאמר שמה הותר הנדר וס'
(ש"ה) :

הלל נשמתו היה משה, ולכן היה עניו כמשה,
וחיה ק"ך שנים כמשה, וכן בע"ב שמות
יש לל"ה מה"ש, זה הל"ל מה"ה, וכן מסיים
משה לעיניו כל"ל ישראל, ס"ח הל"ל (סס) :

נגמר ביים שהוכפל בו כי טוב, שנת שם עולם אתן לו לפ"ק.

תם ונשלם

2-10-95

